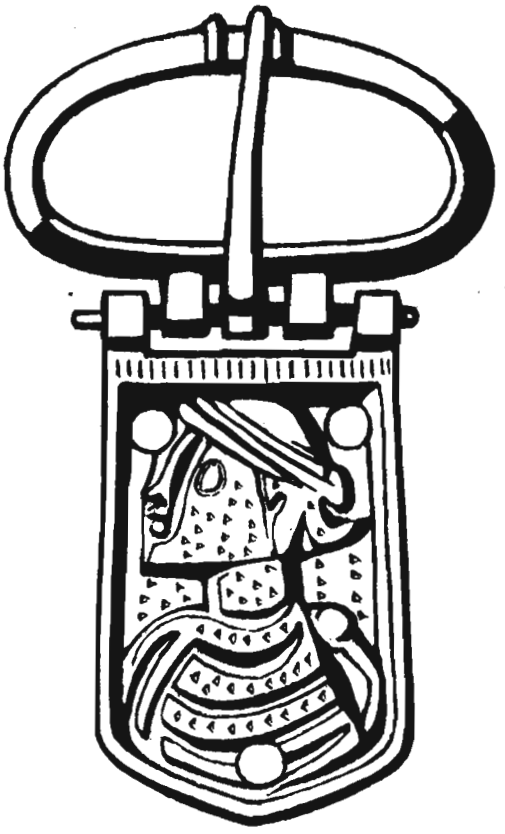
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED V NITRE

AVANS

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A NÁLEZY NA SLOVENSKU V ROKU 1977

NITRA 1978

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED V NITRE

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY A NÁLEZY NA SLOVENSKU V ROKU 1977

NITRA 1978

Zodpovedný redaktor člen korešpondent SAV Bohuslav Chropovský
Redaktorka publikácie PhDr. Eva Kolníková, CSc.
Výkonná redaktorka Helena Bublová

O B S A H - I N H A L T

Mapa lokalít - Karte der Fundorte 10

Prehľad lokalít - Übersicht der Fundorte 11

Cyril A m b r o s (Archeologický ústav SAV, Nitra)

Prírastky a analýzy archeozoologického materiálu 19

Zuwächse und Analysen archäozoologischen Materials 27

Juraj B á r t a (Archeologický ústav SAV, Nitra)

Archeologický prieskum Ipeľskej, Lučenskej, Pliešovskej a Zvolenskej kotliny 27

Archäologische Geländebegehung in den Talbecken der Eipfel, von Lučenec, Pliešovce und Zvolen 29

Jozef B á t o r a (Archeologický ústav SAV, Nitra)

Eneolitické nálezy z Nitry-Dolných Krškán 29

Äneolithische Funde aus Nitra-Dolné Krškany 30

Epigrafická pamiatka v Nevidzanoch 30

Epigraphisches Denkmal in Nevidzany 30

Sídlisko maďarovskej kultúry vo Vinodole 31

Siedlung der Maďarovce-Kultur in Vinodol 31

Peter B a x a (Mestská správa pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, Bratislava)

Archeologický výskum historického jadra Bratislavy 32

Archäologische Erforschung des historischen Stadtkerns von Bratislava 34

Július B é r e š - Peter Š a l k o v s k ý (Archeologický ústav SAV, Nitra)

Výskum slovanského hradiska v Spišských Tomášovciach 36

Untersuchung eines slawischen Burgwalls in Spišské Tomášovce . . . 38

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a (Archeologický ústav SAV, Nitra)

Archeologické prieskumy a nálezy na východnom Slovensku 39

Archäologische Begehungen und Funde in der Ostslowakei 52

Slovanské sídlisko v Sliači-Rybároch 56

Slawische Siedlung in Sliač-Rybáre 57

Výskum slovansko-avarského pohrebiska a sídliska z doby halštatskej v Košiciach-Šebastovciach 57

Untersuchung eines slawo-awarischen Gräberfeldes und einer hallstattzeitlichen Siedlung in Košice-Šebastovce 60

Dušan Č a p l o v i č - Dárius G a š a j (Východoslovenské múzeum, Košice) - Ladislav O l e x a (Archeologický ústav SAV, Nitra)

Archeologické prieskumy na stavbách socializmu na východnom Slovensku 62

Archäologische Grabungen auf den Bauten des Sozialismus in der Ostslowakei 68

Pavol Čaplovič (Oravské múzeum, Oravský Podzámok)
Lužické sídlisko v Dolnom Kubíne 70
Die Lausitzer Siedlung in Dolný Kubín 72
Osídlenie Ostrej skaly nad Vyšným Kubínom 72
Besiedlung von Ostrá skala bei Vyšný Kubín 73

Zoltán Drenko (Archeologický ústav SNM, Bratislava)
Zaniknutá stredoveká dedina pri Radzovciach 74
Mittelalterliche Dorfwüstung bei Radzovce 74

Sigrid Dušeková (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Stredoveký kostol a cintorín v Modranoch 75
Mittelalterliche Kirche mit Friedhof in Modrany 76

Dárius Gašaj (Východoslovenské múzeum, Košice)
Záchranný výskum v Egreši. 77
Rettungsgrabung in Egreš 78

Eva Hajnalová (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Prehľad nálezov a analýz rastlinných makrozvyškov z archeologických výskumov. 78
Fundüberblick und Analysen von Pflanzenmakroresten aus archäologischen Grabungen 90

Milan Hanuliak (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Archeologický výskum v Iži 91
Archäologische Grabung in Iža 92
Výskum slovansko-avarského pohrebiska v Čataji 92
Abdeckung eines slawo-awarischen Gräberfeldes in Čataj 94

Igor Hrubec (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Nález maľovanej keramiky vo Veľkých Janíkovciach 95
Fund von bemalter Keramik in Veľké Janíkovce 96

Július Jakab (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Antropologické zhodnotenie kostier z Chotína 97
Anthropologische Auswertung der Skelette aus Chotín 99
Prírastky antropologického materiálu z archeologických výskumov. 99
Zuwachs anthropologischen Materials aus archäologischen Ausgrabungen 101
Zhodnotenie kostrového nálezu z doby bronzovej z Nitry 101
Auswertung eines bronzezeitlichen Skelettfundes aus Nitra . . . 103

František Javorský (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Výskumy a prieskumy Výskumnej expedície Spiš v okrese Spišská Nová Ves 103
Grabungen und Geländebegehungen der Grabungsexpedition Spiš im Bezirk Spišská Nová Ves 117

Igor K e l l e r (Mestské múzeum, Bratislava)
Výskum kostola v Bratislave-Devíne 120
Untersuchung einer Kirche in Bratislava-Devín 121

Mikuláš K l i s k ý (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Zisťovací výskum na Mačacom zámku v Nitre-Chrenovej 121
Feststellungsgrabung auf Mačací zámok in Nitra-Chrenová 127

Títus K o l n í k (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Ďalšia etapa výskumu v Číferi-Páci 128
Weitere Grabungsetappe in Cífer-Pác 135

Nález spôn z doby rímskej v Chotíne 138
Römerzeitliche Fibelfunde in Chotín 139

Zisťovací výskum tzv. spečeného valu v Žemberovciach 139
Feststellungsgrabung des sog. verbrannten Walles in Žemberovce . 143

Eva K o l n í k o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v roku 1977 144
Münzzuwachs im Archäologischen Institut der SAW im J. 1977 . . . 151

Ľudmila K r a s k o v s k á (Archeologický ústav SNM, Bratislava)
Revízny výskum rímskej stanice v Stupave 152
Revisionsgrabung in der römischen Militärstation in Stupava . . 152

Rudolf K u j o v s k ý (Nitrianske vlastivedné múzeum, Nitra)
Nálezy maďarovskej kultúry vo Vrábľoch 153
Funde der Maďarovce-Kultur in Vráble 153

Záchranný výskum v Novej Vsi nad Žitavou 154
Rettungsgrabung in Nová Ves nad Žitavou 155

Zisťovací výskum na Dobšinského námestí v Nitre 156
Probegrabung auf dem Dobšinský-Platz in Nitra 158

Klára M a r k o v á (Mestské múzeum, Bratislava)
Archeologický výskum v priestore bývalého františkánskeho kláštora na Pugačovovej ulici v Bratislave 159
Archäologische Grabung im Raum des ehemaligen Franziskanerklosters in der Pugačov-Strasse in Bratislava 160

Vladimír M i n á č (Archeologický ústav SNM, Bratislava)
Zisťovací archeologický výskum v obci Senec-Martin 160
Feststellungsgrabung in der Gemeinde Senec-Martin 161

Jozef M o r a v č í k (Považské múzeum, Žilina)
Nález laténskej keramiky z Hvozdnice 161
Fund von latènezeitlicher Keramik aus Hvozdnica 162

Nález popolnicového hrobu v Rosine 162
Fund eines Urnengrabes in Rosina 162

Výskum sídliska púchovskej kultúrnej skupiny v Rajeckých Tepliciach 163
Abdeckung einer Siedlung der Púchover Kulturgruppe in Rajecké Teplice 164

Viera N ě m e j c o v á - P a v ú k o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Ďalšia etapa výskumu vo Svodíne 165
Weitere Grabungsetappe in Svodín 167

Tamara N e š p o r o v á (Trenčianske múzeum, Trenčín)
Výsledky výskumu na Trenčianskom hrade 168
Grabungsergebnisse auf der Burg Trenčín 169

Gabriel N e v i z á n s k y (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Eneolitické sídlisko v Bánovciach nad Bebravou 170
Äneolithische Siedlung in Bánovce nad Bebravou 170
Pohrebisko z 10.-11. storočia v Balogu nad Ipľom 171
Gräberfeld aus dem 10.-11. Jh. in Balog nad Ipľom 171
Pohrebisko z 8.-9. storočia v Bielovciach 172
Gräberfeld aus dem 8.-9. Jh. in Bielovce 172
Pohrebisko z 9.-10. storočia v Pavlovej 173
Gräberfeld aus dem 9.-10. Jh. in Pavlová 173
Slovanské hroby z Nitry-Čermáňa 174
Slawische Gräber aus Nitra-Čermáň 174
Staromaďarský hrob z Chotína 175
Altmagyarisches Grab aus Chotín 175
Výskum eneolitických sídlisk v Kameníne 176
Abdeckung äneolithischer Siedlungen in Kamenín 177
Záchranný archeologický výskum v Chotíne 177
Archäologische Rettungsgrabung in Chotín 178

Ladislav O l e x a (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Zisťovací výskum v Nižnej Myšli. 178
Feststellungsgrabung in Nižná Myšľa 180
Zisťovacie výskumy v Budimíre 180
Feststellungsgrabungen in Budimír 183

Ondrej O ž ď á n i (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Eneolitické nálezy z Levíc 184
Äneolithische Funde aus Levice 185
Sekera typu Veľký Blh zo Zvolenskej Slatiny 185
Beil des Typus Veľký Blh aus Zvolenská Slatina 186

Ivan P a s t o r e k (Okresné múzeum so sídlom v Trnave, Hlohovec)
Neolitické a laténske nálezy z Hlohovca. 186
Neolithische und latènezeitliche Funde aus Hlohovec 187
Záverečná etapa archeologického výskumu bývalého františkánskeho kláštora v Hlohovci. 187
Schlussetappe der archäologischen Untersuchung des ehemaligen Franziskanerklosters in Hlohovec 189

Jozef P a u l í k (Archeologický ústav SNM, Bratislava)
Výskum mohyly z mladšej doby bronzovej vo Veľkých Ripňanoch . . 189
Abdeckung eines jungbronzezeitlichen Hügelgrabes in Veľké Ripňany 192

Juraj P a v ú k (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Výskum neolitického sídliska v Blatnom 192
Abdeckung der neolithischen Siedlung in Blatné 194

Karol P i e t a (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Pokračovanie výskumu v Liptovskej Sielnici-Liptovskej Mare . . 195
Fortsetzung der Grabung in Liptovská Sielnica-Liptovská Mara . . 196

Magda P i c h l e r o v á (Archeologický ústav SNM, Bratislava)
Kamenný sekeromlat z Ivanky pri Dunaji 196
Steinerne Hammeraxt aus Ivanka pri Dunaji 197

Kostrový hrob zo staršej doby bronzovej v Bratislave-Rusovciach 198
Älterbronzezeitliches Skelettgrab in Bratislava-Rusovce 198

Nález kamenného sekeromlatu vo Váhu pri obci Kajal 199
Fund einer steinernen Hammeraxt in der Waag bei der Gemeinde Kajal 199

Veronika P l a c h á - Jana H l a v i c o v á (Mestské múzeum, Bratislava)
Výsledky výskumu na hrade Devín 200
Grabungsergebnisse auf der Burg Devín 201

Mária R e j h o l c o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Stredoveké pohrebisko v Čakajovciach 202
Mittelalterliches Gräberfeld in Čakajovce 203

Marta R e m i á š o v á (Vlastivedné múzeum, Bojnice)
Nález mamutieho kla v Lehote pod Vtáčnikom 204
Fund eines Mammutzahnes in Lehota pod Vtáčnikom 204

Pokračovanie výskumu na lokalite Vyšehrad 205
Fortsetzung der Grabung auf der Fundstelle Vyšehrad 205

Výsledky prieskumu v Bojniciach. 206
Ergebnisse einer Geländebegehung in Bojnice 206

Peter R o m s a u e r (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Výsledky záchranného výskumu v Chotíne 207
Ergebnisse einer Rettungsgrabung in Chotín 209

Alexander R u t t k a y (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Stredoveký kostol v Chynoranoch. 209
Mittelalterliche Kirche in Chynorany 211

Výsledky ďalšej etapy výskumu v Nitrianskej Blatnici 211
Ergebnisse der weiteren Grabungsetappe in Nitrianska Blatnica. . 215

Miloš Říha (Záhorské múzeum, Skalica)
Nález habánské keramiky v Sobotišti 217
Ein Fund von habaner Keramik in Sobotište 216
Neolitické sídliště u obce Radošovce 218
Neolithische Siedlung bei der Gemeinde Radošovce 218

Katarína Szobošová (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Odber vzoriek na peľovú analýzu 219
Probenentnahme für Pollenanalyse 220

Peter Šalkovský (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Nález lemeša v Alekšinciach 221
Fund einer Pflugschar in Alekšince 221
Sídlisko lengyelskej a maďarovskej kultúry v Nových Sadoch-Čabe . 221
Siedlung der Lengyel- und Maďarovce-Kultur in Nové Sady-Čab . . . 222
Záchranný archeologický výskum na Gudernovej ulici v Nitre . . . 222
Rettungsgrabung in der Guderna-Strasse in Nitra 223

Ondrej Šedo (Kysucké múzeum, Čadca)
Objekt zo 17. storočia v Riečnici 224
Ein Objekt aus dem 17. Jh. in Riečnica 224
Pazúrikový úštep z Ochodnice. 224
Ein Feuersteinabschlag aus Ochodnica 224
Sídliská púchovskej kultúrnej skupiny v Nesluši 225
Siedlungen der Púchover Kulturgruppe in Nesluša 225
Sídlisko v polohe Sulkov v Kysuckom Novom Meste 225
Siedlung in der Flur Sulkov in Kysucké Nové Mesto 226
Stopy osídlenia púchovskej kultúrnej skupiny v Kysuckom Novom Meste 226
Besiedlungsspuren der Púchover Kulturgruppe in Kysucké Nové Mesto 226

Ján Tirpák (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Prieskum archeologických lokalít odporovou metódou 227
Untersuchung archäologischer Fundstellen mit der Widerstandsmethode 228

Anton Točík (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Ďalšie pohrebisko z doby avarskej ríše v Komárne 229
Ein weiteres awarenzeitliches Gräberfeld in Komárno 231
Neolitické sídlisko v Chotíne 232
Neolithische Siedlung in Chotín 233
Prieskum archeologických lokalít na južnom Slovensku 233
Begehung archäologischer Fundstellen in der Südslowakei 236
Prieskum archeologických lokalít v Bajči. 237
Begehung der archäologischen Fundstellen in Bajč 246

Anton T o č í k (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Záchranný výskum v Komjaticiach 246
Rettungsgrabung in Komjatice 266

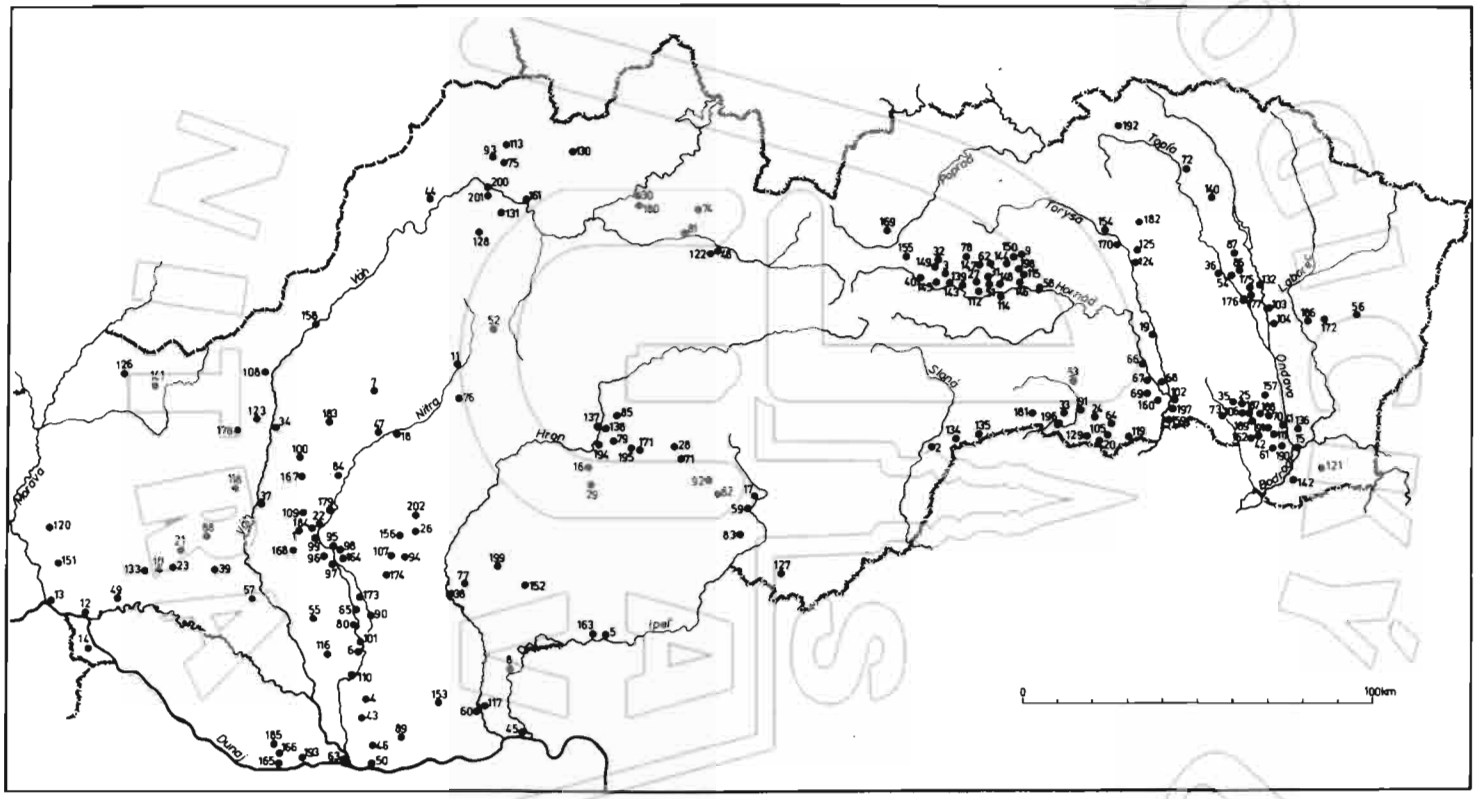
Záchranný výskum vo Veľkých Kosihách-Okánikove 272
Rettungsgrabung in Veľké Kosihy-Okánikovo 275

Ladislav V e l i a č i k (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Záchranný výskum v Hlohovci 275
Rettungsgrabung in Hlohovec 277

Jozef V l a d á r (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Slovanská bronzová pracka s ľudskou postavou z Brodzian 277
Slawische Bronzeschnalle mit Menschenfigur aus Brodzany 278

Jozef Z á b o j n í k (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Výskum stredovekej sakrálnej stavby v Chľabe. 279
Untersuchung eines mittelalterlichen Kirchenbaues in Chľaba . . 280

Obrázky 1-166 - Abbildungen 1-166 281

Mapa lokalít k prehľadu archeologických výskumov a nálezov na Slovensku v roku 1977 (číslovanie nálezísk zodpovedá poradovým číslam na tabuľke - str. 11-17)

Karte der Fundorte zur Übersicht der archäologischen Grabungen und Funde in der Slowakei im J. 1977 (die Nummern der Fundstellen entsprechen den laufenden Zahlen in der Tabelle auf S. 11-17)

Prehľad slovenských lokalít, na ktorých sa v roku 1977 uskutočnili výskumy alebo zistili archeologické objekty, nálezy a pod. (Poradové čísla zodpovedajú číslam lokalít na mapke - str. 10.)

Übersicht slowakischer Fundstellen, auf denen im J. 1977 Grabungen durchgeführt, oder archäologische Objekte, Funde u. ä. festgestellt wurden. (Die Nummern entsprechen den laufenden Zahlen auf der Karte auf S. 10.)

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príspevok pozri na stranách
			paleolit	neolit	eneolit	doba bronzová	doba halštatská	doba laténska	doba rímska	sťahovanie národov	stredovek 6.-12. stor.	stredovek 13.-pol. 16. stor.	novovek	
1	Aleksince	Nitra							•		?			221
2	Ardovo	Rožňava				•		•	•					39
3	Arnutovce	Spišská Nová Ves				•								104
4	Bajč	Komárno		•	•	•		•	•		•	•		237-246
5	Balog nad Ipľom	Veľký Krtíš									•			171
6	Bánov	Nové Zámky			•				•			•		233
7	Bánovce nad Bebravou	Topoľčany			•									170
8	Bielovce	Levice									•			172
9	Bijacovce	Spišská Nová Ves							•			?		104
10	Blatné	Bratislava		•	•							•		19,192-195
11	Bojnice	Prievidza	•				•					•	•	79, [illegible]
12	Bratislava	Bratislava			•		•	•			•	•	•	32-36,159-160
13	Bratislava-Devín	Bratislava						•	•			•		120-21,200-201
14	Bratislava-Rusovce	Bratislava				•			•					198-199
15	Brehov	Trebišov		•		•		•			•	•		39
16	Breziny	Zvolen	?											28
17	Brezníčka	Lučenec												36
18	Brodzany	Topoľčany									•			277-279
19	Budimír	Košice		•	•	•			•		•	•	•	180-184
20	Buzica	Košice		•		•						•		62
21	Cífer-Pác	Trnava		•	•			•	•	•	•		•	19,24,128-137, 144-145
22	Čakajovce	Nitra									•			79, 202-204, 227
23	Čataj	Bratislava									•			19,92-95,100, 227
24	Čečejovce	Košice		•										63

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príspevok pozri na stranách
						doba					stre- dovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovania národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16. stor.	novovek	
25	Čelovce	Trebišov				●								39
26	Čierne Kľačany	Nitra									●			79
27	Danišovce	Spišská Nová Ves										●		104
28	Detva	Zvolen	●											28
29	Dobrá Niva	Zvolen	?											28
30	Dolný Kubín	Dolný Kubín				●	●		●					70-72
31	Domanovce	Spišská Nová Ves										●		104
32	Dravce	Spišská Nová Ves				●					●	●		104-105
33	Drienovec	Košice				●					●	●		63
34	Ďucové	Trnava									●			79
35	Egreš	Trebišov		●		●								40,77-78
36	Hlinné	Vranov nad Topľou							●					40
37	Hlohovec	Trnava		●		●		●			●	●	●	186-189, 275-277
38	Horná Seč	Levice		●		●								79
39	Hoste	Galanta			●	●								80-81
40	Hrabušice	Spišská Nová Ves												219
41	Hrañ	Trebišov		●	●	●			●	●	●	●		40-41, 81
42	Hrčeľ	Trebišov		●	●	●								41
43	Hurbanovo	Komárno		●	●	●	●	●	●		●			81, 234
44	Hvozdnica	Žilina						●						161-162
45	Chľaba	Nové Zámky		●				●				●		227,279-280
46	Chotín	Komárno		●	●	●	●	●	●		●	●	●	19,97-100,138-9 145,175,177-8, 207-209,232-3
47	Chynorany	Topoľčany										●	●	209-211
48	Iľanovo	Liptovský Mikuláš					●							81
49	Ivanka pri Dunaji	Bratislava			●	●								196-197
50	Iža	Komárno											●	91-92
51	Jamník	Spišská Nová Ves			●	●					●	●		105-106
52	Jasenovo	Martin						●			●	●		205-206
53	Jasov	Košice		●		●					●	●		41-42
54	Jastrabie nad Topľou	Vranov nad Topľou		●			●	●	●					42-43
55	Jatov	Nové Zámky									●			234-235
56	Jovsa	Michalovce					?				●			43,81
57	Kajal	Galanta			●									199

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príspevok pozri na stranách
						doba					stre-dovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovania národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16. stor.	novovek	
58	Kaľava	Spišská Nová Ves										•		106
59	Kalinovo	Lučenec	•											28
60	Kamenín	Nové Zámky			•						•	•		20, 176-177
61	Kašov	Trebišov		•		•		•						43
62	Kľčov	Spišská Nová Ves		•										106
63	Komárno	Komárno									•			20,24,81,229-32
64	Komárovce	Košice		•										63
65	Komjatice	Nové Zámky		•	•	•	•	•	•		•	•		20, 81, 100, 145, 246-272
66	Košice	Košice				•			•			•		63-64
67	Košice-Barca	Košice				•								81
68	Košice-Krásna nad Hornádom	Košice									?			64, 82
69	Košice-Šebastovce	Košice					•				•	•		22, 57, 62, 82
70	Kožuchov	Trebišov									•	•		43, 44
71	Kriváň	Zvolen	•											28
72	Kurima	Bardejov									•			44
73	Kuzmice	Trebišov			•	•								64
74	Kvačany	Liptovský Mikuláš						•						20, 25, 82
75	Kysucké Nové Mesto	Čadca	?					•				•		225-226
76	Lehota pod Vtáčnikom	Prievidza	•											204
77	Levice	Levice		•	•				•		•			82, 184-185
78	Levoča	Spišská Nová Ves									•	•	•	107-108
79	Lieskovec	Zvolen	?											28
80	Lipová-Ondrochov	Nové Zámky			?				•		•			235
81	Liptovská Sielnica-Liptovská Mara	Liptovský Mikuláš						•	•			•		20-21,25,82-83, 146, 195-196
82	Lovinobaňa	Lučenec												29
83	Lučenec	Lučenec	•											28
84	Ludanice	Topoľčany		•										227
85	Lukavica	Zvolen												29
86	Merník	Vranov nad Topľou											•	44
87	Michalok	Vranov nad Topľou				•								44
88	Modranka	Trnava		•										83
89	Modrany	Komárno							•		•	•		75-76,100,146-7

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príspevok pozri na stranách
						doba					stre-dovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovania národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16. stor.	novovek	
90	Mojzesovo	Nové Zámky		•	•	•	•		•		•			235
91	Moldava nad Bodvou	Košice									•	•		64
92	Mýtna	Lučenec												29
93	Nesluša	Čadca						•						225
94	Nevidzany	Nitra										•	•	30-31
95	Nitra	Nitra			•	•		•	•		•	•	•	21, 83, 100, 101-103, 147-8, 156-158, 222--224, 227
96	Nitra-Čermáň	Nitra	•											83, 174
97	Nitra-Dolné Krškany	Nitra				•					•	•		29-30, 83, 148
98	Nitra-Chrenová	Nitra		•			•	•	•		•			83, 121-128
99	Nitra-Lužianky	Nitra		•	•									83-84
100	Nitrianska Blatnica	Topoľčany					•				•	•	•	21, 84, 148, 211--217, 219, 228
101	Nitriansky Hrádok	Nové Zámky				•								228
102	Nižná Myšľa	Košice			•	•					•			21, 64-65, 84, 178-180
103	Nižný Hrabovec	Vranov nad Topľou		•	•	•						•		44-45
104	Nižný Hrušov	Vranov nad Topľou				•					•	•		45
105	Nižný Lánec	Košice		•								•		65
106	Nižný Žipov	Trebišov		•	•		•				•			45-46
107	Nová Ves nad Žitavou	Nitra			•		•							154-156
108	Nové Mesto nad Váhom-Mnešice	Trenčín	•											84
109	Nové Sady-Čab	Nitra			•	•								221-222
110	Nové Zámky	Nové Zámky											•	236
111	Novosad	Trebišov							•					46
112	Odorín	Spišská Nová Ves										•		108
113	Ochodnica	Čadca	?											224
114	Olcnava	Spišská Nová Ves										•		177
115	Oľšavka	Spišská Nová Ves									•			108-109
116	Palárikovo	Nové Zámky						•				•		21,
117	Pavlová	Nové Zámky									•			173
118	Pečeňady	Trnava		•										84
119	Perín-Chym	Košice				•								65

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.											Príspevok pozri na stranách
						doba						stredovek		
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovania národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16. stor.	novovek	
120	Plavecký Štvrtok	Bratislava												220
121	Plešany	Trebišov			•	•								65-66
122	Ploštín	Liptovský Mikuláš					•							85
123	Pobedim	Trenčín									•		•	22, 26, 148
124	Prešov	Prešov				•								85
125	Prešov-Šarišské Lúky	Prešov		•		•								66
126	Radošovce	Senica		•										218
127	Radzovce	Lučenec				•						•	•	74, 85
128	Rajecké Teplice	Žilina						•	•		•			163-164
129	Rešica	Košice									•			66
130	Riečnica	Čadca											•	224
131	Rosina	Žilina				•								162
132	Sedliská-Podčičva	Vranov nad Topľou				•								46
133	Senec-Martin	Bratislava			•			•			•	•		160-161
134	Silica	Rožňava				•								46
135	Silická Jablonica	Rožňava		•		•								46
136	Sirník	Trebišov		•		•			•	•	•			46-47
137	Sliač	Zvolen												29
138	Sliač-Rybáre	Zvolen									•			56-57
139	Smižany	Spišská Nová Ves		•	•	•			•	•	•	•	•	109-112
140	Soboš	Svidník				•								47
141	Sobotište	Senica											•	217-218
142	Somotor	Trebišov					•							47-48
143	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves		•	•	•					•	•	•	112-113, 148
144	Spišské Podhradie	Spišská Nová Ves				•					•	•		113
145	Spišské Tomášovce	Spišská Nová Ves		?	?	•			•		•	•		22,36-38,113--114,228
146	Spišské Vlachy	Spišská Nová Ves		•	•	•			•		•	?		114
147	Spišský Hrhov	Spišská Nová Ves				•			•		•			114-115
148	Spišský Hrušov	Spišská Nová Ves		•	?					•				115
149	Spišský Štvrtok	Spišská Nová Ves				•				•	•			85,
150	Studenec	Spišská Nová Ves			?				•		•			115
151	Stupava	Bratislava							•					152-153
152	Súdovce	Zvolen												228
153	Svodín	Nové Zámky		•	•	•	•							22,100.165-168, 220

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.												Príspevok pozri na stranách
						doba						stre- dovek			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovania národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16. stor.	novovek	
154	Šarišské Michaľany	Prešov		•		•									66
155	Švábovce	Poprad				•									85-86
156	Tesárske Mlyňany	Nitra												•	148
157	Trebišov	Trebišov									•	•			48
158	Trenčín	Trenčín	•									•		•	86, 168-170
159	Trstené pri Hornáde	Košice							•						66-67
160	Valalíky-Geča	Košice				•						•			48, 67
161	Varín	Žilina							•					•	86-87
162	Veľaty	Trebišov							•	•					48
163	Veľká Ves nad Ipľom	Veľký Krtíš	•												29
164	Veľké Janíkovce	Nitra												•	95-97
165	Veľké Kosihy	Komárno									•				22, 101
166	Veľké Kosihy-Okánikovo	Komárno		•				•				•		•	26,87,272-275
167	Veľké Ripňany	Topoľčany				•									189-192
168	Veľké Zálužie	Nitra										•		•	148-149
169	Veľký Slavkov	Poprad	•												87, 220
170	Veľký Šariš	Prešov							•		•	•		•	67, 87, 149
171	Vígľaš	Zvolen													29
172	Vinné	Michalovce					•								43
173	Vinodol	Nitra				•									31
174	Vráble	Nitra		•	•	•	•	•	•		•	•			153, 236
175	Vranov nad Topľou	Vranov nad Topľou												•	48
176	Vranov nad Topľou-Čemerné	Vranov nad Topľou		•	•	•			•	•	•				48-49
177	Vranov nad Topľou-Lomnica	Vranov nad Topľou									•				48
178	Vrbové	Trnava			•										22-23
179	Výčapy-Opatovce	Nitra				•									87
180	Vyšný Kubín	Dolný Kubín							•		•				72-73
181	Zádielske Dvorníky	Košice				•									87
182	Záhradné	Prešov							•						49
183	Závada	Topoľčany									•				87
184	Zbehy	Nitra										•			88, 149-150
185	Zemianska Olča	Komárno												•	101

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov atď.												Príspevok pozri na stranách
						doba						stre-			
			paleolit	neolit	eneolit	bronzová	halštatská	laténska	rímska	sťahovania národov	6.-12. stor.	13.-pol. 16. stor.	dovek	novovek	
186	Zbudza	Michalovce	pravek												49-50
187	Zemplínske Nová Ves Stanča	Trebišov		•		•		•	•		•	•			50
188	Zemplínska Nová Ves-Úpor	Trebišov		•	•	•	•	•	•		•	•			50-51
189	Zemplínska Nová Ves-Zemplínsky Klečenov	Trebišov		•		•					•				50
190	Zemplínske Jastrabie	Trebišov		•		•		•	•		•	•			51
191	Zemplínsky Branč	Trebišov		•	•	•			•						51
192	Zlaté	Bardejov										•	•		51
193	Zlatná na Ostrove	Komárno													101
194	Zvolen	Zvolen	?												29
195	Zvolenská Slatina	Zvolen				•									29, 185-186
196	Žarnov	Košice		•		•		•	•		•				67
197	Ždaňa	Košice		•											67-68
198	Žehra	Spišská Nová Ves		•		•			•	•	•				116
199	Žemberovce	Levice			•	?		?	?		?	?			88, 139-144
200	Žilina-Strážov	Žilina							•						88
201	Žilina-Závodie	Žilina												?	88-89
202	Žitavany	Nitra												•	150

PRÍRASTKY A ANALÝZY ARCHEOZOOLOGICKÉHO MATERIÁLU

Cyril A m b r o s

Archeozoologický úsek oddelenia pomocných vied Archeologického ústavu SAV v Nitre zaznamenal v roku 1977 ďalšie prírastky materiálu, ktorý sa našiel pri systematických alebo záchranných terénnych výskumoch. V príspevku predkladáme súpis týchto nálezísk. Archeozoologický materiál z viacerých nálezísk z rôznych období praveku a včasnej doby dejinnej sa aj analyzoval. Niektoré z analýz sú uvedené v tejto správe vo forme prehľadných tabuliek. Podrobnejšie výsledky budú zverejnené v samostatných prácach.

B l a t n é, Štrky (okr. Bratislava-vidiek)
Vedúci výskumu J. Pavúk

Počas výskumu v r. 1977 sa odkryli viaceré sídliskové objekty s mladšou lineárnou keramikou, objekty želiezovskej a bolerázskej skupiny. V zásobnicových a exploatačných jamách sa našli aj zvieracie kosti.

C í f e r - P á c, Nad mlynom (okr. Trnava)
Vedúci výskumu T. Kolník

Na nálezisku sa pokračovalo v dlhodobom výskume, pri ktorom sa odkryli objekty z doby rímskej, laténska chata a viaceré neolitické sídliskové objekty. Vo väčšine týchto objektov sa našli aj zvieracie kosti.

Z výskumu v rokoch 1974 a 1975 sa analyzoval archeozoologický materiál z niekoľkých objektov z mladšej doby rímskej. Tieto objekty obsahovali pomerne veľké množstvo kostí (najmä objekty 58 a 60). Prehľad nálezov podáva tabuľka 1.

Č a t a j, Zemianske Gejzove (okr. Bratislava-vidiek)
Vedúci výskumu M. Hanuliak

Pokračovalo sa vo výskume pohrebiska zo 7.-8. stor. n. l. Preskúmalo sa 72 hrobov. V niektorých z nich boli zvieracie kosti ako zvyšky príloh, ktoré dávali mŕtvym do hrobu. V štyroch hroboch bol spolu s jazdcom uložený kôň.

C h o t í n, Delihegy (okr. Komárno)
Vedúci výskumu P. Romsauer

Pri záchrannom výskume sa odkryli rôzne sídliskové objekty z neskorej doby halštatskej, z doby rímskej a zo stredoveku. V mnohých z týchto objektov sa našli aj zvieracie kosti.

C h o t í n, Kaptalán (okr. Komárno)
Vedúci výskumu G. Nevizánsky

Odkryli sa sídliskové objekty z doby laténskej a rímskej a zo stredoveku. Obsahovali menšie množstvo archeozoologického materiálu.

K a m e n í n, Kiskukoricas (okr. Nové Zámky)

Vedúci výskumu G. Nevizánsky

Získal sa archeozoologický materiál z 30 kultúrnych jám z obdobia kultúry s kanelovanou keramikou a z 2 stredovekých sídliskových objektov.

K a m e n í n, Pusztafalu (okr. Nové Zámky)

Vedúci výskumu G. Nevizánsky

Pri výskume sídliska z obdobia kultúry s kanelovanou keramikou sa v 16 sídliskových objektoch (kultúrne jamy) našli aj zvieracie kosti.

K o m á r n o, ulica J. Váradiho (okr. Komárno)

Vedúca výskumu Z. Čilinská

Analyzoval sa archeozoologický materiál z pohrebiska datovaného do 8. stor. n. l. V rokoch 1973, 1974 a 1976 sa odkrylo 28 hrobov ako časť väčšieho pohrebiska. V 21 hroboch bol spolu s jazdcom pochovaný kôň. V 17 hroboch sa našli ako súčasť hrobového inventára zvyšky zvierat. Prehľad nálezov je na tabuľke 2.

Väčšina z týchto nálezov predstavuje pôvodné mäsité porcie zo zvierat, o ktorých sa možno domnievať, že ich vkladali do hrobu ako potravu pre zomrelého. Niektoré zvyšky sú však z takých častí tela, na ktorých nie je mäso (napr. distálne časti končatín hovädzieho dobytka) a mali pravdepodobne iný, symbolický či rituálny význam.

Podrobnejšie výsledky analýz z pohrebiska v Komárne, ako aj z ďalších pohrebísk z tohto obdobia, budú zverejnené v samostatnej publikácii.

K o m j a t i c e (okr. Nové Zámky)

Vedúci výskumu A. Točík

V neskorých jesenných a zimných mesiacoch r. 1977 sa uskutočnil záchranný výskum na ploche, ktorá bola zasiahnutá rozsiahlymi úpravami pôdy v dĺžke niekoľko kilometrov na terase zaniknutého koryta rieky Nitry. Obsah rôznych sídliskových objektov a hrobov z praveku a včasnej doby dejinnej bolo možno zachraňovať pri rýchlom postupe melioračných prác len s najväčším vypätím, a nie vždy dokonale. Podľa možností, ak to situácia dovoľovala, sa vyzdvihovali i zvieracie kosti, ktoré sa v objektoch nachádzali. Ich analýza sa uskutoční neskoršie, keďže záchranné práce ešte pokračujú.

K v a č a n y - Dlhá Lúka, Chopec (okr. Liptovský Mikuláš)

Vedúci výskumu K. Pieta

Analyzoval sa archeozoologický materiál získaný v r. 1972 pri záchrannom výskume sídliskových objektov zo strednej a neskorej doby laténskej. Prehľad týchto nálezov podáva tabuľka 3.

L i p t o v s k á S i e l n i c a - L i p t o v s k á M a r a, Havránok I (okr. Liptovský Mikuláš)

Vedúci výskumu K. Pieta

Pokračovalo sa vo výskume lokality s osídlením prevažne z neskorej doby laténskej a z doby rímskej, pri ktorom sa získal aj archeozoologický materiál.

Časť zvieracích zvyškov zo starších výskumov v rokoch 1971 a 1972 sa analyzovala. Je to materiál pochádzajúci zo sídliskových vrstiev a objektov, ktoré bolo možné bezpečne a jednoznačne datovať na koniec doby laténskej a do nasledujúcej staršej doby rímskej. Prehľad týchto nálezov je na tabuľke 4.

N i t r a, Mikov dvor (okr. Nitra)
Vedúci výskumu B. Chropovský
Pri záchrannom výskume sa zistili slovanské sídliskové objekty (chaty) z 9.-10. stor., ktoré obsahovali aj menšie množstvo zvieracích kostí.

N i t r a, Šindolka (okr. Nitra)
Vedúci výskumu B. Chropovský
Pokračovalo sa v dlhodobom výskume na tejto lokalite. Preskúmali sa ďalšie sídliskové objekty prevažne slovanské z 9.-10. stor., ale tiež z doby laténskej. Obsahovali archeozoologický materiál, ktorý sa bude analyzovať po skončení výskumu.

N i t r i a n s k a B l a t n i c a, Jurko, Púsť (okr. Topoľčany)
Vedúci výskumu A. Ruttkay
V ďalšej etape viac rokov prebiehajúceho výskumu sa v roku 1977 odkryli okrem zvyškov stredovekého sídliska, časti architektúry a pohrebiska i zvyšky staršieho slovanského a halštatského osídlenia. Z objektov sa získal i archeozoologický materiál.

N i ž n á M y š ľ a, Várhegy (okr. Košice-vidiek)
Vedúci výskumu L. Olexa
Skúmalo sa sídlisko a pohrebisko z doby bronzovej (otomanská kultúra). Z výskumu sídliska pochádza väčšie množstvo archeozoologického materiálu, ktoré sa bude analyzovať po skončení výskumu.

P a l á r i k o v o, za tabakovou sušiarňou JRD (okr. Nové Zámky)
Vedúci výskumu B. Beňadik
Analyzovali sa zvieracie zvyšky, ktoré sa našli ako príloha v laténskych hroboch. Pohrebisko sa preskúmalo v rokoch 1970 až 1974. Výsledok analýzy:
Z 95 preskúmaných laténskych hrobov sa vyskytli v 65 ako súčasť hrobového inventára zvieracie kosti. Sú zvyškami príloh ukladaných mŕtvemu do hrobu. Ich zastúpenie podľa druhov bolo takéto:

Ošípaná (sus scrofa f. domestica)	56 hrobov
Hovädzí dobytok (Bos primigenius f. taurus)	9 hrobov
Ovca (Ovis ammon f. aries)	2 hroby
Kura domáca (Gallus gallus f. domestica)	10 hrobov
Hus domáca (Anser anser f. domestica)	3 hroby
Ryba (Pisces)	1 hrob

V 14 hroboch boli časti ošípanej viac ako na jednom mieste, v 8 hroboch nebola ošípaná zastúpená, v 13 hroboch boli zvyšky ošípanej a ešte iný druh. Podrobnejšie budú výsledky analýzy zverejnené v samostatnej publikácii.

P o b e d i m, Hradište (okr. Trenčín)

Vedúca výskumu D. Bialeková

Výskum na tejto lokalite prebieha už viac rokov. Upriamil sa najmä na slovanské hradisko. Miesto bolo osídlené aj v starších obdobiach, a preto aj archeozoologický materiál, ktorý sa tu nachádzal, nie je vo väčšine prípadov jednoznačne datovateľný a použiteľný na zhodnotenie.

Pri výskume v roku 1975 sa však z niektorých sektorov získal taký materiál, ktorý vyhovoval datovacím kritériám a ten bol v r. 1977 analyzovaný. Výsledky sú uvedené na tabuľke 5.

S p i š s k é T o m á š o v c e, Pod Hradiskom (okr. Spišská Nová Ves)

Vedúci výskumu B. Chropovský

V roku 1977 sa začalo so systematickým výskumom slovanského hradiska. V podloží sú aj nálezy z obdobia púchovskej kultúrnej skupiny. Pri výskume sa získal aj archeozoologický materiál, ktorého analýza sa uskutoční neskoršie, pretože vo výskume sa bude ešte pokračovať v ďalších rokoch.

S v o d í n, Busahegy (okr. Nové Zámky)

Vedúca výskumu V. Pavúková

Na lokalite pokračoval dlhodobý výskum, pri ktorom sa odkryli centrálne časti fortifikácie. Z objektov prevažne lengyelskej kultúry pochádza i množstvo archeozoologického materiálu. K jeho postupnej analýze sa pristúpi v najbližších rokoch po ukončení výskumu.

Š e b a s t o v c e, Lapiše (okr. Košice-vidiek)

Vedúci výskumu V. Budinský-Krička

V roku 1977 sa opäť pokračovalo vo výskume pohrebiska zo 7.-8. stor. n. l. V niektorých hroboch sa vyskytovali ako súčasť inventára zvieracie kosti, ktoré sú zvyškami príloh dávaných mŕtvym. V niekoľkých prípadoch bol spolu s jazdcom pochovaný kôň.

V e ľ k é K o s i h y, hospodársky dvor JRD (okr. Komárno)

Vedúca výskumu Z. Čilinská

V roku 1973 sa uskutočnil záchranný výskum, pri ktorom sa preskúmala časť pohrebiska zo 7. stor. n. l. V 18 hroboch sa našli ako súčasť inventára zvyšky zvierat, ktoré dávali mŕtvym do hrobu ako prílohu. V roku 1977 sa tento archeozoologický materiál analyzoval; výsledky sú uvedené na tabuľke 6.

Väčšina týchto nálezov predstavuje zvyšky mäsitých porcií, ktoré možno považovať za potravu pre zomrelého.

V r b o v é, tehelňa (okr. Trnava)

Vedúci výskumu I. Pastorek (Okresné múzeum v Trnave so sídlom v Hlohovci)

V roku 1975 sa uskutočnil záchranný výskum v hlinisku tehelne. Odkryla sa sídlisková jama, ktorá obsahovala nálezy bolerázskej skupiny kultúry s kanelovanou keramikou i zvieracie kosti. V roku 1977 sa urobila analýza archeozoologického materiálu s týmto výsledkom:

Hovädzí dobytok (Bos primigenius f. taurus): rezák, dolný molár, dva hrudné stavce, pravá kosť lakťová, časť ľavej polovice panvy, časť proximálnej pravej kosti stehnovej, zlomok diafýzy holennej kosti, pravá kosť členková.

Koza - ovca (Capra - Ovis): pravá polovica sánky (dospelý jedinec), pravá polovica sánky (vek 6 mesiacov), časť pravej polovice sánky (vek 24 mesiacov), ľavá polovica sánky (vek 9 mesiacov), ľavá polovica sánky (dospelý jedinec), časť ľavej polovice sánky (vek 18 mesiacov), proximálna časť ľavej polovice sánky (vek 18 mesiacov), proximálna časť ľavej kosti vretennej, proximálna časť pravej kosti lakťovej, distálna časť pravej kosti holennej, distálna časť ľavej kosti holennej.

Pes (Canis lupus f. familiaris): proximálna časť ľavej kosti lakťovej.

Vlk (Canis lupus L.): pravá kosť vretenná.

Jeleň (Cervus elaphus L.): časť výsady parohu, na hrote stopy opracovania, alebo používania.

Miery (v milimetroch)

Talus (hovädzí dobytok)		
najväčšia dĺžka laterálne	71	
najväčšia dĺžka mediálne	66	
hĺbka laterálne	40,5	
najväčšia šírka distálne	46	
Mandibula (koza - ovca)		
dĺžka všetkých stoličiek	67	69
dĺžka premolárov	21	22,5
dĺžka molárov	46	47
dĺžka M_3	23	22,5
šírka M_3	9	9
Tibia (koza - ovca)		
najväčšia šírka distálne	22,5	25
Radius (vlk)		
najväčšia dĺžka	215	
najväčšia šírka prox.	25,5	
najmenšia šírka diafýzy	18	
najväčšia šírka distálne	35	

T a b u ľ k a 1

Cífer-Pác. Sídlisko z doby rímskej (objekty 58, 58A, 60, 67, 68, 69, 70)	Počet kostí	v %	Najmenší počet jedincov	v %
Kôň (Equus przewalskii f. caballus)	113	3,0	11	4,5
Hovädzí dobytok (Bos primigenius f. taurus)	2377	63,4	86	35,1
Koza - ovca (Capra - Ovis)	311	8,3	42	17,1
Ošípaná (Sus scrofa f. domestica)	900	24,0	76	31,0
Pes (Canis lupus f. familiaris)	15	0,4	6	2,5
Kura domáca (Gallus gallus f. domestica)	13	0,4	6	2,5
Hus domáca (Anser anser f. domestica)	4	0,1	4	1,6
Jeleň (Cervus elaphus L.)	1/+3/[1)]		1	0,4
Srnec (Capreolus capreolus L.)	/2/[1)]			
Diviak (Sus scrofa L.)	1	0,4	1	0,4
Zajac (Lepus europaeus Pall.)	3		1	0,4
Vtáky (Aves)	10		10	4,1
Ryby (Pisces)	1		1	0,4
Spolu	3749		245	

[1)] v zátvorke parožie

T a b u ľ k a 2

Komárno. Pohrebisko z 8. stor. n. l.

Hrob	Hovädzí dobytok	Kura domáca	Ovca	Iné (vtáky)
7	+			
8	+			
9			+	
11	+			
12	+			
14	+			
16		+		
17		+	+	
18		+	+	
19		+	+	
20	+	+		
21	+			+
23	+			
25	+	+		
26	+	+		
27	+	+		
28	+			

T a b u ľ k a 3

Kvačany - Dlhá Lúka. Sídlisko zo strednej a neskorej doby laténskej	Počet kostí	Najmenší počet jedincov
Kôň (Equus przewalskii f. caballus)	2	1
Hov. dobytok (Bos primigenius f. taurus)	77	5
Koza - ovca (Capra - Ovis)	93	10
Ošípaná (Sus scrofa f. domestica)	30	4
Pes (Canis lupus f. familiaris)	9	2
Vtáky (Aves)	2	2
Spolu	213	24
Neurčiteľné	64	
Spolu	277	

T a b u ľ k a 4

Liptovská Sielnica-Liptovská Mara. Sídlisko z neskorej doby laténskej a zo staršej doby rímskej (predbežné výsledky)	Nesk.doba latén.		Star.doba rímska	
	Počet kostí	v %	Počet kostí	v %
Kôň (Equus przewalskii f. caballus)	16	3,0	37	11,2
Hov. dobytok (Bos primigenius f. taurus)	242	45,8	148	44,8
Koza - ovca (Capra - Ovis)	166	31,4	65	19,7
Ošípaná (Sus scrofa f. domestica)	54	10,2	46	13,9
Pes (Canis lupus f. familiaris)	26	4,9	4	1,2
Pratur (Bos primigenius)	8	1,5	6	1,8
Jeleň (Cervus elaphus)	12/+3/[1]	2,3	18	5,5
Los (Alces alces)	1	0,2	1	0,3
Srnec (Capreolus capreolus)			/2/[1]	
Diviak (Sus scrofa)	2	0,4	4	1,2
Sus sp.	1	0,2		
Vtáky (Aves)			1	0,3
Spolu	528		330	

[1] v zátvorke parožie

T a b u ľ k a 5

Pobedim (Hradištia). Slovanské sídlisko	Počet kostí	v %	Najmenší počet jedincov	v %
Kôň (Equus przewalskii f. caballus)	7	1,3	1	2,9
Hov. dobytok (Bos primigenius f. taurus)	195	37,2	9	25,7
Koza - ovca (Capra - Ovis)	76	14,5	5	6,7
Ošípaná (Sus scrofa f. domestica)	236	45,0	15	42,9
Pes (Canis lupus f. familiaris)	2	0,4	1	2,9
Bobor (Castor fiber)	3	0,6	1	2,9
Jeleň (Cervus elaphus)	2/+2/[1)]	0,4	1	2,9
Srnec (Capreolus capreolus)	/1/[1)]			
Kura domáca (Gallus gallus f. domestica)	3	0,6	2	5,7
Spolu	524		35	

1) v zátvorke parožie

T a b u ľ k a 6

Veľké Kosihy. Pohrebisko zo 7. stor. n. l.

Hrob	Hovädzí dobytok	Ovca	Ošípaná	Kura domáca	Vajíčko
8	+				+
9	+			+	
10		+			+
11	+				
12	+			+	+
13					+
14	+				
16				+	
17	+				
18					+
19			+		
20	+				
21	+				
22	+				+
23					+
24	+			+	
25		+		+	+
26	+				

ZUWÄCHSE UND ANALYSEN ARCHÄOZOOLOGISCHEN MATERIALS. Zuwächse archäozoologischen Materials aus Ausgrabungen des Archäologischen Instituts der SAW zu Nitra wurden im J. 1977 von 16 Fundstellen verschiedener Zeitabschnitte der ur- und frühgeschichtlichen Zeit evidiert: Blatné (Siedlung - Neolithikum, Äneolithikum), Cífer-Pác (Siedlung - Neolithikum, Latène- und römische Zeit), Čataj (Gräberfeld aus dem 7.-8. Jh. u. Z.), Chotín (Siedlungen auf zwei Fundstellen - Hallstatt-, Latène- und römische Zeit), Kamenín (Siedlungen auf zwei Fundstellen - Äneolithikum), Komjatice (Siedlungsobjekte aus verschiedenen Zeitabschnitten der Ur- und Frühgeschichte), Liptovská Sielnica-Liptovská Mara (Siedlung - Latène- und römische Zeit), Nitra (Siedlungen auf zwei Fundstellen - Latènezeit und 9.-10. Jh.), Nitrianska Blatnica (Siedlung - Hallstatt- und slawische Zeit), Nižná Myšľa (Siedlung - Bronzezeit), Spišské Tomášovce (Siedlung - Latène- und slawische Zeit), Svodín (Siedlung - Äneolithikum), Šebastovce (Gräberfeld aus dem 7.-8. Jh. u. Z.).
Es wurde archäozoologisches Material von mehreren Fundstellen analysiert. Die vorläufigen Ergebnisse einiger in den Tabellen (1-6) angeführter Analysen wurden von folgenden Fundstellen gewonnen: Komárno (Gräberfeld aus dem 8. Jh. u. Z.), Kvačany (Siedlung - Mittel- und Spätlatènezeit), Palárikovo (latènezeitliches Gräberfeld), Pobedim (slawische Siedlung), Veľké Kosihy (Gräberfeld aus dem 7. Jh. u. Z.), Vrbové (äneolithisches Siedlungsobjekt). Ausführlichere Analysen von diesen und weiteren Fundstellen werden in Monographien veröffentlicht werden.

ARCHEOLOGICKÝ PRIESKUM IPEĽSKEJ, LUČENSKEJ, PLIEŠOVSKEJ A ZVOLENSKEJ KOTLINY

Juraj B á r t a

Od r. 1953, keď sa na Slovensku začal systematický povrchový prieskum a hľadanie silexovej štiepanej kamennej industrie, sa zásadne pretvoril obraz poznatkov o hustote paleolitického osídlenia Slovenska. Do oslobodenia patrilo obdobie paleolitu medzi najmenej prebádané úseky slovenského praveku, dnešné poznatky však nadobudli už inú kvantitu i kvalitu. Znalosti o hustote paleolitických nálezísk sa dostali na úroveň poznania mladších pravekých kultúr, ktoré malo v histórii vývoja slovenskej archeológie podstatný časový náskok.

Prax ukázala, že najvýhodnejšie sú jarné prieskumy rozmrznutých oraníšk v exponovanejších polohách riečnych terás a chrbtov úpätí pohorí pri významnejších riečnych tokoch, ktoré ako ukazuje empíria z prieskumov, boli už v pleistocéne primárnymi komunikačnými prechodmi v členitom teréne Karpatskej kotliny. Na mape paleolitických nálezísk z nášho územia lokality na strednom

Slovensku v podstate chýbajú. Preto sme jarný prieskum v r. 1977 cieľavedome zamerali na predpokladané komunikačné prechody medzi južným a stredným Slovenskom, predovšetkým cez Lučenskú a Zvolenskú kotlinu. V dňoch 18.-22. apríla 1977 sa uskutočnil pod vedením autora prieskum v katastri týchto obcí:

B r e z i n y (okr. Zvolen)

Prieskum výraznej ľavobrežnej terasy s dvoma homoľovitými vrcholmi severovýchodne nad Hornými Brezinami. Nález patinovaných i nepatinovaných úštepov, ale aj nevýrazných črepov, ktoré komplikujú jednoznačné zaradenie silexov. Prír. č. 34/77.

D e t v a (okr. Zvolen)

Prieskum okolia kóty 468-Voliarky, na pravom brehu Slatiny, 2 km východne od Sídliska. Nález škrabadla a silicitových úštepov mladopaleolitického charakteru, svedčiaci o novej paleolitickej lokalite v juhovýchodnej časti Zvolenskej kotliny. Prír. č. 31/77.

D o b r á N i v a (okr. Zvolen)

Prieskum kóty 496-Kopanice, 2 km juhovýchodne od obce, na pravom brehu Neresnice. Nález nepatinovaných silicitových úštepov, ktoré s rezervou môžu svedčiť o novom mladopaleolitickom nálezisku v Pliešovskej kotline (obr. 2: 3). Prír. č. 33/77.

K a l i n o v o (okr. Lučenec)

Prieskum širšieho okolia kóty 284-Nad Zlámancom, 2,5 km severne od Slovenských magnezitových závodov v Kalinove. Ide o návršie v južnom podhorí Slovenského rudohoria, na pravom brehu Ipľa. Tu v prieseku lesa na vrchole spomenutej kóty náhodne objavil geológ V. Hano v blízkosti nového geologického vrtu v jamke pre stromkovú sadenicu výrazné mladopaleolitické úštepové škrabadlo z patinovaného silicitu (obr. 2: 7). V okolí spomenutého vrtu sme našli ďalší nukleovitý silex. Prír. č. 26/77.

K r i v á ň (okr. Zvolen)

Prieskum návršia ostrohu západne od kóty 503, pri lazoch Badečkovo, nad juhovýchodnou časťou Kriváňa. Nález niekoľkých patinovaných silicitových úštepov a širšej hrotitej, čiastočne retušovanej čepele (obr. 2: 2). Ide pravdepodobne o nové paleolitické nálezisko na ľavom brehu Kriváňa. Prír. č. 32/77.

L i e s k o v e c (okr. Zvolen)

Prieskum návršia Za Skalicou, medzi kótou 333-374, 500 m severovýchodne od hradskej Zvolen - Lučenec. Nález nevýrazného patinovaného silexu a problematického jadra. Prír. č. 27/77.

L u č e n e c, časť Vidina (okr. Lučenec)

Prieskum okolia kóty 235 - Priečne, východne nad hradskou Košice - Zvolen, na ľavej sprašovej terase riečky Kriváň. Nález väčšieho počtu silexov, najmä jadier, čepele, úštepového škrabadla a úštepov, ktoré predbežne možno zaradiť do staršej fázy mladého paleolitu (obr. 2: 4, 8-10).

V e ľ k á V e s n a d I p ľ o m (okr. Lučenec)

Prieskum širšieho okolia z minulosti známeho sprašového ostrohu Kúria, najmä svahu nad Kúriou, severne od objektov JRD. Nález patinovaného silicitového úštepu. Ďalej v severovýchodnej časti Kúrie, kde už bol malý obilný porast, nález nepatinovanej mikročepieľky. Na odhumusovanej časti západne od objektov JRD pod Kúriou nález patinovaných silexových úštepov. Uvedené v podstate málo výrazné silexy poukazujú na viaceré možno časove zhodné náleziská v okolí doteraz známeho epipaleolitického sídliska objaveného r. 1960. Prír. č. 25/77.

Z v o l e n (okr. Zvolen)

Okolie kóty 411 - Vartovky, v blízkosti dvora Bakova jama, nad severovýchodným okrajom mesta. Nález jadra a patinovaných i nepatinovaných silicitových úštepov (obr. 2: 1, 5, 6), ktoré s rezervou možno považovať zatiaľ za najvýchodnejšie paleolitické nálezisko vo Zvolenskej kotline. Prír. č. 35/77.

Navštívili sme aj ďalšie geomorfologicky exponované miesta v katastroch obcí Breznička, Zvolen-Bučina, Zvolenská Slatina, Vígľaš, Lovinobaňa, Mýtna, Sliač a Lukavica s negatívnym výsledkom. Lokality s pozitívnym výsledkom treba ďalej sledovať s cieľom získať viac artefaktov, aby sa mohli podľa typológie bližšie chronologicky zaradiť. Aj tento povrchový prieskum geomorfologicky exponovaných polôh ukázal, že i v južnej časti stredného Slovenska jestvovalo paleolitické osídlenie. Jeho bližšie chronologické zaradenie je zatiaľ otázne. Zdá sa, že paleolitické ľudstvo prenikalo na stredné Slovensko aj cez vedľajšie komunikačné prechody a osídľovalo aj stred členitej časti severu Karpatskej kotliny.

ARCHÄOLOGISCHE GELÄNDEBEGEHUNG IN DEN TALBECKEN DER EIPEL, VON LUČENEC, PLIEŠOVCE UND ZVOLEN. Im südlichen Teil der Mittelslowakei, wo die Gran und ihre Zuflüsse die Hauptkommunikationsader bilden, war bisher noch keine paläolithische Besiedlung bekannt. Bei der Untersuchung der geomorphologisch exponierten Fluren in den obengenannten Talbecken im J. 1977 stiess man auf neue, bis jetzt noch problematische jungpaläolithische Fundstellen. Sie bestätigen das Vordringen paläolithischer Bevölkerung auch in den gegliederten Teil des Karpatenbeckens. (Abb. 2.)

ENEOLITICKÉ NÁLEZY Z NITRY-DOLNÝCH KRŠKÁN

Jozef B á t o r a

Koncom novembra 1977 upozornil J. Trabalík z Nitry-Dolných Krškán (okr. Nitra) Archeologický ústav SAV na nález črepového materiálu pri výkope ryhy pre vodovodné potrubie v záhrade rodinného domu č. 33.

Obhliadkou sa zistilo porušenie sídliskového objektu, ktorý mal tmavohnedú až čiernu výplň a siahal do hĺbky 60 cm od ornice. Obsahoval črepový a archeozoologický materiál. Z črepového materiálu sú výrazné okrajové črepy z hrncovitých (obr. 5: 4) a amforovitých (obr. 5: 1, 2) nádob.

Materiál patrí do obdobia mladšieho eneolitu, a to do skupiny Kosihy-Čaka. Táto skupina, ktorej nálezy sa výrazne koncentrujú v okolí Nitry (Nitra, Dolné Krškany, Ivanka pri Nitre, Branč), zohrala v staršej dobe bronzovej významnú úlohu pri vzniku nitrianskej kultúry.

ÄNEOLITHISCHE FUNDE AUS NITRA-DOLNÉ KRŠKANY. Im November 1977 wurde das Archäologische Institut der SAW zu Nitra auf einen Fund von Scherbenmaterial im Intravilan von Nitra-Dolné Krškany (Bez. Nitra) aufmerksam gemacht.
Das Material gehört in das jüngere Äneolithikum, in die Kosihy-Čaka-Gruppe, deren Funde sich in der Umgebung von Nitra stark konzentrieren. Diese Gruppe spielte eine wichtige Rolle bei der Entstehung der älterbronzezeitlichen Nitra-Kultur (Abb. 5).

EPIGRAFICKÁ PAMIATKA V NEVIDZANOCH

Jozef B á t o r a

V septembri 1977 uskutočnil autor príspevku obhliadku do kameňa vytesaného nápisu v intraviláne obce Nevidzany (okr. Nitra). Kameň s nápisom sa nachádza v nadzákladovom murive na západnej strane farskej a kostolnej ohrady, kde bol sekundárne zamurovaný v roku 1967 (obr. 3). Údajne ho v tom istom roku našli robotníci v zemi pri výkope základovej ryhy spomenutej ohrady.

Kameň má tvar obdĺžnika s rozmermi: d. 70 cm, v. 41 cm, ľavá strana sčasti chýba - začiatok každého riadku (obr. 4). Latinský text je usporiadaný do ôsmich riadkov, pod ktorými sú viditeľné stopy jemného predznačovania. Text je napísaný z väčšej časti kapitálou, iba ojedinele sú použité písmená unciály. Je krátený kontrakciou, suspenziou a značkami (vodorovnou nadpísanou čiarkou, bodkou, dvojbodkou a bodkočiarkou, ktorá nasleduje za bodkou). V treťom riadku je nekrátené slovo R A T I Z L A V A (meno) a v šiestom F I L I I M E I (syna môjho).

Kameň s nápisom, súdiac podľa miesta nálezu, pochádza pravdepodobne zo starého kostola, ktorý bol v roku 1935 pre veľké trhliny rozobratý. Nápis s náboženským obsahom možno predbežne podľa jednotlivých epigrafických čŕt datovať najskôr do 16. až 17. storočia.

EPIGRAPHISCHES DENKMAL IN NEVIDZANY. Im September 1977 führte der Autor im Intravilan der Gemeinde Nevidzany (Bez. Nitra) eine Untersuchung der

in einen Stein eingemeisselten Inschrift durch; der Stein wurde im J. 1967 in die Pfarr- und Kirchen- umzäumung eingemauert.
Auf dem rechteckigen Stein (L. 70 cm, H. 41 cm) befindet sich ein vorwiegend mit Kapital- und teilweise Unzialbuchstaben geschriebener achtzeiliger lateinischer Text. Der Text ist grösstenteils gekürzt.
Die Inschrift religiösen Inhalts kann nach einzelnen epigraphischen Charakteristiken ins 16. bid 17. Jh. datiert werden. (Abb. 3; Abb. 4).

SÍDLISKO MAĎAROVSKEJ KULTÚRY VO VINODOLE

Jozef B á t o r a

V septembri 1977 odovzdal do Archeologického ústavu SAV v Nitre J. Urban z Vinodolu (okr. Nitra) torzo džbánka maďarovskej kultúry, ktorý našiel pri zemných prácach v intraviláne obce, pri dome M. Gajdošovej (č. 160).

Podľa údajov nálezcu sa džbánok nachádzal vo vrstve popolovitej a prepálenej zeme v hĺbke cca 120 cm. Okrem džbánka tu bol aj ďalší črepový materiál z väčších nádob.

Torzo džbánka má lievikovité hrdlo a baňaté telo; dno rovné a povrch leštený; farba šedočierna; okraj a telo pôvodne preklenuté pásikovým uchom; v. 8,4 cm, Ø dna 4,5 cm (obr. 1).

Džbánok patrí k charakteristickým keramickým tvarom maďarovskej kultúry a stretávame sa s ním takmer na všetkých jej sídliskách. Zo situácie je zrejmé, že ide o sídliskový nález maďarovskej kultúry, ktorá z Vinodolu doteraz nebola známa.

SIEDLUNG DER MAĎAROVCE-KULTUR IN VINODOL. Im September 1977 wurde ins Archäologische Institut der SAW zu Nitra ein im Intravilan der Gemeinde Vinodol (Bez. Nitra) gefundenes Krugbruchstück abgegeben.
Der Krug gehört zu charakteristischen Keramikformen der Maďarovce-Kultur. Aus den Fundumständen ergibt sich, dass es sich um einen Siedlungsfund der Maďarovce-Kultur handelt, die aus Vinodol bisher nicht bekannt war. (Abb. 1.)

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM HISTORICKÉHO JADRA BRATISLAVY

Peter B a x a

Oddelenie archeologického výskumu Mestskej správy pamiatkovej starostlivosti v Bratislave pokračovalo v priestore Štátnej mestskej pamiatkovej rezervácie Bratislava a v priľahlých oblastiach v systematickom záchrannom výskume. Jednotlivé akcie úzko súviseli so stavebnou činnosťou v historickom jadre mesta. V roku 1977 sa uskutočnili tieto výskumy:

1. H v i e z d o s l a v o v o n á m. 14 (parcela 493)

Lokalita sa nachádza na južnom okraji pôvodného stredovekého mesta obohnaného hradbami. Skúmala sa len pivnica objektu. Štyrmi sondami v členitej pivnici (16 miestností, 350 m^2) sa zistilo, že pod jej dlažbou sa nachádza laténska kultúrna vrstva aj s objektmi, ktoré sú zapustené do 1,5-2 m hrubej dunajskej nivnej vrstvy piesku, ktorá vznikla na konci 1. tisícročia pred n. l. ako následok náhlej zmeny vodných pomerov v tejto oblasti. Výškový rozdiel medzi dnešným terénom a niveletou na prelome letopočtov je 4-5 m. Toto veľké zvýšenie terénu súvisí s neustálym ohrozovaním tejto plochy dunajskými vodami v 14.-17. stor. Pri archeologickom výskume lokality sa získali početné zlomky laténskej keramiky a železná (?) troska.

2. J i r á s k o v a u l. 9 (parcela 477)

Skúmaný objekt v západnej časti rezervácie je orientovaný do ulice, ktorá sa považuje za jeden z najstarších dopravných ťahov mesta. Pokračovalo sa v prácach začatých v r. 1976.

Aj v tomto roku bola pre výskum prístupná len ľavá časť Zichyho paláca. Sondou 7/77 sa skúmala uličná časť pivnice paláca. Najstaršie osídlenie lokality vôbec reprezentuje v súčasnosti eneolitické osídlenie (kultúra s kanelovanou keramikou). Zistili sa časti dvoch exploatačných jám a nevýrazná kultúrna vrstva obsahujúca niekoľko zlomkov keramiky. Na eneolitické osídlenie nadväzuje aj laténska kultúrna vrstva, známa na lokalite už zo sondy 1/76.

V zadnej časti prízemia ľavého krídla paláca sa podarilo objaviť tretí valcovitý objekt s výdrevou zapustený do zeme. V jeho zásype sa našlo väčšie množstvo zlomkov keramiky a rastlinných zŕn. Objekt zanikol v 15. stor. V juhozápadnom rohu parcely sa nachádzal murovaný oválny objekt hlboký 100 cm. Podľa zlomkov keramiky a skla v jeho zásype ho možno datovať do 18. stor.

3. J i r á s k o v a u l. 12 (parcela 329)

Výskum lokality, nachádzajúcej sa v západnej, staršej časti historického jadra mesta, nadväzoval na práce z minulého roku. Pomaly postupujúce stavebné práce umožnili urýchlene doskúmať všetky plochy. Zistili sa dve studne. Jedna sa nachádzala v prízemí Pálfyho paláca, pri severozápadnom nároží prvého nádvoria. Bola úplne zasypaná. Podľa jej umiestnenia a nálezov v nej možno kon-

štatovať, že pochádza zo 14.-16. stor. Rovnaký charakter mala aj druhá studňa v prízemí východného krídla druhého nádvoria. Kamenný veniec s priemerom 120 cm bol v hornej časti upravený tehlou a kamenným ostením s platňou. Táto úprava súvisí so sekundárnym využitím oboch studní po prestavbe v 18. stor. Používali sa ako žumpy až do 20. stor. Obe studne sú ďalším dôkazom predpokladu, že dnešný Pálfyho palác stojí najmenej na troch stredovekých parcelách. Sledovanie výkopov vo východnom krídle druhého nádvoria ukázalo, že tu došlo v 15.-16. stor. k zvýšeniu nivelety terénu o 1,5 m.

4. N á l e p k o v a u l. 41 (parcela 498)

Objekt stojí v juhozápadnom rohu pôvodného stredovekého mesta, medzi bývalou Vydrickou bránou a Obuvníckou baštou. Je situovaný pred bývalé opevnenie mesta, do priekopy a sčasti pred ňu. V roku 1977 sa dokončil výskum začatý v predošlom roku. Čiastkovými prácami v sonde 3/76-77 sa podarilo spresniť datovanie komplexu objektov na ľavom predpolí Vydrickej brány. Zástavba vonkajšej strany mestskej priekopy je situovaná na umelo vytvorenej plošine s miernym klesaním k Dunaju s nadmorskou výškou okolo 138 m n. m. (dnešná niveleta sa pohybuje okolo vrstevnice 141). Podarilo sa dokázať dve stavebné etapy datovateľné do 15. a 16. stor. Objekty sú vybudované z lomového kameňa. Majú dvojakú omietku, ktorá je charakteristická pre neskorogotické obdobie (určenie Z. Ševčíkovej). Podľa nálezovej situácie možno hovoriť o stavbe s podlažím.

Na južnej strane mosta Vydrickej brány, z ktorého sa zachovali v pivnici domu na Nálepkovej ul. 41 oblúky s piliermi. Severne od objektu, pod dnešnou ulicou, sa zistila hĺbka mestskej priekopy i stratigrafia jej zásypu. Dno priekopy je v nadm. výške 135,12 m, t. j. asi 6 m hlboko v pomere k dnešnej nivelete Nálepkovej ulice.

5. P r i m a c i á l n e n á m e s t i e

Lokalita sa nachádza vo východnej, mladšej časti historického jadra mesta. Jej história bola doposiaľ známa len z mladších torzovitých archívnych prameňov, datovaných do druhej polovice 14. stor. Výskum sa realizoval v úzkej spolupráci s archeologickým oddelením Mestského múzea v Bratislave.

Najstaršie nálezy sa viažu k 7.-4. stor. pred n. l. Intenzívnejšie osídlenie pochádza až z doby laténskej. Do 1. stor. pred n. l. patrí torzo hrnčiarskej pece, značne poškodenej pri starších stavebných prácach. Z priestoru pece pochádzajú zlomky keramiky a časť žarnova. Na laténske osídlenie nadväzujú až nálezy z 12.-13. stor. (keramika z vrstvy). Do prvej polovice 14. stor. patrí tehliarska pec (?), z ktorej sa zdokumentovala len jej severovýchodná časť. Do 14. stor. možno datovať zvyšky objektov s ubitou dlážkou a ľahkou kolovou konštrukciou, ktoré sa zistili na viacerých miestach námestia. V severovýchodnej časti skúmanej plochy bol objavený parcelačný múr zo 14. stor., ktorý vymedzoval Uršulínsku ulicu zo západu. V juhovýchodnej časti námestia sa nachádzali základy objektov datovateľných do 15.-16. stor. V bezprostrednej blízkosti východného priečelia Starej radnice sa nachádzal valcovitý objekt s kamenným vencom, konštrukčne blízky studni. Mal priemer 120 cm, jeho spodná

časť hĺbky 580 cm mala výdrevu, v hĺbke 620 cm sa nachádzala voda. V hĺbke 430 cm bol drevený trám umiestnený krížom cez objekt. Slúžil na vešanie predmetov. Objekt bol zasypaný najskôr v 18. stor. Podobný charakter mala studňa nachádzajúca sa v severovýchodnej časti námestia. Mala priemer 120-140 cm, kamenný nasucho kladený veniec a pôvodnú hĺbku 640 cm. Studňa vznikla v 16.-17. stor. Neskôr bola dodatočne prehĺbená o 60-100 cm a vystužená pri dne po celom obvode drevenými pilótmi. Zanikla okolo r. 1780-1790. Bola zasypaná len sčasti. V zásype sa našla barokova keramika a porcelán, sklo a železné predmety.

6. P u g a č o v o v a u l. 3 (parcela 58)

Lokalita sa nachádza v severnej časti mesta, pri františkánskom kláštore. Severným koncom sa opiera o bývalé mestské hradby. Stavebná parcela, ktorá vznikla spojením dvoch pôvodných parciel zo 14. stor., je situovaná na pôvodnom svahu hradného kopca so sklonom na juh i východ, ktorý v súvise s prvou stavbou na lokalite skopali tak, že vytvorili umelú dvojstupňovú plošinu orientovanú v smere S-J. Takto zničili s výnimkou najjužnejšej časti parcely všetky kultúrne vrstvy. Objekt je postavený na intaktných štrkových vrstvách. Zistili sa nevýrazné stopy osídlenia v dobe laténskej, v 12.-13. stor. a v 15. stor.

7. S u c h é M ý t o (parcela 8407)

Pri výkope ryhy v juhozápadnej časti parcely porušili laténsku kultúrnu vrstvu a objekt, ktorého tvar sa nedal určiť (zistený profil bol lavórovitý). Z výplne - čiernej humusovitej zeme - sa získali zlomky tuhovej keramiky. Nálezy z doby laténskej na tejto parcele potvrdzujú, že zlomky keramiky získané v r. 1976 z kultúrnych vrstiev na parcele 8403 a z križovatky ulíc Veterná a Konventná sú dokladom súvislejšieho osídlenia lokality v tomto období.

8. Š m e r a l o v a u l. (parcela 710)

Pri výkope kanalizačnej jamy za severozápadným nárožím kapucínskeho kláštora obnažili v hĺbke 2,5-4 m sedimenty, ktoré vznikli činnosťou vody. Zlomky keramiky ich datujú najskôr do 14. stor. Ich situovanie vzhľadom na okolitý terén a jestvujúce znalosti o konfigurácii podložia poukazuje na to, že tu v stredoveku bola terénna priehlbina, v ktorej sa pravdepodobne zhromažďovala voda. Skutočnosť, že na ploche terajšieho kapucínskeho kláštora sa nachádzala prírodná nádrž vody, vysvetľuje aj statické poruchy objektu kláštora, známe z archívnych prameňov.

ARCHÄOLOGISCHE ERFORSCHUNG DES HISTORISCHEN STADTKERNS VON BRATISLAVA.

Die Abteilung für archäologische Forschung der Stadtverwaltung für Denkmalpflege zu Bratislava setzte im J. 1977 im Raum der Denkmalreservation von Bratislava sowie in dessen Umkreis die systematischen Rettungsgrabungen fort:

1. Hviezdoslav-Platz 14 (Parzelle 493). Die Fundstelle befindet sich am Ostrand der ursprünglich mit Schanzen umgebenen mittelalterlichen Stadt.

Man untersuchte den Keller eines Objektes. Unter seinem Fussbodenpflaster entdeckte man eine latènezeitliche Kulturschicht mit Objekten. Der Höhenunterschied zwischen dem heutigen Terrain und der Nivelette an der Zeitwende beträgt 4-5 m.

2. Jirásek-Strasse 9 (Parzelle 477). Man untersuchte den linken Teil des Zichy-Palastes, und zwar den Keller und den hinteren Teil des Erdgeschosses. Die älteste Besiedlung repräsentieren Objekte und eine Kulturschicht der Kultur mit kannelierter Keramik. Im rückwärtigen Teil des Erdgeschosses erschien ein drittes, in die Erde eingetieftes zylindrisches Objekt mit Holzverkleidung. Zu seinem Untergang kam es im 15. Jh. Es enthielt Keramikbruchstücke und Pflanzenkörner.

3. Jirásek-Strasse 12 (Parzelle 329). Man entdeckte hier zwei Brunnen. Beide hatten einen Steinkranz, der im oberen Teil mit Ziegeln aus dem 19. Jh. gefügt war und einen Steinrahmen mit einer Platte aufwies. Die Brunnen stammen aus dem 14.-16. Jh. und ihre spätere Adaptierung hängt mit ihrer sekundären Ausnützung nach dem Umbau im 18. Jh. zusammen (Senkgruben).

4. Nálepka-Strasse 41 (Parzelle 498). Das Objekt befindet sich teils im Stadtgraben und teils vor ihm, in der Südwestecke der ursprünglichen Stadtbefestigung. Es gelang, den Komplex von Mauerojekten im linken Vorfeld des Weidritzer Tores zu präzisieren (15.-16. Jh.). Der Stadtgraben ist an dieser Stelle 6 m tief.

5. Primazial-Platz. Die Fundstelle befindet sich im jüngeren, östlichen Teil des historischen Stadtkerns. Die älteste Besiedlung stammt aus dem 7.-4. Jh. An diese Besiedlung knüpfen latènezeitliche Funde an - Torso eines bei älteren Bauarbeiten beschädigten Töpferofens. Aus der Füllerde des Ofens stammen Keramikbruchstücke und ein Mahlsteinfragment. An die latènezeitlichen Funde knüpfen erst Keramikfunde aus dem 12.-13. Jh. an. In das 14. Jh. gehört der Grossteil der Funde (Trennmauer und leichte Pfostenobjekte mit Keramik). Aus dem 15.-16. Jh. stammen Reste von gemauerten Objekten im südöstlichen Teil des Platzes. Hier befand sich auch ein zylindrisches Objekt mit Steinkranz und Wasser auf der Sohle; seine Konstruktion ähnelt dem im nordöstlichen Teil des Platzes entdeckten Brunnen aus dem 16.-17. Jh. Zur Liquidierung des Brunnens kam es etwa in den J. 1780--1790. Man fand in ihm Glas, Eisengegenstände, Keramik und Porzellan.

6. Pugačov-Strasse 3 (Parzelle 58). Die Fundstelle befindet sich im Nordteil der Stadt, mit ihrem Nordende schliesst sie an die Stadtbefestigung an. Beim Aufbau des ersten Steinobjektes im 14. Jh. wurden die Kulturschichten durch die Verebnung des Hanges völlig vernichtet. Man entdeckte hier schwache Besiedlungsspuren aus der Latènezeit, aus dem 12.-13. und 15. Jh.

7. Suché Mýto (Parzelle 8407). Beim Aushub einer Rinne im südwestlichen Teil der Parzelle wurde eine latènezeitliche Kulturschicht und ein Objekt gestört, aus dem Fragmente von Graphittonkeramik stammen.

8. Šmeral-Strasse (Parzelle 710). Hinter der Nordwestecke des Klosters wurden Wassersedimente freigelegt, die in das 14. Jh. datiert werden und darauf hinweisen, dass hier im Mittelalter wahrscheinlich ein natürliches Wasserbecken existierte.

VÝSKUM SLOVANSKÉHO HRADISKA V SPIŠSKÝCH TOMÁŠOVCIACH

Július B é r e š - Peter Š a l k o v s k ý

Na základe pozoruhodných výsledkov záchranného výskumu v r. 1975 a 1976 v Spišských Tomášovciach v polohe Pod Hradiskom (okr. Spišská Nová Ves) pokračoval tu Archeologický ústav SAV v Nitre v roku 1977 vo výskume systematickou plošnou odkrývkou pod vedením B. Chropovského. Terénne výskumné práce viedli J. Béreš, P. Šalkovský a F. Javorský.

V severnej časti hradiska (kde výskum prebiehal už v minulých rokoch) sa výskumné práce zamerali na plošnú odkrývku valového opevnenia a priľahlej vnútornej plochy slovanského hradiska a na získanie čo najviac poznatkov o konštrukcii a priebehu valu a o jeho vzťahu k vnútornej zástavbe.

Najstaršie nálezy v tejto časti lokality patria púchovskej kultúrnej skupine. Preskúmali sa dva čiastočne zahĺbené obytné objekty s bohatým obsahom keramických zlomkov vo výplni i v ich okolí (obr. 9: 2, 4; obr. 10: 1, 2). V skúmaní ostatných objektov púchovskej kultúrnej skupiny, zistených pod slovanskou kultúrnou vrstvou, sa predbežne z metodických dôvodov nepokračovalo. Hlavná pozornosť sa venovala výskumu priebehu fortifikácie slovanského hradiska - preskúmal sa takmer celý priebeh valu hradiska zo severnej strany a časť opevnenia zo západnej strany, spolu v dĺžke asi 120 m. Na severnej strane opevnenia sa výskumom potvrdili poznatky získané už minuloročnou odkrývkou. Val tu pozostával z telesa komorovej konštrukcie, spevnenej z vonkajšej strany múrom z nasucho kladených kameňov. Šírka múru sa pohybovala okolo 90 cm a celková šírka valu okolo 3,2-3,3 m. Šírka jednotlivých komôr bola nepravidelná. Oproti pôvodným predpokladom zachovalosť čelného múru i stôp po spálenej komorovej konštrukcii tu bola iba fragmentárna. Miestami sa priebeh valu dal sledovať iba na deštrukcii múru. Na severnej strane bola fortifikácia prerušená 3 m širokým vchodom, v skúmaní ktorého sa bude pokračovať na budúci rok (obr. 7: 1). Na západnej strane opevnenie sledovalo terénny zlom nad Tomášovským potokom a z tohto dôvodu tu mohli byť jeho rozmery zmenšené. Šírka čelného múru sa tu pohybovala medzi 40-70 cm a celková šírka valu v zachovalejšej partii bola len 2,2 m. I tu bol priebeh valu na niektorých miestach prerušený zrejme novovekou orbou, ale i intencionálnymi mladšími slovanskými zásahmi. Múr z vonkajšej strany valu bol z prevažnej časti tvorený zlepencovými a vápencovými kameňmi. Iba v niektorých miestach, zrejme pre lepšie statické vlastnosti, boli vápence a zlepence nahradené veľkými pieskovcovými platňami. Zachovaná výška múru tu bola 5-30 cm.

Na plochách priliehajúcich k valu boli preskúmané tri slovanské nadzemné obytné stavby s nepravidelným čiastočným zahĺbením a zahĺbená obytná stavba obličkovitého pôdorysu. V troch z týchto stavieb sa zistili prosté ohniská pôvodne obložené kameňmi. Objekty orientáciou i inými nálezovými okolnosťami chronologicky súvisia s valovým opevnením hradiska. Črepový materiál z nich možno podľa jednoduchšej profilácie i výzdoby pozostávajúcej z pásov vlnoviek a kombinácií vpichovaných vetvičkovitých ornamentov predbežne rámcovo zaradiť do druhej polovice 8. stor. až prvej polovice 9. stor. (obr. 6: 1-5; obr. 8: 1-6). Sporadický výskyt vyspelejších keramických zlomkov svedčí o redšom osídlení tejto časti lokality i po zániku opevnenia (obr. 6: 6, 7).

Zaujímavý je nález kostry dospelého jedinca (muža?) v bezprostrednej blízkosti valu. Nálezové okolnosti nasvedčujú tomu, že smrť tohto jedinca súvisela priamo (aspoň v chronologickom zmysle) s násilným zánikom opevnenia hradiska.

Výskum v Spišských Tomášovciach v polohe Pod Hradiskom bol v r. 1977 popri skúmaní severnej časti rozšírený aj o zisťovacie a záchranné práce v južnej časti (v súvise so stavebnými zámermi).

Práve v tejto časti sa zistilo doteraz najstaršie osídlenie lokality zo staršej až strednej doby bronzovej. Predstavujú ho zatiaľ dva zahĺbené objekty, z ktorých jeden s maximálnymi rozmermi 200 x 194 cm bol zapustený v ílovitom podloží do hĺbky 40 cm. Jeho súčasť tvorilo deštruované ohnisko z pieskovcových kameňov a kolová jamka. Druhý objekt s maximálnymi rozmermi 200 x 170 cm mal nerovné dno (hĺbka sa pohybovala od 24 do 42 cm). Jeho komplex dotvárali ojedinelé kamene z rozrušeného ohniska a dve protiľahlé kolové jamky. Inventár - množstvo črepového materiálu, dva úštepy, malý hlinený kolieskový závesok a fragment jantáru - radí uvedené objekty do otomansko-pilinského kultúrneho horizontu (obr. 10: 4-6).

Ďalšiu fázu osídlenia tejto časti lokality predstavujú objekty patriace ľudu púchovskej kultúrnej skupiny. Počas tohtoročného výskumu bola odkrytá väčšia obdĺžnikovitá chata s kolovou konštrukciou, pomerne rovnou dlážkou, zahĺbená do ílovitého podložia. Jej súčasť tvorili aj drobné kolové jamky po vnútornom zariadení a množstvo väčších kameňov, ktoré pôvodne patrili zrejme k strešnej konštrukcii a do chaty sa dostali až po jej deštruovaní. Okrem chaty sa odkryla ešte jama hruškovitého pôdorysu, patriaca pravdepodobne k vnútornému zariadeniu nadzemného objektu, porušeného mladšími zásahmi, a niekoľko kultúrnych (exploatačných) jám. Nálezy z objektov i kultúrnych jám predstavujú predovšetkým početné črepy z nádob (obr. 9: 1, 3, 5; obr. 10: 3) a niekoľko drobných predmetov domácej potreby.

Na skúmanej ploche najviac objektov patrilo do včasnostredovekého obdobia (9.-10. stor.). Za súčasného stavu výskumu možno rozčleniť zistené objekty na nadzemné zrubové s kolovou konštrukciou a polozemnicové obdĺžnikového tvaru. Vnútorné usporiadanie chát bolo rôzne. Jedna mala až 140 cm široký jazykovitý vchod, iné boli bez zreteľne vyznačených vchodov. Súčasťou chát boli kamenné ohniská. Niektoré chaty slúžili obytným účelom, iné boli zrejme výrobňami.

ARCHEOLOGICKÉ PRIESKUMY A NÁLEZY NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV v Košiciach v rámci svojho vedeckovýskumného programu okrem iných úloh pokračovalo v priebehu roka 1977 aj v prieskumoch a zisťovacích a záchranných výskumoch na východnom Slovensku. Pri realizovaní prác, na ktorých sa autor tohto príspevku so svojimi spolupracovníkmi podieľal, sa zistili viaceré praveké, včasnohistorické a slovanské sídliská, na niekoľkých už evidovaných sídliskách sa podarilo získať cenné informácie aj o hrobových a iných nálezoch. Skúmalo sa väčšinou na Východoslovenskej nížine, teda na území, kde začiatky výskumu sú úzko späté s menom Š. Janšáka (Janšák 1935) a K. Andela (Andel 1955).

Prehľad nových nálezov

A r d o v o (okr. Rožňava)

Od S. Česneka sme získali sídliskový keramický materiál zo známej Ardovskej jaskyne, nájdený na povrchu bezprostredne za strmým vchodom do jaskyne. Prevažná časť úlomkov patrí do okruhu kyjatickej kultúry. Okrem nich sa našiel aj fragment čiernosivej na kruhu zhotovenej vázy laténskeho rázu a ojedinelé atypické črepy zo zásobníc, pripomínajúce keramiku z doby rímskej (Ďurček - Zahatňanský 1968, s. 120; Bárta 1975, s. 21).

B r e h o v (okr. Trebišov)

J. Macák odovzdal stredisku sídliskové nálezy z opakovaných prieskumov na náleziskách, ktoré sú už známe:

Na pravobrežnej terase Ondavy, severne od úpätia Veľkého vrchu (kóta 271,2), našiel obsidiánové odštepy z neolitu, atypické črepy z mladšej doby bronzovej, zlomok súdkovitého hrnca z neskorej doby laténskej a keramiku z 12.-13. stor.

Keramický materiál, ktorý J. Macák našiel na nálezisku zaniknutej stredovekej osady z 12.-13. stor., rozprestierajúcom sa v záhrade severne od kostola na terase Ondavy, pozostáva z úlomkov tmavosivých a hnedých nádob zhotovených z piesočnatej, sľudnatej hliny a zdobených vodorovnými žliabkami alebo ryhami a jednoduchými vlnovkami (Povala 1970, s. 113).

Zlomky analogickej stredovekej keramiky sa našli aj na nádvorí kláštorného komplexu.

Č e l o v c e (okr. Trebišov)

Na oráčine severovýchodne od obce, v ohybe cesty Čelovce - Plechotice pri kóte 146,2, zistil J. Macák sídlisko kultúry Gáva z mladšej doby bronzovej. Z nálezov sú pozoruhodnejšie črepy z amforovitých nádob so žliabkovou výzdobou a fragment misy so stiahnutým ústím.

E g r e š (okr. Trebišov)

Pri prieskume na miernom svahu vyvýšeniny Horka na východnom konci obce, po pravej strane cesty Egreš - Čelovce, našiel J. Macák obsidiánové odštepy a atypické črepy, z ktorých niektoré sú neolitického rázu.

H l i n n é (okr. Vranov nad Topľou)

Pri prieskume v kotline Tople zistil J. Macák juhozápadne od obce, neďaleko sírnatých liečivých prameňov, novú lokalitu. Nachádza sa v údolí zvanom Slatiny, na ľavom brehu Hrabovského potoka (prítoku Tople), západne od cesty Hlinné - Soľ, medzi kótami 142,7-177,2. Na povrchu náleziska sa miestami črtali stopy sídliskových objektov, ktoré podľa črepov z povrchového zberu možno predbežne datovať do mladšej doby rímskej.

H r a ň (okr. Trebišov)

V spolupráci s J. Macákom a P. Mačalom uskutočnili sme prieskum na pravobrežnej terase Ondavy, na lokalite rozprestierajúcej sa JJV od obce, hlavne v polohe Výmoľ, sprava od cesty Sirník - Hraň, ale zachytenej aj na oráčine z druhej strany spomenutej cesty, a to južne od hospodárskeho dvora JRD. O tomto rozsiahlom sídlisku sa zmieňuje už Š. Janšák (Janšák 1935, s. 54).

V keramickom materiáli z povrchového zberu výrazne prevažujú zlomky svedčiace o trvalejšom osídlení v mladšej dobe rímskej a na začiatku doby sťahovania národov. Ostatné nálezy pozostávajú z dvoch kusov neolitickej, alebo eneolitickej štiepanej industrie, z dvoch črepov z mladšej doby bronzovej a z ojedinelých zlomkov keramiky z 9.-10. storočia.

Podrobnejšie sa zmienime len o nálezoch z posledných dvoch časových úsekov:

Mladšia doba rímska až začiatok doby sťahovania národov

Početný črepový materiál z tohto obdobia pozostáva zo zlomkov hrncovitých nádob, z torza misky, ktorú sa podarilo zrekonštruovať z úlomkov sivej keramiky a z črepov zo zásobníc. S osídlením lokality v tomto období súvisí aj nález praslena, kamennej osličky a zlomkov mazanice s odtlačkami obilia a pliev.

Hrncovité nádoby boli zhotovené prevažne v ruke z piesočnatej alebo z piesočnato-sľudnatej hliny, najčastejšie boli hnedé a tmavosivé s drsným povrchom, mali mierne alebo lievikovite roztvorené ústie (obr. 13: 1, 2) a spodok niekedy odsadený; súdkovitý tvar bol zriedkavý (obr. 14: 2). Výzdoba na úlomkoch z týchto nádob - jednoduchá, dvojitá alebo viacnásobná vlnovka a pásy vodorovných rýh - značne pripomína výzdobu charakteristickú pre slovanskú keramiku (obr. 13: 3, 6, 7; obr. 14: 13), čo sa vzťahuje najmä na fragment hrubostenného hrnca zdobeného zväzkami vlnoviek a pásom vodorovných rýh (obr. 13: 4).

Miska kotlíkovitého tvaru s mierne prehnutým hrdlom a s okrajom šikmo dovnútra zrezaným, vyrobená na kruhu z piesočnatej hliny; hnedá, drsná, trochu lesklého povrchu; v. 9,8 cm, Ø ú. 16,5 cm, max. Ø 17,1 cm, Ø dna 8,2 cm (obr. 13: 5).

Sivá keramika. Jej zlomky sú z džbánov, váz i hrncovitých nádob zhotovených azda bez výnimky na kruhu; viaceré z črepov sú zdobené (obr. 12; obr. 13: 9-14; obr. 14: 1, 3-5, 12, 15, 17).

Zásobnice. Fragmenty svedčia o veľkých sudovitých nádobách s profilovaným okružím, zhotovených z piesočnatej hliny alebo z hliny s bohatou prímesou sľudy prevažne s použitím kruhu; farba čiernosivá, hnedá a červenohnedá; zdobené výrazne rytými vlnovkami a vodorovnými žliabkami (obr. 14: 8, 9, 11, 14).

Praslen dvojkužeľovitého tvaru, sivý, zdobený rytými lomenými vlnovkami; Ø 1,7 cm (obr. 13: 8, 8a).

Brúsik z jemného bledohnedého pieskovca; d. torza 7,1 cm.

9.-10. storočie

Nálezy slovanských črepov z 9.-10. stor. (16 kusov) svedčia o hrncoch zhotovených z piesočnatej alebo z piesočnato-sľudnatej hliny na ručnom kruhu, sivých, čiernosivých a hnedých, zdobených viacnásobnými vlnovkami, pásmi vodorovných rýh a vodorovnými žliabkami (obr. 14: 6, 7, 10, 16).

Nálezy z prieskumu sídliska na terase Ondavy v Hrani naznačujú, že prípadný pokusný výskum v polohe Výmoľ by mohol priniesť určité poznatky predovšetkým k otázke sídlisk tzv. prešovského typu na Východoslovenskej nížine. Avšak na lokalite nie je zanedbateľné ani sledovanie ďalších stôp slovanského osídlenia.

Pri obhliadke farskej záhrady na pravobrežnej terase kanála Trnávka, ústiaceho do Ondavy, sa našli ojedinelé črepy z doby rímskej, slovanské (9.-10. stor.) a zo stredoveku (12.-13. stor.).

H r č e ľ (okr. Trebišov)

Spoločne s J. Macákom a P. Mačalom sme prezreli opevnený vrch strategického významu zvaný Baňa (kóta 189,7), osamelo sa dvíhajúci na severnom okraji vrchoviny Zemplínsky ostrov, južne od obce, po pravom brehu Chlmca, prítoku Trnávky. Do jeho severozápadného svahu sa výrazne vrezáva rozsiahly kameňolom. Hornú časť vrchu, okrem jeho strmej severnej strany, obopínajú prstence valov s priekopami, ktoré sú v hustom krovinatom poraste ťažko prístupné. O lokalite sa zmieňuje už Š. Janšák (Janšák 1935, s. 76) a r. 1961 urobil na nej prieskum S. Šiška spolu s L. Báneszom.

Náš prieskum sa sústredil na plošinku medzi prvým a druhým valom na západnej strane hradiska, juhozápadný svah vrchu a na oráčinu pod juhovýchodným úpätím vrchu. Nálezy z týchto miest - štiepaná kamenná industria a črepový materiál - skoro bez výnimky atypický - svedčia o osídlení vrchu a jeho najbližšieho okolia v neolite, eneolite a v mladšej dobe bronzovej. Zo zberov pod juhovýchodným úpätím vrchu najpozoruhodnejšia je obsidiánová strelka.

Až podrobnejší výskum ukáže, v ktorom období boli spomenuté opevnenia vybudované.

J a s o v (okr. Košice-vidiek)

Od S. Česneka sme získali keramický materiál z jeho záchranného zberu v jaskyni Tomášova diera, ktorú už evidujeme, dokumentujúci osídlenie

v období lineárnej a bukovohorskej keramiky, v mladšej dobe bronzovej a v stredoveku (12.-13. stor.; Ďurček - Zahatňanský 1968, s. 176).

J a s t r a b i e n a d T o p ľ o u (okr. Vranov nad Topľou)

V spolupráci s J. Macákom a P. Mačalom sme urobili záchranný výskum na nálezisku v kotline Tople, na ktoré narazili pri planírovaní záhrady J. Capku. Lokalita sa nachádza v severnej časti obce, na terasovitej vyvýšenine mierne sa zvažujúcej k ľavému brehu Tople. Na zrovnanej ploche záhrady sa črtali stopy ojedinelých sídliskových objektov a v ich závale zvyšky ohnísk.

Zachránený keramický materiál svedčí o trvalejšom osídlení v dobe halštatskej. Zo sporadických nálezov z iných období je pozoruhodnejší len zlomok keramiky, dva črepy z neskorolaténskych nádob (obr. 15: 7) a fragment sivej keramiky najskôr z doby rímskej.

Črepový materiál z obdobia intenzívnejšieho osídlenia lokality - z prevažnej časti atypický - pochádza z hrncovitých, miskovitých a vázovitých nádob a z torza hlineného prícblopu. V porovnaní s touto domácou keramikou v materiáli sa zvlášť vynímajú črepy jemnej na kruhu vytočenej keramiky cudzieho povodu.

S halštatským osídlením lokality súvisia ešte tieto nálezy: dva torzovito zachované prasleny (obr. 15: 10), časť kužeľovitého hlineného závažia, črep z tenkej kotúčovitej pokrývky (obr. 16: 5), zlomky mazanice a ojedinelé uhlíky a zvieracie kosti.

Hrncovité nádoby boli, súdiac podľa nálezov, najčastejším druhom nádob na sídlisku. Hlina ich črepov je piesočnatá a povrch najčastejšie hnedý a hnedosivý. Nádoby spomenutého tvaru mali kolmostenné, mierne prehnuté alebo lievikovite roztvorené hrdlo, zdobené boli pretláčaným alebo jamkovaným nalepeným pásikom a opatrené niekedy aj podlhovastými vypuklinami (obr. 15: 3, 5, 6; obr. 16: 1, 3, 4); ich dná bývali neraz výrazne odsadené.

Vázy. Medzi črepmi z týchto nádob, zhotovených z jemnej hliny a najčastejšie čiernosivej farby a hladkého povrchu, sú len dva výraznejšie zlomky; pozoruhodnejší je črep z vázy s kónickou hornou časťou (obr. 15: 9).

Misy. Najčastejší tvar nádob tohto druhu na sídlisku výstižne reprezentuje rekonštruovaná misa so stiahnutým ústím, hnedá, miestami tmavosivá s hrboľatým povrchom; v. 7,5 cm, Ø ú. 17,6 cm, max. Ø 18,5 cm, Ø dna 12,5 cm (obr. 15: 1). O miskách iného tvaru svedčia dva fragmenty z profilovaných žltých nádob (obr. 15: 4) a zlomok tmavosivej dvojkónickej misy.

Príchlop: Fragment z hornej časti s kruhovým otvorom uprostred a s predierkovanými stenami; hlina piesočnatá, farba sivastohnedá; priemer okrajovej časti 7,9-8,4 cm (obr. 15: 11).

Jemná na kruhu vytočená keramika. Z ojedinelých nálezov vyberáme: fragment kužeľovitej misy so stiahnutým zosilneným ústím, tmavosivej farby s hnedým odtieňom, vnútorný povrch je zbrázdený vodorovnými žliabkami (obr. 15: 8); torzo hnedej tenkostennej nádoby s výrazne prehnutou hornou časťou, vnútorný povrch je vodorovne prstencovite zvlnený (obr. 15: 2); zlomok tenkostennej sivej nádoby s plastickým rebrom na rozhraní hrdla a spodnej časti (obr. 16: 2).

Opierať sa pri pokuse o datovanie sídliska v Jastrabí nad Topľou do pokročilej doby halštatskej o ojedinelé nálezy jemnej na kruhu vytočenej keramiky, ktorej výskyt tu signalizuje vzťahy azda skôr k tráckemu než ku keltskému prostrediu, možno za terajšieho stavu výskumu lokality predbežne len s rezervou. Pokiaľ ide o kultúrne zaradenie domácej pravekej keramiky zo sídliska, do úvahy prichádza najskôr kultúra Gáva. Keramiku zo sídliska v Jastrabí nad Topľou nateraz najlepšie možno porovnávať a synchronizovať s keramikou z halštatského sídliska na vyvýšenine Lapiše v Košiciach-Šebastovciach, kde spoločný výskyt halštatskej keramiky domácich tvarov s jemnou na kruhu vytočenou keramikou cudzieho pôvodu je doložený nálezmi zo sídliskových objektov (Budinský-Krička, V: Výskum slovansko-avarského pohrebiska a sídliska z doby halštatskej v Košiciach-Šebastovciach, v tomto zborníku).

V súvise s nálezmi z Jastrabia nad Topľou hodno ešte spomenúť, že prvá archeologická lokalita tu bola zistená juhovýchodne od obce roku 1975, a to na úpätí vrchu Lipová. Sídlisko datoval autor tohto príspevku do mladšej doby bronzovej a do obdobia od mladšej doby rímskej do začiatkov sťahovania národov (Budinský-Krička 1976, s. 60, 61).

J o v s a (okr. Michalovce)

V spolupráci s J. Macákom a P. Mačalom sme urobili prieskum na nálezisku problematických kamenných, mohylám podobných kopcov, zistených v lese na úpätí Vihorlatu, severne od polohy Pri studničkách a od obce Jovsa. Tieto "mohylky" sa rozprestierajú na miernom východnom svahu návršia, je ich tam najmenej 30, sú nepravidelne rozložené, zväčša kruhového, výnimočne oválneho základu, navŕšené z okolitých vulkanických hornín, v priemere najčastejšie 5-8 m, vysoké 0,3-1,2 m. Kamene miestami pokrýva a spája tenká humusovitá vrstva.

Pri pokusnom výkope v stredovej časti menšieho kopca (Ø 3,5 m, v. 0,3 m) sme našli v úrovni okolitého terénu tri atypické črepy z hnedých hrubostenných nádob zhotovených v ruke z piesočnatej hliny s prímesou šamotu (úlomky prepálenej hliny), svedčiace skôr o pravekej keramike, azda z doby halštatskej, než o mladšej.

Podobné kamenné mohyly boli v značnom počte zistené aj v lesoch vo Vinnom; pokusné sondy boli zatiaľ negatívne (S. Šiška a J. Vizdal). Je však pozoruhodné, že asi 120 m od najjužnejšie ležiacej mohyly našiel J. Bocskoros na povrchu lesnej cesty halštatskú železnú sekeru s výčnelkami; uložená je v Zemplínskom múzeu v Michalovciach.

K a š o v (okr. Trebišov)

J. Macák podal správu o pravekom sídlisku, ktoré zistil v polohe Šarkan, na oráčine severne od obce, východne od cesty Kašov - Novosad, pri kóte 138,6, na miernom svahu klesajúcom od spomenutej cesty k blízkemu jarku. Nálezy: obsidiánové odštepy z neolitu, ojedinelé črepy z mladšej doby bronzovej a zlomok súdkovitého hrnca z neskorej doby laténskej.

K o ž u c h o v (okr. Trebišov)

J. Macák na oráčine južne od obce, východne od cesty Kožuchov - Zemplínsky Branč (kóta 109,7), zistil stopy zaniknutej stredovekej osady. Nájdené

črepy sú z tenkostenných nádob okrovožltej, okrovosivej, tmavosivej a hnedej farby, zdobených jednotlivo rytými vlnovkami, vodorovnými žliabkami a pásmi vodorovných rýh (obr. 17). Lokalitu podľa nich možno datovať do obdobia od 11. do prelomu 12. a 13. stor.

K u r i m a (okr. Bardejov)

Pri prieskume na ľavobrežnej terase Tople južne od obce, na oráčine v polohe Konopiská, oproti križovatke cesty Kurima - Kučín s cestou do Kožian (kóta 210,0), našiel J. Macák dva črepy zo 7.-8. stor., z ktorých výraznejší je fragment esovite profilovaného hrnca zhotoveného najskôr voľnou rukou z hliny s výdatnou prímesou zrnitého piesku.

M e r n í k (okr. Vranov nad Topľou)

V záhrade domu A. Hájnika bol zachránený pozoruhodný poklad mincí zo 17.-18. stor. (Leopold I. - Jozef II.). Prvé mince (15 kusov) našiel syn majiteľa domu, ostatnú väčšiu časť pokladu (261 mincí) zachránil P. Mačala. Mince ležali plytko pod ornicou na kôpke spolu s črepmi džbánka, do ktorého poklad pôvodne uložili. Ústie nádoby bolo poškodené pri oraní. Mince z prvého nálezu sú uložené v Zemplínskom múzeu v Michalovciach, ostatné aj s džbánkom, ktorý sa podarilo zrekonštruovať, odovzdalo naše stredisko Východoslovenskému múzeu v Košiciach.

M i c h a l o k (okr. Vranov nad Topľou)

Pri opakovanom prieskume na dvoch už evidovaných pravekých sídliskách, z ktorých prvé je na roli J. Kmena v polohe Polaty a druhé v najbližšom okolí samoty Chraščice, našiel J. Macák ďalší keramický materiál z mladšej doby bronzovej, náležiaci kultúre Gáva (Budinský-Krička 1975, s. 31; ten istý 1976, s. 49).

N i ž n ý H r a b o v e c (okr. Vranov nad Topľou)

Pri prieskume urobenom v spolupráci s J. Macákom na ľavobrežnej terase Ondavy, na oráčine zvanej Za plevňu (v súčasnosti Na Krížovom), juhozápadne od obce, zistila sa nová archeologická lokalita. Miesto bolo, súdiac podľa povrchových nálezov (štiepaná kamenná industria a črepový materiál), sporadicky vyhľadávané v neolite, eneolite (obr. 18: 1) a v mladšej dobe bronzovej (obr. 18: 2) a trvalejšie obývané v 9.-10. storočí. Z nálezov slovanskej keramiky je pozoruhodný najmä materiál zachránený z dvoch sídliskových objektov porušených hlbokou orbou (obr. 18: 3-15).

Črepy slovanskej keramiky svedčia o hrncoch hnedej, hnedosivej, sivej a okrovej farby, zhotovených zväčša z piesočnatej, výnimočne z piesočnato-sľudnatej hliny na ručnom kruhu a zdobených viacnásobnými alebo jednoduchými vlnovkami a zväzkami vodorovných rýh alebo vodorovnými žliabkami (obr. 18: 4-7, 9-12, 15). Na vnútornom povrchu črepa z okrajovej časti hrnca je hrubo rytá dvojitá vlnovka (obr. 18: 3). Na tých miestach objektov - chyží, kde sa črtali stopy ohnísk, našli sa početné zlomky tehloviny a prepálené kamene.

Podľa keramiky sídlisko v Nižnom Hrabovci možno datovať predbežne do 9.-10. stor. Jeho podrobnejší výskum, keďže je narúšané hlbokou orbou, možno len odporúčať.

N i ž n ý H r u š o v (okr. Vranov nad Topľou)

J. Macák podal správu o novej archeologickej lokalite, ktorú zistil pri prieskume na ľavobrežnej terase Ondavy, západne od obce. Rozprestiera sa na oráčine zvanej Pod hruny, medzi cestou Nižný Hrušov - Poša a Ondavou, severozápadne a severne od domu J. Pavlu. Z černavej vrstvy, najskôr kultúrnej, črtajúcej sa v brehu rieky, vyzdvihol spomenutý spolupracovník niekoľko črepov z mladšej doby bronzovej a na oráčine východne odtiaľ našiel ojedinelé zlomky slovanskej keramiky z 9.-10. stor. a zlomok stredovekej nádoby z 12.-13. stor.

N i ž n ý Ž i p o v (okr. Trebišov)

Z lokalít zistených a sledovaných v roku 1977 na Východoslovenskej nížine si zasluhuje pozornosť najmä slovanské sídlisko, na ktoré sa prišlo pri melioračných prácach v polohe Bešeňovy, východne od obce a cesty Zemplínsky Klečenov - Čelovce, na úbočí terasovitej vyvýšeniny mierne sa zvažujúcej k rozsiahlej močaristej lúke a vodnému kanálu Chlmec.

V čase prieskumu a záchranného zberu, uskutočneného v spolupráci s J. Macákom, sa v stenách ešte nezasypaných melioračných rýh, vyhĺbených v smere S-J, črtali pod hnedou vrstvou ornice profily asi dvadsiatich sídliskových objektov, zahĺbených do žltého ílovitého podložia; ich spodok siahal do hĺbky najviac 70 cm. V jednej z otvorených rýh boli len dva, ale v susednej, vzdialenej od nej 6,5 m, sa črtalo až deväť objektov, ťahajúcich sa v dĺžke 145 m. Na dne jedného, až 3 m dlhého a len 50 cm hlbokého objektu - pravdepodobne chyže -, bola 15 cm hrubá do červena prepálená vrstva ohniska.

Zo závalu objektov, narušených pri drenážovaní, sme zachránili početné zlomky keramiky z doby slovanskej a zo začiatku stredoveku. Okrem črepov sa v niektorých objektoch našli aj prepálené pieskovce a ojedinelé zlomky tehloviny a kostí domácich zvierat. O sporadickom osídlení lokality v neolite, alebo eneolite svedčia nálezy štiepanej kamennej industrie a v dobe halštatskej zlomok misky so stiahnutým ústím (obr. 21: 5) a fragment hlineného kotúča zdobeného jamkami.

Už i podľa doterajších pozorovaní a nálezov sa ukazuje, že osada v polohe Bešeňovy bola rozsiahla, mala roľnícko-remeselnícky charakter a bola plynule obývaná približne od 9. stor. do začiatku 12. stor., teda od veľkomoravského obdobia do staršieho stredoveku.

V keramickom materiáli zo sídliska staršiu slovanskú keramiku, datovateľnú do 9. a prvej polovice 10. stor., predstavujú zlomky zväčša z hrubostenných nádob s výrazne vyhnutým ústím, hnedej, hnedosivej a sivej farby, zhotovených na ručnom kruhu z piesočnatej, výnimočne z piesočnato-sľudnatej hliny a zdobených viacnásobnými i jednoduchými vlnovkami a zväzkami vodorovných rýh (obr. 19: 3-8, 11, 16-20; obr. 21: 1-4). Na mladšiu slovanskú keramiku, ktorú možno

datovať do 10.-11. stor., poukazujú zlomky z tenkostenných nádob s vodorovne roztvoreným ústím, hnedej, hnedosivej, sivej, okrovej a červenohnedej farby, zhotovených podobne a z podobnej hliny a zdobených jednoduchými i viacnásobnými vlnovkami a vodorovnými ryhami alebo žliabkami (obr. 19: 1, 2, 9, 10; obr. 21: 6-8, 10). Črepy tejto keramiky početne výrazne prevyšujú zlomky nádob staršieho rázu. Najmladšiu fázu sídliska zreteľne dokumentuje sídlisková jama zo začiatku 12. stor.; črepy z jej závalu sú z prevažnej časti z tenkostenných, na kruhu zhotovených nezdobených nádob s lievikovite roztvoreným profilovaným ústím, hnedej, okrovosivej a hnedosivej farby, zhotovených z hliny, z akej formovali riad i dávnejší obyvatelia sídliska (obr. 19: 12-15; obr. 21: 9). Spolu s touto keramikou sa však našli aj ojedinelé úlomky z typologicky starších nádob.

Sídlisko zachytené v Nižnom Žipove patrí popri sídlisku v Blatných Remetách a sídlisku v Hnojnom k najrozsiahlejším slovanským osadám na východnom Slovensku. O systematickom preskúmaní lokality, na ktorej treba rátať s odkrývkou vyše 100 objektov, by sa malo uvažovať.

N o v o s a d (okr. Trebišov)

Od J. Macáka sme prevzali zlomok zásobnice s okružím z doby rímskej, nájdený na roli východne od cesty Zemplínske Jastrabie - Novosad (kóta 116,7), VVJ od Novosadu.

S e d l i s k á, miestna časť P o d č i č v a (okr. Vranov nad Topľou)

J. Macák zopakoval záchranný zber na cintoríne v Podčičve, na evidovanom sídlisku z mladšej doby bronzovej, rozprestierajúcom sa na úpätí hradného vrchu vľavo od cesty Vranov nad Topľou - Malá Domaša. Z porušovanej kultúrnej vrstvy sa zachránili ďalšie zlomky keramiky kultúry Gáva.

S i l i c a (okr. Rožňava)

Sídliskovú keramiku kyjatickej kultúry sme získali zo záchranného zberu S. Česneka v známej jaskyni Silická ľadnica. Nájdené úlomky sú z misiek so stiahnutým ústím, alebo z polguľovitých misiek, z amforovitých nádob s rytou, žliabkovanou alebo plastickou výzdobou a z hrncovitých a ďalších nádob (Ďurček - Zahatňanský 1968, s. 169; Bárta 1975, s. 21).

S i l i c k á J a b l o n i c a (okr. Rožňava)

Od S. Česneka sme prevzali črepy bukovohorskej a kyjatickej kultúry, pochádzajúce zo zberu v známej Zbojníckej jaskyni pod Sokolou skalou v Silickej Jablonici (Ďurček - Zahatňanský 1968, s. 169; Bárta 1975, s. 183).

S i r n í k (okr. Trebišov)

Z prieskumu J. Macáka na oráčine na výbežku pravobrežnej terasy Ondavy severne od obce, východne od cesty Sirník - Hraň (západne a juhozápadne od kóty 98,4), sme získali sídliskovú keramiku z mladšej doby bronzovej, z obdobia od mladšej doby rímskej do začiatkov doby sťahovania národov a z doby slovanskej; výnimočne sa našli aj obsidiánové odštepy z mladšej doby kamennej.

V keramickom materiáli z mladšej doby bronzovej, náležiacom kultúre Gáva, pozoruhodnejšie sú zlomky misiek (obr. 20: 2, 3), črep z nádoby s mierne prehnutou hornou časťou (obr. 20: 1) a fragment amforovitej nádoby s plastickou oblúkovou výzdobou (obr. 20: 4). Medzi nálezmi z mladšej doby rímskej a zo začiatkov sťahovania národov popri zlomku jemnej sivej keramiky (obr. 20: 9) nachádzame črepy z hrncovitých (obr. 20: 8, 10, 11) a iných nádob (obr. 20: 7) a atypické zlomky zo zásobníc. Z ojedinelých nálezov slovanskej keramiky sú pozoruhodnejšie len dva črepy (obr. 20: 5, 6).

S o b o š (okr. Svidník)

A. Kaputa, kustód Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku, upozornil autora tohto príspevku na bronzovú sekerku zo Soboša, darovanú múzeu P. Suďom, ktorý ju našiel roku 1974 pri zvážaní dreva na povrchu lesnej cesty v polohe Servatkiv, v údolí potôčka vlievajúceho sa do Radomy, prítoku Tople. Nálezisko je vzdialené približne 350 m severne od obce. Autor ho s P. Suďom prezrel. Na mieste sme nezistili stopy pravekého osídlenia. Len s rezervou možno pripustiť, že sekerka bola časťou bronzového depotu a ešte menej je pravdepodobné, že bola prílohou hrobu. Ide teda najskôr o ojedinelý nález nástroja zo staršej doby bronzovej.

Sekerka má nízke lišty a vejárovite rozšírené ostrie, patina je hladká, tmavozelená, d. 11,6 cm, rozpätie ostria 4,5 cm (obr. 22). Vo východoslovenských nálezoch jej približnou analógiou je sekerka z Bracoviec, pochádzajúca pravdepodobne z porušeného kostrového hrobu otomanskej kultúry (Budinský-Krička 1947, s. 92, tab. XVII: 5).

S o m o t o r (okr. Trebišov)

J. Leščák upozornil autora tohto príspevku na pozoruhodnú bronzovú sponu z doby halštatskej, nachádzajúcu sa v malej archeologickej zbierke po zomrelom R. Lieskovskom ml., ktorú toho času opatruje A. Lieskovská v Prešove. Bližšie nálezové okolnosti nie sú známe. Podľa A. Lieskovskej ako jej nálezisko prichádza do úvahy Somotor, kde sa našla údajne pri hĺbení jamy pri stavbe plota.

Ide o zachovalú, jemnou tmavozelenou patinou pokrytú sponu zložitej dvojdielnej konštrukcie s vysoko klenutým lúčikom a s vykrojenou lichobežníkovou nôžkou ukončenou späť ohnutou drobnou gombíkovitou pätkou. Predná časť lúčika sa dolu mení na lichobežníkovú platničku končiacu sa trubičkou, v ktorej je nepohyblivá 1,5 cm dlhá oska so zosilnenými koncami; svojím perforovaným koncom sa na nej otáča ihla, ktorej pohyblivosť vyše nôžky zamedzuje zobákovitý výčnelok, narážajúci na zadnú stranu platničky. Lúčik spony je temer kruhového prierezu, len pozdĺž vnútornej strany mierne hranený; nad nôžkou a na prednej strane je zdobený šikmými ryhami; d. spony 6,2 cm (obr. 23).

Spona najmä svojou dômyselnou vyvinutou konštrukciou očividne sa vymyká z rámca známych oblúkových neskorohalštatských spôn južných typov. Autorovi sa zatiaľ nepodarilo získať ani jej približné analógie. Svojou drobnou späť ohnutou náznakovou gombíkovou pätkou v zakončení nôžky do určitej miery už

pripomína spony certoského typu, a hlavne podľa toho možno ju predbežne rámcovo datovať do 5. stor. pred n. l. Ak by sa dokázalo, že spona pochádza skutočne zo Somotora, prispela by významnou mierou k spresneniu datovania najmladšieho horizontu známeho sídliska na Somotorskej hore, spájaného s vyvinutou fázou kultúry Gáva.

T r e b i š o v (okr. Trebišov)

Pri obhliadke už evidovaného náleziska zaniknutej stredovekej osady v gréckokatolíckej farskej záhrade v centre mesta sa našli ďalšie zlomky keramiky z 11.-13. stor. (zber J. Macáka).

V a l a l í k y - G e č a (okr. Košice-vidiek)

Autor tohto príspevku prevzal od V. Vargu džbánok, ktorý zachránil z kostrového hrobu porušeného pri výkope základov domu čís. 1. v Geči. Na hrob sa narazilo v hĺbke 1,2 m, kostra v ňom ležala v skrčenej polohe na pravom boku, situovaná v smere S-J.

Džbánok patrí do okruhu otomanskej kultúry. Zhotovený je z jemnej hliny; vysoké, mierne roztvorené hrdlo je oddelené žliabkom od spodnej časti, zdobenej oválnymi vypuklinami lemovanými rytými oblúkmi; farba tmavosivá, povrch hladký, matný; v. 10,3-11,7 cm, Ø ú. 8,8-9,9 cm, max. Ø 12,1 cm, Ø dna 5,2 cm (obr. 11).

Nález upozorňuje na nové pohrebisko otomanskej kultúry v Košickej kotline.

V e ľ a t y (okr. Trebišov)

J. Macák podal správu o sídlisku, ktoré zistil severne od obce, v polohe Retvej (na mape názov Table), na miernej vyvýšenine medzi železničnou traťou, cestou Veľaty - Trebišov a vodným kanálom, a ktoré podľa nálezov keramiky možno datovať predbežne do obdobia od mladšej doby rímskej do začiatkov doby sťahovania národov. Z úlomkov jemnej sivej keramiky je pozoruhodnejší len fragment vázy zdobenej vodorovnými rebrami a z črepov z nádob hrubej výroby si zasluhujú pozornosť len dva zdobené jednoduchou vlnovkou. Ostatné nálezy zo zberu: zlomky tehloviny, ojedinelé zvieracie kosti a železná troska.

V r a n o v n a d T o p ľ o u (okr. Vranov nad Topľou)

Na území a v okolí mesta sa prišlo na tieto nálezy:

Železničná stanica: J. Majerník pri zemných prácach blízko stanice našiel medenú mincu Márie Terézie z roku 1765. Uloženie: Východoslovenské múzeum v Košiciach.

Miestna časť L o m n i c a: Z evidovaného slovanského sídliska z 8.-9. stor., rozprestierajúceho sa na oráčine po ľavom brehu potoka ústiaceho do Tople, severozápadne od Lomnice a kóty 128,0, sme získali ďalší keramický materiál (zber J. Macáka).

Miestna časť Č e m e r n é: Z evidovanej lokality nachádzajúcej sa na oráčine medzi pravým brehom Tople, vodným kanálom a cestou Čemerné - Čaklov, juhovýchodne od reštaurácie Studničky (Budinský-Krička 1974, s. 37, 38), sme

získali ďalšie nálezy, ktoré potvrdzujú trvalejšie osídlenie miesta v 8.-9. stor. (zber J. Macáka). Úlomky slovanskej keramiky sú z hrncovitých nádob hnedej, hnedastosivej a tmavosivej farby, zhotovených na ručnom kruhu a zdobených viacnásobnými vlnovkami a zväzkami vodorovných rýh. Ostatné nálezy tvoria kamenné odštepy z neolitu, alebo eneolitu, atypické črepy z mladšej doby bronzovej a zlomok sivej keramiky z doby rímskej.

Na už známom sídlisku z mladšej doby rímskej a zo začiatkov doby sťahovania národov, nachádzajúcom sa v polohe Pri lazoch, severozápadne od Čemerného, vpravo od cesty Čemerné - Čaklov, sa našli ďalšie zlomky jemnej sivej keramiky i keramiky hrubej výroby (zber J. Macáka).

Z á h r a d n é (okr. Prešov)

J. Leščák zistil nálezové okolnosti bronzovej spony z doby rímskej, ktorá sa našla ešte v rokoch 1933-1934 pri výkope jamy na dvore práve stavanej ľudovej školy. Nálezisko spony autor tohto článku prezrel. Nachádza sa na spomenutom dvore pri drevenej búde v bezprostrednej blízkosti školskej záhrady.

Spona je liata, jednodielna, pokrytá jemnou tmavozelenou patinou, neporušená. Lúčik má obdĺžnikový prierez a rovnakú šírku i hrúbku po celej dĺžke, vinutie je trojzávitové a nôžka sa ku koncu mierne rozširuje. Lúčik je zdobený na bokoch riadkom vpichov a na vrchu oválnymi jamkami s jemnou vetvičkovitou kresbou vnútri a nôžka hranením medzi trojuholníkovými zárezmi po stranách a súbežnými ryhami na vrchu; d. spony 6,1 cm (obr. 24).

Spona patrí k neskorým derivátom spôn s podviazanou nôžkou a možno ju datovať rámcovo do 4. stor., do pokročilej fázy mladšej doby rímskej. Z nálezov spôn z doby rímskej zo šarišskej oblasti jej je časove blízka spona z Prešova (Lamiová-Schmiedlová 1961, s. 45, 86) a z typologického hľadiska, najmä podľa výzdoby nôžky, azda najlepšie ju možno porovnávať so sponou zo Seliec zo stredoslovenskej oblasti (Lamiová-Schmiedlová 1961, s. 51, 88). Neskorý ráz spony zo Záhradného zdôrazňuje i jej výzdoba na vrchu lúčika, značne pripomínajúca niektoré prvky výzdoby na kolkovanej keramike typu Blažice (Pastor 1961, s. 114, tab. VI: 1, 2, 4; Lamiová-Schmiedlová 1969, s. 468, obr. 42: 27, 28).

I keď nepoznáme bližšie nálezové okolnosti spony, možno pripustiť, že pochádza najskôr z porušeného hrobu. Keďže hrobové nálezy z doby rímskej zo západnej oblasti východného Slovenska poznáme zatiaľ len z Ostrovian (dva bohaté hroby), nález pohrebiska z tohto obdobia v Záhrednom by mohol významnou mierou prispieť ku skúmaniu naliehavých otázok osídlenia šarišskej oblasti východného Slovenska v neskorej dobe rímskej, teda otázok súvisiacich s pokročilou fázou przeworskej kultúry alebo s nálezmi prešovského typu.

Z b u d z a (okr. Michalovce)

Autor tohto príspevku v súvise so zámerom Štátnej melioračnej správy uskutočnil prieskum v katastri obce a zistil, ktoré z pravekých mohýl sú ohrozené odvodňovacími prácami.

Mohyly v Zbudzi sú rozložené na značnom priestore. K. Andel ich na ploche pasienka videl sedem (Andel 1955, s. 153). Z nich sa podarilo autorovi

tohto príspevku pri prieskume lokalizovať zvyšky piatich mohýl. Je pravdepodobné, že pri ďalšom hľadaní sa nájdu aj stopy ostatných mohýl zistených K. Andelom.

Prvé dve mohyly sa nachádzajú v polohe Konopište, južne od kóty 142,5, na oráčine, necelý kilometer východne od obce. Stopy tretej mohyly sú nezreteľne viditeľné na pasienku Pod lesom (kóta 122,4), pri poľnej ceste, 120 m východne od cesty Zbudza - Michalovce. Ostatné dve sa nachádzajú v polohe Imrička, medzi kótami 126,5 a 126,3, severne od vodného kanálu spájajúceho Zemplínsku šíravu s Laborcom, z nich mohyla 4 (najzachovalejšia) je na pasienku asi 200 m na sever od hrádze kanálu a ostatná 120 m na JZ od predchádzajúcej mohyly, v JV rohu ornej tabule na úpätí hrádze.

Rozmery mohýl: mohyla 1 - rozťahaná, Ø 30 m, v. 0,9 m; mohyla 2 - rozťahaná, Ø 23 m, v. 0,6 m; mohyla 3 - rozťahaná, Ø 24 m, v. 0,3 m; mohyla 4 - neporušená, Ø 30 m, v. 1,4 m; mohyla 5 - rozoraná, Ø 22 m, v. 1,2 m. Prvé tri spadajú do záujmového územia plánovaných melioračných prác.

Výskum mohýl v Zbudzi - najmä neporušenej mohyly 4 - by mohol prispieť k poznaniu pravekých mohýl, zatiaľ ešte stále záhadných, na Východoslovenskej nížine (Budinský-Krička 1967, s. 316, 317).

Z e m p l í n s k a N o v á V e s (okr. Trebišov)

Pri prieskumoch na území tejto združenej obce, realizovaných v spolupráci s J. Macákom, sa zistilo niekoľko nových archeologických lokalít.

Miestna časť Z e m p l í n s k y K l e č e n o v: Na stopy trvalejšieho osídlenia v mladšej dobe bronzovej poukazuje keramický materiál kultúry Gáva, nájdený na miernej vyvýšenine medzi kanálom Chlmec a ľavou stranou cesty Zemplínsky Klečenov - Úpor, severozápadne od obce. Črepy sú z misiek so stiahnutým ústím, amforovitých nádob so žliabkovanou výzdobou a z nádob hrncovitého tvaru; k nim patrí aj zlomok kotúčovitej pokrývky. Výnimočne sa na vyvýšenine našli aj obsidiánové odštepy, zlomok bukovohorskej keramiky a črepy z 11.-12. stor.

Miestna časť S t a n č a: Väčšina keramických nálezov zo sídliska zisteného na oráčine severne od cintorína (južne od kóty 122,2) patrí kultúre Gáva, do mladšej doby bronzovej. Nálezy z iných období - obsidiánové odštepy z neolitu, ojedinelé zlomky neskorolaténskej keramiky, atypický zlomok sivej keramiky z doby rímskej - sa vyskytli len výnimočne.

Vo farskej záhrade sa našli ojedinelé odštepy neolitickej obsidiánovej industrie, črepy z mladšej doby bronzovej, zlomok nádoby z 10.-11. stor. a niekoľko črepov z 12.-13. stor.

Miestna časť Ú p o r: Z nálezov zo zberu na oráčine pozdĺž vodných kanálov neďaleko hospodárskeho dvora JRD vyberáme: rohovcovú čepeľ z neolitu, alebo eneolitu; ojedinelé zlomky keramiky lažnianskej skupiny; zlomok nádoby s pretláčaným okrajom a s podlhovastou vypuklinou, črep zdobený pretláčaným nalepeným pásikom a zlomok kotúčovitej pokrývky z mladšej doby bronzovej; zlomok z hrncovitej nádoby a fragment misky so zosilneným okrajom z neskorej doby laténskej; fragment výrazne profilovaného hrnca hrubej výroby z mladšej doby rímskej a črepy z 11.-12. stor.

Na cintoríne sa našlo niekoľko črepov svedčiacich o sporadickom osídlení tejto časti obce v dobe halštatskej, v 10.-11. stor. a v stredoveku (11.-12. stor.).

Z e m p l í n s k e J a s t r a b i e (okr. Trebišov)

J. Macák podal správu o nálezoch z dvoch lokalít. Jedna sa nachádza severozápadne od obce, zľava od cesty Zemplínske Jastrabie - Novosad, pozdĺž severnej strany poľnej cesty do Kašova, severne od kóty 125,3. V zberovom materiáli sú ojedinelé črepy z mladšej doby bronzovej, zlomok neskorolaténskej grafitovej nádoby, črep z 11.-12. stor. a železná troska. Druhá lokalita sa rozprestiera tiež severozápadne od obce, a to medzi spomínanou poľnou cestou do Kašova a ľavým brehom vodného kanálu (Javorového potoka), zľava od cesty do Trebišova, severne od kóty 126,9; nálezy: neolitická obsidiánová čepeľ, ojedinelé črepy z doby rímskej a zlomok nádoby z 10.-11. stor.

Z e m p l í n s k y B r a n č (okr. Trebišov)

I na území tejto obce zistil J. Macák dve lokality. Jedna sa nachádza na terase v ohybe potoka Chlmec, prítoku Trnávky, južne od obce a západne od kóty 102,6 a cesty Novosad - Zemplínsky Branč; nálezy: niekoľko kamenných odštepov z neolitu a črepov eneolitického rázu a z mladšej doby bronzovej. Druhá lokalita je severne od obce, východne od cesty do Kožuchova (kóta 109,8); nálezy: črep neolitického rázu, dva úlomky keramiky lažnianskej skupiny a atypický črep sivej keramiky z doby rímskej.

Z l a t é (okr. Bardejov)

J. Macák podal správu o náleziska prv neznámeho stredovekého kláštoriska, ktoré zistil v západnej okrajovej časti Ondavskej vrchoviny, severozápadne od obce. Lokalita sa rozprestiera v polohe Kláštorisko, na východnom úpätí vrchu Mníchov, po pravom brehu horského potoka, ľavobrežného prítoku Tople. Podľa rozlohy lomových kameňov z deštrukcie niekdajšej stavby, alebo stavieb sa ukazuje, že kláštorisko zaberá plochu zhruba 50 x 20 m. Na mieste rastie niekoľko mohutných smrekov. Strán oproti lokalite po ľavom brehu potoka sa nazýva Uhliská. Pri obhliadke náleziska našiel J. Macák len ojedinelé stredoveké črepy, z ktorých dva sú približne z 12. stor., ostatné mladšie.

L i t e r a t ú r a

ANDEL, K. 1955: Výsledok archeologického prieskumu v r. 1953-1954 na zemplínsko-užskej nížine. V: Vlastivedný sborník. 1. Košice, s. 144-170.

BÁRTA, J. 1975: Sto rokov archeologického výskumu v jaskyniach na Slovensku. Slovenský kras, 13, s. 3-36.

BUDINSKÝ-KRIČKA, V.: 1947: Slovensko v dobe bronzovej a halštatskej. V: Slovenské dejiny. 1. Bratislava, s. 68-103.

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1967: Východoslovenské mohyly. Slovenská archeológia, 15, s. 277-388.

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1975: Slovanské sídlisko vo Vranove nad Topľou-Čemernom. V. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974. Nitra, s. 37, 38, obr. 15.

BUDINSKÝ-KRIČKA, V.: 1976: Sídlisko z mladšej doby bronzovej a z včasnej doby historickej v Jastrabí nad Topľou. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1975. Nitra, s. 60, 61, obr. 36.

ĎURČEK, J. - ZAHATŇANSKÝ, V. a kol. 1968: Slovenský kras. Turistický sprievodca ČSSR. 52. Bratislava.

JANŠÁK, Š. 1935: Praveké sídliská s obsidiánovou industriou na východnom Slovensku. Bratislava.

LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, M. 1961: Spony z doby rímskej na Slovensku. Die Fibeln der Römerzeit in der Slowakei. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 5. Nitra.

LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, M. 1969: Römerzeitliche Siedlungskeramik in der Südostslowakei. Slovenská archeológia, 17, s. 403-501.

PASTOR, J. 1961: Sídliskový výskum v Blažiciach. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 6. Nitra, s. 83-122.

POVALA, G. 1970: Opevnená osada s kostolom v Brehove. V: Východoslovenský pravek. 1. Košice, s. 111-119.

ARCHÄOLOGISCHE BEGEHUNGEN UND FUNDE IN DER OSTSLOWAKEI. Die Arbeitsstelle des Archäologischen Instituts der SAW zu Košice setzte neben anderen Aufgaben im J. 1977 ihre Geländebegehungen sowie Feststellungs- und Rettungsgrabungen in der Ostslowakei, vor allem in der Ostslowakischen Tiefebene fort. Es wurden mehrere urzeitliche, frühgeschichtliche und slawische Siedlungen entdeckt und von manchen, schon evidierten Siedlungen gewann man wichtige Informationen auch über Grab- und andere Funde.

Überblick:

A r d o v o (Bez. Rožňava). Aus der Ardover Höhle gewann man keramisches Siedlungsmaterial (Gefässscherben der Kyjatice-Kultur, Fragment einer scheibengedrehten Vase von latènezeitlichem Gepräge sowie vereinzelte atypische, an die römerzeitliche Keramik erinnernde Scherben).

B r e h o v (Bez. Trebišov). Auf der rechtsuferigen Ondava-Terrasse fand man Absplisse neolithischer Obsidianindustrie, atypische Scherben aus der jüngeren Bronzezeit, eine spätlatènezeitliche Scherbe und Keramik aus dem 12.-13. Jh., die auch im Hofe des Klosterkomplexes zu finden war.

Č e l o v c e (Bez. Trebišov). Nordwestlich der Gemeinde erfasste man Besiedlungsspuren der Gáva-Kultur.

E g r e š (Bez. Trebišov). Im sanften Hang der Anhöhe Horka stiess man auf Obsidianabsplisse und atypische Scherben. Manche tragen neolithisches Gepräge.

H l i n n é (Bez. Vranov nad Topľou). Am rechten Ufer des Hrabovecky-Baches unweit von den Schwefelheilquellen kamen vereinzelte Bruchstücke von jungrömerzeitlicher Siedlungskeramik zum Vorschein.

H r a ň (Bez. Trebišov. Auf der rechtsuferigen Ondava-Terrasse erfasste man südlich der Gemeinde zahlreiche Keramikfunde, die langfristigere Besiedlung von der jüngeren römischen Zeit bis zu die Anfänge der Völkerwanderungszeit bezeugen (Abb. 13: 1-7, 9-14; Abb. 14: 1-5, 8, 9, 11-15, 17; Abb. 12). Mit dieser Besiedlung hängt auch der Fund eines Spinnwirtels zusammen (Abb. 13: 8, 8a). Auf sporadischere Besiedlung der Terrasse in

slawischer Zeit deuten vereinzelte Scherben aus dem 9.-10. Jh. (Abb. 14: 6, 7, 10, 16). Im Pfarrgarten fand man vereinzelte römerzeitliche, slawische Keramik (9.-10. Jh.) sowie Scherben aus dem 12.-13. Jh.

H r č e ľ (Bez. Trebišov). Auf dem mit Wällen und Gräben befestigten Berg Baňa und im Ackerboden unter dessen südöstlichem Fuss stiess man auf Spaltindustrie und auf neolithische, äneolithische sowie jungbronzezeitliche Scherben. Am bemerkenswertesten ist eine Obsidianpfeilspitze.

J a s o v (Bez. Košice). Bei der Rettungslese in der Höhle Tomášova diera gewann man jungbronzezeitliche und mittelalterliche Scherben aus dem 12.-13. Jh.

J a s t r a b i e n a d T o p ľ o u (Bez. Vranov nad Topľou). Hier wurde die Rettungsgrabung einer Siedlung durchgeführt. Das auf längere hallstattzeitliche Besiedlung deutende Keramikinventar enthielt ausser Scherben von heimischen Gefässformen (Abb. 15: 1, 3-6, 11; Abb 16: 1, 3, 4) auch vereinzelte Fragmente feiner scheibengedrehter Keramik (Abb. 15: 2, 8; Abb. 16: 2), die vielleicht eher Beziehungen zum thrakischen als zum keltischen Milieu signalisieren. Die heimische Keramik gehört wahrscheinlich zur Gáva-Kultur. Bemerkenswerter ist von den übrigen Funden nur ein Fragment der Linearkeramik, zwei spätlatènezeitliche Scherben (Abb. 15: 7) und eine Scherbe wahrscheinlich der römerzeitlichen grauen Keramik.

J o v s a (Bez. Michalovce). Man realisierte hier eine Begehung der an Steinhügelgräber erinnernden Hügel im Wald am Fuss des Vihorlat. Diese kleinen "Hügelschüttungen" streuen sich unregelmässig am sanften Bergabhang und haben grösstenteils kreisförmigen, ausnahmeweise auch ovalen Grundriss und sind aus umliegendem vulkanischen Gestein errichtet (Ø 5-8 m, H. 0,3-1,2 m). Bei der Probegrabung im mittleren Teil einer der Hügelschüttungen fand man im Niveau des umliegenden Geländes drei atypische Scherben von grobwandigen Gefässen aus sandigem Ton mit Schamottezusatz, die eher auf urzeitliche, vielleicht hallstattzeitliche Keramik deuten. Zahlreiche ähnliche Hügelschüttungen stellte man auch in den Wäldern von Vinné (Bez. Michalovce) fest. Unweit von einer fand man eine hallstattzeitliche Axt.

K a š o v (Bez. Trebišov). Im Ackerboden nördlich der Gemeinde entdeckte man Obsidianabsplisse, vereinzelte jungbronzezeitliche Scherben und Fragment eines tonnenförmigen Gefässes etwa aus der Latènezeit.

K o ž u c h o v (Bez. Trebišov). Im Ackerboden südlich der Gemeinde stiess man auf Spuren einer untergegangenen mittelalterlichen Siedlung, die an Hand des Keramikmaterials in die Zeit vom 11. bis an die Wende des 12. und 13. Jh. datierbar ist (Abb. 17).

K u r i m a (Bez. Bardejov). Auf der linken Uferterrasse der Topľa südlich der Gemeinde fand man zwei Bruchstücke slawischer Keramik aus dem 7.-8. Jh.

M e r n í k (Bez. Vranov nad Topľou). Man rettete hier zufällig einen Schatz von Silbermünzen aus dem 17.-18. Jh. (Leopold I.- Jozef II.), der in einem Gefäss untergebracht war (276 Stück).

M i c h a l o k (Bez. Vranov nad Topľou). Bei der wiederholten Begehung zweier jungbronzezeitlicher Siedlungen gewann man weiteres Keramikmaterial der Gáva-Kultur.

N i ž n ý H r a b o v e c (Bez. Vranov nad Topľou). In einem Ackerfeld auf der linken Ondava-Terrasse südwestlich der Gemeinde fand man vereinzelte Stücke von Spaltindustrie und Scherben, die auf sporadische neolithische, äneolithische (Abb. 18: 1) und jungbronzezeitliche Besiedlung (Abb. 18: 2) deuten, ferner zahlreiches Scherbenmaterial aus dem 9.-10. Jh., das auf langfristigere Besiedlung in slawischer Zeit hinweist (Abb. 18: 3-15).

N i ž n ý H r u š o v (Bez. Vranov nad Topľou). Im Ackerboden der linken Ondava-Terrasse westlich der Gemeinde fand man vereinzelte Scherben aus der jüngeren Bronze- und aus slawischer Zeit (9.-10. Jh.) wie auch das Fragment eines mittelalterlichen Gefässes aus dem 12.-13. Jh.

N i ž n ý Ž i p o v (Bez. Trebišov). In der Flur Bešeňovy östlich der Gemeinde wurde eine Rettungsgrabung auf der slawischen Besiedlung durchgeführt. Aus der Verschüttung gestörter Objekte wurde zahlreiche Keramik gerettet; an Hand dieses Materials kann die Siedlung in das 9. bis in die Anfänge des 12. Jh. datiert werden (Abb. 19; Abb. 21: 1-4, 6-10). Die Siedlung gehört zu den grössten slawischen in der Ostslowakischen Tiefebene. Von sporadischer Besiedlung im Neolithikum und Äneolithikum zeugen vereinzelte Funde von Spaltindustrie und in der jüngeren Bronzezeit ein Schüsselfragment (Abb. 21: 5) und der Teil einer grübchenverzierten Tonscheibe.

N o v o s a d (Bez. Trebišov). Auf einem Feld östlich der Gemeinde fand man das Fragment eines römerzeitlichen Krausengefässes.

S e d l i s k á, Ortsteil P o d č i č v a (Bez. Vranov nad Topľou). Bei wiederholter Begehung der jungbronzezeitlichen Siedlung, die sich am Friedhof von Podčičva erstreckt, wurde weiteres Keramikmaterial der Gáva-Kultur sichergestellt.

S i l i c a (Bez. Rožňava). Bei der Rettungslese in der Höhle Silická Ľadnica gewann man Funde von Siedlungskeramik der Kyjatice-Kultur.

S i l i c k á J a b l o n i c a (Bez. Rožňava). Die Rettungsgrabung in der Höhle Zbojnícka jaskyňa unter dem Felsen Sokolia skala erbrachte Scherben der Bükker Keramik und der Kyjatice-Kultur.

S i r n í k (Bez. Trebišov). Auf der rechten Ondava-Terrasse nördlich der Gemeinde fand man Keramikmaterial, das auf eine Besiedlung in der jüngeren Bronzezeit (Gáva-Kultur) (Abb. 20: 1-4), jüngeren römischen Zeit, am Anfang der Völkerwanderungszeit (Abb. 20: 7-11) und im 9. Jh. deutet (Abb. 20: 5, 6).

S o b o š (Bez. Svidník). Man realisierte eine Begehung im Tal nördlich der Gemeinde auf der Fundstelle einer frühbronzezeitlichen Bronzeaxt (Abb. 22).

S o m o t o r (Bez. Trebišov). In einer Privatsammlung zu Prešov befindet sich eine hallstattzeitliche Bronzefibel (ihr Fundort ist angeblich

Somotor). Wegen ihrer sinnvollen zweigliedrigen Konstruktion entzieht sich die Fibel dem Rahmen der Bekannten hallstattzeitlichen Bogenfibeln der südlichen Typen. Durch ihren kleinen zurückgebogenen knopfartigen Fussabschluss erinnert sie schon an die Certosa-Fibeln und danach kann sie vorläufig rahmenhaft in das 5. Jh. v. u. Z. datiert werden (Abb 23).

T r e b i š o v. Bei der Begehung auf der mittelalterlichen Siedlungswüstung im Stadtzentrum fand man weitere Keramikbruchstücke aus dem 11.-13. Jh.

V a l a l í k y - G e č a (Bez. Košice). Hier wurde ein aus dem Skelettgrab der Otomani-Kultur stammender Krug gefunden, der bei Fundamentgrabungen eines Familienhauses gestört wurde (Abb. 11). Das Skelett war ein Rechthocker mit N-S-Orientierung. Der Fund verweist auf ein neues Gräberfeld der Otomani-Kultur im Košice-Becken.

V e ľ a t y (Bez. Trebišov). Auf der sanften Anhöhe nördlich der Gemeinde stellte man eine Siedlung fest, die an Hand der Keramikfunde vorläufig in die Epoche von der jüngeren römischen Zeit bis in die Anfänge der Völkerwanderungszeit datierbar ist.

V r a n o v n a d T o p ľ o u. In der Stadt und in ihrer Umgebung stiess man auf folgende Funde: beim Bahnof auf eine Maria-Teresia-Kupfermünze vom J. 1765; aus der slawischen Siedlung aus dem 8.-9. Jh. nordwestlich von Lomnica (Ortsteil) gewann man weiteres Keramikmaterial. Keramik aus derselben Epoche wurde auch auf der Siedlung nördlich von Čemerné (Ortsteil) gefunden, wo auch vereinzelte Stücke neolithischer oder äneolithischer Spaltindustrie, jungbronzezeitliche Scherben und Fragmente von römerzeitlicher grauer Keramik festgestellt wurden. Aus der Siedlung nordwestlich von Čemerné gewann man Keramikmaterial aus der jüngeren römischen Zeit und aus den Anfängen der Völkerwanderungszeit.

Z á h r a d n é (Bez. Prešov). Man untersuchte hier die Fundumstände der jungrömerzeitlichen Bronzefibel, die noch in den J. 1933-1934 gefunden wurde (Abb. 24). Der Fund dürfte wohl aus einem gestörten Grab stammen.

Z b u d z a (Bez. Michalovce). Im Zusammenhang mit geplanten Meliorationsarbeiten wurde die Fundstelle der schon evidierten, aber noch immer problematischen urzeitlichen Hügelgräber aufgesucht und ihr Zustand geprüft.

Z e m p l í n s k a N o v á V e s (Bez. Trebišov). Besiedlungsspuren wurden in folgenden Gemeindeteilen festgestellt: Z e m p l í n s k y K l e č e n o v, terrassenartige Anhöhe nordwestlich der Gemeinde: Ausser anderen sporadischen Funden (Obsidianabsplisse, einer Scherbe der Bükker-Kultur, Scherben aus dem 11.-12. Jh.) fand man hier auch eine grosse Anzahl von Keramik der Gáva-Kultur aus der jüngeren Bronzezeit. S t a n č a, nördlich der Gemeinde: Ausser vielen Scherben aus der jüngeren Bronzezeit fand man auch vereinzelte Obsidianabsplisse, spätlatènezeitliche Scherben und ein Fragment von römerzeitlicher grauer Keramik. Pfarrgarten: vereinzelte Obsidianabsplisse und jungbronzezeitliche Scherben, ein Gefässfragment aus dem 10.-11. Jh. und Keramik aus

dem 12.-13. Jh. Ú p o r, beim Wirtschaftshof der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft: neolithische Hornsteinklinge und Keramik der Lažňany-Gruppe, jungbronzezeitliche, spätlatènezeitliche, jungrömerzeitliche und mittelalterliche Scherben. Friedhof: Scherben, die von sporadischer hallstattzeitlicher, slawischer und mittelalterlicher Besiedlung zeugen.

Z e m p l í n s k e J a s t r a b i e (Bez. Trebišov). Nordwestlich der Gemeinde stiess man auf eine neolithische Obsidianklinge, vereinzelte jungbronzezeitliche Scherben, ein spätlatènezeitliches Gefässfragment, vereinzelte römerzeitliche Scherben und auf ein Gefässfragment aus dem 10.-11. Jh.

Z e m p l í n s k y B r a n č (Bez. Trebišov). Bei der Begehung des Gemeindeareals fand man vereinzelte Stücke von neolithischer Spaltindustrie, Scherben äneolithischen Gepräges und aus der jüngeren Bronzezeit wie auch ein Fragment von römerzeitlicher grauer Keramik.

Z l a t é (Bez. Bardejov). Im Wald im westlichen Randteil des Berglandes Ondavská vrchovina nordwestlich der Gemeinde stellte man Reste eines bisher unbekannten mittelalterlichen Klosters fest.

SLOVANSKÉ SÍDLISKO V SLIAČI-RYBÁROCH

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

J. Macák podal Výskumnému pracovnému stredisku Archeologického ústavu SAV v Košiciach správu o prieskume v septembri 1977 na rozsiahlom slovanskom sídlisku, ktoré zistil r. 1976 severne od miestnej časti Rybáre v Sliači (okr. Zvolen). Lokalita je na oráčine zvanej Nižnie zeme, západne od cesty Sliač - Veľká Lúka a železničnej trate, medzi vodnými kanálmi na ľavom brehu Hrona.

Bohatý keramický materiál z povrchového prieskumu r. 1976 odovzdal J. Macák Okresnému vlastivednému múzeu vo Zvolene a posledne získané nálezy prevzalo od neho naše stredisko.

Sídlisko v Rybároch podľa keramických nálezov uložených v stredisku v Košiciach možno datovať v podstate do 9.-10. stor. Podľa niekoľkých úlomkov nádob možno však pripustiť, že začiatky slovanského osídlenia na lokalite siahajú aspoň do 7.-8. stor. a že táto roľnícko-remeselnícka osada zanikla niekedy na prelome 10. a 11. stor.

V keramickom materiáli zo sídliska typologicky ako najstaršie sa vynímajú dva fragmenty z hnedej nádoby zhotovenej voľnou rukou z piesočnatej, sľudnatej hliny, pripomínajúce keramiku pražského typu. Hrniec mal mierne prehnuté hrdlo, trochu vypuklé telo vajcovitého tvaru a zaoblenú vnútornú

časť dna (obr. 25: 1). Ku keramike staršieho rázu patria najskôr aj torzá zo spodných častí hrubostenných hnedých hrncov zhotovených z podobnej hliny, ktorých nôžkovité dno bolo znútra tiež zaoblené (obr. 25: 12).

Typologicky mladší črepový materiál (prevažuje v nálezoch), ktorý možno datovať do 9.-10. stor., pochádza z hrncov hnedej, hnedosivej, okrovej, okrovohnedej, okrovosivej a bledohnedej farby, zhotovených tiež z piesočnato-sľudnatej hliny, avšak najskôr už bez výnimky na ručnom kruhu. Ústie týchto nádob bolo, súdiac podľa črepov, mierne, alebo výrazne roztvorené a na okraji zaoblené, alebo zrezané. Výzdoba pozostávala z viacnásobných vlnoviek a zväzkov vodorovných rýh (obr. 25: 2, 8-11, 13, 14). Z okrajových zlomkov je pozoruhodný najmä črep z hrnca zdobeného na vnútornej strane ústia spomenutými výzdobnými prvkami (obr. 25: 7).

Do pokročilej fázy sídliska, na prelom 10. a 11. stor., možno zaradiť ojedinelé črepy okrovej, sivej a červenohnedej farby, zdobené jednoduchými vlnovkami a vodorovnými žliabkami (obr. 25: 3, 5, 6).

Ostatné nálezy zo sídliska sú: dvojkužeľovitý praslen s priemerom 2,7 cm (obr. 25: 4), kusy mazanice s odtlačkami dreva a striebristej železnej trosky a ojedinelé zvieracie kosti.

Keďže o slovanskom osídlení stredného Pohronia vieme toho času ešte pomerne málo, sústavnejší výskum rozsiahleho slovanského sídliska v Rybároch možno len odporúčať.

Spolu s keramikou z lokality Rybáre sme prevzali od J. Macáka aj atypické zlomky slovanskej keramiky, nájdené východne od cesty Sliač - Veľká Lúka, na úpätí vyvýšeniny Kozákovo, ležiacej v katastri mesta.

SLAWISCHE SIEDLUNG IN SLIAČ-RYBÁRE. Bei der Begehung einer ausgedehnten, im J. 1976 festgestellten slawischen Siedlung, die sich nördlich des Ortsteiles Rybáre in Sliač (Bez. Zvolen) erstreckt, stellte man aufgrund der Keramikfunde fest, dass die Besiedlungsanfänge bis in das 7.-8. Jh. reichen. Die Besiedlung dauerte wahrscheinlich bis zur Wende des 10. und 11. Jh. (Abb. 25). Die Fundstelle ist für die Erforschung der slawischen Besiedlung im Gebiet des mittleren Grantales von grosser Bedeutung.

VÝSKUM SLOVANSKO-AVARSKÉHO POHREBISKA A SÍDLISKA Z DOBY HALŠTATSKEJ V KOŠICIACH-ŠEBASTOVCIACH

Vojtech B u d i n s k ý - K r i č k a

Hlavným zámerom košického Výskumného pracovného strediska Archeologického ústavu SAV v Nitre na známej lokalite rozprestierajúcej sa na vyvýšenine Lapiše v Košiciach-Šebastovciach (okr. Košice-mesto), skúmanej autorom tohto príspevku od roku 1966 (v niekoľkých etapách v úzkej spolupráci s S. Šiškom), bolo v se-

zóne 1977 dokončenie odkrývky rozsiahleho slovansko-avarského pohrebiska, najmä preskúmanie miest, kde hranice pohrebiska neboli ešte spoľahlivo zachytené. Pri výskume sa ukázalo, že početné sondy vyhĺbené v naznačenej súvislosti boli opodstatnené už len na južnej strane pohrebiska (obr. 26: 1), kde sme odkryli posledných 13 kostrových hrobov.

S l o v a n s k o - a v a r s k é p o h r e b i s k o

Z hrobov odkrytých v poslednej sezóne bolo 11 jednoduchých (obr. 26: 2), ostatné dva boli jazdecké (obr. 26: 3, 4). Štyri hroby sa nachádzali vo vrchnej humusovitej vrstve, na ostatné sa prišlo v žltej piesočnatej podložnej vrstve; ich dná siahali do hĺbky 135-170 cm. Stopy po konštrukčných úpravách hrobových jám sa nezistili. Orientácia ľudských kostier: 6 hrobov - V-Z, 5 - VVS-ZZJ, 2 - VVJ-ZZS; konské kostry boli opačne situované. Dospelým jedincom patrilo sedem hrobov, v ostatných boli mladší jedinci a deti. Pokiaľ sa podľa príloh dalo určiť pohlavie kostier, v dvoch hroboch ležali muži - ozbrojení jazdci a v troch, prípadne s výhradou v šiestich hroboch osoby ženského pohlavia.

Posledne odkryté hroby v Šebastovciach podľa príloh patrili v podstate k prostým hrobom, nevynímajúc ani dva jazdecké hroby. Podľa ozdôb sa vynímal ako bohatší iba hrob dievčaťa (412; obr. 27: 11-17). Z hrobov dospelých jeden (410) a z detských dva (409 a 415) boli bez príloh, z ostatných sme vyzdvihli dovedna 8 nádob, 4 nože (obr. 27: 10), 7 železných praciek z opaskov, ocieľku s kresadlami, kopiju nomádskeho typu s úzkym, dlhým, štvorhranným hrotom (obr. 27: 20), oštep s listovitým hrotom domáceho slovanského tvaru, 2 štíhle slovanské sekery s trojuholníkovými lalokmi na uchu a s pretiahnutým obuškom (obr. 27: 4), 12 sklenených, 2 bronzové a 4 striebristé koráliky, 10 náušníc a bronzový náhrdelný kruh (obr. 27: 12). Pri konských kostrách sa našli na obvyklých miestach strmene, zubadlá a pracky zo sedla (obr. 27: 8). Ovca, alebo koza bola prílohou troch, hydina štyroch a vajce prílohou jedného hrobu.

Medzi náušnicami prevažujú jednoduché krúžkové, a to hladké alebo tordované (obr. 27: 9, 13, 19), zhotovené z bronzového drôtu; len jedna z náušníc tohto tvaru je strieborná, alebo postriebrená. Z ostatných troch bronzových náušníc na dvoch sú zvyšky prívesku (obr. 27: 14, 18) a jeden koniec tretej náušnice (je v zlomkoch) bol špirálovite stočený (obr. 27: 15). Z náušníc posledne spomenutá je dôležitá hlavne z chronologického hľadiska; výrazne signalizuje neskorý ráz hrobu 412, v ktorom sa našla a ktorý podľa nej možno datovať do prvej polovice 9. stor.

Zo sklenených korálikov všetky zachovalejšie sú členené (obr. 27: 17); dva súdkovité z jemného bronzového plechu sú zložené z dvoch dielcov (obr. 27: 16). Ostatné koráliky majú tvar jačmenného zrna s rozšírenými končekmi, sú striebristé, vrúbkované (obr. 27: 2).

Strmene sú vyvinutého tvaru (obr. 27: 5), podobne aj zubadlo s prehnutými bočnicami (obr. 27: 6). Druhé zubadlo je domáceho pôvodu, v očkách článkov sú miesto bočníc krúžky na remene. Neobvyklý tvar má ocieľka zhotovená z hrotitého železa (obr. 27: 7).

Hrnce sú podunajského typu, najčastejšie zdobené vlnovkami a pásmi vodorovných rýh, výnimočne i riadkami vpichov alebo zárezov; na dne dvoch je značka tvaru jamky a na dne ďalšej je plastický rámček (obr. 27: 1, 3, 11).

Hroby odkryté v roku 1977 v južnej okrajovej časti pohrebiska na vyvýšenine Lapiše patria do pokročilého slovansko-avarského obdobia, do druhej polovice 8. až prvej polovice 9. stor. Pohrebisko patrí k najväčším slovansko-avarským pohrebiskám v Karpatskej kotline (370 hrobov). Jeho značný historický význam len znásobuje skutočnosť, že zásluhou košického pracoviska Archeologického ústavu SAV bolo v celom rozsahu systematicky prebádané. Niet pochýb, že materiál významnou mierou prispeje nielen k štúdiu slovanského osídlenia a slovanskej kultúry na východnom Slovensku, ale aj k riešeniu otázky slovansko-avarskej symbiózy v Karpatskej kotline.

H a l š t a t s k é s í d l i s k o

Popri výskume slovansko-avarského pohrebiska značná pozornosť sa venovala v r. 1977 aj odkrývke ďalších objektov rozsiahleho halštatského sídliska. Sondami sme ich zachytili dovedna sedem, a to dva na západnej, ďalší na východnej a ostatné na južnej strane lokality, kde sa dokončila aj odkrývka objektu sčasti prebádaného roku 1976 (obj. 4/76).

I posledne odkryté objekty sa dali farebne rozpoznať až v podložnej piesočnatej vrstve, vo vrchnej tmavej humusovitej vrstve sa ich kontúry celkom strácali. Jamy objektov v podloží terénu mali nepravidelne oválny alebo kruhový tvar. Stopy po kolových jamách sa nezistili ani na ich dne, ani na obvode. Niektoré z väčších oválnych objektov slúžili najskôr ako príbytky, menšie, kruhového pôdorysu, azda ako kuchynské jamy a ostatný ako zásobná jama. Je pozoruhodné, že nálezy sa vo väčšom počte kopili nie v jamách, ale v černavej humusovitej vrstve nad ich závalom.

Okrem keramického materiálu a zvieracích kostí (prevažne z domácich zvierat) našli sa v objektoch aj ojedinelé prasleny (obr. 28: 9), hlinená plastika, torzo pieskovcového kadluba na odlievanie bronzového dláta a hádam aj noža, železná ihlica (obr. 28: 12) a predmety z kosti a paroha, z ktorých sú pozoruhodné najmä rukoväť noža, najskôr železného (obr. 28: 7), nástroj neznámeho určenia so štvorcovým držadlom (slúžil azda hrnčiarovi na začisťovanie vnútorného povrchu nádob) a paroh so znakmi opracovania a výzdoby.

Datovanie objektov odkrytých roku 1977 do staršej alebo mladšej doby halštatskej podľa keramického materiálu, patriaceho v jadre najskôr kultúre Gáva, je zatiaľ problematické. Do staršej fázy možno spoľahlivejšie zaradiť z objektov tie dva, z ktorých v jednom (4/76) okrem črepov domácej keramiky (obr. 28: 1) sa našla aj hlinená plastika (obr. 28: 5) a v ďalšom (4/77) bol okrem zlomkov obdobnej keramiky aj pieskovcový kadlub. K spomenutej plastike ako veľmi priliehavé analógie možno uviesť dve torzá hranolovitých idolov zo sídliska kultúry Gáva v Poroszló-Aponhát v Potisí, datovaného P. Patayom do periódy HA_2 (Patay 1976, s. 199, 201, obr. 4: 8, 9). Pieskovcový kadlub slúžil na odlievanie bronzového dláta v priereze tvaru D, aké sa nachádza napr. v bodrockom depote z periódy HA-HB (Budinský-Krička 1970, s. 46, 52, obr. 7: 22).

Do mladohalštatskej fázy možno zasa predbežne datovať z objektov tie (1/77, 6/77 a 7/77), v ktorých keramiku domácich tradičných foriem (obr. 28: 3, 4, 10, 11, 13) sprevádzajú ojedinelé zlomky jemnej na kruhu vytočenej keramiky (obr. 28: 2, 6, 8, 14), o ktorej možno povedať zatiaľ len toľko, že jej analógie by sa mali hľadať nádam skôr v tráckom než v keltskom prostredí. V jednom z týchto objektov sa našla aj železná ihlica (obr. 28: 12), ako aj dva kostené predmety, z ktorých znovu upozorňujeme na rúčku noža (obr. 28: 7). V súvise s jemnou keramikou treba ešte pripomenúť, že na niektorých jej zlomkoch sa zachovali stopy čiernej maľovky (obr. 28: 2). Pásy čiernej farby sa však črtajú aj na fragmente súdkovitého hrnca hrubej výroby (obr. 28: 3).

Celkove o sídlisku v Košiciach-Šebastovciach podľa doterajších nálezov možno predbežne povedať toľko, že intenzívne osídlenie spadá do staršieho úseku doby halštatskej, a možno ho spájať najskôr s ľudom kultúry Gáva, a zánik do mladohalštatskej fázy. Jeho význam len podčiarkuje skutočnosť, že je prvým sústavne skúmaným sídliskom z uvedeného obdobia na východnom Slovensku a že bolo najskôr už z väčšej časti prebádané (doteraz 44 objektov). Materiál z nálezových celkov po technickom a vedeckom spracovaní bezpochyby značnou mierou prispeje nielen k bližšiemu poznaniu kultúry Gáva na východnom Slovensku, ale aj k vyčleneniu určitej, zatiaľ ešte problematickej skupiny sídliskových pamiatok, približne súčasnej s pamätníkmi kuštanovickej kultúry, ktorou sa najskôr zakľučuje vývoj kultúry Gáva pod severovýchodným karpatským oblúkom.

Po kompletnom prebádaní eneolitického birituálneho pohrebiska lažnianskej skupiny v prvých sezónach výskumu (Šiška 1972, s. 110-122) a po dokončení výskumu slovansko-avarského pohrebiska v uplynulej sezóne otvorenou otázkou zostáva - ak odhliadneme od dvoch sídliskových objektov otomanskej kultúry a od ojedinelých včasnoslovanských sídliskových objektov zo 6.-8. stor., na ktoré sa pri predchádzajúcich výskumoch výnimočne narazilo - už len výskum halštatského sídliska, dokončenie ktorého možno oprávnene považovať za žiaduce.

L i t e r a t ú r a

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1970: Bronzový depot z Bodrogu, okres Trebišov. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 18. Nitra, s. 25-62.

PATAY, P. 1976: Vorbericht über die Ausgrabungen zu Poroszló-Aponhát. V: Foli Archaeologica. 27. Budapest, s. 193-201.

ŠIŠKA, S. 1972: Gräberfelder der Lažňany-Gruppe in der Slowakei. Slovenská archeológia, 20, s. 107-175.

UNTERSUCHUNG EINES SLAWO-AWARISCHEN GRÄBERFELDES UND EINER HALLSTATTZEITLICHEN SIEDLUNG IN KOŠICE-ŠEBASTOVCE. Die Arbeitsstelle des Archäologischen Instituts SAW zu Košice beendete im J. 1977 die Untersuchung des bekannten, auf dem Lapiše-Hügel in Košice-Šebastovce (Bez. Košice-Stadt) sich erstreckenden grossen slawo-awarischen Gräberfeldes. An der Südseite des Gräberfeldes (Abb. 26: 1) legte man die letzten 13 Skelettgräber frei; 11 von ihnen waren einfache Gräber (Abb. 26: 2) und zwei Reitergräber (Abb. 26: 3, 4). Die Toten waren O-W, ONO-WSW, ausnahms-

weise auch OSO-WNW orientiert, die Pferdeskelette umgekehrt. Sieben Gräber gehörten Erwachsenen an, die übrigen jüngeren Personen und Kindern. An Hand der Beigaben zu urteilen, lagen in zwei Gräbern bewaffnete Reiter und in drei bzw. mit Vorbehalt in sechs Gräbern wieder Frauen. In den Gräbern fand man Töpfe des Donau-Typus (Abb. 27: 1, 3, 11) Messer (Abb. 27: 10), einfache eiserne Gürtelschnallen, einen Feuerstahl mit Zündsteinen (Abb. 27: 7), eine blattförmige Speerspitze und eine Lanze mit schmaler vierkantiger Spitze (Abb. 27: 20), Schmaläxte mit dreieckigen Schaftlochlappen (Abb. 27: 4), Steigbügel (Abb. 27: 5), Trensen (Abb. 27: 6), Sattelschnallen (Abb. 27: 8), Glas- (Abb. 27: 17), Bronze- (Abb. 27: 16) und silberige Perlen (Abb. 27: 2), einen Bronzehalsring (Abb. 27: 12) und Ohrringe, vorwiegend einfache ringförmige (Abb. 27: 9, 13, 19), mit Anhänger (Abb. 27: 14, 18) und mit einem spiralförmig eingedrehten Ende (Abb. 27: 15). Schaf oder Zeige war als Beilage in drei, Geflügel in vier Gräbern und ein Ei in einem Grab.

Das Gräberfeld reiht sich zu den grössten slawo-awarischen Gräberfeldern im Karpathenbecken (370 Gräber). Es wurde in vollem Umfang systematisch durchforscht. Im J. 1977 wurden weitere sieben Objekte einer grossen hallstattzeitlichen Siedlung freigelegt und die Abdeckung des im J. 1976 teilweise untersuchten Objektes wurde beendet. Sie wiesen unregelmässigen ovalen oder kreisförmigen Grundriss auf. Spuren von Pfostenlöchern konnte man weder in ihrer Sohle noch an ihrem Umfang feststellen. Ausser Keramik traditioneller heimischer Formen, die im Kern am ehesten zur Gáva-Kultur gehört (Abb. 28: 1, 3, 4, 10, 11, 13) und ausnahmsweise auch feiner scheibengedrehter Keramik fremder Herkunft (Abb. 28: 2, 6, 8, 14) und Tierknochen fand man auch Spinnwirtel (Abb. 28: 9), eine Tonplastik (Abb. 28: 5, 5a), den Torso einer Sandsteingussform, eine Eisennadel (Abb. 28: 12) und Gegenstände aus Knochen und Horn. In die ältere Phase der Hallstattzeit können verlässlicher zwei Objekte eingeordnet werden; in einem fand man ausser heimischen Keramikscherben auch die erwähnte in die Stufe HA_2 datierbare Tonplastik, in dem zweiten ausser ähnlichen Keramikbruchstücken auch eine Sandsteingussform für Bronzemeissel von der Form, die z. B. im Depot von Bodrog aus der Periode HA-HB vertreten sind. In die junghallstattzeitliche Phase können vorläufig jene Objekte datiert werden, in denen die heimische Keramik von vereinzelten Bruchstücken der feinen scheibengedrehten Keramik begleitet war, von der man vorläufig nur sagen kann, dass ihre Analogien eher im thrakischen als im keltischen Milieu zu suchen sind. In einem dieser Objekte befand sich auch eine Eisennadel (Abb. 28: 12) und ein knöcherner Messergriff (Abb. 28: 7).

Im Zusammenhang mit der Feinkeramik ist noch zu erwähnen, dass sich auf einigen Bruchstücken Spuren von schwarzen Bemalung erhielten (Abb. 28: 2), die gewissermassen an die spätlatenezeitliche feine Keramik erinnert. Schwarzgemalte Bänder skizzieren sich jedoch auch auf dem Fragment eines grobgefertigten tonnenförmigen Topfes (Abb. 28: 3).

Zusammenfassung: Die intensive Besiedlung fällt in den älteren Abschnitt der Hallstattzeit und man kann sie wohl mit den Trägern der Gáva-Kultur

verknüpfen, der Untergang der Siedlung erfolgte in der jüngeren Hallstattzeit. Es handelt sich um die erste systematisch abgedeckte Siedlung dieser Epoche in der Ostslowakei, die schon grösstenteils durchforscht wurde (44 Objekte). Das Material der Fundkomplexe wird nach der Bearbeitung zweifellos erheblich auch zur Herausgliederung der zu Zeit noch problematischen Gruppe von Siedlungsdenkmälern beitragen. Diese Gruppe ist ungefähr mit den Denkmälern der Kuštanovice-Kultur zeitgleich und mit ihr endet wahrscheinlich die Entwicklung der Géva-Kultur unter dem nordöstlichen Karpatenbogen.

Nach der Untersuchung des äneolithischen birituellen Gräberfeldes der Lažňany-Gruppe in den ersten Grabungssaisons und nach der Beendung der Abdeckung des slawo-awarischen Gräberfeldes im J. 1977, bleibt auf dem Hügel Lapiše eine offene Frage - abgesehen von zwei Siedlungsobjekten der Otomani-Kultur und vereinzelten frühslawischen Siedlungsobjekten aus dem 6.-8. Jh. - nur noch die Erschliessung der hallstattzeitlichen Siedlung, deren Beendung erforderlich ist.

ARCHEOLOGICKÉ PRIESKUMY NA STAVBÁCH SOCIALIZMU NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

Dušan Čaplovič - Dárius Gašaj - Ladislav Olexa

V súvislosti s rozsiahlymi zemnými prácami na staveniskách s melioráciami a inými investičnými akciami sa aj na východnom Slovensku v ostatnom čase dostala do popredia záchrana ohrozených archeologických lokalít. Pri budovaní produktovodu, úpravách vodných tokov a pri ťažbe stavebných materiálov sa porušovalo viacero nálezísk, preto pracovníci Východoslovenského múzea a Výskumného pracovného strediska Archeologického ústavu SAV z Košíc uskutočnili rozsiahlejší archeologický prieskum. Akcia v okolí Košíc sa realizovala s ohľadom na pripravovanú topografiu okresov Košice-mesto a Košice-vidiek.

Prehľad výsledkov prieskumov v roku 1977

Buzica, západne od obce a južne od cesty Buzica - Rešica (okr. Košice-vidiek)

Pri revíznom prieskume na tejto známej lokalite sa našla hrudka obsidiánu a tri stredoveké črepy z 13.-15. stor.

Buzica, Dobytčí dvor (okr. Košice-vidiek)

Po oboch stranách Ružového potoka, západne od osady, sa našli črepy z mladšej doby bronzovej a kamenná štiepaná industria, ktorá pravdepodobne súvisí s dávnejšie zisteným neolitickým osídlením lokality (bukovohorská kultúra).

Č e č e j o v c e, Dlhý breh (okr. Košice-vidiek)

Na čerstvo pooranom poli po ľavej strane hradskej z Košíc do Čečejoviec (západne od kóty 218,9) sa odlišovalo iným sfarbením niekoľko pravouhlých pôdorysov sídliskových objektov. Zberom sa získalo množstvo črepového materiálu a štiepanej kamennej industrie. Okrem niekoľkých výnimiek črepy pochádzajú z hrubostennejších nádob s výraznou prímesou organických látok (plevy). Ich povrch je značne korodovaný. Niektoré črepy pochádzajú z tenkostenných guľovitých nádob, ako aj z nádob s mierne profilovaným okrajom (obr. 29: 1-16). Na povrchu niekoľkých črepov sú ryté široké, plytké vlnovky, resp. lomené línie (obr. 29: 9-13). Na jednom črepe je ryté vlnovka aj na vnútornej strane. Nálezy zaraďujú novoobjavenú lokalitu do staršej fázy kultúry s lineárnou keramikou (neolit).

D r i e n o v e c, Oblúk I (okr. Košice-vidiek)

Pri obhliadke polohy, na ktorej prebiehali melioračné práce, sa zistili tri porušené zahĺbené objekty, z ktorých dva (chata a objekt s klenbou pece) pravdepodobne navzájom súvisia. Z vyhodenej zeminy a z profilov objektov sa získalo niekoľko črepov, z toho jeden okrajový, a fragment cedidla. Materiál datuje objekty do mladšej doby bronzovej.

D r i e n o v e c, Oblúk II (okr. Košice-vidiek)

V tejto polohe sa zachytili stopy stredovekého osídlenia, ktoré je sprievodným materiálom rámcovo datovateľné do 11.-13. stor. V profiloch melioračných rýh sa črtalo päť porušených zahĺbených stredovekých príbytkov. V jednom z nich sa zachytili stopy deštruovaného kozuba. Jednotlivé objekty boli od seba v značných vzdialenostiach. Zlomky keramického materiálu boli zväčša z okrajov a tiel nádob zdobených jednoduchými rytými vlnovkami.

Na základe prieskumov sa v Drienovci na oboch lokalitách uskutoční v roku 1978 záchranný výskum.

K o m á r o v c e, Stará pieskovňa (okr. Košice-vidiek)

Z profilu zahĺbeného sídliskového objektu väčších rozmerov, ktorý sa črtal vo východnej stene pieskovne, sa získalo niekoľko málo výrazných črepov neolitického charakteru. Objekt pravdepodobne patrí kultúre s lineárnou keramikou.

K o š i c e, Leninova ulica, park pri Štátnom divadle (okr. Košice-mesto)

Z nevýraznej kultúrnej vrstvy, črtajúcej sa v profile kanalizačnej ryhy, sa získali dva črepy. Okrajový črep je pod okrajom zdobený vodorovným červeným pásikom, druhý má na tele fragment jednoduchej rytej vlnovky. Nálezy sú datovateľné do 13. stor., teda do obdobia počiatkov stredovekých Košíc.

K o š i c e, Napájadlo (okr. Košice-mesto)

Pri sledovaní vodovodnej ryhy vedúcej z Košíc do Krásnej nad Hornádom sme v jej profile zistili nepravidelne hrubú kultúrnu vrstvu, z ktorej sa zachránilo niekoľko fragmentov keramiky a hlinený praslen. Podľa výzdoby a charakteru materiálu zaraďujeme nálezy do obdobia poklasickej fázy otomanskej kultúry,

praslen je pravdepodobne z doby rímskej (obr. 35: 11). Zistená kultúrna vrstva najskôr súvisí s predpokladanou osadou otomanskej kultúry, ku ktorej korešpondujúce pohrebisko bolo v 60-tych rokoch skúmané v neďalekej polohe Nižné Kapustníky. Spomínané datovanie odôvodňuje získaný fragment typicky zdobeného džbána, črepy z amforovitých a hrncovitých nádob čiastočne zdobených slamovaním, okrajové črepy z mís a zlomok prenosnej piecky - pyraunu (obr. 32: 12-14).

K o š i c e - K r á s n a n a d H o r n á d o m, štrkovisko (okr. Košice-mesto)

Začiatkom decembra sme na základe oznámenia robotníkov zo štrkoviska zachránili časti bagrom poškodeného člna, vydlabaného z jedného kusa dreva. Tento doposiaľ ojedinelý nález z územia východného Slovenska spočíval v pravobrežných štrkopieskových nánosoch rieky Hornádu, v hĺbke takmer 5 m. Čln sa t. č. konzervuje a bude vystavený v novej expozícii Východoslovenského múzea v Košiciach. Jeho vek sa určí rádiokarbónovou metódou. Počas záchranných prác nám odovzdal jeden z robotníkov dávnejšie vybagrovanú železnú šabľu. Nález sa dal na röntgenologické posúdenie a konzervačné spracovanie. Datovanie je zatiaľ problematické.

K u z m i c e, Parnovka, časť Čarná studňa (okr. Trebišov)

Pri povrchovom prieskume na miernej vyvýšenine južne od obce a pred osadou Dancov Potok sa našlo veľa keramických zlomkov jednotného charakteru. Sú zväčša z hrncovitých a džbánkovitých nádob s prímesou piesku. Povrch viacerých z nich je zdrsnený slamovaním, ryhovaním a pravdepodobne aj odtlačkami textílií. Častý je aj výskyt črepov s plastickými výčnelkami. Typologicky zaujímavé sú dva okrajové črepy s obojstranne zosilneným, rovno zrezaným okrajom, ktoré pochádzajú z plytkých mís (obr. 32: 1-5). Nálezy charakterom umožňujú rámcové zaradenie sídliska na koniec eneolitu a na začiatok doby bronzovej.

M o l d a v a n a d B o d v o u, jaskyňa (okr. Košice-vidiek)

Z interiéru jaskyne pochádzajú viaceré črepy z okrajov a tiel nádob zdobených jednoduchými rytými vlnovkami a vodorovnými líniami. Rámcovo ich možno zaradiť do druhej polovice 12. až do 13. stor. (obr. 36: 9, 10). Črepy z hrncovitej nádoby s uškom, zdobenej pod vytiahnutým, prelamovaným okrajom pásmi rytých línií, patria do obdobia vrcholného stredoveku (15. stor.). Stredoveké osídlenie jaskyne je sporadické.

N i ž n á M y š ľ a, Moľva (okr. Košice-vidiek)

Z tejto polohy sú známe staršie nálezy datované do doby bronzovej a do slovanského obdobia. Pri obhliadke plynovodnej ryhy sa zistil porušený zahĺbený objekt. Z profilu obdĺžnikovej chaty sa získalo niekoľko črepov z väčšej hrncovitej nádoby zdobenej rytými plochými vlnovkami (obr. 36: 8). Objekt možno zaradiť do 11.-12. stor. Z kultúrnej vrstvy sme tu získali aj starší črepový materiál, datovaný do 8.-10. stor. (obr. 36: 6, 7). V súvislosti so staršími aj novozískanými nálezmi možno v tejto polohe pri sútoku Oľšavy s Hornádom počítať s kontinuitou osídlenia od 8. až do 12. storočia.

N i ž n á M y š ľ a, Pod ždanským brehom (okr. Košice-vidiek)

Na ľavobrežnej terase riečky Oľšavy, neďaleko jej sútoku s Hornádom, prebiehali v jesenných mesiacoch regulačné úpravy. Počas prác a pri hlbokej orbe priľahlého poľa sa rozrušili viaceré zahĺbené sídliskové objekty. Povrchovým zberom sa získalo množstvo črepov z rôznych období. Lokalita pre svoju výhodnú polohu bola osídlená ľudom kultúry s kanelovanou keramikou, ľudom otomanskej a gávskej kultúry a vyskytli sa aj črepy z 10.-11. storočia. Najhustejšie, ako sa zdá podľa doterajších zistení, bola lokalita osídlená v poklasickej fáze otomanskej kultúry. Získaný materiál dobre zastupuje toto osídlenie zo začiatku strednej doby bronzovej (obr. 32: 6-11). Hustota črtajúcich sa objektov umožňuje predpokladať pozitívne výsledky prípadného záchranného výskumu, ktorým by azda bolo možné objasniť aj vzťah tejto nížinnej osady k neďalekému výšinnému opevnenému stredisku otomanskej kultúry na Várhegyi (vzdialenosť cca 800 m).

N i ž n ý L á n e c, Tánok (okr. Košice-vidiek)

Pri revíznom prieskume na dávnejšie známej lokalite, nachádzajúcej sa severne od obce a južne od kanálu Konotope, sa našlo niekoľko archeologických artefaktov, zväčša kultúrne ťažko zaraditeľných. Rydlo listovitého tvaru z odrody kremeňa a škrabadlo s retušou z obsidiánu možno zaradiť do mladšej doby kamennej. Z keramického materiálu len jeden črep pochádza z 10. stor. a iné dva okrajové črepy sú pravdepodobne z druhej polovice 13. až zo 14. storočia. Výskyt nálezov na lokalite je sporadický.

P e r í n - C h y m, Úzke (okr. Košice-vidiek)

V intraviláne obce, severne od kóty 199,2, sa nachádza lokalita so sporadicky sa vyskytujúcimi nálezmi zo staršej doby bronzovej. Získal sa len nepočetný keramický materiál. Nálezisko sa ničí orbou a postupujúcou výstavbou nových domov.

P l e š a n y, Plešivec (okr. Trebišov)

Na jv. časti kopca Plešivec, vypínajúceho sa nad obcou, sa už niekoľko desaťročí sústavne ničí výrazná archeologická lokalita, z ktorej pochádza množstvo črepov a kamennej industrie z rozrušených príbytkov a z hrubšej kultúrnej vrstvy, ktoré patria do klasickej fázy kultúry s kanelovanou keramikou (eneolit). Koncom roka sme povrchovým zberom na zvyšnej časti lokality získali ďalšie nálezy. Na zaevidovanie a publikovanie sme dostali aj archeologický materiál z miestnej vlastivednej zbierky. Medzi novými nálezmi sa sporadicky vyskytuje aj črepový materiál gávskej kultúry z mladšej doby bronzovej. Z množstva nálezov kultúry s kanelovanou keramikou vyniká niekoľko desiatok typickým rytím zdobených črepov a hlinený praslen (obr. 31: 7-16). Kostená industria je zastúpená dvoma zlomkami a jedným celým šidlom; celé sa zachovalo aj hladidlo (obr. 31: 1-4). Zaujímavé sú aj dva zlomky hladených kamenných sekeromlatov (obr. 31: 5, 6). Materiál z mladšej doby bronzovej je nepočetný, okrem niekoľkých nevýrazných črepov z okruhu gávskej kultúry sa našla šálka s uchom, fragment druhej šálky a časť džbánka (obr. 33: 2-4). S osídlením lokality v dobe

bronzovej pravdepodobne súvisí aj povrchový nález zlomku kamenného kadluba na odlievanie mečov, resp. masívnejších dýk so stredovým rebrom (obr. 5: 5). Na prípadný záchranný výskum zostáva už t. č. len plocha cca 40 x 5 m; na viacerých miestach sú viditeľné stopy po amatérskych vykopávkach.

P l e š a n y, Riedke (okr. Trebišov)

Na miestnej reformátorskej fare sa nachádza vlastivedná zbierka, v ktorej je aj bronzový náramok z tyčinky okrúhleho prierezu. Má dotýkajúce sa zúžené konce, výzdobu tvorí sedem zväzkov metópovite rozložených rýh, patina je ušľachtilá (obr. 33: 1). Náramok patrí do mladšej doby bronzovej a našiel sa v roku 1972 pri výkope jamy na elektrický stĺp. Možno pochádza z depotu.

P r e š o v - Š a r i š s k é L ú k y , Drevokombinát Šariš (okr. Prešov)

Pri obhliadke zemných úprav v areáli závodu sa zberom získalo niekoľko nálezov. Z črepového materiálu je kultúrne zaraditeľný len jeden typicky zdobený bukovohorský črep a fragment z okraja hrncovitej nádoby z okruhu gávskej kultúry. Našiel sa aj zlomok bronzového pravdepodobne špirálového náramku (obr. 33: 6). Všetky získané nálezy súvisia s pravekým osídlením, ktoré sa zachytilo v roku 1973 pri záchrannom výskume Archeologického ústavu SAV (Šiška 1976).

R e š i c a, hospodársky dvor JRD (okr. Košice-vidiek)

V dávnejšie známej polohe sa v profile úvozu cesty vedúcej k hydinárni zachytili zvyšky zahĺbeného objektu, ktorý je datovaný zlomkami keramického materiálu do II. storočia (obr. 36: 1-3).

Š a r i š s k é M i c h a ľ a n y, pod lesom Giraž (okr. Prešov).

Z tejto polohy sa získalo niekoľko črepov z tenkostenných bukovohorských nádob (neolit) a nevýrazné fragmenty keramiky z okruhu gávskej kultúry z mladšej doby bronzovej. Na neolitických črepoch sa dobre zachovala biela inkrustácia. Nálezy sa charakterom zaraďujú k množstvu materiálu bukovohorskej a gávskej kultúry, aký poznáme zo širšieho okolia Prešova.

T r s t e n é p r i H o r n á d e, Godole (okr. Košice-vidiek)

V rámci terénnych obhliadok miest ohrozených melioráciami sa uskutočnil povrchový zber v tejto polohe, ktorá sa nachádza na ľavobrežnej terase Hornádu, južne od Košíc. Oraním je tu poškodzované rozsiahle sídlisko z doby rímskej, podľa nálezov bližšie datovateľné do 2.-3. stor. Lokalita je už dávnejšie známa. Medzi početným črepovým materiálom sme našli aj 22 výraznejších okrajových črepov (obr. 35: 5-9). Interesantné keramické nálezy reprezentuje zlomok nádobky z okruhu importovanej panónskej keramiky, fragment zo spodnej časti hlbokej misy tzv. sivej keramiky a zlomok terry sigillaty (obr. 35: 3, 4, 10). Reliéf terry sigillaty tvorí časť radu sellovitého motívu (typ Fölzer 795), doplneného hrbolčekmi. Podľa najvýraznejšieho a územne najbližšieho analogického nálezu zo Sene (okr. Košice-vidiek) datujeme zlomok do prvej polovice 3. stor. (Křížek 1966). Novozískané nálezy, medzi ktorými je aj spodná časť masívneho

kamenného žarnova a úlomok z okraja sklenenej misky, umožňujú predpokladať efektívnosť prípadného záchranného výskumu (obr. 35: 2).

V a l a l í k y - G e č a, staré štrkovisko (okr. Košice-vidiek)

Lokalita sa nachádza po ľavej strane hradskej z Geče do Čane. V profile štrkoviska sa zachytilo päť zahĺbených objektov s výraznou tmavou výplňou. Z profilov objektov sa získali sivé črepy. Okraje nádob sú rímsovite prehnuté, telá nádob sú zdobené vodorovnými líniami. Keramický materiál datuje jednotlivé zaniknuté objekty stredovekej dediny do 13.-14. storočia (obr. 36: 4, 5).

V e ľ k ý Š a r i š, športový areál (okr. Prešov)

V miestnom športovom areáli sa v súvise s výstavbou tenisových dvorcov upravoval terén. Dávno známa lokalita sa vystupujúcej pravobrežnej terase Torysy bola takmer úplne devastovaná predchádzajúcimi zemnými prácami. Zachránený archeologický materiál bol prehľadne publikovaný (Budinský-Krička 1974). Z profilu výkopu za dvorcami sme získali z výraznej kultúrnej vrstvy viacero črepov z mladšej doby rímskej a z 12.-13. stor. (obr. 35: 12). Nálezy dopĺňajú doterajšie poznatky o jednej z najvýznamnejších oblastí povodia Torysy.

Ž a r n o v IV (okr. Košice-vidiek)

Počas terénnej obhliadky dávnejšie známej lokality, nachádzajúcej sa po ľavej strane hradskej zo Žarnova do Pédera, pred mostom cez Bodvu, získal sa početný keramický materiál z rôznych období praveku a včasnej doby historickej. Na úpätí dominujúcej vyvýšeniny, ktorú obteká Bodva, sa našiel črep s výčnelkom a podlhovastý kamenný klin pravdepodobne z neskorého neolitu (obr. 34: 1). Najvýraznejšie zachytené praveké osídlenie reprezentuje materiál z mladšej doby bronzovej, kultúrne zaraditeľný do okruhu gávskej kultúry. Domnievame sa, že nálezy pochádzajú zo sídliska čiastočne porušeného orbou a azda aj z korešpondujúceho pohrebiska (obr. 34: 2-14). Najzaujímavejším nálezom je fragment hrdla väčšej amforovitej nádoby, na ktorom je časť rytej výzdoby znázorňujúcej ľudskú postavu (obr. 34: 7). Z neskorej doby laténskej (1. stor. pred n. l.) pochádza zlomok z okraja súdkovitej grafitovej nádoby s dierkou, svedčiacou o oprave nádoby (obr. 35: 1). Sporadicky sa vyskytol aj črepový materiál z doby rímskej a z včasnoslovanského obdobia. V nasledujúcich rokoch sa na lokalite uskutočnia melioračné práce, preto je prípadný záchranný archeologický výskum aktuálny.

Ž d a ň a, Kotol, chotárna časť Baxaser (okr. Košice-vidiek)

V roku 1977 sa niekoľkokrát uskutočnili obhliadky a povrchové zbery na nálezisku bukovohorskej kultúry nad riečkou Oľšavou, na vyvýšenine medzi obcami Ždaňa a Nižná Myšľa. Bližšie o lokalite sme informovali v predchádzajúcom čísle tohto zborníka. Tak ako prvé nálezy, aj novozískaný keramický materiál má kvalitne zachovanú rytú výzdobu a inkrustáciu, hojný je výskyt štiepanej kamennej industrie. Inkrustačná hmota je zväčša biela, vyskytuje sa však aj červená, sporadickejšie oranžová a žltá. Spomínané nálezy reprezentujú dosiaľ najlepšie zachovaný sídliskový materiál bukovohorskej kultúry z otvorených

sídlisk na Slovensku. Materiál datuje sídlisko do klasickej (B) fázy kultúry (obr. 30: 1-20). Niektoré prvky naznačujú, že sa na nálezisku vyskytuje aj materiál zo starších fáz i z poklasickej fázy. Výskum by mohol priniesť poznatky k vnútornej chronologizácii samotnej kultúry a spresniť jej postavenie v rámci mladšej doby kamennej v Košickej kotline. Lokalita je bezprostredne ohrozená plánovanou rekultiváciou pôdy, ktorá sa má uskutočniť v dohľadnom čase.

L i t e r a t ú r a

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1974: Veľký Šariš v praveku a na prahu dejín. V: Nové obzory. 16. Prešov, s. 85-111.

KŘÍŽEK, F. 1966: Nové nálezy terry sigillaty na Slovensku. Slovenská archeologia, 14, s. 115, tab. XI: 9.

ŠIŠKA, S. 1976: Sídlisko z mladšej doby kamennej v Prešove-Šarišských Lúkach. Slovenská archeológia, 24, s. 83-117.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNGEN AUF DEN BAUTEN DES SOZIALISMUS IN DER OSTSLOWAKEI. Die Mitarbeiter der Arbeitestelle des Archäologischen Instituts der SAW und des Ostslowakischen Museums zu Košice verwirklichten im J. 1977 eine ganze Reihe von Geländebegehungen auf den bei Erdarbeiten gestörten Fundstellen. Diese Begehungen erweiterten unsere Kenntnisse über die urzeitliche und geschichtliche Entwicklung mancher Teile der Ostslowakei.

B u z i c a (Bez. Košice-Land) - südlich der Landstrasse zwischen den Gemeinden Buzica und Rešica fand man Keramikbruchstücke aus dem 13.-15. Jh. Beim Weiler Dobytčí dvor erfasste man Spuren neolithischer Besiedlung und jungbronzezeitliche Scherben.

Č e č e j o v c e (Bez. Košice-Land) - in der Flur Dlhý breh skizzierten sich Grundrisse einiger geräumiger eingetiefter, an Hand des keramischen Materials in die ältere Phase der Kultur mit Linearkeramik (Neolithikum) datierbarer Objekte (Abb. 29: 1-16).

D r i e n o v e c (Bez. Košice-Land) - bei Meliorationsarbeiten in der Flur Oblúk wurden zwei Siedlungen mit eingetieften Wohnstätten gestört. An Hand des Scherbenmaterials stammt die erste Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit, die zweite aus dem 11.-13. Jh.

K o m á r o v c e (Bez. Košice-Land) - im Profil der alten Sandgrube skizzierte sich ein gestörtes eingetieftes Siedlungsobjekt der Kultur mit Linearkeramik (Neolithikukum).

K o š i c e (Bez. Košice-Stadt) - in der Leninstrasse fand man bei Erdarbeiten einige Scherben aus dem 13. Jh., aus den Anfängen des mittelalterlichen Košice. In der Flur Napájadlo gewann man aus dem gestörten Profil der Kulturschicht mehrere Scherben aus der nachklassischen Phase der Otomani-Kultur (R BB_1) und einen römerzeitlichen Tonwirtel (Abb. 32: 12-14; Abb. 35: 11).

K o š i c e - K r á s n a n a d H o r n á d o m (Bez. Košice-Stadt) - beim Ausbaggern einer Kiesgrube fand man ein Holzbootfragment und einen Eisensäbel. Die Funde werden zur Zeit konserviert und analysiert; vorderhand sind sie nicht datiert.

K u z m i c e (Bez. Trebišov) - in der Flur Parnovka wurde auf einer ausgedehnten Siedlung vom Ende des Neolithikums und der älteren Bronzezeit zahlreiche Keramikmaterial aufgelesen (Abb. 32: 1-5).

M o l d a v a n a d B o d v o u (Bez. Košice-Land) - aus der Höhle stammen Scherben, die in die zweite Hälfte des 12. bis in das 13. Jh. zu datieren sind (Abb. 36: 9, 10). Man fand auch Fragmente eines topfförmigen Henkelgefässes aus dem 15. Jh.

N i ž n á M y š ľ a (Bez. Košice-Land) - aus dem Profil eines eingetieften, in der Flur Moľva gestörten Siedlungsobjektes gewann man Keramikbruchstücke aus dem 11.-12. Jh. (Abb. 36: 8). Aus der anliegenden Kulturschicht stammt auch Scherbenmaterial aus dem 8.-10. Jh. Am Ufer des Flüsschens Olšava befindet sich eine mehrschichtige, durch Erdarbeiten gestörte Siedlung. Es wurde auch Scherbenmaterial aus dem Äneolithikum (Kultur mit kannelierter Keramik), aus der älteren und mittleren Bronzezeit (Otomani- und Gáva-Kultur) und aus dem 10.-11. Jh. gefunden. Die ausgeprägteste Besiedlung gehört der Otomani-Kultur an (Abb. 32: 6-11).

N i ž n ý L á n e c (Bez. Košice-Land) - im Gemeindehotter fand man einen blattförmigen Stichel, einen Kratzer (Neolithikum) sowie Keramikmaterial aus der zweiten Hälfte des 13. und aus dem 14. Jh.

P e r í n - C h y m (Bez. Košice-Land) - bei einer Geländebegehung wurden einige älterbronzezetliche Scherben gefunden.

P l e š a n y (Bez. Trebišov) - am Rande des Steinbruchs auf dem Hügel Plešivec befinden sich Reste eines ausgedehnten Höhenzentrums mit Funden aus der klassischen Phase der Kultur mit kannelierter Keramik (Äneolithikum) Abb. 31: 1-16). Sporadisch kommen hier Funde der Gáva-Kultur (Jungbronzezeit) vor (Abb. 33: 2-4). Am interessantesten ist ein Gussformfragment zum Giessen von Bronzeschwertern bzw. massiven Dolchen mit Mittelrippe (Bronzezeit) (Abb. 33: 5). In der Flur Riedke fand man vor einigen Jahren einen verzierten jungbronzezeitlichen Bronzearmreif (Abb. 33: 1).

P r e š o v - Š a r i š s k é L ú k y (Bez. Prešov) - bei der Begehung des Areals der Fabrik für Holzverarbeitung fand man Bruchstücke neolithischer und jungbronzezeitlicher Keramik und wahrscheinlich das Fragment einer bronzezeitlichen bronzenen Armspirale (Abb. 33: 6).

R e š i c a (Bez. Košice-Land) - im Hofe der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft stellte man den Rest eines eingetieften Objektes fest, aus dessen Füllerde mehrere Scherben aus dem 11. Jh. gewonnen wurden (Abb. 36: 1-3).

Š a r i š s k é M i c h a ľ a n y (Bez. Prešov) - bei der Geländebegehung des Hotters kam eine neue Fundstelle der Bükker Kultur mit vorzüglich erhaltenem Keramikmaterial (Neolithikum) zum Vorschein. Man fand auch einige weniger aussagende bronzezeitliche Scherben (Gáva-Kultur).

T r s t e n é p r i H o r n á d e (Bez. Košice-Land) - in der Flur Godole erstreckt sich eine grosse römerzeitliche Siedlung (2.-3. Jh.). Man gewann dort ausser zahlreichen Scherben ein Glasschüsselbruchstück, einen Mahlstein, eine Terra sigillata-Scherbe aus der ersten Hälfte des 3. Jh., mehrere Scherben der sog. grauen Keramik und ein Schüsselfragment aus dem Kreis der pannonischen Importkeramik (Abb. 35: 2-10).
V a l a l í k y - G e č a (Bez. Košice-Land) - im Profil der alten Kiesgrube skizzierten sich fünf eingetiefte Siedlungsobjekte, welche die Dorfwüstung an Hand des Keramikmaterials ins 13.-14. Jh. datieren (Abb. 36: 4, 5).
V e ľ k ý Š a r i š (Bez. Prešov) - auf dem örtlichen Sportplatz skizzierte sich im Grabungsprofil eine Kulturschicht, aus der einige Scherben der römischen Zeit und des 12.-13. Jh. gerettet wurden (Abb: 35: 12).
Ž a r n o v IV. (Bez. Košice-Land) - als Lesefunde gewann man verschiedenes ur- und frühgeschichtliches Material. Ein Steinkeil stammt aus dem Spätneolithikum (Abb. 34: 1). Am deutlichsten ist die Besiedlung des Gáva-Kulturkreises (Jungbronzezeit) (Abb. 34: 2-14). Aus dem 1. Jh. v. u. Z. stammt die Randscherbe eines Graphittongefässes mit Loch (Abb. 35: 1). Scherben aus der römischen und frühslawischen Zeit kommen sporadisch vor.
Ž d a ň a (Bez. Košice-Land) - in der östlichen Flur Baxaser befindet sich eine durch Überpflügung gestörte Siedlung der Bükker Kultur (Neolithikum). Es wurde eine Menge sehr gut erhaltenen keramischen- und Steinmaterials aufgelesen, das die Siedlung in die klassische (B) Phase dieser Kultur datiert (Abb. 30: 1-20).

LUŽICKÉ SÍDLISKO V DOLNOM KUBÍNE

Pavol Č a p l o v i č

Roku 1974 sa realizoval malý záchranný výskum na pozemku J. Brodňanského (parcela 1559/3) v Dolnom Kubíne (okr. Dolný Kubín; Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974. Nitra 1975, s. 42-43). Lokalita je označená ako Dolný Kubín III. V roku 1977 na tom istom pozemku pri výkope hlbokej ryhy pre skupinový vodovod porušil hĺbiaci mechanizmus na dvoch miestach sídliskové objekty. Jedno z nich je v bezprostrednej blízkosti plochy výskumu v r. 1974; odkrývku po oboch stranách ryhy sme tu označili ako sonda I. Vodovodná ryha je orientovaná S-J a prechádza pozdĺž celého na juh skloneného pozemku. V jej hornom úseku, vo vzdialenosti cca 13 m od sondy I, bol narušený ďalší objekt, ktorý sme odkryli a celú plochu označili ako sonda II.

S o n d a I

Vyhĺbená plocha mala tvar nepravidelného obdĺžnika (cca 4 x 5,6 m) rozdeleného vodovodnou ryhou na dve nerovnaké časti. V oboch profiloch ryhy, dosahujúcej hĺbku 200 cm, sa javili len pásy prepálenej červenej hliny. Do hĺbky 45 cm siahala tmavšia ornica. Potom do 80 cm nasledovala hnedá, pravdepodobne kultúrna vrstva. V hĺbke 90-100 cm sa črtala prepálená hlina, mazanica, kamene a črepy. Išlo o lužický sídliskový objekt oválneho pôdorysu (chata 1). Na súvislej 20-30 cm hrubej vrstve prepálenej červenej hliny ležali pieskovcové kamene a črepy z rozbitých hrncov zmiešané s úlomkami mazanice. Medzi nimi boli zvieracie kosti (zvyšky mäsitej potravy), uhlíky, kostené a kamenné nástroje a zlomky hlinených figúriek - nohy (obr. 37: 2).

Z južnej strany lemovali objekt ploché kamene uložené v hĺbke 135 cm na spôsob dlažby chodníka. Dá sa predpokladať, že objekt, postavený z dreva a vymazaný hlinou, bol od chodníka o 30-35 cm vyššie, čo je z hľadiska vodného režimu pochopiteľné.

Keramiku z tohto objektu reprezentuje prevažne sudovitý hrniec s vypuklinami pod okrajom (obr. 37: 1). K nemu sa radia i črepy so žliabkovaním a iné, zdobené plytkými jamkami.

V navŕšenej zemine z výkopov ryhy sa našla polovica kadluba na bronzovú sekerku (obr. 37: 6).

Pri prekopávaní podložia sa v hĺbke 153 cm zistila druhá, a to staršia fáza osídlenia. Pre pokračovanie budovania vodovodu bola odkrytá len plocha 150 x 450 cm. Niveletu podlahy staršieho sídliskového objektu (chata 2) tu naznačovala tenšia vrstva prepálenej hliny, hlinená mazanica, uhlíky, kosti, kamene a črepy. Medzi kameňmi bol oválny žarnov rozmerov 25 x 39 cm.

V tomto priestore máme možnosť sledovať dve následné etapy lužického osídlenia; ide azda len o miestnu postupnosť v budovaní a používaní skúmaných objektov. Rozdiely môžeme však sledovať v nálezoch. Pre druhý objekt je príznačná keramika staršieho rázu, napr. dvojuchá profilovaná amfora s plytkými jamkami nad vydutím (obr. 37: 3) a hrncovitá amfora s dvoma pásikovými uchami pripojenými k ústiu, v dolnej polovici zdrsnená (obr. 37: 5).

S o n d a II

mala tvar kosoštvorca rozdeleného v dlhšej osi vodovodnou ryhou. Profil výkopu ryhy sa sledoval na dlhšom úseku. Od povrchu do hĺbky 45 cm siahala ornica, kultúrna vrstva pod ňou (miestami do h. 70-80 cm) obsahuje črepy z doby rímskej. Hlavne v severnom úseku tejto sondy siahala kultúrna vrstva aj do hĺbky 100 cm a obsahovala zlomky rímskej keramiky s viacnásobnou vlnovkou.

V hĺbke 120-140 cm sa odkryla časť tretieho lužického sídliskového objektu (chata 3) s početným črepovým materiálom. Rad na hranu postavených kameňov vo východnej časti rozdelenej sondy je súčasťou základov tohto objektu, v ktorom na prepálenej podlahe ležali okrúhle kamene, drvidlá a črepy sudovitých hrncov s početnými zlomkami mazanice a prepálenej hliny. V západnej časti sondy bola rovnako prepálená mazanica , črepy z nádob a zvyšky zuhoľnatenej drevenej podlahy. Západne od nej stála na hlinitom podklade porušená pec s klenbou. Tento sídliskový objekt možno považovať za časove i kultúrne zhodný s chatou 1 v sonde I.

Z uvedených nálezov vyplýva, že na pozemku J. Brodňanského, a iste i na širšom priestore, možno sledovať osídlenie Dolného Kubína ľudom lužických popolnicových polí v staršej i mladšej fáze tejto kultúry. Nachádzame tu i stopy osídlenia z doby rímskej staršie než zo 4. stor.

DIE LAUSITZER SIEDLUNG IN DOLNÝ KUBÍN. In Dolný Kubín (Bez. Dolný Kubín) erfasste man in einer Wasserleitungsrinne auf der Parzelle 1559/3 drei Hütten der Lausitzer Kultur. Im ersten Objekt lagen auf einer rotgebrannten Lehmschicht mit Hüttenlehmbrocken vermischte Gefässscherben, Tierknochen, Holzkohlestückchen, Knochen- und Steinwerkzeuge. Im zweiten Objekt befanden sich auf einer dünneren gebrannten Fussbodenschicht Hüttenlehm, Holzkohlestükche, Scherben und ein Mahlstein. Man fand hier auch eine profilierte Amphore mit seichten Löchern und eine topfförmige Amphore mit zwei Bandhenkeln. Das dritte Objekt enthielt zahlreiche Scherben tonnenförmiger Töpfe. Mit diesem Objekt hing wahrscheinlich auch der Teil von Fundamenten zusammen, die aus hochkant gestellten Sandsteinen gebaut waren, sowie verkohlte Holzfussbodenreste, Gefässscherben und ein Kuppelofenfragment im Westteil der Grabungsstelle zusammen. In den oberen Schichten wurden junghallstattzeitliche und römerzeitliche Scherben gefunden (Abb. 37).

OSÍDLENIE OSTREJ SKALY NAD VYŠNÝM KUBÍNOM

Pavol Č a p l o v i č

V roku 1977 sa na Ostrej skale vo Vyšnom Kubíne (okr. Dolný Kubín) upravoval do pôvodného stavu terén skúmaný v predošlých rokoch. Pri týchto prácach sa ešte odkryli niektoré časti opevnenia, dôležité na pochopenie spôsobu jeho stavby a uskutočnenie čiastkovej rekonštrukcie.

Plošnou odkrývkou sa zisťovala štruktúra horného valu. Išlo o doplnenie poznatkov získaných priečnym rezom. Zistili sa štyri hlavné etapy v stavebnom vývoji valu, a to z doby halštatskej, laténskej, rímskej a z veľkomoravského i poveľkomoravského obdobia. Plošne sa odkryli aj obe predprsne valu zo severnej strany.

Plošná odkrývka v korune valu nadväzovala na vrstvu zuhoľnatených zvyškov dreva z komorovej konštrukcie opevnenia, odkrytú už skôr. Pod ňou bola dosť starostlivo vyrovnaná planírka s kolovými jamami po pôvodných nosných stípoch. Nad touto niveletou bola vrstva planírky, do ktorej boli osadené nosné stípy z mladšej etapy opevnenia. Až po nich nasledovala ďalšia planírka na menšom priestore v korune valu slovanskej palisády. Túto etapu datujú slovanské nálezy, ostatné predchádzajúce etapy bude možné určiť podľa výsled-

kov analýzy C 14. Črepový materiál z násypu valu pochádza zrejme zo sekundárnej polohy a pre datovanie nie je smerodajný. Len z typologického hľadiska poskytuje prehľad niektorých kultúrnych okruhov.

Na strednom nádvorí bola odkrytá a preskúmaná časť slovanskej vrstvy, z ktorej sa získali ďalšie výrazné nálezy. Pod ňou sa odkryla niveleta nádvoria z doby rímskej s púchovským materiálom. Je zaujímavé, že medzi slovanskou a rímskou vrstvou - planírkou nebola humusovitá vrstva, ktorá mohla vzniknúť medzi oboma rozdielnymi etapami osídlenia.

Súčasťou plošnej odkrývky na strednom nádvorí bolo i preskúmanie kužeľovitého násypu na východnom konci valu. Zistili sa tri kolové jamy, ktoré zrejme slúžili pre nosné stĺpy opevnenia poslednej - slovanskej etapy osídlenia. Hĺbkovou sondou sa objavila mladšia planírka, ktorá tvorila podklad drevenného opevnenia. Na mieste kolových jám sa zrekonštruovala ľahká drevená stavba s vypletenými stenami na spôsob obrannej bašty. Označená textom má početným návštevníkom poskytnúť informáciu o význame tejto chránenej archeologickej lokality.

Po odstránení slovanskej vrstvy stredného nádvoria odkryla sa niveleta nádvoria z doby rímskej. Bola pod 30-40 cm vrstvou planírky, od ktorej ju oddeľovala len nesúvislá vrstva črepov púchovskej keramiky a zvyškov zuhoľnateného dreva zo sídliskových konštrukcií. Na odkrytej ploche sa črtali kolové jamy situované pozdĺž valu. Iný rad kolových jám sa odkryl medzi podkladom nádvoria a kamenným múrom. V týchto dvoch radoch kolových jám stála krytá drevená palisáda. Strecha palisády bola sklonená len na vonkajšiu stranu, tak aby povrchová voda stekala po kamennom múre a nepodtekala pod palisádu. Črepy nájdené na odkrytej ploche patria do púchovskej kultúrnej skupiny a zodpovedajú nálezom z Trnín v Dolnom Kubíne, datovaným mincami. Zásobnice s okružím a fragmenty spôn umožňujú datovať koniec trvania sídliska až na záver doby rímskej.

Na znázornenie používania sídliska v dobe rímskej bola do odkrytých kolových jám postavená 8 m dlhá krytá palisáda a domurovaný obranný kamenný múr siahajúci do polovice jej výšky (popadané kamene uložené na pôvodné kamenné murivo vytvorili tento ochranný plášť časti palisády).

BESIEDLUNG VON OSTRÁ SKALA BEI VYŠNÝ KUBÍN. Im J. 1977 wurden auf Ostrá skala in Vyšný Kubín (Bez. Dolný Kubín) Ergänzungsgrabungen und Verebnungen des Geländes in den ursprünglichen Zustand durchgeführt. Die Abdeckung des verbliebenen Wallabschnittes ergänzte die bei dem quergeführten Schnitt erworbenen Kenntnisse. Es wurden vier Hauptetappen im Bau des Walles festgestellt (Hallstatt-, Latène-, römische und slawische Zeit). Im Raum des mittleren Burghofes wurde nach Abgrabung der slawischen Schicht die römerzeitliche Oberfläche des Hofes freigelegt (Púchov-Gruppe). Ausser ausgeprägten Púchover Scherben wurde eine Reihe von in Wallrichtung verlaufenden Pfostenlöchern sowie weitere fast im Körper der Steinmauer abgedeckt. Im mittleren Wallabschnitt wurde eine slawische Schicht untersucht.

ZANIKNUTÁ STREDOVEKÁ DEDINA PRI RADZOVCIACH

Zoltán D r e n k o

Archeologický ústav Slovenského národného múzea v Bratislave pokračoval v záchrannom výskume zaniknutej stredovekej dediny Kostolné Raďovce pri obci Radzovce (okr. Lučenec). V polohe Egyházoldal (Kostolná stráň), na poli južne od obce, medzi železničnou traťou a cestou Radzovce - Maďarsko, sa dokončil výskum základov zaniknutého kostola. Ukázal, že pôvodný kostol s orientáciou V-Z, s polygonálnym východným uzáverom a s rozmermi 14,5 x 8,5 m predĺžili západným smerom o 6,5 m, polygonálny východný uzáver spevnili opornými piliermi a na severnú stranu kostola pristavali sakristiu s rozmermi 4,5 x 5 m. Kostol nemal vežu. V tohtoročnej sezóne sa odkrylo trinásť hrobov, z toho desať v lodi kostola a po jednom severne od lode, severne od sakristie a pod základmi oporného piliera východného uzáveru. V ôsmich hroboch sa prišlo na zvyšky rakvy, v troch na klince z rakvy. Deväť kostier bolo orientovaných v smere Z-V, štyri kostry v smere SZZ-JVV, sedem kostier malo ruky skrížené na lone. Hroby neobsahovali žiadny inventár.

V interiéri kostola sa našli dva zvončeky, hlavička ihlice, ihlica, prsteň a 15 mincí. Podľa určenia J. Hlinku sú to: denár Ľudovíta Veľkého (1342-1382), denár Ladislava Pohrobka (1453-1457), denár Jána Zápoľského z r. 1528, denár Ferdinanda I. z r. 1565, denár Rudolfa II. z r. 1590 a krakovský polgroš Kazimíra Jagellovského (1447-1492). Ostatné mince sú poškodené bližšie neurčiteľné uhorské denáre.

MITTELALTERLICHE DORFWÜSTUNG BEI RADZOVCE. Das Archäologische Institut des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava beendete die Rettungsgrabung der Fundamente einer Kirchenwüstung in der mittelalterlichen Dorfwüstung Kostolné Raďovce bei der Gemeinde Radzovce (Bez. Lučenec). Die Grabung erwies, dass die ursprüngliche O-W orientierte Kirche von 14,5 x 8,5 m Ausmass mit polygonalem östlichem Abschluss später um 6,5 m westwärts verlängert, der östliche Abschluss durch Stützpfeiler gefestigt und an der Nordseite der Kirche eine Sakristei zugebaut wurde. Die Kirche hatte keinen Turm. In ihrem Interieur und Exterieur kam man auf weitere 13 beigabenlose Gräber. Im Interieur fand man zwei Schellen, zwei Nadeln, einen Fingerring und 15 Münzen: Ludwig der Grosse (1342--1382), Ladislaus Posthumus (1453-1457), Johann Zápolya (1528), Ferdinand I. (1565), Rudolf II. (1590) und ein Krakauer Halbgroschen - Kazimir Jagello (1447-1492).

STREDOVEKÝ KOSTOL A CINTORÍN V MODRANOCH

Sigrid D u š e k o v á

Na lokalite Szentkirálykúti „dulo" v Modranoch (okr. Komárno), ktorá je už z literatúry známa (Polla 1961; Dušeková 1975, 1977), pokračoval pod vedením autorky príspevku výskum v čase od 1. 8. do 31. 10. 1977.

Hlavnou úlohou bolo skončenie výskumu kostola, spresnenie jeho datovania a zistenie polohy osady, ku ktorej kostol patril. Preskúmala sa plocha 335 m^2.

V roku 1977 sa podarilo zistiť celý pôdorys kostola. Zachovali sa len negatívy základových rýh, ktoré boli už v minulosti pri vyberaní základových kameňov značne rozšírené. Ryhy sú vyhĺbené do spraše, ich výplň tvorí humusovitá zem, drobný štrk, zvyšky malty a tehlovina. Negatívy základových rýh sú široké od 1 do maximálne 2,5 m, priemerne 1,2 m. Na miestach, kde boli vybraté kamene, sú ryhy vždy rozšírené. Ich hĺbka sa pohybuje od 1,5 m (pri západnej stene) cez 1,75 m (pri apside a na severnej strane) až do 2,2 m (pri južnej stene s rohom triumfálneho oblúka). Apsida s vnútornými rozmermi 3,2 x x 2,3 m a s vonkajšími rozmermi 6,6 x 3,6 m má polkruhový tvar. Nie je vylúčené, že jama nachádzajúca sa vnútri apsidy (0,6 x 0,8 m, h. 1,4 m) súvisela s oltárnym kameňom.

Loď má obdĺžnikový tvar s rozmermi: vonkajšie - d. 6,6 m, š. 7,5 m, vnútorné - d. 5,8 m, š. 5,2 m. Základové ryhy západnej steny boli čiastočne porušené 3 m širokou sondou výskumu B. Pollu v r. 1959.

Celková vonkajšia dĺžka kostola je 10,2 m a šírka 7,5 m. Tieto miery skresľuje sekundárne rozšírenie základových rýh. Správnejšiu predstavu o veľkosti kostola poskytujú technické výpočty a kresebná rekonštrukcia, podľa ktorých mal objekt dĺžku 11,2 m a šírku 6,5 m. Orientácia Z-V mala odchýlku na SV o 30 ° (obr. 38; obr. 39).

Pravdepodobne s emporou súviseli niektoré väčšie kamene ležiace v malej jamke vnútri pri severozápadnom rohu kostola. Vzdialenosť tejto jamky od stredu základovej ryhy je 1 m, preto uvažujeme o funkcii kameňov pri spevňovaní empory. Empora mohla byť do kostola vbudovaná aj sekundárne. O existencii vchodu na západnej strane svedčí travertínový pilier nachádzajúci sa pred základovou ryhou pri juhozápadnom rohu.

Preskúmanie kostola s polkruhovitou apsidou a pravdepodobne aj s emporou je závažným prínosom výskumu v r. 1977. Pri výskume kostola sme nezískali žiadny datovací materiál. Podľa najstarších hrobov rešpektujúcich kostol môžeme uvažovať o jeho vzniku v 11. storočí.

Cintorín na jv. strane pri apside sa sledoval sondou VII (d. 20 m). Vymedzila sa plocha používaná na pochovávanie. Zistilo sa, že hroby sa nachádzajú len na kopci. V profile sondy sa ukázalo, že na úpätí kopca bola dosť výrazná vyhĺbenina, ktorá sa po opustení lokality vyplnila naplaveným materiálom.

Ďalšie hroby sa skúmali pri južnej a západnej strane kostola. Dovedna sa v r. 1977 preskúmalo 127 hrobov (plocha 175 m^2). Prevládala orientácia JZ-SV. V 27 hroboch sa našli milodary, medzi nimi predovšetkým menšie záušnice, prstene a mince. Výnimočne sa v hrobe našla časť podkovy, v ďalšom časť žarnova.

Sondy na juhovýchodnom, severnom a západnom úpätí kopca nepriniesli dôkazy o osade, hoci písomná správa z roku 1522 (OPSA 88, archív Ostrihom) dosvedčuje, že zvyšky kostola boli viditeľné uprostred dediny.

Kostol v Modranoch patrí k najstarším na južnom Slovensku (asi polovica 11. storočia). Čo do rozmerov a tvaru má najbližšie paralely v Chotíne na Egyházfölde, v Bratke, Sokolníkoch a v doteraz stojacom kostole v Dražovciach (Habovštiak 1963, s. 414, n.; ten istý 1966; Mencl 1937, s. 416).

Hroby s datovateľnými nálezmi nám umožnili vyčleniť dve hlavné fázy pochovávania. Najstaršie hroby s mincami z druhej polovice 11. storočia, respektíve okolo roku 1100, s menšími záušnicami, prevažne striebornými, alebo s pletenými striebornými prsteňmi sa nachádzajú zväčša z južnej strany lode a okolo apsidy. Tu sú mladšie hroby len zriedkavé. Zdá sa, že mladšie hroby sa sústreďujú severne od kostola, kde sú vo viacnásobnej superpozícii.

L i t e r a t ú r a

DUŠEKOVÁ, S. 1975: Stredoveké pohrebisko v Modranoch. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku. Nitra, s. 47-48.

DUŠEKOVÁ, S. 1977: Stredoveký kostol a pohrebisko v Modranoch. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976. Nitra, s. 103-104.

HABOVŠTIAK, A. 1963: Zaniknutá stredoveká dedina Bratka pri Leviciach. Slovenská archeológia, 11, s. 407-458.

HABOVŠTIAK, A. 1966: Untergegangene Kirche und Friedhof in Sokolníky (Gemeinde Podhorany). Nitra.

MENCL, V. 1937: Stredoveká architektúra na Slovensku. Praha-Prešov.

POLLA, B. 1961: Včasnostredoveké pohrebisko v Modranoch, okr. Komárno. V: Zborník Československé společnosti archeologické. 1. Brno, s. 87-92.

MITTELALTERLICHE KIRCHE MIT FRIEDHOF IN MODRANY. Die Grabungssaison ermöglichte die Erfassung des gesamten Grundrisses der Kirche in Form der teilweise durch sekundäre Eingriffe stark erweiterten Fundamentgräben. Die Kirche hatte eine Gesamtlänge von ca. 11 m und eine Breite von ca. 7 m. Die Apsis besass die Form eines Halbkreises. Reste der Steinfundamente fanden sich nur an einer Stelle beim Übergang von der Südwand des Schiffes zur Apsis. Der zur Kirche gehörende Friedhof wurde im Jahre 1977 v. a. an der S- und W-Seite untersucht. Nach dem Inventar gehören die ältesten Gräber der 2. Hälfte des 11. Jh. an. Da sie völlig den Kirchenbau respektieren, darf auch hinsichtlich der Existenz der Kirche mit diesem frühen Datum gerechnet werden. Die jüngsten Gräber gehören nach Aussage der Fundstücke dem 14. Jh. an. (Abb. 38; Abb. 39.)

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V EGREŠI

Dárius G a š a j

Pri obhliadke pieskoviska ležiaceho východne od obce Egreš (okr. Trebišov) zistili Š. Špiak, L. Olexa a autor príspevku v profile severovýchodnej steny porušené praveké sídliskové objekty. Pre pokračujúcu ťažbu piesku a plánované melioračné úpravy v okolí Východoslovenské múzeum realizovalo v r. 1977 na lokalite záchranný výskum, ktorý sa zameral na prebádanie severovýchodného okraja pieskoviska a odkrývku porušených objektov. Sondážnymi prácami sa preskúmalo spolu osem objektov.

M l a d š í n e o l i t

Prvé nálezy pochádzajú zo starších zberov a prieskumov (Šiška 1968, s. 87). Výskumom v roku 1977 sa zistili dva objekty z mladšieho neolitu. Z objektu 1 - jamy s ohniskom, porušenej ťažbou piesku, sa získalo veľké množstvo keramického materiálu, rohovcovej a obsidiánovej industrie. Z druhého objektu, pravdepodobne chaty (polozemnice), sa zachovala len nepatrná časť - severný roh a východný okraj s kolovou jamou. Kolová jama bola zhruba 60 cm mimo zahĺbenej časti objektu, mala oválny pôdorys a zachovali sa v nej zuhoľnatené zvyšky dreva. Vo výplni polozemnice sa nachádzali okrem keramických zlomkov aj kúsky mazanice s odtlačkami prútia. Zo získanej štiepanej industrie sa vynímajú rohovcové čepieľky a obsidiánová strelka.

V keramickom inventári vystupujú esovite profilované nádobky a misky s polguľovitými výčnelkami, kónické misky, misky so štvorcovo modelovaným ústím a hlbšie nádobky s výrazným lomom v spodnej časti. Prevláda svetlohnedá, hnedá a do červena sfarbená keramika, našla sa aj keramika sivočierna a čierna. Materiál je dobre plavený, prípadne obsahuje prímesi piesku. Spoločným znakom je dobré vypálenie. Na tenkostennej keramike (črepoch) sa zistili stopy červeného pastózneho náteru, a to zväčša pod okrajom, na plastických výčnelkoch, prípadne na vnútornej strane. Vzácne sa vyskytla i rytá výzdoba, doteraz však len na nepatrných zlomkoch. Keramika má najbližšie paralely v skupine Tiszapolgár - Csőszhalom - Oborín (Vizdal 1970, s. 217-234), nateraz však chýba biele maľovanie, charakteristické pre túto skupinu.

M l a d š i a d o b a b r o n z o v á

Objekty z mladšej doby bronzovej sa črtali už v spodnej vrstve ornice a boli zväčša len nepatrne zahĺbené do ílovito-piesčitého podložia. Výraznejšie zahĺbenými objektmi boli jama s vakovite rozšírenými stenami a polozemnica oválneho pôdorysu s ohniskom v strede objektu. Získanú keramiku možno podľa predbežného zhodnotenia zaradiť do okruhu gávskej kultúry. S touto kultúrou pravdepodobne súvisí i nález železného šidielka.

Záchranný výskum na lokalite bude pokračovať v nasledujúcich sezónach.

L i t e r a t ú r a

ŠIŠKA, S. 1968: Tiszapolgárska kultúra na Slovensku. Slovenská archeológia, 16.
VIZDAL, J. 1970: Neskoroneolitické nálezy z Oborína. Slovenská archeológia, 18.

RETTUNGSGRABUNG IN EGREŠ. Das Ostslowakische Museum in Košice realisierte im J. 1977 eine Rettungsgrabung in der Sandgrube von Egreš (Bez. Trebišov). Es wurden acht Siedlungsobjekte erfasst.
Jungneolithikum: Man stellte zwei Objekte - eine Grube samt Feuerstelle und einen Hüttentorso (Halbgrubenhütte) fest. Das Fundinventar bestand aus Hornstein- und Obsidianindustrie wie auch Keramik, in der Halbgrubenhütte befanden sich auch Hüttenlehmbrocken mit Rutenabdrücken. Im Keramikinventar erschienen S-förmig profilierte Gefässe, Schüsseln mit halbkugeligen Buckeln, konische Schüsseln mit quadratisch modellierter Mündung und Gefässe mit markantem Umbruch im unteren Teil. Auf einigen Scherben wurden Spuren von rotpastosem Überzug festgestellt, selten kam auch Ritzverzierung vor. Die Funde weisen nähere Parallelen in der Tiszapolgar-Csoszhalom-Oborín-Gruppe auf.
Jungbronzezeit: Die Objekte waren nur wenig eingetieft und hatten kreisförmigen oder ovalen Grundriss. Zu ausgeprägten Objekten gehört eine Grube mit beutelförmig ausgeweiteten Wänden und eine Halbgrubenhütte ovalen Grundrisses, mit der wahrscheinlich auch der Fund einer kleinen Eisenahle zusammenhing.

PREHĽAD NÁLEZOV A ANALÝZ RASTLINNÝCH MAKROZVYŠKOV Z ARCHEOLOGICKÝCH VÝSKUMOV

Eva H a j n a l o v á

Laboratórium oddelenia pomocných vied Archeologického ústavu SAV v Nitre, ktoré sa zaoberá analýzou rastlinných makrozvyškov, spracovalo v roku 1977 bohatý paleobotanický materiál pochádzajúci z niekoľkoročných archeologických výskumov v rámci vedeckovýskumných úloh ústavu. Väčšina týchto nálezov bola zhodnotená v širších súvislostiach vo forme príspevkov. Nie všetky nálezy evidované v prírastkovom katalógu možno v priebehu roka spracovať, pretože systematické výskumy nie sú ešte ukončené, chronologické zatriedenie nálezov nie je definitívne a bude známe až v záverečných fázach výskumu. Podobne je to aj pri väčších záchranných výskumoch, z ktorých sa môžu počas roka spracovať len dobre datovateľné uzavreté nálezové celky. Paleobotanické komplexy odovzdané do laboratória v roku 1977 (hoci niektoré pochádzajú zo starších výskumov) sú zahrnuté do tohto príspevku.

B o j n i c e (okr. Prievidza)

1. Kostnica, paleolit, výskum v r. 1967, vedúci J. Bárta, 32 nálezov zuhoľnatených driev, nespracované.

2. Prepoštská jaskyňa, paleolit, výskum v r. 1967-1969, vedúci J. Bárta, 2 nálezy uhlíkov, nespracované.

3. Hradná priekopa, paleolit, výskum v r. 1967, vedúci J. Bárta, 27 nálezov zuhoľnatených drevín, nespracované.

Č a k a j o v c e, Kostolné (okr. Nitra)

Pohrebisko z 10.-11. storočia, vedúca výskumu M. Rejholcová, 6 vzoriek pôdy na preplavenie, spracuje sa spolu s ostatnými nálezmi z tejto lokality po skončení archeologického výskumu.

Č i e r n e K ľ a č a n y, Mlyn (okr. Nitra)

Z výskumu L. Veliačika v roku 1974 pochádza zo sondy I, z hrobu (h. 70 cm), mazanica. Datovaná je do včasného stredoveku. Analýzou sme zistili väčší počet odtlačkov zŕn jačmeňa siateho (Hordeum vulgare) a odtlačok zrna pšenice (Triticum spec.). Nálezový posudok je uložený v dokumentačnom oddelení Archeologického ústavu SAV.

D u c o v é, Kostolec (okr. Trnava)

Z niekoľko rokov trvajúceho archeologického výskumu na stredovekom sídlisku a pohrebisku, ktorý viedol A. Ruttkay, pochádza veľké množstvo nálezov. V roku 1977 bolo do laboratória odovzdaných 39 vzoriek uhlíkov a pôdy na preplavenie. Časť materiálu z celého komplexu (z rokov 1973-1977 - 105 nálezov) je spracovaná. Ostatné nálezy, uhlíky, petrifikované drevá a pôda, sa spracujú postupne v roku 1978.

H o r n á S e č, kóta 162,3 (okr. Levice)

Zo záchranného výskumu P. Romsauera pochádzajú z piatich rôznych polôh nálezy uhlíkov. Autor výskumu ich datoval podľa keramiky do neolitu a mladšej doby bronzovej.

Nález 1. Objekt 29, lengyelská kultúra, uhlík z duba (Quercus spec.), 12 uhlíkov pravdepodobne z duba (Quercus spec?).

Nález 2. Objekt 46, velatická kultúra, 23 uhlíkov z bresta (Ulmus spec.).

Nález 3. Objekt 55, velatická kultúra, 21 uhlíkov z bresta (Ulmus spec.).

Nález 4. Objekt 55, velatická kultúra, 5 uhlíkov z bresta (Ulmus spec.) a 2 uhlíky z duba (Quercus spec.).

Nález 5. Objekt 56, velatická kultúra, 3 uhlíky z duba (Quercus spec.).

Nálezový posudok je uložený v dokumentácii Archeologického ústavu. Brest spolu s dubom a jaseňom úzkolistým (Fraxinus angustifolia) tvorí stromovitú zložku dubovo-brestovo-jaseňových lužných lesov, ktoré boli a dodnes sú charakteristickým prirodzeným spoločenstvom vyšších, suchších polôh v alúviách mohutnejších vodných tokov v oblasti panónskej flóry v matranskej podoblasti (Michalko - Berta 1972, s. 496). V období subboreálu bol už vytvorený vegetačný stupeň nášho typu (Ložek 1977, s. 124), a teda prirodzený les z mladšej doby bronzovej si môžeme živo predstaviť podľa jeho zvyškov na dolnom toku Hrona.

H o s t e, Poddivoš (okr. Galanta)

Zo záchranného výskumu J. Bátoru v roku 1976 pochádzajú zuhoľnatené rastlinné zvyšky, mazanica s odtlačkami a pôda, ktorej preplavením sme získali zuhoľnatené semená rastlín. Nálezy sú datované podľa sprievodných archeologických predmetov do eneolitu a doby bronzovej.

Nález 1. Pec 2, eneolit, mazanica; pri vizuálnom posudzovaní ju možno charakterizovať: a) tehlovočervená, kompaktná, bez organických prímesí; b) žltohnedá s množstvom dutín a so stopami po veľmi rozdrobených, bližšie neurčiteľných rastlinných zvyškoch.

Nález 2. Pec 3, eneolit. Mazanica bola podobne ako v predchádzajúcom náleze dvojakého druhu. Z drobivej žltohnedej mazanice sme získali odtlačky zŕn a kláskov týchto pestovaných rastlín: pšenica dvojzrnná (Triticum dicoccon Schr.) a pšenica jednozrnná (Triticum monococum L.). Spolu to bolo 14 dobre rozlíšiteľných odtlačkov a 8 bližšie druhovo nedefinovateľných odtlačkov úlomkov kláskov.

Nález 3. Pec 4, doba bronzová (maďarovská kultúra). V profile svetlej mazanice bolo možné rozlíšiť odtlačky zŕn a kláskov pšenice (Triticum spec.) a jačmeňa (Hordeum spec.). Nachádzali sa tam aj odtlačky zvyškov stebiel a listov tráv.

Nález 4. Dno objektu 17, doba bronzová (maďarovská kultúra). Preplavením pôdy sme získali 23 zuhoľnatených semien pšenice (Triticum spec.), 17 semien pšenice dvojzrnnej (Triticum dicoccon Schr.), 1 semeno lipkavca (Galium spec.), 1 semeno pravdepodobne viky šošovicovitej (Vicia ervilia?).

Nález 5. Dno objektu 20, doba bronzová (maďarovská kultúra). Pôdu sme preplavili a získali jednu zuhoľnatenú obilku pšenice (Triticum spec.).

Nález 6. Dno objektu 24, doba bronzová (maďarovská kultúra). Preplavením pôdy sme získali 4 uhlíky z duba (Quercus spec.) a 1 uhlík z jaseňa (Fraxinus excelsior).

Nález 7. Západne od rezu II, hĺbka 105 cm, pôda. Preplavením sme získali 1 zuhoľnatenú kôstkovicu drieňa obyčajného (Cornus mas), 3 uhlíky z vŕby (Salix spec.), 1 uhlík z hrabu (Carpinus betulus) a 2 zrná pšenice (Triticum spec.).

Nálezový posudok je uložený v dokumentácii Archeologického ústavu SAV. Sedem nálezov z tejto lokality bolo bez preukazných archeobotanických makrozvyškov. Hoci sú analýzy nepočetné, vo vzťahu k doteraz známym nálezom z doby bronzovej na západnom Slovensku poskytli dôležité poznatky. Dokumentujú používanie pliev ako spojovacieho materiálu pri stavaní alebo oprave zložitých pecí v eneolite alebo v dobe bronzovej. Sortiment známych pestovaných rastlín z tohto obdobia nálezy z Hostí neobohacujú o nové druhy, potvrdzujú však doterajšie poznatky z tejto oblasti. Nálezy drevín aspoň zlomkovite poukazujú na bezprostredné zázemie sídliska v dobe bronzovej, v ktorom existovali zistené dreviny (dub, hrab, jaseň, vŕba). Hoci podľa viacnásobného osídlenia lokality v rozpätí eneolit - doba bronzová možno predpokladať, že pôvodné rastlinné spoločenstvá boli človekom značne ovplyvnené, v bližšom, alebo vo vzdialenejšom zázemí sa mohol nachádzať pôvodný les, v ktorom uvedené dreviny tvorili

podstatnú zložku. Potok, alebo riečka, ako to potvrdili archeologické výskumy, boli v bezprostrednej blízkosti lokality.

H r a ň, Výmoľ (okr. Trebišov)

4.-5. storočie, sídlisko, vedúci výskumu V. Budinský-Krička, 1 nález mazanice s odtlačkami zvyškov rastlín, nespracované.

H u r b a n o v o, Bacherov majer (okr. Komárno)

Sídlisko, staršia lineárna keramika, vedúci výskumu J. Pavúk. Pri spracúvaní tohto staršieho výskumu (r. 1973) sa našiel črep, ktorý mal v profile a na vnútornej strane výrazné zvyšky po vegetatívnych častiach rastlín. Ani po viacnásobnom rozbití črepu nebolo možné zistiť, či ide o zvyšky pestovaných, alebo divo rastúcich rastlín. Zdá sa, že do keramického cesta boli primiešané vegetatívne časti divo rastúcich tráv, alebo pestované rastliny bez generatívnych orgánov. Nálezový posudok je uložený v dokumentácii Archeologického ústavu SAV.

I ľ a n o v o, Končistý, vrcholová plošina ~1310 m n. m. (okr. Liptovský Mikuláš)

Archeologické datovanie do staršieho úseku doby halštatskej. Pri výskume K. Pietu v roku 1974 sa našli tieto zuhoľnatené zvyšky rastlín: 2 zrná pšenice (Triticum spec.), 6 semien hrachu siateho (Pisum sativum L.), 1 semeno bôbu obyčajného konského (Faba vulgaris L.) a 1 uhlík borovice (Pinus spec.). Nález z tejto lokality sa hodnotil v širších súvislostiach s nálezmi z doby halštatskej, laténskej a rímskej v Liptovskej kotline (Hajnalová 1977).

J o v s a, Pri studničkách (okr. Michalovce)

Výskum mohýl, včasnoslovanská kultúra, vedúci výskumu V. Budinský-Krička, črep s odtlačkami rastlín. Na povrchu, ale aj na profile črepu sa nachádzali odtlačky rastlín, ktoré nebolo možné bližšie identifikovať.

K o m á r n o, Robotnícka štvrť (okr. Komárno)

Výskum slovansko-avarského pohrebiska, vedúca Z. Čilinská, 1 nález, nespracované.

K o m j a t i c e (okr. Nové Zámky), terasa zaniknutého koryta Nitry - úprava pôdy

Sídlisko datované do eneolitu, doby bronzovej, doby rímskej a 9.-10. storočia. Vedúci výskumu A. Točík, 115 nálezov (zuhoľnatené dreviny, mazanica, pôda na preplavovanie), nespracované.

K o š i c e - B a r c a I (okr. Košice-mesto)

Sídlisko otomanskej kultúry, nálezy z rokov 1950-1955, ktoré boli v minulých rokoch archeobotanicky spracované (Tempír 1969). Tvoria iba malú časť z nájdeného materiálu. Uložené v laboratóriu v porovnávacej zbierke.

K o š i c e - K r á s n a n a d H o r n á d o m, štrkovisko (okr. Košice-vidiek)

Záchranný výskum v riečisku Hornádu, urobený D. Čaplovičom a L. Olexom, fragment monoxylu. Drevený čln, z ktorého úlomok sme dostali na expertízu, bol pôvodne urobený z jedného kusa jelše lepkavej (Alnus glutinosa). Stromy tohto druhu nie sú u nás zriedkavosťou, možno ich nájsť na brehoch riek a vodných nádrží. Vo vodnom prostredí sa drevo jelše vyznačuje veľkou trvanlivosťou (Balabán 1955, s. 167), charakteristicky sčernie a stvrdne, preto sa používa na vodné stavby (Kavina 1932, s. 218). Popri dubovom, brestovom, jedľovom, borovicovom a tisovom dreve patrí k najtrvanlivejším drevám vo vodnom prostredí (Kavina 1932, s. 107). Fyzikálne vlastnosti (objemová váha pri nasýtení vodou, tvrdosť, opracovateľnosť), ako aj skutočnosť, že nie je vzácnosťou nájsť jedince s priemerom kmeňa niekoľko desiatok centimetrov, predurčili drevo jelše lepkavej na výrobu monoxylu nájdeného v Hornáde. Nálezový posudok je uložený v dokumentácii Archeologického ústavu SAV.

K o š i c e - Š e b a s t o v c e, Lapiše (okr. Košice-mesto)

Výskum slovanského pohrebiska, vedený V. Budinským-Kričkom, 2 nálezy sprachniveného dreva z vedierka, nespracované.

K v a č a n y (okr. Liptovský Mikuláš)

Záchranný výskum sídliska z doby laténskej (1972), vedúci K. Pieta. Zo sondy I pochádza väčšie množstvo uhlíkov týchto drevín a kríkov: 6 uhlíkov z javora (Acer spec.), 5 uhlíkov z liesky (Corylus avellana), 6 uhlíkov z hlohu (Crataegus spec.), 5 uhlíkov z buka (Fagus spec.), 4 uhlíky z borovice (Pinus spec.), 4 uhlíky zo smreka obyčajného (Picea spec.), 7 uhlíkov z topoľa (Populus spec.) a 5 uhlíkov tisu obyčajného (Taxus baccata). Sortiment drevín z tejto lokality je zhodný s drevinami zistenými na ostatných lokalitách z doby laténskej v Liptovskej kotline, ktoré sme v priebehu rokov 1976 a 1977 v našom laboratóriu spracovali (Hajnalová 1977). Zaujímavý je spoločný výskyt ôsmich druhov v jednej vzorke. Zatiaľ nemožno určiť akému účelu nájdené dreviny slúžili.

L e v i c e, Pod Krížnym vrchom (okr. Levice)

Z výskumu O. Ožďániho na eneolitickom sídlisku (kultúra s kanelovanou keramikou) pochádza okrem zuhoľnatených zvyškov semien ľanu siateho (Hajnalová 1977a) aj mazanica z pece, v ktorej sa našli odtlačky týchto pestovaných rastlín: pšenica dvojzrnná (Triticum dicoccon Schr.) - 4 odtlačky kláskov a zŕn a pšenica jednozrnná (Triticum monococcum L.) - 4 odtlačky kláskov a pliev. Nálezový posudok je uložený v dokumentácii Archeologického ústavu SAV.

L i p t o v s k á S i e l n i c a - L i p t o v s k á M a r a, Havránok, Rybníky, Za panskými humny, Vlašky, Kamenica (okr. Liptovský Mikuláš)

Zo záchranných a systematických archeologických výskumov K. Pietu v rokoch 1966-1977 na uvedených lokalitách pochádza veľké množstvo rastlinných zvyškov, ktoré sme v rámci výskumnej úlohy VIII-4-3/3-11 analyzovali, posúdili a výsledky analýz publikovali (Hajnalová 1977). V uvedenom príspevku sa

zaoberáme analýzou 5756 zuhoľnatených zŕn, semien pestovaných rastlín a burín, ako aj analýzou 1864 kusov zuhoľnatených driev, ktorú sme urobili v rokoch 1970, 1975-1977. V citovanej práci sú zahrnuté aj 4 nálezy z r. 1977.

M o d r a n k a, diaľnica 76 (okr. Trnava)

Zo systematického výskumu neolitického sídliska, ktorého výskum robil J. Pavúk, pochádza 24 nálezov pôdnych vzoriek a uhlíkov, nespracované.

N i t r a (okr. Nitra)

1. Gudernova ulica, severne od Prioru, záchranný výskum, vedúci B. Chropovský, stredoveká kultúrna vrstva v hĺbke 190 cm, mazanica. Na mazanici sme zistili odtlačky dvoch zŕn pšenice (Triticum spec.) a viacero bližšie nedefinovateľných odtlačkov.

2. Gudernova ulica, výstavba Štátneho archívu, vedúci B. Chropovský, novoveká kultúrna vrstva, 2 nálezy. Na mazanici zo sondy 2 (h. 120-130 cm) sme zistili 26 odtlačkov pliev pšenice pravdepodobne siatej (Triticum spec. - aestivum?). Zo sondy 1 (h. 185 cm) pochádza väčšie množstvo zuhoľnatených driev z kolíkov, alebo rúčok. Drevá sú: 22 z duba (Quercus spec.), 15 z liesky obyčajnej (Corylus avellana), 3 pravdepodobne z jablone (Malus spec?).

3. Stavoprojekt, počas záchranného výskumu stredovekých objektov sa našlo v sonde II (h. 160-170 cm) v predĺženom západnom smere, v kultúrnej jame 1, 21 väčších uhlíkov z topoľa (Populus spec.). Uhlíky pravdepodobne nepochádzajú z predmetu.

4. Šindolka, sídlisko s archeobotanickými nálezmi z týchto období: pravek (bližšie neurčené), doba bronzová, doba laténska, 9. storočie; systematický výskum, vedúci B. Chropovský. V roku 1977 dodaných 7 nálezov mazanice s odtlačkami, nespracované. Kompletný nálezový posudok 134 nálezov sa urobí v roku 1979.

N i t r a - Č e r m á ň (okr. Nitra)

Z výskumu v r. 1963 z obdobia paleolitu odovzdal J. Bárta na spracovanie jednu vzorku uhlíkov; nespracované.

N i t r a - D o l n é K r š k a n y, výstavba továrne na nábytok (okr. Nitra)

Záchranný výskum pohrebiska, vedúci B. Chropovský, veľkomoravské obdobie, 2 nálezy. V hrobe 4/76 bola kopija, ktorá mala rúčku pravdepodobne z bukového dreva (Fagus spec?) a v hĺbke 148 cm v tom istom hrobe boli drobné uhlíky, ktoré sa nedali bližšie určiť.

N i t r a - C h r e n o v á, stavenisko rozvodne elektrárne (okr. Nitra)

Záchranný výskum sídliska z 9.-10. storočia, vedúci B. Chropovský, 13 nálezov (mazanica s odtlačkami, uhlíky, pôda zo dna objektu), nespracované.

N i t r a - L u ž i a n k y (okr. Nitra)

Pri spracúvaní archeologických nálezov z výskumu v r. 1956 (vedúci B. Novotný) sa zistili rastlinné zvyšky v nádobe z hrobu 4/56 (lengyelská kul-

túra). Po paleobotanickej analýze môžeme konštatovať, že rastlinné zvyšky tvorili plodné jarné byle prasličky (Equisetum spec.). Zachovali sa duté niekoľko cm dlhé článkované byle, celé alebo polámané zrastené listy, ako aj zvyšky výtrusnicového klasu-spórangioféry. Pretože nálezové okolnosti sa nedali spresniť, nemožno tento zaujímavý nález bližšie komentovať.

N i ž n á M y š ľ a, Várhegy (okr. Košice-vidiek)

Výskum otomanského pohrebiska, vedúci L. Olexa, 1 nález. Z detského hrobu 1/77 bol na analýzu odoslaný obsah džbánka. V preplavenej pôde sa zistili len zvyšky recentných koreňov. Paleobotanické nálezy sme nezachytili.

N i t r i a n s k a B l a t n i c a, Jurko (okr. Topoľčany)

Dlhotrvajúci systematický výskum sídliska, sakrálnej stavby a pohrebiska z obdobia stredoveku pod vedením A. Ruttkaya, 22 nálezov uhlíkov, pôdy a mazanice. Výskum nie je ukončený, v laboratóriu sa nachádza z predchádzajúcich rokov 77 paleobotanických nálezov, ktoré sa spracujú po dokončení terénnych prác.

N o v é M e s t o n a d V á h o m - M n e š i c e (okr. Trenčín)

Paleolit, výskum v r. 1960, vedúci J. Bárta, 1 nález uhlíkov, nespracované.

P a l á r i k o v o, Dolný Kerestúr (okr. Nové Zámky)

Výskum sídliska a pohrebiska z doby laténskej, vedúci B. Benadik, nálezy z r. 1972 a 1973.

1. Stredoveká chata, uhlíky pri kostre D, 5 drobných uhlíkov z duba (Quercus spec.), 4 uhlíky zo slivky, alebo trnky (Prunus spec.), 8 veľmi drobných, bližšie neurčiteľných uhlíkov.

2. Päť uhlíkov v bezprostrednej blízkosti lebky bolo z duba (Quercus spec.).

3. Hrob 64/72, predmet, ktorý sa počas terénneho výskumu nedal bližšie určiť. Po konzervovaní v chemickom laboratóriu sme ho identifikovali ako kôstku broskyne (Persica vulgaris Mill.). Tento z hľadiska histórie pestovania broskyne na našom území veľmi zaujímavý nález bol pre botanické štúdium konzervovaním znehodnotený. Z historického pohľadu môžeme konštatovať, že ide o import z južných oblastí Panónie (Hartyányi - Novák - Patay 1968, s. 77), alebo z ešte južnejších stredomorských polôh. Či išlo pôvodne o kôstku, alebo o celý plod vložený do hrobu, nemožno už zistiť.

P e č e ň a d y (okr. Trnava)

Pri výskume sídliska lineárnej keramiky v roku 1974 našiel J. Pavúk črep s veľmi výraznými odtlačkami zvyškov rastlín v profile. Po podrobnom preskúmaní viacnásobne rozlámaného črepu sme zistili, že pri výrobe boli do keramického cesta primiešané len vegetatívne časti rastlín. Bližšie druhové rozlíšenie nie je možné. Nádobu mohli vyrobiť v skorých letných mesiacoch, keď rastliny nemali kvety ani plody, ktorých odtlačené zvyšky by sa boli zachovali, alebo v neskoršom ročnom období a pri výrobe vyberali iba vegetatívne časti rastlín.

P l o š t í n, Ploštínska Poludnica, vrcholová plošina vo výške 1305 m n. m. (okr. Liptovský Mikuláš)

Archeologické datovanie na koniec doby halštatskej. Pri výskume K. Pietu v roku 1974 sa našli tieto zuhoľnatené zvyšky rastlín:

1. Sonda I. 4 semená bôbu obyčajného konského (Faba vulgaris L.), 3 semená hrachu siateho hranatosemenného (Pisum sativum L.), 1 zrno jačmeňa siateho (Hordeum vulgare L.), 7 uhlíkov z borovice (Pinus spec.), 1 uhlík pravdepodobne z tisu (Taxus baccata).

2. Sonda II. 5 semien hrachu siateho guľatosemenného (Pisum sativum L.), 10 semien hrachu siateho hranatosemenného (Pisum sativum L.), 3 zrná pšenice (Triticum spec.), 1 zrno jačmeňa siateho (Hordeum vulgare L.), 2 uhlíky zo smreka obyčajného (Picea excelsa), 2 uhlíky z borovice (Pinus spec.), 1 uhlík z ihličnatého dreva bez bližšieho určenia.

Nálezy z tejto lokality sa hodnotili v širších súvislostiach s nálezmi z doby halštatskej, laténskej a rímskej v Liptovskej kotline (Hajnalová 1977).

P r e š o v, Mýto (okr. Prešov)

Výskum sídliska, vedúci V. Budinský-Krička, pôda zo zásobnej jamy, datovaná sprievodným keramickým materiálom do mladšej doby bronzovej. Po dôkladnom preplavení celého obsahu dodaného do laboratória sme našli tieto zuhoľnatené zvyšky: 3 zrná ovsa (Avena spec.; podľa malých rozmerov zŕn nepredpokladáme pestovanie ovsa, v tomto prípade ide pravdepodobne o burinu); 1 zrno jačmeňa siateho (Hordeum vulgare L.), 1 poškodené zrno pšenice (Triticum spec.).

R a d z o v c e, Monosa (okr. Lučenec)

V rámci niekoľkoročného systematického archeologického výskumu žiarového pohrebiska z doby bronzovej, vedeného V. Furmánkom, sa preskúmalo v roku 1973 žiarovisko L-IV-4. Uhlíky, ktoré z neho pochádzajú, boli z týchto drevín: 16 uhlíkov z duba (Quercus spec.), 3 uhlíky z trnky, alebo zo slivky (Prunus spec.).

Nálezy potvrdzujú názory autorky, ktoré v súvislosti so žiarovým pochovávaním v dobe bronzovej vyslovila (Hajnalová 1978). V citovanej práci sú komentované aj viaceré nálezy uhlíkov z pohrebiska v Radzovciach, zistené v urnách spolu s nedokonale zhorenými ľudskými kosťami.

S p i š s k ý Š t v r t o k, Myšia hôrka (okr. Spišská Nová Ves)

Z niekoľko rokov trvajúceho výskumu sídliska otomanskej kultúry, vedeného J. Vladárom, pochádza väčší počet nálezov zuhoľnatených drevín, semien pestovaných rastlín a mazanice s odtlačkami rastlín. V roku 1977 bolo odovzdaných do laboratória 36 nálezov mazanice. Zatiaľ nespracované. Všetkých 56 nálezov z tejto lokality bude v najbližších rokoch kompletne spracovaných.

Š v á b o v c e, Pri bani (okr. Poprad)

Výskum pohrebiska z doby bronzovej, vedúci A. Točík, rok 1956. Z hrobu 3/56 pochádza malé množstvo "šupinatých" uhlíčkov. V deviatich prípadoch sa

dalo s určitosťou povedať, že ide o ihličnaté drevo. V ôsmich prípadoch je to pravdepodobne jedľa (Abies spec.?) a v jednom prípade smrek, alebo borovica (Picea, Pinus?).

T r e n č í n (okr. Trenčín)

Paleolit, výskum v r. 1961, vedúci J. Bárta, 4 nálezy uhlíkov, nespracované.

V a r í n (okr. Žilina)

1. Vŕšok na Rudách (zo zásypu jám na ťažbu železnej rudy), SV val, záchranný výskum O. Šeda. Uhlíky získal preplavovaním výplne jám, z ktorých sa ťažila železná ruda. Analýzou sme zistili 7 stredne veľkých uhlíkov z tisu (Taxus bacata), dva z nich boli nedokonale zhorené a petrifikované kovovými kysličníkmi, 1 uhlík bol pôvodne z bresta (Ulmus spec.), 1 uhlík pochádzal z konára bližšie neurčiteľnej dreviny.

2. Vŕšok na Rudách (terasa na V od temena), záchranný výskum O. Šeda. Uhlíky získal vyzbieraním v hlinitej vrstve terasy, v tesnej blízkosti jám na ťažbu železnej rudy. Sú veľmi drobné, s určitosťou možno povedať iba to, že pochádzajú z ihličnatých drevín.

3. Nezbudská lúčka (dolina za Starým hradom), záchranný výskum O. Šeda. Uhlíky boli pozbierané medzi drobnými kúskami železnej trosky na dne doliny s potokom. Po analýze môžeme konštatovať, že uhlíky sú drobné, pochádzajú z ihličnatých aj listnatých drevín. Rodová príslušnosť bola určiteľná iba v troch prípadoch: 3 uhlíky z borovice (Pinus spec.), 2 uhlíky zo smreka? (Picea spec.), 2 uhlíky z lipy (Tilia spec.).

4. Nezbudská lúčka (Pri Háji, svah pod poľnou cestou), záchranný výskum O. Šeda. Uhlíky sa nachádzali vo vrstve hliny spolu s črepmi púchovskej kultúry, datovanými do doby rímskej, kusmi mazanice a železnou troskou. Všetky uhlíky nazbierané v rôznych polohách (19 kusov) boli z duba (Quercus spec.).

5. Rudy (okraj lesa nad lúkami s chatkami), záchranný výskum O. Šeda. Autor výskumu predpokladá, že plytké jamy s priemerom 1,5-2 m sú zvyškom po milieroch pravdepodobne z novoveku. Analýza ukázala, že 13 veľkých uhlíkov bolo z buka (Fagus silvatica), 2 menšie uhlíky boli z jedle (Abies spec.).

Nálezy zvyškov zuhoľnatených driev pochádzajúce z miest, kde sa našla železná troska alebo stopy baníctva, predstavujú zaujímavé doklady ľudskej činnosti v minulosti. Žiaľ, išlo len o prieskumné alebo zisťovacie akcie, komplexný systematický výskum sa nerobil. Získaný materiál nie je interpretačne dobre zhodnotiteľný. Možno, že do súboru nálezov sa dostali aj recentné zvyšky, ktoré v turisticky navštevovaných miestach nie sú zriedkavosťou. Ich nález z polohy 1 a 4 môžeme s určitosťou prisúdiť k archeologickým zvyškom. Tis, ktorý ako bežne sa vyskytujúca drevina už dávno z našich lesov vymizol, mohol predstavovať v polohe 1 zvyšok predmetu, pri ktorom sa dobre využili vlastnosti tisového dreva (tvrdosť, špecifická váha a trvanlivosť). Nálezy tisu nie sú v severnej časti Slovenska ojedinelé. Častejší výskyt sme zaznamenali aj v Liptovskej kotline na rozhraní doby laténskej a rímskej

(Hajnalová 1977). Uhlíky duba, pochádzajúce z polohy 4, poukazujú azda na existenciu lesného spoločenstva, ktoré by sme v tejto oblasti už asi ťažko našli. V dobe rímskej, ktorú nálezy púchovskej keramiky dokladajú, pravdepodobne existovalo v týchto polohách dubovo-hrabové spoločenstvo, ktoré sa nám podarilo pre toto obdobie dokázať v Liptovskej kotline (Hajnalová 1977). Predpoklad, ktorý O. Šedo vyslovil pri interpretovaní nálezu 5, že totiž ide o miliere, môžeme potvrdiť. Buk patrí k drevu, z ktorého sa vyrábalo drevné uhlie. Zaujímavý by bol detailný prieskum tejto polohy, aj keď ide o novoveké objekty.

V e ľ k é K o s i h y, hospodársky dvor JRD (okr. Komárno)

Záchranný výskum pohrebiska zo 7. storočia, vedúca Z. Čilinská, 2 nálezy. V oboch prípadoch (hrob 24 a 25) sme nezistili pri vizuálnom posudzovaní žiadne paleobotanické zvyšky. Výrazne odlišná svetlejšia pôda ostro prechádzala do tmavej vrstvy. Môže to svedčiť o pochovaní vo vydrevenej hrobovej jame, alebo v truhle, no bežnými laboratórnymi metódami sa to nedá dokázať. Po preplavení sme zistili väčšie množstvo škrupín z vajíčok.

V e ľ k ý S l a v k o v, Burich (okr. Poprad)

Výskum paleolitického osídlenia, vedúci J. Bárta, 7 nálezov zuhoľnatených drevín, nespracované.

V e ľ k ý Š a r i š, horný hrad (okr. Prešov)

Pri systematickom výskume M. Slivku sa zistil v sektore V, v úseku 23, v hĺbke 220-230 m, spálený horizont. Väčšie aj menšie uhlíky sú: 10 uhlíkov z duba (Quercus spec.) a 4 uhlíky z gaštana jedlého (Castanea sativa). Vo vzorke sme našli tiež drevo - 6 väčších kusov, ktoré bolo pred požiarom spráchnivené, a teda nebolo možné určiť jeho rodovú príslušnosť. Akému účelu drevo, ktoré sme analyzovali, slúžilo, bude musieť určiť archeológ. Zaujímavý je nález dreva gaštana jedlého (Castanea sativa). Keďže presné archeologické datovanie nám nie je známe, ťažko nález tejto dreviny komentovať. Nálezový posudok je uložený v dokumentácii Archeologického ústavu SAV.

V ý č a p y - O p a t o v c e (okr. Nitra)

Výskum pohrebiska zo staršej doby bronzovej v r. 1951-1954, vedúci A. Točík. Z hrobu 12 pochádza mazanica v tvare troch značne korodovaných bochníkov. Hmota tmavosivej farby s priemerom približne 6-10 cm sa skladá z hliny a veľkého množstva pliev. Výraznejší odtlačok zrna niektorej z obilnín sme nezistili. Zdá sa, že v hmote sa nachádzajú na hrubšie časti polámané zrná. Nálezový posudok je uložený v dokumentácii Archeologického ústavu SAV.

Z á d i e l s k e D v o r n í k y, Kostrová jaskyňa (okr. Košice-vidiek)

Výskum J. Bártu, rok 1975, 1 nález uhlíkov datovaný do doby bronzovej, neanalyzované.

Z á v a d a, Chríby (okr. Topoľčany)

Systematický výskum slovanského pohrebiska, vedúca D. Bialeková, 3 nálezy, nespracované.

Z b e h y, románsky kostol (okr. Nitra)

Systematický výskum v roku 1967, vedúci A. Ruttkay, 1 nález tehly s výraznými odtlačkami rastlín. V profile sa nachádzalo väčšie množstvo odtlačkov stebiel, listov, semien divo rastúcich tráv a niekoľko dobre rozlíšiteľných odtlačkov zŕn pestovaných rastlín: 3 zrná pšenice (Triticum spec.) a 3 zrná jačmeňa siateho (Hordeum vulgare L.). Nálezový posudok je uložený v dokumentácii Archeologického ústavu SAV.

Ž e m b e r o v c e, Čriepeš (okr. Levice)

Zisťovací výskum valov robil T. Kolník v roku 1976. Tieto archeologické objekty nie sú ešte datované. Tri nálezy uhlíkov z konštrukcie valov pochádzajú z týchto polôh:

1. Profil 1, rez: 3 uhlíky z duba (Quercus spec.).

2. Profil 1, južná strana: 19 uhlíkov z duba (Quercus spec.). Pri šiestich uhlíkoch bolo možné konštatovať, že drevo sa najskôr čiastočne rozložilo - spráchnivelo - a potom zhorelo.

3. Profil 2, pri hruške: úplne deštruované zhorené drevo, štruktúra je zreteľná iba na radiálnom reze.

Podľa nálezových okolností možno predpokladať, že drevená konštrukcia v polohe 2 a 3 zhorela po čiastočnej deštrukcii, rozložení dreva. Aký čas bol potrebný na rozloženie dreva, nemôžeme určiť, lebo nálezové okolnosti (poloha uhlíkov v telese valu, hladina spodnej vody, ostatný konštrukčný materiál telesa valu, možnosť ovplyvňovania zmenou poveternostných pomerov a pod.) nepoznáme.

Ž i l i n a, Strážov - Tomanová (okr. Žilina)

Výskum O. Šeda, sídlisko púchovskej kultúrnej skupiny patriace do doby rímskej. Uhlíky z kultúrnej vrstvy - 9 väčších kusov - boli z topoľa (Populus spec.).

Ž i l i n a - Z á v o d i e, Skalka (okr. Žilina)

Záchranný výskum O. Šeda, chata púchovskej kultúrnej skupiny z doby rímskej. Vzorka odoslaná na analýzu pozostávala zo zuhoľnatených i nezuhoľnatených zŕn a semien pestovaných rastlín aj burín a tiež z uhlíkov. Pochádza z vrstvy nachádzajúcej sa nad zistenými archeologickými objektmi v najspodnejšej časti ornice.

Pestované rastliny, zuhoľnatené semená

jačmeň siaty plevnatý	(Hordeum vulgare) 1 (počet kusov
pšenica siata	(Triticum aestivum) 41
pšenica	(Triticum spec.) 14
pšenica dvojzrnná?	(Triticum dicoccon?) 1
raž siata	(Secale cereale) 6
hrach siaty	(Pisum sativum) 9
bôb obyčajný konský	(Faba vulgaris) 17 úlomkov

buriny, zuholnatené semená

skorocel	(Plantago spec.) 4

buriny, nezuholnatené semená

tetucha kozí pysk	(Aethusa cynapium) 10
cesnačka lekárska	(Alliaria officinalis) 1
kapustokveté	(Brasicaceae) 14
mrkva obyčajná	(Daucus carota) 1
konopica napuchnutá?	(Galeopsis tetrahit) 1
konopica širokolistá?	(Galeopsis ladanum) 3
lipkavec	(Galium spec.) 1
mrlík	(Chenopodium spec.) 1549
hluchavka	(Lamium spec.) 59
paštrnák siaty	(Pastinaca sativa) 1
malina	(Rubus idaeus) 1
štiav	(Rumex spec., Acetosa spec.) 62
hviezdica prostredná?	(Stelaria media?) 11
čistec roľný	(Stachys arvensis) 25
peniažtek	(Thlaspi spec.) 9
veronika	(Veronica) 6
vika	(Vicia spec.) 1
neurčené	10

zuholnatené dreviny

smrek obyčajný	(Picea excelsa) 4
jedľa biela	(Abies alba) 5
borovica?	(Pinus spec.) 1
vŕba	(Salix spec.) 1

Interpretovať tento nález ako archeobotanický nemožno. Sortiment pestovaných rastlín, ale aj morfologické znaky na zrnách poukazujú na to, že môže ísť o stredoveký až novoveký nález. Skôr sme sa však stretli so semenami burín súčasného synantropného spoločenstva obrábaného poľa, kde sú semená v pôde niekoľko centimetrov pod povrchom. Sortiment burín je poznačený bezprostrednou blízkosťou lesa a lúky. Zuholnatené semená pestovaných rastlín pravdepodobne svedčia o novovekom barbarskom spôsobe čistenia polí ohňom.

L i t e r a t ú r a

BALABÁN, K. 1955: Anatomie dřeva. Praha.

HAJNALOVÁ, E. 1977: Paleobotanické doklady poľnohospodárstva a používania drevín v oblasti Liptova v dobe laténskej a rímskej. V tlači.

HANJALOVÁ, E. 1977a: Zuholnatené rastlinné zvyšky v eneolitickej nádobe z Levíc. Slovenská archeológia, 25, s. 7-12.

HAJNALOVÁ, E. 1978: Nálezy rastlín na pohrebiskách v pravekom a včasnohistorickom období Slovenska a ich úloha v pohrebnom ríte. Archeologické rozhledy, 30, s. 123-132.

HARTYÁNYI, B. - NOVÁKI, G. - PATAY, A. 1968: Növényi mág-és terméslelet ek Magyarországon az újkőkortól a XVIII. századig. V: Magyar Mezőgazdasági Múzeum közleményei 1967-1968. Budapest, s. 5-84.

KAVINA, K. 1932: Anatomie dřeva. Praha.

LOŽEK, V. 1977: Co dnes víme o vývoji středoevropské krajiny v poledové době. Živa. Časopis pro biologickou práci, 25, s. 122-125.

MICHALKO, J. - BERTA, J. 1972: Lesné spoločenstvá. V: Slovensko. Príroda. Bratislava, s. 486-531.

FUNDÜBERBLICK UND ANALYSEN VON PFLANZENMAKRORESTEN AUS ARCHÄOLOGISCHEN GRABUNGEN. Das paläobotanische Laboratorium in der Abteilung der Hilfswissenschaften des Archäologischen Instituts der SAW zu Nitra vermerkte im J. 1977 von 37 Fundstellen (303 Funde) Pflanzenfunde. Da die systematischen Grabungen mehrere Jahre dauern und die Datierung der paläobotanischen Funde, die nur auf archäologischen Datierungsmethoden beruht, erst in der Schlussphase der Grabung bekannt wird, ist es unzweckmässig und unmöglich, alle Funde im Laufe des Jahres zu analysieren. Der Beitrag befasst sich mit Analysen des paläobotanischen Materials aus dem J. 1977, die in den Fundbegutachtungen in der Dokumentationsabteilung des Instituts aufbewahrt werden (einige stammen aus älteren Grabungen). Ausserdem evidiert sie hier die bis jetzt noch nicht beurteilten Funde.

Die Verfasserin beschreibt Funde verkohlter Hölzer aus Skelettgräbern von Nitra-Dolné Krškany (Bez. Nitra), Švábovce (Poprad), Funde von Pflanzenresten aus Skelettgräbern in Nitra-Lužianky (Nitra) und Palárikovo (Nové Zámky), ferner analysiert sie "Brotlaibe" mit Spreuresten aus Čierne Kľačany (Nitra) und Výčapy-Opatovce (Nitra), Sie interpretiert auch Holzkohlenstückchen von einem Brandplatz, der in unmittelbarer Nähe des Brandgräberfeldes in Radzovce (Bez. Lučenec) entdeckt wurde.

Sie befasst sich mit Funden von Pflanzenabdrücken auf Hüttenlehm und Keramik aus Siedlungen von Hoste (Galanta), Hurbanovo (Komárno), Levice (Levice), Pečeňady (Trnava) und Zbehy (Nitra). Sie analysiert die Fundkomplexe von Holzkohlenstückchen aus den Siedlungen von Horná Seč (Levice), Hoste (Galanta), Ilanovo (Liptovský Mikuláš), Kvačany (Liptovský Mikuláš), Liptovská Sielnica-Liptovská Mara (Liptovský Mikuláš), Nitra (Nitra), Palárikovo (Nové Zámky), Ploštín (Liptovský Mikuláš), Varín (Žilina), Veľký Šariš (Prešov) und Žilina-Strážov (Žilina).

Die Verfasserin registriert die Analyse der Samen und Körnerreste von Kulturpflanzen und Unkräutern aus folgenden Fundstellen: Hoste (Galanta) Ilanovo (Liptovský Mikuláš), Košice-Barca (Košice), Liptovská Sielnica-Liptovská Mara (Liptovský Mikuláš), Ploštín (Liptovský Mikuláš) und Prešov (Prešov).

Die Funde von verkohlten Samen und Körnern von der Fundstelle Žilina-Závodie (Žilina) bestimmt die Verfasserin als wahrscheinlich rezente Reste, obwohl sie sich in unmittelbarer Nähe eines Siedlungsobjektes der Púchover Kultur (römische Zeit) befanden. In Košice-Krásna nad Hornádom

(Košice) erfasste man ein Monoxyl, dessen Holz im Labor analysiert wurde. Die Verfasserin interpretiert die Funde von Holzkohlestückchen aus dem ausgedehnten Fortifikationssystem in Žemberovce (Levice), wo eine Feststellungsgrabung realisiert wurde. Sie evidiert auch die Fundstellen, auf denen im J. 1977 Pflanzenreste gefunden, aber fachlich noch nicht ausgewertet wurden. Es sind: Bojnice (Prievidza), Ducové (Trnava), Hraň (Trebišov), Komjatice (Nové Zámky), Modranka (Trnava), Nitra-Čermáň (Nitra), Nitra-Chrenová (Nitra), Nitriansky Hrádok (Topoľčany), Spišský Štvrtok (Spišské Nové Ves), Nové Mesto nad Váhom-Mnešice (Trenčín), Veľký Slavkov (Poprad) und Zádielske Dvorníky (Košice). Gräberfelder: Čakajovce (Nitra), Komárno (Komárno), Šebastovce (Košice) und Závada (Topoľčany).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V IŽI

Milan H a n u l i a k

Lokalita sa nachádza v katastri obce Iža (okr. Komárno), na ľavom brehu Dunaja, v polohe nazvanej podľa kilometrážnej tabule dunajského toku kilometer 1760. Zistená bola pri prieskume po období jarného zvýšenia hladiny rieky, keď sa v dôsledku erozívnej činnosti vody odvalil kus brehu. V jeho profile sa objavila deštrukcia z pálených tehál. Pri archeologickom výskume realizovanom od 19. 9. do 4. 10. 1977 sa zistila táto situácia:

Interiér deštruovaného objektu tvorili pôvodne štyri múriky široké 80 cm, vzdialené od seba 130 cm (obr. 40). Každý z nich sa skladal zo štyroch do červena vypálených estrichovitých vrstiev, hrubých 6-12 cm, ktoré na seba priamo nadväzovali, okrem najspodnejšej vrstvy, oddelenej od ostatných 8 cm hrubou vrstvou deštrukcie. Posledná, najvrchnejšia vrstva mala na povrchu maltové lôžko, do ktorého boli ukladané tehly prvého radu nadzemného muriva. Spomenuté múriky boli ohraničené obvodovými múrikmi z nepálených tehál, kladených na základ z troch riadkov pálených tehál. Pred nimi sa zachovali pálené tehly zo spodného riadka múru tvoriaceho vlastnému múriku čelnú plentu (obr. 41). Pod obvodovými múrikmi sa nachádzal 30 cm široký a 60 cm hlboký žľab, vyplnený ílovitou zemou.

Podľa veľmi skromného inventára a historických prameňov možno stavbu datovať do druhej polovice 18. až na začiatok 19. stor. V interpretácii stavby je zatiaľ mnoho otáznikov, pretože stavebné detaily i samotná dispozícia objektu nemajú nateraz analógie. Komplikovaná situácia však zatiaľ skôr svedčí o výrobnom charaktere objektu, napr. pevnej hospodárskej či výrobnej časti vodného mlyna, alebo o objekte súvisiacom s vodnou dopravou.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IN IŽA. Die Fundstelle befindet sich im Gemeindekataster von Iža (Bez. Komárno) am linken Donauufer. Im Laufe der Rettungsgrabung wurde ein Objekt abgedeckt, das aus vier kleinen, 130 cm voneinander entfernten und von vier Estrichlagen gebildeten Mauern bestand (Abb. 40). Sie waren von kleinen Umfassungsmauern aus ungebrannten Ziegeln umgrenzt, die mit gebrannten Ziegeln angeblendet waren (Abb. 41). Unter der Mauer befand sich eine mit lehmigem Boden ausgefüllte Rinne. Nach Inventar und historischen Quellen stammt der Bau aus der zweiten Hälfte des 18. bis Anfang des 19. Jh. Infolge seiner komplizierten baulichen Anlage kann das Objekt mit gewisser Reserve als Produktionsstätte interpretiert werden, die entweder der Bestandteil einer Wassermühle war oder mit dem Wasserverkehr zusammenhing.

VÝSKUM SLOVANSKO-AVARSKÉHO POHREBISKA V ČATAJI

Milan H a n u l i a k

Asi 35 km severovýchodne od Bratislavy, približne severne od cesty Blatné - Čataj, sa zo seneckej roviny dvíhajú úbočia trnavskej tabule. Tesne na jej okraji sa pri zemných prácach spojených so stavbou diaľnice narušili hroby slovansko-avarského pohrebiska. V roku 1975 sa preskúmalo a pred zničením zachránilo 30 hrobov (J. Pavúk), v roku 1976 sa preskúmalo ďalších 53 (O. Ožďáni, M. Hanuliak) a v poslednej výskumnej sezóne od apríla do júla 1977 to bolo 72 hrobov (M. Hanuliak).

Nerovnomerne rozložené hroby vytvárajú zhluky. V centrálnej časti bolo 135 hrobov pomerne husto vedľa seba. Severozápadne od nej bola malá skupinka so šiestimi a ďalšie so štrnástimi hrobmi, ktoré sa inventárom, tvarom a úpravou hrobových jám líšili od centrálnej skupiny.

Najpočetnejšie boli na pohrebisku hrobové jamy v tvare obdĺžnika s temer pravouhlými rohmi, so zvislo klesajúcimi stenami a rovným dnom. Jamy v tvare štvorca a lichobežníka boli ojedinelé. Šikmo klesajúce steny, šachtová úprava jamy a hrobové jamy s priehlbňami na dne pri kratších stenách sa vyskytli vždy v dvoch prípadoch. Hĺbka hrobových jám bola rôzna. Najplytšie boli detské hroby (15-50 cm), hoci niektoré z nich mali značnú hĺbku (hrob 109, hĺ. 240 cm). V hroboch dospelých sa hĺbka pohybovala od 70 do 230 cm. Jazdecké hroby boli spravidla hlboké nad 200 cm, iba hrob 148 bol hlboký 60 cm.

V 37 hroboch bolo možné sledovať zvyšky drevených konštrukcií rôznych typov. Najčastejšia (28 hrobov) bola rámová obdĺžniková konštrukcia s príklopom. Jej steny sa v rohoch dotýkali, v niektorých prípadoch sa zistili menšie odlišnosti (napr. prekríženie rámovej konštrukcie v rohoch a pod.). V piatich hroboch bola konštrukcia tohto typu v rohoch spevnená kolmi, v troch hroboch

boli štvorkolové konštrukcie. Štyri kolové jamky, ktoré sa našli v jednom prípade pri ústí hrobovej jamy, zrejme súviseli s nadzemnou drevenou konštrukciou. Prípady, keď bola kostra obložená doskou iba z jednej strany, prekrytá dvoma doskami na spôsob sedlovitej strechy, prekrytá roštom upevneným na dvoch horizontálne ukotvených koloch, boli ojedinelé. V dvoch hroboch sa zistila iba vrchná krycia doska.

Z celkového počtu hrobov boli v 78 pochované deti (v jednom hrobe s koňom), v 76 pochovaní dospelí (v siedmich s koňom), v jednom hrobe bol dospelý s dieťaťom po ľavom boku. Mŕtvi ležali na chrbte s vystretými končatinami, v jedenástich prípadoch mali ruky striedavo, alebo obe uložené na panve. V jazdeckých hroboch bol zhodne orientovaný kôň uložený vždy po ľavom boku mŕtveho. Prevládajúca bola orientácia SZ-JV (86 hrobov), SZZ-JVV (38 hrobov), SSZ-JJV (30 hrobov), obrátená orientácia JV-SZ (6 hrobov) a ostatné odchýlky sa vyskytli obyčajne v jednom až dvoch prípadoch.

Hrobový inventár je zastúpený výstrojom pochovaných, výstrojom koňa a milodarmi. Z 31 detských hrobov pochádzajú nádoby, nachádzané pri nohách, menej pri hlave, predstavujúce často jediný inventár. Veľmi časté boli aj nožíky, koráliky z náhrdelníkov, zriedkavejšie boli jednoduché krúžkové náušnice z bronzového drôtu a náušnice s hrozienkom, vedierka, rolničky. V dvoch hroboch sa našli železné bradatice a v piatich strelky zo šípov. V hrobe 71, v ktorom bolo uložené dieťa s koňom, sa našli liate nákončia a plechové kovania z pásovej garnitúry (obr. 43: 1-10), nôž, vedierko a charakteristické časti konského postroja, pozostávajúce zo zubadla a dvoch strmeňov. V hrobe 119 bol pôvodne cez hruď až ku kolenám uložený kompletný opasok; všetky liate kovania sa našli v jednej línii (obr. 43: 11-22), ďalej sa v hrobe našlo vedierko, nôž a strelka zo šípu. V hrobe 151 bol cez pravú ruku uložený sax dlhý 71 cm, pri lebke sa našli dve náušnice s hrozienkom, dve nášivky v tvare pukličky, koráliky, nôž a vedierko.

V hroboch mužov boli najčastejšie nožíky, ocieľky s kresacími kamienkami a pracky. Do kategórie hrobov bojovníkov patria hroby 60, 74, 145. Našli sa v nich kovania z pásových garnitúr (obr. 43: 23-34), dve šable, sekery (obr. 44: 1, 7), nožíky, hrot oštepu, vedierko, bližšie neurčený železný predmet pripomínajúci otku (obr. 44: 2) a oblúk pracky s roztepanými, špirálovite stočenými koncami (obr. 43: 29). Z jazdeckých hrobov bol najbohatší hrob 148, hlboký iba 60 cm, s nálezmi dvoch pozlátených náušníc z bronzu, liatych kovaní z opaska, plechových nášiviek z odevu, meča, oštepu, kostenej hlavice bolasa a vedierka. Výstroj koňa pozostával z ohlávky zdobenej pukličkami z bieleho kovu, zo zubadla, z dvoch ostrôh a praciek z remeňov postroja. V ďalších hroboch, ktoré boli všetky vykradnuté, sa okrem zubadiel, strmeňov a železnej falérky našli hroty oštepov, liate kovania z pásových garnitúr (obr. 44: 3-6, 9-13), nože, strelka zo šípu a ocieľka s kresacími kamienkami.

Inventár ženských hrobov pozostával prevažne z jednoduchých krúžkových náušníc z bronzového drôtu či náušníc s hrozienkom, korálikov z náhrdelníkov, nožíkov a výnimočne sa našiel i praslen. V hrobe 144 sa po každej strane lebky

našli štyri odlišné náušnice; z nich najpozoruhodnejšia je lunicovitá zo strieborného plechu s hviezdicovitým príveskom (obr. 44: 8).

Temer v pätine hrobov sa našli vaječné škrupinky alebo zvyšky mäsitej potravy zastúpené kosťami hydiny a rožného dobytka, ukladané konča nôh mŕtvych; z nich dve tretiny sa nachádzali v hroboch dospelých. Naproti tomu boli nádoby s jedlom či nápojom vkladané výlučne do detských hrobov.

Inventár pohrebiska, v ktorom boli zastúpené v malom množstve aj predmety z horizontú plechovej tepanej industrie a prevažujúca časť materiálu z horizontu liatej industrie, spolu so západnými importmi datuje pohrebisko do druhej polovice 7. a do 8. stor.

Intencionálne porušovanie a vykrádanie hrobov sme na pohrebisku zaznamenali v piatich prípadoch. V štyroch prípadoch (jazdecké hroby) bolo možné sledovať obyčajne centrálne umiestnenú vykrádaciu šachtu s lievikovite zahĺbenými stenami už na úrovni spraše. V troch hroboch boli kostry jazdca i koňa rozhádzané a kosti sa nachádzali i vo výplni jamy. Ojedinele sa súčasti hrobového inventára našli medzi prehádzanými kosťami alebo v neporušenej časti hrobovej jamy mimo vykrádacej šachty. V ďalšom hrobe bola kostra muža intencionálne porušená (hrudník a horné končatiny), vykrádacia šachta sa však nezachytila.

Počet dosiaľ preskúmaných 155 hrobov predstavuje časť pohrebiska, ktorého severný a západný okraj sa podarilo zachytiť. Východný okraj nebude podľa malej hustoty hrobov príliš vzdialený od hranice preskúmanej plochy. Dvoma zisťovacími sondami bolo v sezóne 1977 zachytené pokračovanie pohrebiska južným smerom. Na dosiaľ nepreskúmanej ploche možno predpokladať ešte zhruba 200 hrobov.

Okrem získania ďalšieho svedectva z oblasti materiálnej a duchovnej kultúry význam pohrebiska spočíva hlavne v jeho vzťahu k dosiaľ preskúmaným pohrebiskám v Páci (Čilinská 1976, s. 82-85), v Senci (výskum A. Točíka) a Bernolákove (Kraskovská 1962, s. 425 n.) v súvise s riešením problematiky tamojšieho mikroregiónu.

L i t e r a t ú r a

ČILINSKÁ, Z. 1976: Pohrebisko z 8. storočia v Číferi-Páci. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1975. Nitra, s. 82-85.

KRASKOVSKÁ, Ľ. 1962: Pohrebisko v Bernolákove. Slovenská archeológia, 10, s. 425 n.

ABDECKUNG EINES SLAWO-AWARISCHEN GRÄBERFELDES IN ČATAJ. Vom April bis Juni 1977 wurde die Erschliessung des Gräberfeldes in Čataj (Bez. Bratislava-Land) fortgesetzt. Das Ergebnis waren weitere 72 Gräber, die zusammen mit den in den J. 1975-1976 untersuchten 83 Gräbern einen Bestandteil des Gräberfeldes aus der zweiten Hälfte des 7.-8. Jh. bilden.
Ausser kleinen, für dieses Gräberfeld jedoch charakteristischen Einzelheiten in der Grabgrubenherrichtung und in der Auswahl des Fundinventars, unterscheidet es sich im Grunde nicht von analogen Gräberfeldern dieser Epoche. Im Fundinventar sind bronzene getriebene sowie gegossene Gürtel-

beschläge (Abb. 43: 1-10, 11-22, 23-34; Abb. 44: 3-6, 9-13), Eisenäxte (Abb. 44: 1, 7), Messer neben zwei Äxten und zwei Säbeln auch Speerspitzen, Keramik mit Wellenliniendekor, Halsbandperlen, schlichte Bronzedraht- und traubenförmige Ohrringe vertreten. Ein Kriegergrab enthielt ein an eine Reute erinnerndes Eisengerät (Abb. 44: 8) und die Schnalle mit ausgehämmerten, spiralförmig eingedrehten Enden (Abb. 43: 29).
Bis jetzt wurde der Nord- und Westrand des Gräberfeldes, das ost- und südwärts fortsetzt, abgedeckt. Auf der unerforschten Fläche sind noch ungefähr 200 Gräber anzunehmen.

NÁLEZ MAĽOVANEJ KERAMIKY VO VEĽKÝCH JANÍKOVCIACH

Igor H r u b e c

V máji 1977 sa našli pri výkope ryhy pre vodovod v intraviláne obce Veľké Janíkovce (okr. Nitra) zlomky keramických nádob. Štrkovitá zemina vykopaná z ryhy v okruhu nálezu prezrádzala dávnejšie porušenie povrchovej vrstvy. Asi pri starších stavebných prácach bola zmiešaná aj so stavebnou sutinou - bola teda starším zásypom. Zvlášť výrazný bol tento stav pred domom č. 351 (majiteľka M. Baliová), kde sa medzi vykopanou zeminou našli početné kusy novovekej maľovanej keramiky a zlomky zvieracích kostí. Z črepov, náhodne zozbieraných robotníkmi, sa dala v Archeologickom ústave SAV zrekonštruovať veľká misa; ostatné črepy sú z dvoch ďalších nádob.

1. Maľovaná misa s mierne odsadeným plochým, aj znútra zvýrazneným dnom; šikmé steny ústia pod vodorovne skrojeným okrajom do pásovej lišty s tromi žliabkami; znútra a na lište je potiahnutá bielou polevou a zdobená štyrmi zväzkami od okraja ku dnu smerujúcich hnedých línií a bodov; zvonku je drsná, červená, bez polevy, s uškom na zavesenie a so stopami po vytočení na kruhu; rekonštruovaná; v. 10 cm, Ø dna 19 cm, Ø ústia 37 cm (obr. 42: 1).

2. Zlomok z maľovanej misy s mierne odsadeným plochým dnom; jej šikmá stena ústila do pásovej lišty so zaobleným okrajom; znútra a na lište bola potiahnutá bielou polevou a bohato maľovaná červeným a hnedým rastlinným ornamentom; zvonku červená, bez polevy (obr. 42: 2).

3. Valcovité držadlo asi z misy na troch nôžkach, ku koncu mierne hrotité a duté, odlomený kus zo steny misy je znútra potiahnutý lesklou červenou polevou; d. 12 cm (obr. 42: 3).

Črepy zo všetkých troch nádob sú z jemne plavenej hliny, pomerne tenkostenné a dobre vypálené. Na zachovaných zlomkoch niet žiadnej značky výrobcu. Tvarom i výzdobou nádoby, z ktorých pochádzajú, prezrádzajú, že ich vytvorili už po onom výraznom medzníku výroby keramického riadu, ktorým sa končí obdobie tvarovej jednoduchosti a prevažne mechanickej výzdoby stredo-

veľkej keramiky rytím, kolkovaním či plastickými doplnkami. Po tomto medzníku nastupuje v hrnčiarskej výrobe jednak podstatne širšia paleta funkčných tvarov, jednak hlavne výzdoba maľovaná z voľnej ruky, umožnená už znalosťou krycích glazúr, čo súviselo aj s dokonalejším dvojnásobným vypaľovaním.

Toto rozhranie vo vývoji hrnčiarskej výroby je územne a časove veľmi nejednotné, a preto ťažko môže slúžiť ako datovacie kritérium. Vo všeobecnosti sa podľa dosť malého počtu dokladov u nás kladie na rozhranie 16. a 17. storočia s uvedomením si značného pretrvávania starších výrobných techník. Misy s veľkým priemerom sa podľa E. Plickovej vyrábali dovtedy, kým ešte spoločne stolovali všetci príslušníci veľkých rodín a trojnožky zasa dotiaľ, kým nezanikli otvorené ohniská (Plicková - Scheufler 1966, s. 46).

Nálezy z Veľkých Janíkoviec patria k typickým výrobkom ľudového úžitkového hrnčiarstva pravdepodobne ešte včasného novoveku. Z hľadiska výskumu tvoria rozhranie záujmov archeológie a národopisu. Tvar mís je síce už vyvinutý, ale biela poleva je ešte dosť nedokonalá (časom vyblednutá) a aplikovaná len na vnútornej strane misy. Na vonkajšej - "neviditeľnej" strane hrnčiar šetril pravdepodobne v tom čase ešte vzácnou surovinou. Maľovaná výzdoba je dosť jednoduchá a na rekonštruovanej mise dokonca len jednofarebná, a to spúšťaná (kvapnutá farba na okraj sama stečie ku dnu misy a vytvorí tým líniu, obr. 42: 1). Podobná výzdoba v technicky vyspelejšom a mladšom spracovaní je na mise z Kaplicka-Rožmberska (Scheufler 1966, obr. 22) a z oblasti pukanskej keramiky (Polonec - Turzová 1962, obr. 26 a 27). Výzdoba zlomku druhej misy bola maľovaná z voľnej ruky štetcom. Držadlo misy - trojnožky je ešte tiež bez polevy, vnútorná stena misy má už však červenú polevu. Držadlo podobného tvaru má trojnožka z Pukanca (Polonec - Turzová 1962, obr. 31).

Pomerne nedokonalé a skromné aplikovanie nových výrobných techník s krycou glazúrou a použitie malého počtu farieb v jednoduchej maľovanej výzdobe umožňujú len veľmi rámcovo datovať tieto nálezy ešte do včasného novoveku, t. j. asi na rozhranie 17. a 18. stor. Uvedomujeme si značnú nepresnosť tohto časového zaradenia, zapríčinenú nedostatkom iných oporných bodov.

L i t e r a t ú r a

PLICKOVÁ, E. - SCHEUFLER, V. 1966: Lidová hrnčina v Československu. Uherské Hradiště.

POLONEC, A. - TURZOVÁ, M. 1962: Pukanská keramika. Martin.

FUND VON BEMALTER KERAMIK IN VEĽKÉ JANÍKOVCE. Beim Ausschachten einer Rinne für Wasserleitungsrohre im Intravilan von Veľké Janíkovce (Bez. Nitra) fand man mehrere Scherben neuzeitlicher bemalter Keramik und Bruchstücke von Tierknochen. Das aus dem Kiesboden - wahrscheinlich einer Verschüttung älterer Baureste - aufgelesene Fundmaterial stammt von drei Gefässen.

1. Bemalte Schüssel mit einer dreifach ausgekehlten Leiste unter dem Rand; die Innenseite weissglasiert und mit Bündeln brauner Linien verziert, die vom Rand bis zum Boden führen; aussen unglasiert, rot; rekonstruiert (Abb. 42: 1, 2).

2. Scherbe einer bemalten Schüssel mit einer Leiste unter dem Rand; von ihnen weissglasiert und reich mit rot und braun gemaltem Pflanzenornament verziert; aussen unglasiert, rot (Abb. 42: 3).
3. Zylindrischer Griff einer Dreifussschüssel, dem Ende zu spitzig und hohl (Abb. 42: 4).
Die Funde gehören zu Erzeugnissen volkstümlicher Gebrauchskeramik. Die Form der Schüssel ist zwar schon entwickelt, aber die Weissglasierung noch ziemlich unvollkommen (mit der Zeit verblichen) und nur an der Innenseite angewandt. Für die gemalte Verzierung wurden erst wenige Farben verwendet (eine analoge Schüsselverzierung befindet sich in der angeführten Literatur). Diese relativ einfache und bescheidene Verwendung neuer Produktionstechniken ermöglicht es, die Funde mit gewissem Vorbehalt einer späteren Präzisierung dieser zeitlichen Einordnung in die beginnende Neuzeit, etwa an die Wende des 17. und 18. Jh. zu datieren.

ANTROPOLOGICKÉ ZHODNOTENIE KOSTIER Z CHOTÍNA

Július J a k a b

Chotín (okr. Komárno) a jeho okolie sú bohaté na archeologické nálezy. V roku 1977 tu realizoval Archeologický ústav SAV záchranný výskum pod vedením G. Nevizánskeho. Išlo o náhodné nálezy troch kostier v rôznych polohách z odlišných úsekov stredoveku. Pravdepodobne len dve z týchto kostier pochádzajú z pohrebísk. V jednom prípade (poloha Kenderláb) bol hrob zapustený do kultúrnej vrstvy z doby rímskej (rímsko-barbarská kultúra). Podrobný opis okolností súvisiacich s nálezmi, presné datovanie a zhodnotenie archeologických nálezov z hrobov sú uvedené v príspevku G. Nevizánskeho v tomto zborníku.

Zhodnotenie kostier sme robili metódou R. Martina - K. Sallera (1957). Aj miery a indexy sú očíslované podľa týchto autorov. Kapacita lebky bola zisťovaná metódou Welcker I a výška postavy vypočítaná podľa Manouvriera. Absolútne miery sú rozdelené podľa V. P. Alexejeva a G. F. Debeca (1964).

K o s t r a 1 - poloha Kenderláb, 8.-9. storočie, muž, adultus (20 až 40 ročný).

Morfologické hodnotenie: zachovala sa len postkraniálna kostra, ktorá je poškodená a nekompletná. Je strednej stavby so stredne mohutným reliéfom svalových úponov. Sacrum je stredne dlhé, stredne široké a stredne prehnuté. Sulcus praeauricularis nie je vytvorený, incisura ischiadica je veľmi ostrá a spina ischiadica je tupá.

Anomálie a patologické zmeny: canalis sacralis apertus po S III, spina bifida S I až S II.

Metrické hodnotenie: femury nie sú pilastrické a sú hyperplatymérne. Tíbie sú v strede euryknemné a pri foramen nutricium mezoknemné. Výška postavy bola podstredná.

K o s t r a 2 - poloha Káptalán, 9. storočie, muž?, maturus (50 až 60 ročný), (obr. 1: 1).

Morfologické hodnotenie: Lebka sa zachovala takmer nepoškodená. Je gracilnej stavby so stredne vyvinutým reliéfom svalových úponov. Obrys neurokránia je ovoidný a lícne oblúky sú kryptozygické. Klenba lebky tvorí nízky oblúk a steny záhlavia sú k báze lebky zbiehavé. Glabella je III. stupňa, tuberculum marginale malé, čelo klenuté, tubera frontalia stredne veľké, protuberantia occipitalis ext. - 2, tvárový reliéf stredne výrazný, prominencia nosa veľká, processus mastoidei stredne veľké, profil záhlavia klenutý, spina nasalis ant. - 3, profil brady prominuje stredne, zhryz je psalidontný. Očnice sú vysoké a prechodného tvaru, laterálna časť ich horného okraja je oblá, apertura piriformis vysoká a úzka, tvar spodného okraja apertury piriformis - 3, fossae caninae hlboké, tubera mentalia sú stredne veľké. Spinu mentalia tvorí vysoká drsnatina a zuboradie čeľustí je parabolické. Sklovina zubov je popraskaná a abrázia zubov je silná, miskovitého tvaru. Postkraniálny skelet predstavuje poškodené až veľmi poškodené kosti strednej stavby so stredne vyvinutým reliéfom svalových úponov. Krížová kosť je stredne široká a mierne prehnutá. Incisura ischiadica bola pravdepodobne stredne ostrá.

Anomálie a patologické zmeny: ossicula Wormiana, torus palatinus totalis, paradentosis difusa, caries C bilaterálne hore, P_2 vpravo hore a M_3 vpravo dolu, cystis radicularis C obojstranne hore a P_1 vľavo hore; absencia rebier u Th XII, spondylosis et spondylarthrosis deformans universalis, spondylarthritis thoracalis, arthrosis articuli cubiti bilat.

Metrická charakteristika: Lebka - neurokránium je dlhé, široké, veľmi vysoké s dlhou bázou lebky, aristenkefalné a mezokranné, hypsikranné, metriokranné; splanchnokránium je stredne široké, vysoké a leptoprozopné, horná tvár je vysoká a lepténna, očnice stredne veľké, mezokonchné, nosový otvor veľmi úzky, veľmi vysoký a leptorinný, čeľusť ortognátna. Postkraniálny skelet - pravý femur nepilastrický, ľavý pilastrický, tíbie sú v strede mezoknemné a pri foramen nutricium platyknemné, postava bola nadstredná.

K o s t r a 3 - dom č. 144, 10. storočie, muž, adultus (20 až 30 ročný), (obr. 1: 2).

Morfologické hodnotenie: Lebku bolo možné po rekonštrukcii hodnotiť ako veľmi poškodené kránium. Je strednej stavby so stredne vytvoreným reliéfom svalových úponov. Obrys neurokránia je ovoidný a lícne oblúky sú kryptozygické. Klenba lebky je vysoká a steny záhlavia sú k báze lebky rovnobežné. Glabella je III. stupňa, tuberculum marginale nevytvorené, čelo klenuté a tubera frontalia stredne veľké, korodovaná protuberantia occipitalis externa bola minimálne 2. stupňa, tvárový reliéf je stredne výrazný, prominencia nosa stredná, processus mastoidei veľké, profil záhlavia klenutý, profil brady prominuje stredne a zhryz je stegodontný. Očnica (zachovala sa len vpravo) je hranatá

a stredne vysoká, laterálna časť jej horného okraja je prechodného typu, apertura piriformis bola pravdepodobne vysoká a široká, tvar jej spodného okraja - 4, fossae caninae sú plytké a tubera mentalia malé. Spina mentalis má tvar vysokej drsnatiny a zuboradie oboch čeľustí je parabolické. Mierne abradované zuby majú popraskanú sklovinu. Postkraniálny skelet sa zachoval vo veľmi poškodenom stave. Kosti sú robustnej stavby so stredne mohutným rozvojom reliéfu svalových úponov. Krížová kosť je stredne dlhá, úzka a stredne prehnutá. Sulcus praeauricularis nie je vytvorený a incisura ischiadica major je stredne ostrá.

Anomálie a patologické zmeny: aplázia I_1 obojstranne dolu, vychýlenie I_2 obojstranne dolu približne o 20 až 30° doprava vzhľadom k mediosagitálnej rovine, I_2 vľavo dolu morfologicky napodobňuje očný zub; canalis sacralis apertus po S II, sacralisatio L V bilateralis (lat. dext. subtotalis, lat. sin. totalis).

Metrická charakteristika: Lebka - neurokránium je dlhé, stredne široké, vysoké s dlhou bázou lebky, aristenkefalné a dolichokranné, ortokranné, akrokranné; splanchnokránium je vysoké, horná tvár tiež vysoká, pravá očnica je nízka, stredne široká a mezokonchná, čeľusť brachyuranná a ortognátna. Postkraniálny skelet - femury sú pilastrické, platymérne a výška postavy bola nadstredná.

L i t e r a t ú r a

ALEXEJEV, V. P. - DEBEC, G. F. 1964: Kraniometrija. Metodika antropologičeskich issledovanij. 1. Moskva.

MARTIN, R. - SALLER, K. 1957: Lehrbuch der Anthropologie. 1. 3. vydanie. Stuttgart.

ANTHROPOLOGISCHE AUSWERTUNG DER SKELETTE AUS CHOTÍN. Der Beitrag informiert über die Ergebnisse der anthropologischen Auswertung der Skelettreste von drei in Chotín (Bez. Komárno) zufällig gefundenen Individuen. Es handelt sich um Einzelfunde aus drei Fluren, die in verschiedene Epochen des Mittelalters (8.-10. Jh.) datiert werden. Die Schädel blieben nur in zwei Fällen erhalten.

PRÍRASTKY ANTROPOLOGICKÉHO MATERIÁLU Z ARCHEOLOGICKÝCH VÝSKUMOV

Július J a k a b

Po skončení výskumnej sezóny v roku 1977 odovzdali vedúci terénnych výskumov do oddelenia pomocných vied Archeologického ústavu SAV v Nitre antropologický materiál z 372 kostrových a 19 žiarových hrobov. Okrem antropolo-

gického materiálu zo Svodína, ktorý je z viacerých sezón, ide o materiál pochádzajúci z archeologických výskumov v roku 1977.

Základné údaje charakterizujúce adekvátny materiál uvádzame podľa informácií zo zoznamov o odovzdanom materiáli v tomto poradí: lokalita, poloha, okres, vedúci výskumu, datovanie alebo kultúra a počet hrobov, resp. kostier. V prípadoch, keď bol na jednom nálezisku získaný rôzne datovaný antropologický materiál, uvádzame počet hrobov alebo kostier za príslušnou kultúrou alebo datovaním. Množstvo žiarových hrobov je na adekvátnom mieste vyznačené.

1. Č a k a j o v c e, Kostolné (Nitra), M. Rejholcová, 9.-11. storočie, 80 hrobov.

2. Č a t a j, diaľnica-Zemianske Gejzove (Bratislava-vidiek), M. Hanuliak, 7.-8. storočie, 62 hrobov.

3. C h o t í n, Kenderláb (Komárno), G. Nevizánsky, 8.-9. storočie, 1 hrob.

4. C h o t í n, Káptalán (Komárno), G. Nevizánsky, 9. storočie, slovanský, 1 hrob.

5. C h o t í n, dom č. 144 (Komárno), G. Nevizánsky, 10. stor., staromaďarský, 1 hrob.

6. C h o t í n VII, Delihegy (Komárno), P. Romsauer, 10.-11. storočie, 1 hrob; 10.-11. storočie?, 1 hrob; novovek, 1 hrob; nedatované, 1 hrob.

7. K o m j a t i c e, rozsiahla úprava pôdy na terase zaniknutého koryta Nitry (Nové Zámky), A. Točík, lengyelská kultúra, 1 hrob; kultúra s kanelovanou keramikou, 7 hrobov; doba rímska, 1 hrob; Slovania, 6 hrobov; 9. storočie, 8 hrobov; stredovek, 1 hrob; nedatované, 5 hrobov.

8. M o d r a n y, Szentkirálykúti dűlő (Komárno), S. Dušeková, stredovek, 127 hrobov.

9. N i t r a, Gudernova ulica (Nitra), B. Chropovský, nitrianska kultúra? 1 hrob.

10. N i t r a, Stavoprojekt (Nitra), B. Chropovský, nedatované, rozhádzané kosti.

11. N i t r a, Šindolka (Nitra), B. Chropovský, nedatované, 3 hroby.

12. S v o d í n, Busahegy (Nové Zámky), V. Pavúková, lengyelská kultúra, 43 hrobov (44 jedincov); kultúra s kanelovanou keramikou, 3 kostry (z kultúrnych jám); stredná doba bronzová, 3 hroby; neskorá doba bronzová a doba halštatská, 20 hrobov (19 žiarových a 1 kostrový). Z hrobov preskúmaných počas výskumnej sezóny v roku 1977 sú len 3 hroby lengyelskej kultúry a 6 hrobov je halštatských (5 žiarových a 1 kostrový). Zvyšok pochádza z výskumných sezón 1971-1976.

13. V e ľ k é K o s i h y, Okánikovo-Halomdomb (Komárno), A. Točík, 15. storočie, 17 hrobov (kostrové zvyšky zo zberu).

14. Z e m i a n s k a O l č a, Vesztő (Komárno), A. Točík, novovek, ľudské kostrové zvyšky zo zberu.

15. Z l a t n á n a O s t r o v e, Viharos (Komárno), A. Točík, nedatované, kostrové zvyšky zo zberu.

Posudky antropologického materiálu z najvýznamnejších lokalít budú uložené v archíve nálezových správ Archeologického ústavu SAV.

ZUWACHS ANTHROPOLOGISCHEN MATERIALS AUS ARCHÄOLOGISCHEN GRABUNGEN. Der Beitrag informiert über den Zuwachs anthropologischen Materials in der Abteilung für Hilfswissenschaften des Archäologischen Institutes der SAW in Nitra. Es wurde Material aus 372 Skelett- und 19 Brandgräbern gewonnen. Die Hauptangaben über das Material sind in folgender Reihenfolge angeführt: Fundstelle, Flur (Bezirk), Grabungsleiter, Datierung oder Kultur und Anzahl der Gräber bzw. Skelette.

ZHODNOTENIE KOSTROVÉHO NÁLEZU Z DOBY BRONZOVEJ Z NITRY

Július J a k a b

Záchranným výskumom Archeologického ústavu SAV v Nitre pod vedením B. Chropovského sa v lete 1977 získal antropologický materiál zo sekundárne porušeného kostrového hrobu na Gudernovej ulici v Nitre. Archeologickými nálezmi je datovaný do staršej doby bronzovej (nitrianska kultúra). Ide o neúplnú, značne poškodenú kostru muža vo veku od 30 do 40 rokov. Neúplnosť kostry sa zdôvodňuje sekundárnym porušením hrobu súčasníkmi. Okolnosti nálezu sú uvedené v článku P. Šalkovského (str. 222-224 v tomto zborníku).

Pri antropologickom zhodnotení nálezu sa aplikovali metódy R. Martina - K. Sallera (1957). Absolútne miery sa hodnotili podľa V. P. Alexejeva - G. F. Debeca (1964).

M o r f o l o g i c k é h o d n o t e n i e: Po rekonštrukcii lebku predstavovalo mierne poškodené kalvárium, ktoré je strednej stavby s mohutným rozvojom reliéfu svalových úponov. Steny neurokránia sú hrubé a lebka pôsobí dojmom masívnosti. Obrys neurokránia je ovoidný a lícne oblúky sú fenozygické. Oblúk klenby lebky je vysoký a steny záhlavia sú k báze lebky zbiehavé. Glabella je VI. stupňa, tuberculum marginale vytvorené, protuberantia occipitalis externa - 3, processus mastoidei sú stredne veľké, profil záhlavia je klenutý, spina nasalis anterior bola minimálne 3. stupňa. Očnice

sú hranaté a nízke, laterálna časť ich horného okraja je oblá, apertura piriformis bola pravdepodobne nízka a široká, tvar jej spodného okraja - 4, fossae caninae sú hlboké. Zuboradie maxily má tvar paraboly, zuby majú popraskanú až odštiepenú sklovinu a sú výrazne plošne obrúsené. Postkraniálny skelet tiež nebol úplný. Mierne korodované kosti sa zachovali v značne poškodenom stave. Sú robustnej stavby s mohutne vytvoreným reliéfom svalových úponov. Pre vysoký stupeň poškodenia nebolo možné hodnotiť kosti panvy a krížovú kosť.

A n o m á l i e a p a t o l o g i c k é z m e n y: ossiculum Wormianum; arthrosis articuli cubiti lat. dext. (vľavo sa adekvátne kĺbové plochy nemohli hodnotiť pre vysoký stupeň korózie).

M e t r i c k é h o d n o t e n i e: Lebka (tab. I) - podľa absolútnych mier je neurokránium veľmi dlhé, úzke a bolo pravdepodobne vysoké. Podľa vypočítanej hodnoty je kapacita lebky aristenkefalná (1576? cm^3 - Welcker I). Splanchnokránium je úzke, horná tvár veľmi nízka, očnice veľmi nízke a stredne široké, nosový otvor nízky a široký. Na základe hodnôt indexov bolo neurokránium hyperdolichokranné. Pretože sa región pre bod basion na lebke nezachoval, indexy sa orientačne vypočítali z približnej miery (ba-b). Podľa nich bolo neurokránium chamékranné a akrokranné. Horná tvár je mezénna, očnice chamékonchné a nosový otvor chamérinný.

Postkraniálny skelet - femury sú výrazne pilastrické a platymérne, tíbie sú v strede i pri foramen nutricium mezoknemné. Postava bola vysoká (170,3 cm - Manouvrier).

Záverom treba uviesť, že lebka hodnotenej kostry sa vyznačuje kumuláciou niektorých čŕt charakteristických pre relatívne veľkú časť populácie všeobecne v praveku, a teda i v dobe bronzovej (Jelínek 1973). Ide o masívnu konštrukciu lebky s hrubými stenami neurokránia a mohutným rozvojom reliéfu svalových úponov, hyperdolichokranné neurokránium s ovoidným obrysom, pomerne úzku tvár s hranatými, nízkymi očnicami a glabellou VI. stupňa.

L i t e r a t ú r a

ALEXEJEV, V. P. - DEBEC, G. F. 1964: Kraniometrija. Metodika antropologičeskich issledovanij. 1. Moskva.

JELÍNEK, J. 1973: Die neolithische und bronzezeitliche Besiedlung der heutigen Tschechoslowakei. V: Die Anfänge des Neolithikum vom Orient bis Nordeuropa. Teil VIIIa. Anthropologie. 1. Hrsg. H. Schwabedissen. Köln - Wien, s. 186-199.

MARTIN, R. - SALLER, K. 1957: Lehrbuch der Anthropologie. 1. 3. Aufl. Stuttgart.

Tabuľka I

Číslo miery	Hodnota v mm	Číslo miery		Hodnota v mm	Číslo indexu		Hodnota indexu
1	201	48		64?	I (1)		68,2
1 c	197	51	dext.	42	I (2)		69,7?
8	137		sin.	41?	I (3)		102,2?
9	99	52	dext.	31	I (39)		50,4?
17	140?		sin.	31?	I (42)	dext.	73,8
43	110	54		27		sin.	75,6?
45	127?	55		49?	I (48)		55,1

AUSWERTUNG EINES BRONZEZEITLICHEN SKELETTFUNDES AUS NITRA. Der Beitrag bringt die Ergebnisse der anthropologischen Auswertung des Inhalts eines gestörten bronzezeitlichen Skelettgrabes (Nitra-Kultur) in der Guderna-Strasse in Nitra (Bez. Nitra). Die Rettungsgrabung wurde vom Archäologischen Institut der SAW zu Nitra unter der Leitung von B. Chropovský durchgeführt. Es handelt sich um unvollständige, stark beschädigte Skelettreste eines adulten Mannes.
Der Schädel des gewerteten Skelettes hat eine massive Konstruktion mit dicken Wänden des Neurokraniums, ein mächtig entwickeltes Relief der Muskelansätze, ein hyperdolichokranisches Neurokranium mit ovoider Kontur, ein verhältnismässig schmales Gesicht mit eckigen niedrigen Augenhöhlen und einer Glabella der VI. Stufe. Es liegt hier also eine Häufung von Merkmalen, die für einen relativ grossen Teil der urzeitlichen Population charakteristisch sind.

VÝSKUMY A PRIESKUMY VÝSKUMNEJ EXPEDÍCIE V OKRESE SPIŠSKÁ NOVÁ VES

František J a v o r s k ý

Pracovisko Archeologického ústavu SAV v Nitre - Výskumná expedícia Spiš v Spišskej Novej Vsi okrem účasti na systematickom archeologickom výskume lokality Pod Hradiskom v Spišských Tomášovciach (vedúci B. Chropovský, spolupráca P.Šalkovský, J.Béreš a F.Javorský) realizovalo v roku 1977 záchranné výskumy na lokalitách zasiahnutých stavebnou činnosťou a ťažbou štrkopieskov, zame-

ralo sa aj na prieskum regiónu Spiša, ktorým sa sledovalo najmä rozšírenie doterajších poznatkov o jeho stredovekom osídlení (obr. 45).

A r n u t o v c e

Pri prieskume okolitých parciel so stopami slovanského osídlenia sa uskutočnila aj obhliadka polohy S e k e r e, ktorej pomenovanie sa odvodzuje od údajného nálezu sekier[1].

Na pooranom poli 700-800 m SV od kóty 492,4 sa na dvoch miestach nachádzali atypické črepy z hrubostenných nádob a kúsky mazanice. Pomerne mäkká svetločervená keramika s prímesou drobných zŕn kremeňa a vápnika je blízka keramike zo sídlisk pilinskej kultúry z mladšej doby bronzovej na Spiši.

B i j a c o v c e

V jarných mesiacoch začalo JRD s melioráciou pozemkov v polohách P o d h r a d o m, B a r a n o v a P o d S o b o c i s k o m. Hlavne novozískané poznatky o pravekom osídlení hradného kopca Spišského hradu nútia nás venovať väčšiu pozornosť aj jeho okoliu. Pri obhliadke výkopov Pod hradom a Pod Sobociskom sme zistili len nepatrný rozptyl keramického materiálu prevažne púchovskej kultúrnej skupiny. Predpokladáme, že sa sem dostal spláchnutím z hradného kopca. Ani pri ďalšom prieskume sme iné poznatky a materiál nezískali.

V polohe B a r a n o v sme urobili prieskum výkopov, lebo sfarbenie pôdy naznačovalo možnosť osídlenia plochy. Tieto pozemky sa v r. 1258 spomínajú ako terra Bethe (Fejér 1829-1844, IV-2, s. 452). Aj napriek negatívnemu výsledku prieskumu nie je vylúčené, že v spodných vrstvách tohto inundačného terénu budú dôkazy o osídlení.

D a n i š o v c e

S Z o d o b c e, a to od koryta potôčika pretekajúceho JZ od kostola až po prameň Svätená voda, meliorovalo JRD pozemky. Pri prieskume výkopov sme nenašli žiadne dôkazy o sídliskovom využití plochy, overili sme si však priebeh stredovekej "starej cesty" z druhej polovice 13. storočia, vedúcej z Jamníka a Domanoviec, prechádzajúcej v obci Danišovce cez potok Odorica brodom pod kostolom a pokračujúcej v SZ smere ku kóte 607 a odtiaľ do Levoče.

D o m a n o v c e

Na JV svahu vrchu S p u š č a d l o (kóta 609,6), JZ od obce, je križovatka stredovekých ciest, v súčasnosti používaných len ako poľné cesty. K tejto križovatke (kóta 577) vedú cesty zo Spišských Vlách do Levoče a zo Spišského Podhradia do Spišskej Novej Vsi. Pri výskume stredovekých komunikácií má táto poloha dôležitý význam už aj preto, lebo vedľa ciest k nej vedúcich zisťujeme zaniknuté slovanské sídliská.

D r a v c e

Pri prieskume stredovekých ciest vedúcich od slovanských hradísk v Čingove v Slovenskom raji do Hornádskej kotliny a ďalej do Popradskej kotliny sme zistili v polohe P o d S k a l i c o u, medzi kótami 554,3 a 565,6,

pri križovatke stredovekých ciest Spišský Štvrtok - Levoča a Čingov - Dravce, sídlisko z mladšej doby bronzovej a z 8.-10. storočia. Keramický materiál pilinskej kultúry tvoria črepy z hrubostenných svetločervených nádob, nekvalitne vypálených, v materiáli s prímesou kremeňa a vápnika. Našli sa vo výraznej kultúrnej vrstve hlbokou orbou porušeného objektu.

V bezprostrednej blízkosti spomínanej križovatky bol taktiež orbou porušený slovanský objekt s ohniskom, z ktorého sme získali črepy a uhlíky. Hnedočervené črepy z hrncov s prímesou kremičitých zrniek a sľudy v materiáli môžeme zaradiť do 8.-9. stor. a črepy z tenkostenných hnedošedých nádob s jednoduchou vlnovkou a obvodovými ryhami do 10. stor. (obr. 54: 1).

Od križovatky sme sledovali priebeh stredovekej cesty k JZ okraju obce Dravce a odtiaľ polohou P o d h r u š k o u, SV od kóty 731,5, kde je najevidentnejšia terénna úprava cesty, až po priestor, kde evidujeme zaniknutú osadu Martina. Cesta v tomto úseku takmer sleduje vrstevnicu a je v priemernej šírke 150-200 cm zasekaná do pieskovcového podložia.

J a m n í k

Pri zavádzaní plynovodu v obci sme robili prieskum výkopov v polohe P r i k o s t o l e, kde evidujeme eneolitické sídlisko kultúry s kanelovanou keramikou. V okruhu 100 m severne od kostola sme zistili tri ohniská misovitého tvaru, zahĺbené do ílovitého podložia. V blízkosti ohniska 2/77 boli v profile výkopu dve kolové jamy. Počas prieskumu pôda bola zamrznutá a nemohli sme urobiť plošnú odkrývku objektu. Nevýrazný materiál neumožňuje časové ani kultúrne zaradenie týchto ohnísk.

V polohe P a n s k ý d v o r sa v profile výkopu zistili v hĺbke 50-70 cm ohniská zahĺbené v ílovitom podloží.

Niektorí autori odvodzujú názov obce Jamník od slovanského služobníckeho názvu jamníci (Krajčovič 1965, s. 205-252). Na lokalite sme zistili v profile ryhy na plynovodné potrubie šesť ohnísk a o rozložení ďalších sme sa dozvedeli od stavebníkov rodinných domov na susedných parcelách. Z uvedených dôvodov sme sa rozhodli urobiť záchranný výskum ohnísk a ich okolia. Preskúmali sme päť ohnísk a kultúrnu vrstvu v ich blízkosti. Objekty mali takmer štvorcový tvar (pri ústí 110 x 100 cm), steny sa k rovnému dnu zbiehali, takže dná mali rozmery okolo 80 x 70 cm. Podložie bolo prepálené do hrúbky 10-15 cm a na dne ohnísk boli pieskovcové, vápencové a zlepencové balvany rôznej veľkosti (obr. 46). Železná troska v ohniskách a okolí pochádza pravdepodobne zo spraženia zlepencových balvanov. Vo výplni ohnísk a v kultúrnej vrstve sme našli črepy (210 ks), mazanicu (16 ks), fragment kamenného nástroja, železnú trosku, zvieracie kosti a uhlíky. Z prevažne atypických črepov z hrubostenných nádob sa vynímajú tmavošedé črepy z krčiažkov s hladeným povrchom, zdobené jamkami, rytým ornamentom a plastickými rebrami, so stopami po odlomených uškách (obr. 54: 2, 3). Objekty podľa materiálu môžu patriť ľudu pilinskej kultúry.

Počas záchranného výskumu sme sa zamerali na prieskum okolia obce. V polohe P o d K o b u l o u h u r o u, v miestach, odkiaľ podľa infor-

mácií Š. Cravca pochádzali niektoré ním získané archeologické nálezy, sme nezistili žiadne dôkazy o osídlení.

V polohe V y h n i s k á (od 14. stor. uvádzané tiež ako Vyhnech, Vinyecz) sme zistili, že asi 200 m JZ od kóty 539 je na ploche cca 200 m^2 rozptyl kameňa rôzneho druhu, uhlíkov a drobných čriepkov. Je pravdepodobné, že sa nám tu podarilo lokalizovať zaniknuté stredoveké sídlisko (Fekete Nagy 1939, s. 103; Csánki 1890, s. 269).

V polohe P r i s t a r e j j a m n í c k e j c e s t e sme zistili sídlisko z mladšej doby bronzovej. Na orbou porušenej ploche sme v blízkosti ohnísk našli mazanicu a črepy (70 bolo pilinských a 3 slovanské). Hoci prevažujú črepy z hrubostenných svetločervených nádob, sú tu zastúpené aj črepy z výrazne profilovaných šálok a mís (obr. 54: 4, 5). Slovanské črepy sú z 10.-11. storočia. Ide o tenkostenné šedohnedé črepy, z ktorých jeden je zdobený jednoduchou vlnovkou (obr. 54: 6).

Nad pravým brehom potoka Jamníček, SZ od obce a východne od kóty 473,2, v polohe N i v k y, sa po orbe črtali porušené objekty. V niektorých prípadoch išlo o porušené dlážky objektov, ktorých tvar vyznačovalo tmavé zafarbenie pôdy, v iných prípadoch len o jamy alebo ohniská. Tieto objekty podľa materiálu patria do mladšej doby bronzovej a do 9. storočia. Pilinský črepový materiál má obdobný ráz ako na predchádzajúcej lokalite, slovanský materiál je starší.

Ďalšou novozistenou lokalitou je sídlisko P o d d u b o m, ktoré sa rozprestiera na ploche medzi potokom Jamníček a štátnou cestou Jamník - Domanovce. Rozptyl archeologického materiálu je na ploche okolo 2000 m^2 a prevládajú črepy a mazanice. Početne takmer rovnako sú zastúpené črepy pilinskej kultúry a slovanská keramika z 8. a 9. storočia (obr. 54: 7, 8).

Na meliorovaných pozemkoch v polohe K e r t i sme našli menší počet pilinských črepov a mazanicu. Na sledovanej ploche sme však nezistili žiadne sídliskové objekty.

K a ľ a v a

Hoci sme polohu K o s c e l i s k o už dávnejšie evidovali ako plochu, ktorej pomenovanie môže súvisieť s jej funkčným využitím, nemali sme možnosť preskúmať ju. Až po zoraní dlhoročného pastviska sme tu urobili prieskum. Zistili sme, že pod zatáčkou štátnej cesty Kaľava - Kolinovce, asi 400 m JZ od kóty 594,6, sú znaky po veľmi výraznom prepálení pôdy (plocha okolo 15x10 m). Vo vrstve popolovitej zeminy v menšom objekte sme našli niekoľko črepov keramiky z 15.-16. storočia.

K l č o v

Na základe informácií[2] urobili sme za účasti V. Furmánka a J. Pavúka z Archeologického ústavu SAV v Nitre obhliadku porušenej neolitickej lokality. Na SZ okraji obce, východne od kóty 520,7, sa pri stavbe futbalového ihriska porušila kultúrna vrstva sídliska, na ktorom podľa nálezov získaných informátormi a naším zberom je zastúpená kultúra s mladšou lineárnou keramikou, želiezovská kultúrna skupina a bukovohorská kultúra.

L e v o č a

Pretože intravilán mesta Levoče sa rozkladá na ploche, na ktorej je doložené osídlenie od neolitu až po stredovek, využívame príležitosť budovania novej inžinierskej siete v meste na archeologické prieskumy. Aj napriek tomu, že v tomto roku sledované polohy sú mimo centra najbohatšej sídliskovej plochy, ich výskumom sme získali nové poznatky o osídlení v 12. až 16. storočí.

Prieskum K l á š t o r s k e j u l i c e ukázal, že sledovanie starších sídliskových horizontov bude v meste veľmi ťažké vzhľadom na porušenie hlavne stredovekými a novovekými objektmi. Na základnú priestorovú i časovú orientáciu je najvýhodnejšia plocha pod úrovňou ciest, ktoré sa v urbanistickom usporiadaní mesta veľmi nemenili. Najzachovalejšie kultúrne jamy a polozemnice sú JV od terajšej tržnice, kde sme zistili aj polozemnicu 1/77 z rozhrania 11.-12. storočia. Najviac črepov je z tenkostenných hrncov s výraznou profiláciou a s výzdobou pozostávajúcou z obvodových rýh, jednoduchých vlnoviek a slzičkovitých vpichov pod hrdlom (obr. 55: 1, 2).

Menej priaznivá situácia na osídlenie v starších obdobiach bola na K u k o r e l l i h o u l i c i, kde pomerne strmý svah bol zastavaný až na rozhraní 13. a 14. storočia, ako to potvrdzujú črepy keramiky. Prieskum sledoval úroveň SZ okraja plochy osídlenia z 9. storočia, zisteného v minulosti K. Andelom, a okolie bývalého kláštora kartuziánov z Lapis refugii. Aj pri predpokladanej veľkej erózii kultúrnej vrstvy v tejto polohe môžeme konštatovať, že sídlisko, začínajúce sa v polohe Podkova a tiahnúce sa v úrovni východnej časti mestského opevnenia, a to od neolitu až do 9. storočia, na tieto miesta už nezasahovalo.

Pri K o š i c k e j b r á n e sme urobili prieskum výkopu na vedenie vysokého napätia. V profile výkopu sme zachytili porušenú kultúrnu vrstvu a kultúrnu jamu, ktorú sme mohli sledovať len do hĺbky 60 cm, teda po úroveň dna výkopu. V kultúrnej jame boli štrkopieskovou vrstvou oddelené dva horizonty. V mladšom, podľa keramiky z 15.-17. storočia, bola aj železná troska. V staršom, ktorý podľa črepov môžeme datovať do 10. storočia, tvorila výplň zemina výrazne zmiešaná s uhlím a popolom.

Tejto polohe chceme aj v budúcnosti venovať pozornosť, a to v snahe pomôcť objasniť časové zaradenie sakrálneho objektu, javiaceho sa na rytinách mesta Levoče z rokov 1618 a 1878 ako štvorapsidový kostolík, ktorý bol postavený v blízkosti Košickej brány (Suchý 1974, s. 99, 200).

Realizovanie záchranného výskumu v polohe M e n h a r d s k á b r á n a v mesiacoch september až november 1977 priniesol nové poznatky k urbanizmu mesta a ku konštrukcii základov jednej z brán mestskej fortifikácie. Po požiari v roku 1599, keď zhorelo takmer celé mesto, bola zničená aj Menhardská brána, ktorá spočiatku mala byť zamurovaná a neskoršie upravená do dnešnej podoby (obr. 52). Jedine rytina z roku 1676 výraznejšie zobrazuje jej podobu. Táto vykresľuje aj oproti súčasnosti rozdielne situovanie domov v ulici nad bránou. Pretože na rytine je vyobrazený aj štvorapsidový kostolík pri Košickej bráne, môžeme aj my na základe výsledkov prieskumu aspoň čiastočne zasiahnuť do sporu o hodnovernosti tejto brány.

Prieskumom výkopu v ulici nad Menhardskou bránou (teraz ulica Červenej armády) sa potvrdilo, že domy po jej severnej strane neboli stavané kolmo na os ulice a že zasahovali až do prostriedku terajšej cesty. Vo výkope sme zachytili štyri zahĺbenia, pravdepodobne pivnice pod niekdajšími domami. Vo výplni týchto jám sa našli zvyšky drevenej výstuže zahĺbenej časti stien domov, ďalej kamene, malta, keramika, sklo a železné predmety. Výber nálezov nijako nerozširuje známe typové varianty keramického materiálu zo 16.-17. storočia.

Keďže výskum v bráne sa robil súbežne so stavebnými prácami, mohli sme sa pre krátkosť času a sťažené podmienky zamerať len na odkrytie a preskúmanie severnej strany časti základov brány, aj to len v profile výkopu.

Po odstránení stavebného materiálu z výplne tzv. "vlčej jamy" pod úrovňou bývalého padacieho mosta sme zistili, že základové murivo brány bolo položené na ílovité podložie. Murivo je z lomového pieskovcového kameňa viazaného hlinou. Uzáver základového muriva nad priekopou má šírku 120 cm. Od obvodového základu je oddelený dilatačnou škárou múrik, ktorým bola obmurovaná spomínaná "vlčia jama", ale zároveň bol nosným prvkom padacieho mosta. V severnej stene sme zistili štvorcový výklenok, ktorý vytváral lôžko na os padacieho mosta (obr. 47).

Tento konštrukčný detail je prvým v celom obrannom systéme mesta Levoče a poslúži pri plánovanej rekonštrukcii Košickej brány.

V úrovni vonkajšieho otvoru brány sme zachytili aj časť múrika, ktorým bola brána po roku 1599 zamurovaná.

O d o r í n

Pri prieskume výkopov melioračných rýh v polohách S e d l i s k á a N a d t e h e l ň o u sme v zamrznutej pôde nezistili žiaden materiál. V profile výkopov sa na štyroch miestach črtali kultúrne jamy, ale pretože sme ich nemohli preskúmať, datovanie nie je možné.

V polohe P r i k r í ž i k u sa nezistili žiadne objekty, avšak v profile výkopu, ktorým bola preseknutá stará cesta z Markušoviec a Odorína do Danišoviec a Levoče, sa ukázalo, že cesta bola v stredoveku spevňovaná kamením.

O l c n a v a

Nad okrajom pravobrežnej terasy, medzi riekou Hornád, železničnou traťou a cestou Bystrany - Olcnava, bol podľa tradície románsky kostolík s cintorínom. Pri výstavbe rodinných domov sme tu v minulých rokoch nachádzali roztrúsený stavebný materiál. Vo výkope základov ďalšej novostavby sme zistili fragment základového muriva pravdepodobne karnera. Nepodarilo sa nám však získať žiaden materiál, ktorým by sme mohli objekt datovať. Je veľmi pravdepodobné, že časove korešponduje s cintorínom, ktorý zanikol pri výstavbe železničnej trate v sedemdesiatych rokoch minulého storočia.

O ľ š a v k a

Prieskumom pozemkov v polohe N i v k y sme zistili, že hlbokou orbou boli porušené objekty pravekého a stredovekého sídliska. Kultúrne jamy a oh-

niská patria pilinskej kultúre, ktorú dokladá keramika prevažne z hrubostenných svetločervených nádob so značne porušeným povrchom, s prímesou kremeňa a vápnika. Z objektov tejto kultúry pochádza aj väčšie množstvo mazanice. Slovanské osídlenie plochy v 8. až 9. storočí potvrdzuje nález keramiky charakteristickej pre toto obdobie (obr. 55: 4, 5).

S m i ž a n y

Overovacími prieskumami v polohe P r i k ň a z o v e j s t u d n i sme získali ďalšie nálezy potvrdzujúce doterajšie poznatky o osídlení plochy. Našli sme 192 črepov z mladšej doby bronzovej, 25 kusov mazanice a dva fragmenty kamenných nástrojov z uzavretých sídliskových celkov. Tridsaťdva črepov zo slovanskej keramiky je z 8.-10. storočia, teda nerozširuje časové hranice slovanského osídlenia lokality, spresňuje však jeho rozlohu na cca 3000 m^2.

Pri úprave a výstavbe ciest v polohe P r i c i n t o r í n e sa v profile zárezu cesty obnažili dve kultúrne jamy. V prvej sme našli dva črepky, značne ošúchané, a desať zvieracích kostí. Podľa charakteru črepov môžeme nález zaradiť do mladšej doby bronzovej. V druhej kultúrnej jame sa v popolovitej výplni našli len drobné sekundárne prepálené črepy a železný klinec, ktoré môžeme zaradiť na koniec 13. storočia.

Na u l i c i G e n. S a b u r o v e sme pri prieskume výkopu základov budovy múzea zistili časť polozemnice s ohniskom. Sledovanie objektu bolo obmedzené statickým zabezpečením pojazdného žeriava; preskúmali sme ho len čiastočne. V ohnisku, ktoré je v hĺbke 170 cm pod úrovňou terénu, a v jeho okolí boli štyri črepy, päť kusov mazanice a pätnásť zvieracích kostí. Výrazné prepálenie podložia pod ohniskom a kameňov v ohnisku svedčí o dlhodobom využívaní objektu, ktorý podľa keramiky zaraďujeme do mladšej doby bronzovej. Lokalitu sme sledovali aj pri ďalších zemných prácach v mesiacoch máj a október. Pretože hĺbka výkopov nedosahovala úroveň, v ktorej sme zistili spomínaný objekt, ďalšie objekty sme už nezachytili.

Stavba múzea na ul. Gen. Saburova si vynútila aj vybudovanie kanalizácie na u l i c i K p t. J. N á l e p k u, kde sme zistili kultúrne jamy. Vo výplni najväčšej jamy kruhovitého pôdorysu (Ø 140 cm, hĺ. 80 cm) sa v štvornásobnom navrstvení výplne našlo 32 črepov, neurčiteľný železný predmet, uhlíky a dve zvieracie kosti. V keramickom materiáli prevládajú črepy z tenkostenných hnedých až šedohnedých hrncov s jednoduchými vlnovkami, ktoré pochádzajú z 13. storočia (obr. 55: 6). Menšie hnedočervené črepy s prímesou sľudy podľa analógií z lokality Pod Hradiskom pri Spišských Tomášovciach zaraďujeme do 10. storočia.

V polohe S m i ž i a n s k a M a š a sledujeme porušované sídlisko pilinskej kultúry so sporadickými nálezmi črepov slovanskej keramiky z 8.-9. storočia. Vo výkope základov rekreačnej chaty sme zistili už len zvyšok kultúrnej jamy a päť kolových jám. Nie je vylúčené, že zistené prvky patrili jednému sídliskovému objektu. Medzi črepmi keramiky pilinskej kultúry prevládajú nekvalitne vypálené svetločervené črepy z hrncovitých nádob, ale našli sa aj črepy s vyhladeným povrchom tmavohnedej až čiernej farby so známkami po žliabkovanej výzdobe. Jeden slovanský črep z vrstvy nad kultúrnou jamou je bez výzdoby.

Nálezy slovanskej keramiky v polohe Smižianska Maša a informácia o náleze kameňa s vysekanými písmenami cyriliky[3] viedli nás k hľadaniu spojovacej cesty medzi oblasťou Čingova, kde sú dve slovanské hradiská, a oblasťou dnešnej Smižianskej Maše.

Pri prieskume polohy B a n i s k á, a to na juh od kóty 552,2, sme zistili priebeh v súčasnosti už nepoužívanej spojovacej cesty. V jej okolí sme v svahu kopca našli osem milierových plošiniek, kde sa v minulosti pálilo drevné uhlie. Len výskumom by sa dalo určiť, z ktorého obdobia pochádzajú, lebo ako naše výskumy dokázali, v tejto oblasti sa spracúvala železná ruda a tavilo železo už v 1. storočí n. l.

Takmer v celej dĺžke tejto cesty sú evidentné terénne úpravy svahu a až v koryte rieky Hornádu, v miestach brodu, sa jej pokračovanie stráca.

Pri prieskume obce Smižany a jej okolia sme zisťovali aj priebeh stredovekej, tzv. P o y s k e j c e s t y, uvádzanej v listine z roku 1299 ako významná komunikácia (Fejér 1829-1844, VI-1, s. 254). Pri konfrontácii tohto údaja, ale aj mladších, siahajúcich až do 17. storočia, ustálili sme priebeh cesty takto:

V obci Smižany sa začínala pri kostole a severným smerom postupovala ku kóte 495 a odtiaľ prechodom do sedla v polohe Dolník k poľnej kaplnke na kóte 562,9. Odtiaľ pokračovala ďalej na sever až do sedla medzi kopce Šibeň (626,8) a Patria (634), kde sa napojila na hlavnú komunikáciu vedúcu od Markušoviec a Spišskej Novej Vsi do Spišského Štvrtka a Popradskej kotliny. Na tomto úseku sú zjavné terénne úpravy svahov a v niektorých miestach zárez cesty do íloviteho a pieskovcového podložia siaha do hĺbky priemerne 200 cm.

Ťažba štrkopieasku v polohe Š t r k o v i s k o IV si aj v tomto roku vynútila záchranný výskum ničeného rozsiahleho sídliska, ktoré sa začína v polohe Smižianska Maša a končí sa SV od kóty 463. Rozkladá sa na ľavobrežnej terase rieky Hornádu v dĺžke takmer 2 km. Podstatná časť tejto plochy je už zničená zástavbou a ťažbou štrku.

V mesiacoch apríl, jún až október sme preskúmali plochu 860 m^2 a na nej prevažne len zahĺbené časti objektov a kultúrne jamy a len na niektorých miestach podlahy objektov a v ich okolí kultúrnu vrstvu, ktorá bola v prevažnej miere zničená pri odhumusúvaní plochy.

Zachytili sme zvyšky deviatich objektov a päť kultúrnych jám. Väčší počet kolových jám sme len čiastočne vedeli pripísať konštrukcii jednotlivých objektov.

V množstve črepového materiálu kultúr známych už z minuloročného záchranného výskumu prevládajú črepy kultúry s mladšou lineárnou keramikou, črepy želiezovskej kultúrnej skupiny a bukovohorskej kultúry. Z objektov 1, 2, 3, 6 a 9/77 pochádza aj niekoľko fragmentov kamenných nástrojov a štyri jadrá z obsidiánu a rohovca, 102 úštepov z obsidiánu, rohovca a rádiolaritu, 18 čepeľovitých nožíkov s jemnou retušou a znakmi po použití a 6 škrabadiel. Okrem toho v objektoch sme našli väčšie množstvo zvieracích kostí a mazanice.

Z konštrukčného hľadiska je pozoruhodné, že časť podlahy objektu 1/77 bola vydláždená riečnymi kameňmi rôznej veľkosti (obr. 48).

Objekty 4, 5 a 7 patrili k sídliskovému horizontu pilinskej kultúry z mladšej doby bronzovej, ale časť materiálu z objektu 7/77 môže patriť aj lužickej kultúre.

Objekt 8/77 a kultúrne jamy a ohniská, pri ktorých nemôžeme vylúčiť, že boli súčasťou objektov, patria do doby sťahovania národov.

V materiáli sa nachádza aj sivá keramika zdobená kolkami a črepy zo zásobníc s okružím, zdobené obvodovými ryhami a viacnásobnou vlnovkou. V kultúrnej jame 4/77 sme okrem keramiky našli aj fragment žarnova a železné kovanie doposiaľ neurčenej funkcie.

Na spresnenie vertikálnej stratigrafie neolitických kultúr by bolo potrebné využiť posledné možnosti na výskum, ktoré nám poskytuje zvyšok neznič̆enej plochy. Nemenej dôležitý je problém následnosti osídlenia lokality v 4.-5. storočí a po ňom idúceho slovanského osídlenia, ktoré na tejto lokalite aj podľa materiálu získaného tohoročným výskumom rámcovo dávame do 9. storočia.

V polohe H r a d i s k o I sme urobili záchranný výskum objektu porušeného výkopom kanalizácie pri chate ČSD. Šesť metrov od septika sme preskúmali zachovanú časť jamy, pričom sme získali 45 črepov púchovskej kultúrnej skupiny a fragment eneolitickej sekery.

Pri stavbe rekreačnej chaty ČsĽA v polohe P o d H r a d i s k o m I sme vo výkope na vedenie vysokého napätia zistili dva zahĺbené objekty. Materiál z výplne zaraďuje objekt 1/77 do mladšej doby bronzovej a objekt 2/77 do púchovskej kultúrnej skupiny.

Kopec M a t k a b o ž i a (kóta 905,5) je južne od slovanských hradísk v Čingove a dominuje nad touto časťou Hornádskej kotliny. Toponymikum naznačuje, že na lokalite mohlo byť aj slovanské kultové miesto. Obhliadkou sme zistili len úpravu terénu na vrcholci kopca. Na severnom, východnom a južnom okraji terasy je terénna vlna naznačujúca priebeh nejakého valu, alebo múrika. V prostriedku plošinky je kamenný materiál sústredený v prstencovitom útvare priemeru asi 12-15 m. Vzhľadom na kultúrny aj územný vzťah tejto lokality k hradiskám na Čingove je potrebný archeologický výskum.

V stredovekých prameňoch sa v súvislosti so zmenou majiteľov i používateľov spomína poloha T u r n í k (Fejér 1829-1844, VIII-5, s. 186; Schmauk 1889, 2, s. 74-77, 88). Na poľane medzi Predným a Zadným Turníkom sme situovali zisťovaciu sondu 2 x 1 m. Z dvoch výrazne oddelených vrstiev sme získali 51 črepov, fragment kachlice, fragmenty iných keramických výrobkov, železné klince a zvieracie kosti. Deväť črepov z vrstvy B patrí do druhej polovice 13. storočia, ostatný materiál do 15.-17. storočia.

Z polohy H r a d i s k o II sme získali od J. Hrušovského zo Spišskej Novej Vsi železný kosák, železnú pracku a črepy. Ide o darcu, ktorý už v minulosti odovzdal súbory keramiky a železných poľnohospodárskych nástrojov získaných na tomto hradisku (Polla 1958, s. 530; Budinský-Krička 1963, s.

143-152). Nález pochádza z blízkosti rekreačnej chaty n. p. Drevona, z terasy pod Hradiskom II, ktorá vytvárala predhradie (obr. 58: 1, 2).

S p i š s k á N o v á V e s

Intenzívna stavebná činnosť a prestavba komunikácií v intraviláne Spišskej Novej Vsi a v jej okolí nás nútia venovať pozornosť všetkým zásahom v blízkosti známych lokalít, a to tiež preto, že na tomto území ostávajú ešte nevyriešené mnohé problémy pravekého a stredovekého osídlenia.

V kanalizačnej ryhe na u l i c i J á n a K o l l á r a sme zistili odpadové jamy a takmer meter hrubú kultúrnu vrstvu. Prieskum potvrdil, že osídľovanie týchto častí Spišskej Novej Vsi sa začalo až na rozhraní 13. a 14. storočia.

V polohe K a p u s t n i c e I už niekoľko rokov sledujeme porušovanie sídliska hlbokou orbou. Tohoročným zberom sme získali 170 črepov, 8 kusov mazanice a 4 úštepy z obsidiánu. Z celkového počtu je 10 črepov neolitických (kultúra s mladšou lineárnou keramikou, želiezovská kultúrna skupina a bukovohorská kultúra), 154 črepov otomanskej a pilinskej kultúry a 6 slovanských črepov z 8.-9. storočia.

Pri stavebných prácach v polohe K o z í b r i e ž o k (sme zistili ďalšiu polozemnicu z mladšej doby bronzovej. Výskumom sa získali črepy, mazanica a úštep z rádiolaritu.

Výstavbou novej cesty na úseku medzi kótami 463 a 490, teda v polohách P r i s v ä t e j T r o j i c i a P r i s v ä t e j A n n e, sme sledovali terénne úpravy, pretože práve v tomto úseku je známa stredoveká cesta a v polohe Pri sv. Trojici evidujeme slovanské osídlenie z 9. storočia a mladšie sídlisko z 15. a 16. storočia a v polohe Pri sv. Anne hľadáme zaniknutú stredovekú osadu Kozma. Prieskumom sme získali len rozptýlené slovanské a stredoveké črepy.

Pri stavbe nemocnice s poliklinikou v polohe P o d B l a u m o n t o m, pri stavbe priemyselného podniku pri S m i ž i a n s k y c h z á v o r á c h a pri budovaní kanalizácie v polohe P o d T a r č o u sme urobili zisťovací prieskum všetkých výkopov. Hoci všetky polohy sú v blízkosti nami evidovaných lokalít, len Pod Tarčou sme získali črepy kultúry s kanelovanou keramikou, ktoré sa do tejto polohy dostali z eneolitickej osady na riečnej terase nad ňou.

Úpravou koryta potoka Dubnica v polohe P r i F e r č e k o v c i a c h boli porušené metalurgické objekty. V mesiacoch jún, október a november sme tu robili záchranný výskum. Sondami i plošnou odkrývkou sme zistili časti objektov na úpravu, tavbu, pretavovanie a ďalšie spracúvanie rúd (obr. 49; obr. 53).

Odkryli sa jedinečné konštrukčné detaily stavieb, napr. základy vyhne so zvyškami rámovej drevenej konštrukcie, základy pretavovacej pece, základy objektu neurčenej funkcie nad haldou popola a použitých grafitových téglikov a časť základov objektu s dreveným žľabom na prívod vody. Výskumom získaný materiál tvoria črepy z grafitových téglikov a šesť rekonštruovateľných téglikov. vzorky rudy, železná troska, ingoty železa, uhlíky, tehly, železné klince a črepy, ktoré datujú mladší horizont na tejto lokalite do 15.-17. storočia.

Pri úprave pivnice domu č.83 na u l i c i Č e r v e n e j a r m á d y sme urobili prieskum zvyškov jamy a ohniska pod úrovňou základov terajšej stavby, ktorá ich porušila. Získali sme 23 črepov z 15. a 16. storočia, 3 zvieracie kosti a mincu (Kolníková, v tomto zborníku).

Zistenie pecí na tavenie železa z 1. stor. n. l. na lokalite Pod Hradiskom v Spišských Tomášovciach nás vedie k intenzívnejšiemu záujmu aj o miesta, kde je predpoklad, že sa železná ruda ťažila a v stredoveku aj spracúvala. Jednou z najstarších polôh v tejto oblasti je Ž e l e z n ý p o t o k, kde sa začiatkom 15. storočia tavilo železo v tzv. slovenských peciach. Prieskumom údolia od štátnej cesty 533 až po kótu 1042 sa potvrdila intenzívna ťažobná i hutnícka činnosť na tejto lokalite. Je tu väčšie množstvo píng, zavalených štôlní, sú tu i haldy železnej trosky a milierové plošinky. Presnejšie časové zaradenie jednotlivých objektov si vyžaduje archeologický výskum.

S p i š s k é P o d h r a d i e

V polohe R y b n í č e k stavia JRD veľkokravín. Vo výkopoch sme zistili kultúrnu jamu z mladšej doby bronzovej. V jej výplni boli v popolovitej vrstve nad dnom črepy a uhlíky. V tom istom profile, 5 m na východ, sme zistili menšiu jamu so zvyškom ohniska, v ktorom sme našli uhlíky a tri slovanské črepy z 9. storočia. Kultúrnu vrstvu nad oboma jamami zničili pri úprave stavebnej plochy.

Na ornici východne od tejto stavby sme zistili rozptyl slovanského črepového materiálu z 9.-10. stor. Týmto sme lokalizovali zaniknutú slovanskú osadu Rybníček, doposiaľ mylne situovanú asi 3 km od tejto polohy (obr. 55: 3, 7).

Prieskumom polohy J a r m a r č i s k o, kde sa stavajú rodinné domy, sme v profile cesty za záhradou ZDŠ zistili výraznú kultúrnu vrstvu a dve kultúrne jamy.

Podľa materiálu získaného z výplne týchto jám jama 1/77 je z 15. storočia a jama 2/77 z mladšej doby bronzovej.

Asi 300 m severne od kóty 456, v polohe N a d p i v o v a r o m, sme zistili ďalšie sídlisko. Zberom na ornici získaný črepový materiál umožňuje zaradiť lokalitu do staršej doby bronzovej.

S p i š s k é T o m á š o v c e

Väčší počet zaniknutých stredovekých sídlisk v okolí Spišských Tomášoviec, známy zo stredovekých prameňov, a snaha konfrontovať ich so situáciou v teréne, vyžaduje sledovať lokality už známe a hľadať ďalšie, najmä slovanské sídliská, ktoré vytvárali hospodárske zázemie hradísk na Čingove. Preto sústavne sledujeme lokality: G n o j n í k, kde sme získali ďalšie slovanské črepy z 9. storočia, S e d l i s k á, kde sme zozbierali prevažne črepový materiál z 9. a 15. storočia a Ď u r k o v e c, kde sme našli úštep z rádiolaritu, mazanicu a črepy z 9. a 10. storočia. Asi 200 m severne od náleziska je zachovaný úsek stredovekej cesty vedúcej k slovanským hradiskám v Čingove (obr. 50).

Jednotlivé zatiaľ nedatovateľné nálezy odlišne sfarbených plôch máme z polôh P r i s m i ž i a n s k o m c h o t á r i (rádiolaritové jadro) a Z a h u m n á m i (fragment kamenného mlatu).

V polohách N a d k a m e ň o l o m o m, P r i i h r i s k u a P o d L u d m a n k o u sme urobili zisťovací prieskum. Ide o nami evidované náleziská. Pri tomto prieskume sme nezistili porušenie kultúrnych vrstiev.

V polohe H a d u š o v c e sme sledovali priebeh zachovaných častí zaniknutej stredovekej cesty, ktorá už pri kóte 524,5, východne od Spišských Tomášoviec, tvorila odbočku vtedajšej Veľkej cesty (Magna via) a viedla od východnej strany cintorína v Hadušovciach do obce Letanovce.

Pri kúrii T i b a sme sa zamerali na prieskum jej okolia. Stredoveké pramene viažúce sa k tejto lokalite sa v mnohom rozchádzajú, ale zhodne uvádzajú, že už v druhej polovici 13. stor. tu bol zemepánsky dvorec. V okolí zachované zvlnenie terénu naznačuje priebeh deštruovaného opevnenia. Objasnenie tejto problematiky bude možné až po archeologickom výskume.

S p i š s k é V l a c h y

Ťažbou štrku ohrozenú neolitickú lokalitu v polohe K s t a r é m u m l y n u sme navštívili v lete 1977 s J. Pavúkom a V. Furmánkom a posúdili sme stav jej ohrozenia. Zo zberu autora príspevku v novembri pochádza väčšie množstvo črepov mladšej lineárnej keramiky a keramiky bukovohorskej kultúry, mazanice a fragment kamenného nástroja.

Východne od tejto lokality, v polohe R o v e ň, sa zberom po orbe získalo 23 črepov kultúry s lineárnou keramikou a bukovohorskej kultúry, 10 črepov kultúry s kanelovanou keramikou, 116 črepov otomanskej a pilinskej kultúry, 60 črepov púchovskej kultúrnej skupiny a 12 slovanských črepov z 9. storočia, okrem toho obsidiánové jadro a úštepy z obsidiánu a rohovca a dva fragmenty kamenných nástrojov.

Vo výkopoch na vodovodné potrubie v polohe M e s t o sme nezistili sídliskové objekty, ale v kultúrnej vrstve pri kostole a pri hasičskej zbrojnici sa nachádzal atypický materiál, ktorý nemožno bližšie datovať.

Nové lokality sme zistili v polohách N a d v y š n ý m m l y n o m, kde sme našli črepy slovanskej kultúry z 9. storočia, P o d u h o r s k o u c e s t o u, kde sme zachytili sídliskový objekt z mladšej doby bronzovej, P o d l i p o u, odkiaľ okrem železoviny, mazanice a črepov púchovskej kultúrnej skupiny máme aj rádiolaritový úštep, v polohe Bojan, kde na mieste predpokladanej zaniknutej slovanskej osady Boyan sme zistili nielen slovanské sídlisko z 9. a 10. storočia, ale aj staršie osídlenie doložené nálezom 70 črepov z mladšej doby bronzovej a 18 črepov púchovskej kultúrnej skupiny (obr. 58: 3-5). Problémom existencie tejto slovanskej osady sa zaoberali viacerí historici (Šmilauer 1932, s. 205-206).

S p i š s k ý H r h o v

Severne od T u r n i s k a, pri kóte 671,5, sme zistili sústavu zemných valov na vrchole nepomenovaného kopca. Plocha ohraničená vnútorným pás-

mom valov má rozmery približne 150 x 200 m. Val bol zo severnej a východnej strany spevnený ďalším pásmom zemných valov. Do opevneného priestoru pôvodne viedla cesta len zo severnej strany, terajšou poľnou cestou bol val prerezaný aj z juhu, od Turniska.

Severozápadne od Spišského Hrhova je H r a d i s k o (kóta 554). Obhliadkou lokality sme síce zistili výrazné terénne úpravy, ktoré pravdepodobne predstavujú fortifikáciu tohto výšinného sídliska, ale nikde sme nezachytili kultúrnu vrstvu. Pozoruhodný je otesaný pieskovcový kváder, ktorý vyčnieva z hromady lomového kameňa na zlome vnútorného valu na JV okraji náhornej plošiny.

Pod západným a južným úpätím Hradiska vedie stredoveká, tzv. Stará harhovská cesta. Z druhej strany tejto cesty, v polohe P o d s v. D z u r o m, sme zistili sídlisko zo staršej i mladšej doby bronzovej, sídlisko ľudu púchovskej kultúrnej skupiny z doby rímskej a slovanské sídlisko z 9. stor. (obr. 56: 5-7).

S p i š s k ý H r u š o v

Zberom v polohe P r e d n é h a r b k y sa získalo z orbou porušenej kultúrnej vrstvy 8 črepov z obdobia sťahovania národov.

V polohe P o d L e s í k o m sme zistili porušenie dvoch ohnísk, z ktorých mazanica a črepy z hrncovitých nádob z nekvalitne vypáleného materiálu zmiešaného s organickými látkami, teda rovnaké ako na neolitických lokalitách pri Spišských Vlachoch a Žehre, nám umožňujú datovanie do neolitu.

Urobili sme aj prieskum ryhy na vodovodné potrubie od vodojemu v polohe N a d k a m e ň a r ň u, lebo podľa informácie, ktorú máme o dnes už neexistujúcich archeologických zbierkach niekdajšieho farára v Spišskom Hrušove Š. Oravca, mal menovaný z tejto časti eneolitickú keramiku a kamennú sekeru. Náš prieskum však bol negatívny.

S p i š s k ý Š t v r t o k

Tak ako v predchádzajúcich rokoch, aj t. r. sme v polohe N i ž n é g a r h a l o v s k é overovali kultúrne zastúpenie na lokalite a rozlohu sídliska. Získali sme 13 črepov z mladšej doby bronzovej, 3 črepy z obdobia sťahovania národov, 11 slovanských črepov z 8. a 9. storočia a 15 kusov železoviny.

Ďalšie lokality, ktoré evidujeme a sústavne sledujeme, sú v polohe N a d š i r o k ý m i l ú k a m i, kde sme overili rozsah sídliska severne od doposiaľ známej plochy a na mieste výraznejšej humusovitej ornice sme našli črepy zo staršej doby bronzovej, a P o d g e l e n d r a m i, kde sme na lokalite z obdobia sťahovania národov urobili záchranný výskum zvyšku porušeného objektu zo staršej doby bronzovej.

S t u d e n e c

Prieskumom polohy Z a k a p u s t n i c a m i, na pravom brehu potoka Margecianka, západne od obce, sme zistili sídlisko. V orbou porušených objektoch sme našli úštepy z obsidiánu a rohovca, 12 črepov púchovskej kultúrnej skupiny a 32 slovanských črepov z 9. storočia (obr. 51; obr. 56: 1-4).

Ž e h r a

Nad sútokom potokov Žehra a Žehrica, SV nad obcou, sme objavili rozsiahle sídlisko, ohraničené okrajom obce a čiarou medzi kótami 434,8 a 437. Na ornici sa výrazne črtali obrysy objektov, jám a ohnísk porušených hlbokou orbou. Ich prieskumom sme získali 470 črepov kultúry s lineárnou keramikou, želiezovskej kultúrnej skupiny a bukovohorskej kultúry. V objektoch alebo v ich blízkosti sme našli 40 kusov štiepanej industrie, poškodený kamenný klin a sekeru, zvieracie kosti, mazanicu, 20 črepov z mladšej doby bronzovej, 2 črepy púchovskej kultúrnej skupiny, 2 črepy z obdobia sťahovania národov, dvojkónický hlinený praslen s rovnými základňami a s rytou výzdobou a 11 slovanských črepov z 9. storočia (obr. 57: 1-8).

Rozloha sídliskovej plochy je asi 10-12 000 m^2.

Tento stručný prehľad výskumov, prieskumov a získaného materiálu naznačuje rozsah pravekého a stredovekého osídlenia Spiša. Ďalší systematický prieskum, ako aj výskum niektorých lokalít, umožní postupne doplňovať obraz osídlenia tohto regiónu v jednotlivých epochách praveku a včasnej doby dejinnej.

P o z n á m k y

1. Informáciu podal M. Roxer z Arnutoviec (okr. Spišská Nová Ves).

2. Archeologickému ústavu SAV podal informáciu A. Vallašek zo SÚPSOP-u v Bratislave a Výskumnej expedícii Spiš M. Buday, pracovník Výskumného ovocinárskeho ústavu v Klčove.

3. O náleze kameňa, jeho prevoze a umiestnení nás informoval bývalý pracovník odboru výstavby MsNV v Spišskej Novej Vsi J. Franko.

L i t e r a t ú r a

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1963: Nález poľnohospodárskych nástrojov na slovanskom sídlisku v Smižanoch. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 11. Nitra.

CSANKI, D. 1890: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. 1. Budapest.

FEJÉR, G. 1829-1844: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Budapest.

FEKETE NAGY, A. 1939: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Budapest.

KRAJČOVIČ, R. 1965: Z historickej typológie služobníckych osád v Podunajsku. V: O počiatkoch slovenských dejín. Bratislava.

POLLA, B. 1958: Hradištné nálezy zo Smižian. Archeologické rozhledy, 10, s. 530, 580-581.

SUCHÝ, M. 1974: Dejiny Levoče. 1. Košice.

SCHMAUK, M. 1889: Supplementum analectorum terrae Scepusiensis. 2. Szepesváralja.

ŠMILAUER, V. 1932: Vodopis starého Slovenska. Praha - Bratislava.

GRABUNGEN UND GELÄNDEBEGEHUNGEN DER GRABUNGSEXPEDITION SPIŠ IM BEZIRK SPIŠSKÁ NOVÁ VES. Die Grabungsexpedition Spiš in Spišská Nová Ves (Arbeitsstelle des Archäologischen Institutes SAW zu Nitra) nahm an der systematischen archäologischen Grabung auf der Fundstelle Pod Hradiskom in Spišské Tomášovce teil und realisierte ausserdem eine systematische Geländebegehung und Rettungsaktionen in verschiedenen Gemeinden des Bezirks Spišská Nová Ves (Abb. 45-58).

A r n u t o v c e, Flur Sekere - Lesefundscherben der jungbronzezeitlichen Pilinyer Kultur.

B i j a c o v c e, Fluren Pod hradom und Pod Sobociskom - Streung von Scherben der Púchover Kulturgruppe. In der Flur Baranov war das Grabungsergebnis trotz vorausgesetzter mittelalterlicher Besiedlung negativ.

D a n i š o v c e - der Verlauf eines mittelalterlichen Weges wurde beglaubigt.

D o m a n o v c e, Flur Spuščadlo- Untersuchung von Resten mittelalterlichen Wegen, die in nördlicher Richtung von Čingov aus in das Poprad-Becken führten.

D r a v c e, Flur Pod Skalicou - Feststellung einer mittelalterlichen Wegkreuzung und neben ihr situierter Siedlungsobjekte der Pilinyer Kultur sowie slawischer Objekte aus dem 8.-9. Jh. (Abb. 54: 1).

J a m n í k - bei der Kirche fand man Kulturgruben, die zu einer äneolithischen Siedlung (Kultur mit kannelierter Keramik) gehören konnten. In der Flur Panský dvor festgestellte eingetiefte Feuerstellen der Pilinyer Kultur (Abb. 46; Abb 54: 2, 3). In der Flur Vyhniská lokalisierte untergegangene mittelalterliche Siedlung, die seit dem 14. Jh. als Vyhnech, Vinyecz angeführt war. In der Flur Pri starej jamníckej ceste festgestellte Siedlung der Pilinyer Kultur (Abb. 54: 4, 5) sowie eine slawische Siedlung aus dem 10.-11. Jh. (Abb. 54: 6). Über dem rechten Ufer des Jamníček-Baches in der Flur Nivky festgestellte Kumulierung von Siedlungsobjekten der Pilinyer sowie slawischer Kultur aus dem 9. Jh. Nordwestlich der Gemeinde in der Flur Pod dubom entdeckte ausgedehnte Siedlung der Pilinyer Kultur sowie auch slawischer Kultur aus dem 8.-9. Jh. (Abb. 54: 7, 8). In der Flur Kerti Scherbenfunde der Pilinyer Keramik.

K a ľ a v a, Flur Koscelisko - aufgelesene Scherben aus dem 15.-16. Jh.

K l č o v, Flur Pri ihrisku - Lesefundmaterial der Kultur mit jüngerer Linearkeramik, der Želiezovce-Gruppe und Bükker Kultur.

L e v o č a, Kláštorská ulica - entdecktes Objekt von der Wende des 11. und 12. Jh. (Abb. 55: 1, 2). In der Kukorelli-Strasse gefundenes Material aus dem 13.-14. Jh. Beim Košicer Tor beglaubigte man die Situation auf dem Platz, wo nach einigen Angaben eine vorromanische Kirche mit 4 Apsiden stand. In der Füllerde einer Kulturgrube fand man Material aus dem 15.-17. Jh. und slawisches aus dem 10. Jh. In der Lage Menhardská brána wurden durch eine Rettungsgrabung die Konstruktionsdetails der

Torfundamente und der Tragmauer der Zugbrücke erfasst (Abb. 47; Abb. 52). In der Červená armáda-Strasse stellte man die ursprüngliche Orientation und Lage der Häuser fest.

O d o r í n, Fluren Sedliská und Nad tehelňou - kleinere Kulturgruben konnten wegen des gefrorenen Bodens nicht untersucht werden, so dass ihre Datierung unsicher ist. In der Flur Pri krížiku erfasste man die Festigung eines mittelalterlichen Weges im sumpfigen Terrain.

O l c n a v a - ein festgestelltes Fragment einer Fundamentmauer, wahrscheinlich eines Karners im ehemaligen Friedhof.

O l š a v k a, Flur Nivky - man erfasste hier eine grosse, durch Überpflügung gestörte Siedlung der Pilinyer und der slawischen Kultur aus dem 8.-9. Jh. (Abb. 55: 4, 5).

S m i ž a n y, Flur Pri kňazovej studni - man gewann neue Kenntnisse über das Ausmass der Siedlung, ferner Fundmaterial der Pilinyer und slawischen Kultur aus dem 8.-10. Jh. In der Flur Pri cintoríne stellte man jungbronzezeitliche Besiedlung fest und man gewann auch Material aus dem 13. Jh. In der Strasse Ulica gen. Saburova wurde in den Fundamenten des Museumgebäudes ein Objekt mit einer Feuerstelle der Pilinyer Kultur festgestellt. In der Strasse Ulica kpt. Nálepku wurde in Kulturgruben Material aus dem 10. und 13. Jh. gefunden (Abb. 55: 6). In der Flur Smižianska Maša stellte man eine Kulturgrube der Pilinyer Kultur und zerstreutes slawisches Material aus dem 8.-9. Jh. fest. Unter dem Hügel Baniská wurde angeblich im J. 1947 ein Stein mit eingemeisselten Buchstaben kyrillischer Schrift gefunden. Man erfasste auch einen hergerichteten, von Hradisko I in Čingov führenden Weg. Neben dem Wege befanden sich Brandplätze von Kohlenmeilern. Die Überprüfung der mittelalterlichen Angaben über den Weg Poyská cesta belegte ihren Verlauf von der Gemeinde Smižany zwischen die Hügel Šibeň und Patria. Bei einer Rettungsgrabung in der Flur Štrkovisko IV gewann man aus einer Siedlung (Neolithikum, Pilinyer Kultur, römische Zeit, Slawen) reiches Keramik-, Mettal- und Steinmaterial. Hundertdreissig Stück Abschlagindustrie stammt aus 9 Objekten und 5 Kulturgruben. In der Flur Hradisko I wurde die Rettungsgrabung eines gestörten Púchover Objekte durchgeführt, in der Flur Pod Hradiskom I erfasste man Reste zweier Objekts (Jungbronzezeit, Púchover Kulturgruppe). Bei einer Feststellungsgrabung in der in mittelalterlichen Quellen angeführten Flur Turník gewann man Keramik- und Metallmaterial aus dem 13. und 15.-17. Jh. Aus der Flur Hradisko II gewann man als Geschenk eine Eisensichel, eine Eisenschnalle und slawische Scherben aus dem 9. Jh. (Abb. 58: 1, 2).

S p i š s k á N o v á V e s, Ján Kollár-Strasse - man entdeckte hier Kulturgruben aus dem 13.-14. Jh. In der Flur Kapustnice I fand man Material der Kultur mit jüngerer Linearkeramik, der Želiezovce-Kulturgruppe, der Bükker Kultur, der Otomani- und Pilinyer Kultur sowie der Slawischen Kultur. In der Flur Kozí briežok wurde eine Halbgrubenhütte der Pilinyer

Kultur sowie der slawischen Kultur. In der Flur Kozí briežok wurde Halbgrubenhütte der Pilinyer Kultur festgestellt, in den Fluren Pri sv. Trojici und Pri sv. Anne erfasste man slawische Scherben aus dem 9.Jh.und Scherben aus dem 15.und 16.Jh. In der Flur Pod Tarčou fand man Scherben der Kultur mit kannelierter Keramik. Beim Dubnica-Bach in der Flur Pri Ferčekovciach erfolgte eine Rettungsgrabung von metallurgischen Objekten aus dem 15.-17. Jh. (Reste von Objekten zur Erzaufbereitung,zur Schmelzung und weiteren Verarbeitung des Eisens). Man gewann eine grössere Menge von Graphittiegeln, Metallgegenständen, Scherben, Proben von Eisenerz, Kohle und Eisenschlacke sowie Eiseningots (Abb. 49; Abb.53). In der Strasse der Sowjetarmee untersuchte man eine Feuerstelle und Kulturgrube aus dem 15. und 16. Jh. Ausser Keramik und Tierknochen fand man hier auch eine Münze aus dem 15. Jh. Eine der ältesten Fluren mit Resten von Eisengewinnung und - verhüttung ist Železný potok. Hier entdeckte man viele Objekte aus dem 15. bis 19. Jh.

S p i š s k é P o d h r a d i e, Flur Rybníček - man belegte hier eine Besiedlung der Pilinyer und der slawischen Kultur aus dem 9. und 10. Jh. (Abb. 55: 3, 7). In der Flur Jarmarčisko entdeckte man Kulturgruben aus der jüngeren Bronzezeit und dem 15. Jh. In der Flur Nad pivovarom erfasste man eine frühbronzezeitliche Siedlung.

S p i š s k é T o m á š o v c e, Flur Gnojník - slawische Scherben aus dem 9. Jh. Flur Sedliská - aufgelesenes Scherbenmaterial aus dem 9. und 15. Jh. Flur Ďurkovec - überwiegend slawisches Material aus dem 9.-10. Jh. In der Flur Pri Smižianskom chotári fand man einen Radiolaritnukleus und in der Flur Za humnami das Fragment eines Steinhammers. Der Verlauf eines ehemaligen mittelalterlichen Weges wurde in Ortsteil Hadušovce bei der Kurie Tiba verfolgt.

S p i š s k é V l a c h y, Flur K starému mlynu - Lesefunde von Scherben der jüngeren Linearkeramik und der Bükker Kultur. Östlich von dieser Fundstelle, in der Flur Roveň wurde durch Auflese eine grössere Zahl von Scherben der jüngeren Linearkeramik, Bükker Kultur, der Kultur mit kannelierter Keramik, Otomani- und Pilinyer Kultur, Púchover Kulturgruppe und der slawischen Kultur aus dem 9. Jh. gewonnen. In der Flur Mesto fand man in einer Kulturschicht atypische Scherben. In der Flur Nad vyšným mlynom stellte man eine slawische Siedlung aus dem 9. Jh. fest. In der Flur Pod uhorskou cestou erfasste man ein gestörtes jungbronzezeitliches Objekt. Material der Púchover Kulturgruppe stammt aus der Flur Pod lipou. An der Stelle der vorausgesetzten mittelalterlichen Siedlungswüstung Boyan (Flur Bojan) wurde eine jungbronzezeitliche Siedlung, eine der Púchover Kulturgruppe und eine slawische aus dem 9.-10. Jh. entdeckt (Abb. 58: 3-5).

S p i š s k ý H r h o v, Hradisko - Bodenwellen deuten hier auf Befestigungswälle. Südwestlich von diesem Burgwall in der Flur Pod Dzurom entdeckte man eine jungbronzezeitliche Siedlung, eine der Púchover Kulturgruppe und eine slawische aus dem 9. Jh. (Abb. 56: 5-7).

S p i š s k ý H r u š o v, Flur Predné harbky - Keramikmaterial aus der Völkerwanderungszeit. In der Flur Pod lesíkom wurde neolithisches Material aufgelesen.
S p i š s k ý Š t v r t o k, Flur Nižné garhalovské - nach einer Beglaubigung des Ausmasses der Siedlung gewann man jungbronzezeitliches und völkerwanderungszeitliches sowie slawisches Material aus dem 8.-9. Jh. In der Flur Nad širokými lúkami wurde frühbronzezeitliches Material aufgelesen. In der Flur Pod gelendrami verlief eine Rettungsgrabung des gestörten frühbronzezeitlichen Objektes.
S t u d e n e c, Flur Za kapustnicami - man entdeckte hier eine Siedlung der Púchover Kulturgruppe und eine slawische aus dem 9. Jh. (Abb. 51; Abb. 56: 1-4).
Ž e h r a - über dem Zusammenfluss der Bäche Žehra und Žehrica erfasste man in der Flur Hlinky eine grosse Siedlung (Linearkeramik, Želiezovce-Kulturgruppe, Bükker Kultur, Jungbronzezeit, Púchover Kulturgruppe, Völkerwanderungszeit und slawische Kultur aus dem 9. Jh. (Abb. 57: 1-8).

VÝSKUM KOSTOLA V BRATISLAVE-DEVÍNE

Igor K e l l e r

Vypracovanie zámeru pamiatkovej úpravy kostola v Bratislave-Devíne si vyžiadalo realizovať i jeho architektonický, reštaurátorský a archeologický výskum.

V roku 1977 sa preskúmalo na dostupnej ploche presbytérium. Pred hlavným oltárom bolo odkryté základové murivo z lomového kameňa (v. 100 cm, hr. 160-170 cm), orientované v smere S-J a v strednej časti porušené (obr. 59). V porušenej časti muriva a v priestore pod menzou oltára bol sypký zásyp obsahujúci drobné úlomky malty a ľudských kostí spolu s niekoľkými nevýraznými stredovekými črepmi. K vnútornému lícu muriva je predstavená krypta z tehlového muriva; klenba krypty, ktorej koruna sa nachádza 38 cm pod dnešnou dlažbou, bola zasypaná ílovou vrstvou a nad ňou bola 20 cm hrubá vyrovnávacia vrstva pod dlažbu.

Doterajší stav poznania objektu (výskumy sa v minulých sezónach uskutočnili i v ďalších častiach interiéru a v exteriéri kostola) umožňuje opísaný nález muriva interpretovať ako súčasť najstaršieho stavebného jadra objektu, uzáverový múr pôvodného presbytéria.

Východné - vonkajšie - líce múru korešponduje s armovaným nárožím na južnej strane presbytéria, známym už skôr.

Súbežne s odkrývkou uzáverového múru sa dokončilo preskúmanie celého vnútorného priebehu výrazne odlišného základového muriva súčasnej poloblúkovej

apsidy (uzáver zvonku je pravouhlý), ktoré je miešané, sú v ňom druhotne použité architektonické články a na oboch stranách je medzi ním a východným uzáverom pôvodného priestoru výrazná stavebná škára.

Medzi základmi menzy oltára a južným múrom mladšej apsidy sa našli zvyšky porušeného kostrového hrobu.

V exteriéri kostola, v mieste, kde sa nachádza už spomínané nárožné armovanie naznačujúce pôvodnú dĺžku presbytéria, boli odkryté základové murivá jednotlivých stavebných fáz presbytéria až do úrovne 20 cm pod základovú škáru (250 cm od dnešnej úrovne okolitého terénu). Oporný pilier, situovaný na stavebnú škáru medzi staršou a mladšou stavebnou fázou presbytéria, plnil zrejme funkciu statického zabezpečenia prístavby presbytéria; potvrdzuje to aj skutočnosť, že murivo novšej časti a oporného piliera sú previazané, a teda stavané súčasne.

UNTERSUCHUNG EINER KIRCHE IN BRATISLAVA-DEVÍN. Bei der Untersuchung einer Kirche in Bratislava-Devín wurde ein Teil des ältesten (romanischen) Baukerns des Objektes, die Abschlussmauer des ursprünglichen Presbyteriums abgedeckt (Abb. 59). Im Exterieur wurde das Fundamentmauerwerk zweier Bauphasen des Presbyteriums und ihre Beziehung zum Stützpfeiler untersucht.

ZISŤOVACÍ VÝSKUM NA MAČACOM ZÁMKU V NITRE-CHRENOVEJ

Mikuláš K l i s k ý

V roku 1977 lokalita známa pod názvom Mačací zámok prestala existovať. Na miestach jej pôvodnej existencie je vybudovaná časť moderného sídliska mesta Nitry (Chrenová III).

Lokalita sa nachádzala na rozhraní katastrálnych území dvoch susedných obcí v okrese Nitra, a to Chrenovej (prv Tormoš - teraz už súčasť mesta Nitry ako sídlisko Nitra-Chrenová) a Dolných Krškán (obr. 60). V predstihu pred výstavbou, ešte v roku 1969, sa tu uskutočnil zisťovací výskum (od 30. júna do 22. augusta) a v blízkosti lokality sa realizovali v nasledujúcich rokoch ďalšie záchranné archeologické výskumy. Na kopáčske práce boli zabezpečení v rámci medzinárodného budovateľského tábora domáci i zahraniční brigádnici-študenti, a to s priemerným počtom 15 pracovníkov v dvoch 21-denných a v jednom 12-dennom turnuse.

Predmetom zisťovacieho výskumu bol umele navŕšený homolovitý kopec na vyvýšenej terase nad inundačnou oblasťou rieky Nitry, do ktorej v týchto miestach ústila lenivá voda zabahneného potoka Selenec, vytvárajúceho široký močaristý pás po oboch stranách svojho plytkého koryta, kým nebol asi 15 rokov

pred začatím zisťovacieho výskumu regulovaný. Základňou kopca bol nepravidelný obdĺžnik so zaoblenými stranami s rozmermi cca 30 x 25 m; jednu z kratších strán tvoril okraj terasy. Pozdĺž obvodu základne - okrem strany na okraji terasy - boli pozostatky priekopy, ktorá na začiatku výskumu na západnej strane ústila do rovnej, predtým zamokrenej lúky a mala šírku cca 15 a hĺbku cca 6 m. Od tohto najširšieho a najhlbšieho miesta sa priekopa zužovala na 5-6 m a stávala sa plytšou (1-1,5 m) a na východnej strane pri vyústení do rovnej, močaristej lúky pod terasou takmer splývala s ostatným terénom na okraji terasy. Plocha vymedzená vnútorným okrajom priekopy a okrajom terasy ako základňa zvyškov kopcovitého útvaru, v období začatia výskumu cca 4,5 m vysokého, činila cca 750 m^2.

Úlohou výskumu bolo zistiť charakter štruktúry útvaru prekopaním dlhej sondy od SZ na JV cez vrchol k úpätiu a ďalej po vonkajšie okraje priekopy na oboch protiľahlých stranách kopca, hľadať datovacie dôkazy o období vzniku a zistiť funkčnosť tohto umelého návršia (obr. 61). Pomerne obsažnú správu publikoval o Mačacom zámku Štefan Janšák (1973). Lokalita bola známa aj zo starších (J. Eisner, V. Budinský-Krička) i novších správ (T. Kolník, A. Habovštiak).

Keďže návršie i priekopa boli po dlhé roky používané ako smetisko, očisťovacie práce zaberali nemálo času na úkor samotného výskumu. Kopec bol oddávna aj predmetom záujmu mnohých amatérskych kopáčov a detí z okolia, ktoré tesne pred začatím zisťovacieho výskumu vykopali doň z južnej strany tunelovitý úkryt až do hĺbky dvoch metrov. Deformáciu kopca na východnej strane a zával priekopy zapríčinili bomby tesne pred skončením druhej svetovej vojny (dve nevybuchnuté, na ktoré sa narazilo počas výskumu, museli byť odstránené a zneškodnené pyrotechnikmi). Takto vznikol na deformovanej strane kopcovitého útvaru namiesto zvyškov bývalej priekopy asi 15-18 m široký pruh rovnej plochy nepatrne zníženej od úrovne terasy.

V smere SZ-JV sa prekopala 35 m dlhá a 5 m široká sonda, členená na sektory 5 x 5 m (včítane 0,5 m širokých kontrolných blokov). Štvorcový sektor dotýkajúci sa vrcholu útvaru bol východiskovým poľom pre východný smer a označený bol D-1, odtiaľto na západ boli polia značené D-I. Paralelná sonda na sever od tejto bola vykopaná len v dvoch východných koncových poliach E-7 a E-6 (obr. 61-63).

I keď sonda prebiehala z veľkej časti porušenými miestami, z nálezov sa dá usúdiť, že na základňu kopca bola navršovaná zemina z postupne prehlbovanej priekopy lemujúcej vznikajúci kopec. V rovine základne sa našli ako najmladšie črepy z 10.-12. stor. V porušených vrstvách bol pomiešaný črepový i ostatný materiál z rôznych období (neolit, doba halštatská, laténska, rímska a stredovek).

Vznik návršia datujú nálezy úlomkov najmladšej, stredovekej keramiky, resp. iných nálezov objavených v rovine základne kopca. Funkciu kopca možno len predpokladať. Bol pravdepodobne použitý ako zvýšená základňa nad terasou pre drevenú vežovitú stavbu so strážnou funkciou v blízkosti brodu cez močaristý potok Selenec, kade viedla cesta z východného smeru do areálu stredo-

vekej Nitry. Je pochopiteľné, že z tejto predpokladanej drevenej stavby na porušenom vrchole kopca, kde nebolo viac stavebnej plochy ako max. 25-30 m^2, sa nemohli nájsť žiadne stopy. Aj priekope, ktorá kopcovitý útvar lemovala, sotva možno pripísať fortifikačnú funkciu, i keď vzdialenosť medzi vonkajším okrajom priekopy a telom útvaru mohla byť až 15 m. Voda z močiara pod terasou sotva mohla zaliať čo len jej dno. Túto okolnosť postihol už aj A. Habovštiak, keď vo svojej správe o prieskume okolia lokality z r. 1961 (archív nálezových správ Archeologického ústavu SAV) napísal, že priekopa "vznikla v dôsledku exploatovania zeminy na vybudovanie kopca." Š. Janšák predpokladá aj možnosť kultovej funkcie kopca, čo však rovnako nemožno podložiť dôkazovým materiálom.

S určitosťou však bolo možné zistiť, že celá terasa a jej rozsiahle okolie, v ktorom sa nachádzali aj na povrchu črepy z rôznych období, poskytovali vhodné podmienky na osídlenie od neolitu až po stredovek. Svedčí o tom napr. i odkrytá časť deštrukcie sídliskového objektu v sektore D-7 na neporušenej východnej časti terasy z vonkajšej strany priekopy; v hĺbke 70-90 cm sa tu odkryli črepy z doby rímskej a zvyšky pece.

Napriek uvedeným ťažkostiam a prekážkam (množstvo sekundárnych zásahov, zdržovanie čistením lokality) možno konštatovať, že výsledky zisťovacieho výskumu potvrdili predpoklady, ku ktorým sa dospelo na základe predchádzajúcich pozorovaní a povrchového zberu v okolí lokality, že návršie vzniklo vo včasnom stredoveku ako strážny objekt, a to uprostred oblasti, ktorá bola husto osídlená od neolitu až do stredoveku. Neskoršie záchranné výskumy, uskutočňované pred zástavbou celej oblasti, tento poznatok potvrdili.

V ý b e r n á l e z o v

A. Drobné predmety z rôznych období (obr. 64: 1-18):
hlinené fragmenty praslenov (obr. 64: 1-7),
fragment kamenného nástroja (obr. 64: 8),
kostené šidlá (obr. 64: 9, 10),
železná okrúhla pracka (obr. 64: 11),
železný klinec (obr. 64: 12),
železné nožíky (obr. 64: 13, 16, 17),
esovitá záušnica (obr. 64: 15),
časť železnej spony (obr. 64: 18).

B. Črepy z nádob z rôznych sektorov sondy (D-I-II, D-1-7, E-6-7; obr. 65-68):

N e o l i t

1. Tenkostenný črep s malým okrúhlym uškom (sektor D-II, obr. 65: 1).
2. Časť masívneho ucha z bledohnedej nádoby (D-1, obr. 65: 2).
3. Okrajový bledohnedý črep s malým okrúhlym pupencovitým výčnelkom (D-1, obr. 65: 3).
4. Sivočierny tenkostenný črep s malým zaobleným uškom (D-1, obr. 65: 4).

5. Okrajový črep z tenkostennej bledohnedej nádoby s hladkým povrchom a s malým pupencovitým výčnelkom; okraj ústia zaoblený a mierne vyhnutý (D-2, obr. 65: 5).

D o b a h a l š t a t s k á

1. Črep z tela hnedej nádoby s drsným povrchom, zdobený jamkami vtlačenými prstom (D-II, obr. 65: 6).

2. Držadlo-ucho z vydutia tmavosivej nádoby so stopami po ručnom formovaní povrchu (E-6, obr. 65: 7).

D o b a l a t é n s k a

1. Tuhovaný črep, zdobený hrebeňovým žliabkovaním (D-II, obr. 65: 8).

2. Sivočierny črep so zaobleným okrajom a pod ním s jemnou okružnou ryhou (D-1, obr. 65: 9).

3. Sivočierny tuhovaný črep s hustým hrebeňovitým ryhovaním (D-II, obr. 65: 10).

4. Hrubostenný sivohnedý črep zdobený hustým ryhovaním (D-1, obr. 65: 11).

5. Sivočierny črep s hladkým povrchom a so zaobleným, prstencovite vyhnutým okrajom (D-2, obr. 65: 12).

6. Tmavosivý tuhovaný črep s hustým rovnobežným ryhovaním (D-1, obr. 65: 13).

7. Okrajový sivočierny črep (D-2, obr. 65: 14).

8. Sivohnedý črep s časťou rovného dna a vydutia zdobeného nechtom vtláčanými jamkami (D-5, obr. 65: 15).

9. Tehlovohnedý črep zdobený hustým žliabkovaním (D-5, obr. 66: 1).

10. Sivočierny črep zdobený hlbokým nepravidelným žliabkovaním (D-5, obr. 66: 2).

11. Sivočierny črep zdobený nepravidelnými hlbokými zvislými žliabkami (D-5, obr. 66: 3).

12. Hnedý črep so zaobleným okrajom valcovitého hrdla, zdobený kolmým žliabkovaním (D-5, obr. 66: 4).

13. Črep z tenkostennej hnedej nádoby so žliabkovaním na hrubom povrchu (D-6, obr. 66: 5).

14. Okrajový črep s hladkým povrchom; zaoblený okraj lievikovite vyhnutý (D-2, obr. 66: 6).

15. Črep z miskovitej na kruhu vytočenej sivočiernej nádoby s dovnútra vydutým dnom (D-1, obr. 66: 7).

D o b a r í m s k a

1. Črep z tenkostennej tuhovanej nádoby, zdobený viacnásobným krížovým ryhovaním (D-5, obr. 66: 8).

2. Bledohnedý črep zdobený zväzkami vlnoviek a okružnými žliabkami (D-1, obr. 66: 9).

3. Okrajový črep s leštеným sivočiernym povrchom a s ryhami pod valcovitým hrdlom (D-5, obr. 66: 10).

4. Okrajový hrubostenný sivý črep (D-2, obr. 66: 11).

5. Hnedý črep s drsným povrchom, zdobený súbežnými ryhami miestami pretatými šikmým ryhovaním (D-2, obr. 66: 12).

6. Črep z hrdla a okraja tenkostennej tmavošedej nádoby s hladeným lesklým povrchom, zdobený sieťovým ryhovaním pod dvoma rytými žliabkami (D-5, obr. 66: 13).

7. Bledohnedý tenkostenný črep zdobený sieťovým ryhovaním (E-6, obr. 66: 14).

8. Tenkostenný čriepok zdobený radom rytých žliabkov a pod nimi nechtom vtláčanými jamkami (D-5, obr. 66: 16).

9. Sivý čriepok z tenkostennej nádoby s drsným povrchom, zdobený dvoma pásmi štvoruholníkových jamôk (D-4, obr. 66: 17).

10. Hnedý hrubostenný črep s drsným povrchom, zdobený vtláčanými jamkami (D-II, obr. 67: 1).

11. Črep s drsným povrchom sivohnedej farby, zdobený nepravidelnými vtláčanými jamkami (D-2, obr. 67: 2).

12. Sivohnedý črep zdobený viacnásobným jemným vlnovkovitým ryhovaním (D-II, obr. 67: 3).

13. Sivohnedý čriepok zdobený nepravidelne rozloženými prstom vtláčanými jamkami (D-6, obr. 67: 4).

14. Čierny čriepok s tromi radmi drobných pupčekov a nad nimi so zväzkom šikmých rýh (D-5, obr. 67: 5).

15. Sivý tenkostenný črep zdobený súbežnými vlnovkami (D-4, obr. 67: 6).

16. Hnedý črep zdobený zväzkom vlnoviek a okružným vypuklým prstencom lemovaným po oboch stranách ryhami (D-1, obr. 67: 7).

17. Sivý črep zdobený zväzkami oblúkovitých rýh (D-4, obr. 67: 8).

18. Hnedý črep s hustými viacnásobnými ryhami (D-2, obr. 67: 9).

19. Črep z vydutia tenkostennej sivej nádoby, zdobený ostrou rytou vlnovkou (D-2, obr. 67: 11).

20. Bledohnedý črep zdobený okružným vypuklým prstencom s ryhovaním lemovanými vtlačenými jamkami; pod i nad prstencom zdobený súbežnými vlnovkami (D-1, obr. 67: 12).

21. Okrajový sivočierny leštený črep z miskovitej nádoby (D-II, obr. 67: 13).

22. Črep z tela tehlovohnedej tenkostennej nádoby, znútra sivej, zdobený vlnovkovitými žliabkami (D-1, obr. 67: 14).

23. Hnedý črep z tela tenkostennej nádoby zdobenej viacnásobným vlnovkovitým žliabkovaním (D-II, obr. 67: 15).

24. Časť tuhovanej leštenej tmavosivej misky, okraj zdobený, dno odsadené (D-II, obr. 67: 17).

25. Tmavosivý čriepok s hladkým lesklým povrchom, zdobený radom drobných štvorcových vpichov (D-7, obr. 68: 1).

26. Hladký črep z tenkostennej nádoby s lesklým čiernym povrchom, zdobený šikmým jemným ryhovaním pod plastickým okružným prstencom (D-6, obr. 68: 2).

27. Sivohnedý črep s drsným povrchom, zdobený viacnásobnou rytou vlnovkou (D-1, obr. 68: 3).

28. Hnedý črep zdobený okružným žliabkom a pod ním zväzkom rytých vlnoviek (D-1, obr. 68: 4).

29. Hnedý črep zdobený súbežnými okružnými ryhami a pod nimi zväzkom rytých vlnoviek (D-6, obr. 68: 5).

30. Sivý črep s nepravidelným žliabkovaním (D-5, obr. 68: 6).

31. Hnedý črep zdobený radom rytých žliabkov a pod nimi nechtom vtlačenými jamkami (D-5, obr. 68: 7).

32. Sivohnedý črep zdobený prstom vtláčanými jamkami (D-4, obr. 68: 8).

S t r e d o v e k (7.-12. stor.)

1. Okrajový črep z hrubostennej sivej nádoby s drsným povrchom (D-6, obr. 66: 15).

2. Črep z lievikovitého hrdla sivohnedej na kruhu vytočenej nádoby (D-6, obr. 67: 10).

3. Sivohnedý črep s časťou nízkeho lievikovitého hrdla so šikmo zrezaným okrajom, zdobený vlnovkou (D-6, obr. 67: 16).

4. Sivočierny črep zdobený okružnou ryhou a pod ňou zväzkom vlnoviek (D-6, obr. 68: 9).

5. Tenkostenný hnedý črep s viacnásobným okružným ryhovaním a pod ním nechtovými vrypmi (D-II, obr. 68: 10).

6. Sivý črep z rozhrania hrdla a vydutia s rovnobežnými žliabkami (D-1, obr. 68: 11).

7. Tmavosivý tenkostenný črep s hladkým povrchom, zdobený okružnými rovnobežnými ryhami a rytými vlnovkami (E-6, obr. 68: 12).

8. Sivý črep z tela tenkostennej nádoby, zdobený rovnobežnými okružnými ryhami (D-II, obr. 68: 13).

9. Hnedý črep z tela nádoby zdobenej širšími žliabkami (D-II, obr. 68: 14).

10. Črep z tela sivohnedej nádoby s drsným povrchom, zdobený vlnovkovitým žliabkovaním (D-1, obr. 68: 15).

11. Sivohnedý črep zdobený rovnobežnými žliabkami (D-1, obr. 68: 16).

12. Hnedý čriepok s rovnobežnými žliabkami (D-II, obr. 68: 17).

13. Sivohnedý črep s drsným povrchom, zdobený rovnobežnými okružnými ryhami (D-1, obr. 68: 18).

14. Sivohnedý črep s drsným povrchom, zdobený výrazným žliabkovaním (D-1, obr. 68: 19).

15. Sivohnedý črep s rovnobežnými žliabkami (D-1, obr. 68: 20).

16. Okrajový tmavosivý črep zdobený okružnými ryhami a viacnásobnou vlnovkou nad nimi (D-4, obr. 68: 21).

17. Sivohnedý okrajový črep zdobený okružnými ryhami striedajúcimi sa so zväzkami rytých vlnoviek (D-7, obr. 68: 22).

18. Sivohnedý črep drsného povrchu, zdobený okružnými rovnobežnými žliabkami (D-1, obr. 68: 23).

19. Črep s časťou okraja sivočiernej nádoby, zdobený súbežnými vlnovkami a pod nimi okružnými ryhami (D-4, obr. 68: 24).

L i t e r a t ú r a

JANŠÁK, Š. 1933: Nitriansko v prehistorii. - Sídliště Mačací zámok a okolie pri Tormoši. V: Nitra - dejiny a umenie Nitrianskeho zámku. Trnava, s. 28-30.

FESTSTELLUNGSGRABUNG AUF MAČACÍ ZÁMOK IN NITRA-CHRENOVÁ. Auf der Fundstelle Mačací zámok steht heute das neue Wohnviertel der Stadt Nitra, Chrenová III. Die Fundstelle befindet sich an der Katastergrenze der Gemeinden Chrenová (urspr. Tormoš) und Dolné Krškany (Bez. Nitra). Hier, auf einer über dem Inundationsgebiet des Nitra-Flusses situierten Terrasse stand ein mit der Zeit denudierter kegelförmiger Hügel, der unter dem Namen Mačací zámok (Katzenschloss) bekannt war. Im J. 1969 erfolgte hier eine Feststellungsgrabung. An den Stellen, wo der Selenec-Bach bei seiner Mündung in den Nitra-Fluss noch vor einem Vierteljahrhundert einen breiten sumpfigen Streifen bildete, entstand etwa vor einem Jahrtausend über der Terrasse ein künstlicher Hügel, der aus dem Aushub eines Grabens aufgeschüttet war. Die Basis des Hügels hatte unregelmässig rechteckige Form mit gerundeten Seiten von ca. 30 m x 25 m. Eine der kürzeren Seiten war vom Terrassenrand gebildet. Am Umfang der Hügelbasis- abgesehen von der Seite am Terrassenrand - skizzierten sich die Grabenreste vor Grabungsbeginn unterschiedlich. An der Westseite mündete der Graben in eine flache, früher nasse Wiese ein und hier war er am tiefsten und am breitesten (6 m und 15 m). Dann verengte er sich allmählich und an der Ostseite bei der Ausmündung in die ebene Wiese verschmolz er beinahe mit dem übrigen Gelände am Terrassenrand. Dies hatte am Ende des II. Weltkrieges ein Bombeneinschlag verursacht.

Aufgabe der Grabung war, durch einen langen, quer geführten Schnitt in SW-NO-Richtung (mit den Sektoren von 5 x 5 m: D-I-II, D-1-7, E-6-7) durch die Hügelspitze zum Fuss bis zu den äusseren Rändern des Grabens an beiden entgegengesetzten Seiten, Hinweise für die Datierung der Entstehung sowie für die Bestimmung der Funktion des Hügels zu suchen (Abb. 60; Abb. 61). Auch trotz der Störung der Fläche durch Amateure und Kinder kann an Hand des Materials geurteilt werden, dass auf die Hügelbasis nach und nach Erde aus dem Graben angehäuft wurde. Die auf der Basis gefundenen Scherben sowie andere Kleinfunde stammen aus dem Mittelalter (10.-12. Jh.) und bestimmen die Entstehungszeit der Aufschüttung: über dieser Schicht befand sich eine Abfolge von Scherben aus älteren Epochen bis zum Neolithikum. Angesichts der geringen flachen Baufläche auf der gestörten Hügelspitze (etwa 25 m^2) kann angenommen werden, dass hier ein aus Balken gefügter Wachturm stand, dessen Spuren nicht mehr zu finden waren. Dem Graben, welcher den Hügel umsäumt, kann trotz seiner sogar 15 m Breite und 6 m ursprünglicher Tiefe kaum eine Fortikationsfunktion zugeschrieben werden, denn das Wasser des Sumpfes unter der Terrasse konnte nicht einmal die Grabensohle ausfüllen. Diesen Umstand erfasste auch schon A. Habovštiak,

der im J. 1961 in seinem Bericht über die Untersuchung der Umgebung schrieb, dass der Graben durch die Exploitation von Erdmassen für die Hügelschüttung entstand. Š. Janšák (1933) setzte auch die Möglichkeit einer Kultfunktion des Hügels voraus, was aber ebenfalls nicht mit Beweismaterial belegt werden kann.

Die Grabung bewies, dass die ganze Terrasse und die weite Umgebung, wo auf der Oberfläche Scherben aus verschiedenen Epochen vom Neolithikum bis zum Mittelalter angetroffen wurden, gute Bedingungen für eine Besiedlung bot. Davon zeugt auch der Teil der Destruktion eines Siedlungsobjektes im Abschnitt D-7 mit römerzeitlichen Scherben im ungestörten Südteil der Terrasse an der Aussenseite des Grabens in 70-90 cm Tiefe. Diese Erkenntnis wurde durch die Rettungsgrabungen, die kurz vor der Bebauung der Umgebung realisiert wurden, bestätigt. (Abb. 60-68.)

ĎALŠIA ETAPA VÝSKUMU V CÍFERI-PÁCI

Titus K o l n í k

V roku 1977 sa výskum na stanici z neskorej doby rímskej v Cíferi-Páci (okr. Trnava) musel podriadiť hlavnému zámeru nearcheologickej povahy - oproti minulým rokom podstatne zmenšiť záber poľnohospodárskej pôdy. Z uvedeného dôvodu sa práce sústredili na východnú časť odkrytej plochy, pričom väčšia časť pracovných kapacít sa viazala na vyberanie pravekých, predovšetkým neolitických objektov. Preskúmali sme ich vyše 120; niekoľko jám patrí kultúre so starou lineárnou keramikou, väčšina objektov však obsahovala keramiku želiezovskej skupiny.

Jamy a nálezy staršej lineárnej keramiky mali nepravidelný pretiahnutý pôdorys a boli nerovnomerne kotlovito zahĺbené. Z nich najbohatší na nálezy bol objekt 193 (obr. 69: 1). Kolekcia nádob zrekonštruovaných z fragmentov nájdených v tejto jame predstavuje zatiaľ najreprezentatívnejší starolineárny keramický komplex nielen na Slovensku, ale v oblasti oveľa širšej. Zastúpená je v ňom predovšetkým hrubostenná keramika s drsným povrchom. Zvyčajne je zdobená charakteristickými striedavo na maximálnom vydutí a pod ním umiestnenými masívnymi výčnelkami, zvisle prstom pretláčanými alebo presekávanými zvislými vrypmi (obr. 70: 4, 5). V jednom prípade sú tieto výčnelky v kombinácii s plastickými prstom pretláčanými šikmými lištami (obr. 70: 5), v druhom so zvislými vrypmi či zásekmi (obr. 70: 4). Častým dekoračným elementom sú aj široké ryhy v oblúkovitom obvodovom usporiadaní a horizontálne výčnelky - ušká na maximálnom takmer dvojkónicky formovanom vydutí (obr. 70: 2). Vyskytujú sa kónicky roztvorené misky s mierne zaoblenými stenami, nezdobené, s hladeným povrchom (obr. 70: 3) i fragmenty nádob na dutých kónických nôžkach zdobených ojedine-

lými radiálnymi ryhami (obr. 70: 6). V porovnaní s inými starolineárnymi náleziskami na juhozápadnom Slovensku (Bíňa, Hurbanovo, Milanovce, Nitra) je v Cíferi-Páci pozoruhodný výskyt dvojkónickej nádoby s výrazne zaobleným vydutím so zrejmým nábehom na polguľovitý tvar (obr. 70: 4, 5). Možno uvažovať, že tieto formy predstavujú príznačnú črtu mladšieho horizontu staršej fázy s lineárnou keramikou (Pavúk - Šiška 1971, s. 326, obr. 3). Podobnú typologickú odlišnosť od doteraz známych starolineárnych nálezov zisťuje J. Pavúk (1976, s. 177) pri keramike z neďalekého Čataja.

Najvýznamnejším nálezom v objekte 193, a v našom prostredí zatiaľ unikátnym predmetom, je hlinený štítkový antropomorfný idol (pebble idol). Horná časť závesku je odlomená, ale možno ju rekonštruovať. Jeho pôvodná výška bola asi 5 cm. Materiál je príbuzný hrubej keramike, farba hnedosivá (obr. 70: 1).

Plastika predstavuje schematizovanú, až abstraktne poňatú plochú jednostrannú figúrku ženy. Dva závesné otvory možno zároveň považovať za oči, oválne pretiahnuté jamky pod nimi znázorňujú prsia a dvojité rombicky usporiadané ryhy okolo stredovej jamky zasa geometrizujúco, pritom však s nádychom naturalizmu spodobňujú ženské lono. Teda výrazné potlačenie, resp. absencia zobrazenia základných častí tela na jednej strane a predimenzované zdôraznenie pohlavných znakov, najmä genitálií, na strane druhej.

Nález z Cífera-Páca predstavuje nesporne najstaršiu plastiku tohto druhu v strednej Európe. Tvarom príbuzný závesok z Mohelnice je minimálne o jednu fázu mladší (Tichý 1970-1971, obr. 3: 1, 2). Názor O. Höckmanna, že existuje určitá genetická a významová súvislosť medzi včasnolineárnymi spondylovými náramkami a medzi hlinenými štítovými plastikami, vychádzajúci z konvexného tvarovania závesku z Ballenstedtu, je problematický (Höckmann 1965, s. 17 n.; ten istý 1972, s. 194, obr. 3). Závesky zdobené rytými vzormi alebo figurálnymi štylizovanými zobrazeniami nie sú v neolitických kultúrach strednej Európy neznáme. Ryté figurálna výzdoba sa vyskytuje aj na plochých neolitických závažiach (Makkay 1973, s. 17, Nr. 88/3, tab. 15). Tvar i výzdoba závesku z Cífera-Páca súvisia nepochybne s kultom plodnosti a sú dokladom svojského ponímania princípu ženskosti v období, keď funkcia matky - rodičky bola v spoločnosti absolútne primárna. Idea štítkových idolov doznieva v eneolite v podobe zlatých antropomorfných záveskov (Angeli 1973, s. 27-30; Vizdal 1977, s. 116, tab. XLII: 1-5).

Prevažná väčšina neolitických objektov v Cíferi-Páci patrí k osídleniu želiezovskej skupiny. Okrem jám nepravidelného tvaru a zahĺbenia sa relatívne často vyskytujú aj objekty pravidelné, zväčša štvoruholníkového pôdorysu, so zvislými stenami a rovným dnom (obr. 69: 2, 3). Niektoré z nich možno azda považovať za súčasť obydlí. Pozoruhodné sú aj jamy obdĺžnikového pôdorysu s malou, o 20-30 cm vyššie položenou pieckou v susedstve (obr. 69: 4, 5). Pod ich estrichom bola vrstva črepov.

Nálezove sú mnohé objekty chudobné, v niektorých sa však vyskytujú bohaté súbory keramiky (napr. obj. 163a - obr. 72), ktoré významným spôsobom dopĺňajú i korigujú doterajšie poznatky o tvarovej škále keramiky mladšieho stupňa želiezovskej skupiny (Pavúk 1969; Pavúk - Šiška 1971, obr. 8). Typologická analý-

za obsahu niektorých jám pravdepodobne podnieti nielen nutnosť vyčlenenia lokálnych variantov železovskej skupiny, ale aj zmeny v jej chronológii.

Pozoruhodným fenoménom železovskej osady v Číferi-Páci je aj zoskupenie pätnástich pecí zhruba v centrálnej časti odkrývanej plochy, na najvyššie položených miestach terénnej vlny. Žiaľ, pece sú do značnej miery porušené mladšími objektmi, laténskymi chatami 159 (2 pece) a 217 (3 pece) i základovými ryhami a stĺpovými jamami rímskych stavieb 71 a 72 (ostatné pece).

Pece mali - pokiaľ to zachované torzá umožňujú stanoviť - prevažne štvoruholníkový pôdorys s mierne zaoblenými rohmi (obr. 71: 1, 3, 4). Časť mala oválny alebo vajcovitý tvar, resp. pôdorys (obr. 71: 2). Ich priemer kolíše medzi 100-150 cm. Steny boli zvislé, v niektorých prípadoch akoby s nábehom na nízku klenbu vo výške 20-30 cm. Dno pecí - estrich - tvorila na sprašové podložie nakladená vrstva plochých drobných kameňov (d. 7-10 cm) a črepov železovskej skupiny, pokrytá sivohnedou mazanicou, viacnásobne a intenzívne prepálenou.

Podľa rôznej úrovne estrichov (najhlbšie pece boli vo vnútornom oblúku zoskupenia) i najlepšej zachovalosti pecí vo vonkajšom oblúku, možno usudzovať, že pece boli vybudované v troch etapách. Najmladšie boli vo vonkajšom okruhu.

Pece boli vyhĺbené a vymodelované do sprašového podložia. Na stenách možno sledovať zvislé i vodorovné stopy nástrojov, ktorými boli kopané. Problematický je výskyt prepálenej vrstvy tesne nad estrichom (v peci 234 - obr. 71: 3), prípadne v strede výplne (v peci 237 - obr. 71: 1) a vrstvy pripomínajúcej zvyšky klenby na hornej úrovni zistenia pecí (obr. 71: 3). Vnútorná vrstva prepálenej mazanice je od estrichu i "klenby" oddelená kyprou popolovitou výplňou. Podľa umiestnenia prepálenej vrstvy by sa dalo uvažovať o zvyškoch rozpadnutého roštu. Náznak vzduchových otvorov však nemožno jednoznačne zistiť. Je však celkom možné, že obe prepálené vrstvy tvorili kedysi iba jednu vrstvu, rošt, alebo klenbu. Nie je vylúčené, že dolná vrstva klenby sa po zániku pece (azda zaplavení po nejakej búrke) odtrhla a poklesla na estrich, zanesený predtým tenšou, alebo hrubšou popolovitou vrstvou. Rošt či klenba pece mohli zostať ešte určitý čas v pôvodnej pozícii, a tak sa na túto spálenú vrstvu opätovne dostala popolovitá vrstva. Až po väčšom časovom odstupe došlo k poklesu klenby, resp. roštu. Pre takúto interpretáciu svedčí i mierne (tehlovožlté) prepálenie hornej vrstvy. Iné vysvetlenie predbežne ťažko nájsť. Je celkom možné, že to, čo sa nám dnes javí ako zvyšky hornej klenby, bolo roštom, a že zvyšky skutočnej pece sa nezachovali. Vo vyššej vrstve sa spálená hlina totiž takmer bez zvyšku v dôsledku ďalšieho osídlenia, kultivovania pôdy, klimatických vplyvov (voda, mráz) rozpadla a rozptýlila. Takýto názor podporuje aj situácia v peci 261. Nachádzala sa asi o 60 cm vyššie od väčšiny pecí a jej pôdorys sme mohli zaregistrovať iba úplne náznakovo, podľa stôp prepálenej mazanice v oblúkovitom tvare. Aj estrich sa dal zistiť len podľa vyloženia dna pece väčšími črepmi a kameňmi (obr. 71: 2). Iba pod črepmi sa tu a tam našiel fliačik prepálenej alebo značne rozpadnutej tehlovo-oranžovej zeminy.

Otázka existencie predpecných jám nie je doriešená. Podľa zachovaných stien i popolovitej vrstvy v susedstve pecí možno usudzovať, že všetky pece mali vstupnú časť z vnútornej strany polkruhu - pece 237, 244 na južnej strane. Na tejto strane mali i predpokladanú pracovnú predpecnú jamu, či aspoň manipulačnú predpecnú plochu. Pece 234, 235, 245, 246, 247, 248 a 251 mali vstupnú časť zo západnej strany, pece 249, 250, 252 zo severozápadnej strany. Prevažuje teda západný a južný vstup - v zhode so smerom prevládajúcich vetrov na lokalite.

Popolovitá výplň v jamách 237a, 262 a 263 i vrstva popola a drobných hrudiek prepálenej mazanice na estrichoch starších porušených pecí (243, 245, 246, 247) môžu nasvedčovať, že po zániku týchto pecí ich estrich tvoril manipulačnú predpecnú plochu. V ďalších prípadoch mohli byť predpecné jamy či plošinky porušené alebo zničené mladšími objektmi.

Nálezy vnútri pecí sú minimálne - ojedinelé črepy v sivohnedej popolovitej výplni (želiezovská skupina). Pomerne veľa črepov bolo v jamách okolo pecí. Väčšina črepového materiálu sa nachádza pod estrichom pecí. Tento udáva nielen terminus post quem, ale predovšetkým termín ad quem, hoci nie je vylúčené, že tu a tam bol použitý i fragment náhodne nájdenej staršej keramiky.

Črepový materiál umožňuje datovať pece do obdobia osídlenia lokality ľudom želiezovskej skupiny, asi do jej strednej fázy. Takéto datovanie zhruba korešponduje aj s komplexom podobných pecí objavených r. 1958 L. Bánesom (1959, s. 470-482, obr. 193-196; s. 21-46) v Horných Lefantovciach, kde časť pecí bola evidentne prekrytá - v subpozícii pod objektom 1, v ktorom sa s neskoroželiezovskou keramikou vyskytujú aj importy bukovohorskej (Bánesz 1962, obr. 4: 1, obr. 10: 2) a vypichanej keramiky (Bánesz 1962, obr. 2: 4, 6; 5: 4-7; 6: 1, 2; 7: 9; 10: 1).

L. Bánesz (1959, s. 480; 1969, s. 39) pri tomto komplexe predpokladá väčší časový odstup medzi jednotlivými pecami a vidí v ňom doklad "dlhodobosti neolitického sídliska". Nazdávam sa, že umiestnenie pecí na jednom mieste vo vyhradenom priestore sídliska - akiste aj z bezpečnostných dôvodov - ako správne zdôrazňuje L. Bánesz (1962, s. 39), svedčí aj o rýchlej časovej následnosti ich výstavby. Podľa dislokácie pecí v Číferi-Páci sa domnievam, že komplex vznikol maximálne v troch etapách, pričom trvanie jednej etapy sotva prekročilo rámec jednoročnej sezóny (s výnimkou zimy). Stopy po nejakých prístreškoch nad pecami sa nenašli.

Funkcia pecí: Priame doklady o funkcii pecí sme v Číferi-Páci nenašli. Môžeme o nej uvažovať iba podľa rôznych indícií, ako napr. konštrukcie, kvality estrichu upraveného predovšetkým na akumuláciu tepla, prezencie či absencie nálezov, sústredenia pecí na jednom mieste a pod., resp. podľa zhodnotenia niektorých všeobecnejších okolností produkcie neolitickej spoločnosti. Názory na účel skupín "klenbových" pecí mimo chát, objavených dosiaľ na viacerých preskúmaných sídliskách (Horné Lefantovce, Veľký Grob, Mohelnice na Morave, Bylany v Čechách), nie sú jednoznačné a vyhranené. Okolnosť, že v príbytkoch sa nevyskytovali ani pece, ani ohniská dala podnet k úvahe, že tieto pece mohli slúžiť na spoločnú prípravu potravy (pečenie chleba, mäsa a pod.;

Slovensko 1970, 45-46). Ochrana pred ohňom pri sústredení pecí na jednom mieste v osade hrala nepochybne tiež dôležitú úlohu. Muselo ísť o výrazne špecializované pece.

L. Bánesz, ktorý odkryl skupinu trinástich klenbových pecí v Horných Lefantovciach, sa k otázke ich funkcie neodvážil vyjadriť. Údajný výskyt "drobučkých zrniek zeleno patinovaných zvyškov kovu, pravdepodobne medi" v jednej z pecí treba považovať za náhodný a s funkciou pecí priamo nesúvisiaci (Bánesz 1962, s. 36, 39). Názor, že "skupiny pecí mali výrobnú funkciu a slúžili väčšej spoločenskej jednotke, možno aj celej osade" (Slovensko 1970, s. 46) je síce nepochybne správny, ale príliš všeobecný.

Zdá sa mi, že kľúč k stanoveniu funkcie pecí spočíva v prekvapujúcom zistení O. Šujanovej zo SÚPSOP-u, že neolitická keramika nebola vypaľovaná, ale v podstate iba sušená pri teplotách do 200 °C. Fyzikálnochemické analýzy vzoriek keramiky z výskumu S. Šišku z Kopčian totiž ukázali prítomnosť nespáleného uhlíka a kazeínu, ktorý sa rozkladá už pri teplote 200 °C, nedošlo teda k slinutiu zrnitých zložiek. Toto ma privádza na myšlienku, či pri "klenbových" neolitických peciach s výrazne vypáleným estrichom a stenami nemáme do činenia s dosiaľ prakticky neznámymi keramickými pecami. Okolnosť, že v okolí pecí nenachádzame keramický odpad, podľa môjho názoru nemusí svedčiť proti takejto eventualite. Pri takejto forme "vypaľovania" totiž sotva dochádzalo k nadmernej produkcii nepodarkov, či rozbíjaniu keramiky. Pri výrobe keramiky v rukách vznikli nepodarky už pred vypaľovaním, tie sa odhodili a mohla z nich zostať nanajvýš hruda uhnetenej hliny, ktorá stvrdla, alebo sa rozplynula a môžeme z nej zistiť vo výplni objektu iba odlišne sfarbenú škvrnu.

Téza, že tieto pece mohli byť akýmisi sušiarňami obilia sotva obstojí, pretože v peciach alebo v ich bezprostrednom okolí by sa boli museli vyskytnúť aspoň zuhoľnatené zrnká. Ani viacnásobným preplavovaním vzoriek z pecí a z priestoru pred nimi sa nám nič nepodarilo zistiť.

Najpravdepodobnejšia sa mi teda zdá hypotéza o keramických peciach. Jej potvrdenie by sa mohlo dosiahnuť azda experimentálne, alebo ho môže priniesť nejaký prekvapujúci objav v teréne. Nikto sa zatiaľ nesnažil vysvetliť skutočnosť, prečo poznáme obrovské kvantá neolitickej keramiky, ale neolitické keramické pece dosiaľ takmer nie sú známe.

Pozoruhodný je aj osamelý neolitický hrob objavený v sídliskovej jame (obr. 73: 4). Kostra vo výrazne skrčenej polohe s rukami pôvodne zviazanými za chrbtom ležala na ľavom boku, orientovaná SZ-JV s pohľadom smerujúcim na SV. Sprievodný inventár, nedohotovený kamenný nástroj, kostené šidlo, ale najmä nádobka s charakteristickou dekompozíciou výzdoby, datuje hrob do mladšieho stupňa želiezovskej skupiny (Pavúk 1969, s. 332).

Nové poznatky sme získali aj k časovému a kultúrnemu zaradeniu hrobov s kostrami v skrčenej polohe. Kým v minulých rokoch sme sa domnievali, že tu máme do činenia so sporadickými bezinventárnymi neolitickými pohrebmi na sídlisku, nálezy z hrobov 8 a 9 nám spoľahlivo umožnili vyčleniť menšiu skupinu hrobov kultúry Chłopice-Veselé. Z piatich hrobov tejto skupiny tri boli bez inventára (obr. 73: 2) a iba dva obsahovali charakteristické nálezy, ku ktorým nachádzame paralely na eponymnom pohrebisku (Budinský-Krička 1965, s. 101, 103, tab. VI: 1, VII: 1).

V detskom hrobe 8, orientovanom Z-V (obr. 73: 3), sa našli dva džbánky zdobené horizontálnymi a radiálnymi odtlačkami šnúr (obr. 74: 15, 16); v hrobe 9, orientovanom Z-V (obr. 73: 1), bola nezdobená džbánkovitá nádoba (obr. 74: 14), dve silexové strelky pretiahnutého srdcovitého tvaru s obojstrannou bočnou retušou (obr. 74: 9, 10), rohovcová čepieľka s jednostrannou retušou (obr. 74: 8), kostené šidlo (obr. 74: 1), 8 silexových nepravidelných drobných úštepov (obr. 74: 2-7, 11, 12) a drobný fragment zvieracej kosti so stopami opálenia (obr. 74: 13). Kovový inventár sa dosiaľ nevyskytol. Štyri kostry ležali na pravom boku, orientované Z-V, alebo s odchýlkami /ZSZ-VJV, JZ-SV), iba jedna kostra bola uložená na ľavom boku a mala v podstate opačnú orientáciu ako ostatné hroby; všetky kostry teda ležali s pohľadom na juh. Tento spôsob uloženia spolu s opačnou orientáciou mužov a žien je charakteristickým príznakom pohrebného rítu na sklonku eneolitu a na začiatku staršej doby bronzovej (Točík 1963, s. 718; Vladár 1973, s. 131).

Štyri hroby, zistené v severovýchodnom susedstve rímskej stavby I, obsahovali pôvodne kostry vo vystretej polohe (obr. 73: 6), orientované Z-V. V troch prípadoch bola kostra totálne rozhádzaná a mnohé časti chýbali (obr. 73: 5). Hroby neobsahovali nijaký jednoznačne datovateľný inventár; porušovali neolitické objekty i kultúrnu vrstvu z doby rímskej. Podľa rituálneho, alebo lupičského porušenia hrobov sa možno domnievať, že ide o hroby z doby sťahovania národov.

Z neskoršej doby laténskej sme odkryli dve zahĺbené obdĺžnikové chaty (obr. 76: 2).

Z doby rímskej sa dokončila viacročná odkrývka dvoch drevených domov - barakov (71 a 72), nachádzajúcich sa v superpozícii. Boli to veľké trojpriestorové obdĺžnikové stavby identických rozmerov. Základové žľaby - ryhy domov sa čiastočne križujú a čiastočne sú vychýlené. Na vonkajšej strane boli lemované paralelným stĺporadím, pri dome 71 pozdĺž severovýchodnej a juhovýchodnej steny, pri dome 72 pozdĺž štyroch stien (obr. 76: 5). Rozmery domov (bez stĺporadia) boli 23,7 x 7,4 m, čo presne odpovedá rímskym dĺžkovým mieram 80 x x 25 stôp. Stĺpové jamy mali štvorcový pôdorys, väčšinou 80 x 80 cm, vo viacerých prípadoch so zreteľnými stopami po stĺpe kruhového prierezu s priemerom 30-40 cm. Niekoľko takýchto jám zatiaľ nevysvetleného účelu bolo priamo v základových žľaboch. V jednej zo stĺpových jám na juhozápadnej strane, nezapadajúcej umiestením do systému stĺporadia okolo domov, sa našlo sedem tubulov (obr. 75: 1) - hranolovitých dutých tehál, použitých predtým v zariadení ústredného kúrenia. Stopy vápnovej malty na tubuloch jednoznačne hovoria o existencii dosiaľ iba podľa negatívov základov predpokladaného vykurovacieho systému.

Výskum potvrdil aj existenciu menších stĺpových konštrukcií z doby rímskej. Objekt 220 (320 x 420 cm) s deviatimi kolovými jamami mal v rohu piecku, porušenú základovým žľabom domu 72 (obr. 76: 3).

Odkryli sme aj viaceré zahĺbené chaty barbarského typu z mladšej doby rímskej s charakteristickou šesťuholníkovou schémou rozmiestnenia kolových jám. Mimoriadne významná je najmä chata 194 (obr. 76: 4), datovaná nálezmi

(terra sigillata, denár Alexandra Severa) do druhej štvrtiny 3. stor. n. l. Skutočnosť, že vo výplni tohto objektu sa nevyskytli stopy rímskej stavebnej deštrukcie ako sú zlomky tehál alebo malty, potvrdzuje hypotézu, že na lokalite bolo germánske osídlenie už pred výstavbou rímskej stanice.

V severovýchodnom susedstve hrnčiarskych pecí sme odkryli rozsiahlu exploatačnú jamu z mladšej doby rímskej (obr. 75: 2). Možno sa domnievať, že slúžila ako materiálové jama pre hrnčiarsku dielňu. Nezvyklá hrotitá priekopa, lemovaná na východnej strane dvoma plytšími žľabmi (palisádou?), exploatačnú jamu jednoznačne porušovala (obr. 76: 6). Zatiaľ sa nám nepodarilo určiť funkciu priekopy a datovať ju. Môže byť z neskorej doby rímskej, ale nie je vylúčené ani to, že je mladšia.

Z nezvyčajných a v našom prostredí unikátnych nálezov treba z r. 1977 uviesť koprolity (exkrementy) z doby rímskej, nájdené v exploatačnej jame 136 a v chate 194.

Odkryli sme aj tri slovanské zásobné, pravdepodobne obilné jamy (obr. 76: 3) z 8.-9. storočia.

Výskum v roku 1978 bude pokračovať vyberaním objektov v strednej a severozápadnej časti odkrytej plochy.

L i t e r a t ú r a

ANGELI, W. 1973: Goldamulette. V: Prähistorische Idolkunst. München, s. 27-30.

BÁNESZ, L. 1959: Neolitické pece z Horných Lefantoviec. Archeologické rozhledy, 11, s. 470-482.

BÁNESZ, L. 1962: Neolitické nálezy z Horných Lefantoviec. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 9. Nitra, s. 21-46.

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1965: Gräberfeld der späten schnurkeramischen Kultur in Veselé. Slovenská archeológia, 13, s. 51-106.

HÖCKMANN, O. 1965: Menschliche Darstellungen in der Bandkeramischen Kultur. V: Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz. 12. Mainz, s. 1-34.

HÖCKMANN, O. 1972: Andeutungen zu Religion und Kultur in der Bandkeramischen Kultur. V: Aktuelle Fragen der Bandkeramik. Székesfehérvár, s. 187-208, najmä 194, Liste F, s. 206, obr. 3.

KALICZ, N. - MAKKAY, J. 1977: Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene. Budapest.

MAKKAY, J. 1973: Eingeritzte und plastische Menschendarstellungen der transdanubischen Linienbandkeramik. V: Prähistorische Idolkunst, München, s. 16-19.

PAVÚK, J. 1969: Chronologie der Želiezovce-Gruppe. Slovenská archeológia, 17, s. 269-367.

PAVÚK, J. 1976: Záchranný výskum na trase autostrády v Čataji. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1975. Nitra, s. 177-182.

PAVÚK, J. - ŠIŠKA, S. 1971: Neolitické a eneolitické osídlenie Slovenska. Slovenská archeológia, 19, s. 319-364.

Slovensko v mladšej dobe kamennej. Bratislava 1970.

SOUDSKÝ, B. 1960: Station néolithique de Bylany. Historica, 2, s. 5-36.
TICHÝ, R. 1962: Volútové nálezy z Mohelnice u Zábřehu. V: Sborník Československé společnosti archeologické. Brno, s. 201-214.
TICHÝ, R. 1970-1971: Zu einigen neolithischen Kultgegenständen aus Mohelnice. V: Sborník Československé společnosti archeologické. 4. Brno, s. 7-19.
TOČÍK, A. 1963: Die Nitra-Gruppe. Archeologické rozhledy, 15, s. 716-774.
VIZDAL, J. 1977: Tiszapolgárske pohrebisko vo Veľkých Raškovciach. Košice.
VLADÁR, J. 1973: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Branči. Bratislava.

WEITERE GRABUNGSETAPPE IN CÍFER-PÁC. Die Grabungsarbeiten auf der spätrömischen Militärstation in Cífer-Pác (Bez. Trnava) richteten sich im J. 1977 auf die Beendigung der Abdeckung der Objekte im Ostteil der untersuchten Fläche.

Es wurden mehr als 120 Gruben der neolithischen Siedlung untersucht. Einige gehörten zur Kultur mit älterer Linearkeramik, die Mehrzahl von ihnen enthielt jedoch Keramikfunde der Želiezovce-Gruppe. Die Gruben mit Funden der älteren Linearkeramik hatten unregelmässigen länglichen Grundriss und waren ungleichmässig ausgeschachtet (Abb. 69: 1). Am fundreichsten von diesen war das Objekt 193 (Abb. 70). Der bedeutendste Fund in diesem Objekt war ein tönernes anthropomorphes Schildidol (Abb. 70: 1), das die älteste Plastik dieser Art in Mitteleuropa darstellt. Zweifelsohne hängt es mit dem Fruchbarkeits- und Frauenkult zusammen. Die Kollektion von Gefässen, die aus den in der Grube 193 gefundenen Fragmenten rekonstruiert wurde, bildet den bisher repräsentativsten altlinearkeramischen Komplex nicht nur im Gebiet der Slowakei, sondern auch im breiteren mitteleuropäischen Raum. Im Vergleich zu den anderen Fundstellen der älteren Linearkeramik in der Südwestslowakei ist hier das Vorkommen des doppelkonischen Gefässes mit ausgeprägt gerundeter, beinahe halbkugelförmiger Bauchung bemerkenswert (Abb. 70: 4, 5). Diese Form ist wahrscheinlich für den jüngeren Horizont der älteren Phase der Kultur mit Linearkeramik charakteristisch. Die Mehrzahl der neolithischen Objekte in Cífer-Pác gehört zur Besiedlung der Želiezovce-Gruppe. Ausser den Gruben von unregelmässiger Form und Ausschachtung kommen relativ häufig auch symmetrische Gruben vor, meistens mit viereckigem Grundriss, senkrechten Wänden und gerader Sohle (Abb. 69: 2, 3). Einige von ihnen können vielleicht als eingetiefter Teil der heutzutage im Terrain nicht mehr identifizierbaren Wohnstätte betrachtet werden. Viele Objekte sind sehr fundarm, in einigen kamen jedoch reiche Keramikbestände zum Vorschein, (z. B. Objekt 163 a), welche die bisherigen Kenntnisse über die Formenskala der jüngeren Stufe der Želiezovce- Gruppe beträchtlich korrigieren und ergänzen (Abb. 72). Die typologische Analyse des Inhalts einiger Gruben wird vermutlich nicht nur die Notwendigkeit der Aussonderung von Lokalvarianten der Želiezovce-Gruppe bringen, sondern auch Änderungen in ihrer Chronologie.

Ein beachtenswertes Phänomen der Siedlung der Želiezovce-Gruppe in Cífer-Pác bildet eine Gruppe von 15 Öfen, die leider durch jüngere, vor allem römische Objekte gestört wurden. Die Öfen wiesen überwiegend viereckigen Grundriss mit schwach gerundeten Ecken auf (Abb. 71: 1, 3, 4), nur bei einem Teil war er oval oder eiförmig (Abb. 71: 2). Der Durchmesser schwankte zwischen 100-150 cm. Die Wände der Öfen waren senkrecht, ihre Sohle bildete eine auf die Lössunterlage angehäufte Schicht kleiner flacher Steine (L. 7-10 cm) und Scherben der Želiezovce-Gruppe, die mit mehrfach und intensiv durchglühtem graubraunem Lehmverstrich bedeckt war. Die im Prinzip dreireihige bogenartige Anordnung der Öfen zeugt von ihrem dreiphasigen, kurz aufeinander folgenden Aufbau. Die Öfen waren in die Lössunterlage eingetieft und modelliert. Problematisch ist das Vorkommen des durchglüchten Lehmverstriches dicht über der Sohle des Ofens 234 (Abb. 71: 3) bzw. in der Mitte der Füllung des Ofens 237 (Abb. 71: 1) und die an Kuppelreste erinnernden Schichten im oberen Niveau der Feststellung der Öfen (Abb. 71: 3). Die innere Schicht des durchglühten Lehmverstriches ist nämlich in beiden Fällen von dem Estrich sowie dem "Kuppel" durch eine aschenartige lockere Füllerde getrennt. Aufgrund der Lokalisierung dieser Schicht mutmacht der Verfasser die Möglichkeit, dass es sich um Reste eines zerfallenen Rostes handelt; er lässt zu, dass auch die obere durchglühte, heute als Kuppel erscheinende Schicht den Rest des Ofenrostes bilden könnte. Aufgrund der Situation im Ofen 261, der um 60 cm höher situiert ist als die Mehrzahl der besser erhaltenen Öfen und den man nur in Andeutungen erfassen konnte (vor allem an Hand der Auslegung der Sohle mit Scherben und Steinen - Abb. 71: 2) nimmt der Verfasser an, dass die oberen Teile der neolithischen Öfen (vor allem der Kuppel) infolge der nachfolgenden Besiedlung und der klimatischen Einflüssen zerfielen, die Reste der gebrannten Lehmverstriche zerfielen völlig und verschwanden. In Cífer-Pác wurden ausser der angeführten Ofenanhäufung der Želiezovce-Gruppe auch vereinzelte, ähnlich datierte Öfen abgedeckt. Sie waren ein wenig kleiner als die vorigen und in ihrer Nachbarschaft befand sich immer ein rechteckiger Vorofen mit senkrechten Wänden und gerader Sohle. Die Situation führt den Verfasser zur Hypothese, dass die verstreuten Öfen zum Getreidetrocknen, zu Küchenzwecken u. ä. dienten, während die an einer Stelle in der Siedlung konzentrierten Öfen eine ausgeprägt spezialisierte Funktion hatten, wahrscheinlich zur Brennung bzw. Trocknung von Keramik.

Ausserdem wurden mehrere Gräber freigelegt: ein neolithisches Grab aus der jüngeren Stufe der Želiezovce-Gruppe (Abb. 73: 4); eine Gruppe von fünf späteneolithischen Hockergräbern (Abb. 73: 1-3), die an Hand charakteristischer Funde (Abb. 74) zur Chłopice-Veselé-Kultur gehören; vier beigabenlose, aber rituell oder durch Ausraubung gestörte Gräber mit Skeletten in gestreckter Lage (Abb. 73: 6) mit W-O-Orientierung, wahrscheinlich aus der Völkerwanderungszeit.

Zwei eingetiefte Hütten sind aus der jüngeren Latènezeit (Abb. 76: 2).

Aus römischer Zeit beendete man die mehrjährige Abdeckung der Holzgebäude - Häuser 71 und 72, die sich in Superposition befanden. Es waren grosse dreiräumige Bauten rechteckigen Grundrisses mit identischen Ausmassen (23,7 x 4,7), welche genau den römischen Längenmassen von 80 x 25 Fuss entsprachen. Die sich teilweise kreuzenden Fundamentrinnen waren an der Aussenseite, beim Haus 71 längs der Nordost- und Südostwand, beim Haus 72 längs aller vier Seiten mit Pfostenreihen gesäumt (Abb. 76: 5). Die Pfostenlöcher hatten quadratischen Grundriss von überwiegend 80 x 88 cm Ausmass, in mehreren Fällen mit deutlichen Spuren eines kreisförmigen Pfostens mit 30-40 cm Durchmesser. In einer Grube fand man sieben Tubulen (Abb. 75: 1) - hohle Ziegel, die vorher in einer Zentralheizungsanlage verwendet wurden. Spuren von Kalkmörtel auf den Tubulen sprechen eindeutig für die Existenz des bisher nur an Hand der Fundamentnegative des Gebäudes I vorausgesetzten Heizungssystem.

Die Grabung bestätigte auch die Existenz kleinerer römerzeitlicher Pfostenkonstruktionen. Das Objekt 220 von 3,2 x 4,2 m Ausmass mit neun Pfostenlöchern hatte in der Ecke einen Lehmofen, der durch die Fundamentrinne des Hauses 72 gestört war (Abb. 76: 3).

Man deckte auch mehrere eingetiefte jungrömerzeitliche Hütten barbarischen Typs mit charakteristischer sechseckiger Anlage der Pfostenlöcher ab. Ausserordentlich wichtig ist die Hütte 194 (Abb. 76: 4), die durch Funde (Terra sigillata, Denar des Alexianus Severus) in das zweite Viertel des 3. Jh. u. Z. datiert ist. Die Tatsache, dass in der Füllerde dieses Objektes keine Spuren von römischer Baudestruktion in Form von Ziegel oder Mörtelbruchstücken auftraten, bestätigt die Hypothese, dass sich auf der Fundstelle noch vor dem Aufbau der römischen Station eine germanische Siedlung befand.

In nordöstlicher Nachbarschaft der Töpferöfen kam eine grosse Exploitationsgrube aus der jüngeren römischen Zeit zum Vorschein (Abb. 75: 2). Man kann vermuten, dass sie als Materialgrube für die Töpferwerkstatt diente. Der ungewöhnliche Spitzgraben, der an der Ostseite mit zwei seichteren Rinnen (Palisade?) gesäumt war, störte eindeutig die Exploitationsgrube (Abb. 76: 6). Die Funktion und Datierung des Grabens konnte bis jetzt nicht eindeutig gelöst werden. Wahrscheinlich stammt er aus der spätrömischen Zeit, aber es ist nicht ausgeschlossen, dass er jünger ist. Von den ungewöhnlichen und auf unserem Gebiet einzigartigen Funden vom J. 1977 sind die in der Exploitationsgrube 136 und in der Hütte 194 gefundenen römerzeitlichen Exkremente zu nennen.

Die Grabung wird im J. 1978 der Erschliessung von Objekten im mittleren und nordwestlichen Teil der abgedeckten Fläche fortsetzen.

NÁLEZ SPÔN Z DOBY RÍMSKEJ V CHOTÍNE

Titus K o l n í k

Pracovníčka Podunajského múzea v Komárne Priska Ratimorská zachránila na jar 1975 dve bronzové spony z doby rímskej. Spony našiel bagrista D. Gál v Chotíne (okr. Komárno) pri ťažbe piesku na dnes už neexistujúcej dune Rókáš v polohe Felső kenderföld.

1. Bronzová spona s tzv. kliešťovitými výčnelkami, resp. krídelkami na lúčiku, typ Almgren 238. Krídelká sú "zrastené", teda predstavujú jeden krúžkovitý článok s dvoma nerovnako hrubými výčnelkami. Zachycovač je plný, na vonkajšej strane (opačnej strane lôžka ihly) zdobený vpuncovanými krúžkami a tremolovanými vrúbkami (Tremolierstich) vo vzore V; vonkajšia tetiva 8-závitového dnes zlomeného vinutia je zachytená širokým háčikom, bronzová oska vinutia pozostáva z obyčajného drôtu; d. 14,1 cm (obr. 79: 2). Patrí k neskorým krídelkovitým sponám a predstavuje variant Garbsch A 238v, častý vo východnej a severnej Panónii v prvej polovici 2. stor. (Garbsch 1965, s. 75-76, obr. 40).

2. Kolienkovitá provinciálna bronzová spona s polkruhovitou záhlavnou doštičkou, zdobená na obvode puncovaním v tzv. motíve vlčieho zuba, s vysokým zachycovačom a trojnásobne hranenou dolnou časťou lúčika; 8-závitové vinutie s vonkajšou tetivou, zachytenou v háčiku, ihla ulomená; d. 3,4 cm (obr. 79: 1). Patrí k noricko-panónskym variantom kolienkovitých spôn, datovaným prevažne do stredu alebo do druhej polovice 2. stor. n. l. (Böhme 1972, s. 19-20, tab. 7: 401-404; Peškař 1972, s. 95-96, tab. 17).

Obe spony pravdepodobne pochádzajú z dávnejšie porušených hrobov z doby rímskej. Nie je vylúčené, že plytké žiarové hroby boli hlbokou orbou zničené do tej miery, že nálezca ojedinelých predmetov si výskyt kostičiek v ich okolí vôbec nevšimol. Existenciu porušených žiarových hrobov v tejto časti obce (poloha Disznólegelő) indikujú aj dávnejšie nálezy rímskych spôn (Kolník 1958, s. 381, obr. 1: 4, tab. I: 1; Dušek 1961, s. 69, obr. 5: 15) a nález nádoby, pravdepodobne urny (Beninger 1937, s. 40, 115-116, obr. 22: 221).

Bohaté osídlenie priestoru dnešného Chotína v dobe rímskej a intenzívne vzťahy k Panónii, prejavujúce sa v početných importoch z provincií, dokladajú aj najnovšie záchranné výskumy (Nevizánsky 1978, s. 175; Romsauer 1978, s. 207-209).

L i t e r a t ú r a

BENINGER, E. 1937: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Reichenberg - - Leipzig.

BÖHME, A. 1972: Die Fibeln der Kastelle Saalburg und Zugmantel. V: Saalburg Jahrbuch. 29. Berlin, s. 5-112.

DUŠEK, M. 1961: K otázkam pravekého vývoja juhozápadného Slovenska. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 6. Nitra, s. 69, obr. 5: 15.
GARBSCH, J. 1965: Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert, München Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte. 11. München.
KOLNÍK, T. 1958: Nové ojedinelé nálezy spôn z doby rímskej a sťahovania národov na juhozápadnom Slovensku. Slovenská archeológia, 6, s. 380-387.
NEVIZÁNSKY, G. 1978: Záchranný archeologický výskum v Chotíne. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1977. Nitra, s. 175.
PEŠKAŘ, I. 1972: Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha.
ROMSAUER, P. 1978: Výsledky záchranného výskumu v Chotíne. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1977. Nitra, s. 207-209.

RÖMERZEITLICHE FIBELFUNDE IN CHOTÍN. In Chotín (Bez. Komárno) wurden im J. 1975 zwei Bronzefibeln gerettet, die wahrscheinlich aus seit längerem gestörten römerzeitlichen Gräbern stammten.
1. Flügelfibel - Variante Garbsch A 238v (Abb. 79: 2; L. 14,1 cm), kommt in Ost- und Nordpannonien in der ersten Hälfte des 2. Jh. oft vor. (Garbsch 1965, S. 75-76, Abb. 40).
2. Kniefibel mit halbrunder Kopfplatte und längsgestelltem Nadelhalter (Abb. 79: 1) gehört zu norisch-pannonischen Varianten, die in die Mitte oder in die zweite Hälfte des 2. Jh. datiert werden (Böhme 1972; Peškař 1972).

ZISŤOVACÍ VÝSKUM TZV. SPEČENÉHO VALU V ŽEMBEROVCIACH

Titus K o l n í k

Z iniciatívy pracovníkov Magyar Nemzeti Múzea v Budapešti (S. Soproni, P. Patay, É. Garam) obrátila sa po takmer 40-ročnej prestávke (posledne Janšák 1938) aj pozornosť slovenskej archeológie na problém tzv. spečených alebo dlhých zemných valov na Pohroní a Poiplí.

Pri prvých terénnych obhliadkach a prieskumoch tohto kedysi údajne v niekoľko kilometrov dlhých úsekoch sledovateľného valového opevnenia, tiahnúceho sa od Dunaja pozdĺž západného brehu Hrona a Ipľa až niekam k Sitnu (Henszlmann 1878; Kmeť 1924), sme v r. 1975 zisťovali (T. Kolník, G. Nevizánsky) jeho priebeh, resp. stopy iba s námahou. Voľakedy niekoľko metrov vysoké vały, sprevádzané po oboch stranách priekopou, možno dnes sledovať iba ako nepatrnú terénnu vlnu s náznakom priekop identifikovateľných zvyčajne iba podľa hustejšieho a od okolia sýtejšou zeleňou sa odlišujúceho porastu. V súčasnosti sú ich zvyšky dobre zreteľné iba v miestach, kde neboli rozplanírované orbou alebo inou kultiváciou pôdy. Najlepšie sú identifikovateľné tam, kde sa dnes nachádza lesný

porast, napríklad na Kováčovských kopcoch pri Chľabe, v Orovnici na Pohroní, v Súdovciach, Žemberovciach a Pečeniciach v Levickom okrese.

V roku 1976 sme sa sústredili na vytipovanie najpriaznivejšieho miesta zisťovacieho výskumu valu. Vybrali sme lokalitu Čriepeš (zvanú tiež Čerepeš) východne od obce Žemberovce (okr. Levice), známu už I. Henszlmannovi (1878) i Š. Janšákovi, ktorý tu val sledoval v dĺžke 1630 m a publikoval aj náčrtok povrchového profilu valu a priekop (Janšák 1938). Dnes možno v priestore Čriepeša dobre sledovať val v severnej časti (t. j. smerom od samoty Čriepeš k Tlstému vrchu) asi v dĺžke 300-400 m; v južnej časti, kde val prechádza kedysi obrábaným poľom (dnes pasienok) je priebeh sledovateľný len podľa sotva znateľnej terénnej vlny a občas nepatrne odlišne od okolia sfarbeného porastu. Rovnako je to aj v mladom (asi 20-30 ročnom) lesnom poraste južne od usadlosti Čriepeš. Pred výsadbou lesa aj tu bolo obrábané pole a val bol periodickou kultiváciou pôdy do značnej miery rozplanírovaný. V starom lesnom poraste, oddelenom od mladého lesa priečnou cestou, je val veľmi dobre zachovaný a má výšku 1,5-2,5 m. Vedie južným smerom na Súdovce a asi po 400-500 m mizne v prudkej strži. Táto nahradzuje val pravdepodobne až po severný okraj katastra Súdoviec (okr. Levice), kde zvyšky valu podrobne sledoval Š. Janšák (1938).

V r. 1976 urobil J. Tirpák v priestore Čriepeša geofyzikálne merania. Geoelektrickou metódou s aparatúrou Minigeska zameral dva profily. Jeden na mieste, kde bol val dobre znateľný a druhý asi 200 m južnejšie, na ploche, kde bol kultiváciou rozplanírovaný a jeho priebeh sme tu predpokladali iba podľa náznakovitej terénnej vlny a interpolácie medzi dvoma úsekmi dobre zachovaného valu. Zhodnotenie geofyzikálnych meraní vo forme sklopených profilov naznačovalo na oboch miestach zvyšky valu v šírke asi 10 m a na západnej strane zvyšky priekopy v šírke 4-4,5 m.

Ešte v r. 1976 sme val na meraných miestach nechali prerezať ryhou (mechanizmus Hon). Bolo evidentné, že vo vale sú zvyšky spálenej drevenej konštrukcie (uhlíky a tehlovočerveno prepálené hrudy zeminy) a pred valom obojstranné náznaky priekopy. K začisteniu a zdokumentovaniu oboch rezov sme mohli pristúpiť až v júli 1977.

V reze 1 sme v profile (obr. 77: 3) zachytili rozpadnuté teleso valu a po oboch jeho stranách hrotitú priekopu (obr. 77: 2). V telese valu sú v profile dobre sledovateľné dva zhluky prepálenej zeminy, vzdialené od seba 4-7 m. V týchto miestach možno predpokladať priebeh vonkajších stien komorovej výstuže valu, ktorá pravdepodobne zároveň tvorila základ konštrukcie povrchovej drevenej hradby na vale. Mohutný násyp z ílovitej zeminy bol v päte široký 13-15 m, výška valu mohla dosahovať 3-4 m. Priekopy majú hĺbku 1,3-2 m od dnešného povrchu, ich vzájomná vzdialenosť (na dne) je 17 m.

Analogická situácia bola aj v reze II (obr. 77: 1; obr. 78). Zvyšky spálenej konštrukcie valu tu boli roztiahnuté do väčšej šírky; vzdialenosť priekop tu činí iba 15 m.

Z uvedených zistení možno dedukovať, že jadro mohutného násypu z hliny bolo pôvodne spevnené drevenou roštovou, alebo komorovou konštrukciou, ktorá pravdepodobne prečnievala nad korunu valu ako masívna hradba. Výška valu aj s hradbou mohla činiť 5-6 m.

V reze profilu I sa vyskytli viaceré praveké nálezy. V rôznych miestach a hĺbkach v zemine tvoriacej teleso valu sa roztratene našli praveké nálezy: značne ošúchané zlomky keramiky (väčšinou atypické), kremencové úštepy, kamenné drvidlá i zlomky plochých kamenných nástrojov (motýk, či sekier?). Podľa charakteristickej štruktúry keramiky i niekoľkých výraznejších zlomkov (uchá, črepy s výčnelkami) možno tieto nálezy začleniť do mladšej fázy lengyelskej kultúry (ludanická skupina?).

Na viacerých nálezoch sú stopy druhotného prepálenia. Všetky predmety sa našli v sekundárnej polohe. Sporadický výskyt nálezov v telese valu je teda náhodný a súvisí s exploatáciou zeminy na výstavbu valu na miestach, kde sa nachádzali praveké objekty. Je pravdepodobné, že v priestore samoty Čriepeš bolo porušené eneolitické sídlisko; s nálezmi črepov keramiky azda súvisí aj názov lokality.

Paleobotanická analýza (spolu 22 uhlíkov) z profilu rezu I, ktorú urobila E. Hajnalová, ukázala, že ide o zvyšky dubového dreva (Quercus sp.) a v šiestich prípadoch bolo možné konštatovať, že drevo sa pred zuhoľnatením čiastočne rozložilo - spráchnivelo. Tento výsledok jednoznačne hovorí proti teórii o intencionálnom vypaľovaní - "spečení" valov (Janšák 1964). Predpokladané drevené hradby na vale boli vybudované z dubového dreva. K "spečeniu" valov, ktoré ako ukázali oba rezy, nie je súvislé a už vôbec nie kompaktné, ako to predpokladal Š. Janšák, došlo pri katastrofálnom požiari hradieb.

Na otázky datovania a interpretácie dlhých valov majú historici a archeológovia rozmanité názory. Vyskytla sa mienka, že ide o hraničné opevnenie z doby bronzovej (Paulík 1965), fortifikačný systém Keltov či Dákov, alebo Rimanov, ďalej názor, že sú to pozostatky avarských hrinkov zo 7.-8. stor., opevnené východné hranice Veľkej Moravy (Martinka 1946) a nechýba ani hypotéza, že ide o hranice uhorského a poľského štátu (Kapiszewski 1961). Uvažovalo sa aj o protitatárskych a protitureckých opevneniach.

Ani výskum v Žemberovciach nepriniesol také archeologické nálezy, ktoré by umožnili jednoznačne rozriešiť problém datovania i funkcie valov. Rádiokarbónová analýza C_{14}, urobená z jedinej vzorky z rezu I v berlínskom laboratóriu (H. Quitta), priniesla prekvapujúci dátum: B_1n - 1689 : 1190 ± BP (AD 760). Bude nutné analyzovať ďalšie vzorky, prípadne aj z iných lokalít a v iných laboratóriách.

Isté je, že vybudovanie tohto mohutného a veľkoryso poňatého opevnenia by i dnes, keď sú na presun zeminy k dispozícii veľkokapacitné mechanizmy, bolo náročnou stavbou. V dávnej minulosti bolo na stavbu takého gigantického diela nasporne treba veľa pracovných síl i dobrá organizácia práce. To predpokladá aj existenciu primeranej politickej moci. Oboje prichádza na našom území do úvahy azda až v 1. tisícročí n. l.

Predbežne sa zdá, že dlhé zemné valy na južnom Slovensku voľne nadväzovali na podobný systém valov v maďarskom Potisí, tzv. sarmatský limes, vybudovaný pravdepodobne v 4. stor. (Patay 1966; Patay 1969; Garam 1969; Soproni 1969), valy v Juhoslávii (Nagy 1966) a v Rumunsku (Horedt 1968). Jeho pokračovaním mohol byť limes Romanus vo vacovskom ohybe Dunaja.

Valy na južnom Slovensku i v Maďarsku mali azda funkciu záchytnej bariéry či ochrannej hrádze proti útokom nomádskych jazdeckých kmeňov, najmä Hunov. Podľa tejto domnienky by výstavba valov bola výsledkom spojeneckej spolupráce Rimanov a stredoeurópskych barbarských kmeňov, najmä Sarmatov a Kvádov, niekedy v prvej polovici 4. stor. n. l.

Definitívne slovo k nadhodenej hypotéze však môžu povedať len systematické archeologické prieskumy a výskumy.

L i t e r a t ú r a

GARAM, É. 1969: Angaben zur Stratigraphie der Längwälle der Tiefebene. V: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 2. Szeged, s. 113-116.

HENSZLMANN, I. 1878: Úti jegyzetek. Archaeológiai Értesitő, 12, s. 248.

HOREDT, K. 1968: Zur Frage der Datierung der grossen Erdwälle im Karpatenbecken. Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, 16, s. 39-54.

JANŠÁK, Š. 1938: Staré osídlenie Slovenska. Dolný Hron a Ipeľ v praveku. Turčiansky Sv. Martin, s. 94-96, obr. 18.

JANŠÁK, Š. 1964: K problematike predhistorických hradísk na Slovensku. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 13. Nitra, s. 14-18.

KAPISZEWSKI, H. 1961: Najdolszy zasięg władzstwa pierwszych Piastów na południe od Karpat od Castrum Salis po Csersz. Acta Archaeologica Carpathica, 3, s. 141 n.

KMEŤ, A. 1924: Sitno a jeho široké okolie. V: Medvecký, K.A.: Andrej Kmeť, jeho život a dielo. 2. Bojnice, s. 145-152.

MARTINKA, J. 1946: Pohraničná hrádza Čerš - dávnych Slovákov. V: Historický sborník. Martin, s. 24-55.

NAGY, Š.: 1966: Die neuesten Forschungsergebnisse über die Erdwälle im Gebiet der Woiwodina in Jugoslawien. V: Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. 2. Prague, s. 1012-1015.

PATAY, P. 1966: Völkerwanderungszeitliche Erdwälle um die Tiefebene in Ungarn. Actes du VIIe Congrès des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. 2. Prague, s. 1009-1012.

PATAY, P. 1969: Neuere Ergebnisse in der topographischen Untersuchung der Erdwälle in der Tiefebene. V: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 2. Szeged, s. 105-112.

PAULÍK, J. 1965: "Čínsky múr" na Slovensku. Krásy Slovenska, 42, s. 88-89.

TIRPÁK, J. (v tlači): Aplikácia geofyzikálnych metód v archeologickom výskume. V: Zborník o použití geofyziky v archeológii.

FESTSTELLUNGSGRABUNG DES SOG. VERBRANNTEN WALLES IN ŽEMBEROVCE. Dank der Mitarbeiter des Ungarischen Nationalmuseums in Budapest (S. Soproni, P. Patay, É. Garam) wandte auch die slowakische Archäologie nach beinahe 40-jähriger Pause (zuletzt Jansák 1938) ihre Aufmerksamkeit auf das Problem der sog. verbrannten oder langen Erdwälle im Gran- und Eipeltal.
In der Vergangenheit existierten angeblich ein paar Meter hohe und an beiden Seiten von Gräben umgebene Wälle, die in langen Abschnitten längs des westlichen Gran- und Eipel-Ufers von der Donau nach Norden bis in die Mittelslowakei verfolgbar waren. Gegenwärtig lassen sich die Wallreste nur noch an jenen Stellen deutlich erkennen, wo sie wegen Tiefpflügungen oder anderen Bodenrekultivierungen nicht verebnet wurden. Am besten sind sie dort identifizierbar, wo sich heute Weiden befinden oder wo sie vom Waldbestand geschützt werden (Chľaba, Sudovce, Žemberovce, Pečenice). In Žemberovce (Bez. Levice), in der Flur Čriepeš, wurden mit Hilfe von Schwermechanismen zwei Schnitte angelegt: der Schnitt I, an der Stelle, wo der Wall auch auf der Oberfläge gut erkennbar war, der Schnitt II etwa 200 m südlicher, wo der Wall durch die Kultivation stark verebnet war und wo nur eine kaum sichtbare Geländewelle seinen Verlauf andeutete. Im Profil des Schnittes I (Abb. 77: 3) wurde der zerfallene Wallkörper und an seinen beiden Seiten ein Spitzgraben erfasst (Abb. 77: 2). Im Profil des Wallkörpers waren etwa zwei 4-7 voneinander entfernte Anhäufungen verbrannter Erde verfolgbar. Die mächtige Wallschüttung aus Lehm war beim Fuss 13-16 m breit, ihre ursprüngliche Höhe konnte vielleicht 3-4 m erreicht haben. Die Spitzgräben sind 1,3-2 m tief (von der heutigen Oberfläche) und ihre Sohlen sind 17 m voneinander entfernt.
Im Schnitt II war die Situation analog (Abb. 77: 1). Spuren von durchglühter Erde sind hier breiter ausgedehnt; die Gräben sind hier nur 15 m voneinander entfernt.
Aus den angeführten Feststellungen kann man folgern, dass der Kern der mächtigen Lehmschüttung mit Holzkonstruktion versteift war, die wahrscheinlich in Form einer massiven Schanze die Wallkrone überragte. Der Wall mit der Schanze konnte ungefähr 5-6 m hoch gewesen sein.
Die äneolithischen Funde (Keramik, Werkzeugfragmente - jüngere Phase der Lengyel-Kultur: Ludanice-Gruppe) befanden sich in der Wallschüttung in sekundärer Lage und geben nur den Terminus post quem an.
Die Radiokarbon-C_{14} Analyse, die im Berliner Laboratorium von einer Probe aus Schnitt I gemacht wurde (H. Quitta), erbrachte das überraschende Datum B_1n - 1689: 1190 ± BP (AD 760). Nur die Analysen weiterer Proben von anderen Fundstellen und in anderen Laboratorien durchgeführt, können die Richtigkeit der Datierung des Walles in das 8 Jh. bestätigen.
Der Autor neigt zur Hypothese dass die Wälle im Gran- und Eipeltal an ein ähnliches Wallsystem im ungarischen Theisstal, an den wahrscheinlich im 4. Jh. erbauten sog. Limes sarmatiae frei anknüpfen konnten (Patay 1966; Patay 1969; Garam 1969; Soproni 1969). Die Wälle in der Südslowakei sollten als Auffangbarriere oder Schutzdamm gegen den Angriff nomadischer Stämme,

vor allem Hunnen, dienen. Nach dieser Vermutung könnte der Aufbau des Wallsystems als Ergebnis der Zusammenarbeit der Römer mit mitteleuropäischen Barbarenstämmen, vor allem mit den Sarmaten und Quaden, etwa in der ersten Hälfte des 4. Jh. angenommen werden. Eine definitive Beantwortung dieser Fragen können nur systematische archäologische Begehungen und Ausgrabungen erbringen.

Die paläobotanische Holzkohlenanalyse zeigte, dass es sich um Eichenholzreste (Querceus sp.) handelt. In mehreren Fällen konnte festgestellt werden, dass das Holz vor der Verkohlung teilweise vermodert war. Dieses Ergebnis zeugt gegen die Theorie über die intenzionelle "Brennung" der Wälle (Jansák 1964). Beide Schnitte zeigten, dass die Brennung der Wälle weder durchgehend noch kompakt war und dass sie wahrscheinlich durch die Niederbrennung der Schanze und Wallkonstruktion verursacht worden ist. (Abb. 77; Abb. 78.)

PRÍRASTKY MINCÍ V ARCHEOLOGICKOM ÚSTAVE SAV V ROKU 1977

Eva K o l n í k o v á

Pri terénnych výskumoch pracovníkov Archeologického ústavu SAV v roku 1977, ako aj pri rôznych iných príležitostiach, získali sa nálezy mincí, ktoré obohatili numizmatickú zbierku ústavu v ďalej uvedenom rozsahu. Mnohé z prírastkov predstavujú cenný prínos najmä preto, že tvoria súčasť nálezových komplexov, sú o nich známe všetky nálezové súvislosti, čo zaručuje ich spoľahlivú datovaciu a interpretačnú hodnotu.

V tomto prehľade sa predkladá stručný výpočet prírastkov mincí za uplynulý rok a ich charakteristika ako základ ďalšieho hodnotenia.

Za záchranu mincí a ich poskytnutie na spracovanie vďačím všetkým vedúcim výskumov a ostatným nálezcom.

Katalóg prírastkov mincí

C í f e r - P á c (okr. Trnava)

a) Vo výskumnej sezóne 1977 (vedúci výskumu T. Kolník) našli sa v areáli rímskych stavieb 2 rímske mince (počet rímskych mincí z tejto lokality sa tak zvýšil na 18 exemplárov), 1 presne neurčená (keltská?) a 1 novoveká minca:

Na podlahe objektu 194, 20 cm od kolovej jamky, sa našla minca:

1. Rím, Alexander Severus (222-235), denár. - A: IMP SEV ALEXAND AVG. - R: IOVI STATORI. (Prír. č. 3584; obr. 81: 1.)

Cohen 1955, IV, s. 410, č. 92.

V priekope, v reze 83, v sektore C/65,7 m, x = 65,7, ys = 58,3, v hĺbke 130 cm sa našla minca:

2. Rím, Numerianus (283-284), antoninianus. - A: IMP C NVMERIANVS PF AVG. - R: VNDIQVE VICTORES. (Prír. č. 3582; obr. 81: 2.)

Cohen 1955, VI, s. 381, č. 120.

3. V objekte 136, v sektore a-d/61,5-68,2 m, x = 65,5 m, ys = 68,2 m, sa našla veľmi korodovaná bronzová minca, ktorá hrboľom, nepravidelne umiestneným na jednej strane mince, pripomína keltské razby veľkobysterského typu. Presnejšie určenie však nateraz nie je možné, v budúcnosti sa azda bude dať dosiahnuť spektrálnou analýzou alebo inými interpretačnými metódami. (Prír. č. 3583; obr. 81: 3.)

Pri prácach so zeminou v sektore f/67,5 m, x = 67,5 m, y = 78 m našla sa minca:

4. Uhorsko, František II. (1792-1835), trojgrajciar 1800. (Prír. č. 3647.)

b) Pri prieskume v okolí miestneho kostola v auguste 1977 zistil V. Kalužák, technický pracovník Archeologického ústavu SAV, neskorostredoveké osídlenie. Medzi črepmi a zlomkami ľudských kostí našiel mincu:

Soľnohrad, arcibiskupstvo, Maximilián Gandolf (1668-1687), strieborná razba z r. 1677. (Prír. č. 3585.)

Č a k a j o v c e (okr. Nitra)

Pri výskume pohrebiska z 11. stor. v sezóne 1977 našla M. Rejholcová v hrobe 168 na panvových kostiach pochovaného mincu vo funkcii obolu mŕtvych. (Predchádzajúce nálezy mincí pozri v ročníkoch 1974 a 1976 tohto zborníka.)

Uhorsko, Béla dux (1048-1060), denár - A: BELA DVX. R: PANNONIA. (Prír. č. 3586; obr. 81: 9.)

Réthy 1899, č. 15.

C h o t í n (okr. Komárno)

Pri záchrannom výskume rímsko-barbarského sídliska pod vedením P. Romsauera našli sa v roku 1977 dve rímske mince.

V polohe VII:

1. Rím, Alexander Severus (222-235), antoninianus. - A: IMP C MAVR SEV ALEXAND AVG. - R: LIBERALITAS AVG. (Prír. č. 3575; obr. 81: 4.)

Cohen 1955, IV, s. 412, č. 108.

V polohe VII, sonda II, vrstva 2, nad objektom 8:

2. Rím, Licinius (307-323), malý bronz. - A: IMP LICINIVS PF AVG. - R: SOLI INVICTO COMITI. (Prír. č. 3574; obr. 81: 5.)

Cohen 1955, VII, s. 162, 204.

K o m j a t i c e (okr. Nitra)

Vedúci záchranného výskumu A. Točík našiel na prelome rokov 1977 a 1978 v porušenom rímsko-barbarskom sídliskovom objekte 110 rímsku mincu:

Rím, Hadrianus (117-138), mincovňa Rím, sestercius z rokov 134-138. A: HADRIANVS AVG COS III P P. - R: FELICITAS AVG, po stranách SC. (Prír. č. 3589; obr. 81: 8.)

Mattingly - Sydenham 1968, II, s. 437, č. 750.

L i p t o v s k á S i e l n i c a - L i p t o v s k á M a r a (okr. Liptovský Mikuláš)

Pri výskume K. Pietu na mieste stredovekého hrádku našiel v roku 1977 technický pracovník Archeologického ústavu SAV E. Rejholec v sonde 24 (5 m/1,5 a 3,5 m, hĺ. 25 cm, č. 26/77) 2 mince:

Poľsko, Kazimír Jagelovský (1447-1492), denáre. (Prír. č. 3587, 3588.)

Kubiak 1970, s. 110, typ II, variant 5, tab. XVII, 106.

M o d r a n y (okr. Komárno)

S. Dušeková našla v sezóne 1977 pri výskume základov kostola a včasnostredovekého pohrebiska 16 mincí (predchádzajúce nálezy pozri v ročníku 1976 tohto zborníka), a to v hroboch vo funkcii obolu mŕtvych, ako aj v rozrušenej vrstve.

Hrob 95 - 2 mince:

1. Rím, Constantius II. (323-361), malý bronz. - A: ...TIVS PF AVG. - R: FEL TEMP... V exergu ⌐SIS. (Prír. č. 3599; obr. 81: 6.)

Cohen 1955, VII, s. 447, č. 45.

2. Uhorsko, Václav (1301-1305)? (Prír. č. 3600; obr. 81: 21.)

Réthy 1899, č. 382; Unger 1960, č. 351.

Hrob 41:

3. Uhorsko, Ladislav I. (1077-1095). - A: LADISLAVS REX. - R: nečitateľný. (Prír. č. 3611; obr. 81: 14.)

Réthy 1899, č. 33; Unger, č. 22.

Hrob 124:

4. Uhorsko, Ladislav I. (1077-1095). - A: zle čitateľný. - R: bez legendy. (Prír. č. 3606; obr. 81: 10.)

Réthy 1899, č. 34; Unger 1960, č. 23.

Hrob 38 - 2 mince:

5. Uhorsko, Ladislav I. (1077-1095). - A: zle čitateľný. R: bez legendy. (Prír. č. 3613.)

Réthy 1899, č. 34; Unger 1960, č. 23.

6. Uhorsko, Koloman (1095-1114) - A: CALMAN RE. - R: bez legendy. (Prír. č. 3614; obr. 81: 11.)

Réthy 1899, č. 46; Unger 1960, č. 29.

Sonda VII, hĺ. 80 cm, dĺ. 10 m:

7. Uhorsko, Ladislav I. (1077-1095). - A: zle čitateľný. - R: bez legendy. (Prír. č. 3612.)

Réthy 1899, č. 34; Unger 1960, č. 23.

8. Uhorsko, Koloman (1095-1114). - Bez legendy. (Prír. č. 3607; obr. 81: 12.)

Réthy 1899, č. 50; Unger 1960, č. 34.

Sonda V-F/77:

9. Uhorsko, Štefan II. (1116-1131). - Bez legendy. (Prír. č. 3603; obr. 81: 13.)

Réthy 1899, č. 71; Unger 1960, č. 39.

Sonda V-G/77:

10. Uhorsko, Béla II. (1131-1141). - Bez legendy. (Prír. č. 3608; obr. 81: 15.)

Réthy 1899, č. 88; Unger 1960, č. 52.

Hrob 119:

11. Uhorsko, Gejza II. (1141-1161). - Bez legendy. (Prír. č. 3609; obr. 81: 16.)

Réthy 1899, č. 132; Unger 1960, č. 70.

Sonda V-H:

12. Uhorsko, Gejza II. (1141-1161), brakteát. - Legenda nečitateľná. (Prír. č. 3601; obr. 81: 17.)

Réthy 1899, č. 64; Unger 1960, č. 58.

Sonda V-E:

13. Uhorsko, Béla III. (1172-1196). - A: I.N.II.D... R: bez legendy. (Prír. č. 3605; obr. 81: 18.)

Réthy 1899, č. 109; Unger 1960, č. 119.

Sonda V-H:

14. Uhorsko, Béla III. (1172-1196). - A: v strede AQARA, v kruhopise MONETA BELAE REGIS. - R: bez legendy. (Prír. č. 3602; obr. 81: 19.)

Réthy 1899, č. 105 - ale opačná orientácia vyobrazenia. Unger 1960, č. 111 - takisto opačná orientácia vyobrazenia.

Sonda V-G:

15. Friesach, biskupská razba, okolo roku 1240? fenig. - A: postava spredu, v pravej ruke drží biskupskú palicu, v ľavej ľaliu. - R: nezreteľný, pravdepodobne priečelie chrámu s vežičkami. (Prír. č. 3604; obr. 81: 20.)

Baumgartner 1961, č. 250?

Sonda V-G:

16. Uhorsko, pravdepodobne 12. stor., minca sa zachovala v drobných zlomkoch. (Prír. č. 3610.)

N i t r a (okr. Nitra)

V polohe Šindolka pri výskume pravekých a včasnostredovekých sídliskových objektov pod vedením B. Chropovského sa našlo 5 mincí:

Sonda A/12 (zber 1974):

1. Rím, Gallienus (253-268), antoninianus. - A: ...LIENV ...A... - R: ...ETERNITA... (Prír. č. 3579; obr. 81: 7.)

Cohen 1955, s. 351, č. 437

Sonda D/14 (zber 1974):

2. Uhorsko, František II. (1792-1835), Kremnica, grajciar, 1812. (Prír. č. 3578.)

Sonda E/8 (zber 1975):

3. Uhorsko, František II. (1792-1835), minc. značka nečitateľná, grajciar, 1800 (?). (Prír. č. 3581.)

Sonda N/3 (zber 1977):

4. Rakúsko, František Jozef I. (1848-1916), minc. značka nečitateľná, polgrajciar 1851. (Prír. č. 3580.)

Sonda H/18 (zber 1976):

5. Rakúsko, František Jozef I. (1848-1916), Viedeň, grajciar 1860. (Prír. č. 3577.)

N i t r a - D o l n é K r š k a n y

Pri záchrannom výskume B. Chropovského na stavenisku nábytkových závodov našla v r. 1977 A. Kováčová, technická pracovníčka Archeologického ústavu SAV, na veľkomoravskom pohrebisku, v sonde IV, v hĺbke 40 cm, mincu:

Čechy, Vladislav II. (1471-1516), jednostranný tzv. biely peniaz. - A: ...LADISLAI... R: nerazený. (Prír. č. 3576.)

N i t r i a n s k a B l a t n i c a (okr. Topoľčany)

Pri výskume A. Ruttkaya v polohe Jurko sa našli v roku 1977 tri mince:

V sonde 10/77, v hrobe 5/77, bola minca pôvodne pravdepodobne uložená na bruchu pochovaného:

1. Uhorsko, Leopold I. (1657-1705), Kremnica, denár, nečitateľný letopočet. (Prír. č. 3650.)

Pri kostole našiel J. Császta, technický pracovník Archeologického ústavu SAV, mincu:

2. Uhorsko, Mária Terézia (1740-1780), Kremnica, denár z roku 1746. (Prír. č. 3649.)

V sonde 10/77, v hĺbke 20 cm, sa našla minca:

3. Čechy, František II. (1792-1835), Praha, trojgrajciar, 1812. (Prír. č. 3648.)

P o b e d i m (okr. Trenčín)

A. Šmelcerová našla náhodou na Šmelcerovej roli mincu, ktorej odovzdanie sprostredkovala D. Bialeková:

Neurčená medená novoveká (18.-19. stor.?) minca, alebo žetón. (Prír. č. 3646.)

S p i š s k á N o v á V e s (okr. Spišská Nová Ves)

Na ul. Sovietskej armády č. 83 pri zemných prácach odkryl F. Javorský kultúrnu jamu (1/77), v ktorej sa našla minca:

Uhorsko, Ferdinand I. (1526-1564), Kremnica, denár, 1546. (Prír. č. 3651.)

T e s á r s k e M l y ň a n y (okr. Nitra)

Pri stavbe diaľkového elektrického vedenia našiel robotník T. Varga mincu a po ohlásení prostredníctvom J. Krátkeho ju odovzdal do ústavu:

Uhorsko, Mária Terézia (1740-1780), medená veľmi zošúchaná minca. (Prír. č. 3594.)

V e ľ k é Z á l u ž i e (okr. Nitra)

a) J. Zabák, vedúci technicko-hospodárskej správy Archeologického ústavu SAV, odovzdal mincu, ktorú v chotári obce, v polohe Fabrika, našla pri obrábaní poľa M. Vargová:

Uhorsko, Leopold I. (1657-1705), Kremnica, šesták 1670. (Prír. č. 3593.)

b) Pri stavbe domu V. Ternenyho, ul. Na pažiti, našiel sa v lete 1977 hromadný nález mincí. Z neho zásluhou A. Turbačovej získal Archeologický ústav SAV 22 mincí. V náleze sú zastúpené uhorské razby kráľa Žigmunda (1386-1437), Vladislava I. (1440-1444) a Ladislava Pohrobka (1453-1457). (Prír. č. 3624-3645.) Nález bude zverejnený v Slovenskej numizmatike VI.

V e ľ k ý Š a r i š (okr. Prešov)

Pri výskume M. Slivku (Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave) na hrade Šariš našlo sa vo výskumnej sezóne 1977 deväť mincí:

Horný hrad, sektor Z, úsek 25-27 m:

1. Uhorsko, Vladislav I. (1440-1444). - A: ...LADISLAIR... medzi ramenami a ó - R: bez legendy. (Prír. č. 3619.)

Réthy 1899, ako č. 149C.

Sonda X/75-77, hĺ. 50 cm:

2. Uhorsko, Vladislav I. (1440-1444?) - legenda nečitateľná. (Prír. č. 3618.)

Réthy 1899, č. 145C.

Horný hrad, sektor V-Z, úsek 26-27 m, hĺ. 220 cm (pod spáleným horizontom):

3. Uhorsko, Ladislav Pohrobok (1453-1457), denár - A: ...MLADISLAI VNGARIE. - R: bez legendy. (Prír. č. 3615.)

Réthy 1899, č. 201A.

Sonda XV/77, severových. časť, hĺ. 130 cm:

4. Ruská minca, presne neurčená, 15. stor.? (Prír. č. 3620.)

Sonda X/75-77, hĺ. 50 cm:

5. Uhorsko, Matej Korvín (1482-1486), denár. - A: M. MATHIE R VNGARIE. - R: PATRON UNGARI. (Prír. č. 3616.)

Réthy 1899, č. 239A.

Sonda X/75-76, hĺ. 50 cm:

6. Dolné Rakúsko, Karol (1519-1521), Wiener Hausgenossen, mincmajster Hans Schwarz, fenig, 1520. (Prír. č. 3617.)

Luschin 1914-1917, s. 445, č. 72 (tam Maximilián I., fenig z r. 1515); Miller zu Aichholz 1948, s. 6, tab. 1, č. 33 = fenig z r. 1519, č. 34 = fenig z r. 1521. (Za určenie mince a všetky uvedené dáta vďačím L. Nemeškalovi, pracovníkovi numizmatického oddelenia Národného múzea v Prahe.)

Zber na nádvorí hradu:

7. Čechy, Ľudovít I. (1516-1526), jednostranný biely peniaz - A: ... ...LVDOVICVS PRIM... - R: nerazený. (Prír. č. 3623.)

8. Poľsko, Žigmund III. (1587-1682). - A: SIG III... R: nečitateľný. (Prír. č. 3621.)

Z b e h y (okr. Nitra)

Pri výskume A. Ruttkaya v polohe Podlesneky (1967) našli sa 3 mince:

V hrobe 40 po pravej strane pochovaného, medzi rukou a stehennou kosťou, bola minca:

1. Uhorsko, Ondrej II. (1205-1235). - Bez legendy. (Prír. č. 3590; obr. 81: 22.)
Réthy 1899, č. 202.
V hrobe 10, pri pravej ruke pochovaného, bola minca:
2. Uhorsko, Žigmund (1386-1437). - Bez legendy. (Prír. č. 3592.)
Réthy 1899, č. 125C.
V zásype hrobu 32 bola minca:
3. Uhorsko, Žigmund (1386-1437). - Bez legendy. (Prír. č. 3591.)
Réthy 1899, č. 125A.

Ž i t a v a n y (okr. Nitra)
Pri výskume neskorostredovekého pohrebiska, ktorý vedľa miestneho kostola uskutočnil v roku 1977 J. Zábojník, našli sa 4 mince:
Pri zahadzovaní sondy II dve mince:
1. Uhorsko, Rudolf II. (1576-1612), Kremnica, denár, 1579. (Prír. č. 3598.)
2. Uhorsko, Leopold I. (1657-1705), Kremnica, duarius, 1697. (Prír. č. 3597.)
Pri zahadzovaní sondy I dve mince:
3. Uhorsko, Matej II. (1612-1619), Kremnica, denár, 1615. (Prír. č. 3595.)
4. Uhorsko, Leopold I. (1657-1705), Kremnica, duarius, 1698. (Prír. č. 3596.)

L i t e r a t ú r a

BAUMGARTNER, E. 1961: Die Blütezeit der Friesacher Pfennige. V: Numismatische Zeitschrift, 79, s. 28-63.
COHEN, H. 1955: Description des monnaies frappées sous l'empire Romain communément appellées médailles impériales. 2. vyd. Graz.
LUSCHIN, A. 1914-1917: Das Münzwesen in Österreich ob- und unter der Enns im ausgehenden Mittelalter. Wien.
MATTINGLY, H. - SYDENHAM, E. 1968: The Roman Imperial Coinage. 2. London.
MILLER ZU AICHHOLZ, V. - LOEHR, A. - HOLZMAIR, E. 1948: Österreichische Münzprägungen 1519-1938. 2. vyd. Wien.
KUBIAK, S. 1970: Monety pierwszych Jagiellonów (1386-1444). Wrocław - Warszawa - Kraków.
RÉTHY, L. 1899: Corpus Nummorum Hungariae. Budapest.
UNGER, E. 1960: Magyar Éremhatározó I (1000-1307). Budapest.

Prehľad prírastkov mincí v roku 1977

Nálezisko	Mince						
	kelt.	rím.	byzant.	11.-13.st.	14.-15.st.	16.-19.st.	spolu
Cífer-Pác	1?	2				2	5
Čakajovce				1			1
Chotín		2					2
Komjatice		1					1
Liptovská Sielnica-Liptovská Mara					2		2
Modrany		1		14	1		16
Nitra		1				5	6
Nitrianska Blatnica						3	3
Pobedim						1	1
Spišská Nová Ves						1	1
Tesárske Mlyňany						1	1
Veľké Zálužie					22	1	23
Veľký Šariš					5	4	9
Zbehy				1	2		3
Žitavany						4	4
Spolu	1?	7	-	16	32	22	78

MÜNZZUWACHS IM ARCHÄOLOGISCHEN INSTITUT DER SAW IM J. 1977. In der numismatischen Sammlung des Archäologischen Institutes ist ein Zuwachs von 78 neuen Münzfunden zu verzeichnen. Eine chronologische Übersicht über die Funde bietet die beigelegte Tabelle. Zwischen diesen Münzen ist eine, die mit Fragezeichen zu keltischen Prägungen (Cífer-Pác) gereiht werden kann. Sie ist stark korrodiert, nur ein dicker Buckel auf einer Seite deutet an, als ob es sich um eine keltische Münze des Veľký Bysterec-Typus handeln würde. Von sieben römischen Münzen fand man zwei bei der Grabung im Raum der römischen Militärstation in Cífer-Pác, drei stammen aus Grabungen auf den römisch-barbarischen Siedlungen in Chotín und Komjatice, eine wurde im Grab zusammen mit einer anderen Münze aus dem 14. Jh. in Modrany und eine bei der Abdeckung frühmittelalterlicher Siedlungsobjekte in Nitra gefunden. Bei Grabungen auf Gräberfeldern aus dem 11.-13. Jh. gewann man 16 Münzen, überwiegend ungarische arpadische Prägungen. Sie lagen in den Gräbern als Totenobolus. Von der angeführten Anzahl stammen 14 Münzen aus der Grabung in Modrany, eine aus Čakajovce und eine aus Zbehy. 32 Münzen entfallen in das 15.-16. Jh., davon fand man 22 im Depot von Veľké Zálužie. Die Münzen aus dem 16.-19. Jh. sind grösstenteils Einzelfunde, datierende Funktion haben Münzen aus Abdeckungen von Burgobjekten in Veľký Šariš und des Gräberfeldes in Žitavany. Die vorgelegte Übersicht enthält nur eine kurze Charakteristik der Funde als Grundlage für weitere Wertungen. (Abb. 81).

REVÍZNY VÝSKUM RÍMSKEJ STANICE V STUPAVE

Ľudmila K r a s k o v s k á

Revízny výskum rímskej stanice v Stupave (okr. Bratislava-vidiek), ktorý spoločne realizovali Archeologický ústav SNM v Bratislave a Archeologický ústav SAV v Nitre, trval od 2. mája do 15. októbra 1977. Podľa plánu sa mal sústrediť na plochy, na ktorých počas výskumu V. Ondroucha v r. 1940-1941 bol uskladnený vykopaný materiál. V sz. časti stanice bola navŕšená zemina na dvoch úsekoch pozdĺž západného a severného obvodového múru, preto sme výskumné práce zamerali na preskúmanie tejto časti. Povrch uvedeného priestranstva bol porušený novšími jamami.

Zeminu uskladnenú pozdĺž západného obvodového múru sme odkopali do hĺbky 80-100 cm. Urobili sme plošnú odkrývku (35 x 12 m) medzi západným obvodovým múrom a západným múrom veliteľskej budovy. Na pláne V. Ondroucha neboli v týchto miestach vyznačené nijaké objekty; na preskúmanej ploche sme našli tieto:

1. V západnom obvodovom múre, odkrytom v dĺžke 14 m, sme zistili zvyšky objektu (d. 370 cm, š. 80 cm). Bola to 20 cm vysoká vrstva kameňov spojených maltou, ktoré ležali na maltovom podloží. Z vonkajšej strany na koncoch objektu boli výrezy. Podľa zistených detailov predpokladáme, že to boli zvyšky brány (obr. 80). Konfigurácia terénu ukazuje, že tu bol najľahší prístup k stanici. Pri bráne sa našiel hlinený kahanec.

2. Sledovali sme západný múr veliteľskej budovy a zistili sme jeho sz. a jv. nárožie. Pozdĺž južnej časti tohto múru sme odkryli miestnosť širokú 200 cm, ktorá mala maltovú dlážku - pavimentum. Múr ohraničujúci túto miestnosť bol široký 60 cm a nemal základy. Teda, bola to ľahká prístavba, ktorú sme označili ako chodba. Na dlážke ležala rímska minca z 3. stor. a zlomky skla.

3. Na severnom konci bol múr chodby spojený so zvyškami múru bez základov, ktorý smeroval k bráne.

4. Paralelne s múrom chodby sa zachovali vo vzdialenosti 230 cm zvyšky základov.

5. Na ploche medzi bránou a západným múrom veliteľskej budovy bol úsek dlažby z neopracovaných kameňov (4 x 3,8 m). Na dlažbe ležal bronzový kruh so železným hrotom a železné klince.

Vo vrstve ornice sa našli zlomky kolkovaných tehál, črepy rímskoprovinciálnej a barbarskej keramiky.

Výsledky výskumu v r. 1977 potvrdili nutnosť preskúmať aj ostatnú plochu neprekopanú počas výskumov v r. 1940-1941.

REVISIONSGRABUNG IN DER RÖMISCHEN MILITÄRSTATION IN STUPAVA. Die Grabung in Stupava (Bez. Bratislava) konzentrierte sich im J. 1977 auf den nordwestlichen Teil des Areals. Man untersuchte den Raum zwischen der westlichen Umfassungsmauer und der westlichen Mauer des Kommandogebäudes, wo im Grabungsplan V. Ondrouchs keine Objekte eingetragen waren.

Man legte hier folgende Objekte frei: in der Umfassungsmauer kamen Fundamente - wahrscheinlich Torreste - zum Vorschein. Bei der Mauer des Kommandogebäudes befand sich ein Anbau mit Mörtelfussboden, auf dem eine römische Münze aus dem 3. Jh. lag. Zwischen der Umfassungsmauer und dem Gebäude entdeckte man Reste zweier weiterer Mauern und den Abschnitt eines Steinpflasters. (Abb. 80.)

NÁLEZY MAĎAROVSKEJ KULTÚRY VO VRÁBĽOCH

Rudolf K u j o v s k ý

Pri návšteve kultúrneho domu vo Vrábľoch (okr. Nitra) sme videli nálezy pochádzajúce zo zberu na lokalite Fidvár, ktorá sa nachádza na pravej strane cesty Vráble - Žitavce, asi 300 m západne od kóty 142,9. V súbore predmetov je viacero džbánkov maďarovskej kultúry. Sú čierne, dva sú zdobené vypuklinami a plastickým presekávaným hrebeňom (obr. 82: 4, 5, 9, 11, 12). Črep z tela nádoby je zdobený rytou výzdobou (obr. 82: 3). Ďalej sú tu miniatúrna miska (obr. 82: 8), dve malé rovné pokrývky (obr. 82: 1, 2), ihlancovité hlinené závažie s otvorom v hornej tretine, hlinený praslen, dva kostené hroty a predmety kultového charakteru - plné hlinené koliesko s otvorom v strede a bochníkovitý idol (obr. 82: 6). Podľa oznámenia nálezcu J. Gašparíka predmety pochádzajú približne z jedného miesta. Patria do maďarovskej kultúry.

Z bližšie neurčeného miesta v chotári Vrábeľ pochádzajú dva kamenné sekeromlaty s prevŕtaným otvorom (obr. 82: 7, 10) a plochá, obojstranne zabrúsená kamenná sekerka (obr. 83: 5), ktoré možno rámcovo datovať do eneolitu.

FUNDE DER MAĎAROVCE-KULTUR IN VRÁBLE. Im Kulturhaus zu Vráble (Bez. Nitra) befindet sich eine Kollektion archäologischer Funde (Keramik, Kultgegenstände und Knochenspitzen) von der Fundstelle Fidvár, die sich südlich der Gemeine Vráble, etwa 300 m westlich der Kote 142,9 erstreckt. Die Funde gehören zur Maďarovce-Kultur. Von einer näher unbestimmten Stelle im Gemeindekataster von Vráble stammen zwei äneolithische Steinhammeräxte und eine Axt (Abb. 82; Abb. 83: 5).

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V NOVEJ VSI NAD ŽITAVOU

Rudolf K u j o v s k ý

V októbri a novembri 1977 uskutočnilo Nitrianske vlastivedné múzeum spolu s Archeologickým ústavom SAV záchranný výskum pravekého sídliska v Novej Vsi nad Žitavou (okr. Nitra). Predchádzajúci povrchový prieskum tu zachytil zvyšky osídlenia ľudu lengyelskej kultúry a kultúry s kanelovanou keramikou. Lokalita je na návrší asi 1500 m juhovýchodne za dvorom JRD Úspech. Časť je zničená ťažbou štrku. V sonde 10 x 20 m sme zachytili 14 objektov, z toho 13 pravekých.

O b j e k t 1 - kruhová jama s priemerom 2 m, hlboká 140 cm. Výplň tvorila sivočierna zem odlišná od okolitej podložnej žltej zeminy. Obsahovala čierne črepy z hrubostenných nádob a zlomky mazanice. Vo vrchných vrstvách boli stopy po ohnisku. Z črepov sa podarilo zrekonštruovať sivočiernu misku s rovným dnom, kónickým telom a dovnútra vtiahnutým rovným okrajom (obr. 83: 2).

O b j e k t 2 - elipsovitý s priemerom ca 150 cm, hlboký 20 cm. V strede bola malá vyvýšenina. Objekt obsahoval iba úlomky zvieracích kostí a sivočierne nezdobené črepy.

O b j e k t 3 - 70 cm široký pás tmavej zeminy prechádzajúci krížom cez sondu. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o zákop z druhej svetovej vojny.

O b j e k t 4 - časť objektu bola v severnom profile sondy. Vo vyšších vrstvách mal objekt oválny tvar a tmavohnedú výplň. Na úrovni podložia sa rozdelil na dve okrúhle jamy, oddelené úzkym pásikom podložia. V objekte sme našli črep z okraja kanelovanej misy, nezdobené črepy a fragment malej šálky (obr. 83: 3).

O b j e k t 5 - väčšia časť bola mimo sondy, v severnom profile. Mal elipsovitý tvar. Vyplnený bol sivou zeminou. V hĺbke 60 cm sa už nečrtal.

O b j e k t 6 - zachytili sme iba jeho časť v severozápadnom rohu sondy. Výplň tmavohnedá. Objekt sme nevyberali.

O b j e k t 7 - oválna jama s rozmermi 200 x 350 cm, hlboká 220 cm, podarilo sa ju zachytiť až v hĺbke 40 cm. Výplň tvorila čierna zem zmiešaná s uhlíkmi. Časť bola mimo sondy, v južnom profile. Východnou časťou objekt prerušoval tmavohnedú eneolitickú vrstvu, čo sťažovalo jeho vypracovanie. V eneolitickej vrstve tesne pri objekte sa našiel malý kalichovite roztvorený hnedý pohár zdobený štyrmi vypuklinami na vydutí a ďalšími štyrmi pod okrajom (obr. 83: 6). V objekte sa našlo veľa čiernych črepov a miska s rovným dnom, kónickým telom a dovnútra vtiahnutým okrajom, na ktorej sú stopy po opravovaní (obr. 83: 4). Výrazný je čierny črep z tela šálky, bohato zdobený vertikálnymi zväzkami rytých čiar, žliabkov a vypuklinou (obr. 83: 1).

O b j e k t 8 - mal elipsovitý tvar. Vo výplni - v hnedej zemine - boli nevýrazné praveké črepy.

O b j e k t 9 - jama s užším valcovitým hrdlom a oblúkovite vypuklými stenami. Dno v hĺbke 150 až 190 cm bolo nepravidelné. Výplň tvorila čierna zem s črepmi a mazanicou. Južná polovica objektu bola mimo plochy sondy.

O b j e k t 10 - tvar nepravidelný, výplň sýtočierna. Hĺbka 60-80 cm. Obsahoval malé množstvo čiernych črepov.

O b j e k t 11 - bol prekrytý objektom 10. Odlišoval sa tmavohnedou výplňou. Obsahoval hrudky mazanice a nezdobené hnedé črepy.

O b j e k t 12 - tvorili ho dve kruhové jamy spojené úzkym hrdlom. Rovné dno v hĺbke 20 cm. Obsahoval sivú zeminu zmiešanú s mazanicou a niekoľko nezdobených črepov.

O b j e k t 13 - oválna jama s rozmermi 300 x 220 cm, hlboká 140 cm. Čierna výplň obsahovala veľa črepov z hrubostenných nádob. Až do hĺbky 100 cm ho objekt 3 prerezal na dve časti. Z črepov nájdených v objekte sa podarilo zrekonštruovať nádobu. Je to čierna hrubo vypracovaná amfora; dno rovné, telo kónické, nepravidelné, plecia oblé, hrdlo kužeľovité, okraj rovný, von vytiahnutý, na prechode hrdla a tela sú dve vertikálne uške, pod vydutím dve držadlá; vydutie a hrdlo sú zdobené rytou výzdobou; v. 29 cm, Ø ústia 14,8 cm, Ø dna 11,2 cm (obr. 83: 7).

O b j e k t 14 - zachytili sme z neho iba časť pri západnej stene sondy. Od okolitej spraše sa odlišoval tmavohnedou výplňou. Objekt sme nevybrali.

Výskumom sa získal rôznorodý materiál, ktorý dokazuje praveké osídlenie lokality. Hlinený pohár z tmavohnedej kultúrnej vrstvy a nezdobené črepy z objektu 11 potvrdzujú existenciu prieskumom zisteného osídlenia ľudom lengyelskej kultúry, pravdepodobne z jej mladšej fázy. Črep z okraja kanelovanej misy a fragment sivočiernej šálky z objektu 4, ako aj nevýrazné črepy z objektu 12 patria kultúre s kanelovanou keramikou. Amfora z objektu 13 sa tektonikou a výzdobou zaraďuje do staršej doby železnej. Na nádobe je zreteľné prelínanie vplyvu kalenderberskej kultúry a vplyvov zo severnejšej oblasti lužicko-sliezskych popolnicových polí. Chronologicky ju možno zaradiť do Reineckeho stupňov HB-HC. Sem patria aj objekty 1, 7, 9, v ktorých sa našli čierne črepy s držadlami a fragmenty misiek s vtiahnutým okrajom.

RETTUNGSGRABUNG IN NOVÁ VES NAD ŽITAVOU. In den Herbstmonaten 1977 realisierte das Nitraer Heimatkundliches Museum zusammen mit dem Archäologischen Institut eine Rettungsgrabung in der Sandgrube von Nová Ves nad Žitavou (Bez. Nitra). Die Fundstelle befindet sich auf einer Anhöhe etwa 1500 m südöstlich des Wirtschaftshofes der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft Úspech. Die bei der Abdeckung festgestellten Objekte

bestätigen die Besiedlung mit Trägern der Lengyel-Kultur und der Kultur mit kannelierter Keramik. Die altsteinzeitliche Besiedlung bezeugt die Einsickerung von Einflüssen der Kalenderberger Kultur sowie Lausitz-schlesischen Urnenfelderkultur (Abb. 83).

ZISŤOVACÍ VÝSKUM NA DOBŠINSKÉHO NÁMESTÍ V NITRE

Rudolf K u j o v s k ý

Asanáciou budov v hornom meste v Nitre vznikla medzi ulicami Hradná, Východná a Dobšinského trojuholníková voľná plocha - námestie, kde bude vysadený park. V jarných mesiacoch roku 1977 tu uskutočnilo Nitrianske vlastivedné múzeum v spolupráci s Archeologickým ústavom SAV archeologický výskum so zámerom zistiť sídliskové pomery v tejto časti horného mesta. Námestie tvorí mierny svah hradného kopca, stúpajúci sz. smerom. Prerezali sme ho v smere SZ-JV dvoma sondami širokými 1,5 m a dlhými 30 a 15 m. Pred začatím výskumu odviezli Technické služby mesta Nitry z námestia horné vrstvy zeminy, v jv. časti až do hĺbky 1,5 m.

S o n d a I (dĺžka 30 m, šírka 1,5 m)

Vrstvy boli značne porušené neskorostredovekou a novovekou zástavbou. Vo východnej polovici sondy sme nachádzali stredoveké črepy približne do hĺbky 60 cm. Smerom k západnej stene hrúbka stredovekej - novovekej vrstvy narastala úmerne so stúpaním svahu až do hĺbky 150-180 cm. Hlbšie bola sídlisková vrstva maďarovskej kultúry, v ktorej sa ojedinele vyskytli aj hnedé eneolitické črepy. Podložie v hĺbke 200-220 cm tvoril žltý piesok. Pomerne hrubú maďarovskú sídliskovú vrstvu sa nám podarilo zachytiť len na niekoľkých miestach. Viacero stredovekých a novovekých zásahov do terénu ju z väčšej časti úplne zničilo. Staršie stredoveké osídlenie bolo tiež zničené. Len malý počet črepov možno datovať do 12.-13. storočia. Oveľa početnejšie sú zastúpené črepy keramiky z 15.-16. storočia. V sídliskovej vrstve obsahujúcej stredoveké a novoveké črepy sa v metri 8, v hĺbke 100 cm, našla v južnom profile strieborná minca - fenig Fridricha III. z roku 1482 (určenie E. Kolníková). Na ploche sondy I sme čiastočne preskúmali šesť objektov:

O b j e k t 1 - odpadová jama. Výplňou sa temer nelíšila od okolia, ale obsahovala stredoveké črepy koncentrujúce sa v maďarovskej kultúrnej vrstve.

O b j e k t 2 - v hĺbke 150-170 cm sme odkryli ohnisko (podstavec) z malých nepálených červených tehál. Pri jeho rozobraní sme našli glazované črepy zo 17.-18. storočia.

O b j e k t 3 - súdkovitá zásobná jama, ktorá čiastočne zasahovala do podložia v hĺbke 220-230 cm, obsahovala novoveké črepy.

O b j e k t 4 - hlboká odpadová jama. Zachytili sme ju až v hĺbke 220 cm, pretože vo vyšších vrstvách sa nelíšila od okolia. Obsahovala zvieracie kosti - v hĺbke 280 cm celú kostru hovädzieho dobytka - a črepy z 15.-16. storočia. V hĺbke 340 cm mala kruhový pôdorys, odlišujúci sa tmavou výplňou od žltého podložia. Stále sa nachádzali zvieracie kosti a črepy. V hĺbke 410 cm bola asi 20 cm vrstva podložného piesku a pod ňou až do hĺbky 520 cm bola jama vyplnená veľkými kameňmi, zvieracími kosťami a črepmi. V hĺbke 450 cm sme našli fragment ľudskej lebky.

O b j e k t 5 - hlboký objekt, ktorý sonda prerezala, pokračoval v profiloch. Výplň tvorila tmavá zem, zvieracie kosti, kamene a stredoveké črepy. Pri východnej stene objektu bola v hĺbke 160 cm deštrukcia múru z lomového kameňa spájaného hlinou. Dno objektu bolo v hĺbke 500 cm. Možno sme tu prerezali priekopu. Na ploche námestia vykonal pracovník Archeologického ústavu SAV J. Tirpák geomagnetické meranie a jeho výsledky existenciu priekopy nevylučujú.

O b j e k t 6 - v hĺbke 220 cm sa v pôdoryse javil ako pás tmavej zeminy, široký 1 m, prechádzajúci krížom cez sondu. Zásyp obsahoval maďarovské črepy. Pri vyberaní sme v južnom profile zistili zásah a na dne boli v podloží urobené schody spevňované drevom, ktoré klesali východným smerom mimo sondy. Išlo zrejme o novoveké schody do podzemného priestoru, ktoré po zotletí klenby zavalila zemina maďarovskej kultúrnej vrstvy.

S o n d a II (dĺžka 15 m, šírka 1,5 m)

Sonda bola situovaná do nižšie sa nachádzajúcej časti námestia. Horné vrstvy sme odkryli bagrom. Aj v tejto sonde stredoveké a novoveké osídlenie značne porušilo maďarovské vrstvy. Vo východnej časti sondy sme našli neporušenú maďarovskú vrstvu v hĺbke 160 cm. Približne v tejto hĺbke sme našli stopy zničenej maďarovskej sídliskovej vrstvy na ploche celej sondy. Vo východnej časti bolo podložie v hĺbke približne 200 cm, smerom k západnej stene klesalo až do hĺbky 300-340 cm. V úrovni maďarovskej vrstvy sme našli niekoľko eneolitických črepov. Stredoveké a mladšie zásahy do terénu nedosahovali hĺbky zistené v sonde I, a tak sa nám podarilo zachytiť zásobné jamy maďarovskej kultúry.

O b j e k t 7 - v hĺbke približne 180 cm sme zistili vrstvu žltozelenej hliny, pravdepodobne dlážku chaty, a v severnom profile sondy stopy ohniska. Objekt obsahoval nezdobené eneolitické črepy.

O b j e k t 8 - odpadová jama s tmavou výplňou, zapustená lavórovitým dnom do hlbšieho maďarovského objektu 9.

O b j e k t 9 - zásobná jama tvaru zrezaného kužeľa, zahĺbená do podložia. Rovné dno bolo v hĺbke 510 cm. Obsahovala zvieracie kosti, kamene a črepy maďarovskej kultúry.

O b j e k t 10 - zásobná jama tvaru zrezaného kužeľa. Rovné dno v hĺbke 480 cm. Obsahovala zvieracie kosti a črepy maďarovskej kultúry.

O b j e k t 11 - hlboká, úzka jama. Obsahovala novoveké a neskorostredoveké črepy. Išlo zrejme o jamu na vápno, pretože na stenách bola cca 10 cm vrstva vápna.

O b j e k t 12 - v západnom profile sondy sme spozorovali jamu obsahujúcu stredoveké črepy, kamene a organické zvyšky. Lavórovité dno bolo v hĺbke 380 cm.

V obidvoch sondách sme našli fragmenty kachlíc, v sonde I ojedinele, v sonde II vo väčšom počte. V južnom profile sondy II bol zhluk kachlíc s viacerými výzdobnými motívmi a rôznym stvárnením povrchu. Najčastejšie sú zelené alebo hnedé glazované nezdobené fragmenty, ktoré možno datovať do 18.-19. storočia. Zaujímavé sú dva zlomky zeleno glazovanej kachlice, na ktorých je znázornená v kruhu postava bohyne Themis (obr. 84: 2). Datujeme ich do 17.-18. storočia. Osobitne sa vyníma niekoľko zlomkov neglazovaných kachlíc tehlovej farby s plastickým rastlinným ornamentom (obr. 85: 8, 9). V sonde I sa našli podobné zlomky kachlice tehlovej farby, ale namiesto rastlinného ornamentu je na nej plastický obraz vtáka (orol?) s rozpätými krídlami, ktorý drží v každom pazúre meč (obr. 85: 6, 10). K tejto skupine sa zrejme radí aj fragment ďalšej kachlice (obr. 85: 7). Možno ich datovať do 16.-17. storočia. Podľa nálezov z výskumu na Dobšinského ulici možno predpokladať, že praveké osídlenie horného mesta v Nitre sa začína v eneolite. V porovnaní s veľmi hrubou sídliskovou vrstvou maďarovskej kultúry sa nám však podarilo doložiť eneolitické nálezy iba niekoľkými črepmi. O sídlisku by svedčili aj niektoré nálezy z minulých rokov. Napríklad črpák s vyvýšeným uškom (kultúra s kanelovanou keramikou), ktorý sa našiel pri výkope ryhy pre inžinierske siete na Hradnej ulici. Hrúbka maďarovskej vrstvy naznačuje pomerne dlhé osídlenie s vnútorným členením vývoja (obr. 84: 7-9; obr. 85: 4, 5). Súvislejšiu stredovekú vrstvu z 11.-14. storočia sa nám nepodarilo zachytiť ani v jednej sonde. Do tohto obdobia môžeme zaradiť len ojedinelé črepy, a to podľa výzdoby alebo materiálu, z ktorého boli zhotovené (obr. 84: 1, 5). Pomerne početné sú nálezy z 15.-16. storočia. Sivé črepy sú zdobené vtlačenými trojuholníkmi, štvorčekmi, oblúčikmi alebo rytými líniami (obr. 84: 3, 4, 6). Takto možno datovať aj fragmenty hlinených pokrývok (obr. 85: 1-3). V objektoch sa neskorostredoveká keramika nachádzala veľmi často zrejme v dôsledku novovekej úpravy terénu.

PROBEGRABUNG AUF DEM DOBŠINSKÝ-PLATZ IN NITRA. In den Frühlingsmonaten 1977 führte das Nitraer Heimatkundliche Museum in Nitra in Zusammenarbeit mit dem Archäologischen Institut eine Probegrabung auf dem Dobšinský-Platz in Nitra durch. Man entdeckte Spuren von äneolithischer Besiedlung sowie eine starke Siedlungsschicht der Magyarovce-Kultur. Man fand auch vereinzelte Keramikfragmente aus dem 11.-14. Jh. und zahlreiche Scherben aus dem 15.-16. Jh., die nach den neuzeitlichen Scherben in der Objektfüllung die häufigsten Funde bildeten. Die Schnitte enthielten Kachelbruchstücke aus dem 16., 17. und 18. Jh. (Abb. 84; Abb. 85).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V PRIESTORE BÝVALÉHO FRANTIŠKÁNSKEHO KLÁŠTORA NA PUGAČOVOVEJ ULICI V BRATISLAVE

Klára M a r k o v á

Mestské múzeum v Bratislave uskutočnilo v období november 1976 - máj 1977 archeologický výskum v priestore bývalého františkánskeho kláštora na Pugačovovej ulici č. 2 v Bratislave. Výskum vyvolala požiadavka plánovanej rekonštrukcie objektu a nutnosť doplnenia realizovaného architektonického výskumu.

Miesto a rok postavenia kláštora nie sú doteraz presne zistené. V apríli r. 1271 budovu zničil Přemysl Otakar II. Znovu ju postavil Ladislav IV. Kumánsky r. 1279. Budovu kláštora viackrát zasiahli živelné pohromy (zemetrasenia, požiare), takže musíme predpokladať viaceré prestavby. Úlohou výskumu bolo overiť staršiu situáciu, podľa možnosti získať poznatky o stavebnom vývoji objektu a odkryť prípadné stopy staršej architektúry.

Archeologický výskum sa uskutočnil tromi sondami: jednou v južnom krídle ambitu a dvoma na ňu nadväzujúcimi sondami v rohu západného a južného krídla rajského dvora. Sondou v ambite sa odkryl 110 cm široký múr, tiahnúci sa paralelne s arkádovým múrom. Je postavený z lomového kameňa spájaného hnedastou maltou, na jednej strane sa podarilo zistiť stopy hladenej svetlej omietky. Medzi zisteným múrom a dnešnou stenou bola dlažba z veľkých balvanov. Múr pretínal základmi kultúrnu vrstvu a zvyšky objektu s prepálenou zeminou a s nálezom mince z prvej polovice 12. stor. (Štefan IV.). Spomínaný objekt teda pochádza z obdobia pred postavením základového múru. V hĺbke 415 cm bolo štrkopieskové podložie. V kultúrnych vrstvách sa vyskytli fragmenty halštatskej a laténskej keramiky, predovšetkým ale zlomky stredovekých nádob z 11.-17. stor., zvyšky nerekonštruovateľných kachlíc a technická keramika (vodovodné potrubie). Ojedinele sa našli gotické klince, úlomky skla, ako aj minca z 13.-14. stor. (viedenský fenig).

V horných vrstvách sond vo dvore sa nachádzala nerovnaká vrstva navážok. Pod nimi sa odkryl v smere V-Z usporiadaný 90-110 cm široký múr z lomového kameňa spájaného maltou. Severne od múru sa odkryli zvyšky kostrových hrobov bez datujúceho sprievodného materiálu. Južne od múru sa zachytil zvyšok hladenej maltovej podlahy so stopami červeného náteru. Pod touto dlážkou sa nachádzal zvyšok objektu s prepálenou vrstvou a s nálezmi fragmentov hrubostenných tuhových zásobníc. Sondami v rajskom dvore sa zistil blok ďalšieho základového muriva na sucho ukladaných lomových kameňov, orientovaného S-J. Tesne nad blokom bola minca z prvej polovice 12. stor. (Štefan IV.).

Vzájomný vzťah múrov na základe doterajšieho výskumu sa nedá jednoznačne určiť a bude predmetom ďalšieho skúmania.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IM RAUM DES EHEMALIGEN FRANZISKANERKLOSTERS IN DER PUŠAČOV-STRASSE IN BRATISLAVA. Das Städtische Museum zu Bratislava verwirklichte in der Zeit vom November 1976 bis Mai 1977 eine archäologische Grabung im Raum des ehemaligen Franziskanerklosters in Bratislava (Bez. Bratislava). Die Grabung verlief in drei Schnitten.
Der Schnitt im Südflügel des Ambits ergab einen 110 cm breiten Mauerrest, der mit der Arkadenmauer paralelläuft. Der Mauerrest besteht aus Bruchsteinen mit bräunlicher Mörtelbindung und hellen Verputzspuren. Die Mauerfundamente schnitten ein Objekt mit Lehmverstrichresten sowie eine verbrannte Schicht mit einer Münze aus dem 12. Jh. In den Kulturschichten kamen hallstatt- und latènezeitliche Scherben vor, vor allem aber Reste von materieller Kultur aus dem 11.-17. Jh. Im Paradieshof wurde eine weitere Mauer aus Bruchsteinen mit Mörtelbindung abgedeckt. Sie ist 90-110 cm breit und verläuft in O-W- Richtung. Nördlich davon befanden sich Skelettgräber ohne datierendes Begleitmaterial. Südlich der Mauer fand man einen Mörtelfussboden mit Rotanstrich. Ein Block einer steinernen Trockenmauer wurde ebenfalls im Schnitt auf der Fläche des Paradieshofes abgedeckt. Die Bestimmung der gegenseitigen Beziehung der Mauern wird zum Gegenstand weiterer Erforschungen werden.

ZISŤOVACÍ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V OBCI SENEC-MARTIN

Vladimír M i n á č

V letných mesiacoch roku 1977 uskutočnil Archeologický ústav SNM v Bratislave zisťovací výskum v obci Senec-Martin (okr. Bratislava-vidiek). Na tejto lokalite (obr. 87) sa realizovali už v roku 1976 dva krátkodobé záchranné výskumy, pri ktorých sa preskúmali sídliskové objekty zaniknutej stredovekej dediny (Zachar - Minář, 1977, s. 299-300).

Pri zisťovacom výskume roku 1977 sme preskúmali viac ako 200 m^2 plochy a odkryli spolu 14 objektov z rôznych období. Výskum potvrdil, že lokalita bola najintenzívnejšie osídlená v stredoveku, no súčasne sa získali i nové cenné poznatky o jej pravekom osídlení (mladšia doba kamenná, doba laténska).

Z mladšej doby kamennej sme odkryli 4 sídliskové objekty (9, 10, 11 a 13). Objekty mali obyčajne nepravidelné pôdorysné dispozície a obsahovali spravidla iba nepočetné a netypické nálezy. Vo väčšom množstve sa našla keramika len v objekte 10. Jej rozbor však umožňuje aj ďalšie tri objekty (s rovnakou výplňou) chronologicky začleniť do najmladšieho stupňa lengyelskej kultúry, ktorý na juhozápadnom Slovensku reprezentuje ludanická skupina.

Výskumom sa podarilo zachytiť i laténske osídlenie (objekt 8 - zásobná jama hruškovitého tvaru). Skromné, no pomerne typické nálezy keramiky pochádzajúce z výplne objektu umožňujú rámcovo datovať laténske osídlenie lokality do stupňov LB 2 - LC 1.

Intenzívne bola lokalita osídlená až v stredovekom období. Medzi doposiaľ odkrytými objektmi z tohto obdobia majú prevahu objekty hospodárskeho charakteru. K nim patria najmä samostatné otvorené ohniská (objekty 1, 2), odpadové (objekt 3) a obilné (objekt 5) jamy. Pomerne plytké, vaničkovite zahĺbené objekty oválneho pôdorysu a neveľkých rozmerov (objekty 4, 7, 14) slúžili pravdepodobne takisto hospodárskym účelom. Objekt 6 (príbytok - polozemnica) mal však obytnú funkciu. Vo výplni objektov sa našla najmä početná keramika, kým iné nálezy sa vyskytli len ojedinele (kostené šidlo, kamenná oslička, strelka, nôž, praslen). Rozbor jednotlivých nálezov umožňuje datovať počiatky stredovekého osídlenia už do poveľkomoravského obdobia (11.-12. stor.), avšak intenzívnejšie osídlenie tu možno predpokladať až v nasledujúcich storočiach (13.-14. stor.).

L i t e r a t ú r a

ZACHAR, L. - MINÁČ, V. 1977: Stredoveká zaniknutá dedina v obci Senec-Martin. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976. Nitra, s. 299-300.

FESTSTELLUNGSGRABUNG IN DER GEMEINDE SENEC-MARTIN. Im J. 1977 realisierte das Archäologische Institut des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava eine Feststellungsgrabung in der Gemeinde Senec-Martin (Bez. Bratislava-Land). Die Grabung bestätigte, dass die Fundstelle (Abb. 87) im Mittelalter am intensivsten besiedelt war, man erwarb aber auch neue wertvolle Kenntnisse über ihre urzeitliche Besiedlung (jüngere Steinzeit, Latène-Zeit).

Die jungsteinzeitliche Besiedlung repräsentieren vier Objekte. Die Analyse der Keramikfunde ermöglicht ihre Eingliederung in die jüngste Stufe der Lengyel-Kultur, die in der Südwestslowakei durch die Ludanice-Gruppe vertreten ist.

Aus der Latène-Zeit ergrub man ein Siedlungsobjekt (eine birnenförmige Vorratsgrube). Bescheidene, aber verhältnismässig typische Keramikfunde aus der Füllschicht des Objektes datieren die latènezeitliche Besiedlung der Fundstelle rahmenhaft in die Stufen LB_2-LC_1.

Die übrigen Objekte gehören zur mittelalterlichen Besiedlung. Sie belegen bereits eine nachgrossmährische Besiedlung der Fundstelle (11.-12. Jh.), die in den nachfolgenden Jahrhunderten (13.-14. Jh.) noch intensiver wurde.

NÁLEZ LATÉNSKEJ KERAMIKY Z HVOZDNICE

Jozef M o r a v č í k

V obci Hvozdnica (okr. Žilina) sa nachádza v polohe Kulíškov kopec porušený hrádok púchovskej kultúrnej skupiny. V novembri 1977 získalo Považské múzeum v Žiline z tejto lokality laténsku nádobu, ktorú našiel a odovzdal Oto

Jakubík z Hvozdnice č. 179. Nádoba bola vyrobená na hrnčiarskom kruhu z jemného plaveného materiálu. Povrch je červený, okraj von vyhnutý, mierne kónické hrdlo oddeľuje od pliec plytká ryha; lom je ostrý a dno rovné; v. 15,8 cm, Ø ú. 15,3 cm, max. Ø 19 cm, Ø dna 7,9 cm; prír. č. 490/77, evid. č. 4336 (obr. 89).

Nádoba patrí do okruhu laténskych výrobkov, pre ktoré je v prostredí severného Slovenska typický ostrý lom na vydutí. Datujeme ju do 1. stor. pred n. l.

FUND VON LATÈNEZEITLICHER KERAMIK AUS HVOZDNICA. Im November 1977 gewann das Museum zu Žilina von der Fundstelle Kulíškov kopec in der Gemeinde Hvozdnica (Bez. Žilina) ein latènezeitliches feines scheibengedrehtes Gefäss. Es gehört zu den latènezeitlichen Produkten, für die im Milieu der Púchover Kulturgruppe ein scharfer Bauchknick typisch ist. Diese Phase kann in das 1. Jh. v. u. Z. datiert werden (Abb. 89).

NÁLEZ POPOLNICOVÉHO HROBU V ROSINE

Jozef M o r a v č í k

V obci Rosina (okr. Žilina) sa nachádza v polohe Skotňa lužické popolnicové pohrebisko. V máji 1977 získalo Považské múzeum v Žiline z tejto lokality dno popolnice, ktoré zachránil žiak ZDŠ v Rosine Jaroslav Peško. V popolnici sa nachádzali zvyšky pohrebnej hranice - popol a nedohorené kosti. Nálezca pri prieskume našiel viacero zlomkov čiernych amfor zdobených zvislými žliabkami. Prír. č. 246/77, evid. č. 3995, 3996.

Nálezy môžeme najmä podľa výzdoby datovať do Reineckeho stupňa HB.

FUND EINES URNENGRABES IN ROSINA. Aus dem Brandgräberfeld der Lausitzer Kultur in der Gemeinde Rosina (Bez. Žilina), Flur Skotňa, gewann das Museum von Žilina die Standfläche einer Urne und einige schwarze, mit senkrechten Rillen verzierte Amphorenbruchstücke. Aufgrund der Verzierung gehören die Funde in die Reineckes Stufe HB.

VÝSKUM SÍDLISKA PÚCHOVSKEJ KULTÚRNEJ SKUPINY V RAJECKÝCH TEPLICIACH

Jozef M o r a v č í k

V mesiacoch júl-september 1977 realizovalo Považské múzeum v Žiline v spolupráci s Archeologickým ústavom SAV archeologický výskum na púchovskom sídlisku Skalky v Rajeckých Tepliciach (okr. Žilina). Lokalita sa nachádza na výšinnej terase, ktorej dlhšia os je orientovaná v smere V-Z. Povrch terasy je značne členitý - vápencové stienky, balvany, jaskynky -, a preto priestor sídliska sa zúžil na najrovnejšiu časť zovretú spomínanými útvarmi. Od roku 1968 (nález bronzovej norickej spony) tu amatéri narušili do hĺbky 100-150 cm kultúrnu vrstvu na ploche cca 16 m^2.

Výskum sme uskutočnili v snahe zabrániť ďalšiemu ničeniu odkrytej kultúrnej vrstvy. Sondu (d. 12 m, š. 1,5 m) sme situovali okolo vykopanej jamy a jej plochu sme preskúmali až po sterilné podložie. Nálezy (keramika, zvieracie kosti, železné a hlinené predmety) sa sústreďovali najmä v metroch 0-6 a v jednotlivých vrstvách sa vyskytovali pomerne rovnomerne. Železné radlice, sekery, kovania a hlinené prasleny sa sústreďovali najmä v hĺbke od 80 do 150 cm.

Keramiku rozdeľujeme na niekoľko skupín:

1. V ruke vyrobené baňaté nádoby s dovnútra zahnutými okrajmi oddelenými žliabkom alebo ryhou. Najčastejšia výzdoba je zvislé hrebeňovanie.

2. V ruke vyrobená keramika s von vyhnutými okrajmi, zdobená nepravidelnými vlnovkami.

3. V ruke vyrobená keramika z jemného materiálu, dvojkónických tvarov s leštеným povrchom. Zdobená je zväzkami šikmých rýh zovretých dvoma vodorovnými ryhami.

4. Grafitová keramika čiastočne vyrobená na kruhu, zdobená pravidelným zvislým hrebeňovaním.

5. Jemná laténska keramika vyrobená na kruhu má kónické hrdlo, von vyhnutý okraj a na vydutí ostrý lom.

6. Veľké zásobnice, z ktorých sa najčastejšie zachovali iba široké okružia, s hornou plochou hladkou, alebo zdobenou žliabkami, ktoré sa nachádzali i pod okružím.

Všetky uvedené skupiny sú typickými reprezentantmi materiálnej kultúry púchovských sídlisk a vykazujú zhodné znaky s nálezmi z iných lokalít (Divinka, polohy Veľký vrch, Ohrádza; Púchov, poloha Skalka; Dolné Kočkovce, poloha Medzipotočie; Veľká Čierna, poloha Hôrka), ktoré datujeme na koniec 1. stor. pred n. l. Zväzky zvislých rýh a ostré ryhy na niektorých črepoch naznačujú, že sídlisko prežívalo ešte i v prvých desaťročiach n. l.

Podobne možno hovoriť i o väčšine ostatných nálezov. Hlinené prasleny vyrobili vo väčšine prípadov z grafitových črepov. Našli sa celé kusy, ich zlomky,

ale i kolieska bez otvoru. Zo železných predmetov sa našli: štyri strelky do šípov; majú krídelká a tuľajku (obr. 88: 2, 5), laténska sekera s tuľajkou (obr. 86: 2), sekera s tŕňmi pri otvore (obr. 86: 1), radlice s tuľajkou (obr. 88: 1, 4), kosák s lalokmi (obr. 88: 6), spona opaska (obr. 88: 3), pracka (obr. 86: 3), kovania vedierok, klince a niekoľko neurčiteľných zlomkov.

Sekeru s tuľajkou, sponu, kovania vedierok, klince a azda i niektoré zlomky môžeme pričleniť k laténskemu osídleniu (koniec 1. stor. pred n. l.), strelky do šípov na rozhranie letopočtov (na začiatok staršej doby rímskej). Radlice s tuľajkou a úzkym telom sú známe zo sídlisk púchovskej kultúrnej skupiny v Liptove a na Spiši a zo Skalky v Púchove. Kosák s lalokom sa našiel na sídlisku v Sučanoch. Všetky uvedené nálezy patria už do vrcholnej staršej doby rímskej. Pretože radlice a kosák sa našli tesne pri sebe, môžeme ich považovať za depot; nie je vylúčené, že ich tu pôvodný majiteľ ukryl v čase, keď sídlisko zaniklo.

S púchovským osídlením nesúvisí ani sekera s tŕňmi pri otvore, ani pracka, pretože vykazujú znaky zhodné s podobnými nálezmi z 9.-11. stor. Mohli sa sem dostať náhodne.

Treba sa zmieniť i o nálezoch zvieracích kostí, ktoré predbežne spracoval J. Obuch (zvyšky lebiek a čeľustí); nachádzali sa tu najmä kosti domácich zvierat (koza, ovca, ošípaná, krava), z divo žijúcich jeleň.

Záverom môžeme konštatovať, že výskum sídliska Skalky v Rajeckých Tepliciach priniesol dôležité poznatky o osídlení tejto výšinnej polohy v období, keď na severné Slovensko zasahovali z územia severne od Karpát cudzie kmene, ktoré zničili množstvo sídlisk a hradísk púchovskej kultúrnej skupiny. Práve toto sídlisko svojou dobre chránenou a utajenou polohou mohlo prežiť ich vpád. Po ustálení pomerov sa jeho budovatelia premiestnili zrejme do nižších a na život vhodnejších polôh.

ABDECKUNG EINER SIEDLUNG DER PÚCHOVER KULTURGRUPPE IN RAJECKÉ TEPLICE. In den Monaten Juli-September 1977 realisierte das Waagtalmuseum zu Žilina die Abdeckung einer Siedlung der Púchover Kulturgruppe in Rajecké Teplice. Flur Skalky (Bez. Žilina). Die Fundstelle befindet sich auf einer Höhenterrasse, Im J. 1968 wurde hier eine norische Bronzefibel gefunden. Die Abdeckung erbrachte zahlreiche Funde: Hauskeramik, Graphittonware, feine latènezeitliche Keramik, Krausengefässe, Eisengeräte - Äxte (Abb. 86: 1, 2). Pflugscharen (Abb. 88: 1, 4), eine Sichel (Abb. 88: 6), Waffen - geflügelte Pfeilspitzen (Abb. 88: 2, 5), eine Schnalle (Abb. 86: 3), Gürtelschliesse (Abb. 88: 3), Eimerbeschläge, Tonwirtel und Graphittonscherben u. a. Die Keramikfunde datieren die Fundstelle an die Wende der Zeitrechnung und der Besiedlungsschwerpunkt entfällt an das Ende des 1. Jh. v. u. Z. Die Pflugscharen und die Sichel wurden zusammen gefunden, man kann sie für ein Depot wahrscheinlich vom Ende des 2. Jh. u. Z. halten. Die Axt (Abb. 86: 1) und Schnalle (Abb. 86: 3) sind viel jünger, sie stammen wahrscheinlich aus dem 9.-11. Jh. und hängen mit der Púchover Besiedlung zusammen.

ĎALŠIA ETAPA VÝSKUMU VO SVODÍNE

Viera N ě m e j c o v á - P a v ú k o v á

Výskum opevnení lengyelskej kultúry vo Svodíne (okr. Nové Zámky) pokračoval v roku 1977 na ploche z väčšej časti odhumusovanej už v roku 1976. Ukončila sa plošná skrývka skúmanej plochy a prikročilo sa k vyberaniu jednotlivých objektov. Počas tejto, v poradí šiestej výskumnej sezóny sa úplne odkryla juhozápadná brána oboch opevnení. Pre rozsiahlosť objektu fortifikácií a najmä veľkú hĺbku priekop a s tým spojenú obťažnosť výskumu odkrývka ostatných objektov nachádzajúcich sa na odhumusovanej ploche, patriacich sčasti lengyelskej kultúre a sčasti do doby halštatskej, sa uskutoční až v roku 1978.

Po odhumusovaní zvyšných 360 m^2 v severnom rohu skúmanej plochy, ktorá sa nachádza v centre staršieho, malého opevnenia, našli sa prvé objekty vnútri tohto opevnenia (objekty 412-416/77). Doteraz z tohto areálu v úsekoch preskúmaných v r. 1973 a 1976 boli známe len ojedinelé kolové jamy. Našli sa i v priestore okolo uvedených objektov, ale ešte stále ich nemožno spojiť do pôdorysu nejakej stavby. Zo zmienených piatich objektov objekty 412 a 416 sa nachádzajú v tesnej blízkosti palisádových žľabov malého opevnenia, prípadne čiastočne zabiehajú i do priestoru medzi nimi. Škoda, že podložie v týchto miestach dosť prudko klesá smerom na SZ a vnútornejší z oboch palisádových žľabov, celkove veľmi plytký, sa tu nedal sledovať. Preto nebolo možné ani zistiť jeho presný vzťah k objektu 416, a najmä k objektu 412/77. K obsahu týchto objektov sa zatiaľ nemôžeme vyjadriť, lebo budú preskúmané až v r. 1978, predpokladáme však, že sú staršie ako opevnenie a patria k najstaršiemu sídliskovému horizontu lengyelskej kultúry na lokalite, ktorý predchádzal horizont opevnení. S ním súvisia zrejme ešte ďalšie objekty zistené v rokoch 1973-1974, nad ktorými boli v superpozícii chaty osady staršieho opevnenia i palisádové žľaby mladšieho opevnenia.

Nad objektom 413/76 sa našiel v superpozícii hrob so skrčenou kostrou, ale bez milodarov. V týchto miestach je žiarové pohrebisko z doby halštatskej, ale kostrový hrob by mal patriť skôr do obdobia lengyelskej kultúry. Nie je to však jednoznačné, lebo na lokalite sa našiel ďalší kostrový hrob i s milodarmi z doby halštatskej.

K vnútornému (staršiemu) opevneniu, ako sme už uviedli v správe o výskume za rok 1976, patria priekopa a dva palisádové žľaby. Vnútorný je mimoriadne plytký, väčšinou nedosahuje (v spraši) ani hĺbku 10 cm. V jeho dne vo väčších pravidelných rozstupoch sú hlbšie oválne kolové jamy. Po cca 17 metroch od brány je žľab zreteľne ukončený. Či pokračoval po kratšom alebo dlhšom prerušení ďalej, nevieme zatiaľ s istotou povedať, lebo terén v týchto miestach spadá dolu a vo veľmi tmavom súvrství, ktoré tu nasadá na spraš, sa žľab nepodarilo sledovať. Vonkajší palisádový žľab, idúci tesne po okraji priekopy (výplň žľabu splýva so zásypom priekopy), bol podstatne hlbší a možno ho sledovať i

v znižujúcom sa podloží. Samotná priekopa tohto opevnenia bola rozdelená na štyri úseky (408-411/77), z ktorých tri boli preskúmané, výskum štvrtého bude dokončený v roku 1978. Priekopa má hrotité dno, v hornej časti vypuklé steny a jej hĺbka kolíše okolo 350 m. Obe čelá priekopy v mieste brány sú rovné, nezaoblené a spadajú kolmo ku dnu. V horných 40-50 cm mala priekopa tmavý zásyp, pod ním je až po dno veľmi svetlé súvrstvie, dosť ťažko v sprašovom podloží sledovateľné, a celkove priekopa obsahovala len veľmi málo nevýrazných nálezov.

Úplne bol odkrytý i celý na skúmanej ploche sa nachádzajúci úsek veľkého opevnenia s bránou. Nepreskúmali sa len niektoré úseky vnútornej a strednej palisády, a to v miestach, kde sú v superpozícii nad staršími objektmi, prípadne z iných kontrolných dôvodov, a tiež niektoré kolové jamy. Vonkajšia a stredná palisáda tohto opevnenia idú paralelne popri sebe, kým tretia, vnútorná, sa smerom k bráne mierne odkláňa dovnútra opevnenia. Kolové jamy medzi palisádami sú hustejšie ako na úseku skúmanom v r. 1972-1974. Okrem kruhových kolových jám sa vyskytujú i štvorcové. Hĺbka jám je nerovnomerná a kolíše medzi 5 až 50 cm. Pozoruhodné sú dve trojice kolových jám pri vchode medzi prvou a druhou palisádou. Tak na úseku z r. 1972-1974, ako i na ploche skúmanej v r. 1977 bol stredný palisádový žľab najhlbší, kým dva krajné boli podstatne plytšie.

Prekvapením výskumu bol pôdorys priekop zistený v mieste brány. Pred vybratím sa črtal ako dva čierne oblúky, oddelené od seba 3-4 m širokým sprašovým vstupom. Terén v týchto miestach vytvára výraznú vlnu, takže miesto obvyklých 40-50 cm sprašové podložie v strede brány medzi priekopami je v hĺbke až 160 cm. Celý tento poklesnutý priestor, v ktorom sú zahĺbené obe priekopy, je vyplnený čiernou hutnou zeminou, ktorá obsahuje väčšinou nálezy mladšie ako z obdobia lengyelskej kultúry (z rôznych fáz badenskej kultúry a z doby halštatskej) a výrazne sa líši od okolitej ornice. Po jej odstránení sa ukázalo, že obe priekopy nie sú v bráne oblúkovite zahnuté a navzájom prepojené, ale sa lomia do pravého uhla a vytáčajú smerom von, takže v bráne tvoria dve a dve oproti sebe ležiace a paralelne idúce krídla, každé so samostatným ukončením. Obe priekopy sú hlboké okolo 5 metrov a majú, podobne ako malá priekopa, hrotité dno. Zásyp priekop do hĺbky 140-160 cm tvorí spomínaná čierna zemina s mladšími nálezmi. Pod ňou je 100-120 cm kompaktného, takmer nezvrstveného svetlohnedého zásypu, ktorý obsahoval temer všetky nálezy získané z oboch priekop. Zvyšok až do hĺbky 480-500 cm tvorí jemne vrstevnatý zásyp, obsahujúci len veľmi málo nálezov. Priekopy zostali cez zimu otvorené, takže bude možné zdokumentovať účinok zimných daždov, prípadne mrazov. Podľa pozorovaní na kontrolných profiloch možno povedať, že obe priekopy boli v období ich používania po čiastočnom zasypaní viac ráz čistené. Pri každom čistení bola zachovaná hrotitá forma dna, ale ani v jednom prípade sa už nedosiahla pôvodná hĺbka.

Na ploche medzi oboma vonkajšími priekopami sa črtalo niekoľko lengyelských objektov s veľmi svetlou výplňou. Všetky boli porušené priekopami, patria teda k niektorému zo starších sídelných horizontov. Viaceré väčšie objekty lengyelskej kultúry boli situované z vonkajšej strany opevnenia, po oboch stranách brány, tesne pozdĺž vonkajšej priekopy. Pre svetlú a nevýraznú výplň

objektov i samotnej priekopy predbežne nebolo možné určiť ich vzájomný vzťah, teda či objekty predchádzajú opevnenie, alebo či sú dokladom osídlenia, ktoré by nasledovalo po jeho zániku. Takýto horizont zatiaľ na lokalite doložený nemáme. Po vymrznutí a opätovnom očistení oboch hlavných bočných profilov sa farebné rozdiely azda budú javiť zreteľnejšie.

Objekty, ktoré sa nachádzajú mimo opevnenia (na spodnej časti obr. 90), a to zdvojený palisádový žľab i štvorcová chata a ďalšie menšie kruhové objekty, patria väčšinou do doby halštatskej a sú pokračovaním sídliska sledovaného vo všetkých predchádzajúcich sezónach. Z tohto obdobia boli počas roku 1977 odkryté ďalšie žiarové hroby v centrálnej časti malého opevnenia a detský kostrový hrob so železným nožom a malou súdkovitou nádobou, umiestený v zásype vonkajšej veľkej priekopy tesne vedľa brány. V tomto priestore sme zatiaľ iné hroby z doby halštatskej nenašli.

WEITERE GRABUNGSETAPPE IN SVODÍN. Die Abdeckung der Befestigung der Lengyel-Kultur in Svodín (Bez. Nové Zámky) setzte im J. 1977 auf einer schon 1976 grösstenteils vom Humus entblössten Fläche fort. In dieser, der Reihe nach sechsten Grabungssaison wurde vor allem die vollkommene Abdeckung des südwestlichen Tores beider Befestigungen durchgeführt. In der Nordecke der untersuchten Fläche, die im Zentrum der älteren kleinen Befestigung liegt, wurden die ersten, im Innenraum dieser Befestigung situierten Objekte gefunden. Über ihren Inhalt kann noch nicht gesprochen werden, doch ist anzunehmen, dass sie älter sind, als die Befestigung und dass sie zu dem ältesten, der Befestigung vorangehenden Siedlungshorizont der Lengyel-Kultur gehören.

Die innere, ältere Befestigung besteht aus zwei Palisadenrinnen und einem Graben. Die innere Rinne ist aussergewöhnlich seicht, im Löss erreicht sie grösstenteils nicht einmal 10 cm Tiefe. In ihrer Sohle sind tiefere ovale, regelmässig verteilte Pfostenlöcher eingetieft. Die äussere, dicht am Grabenrand verlaufende Palisadenrinne ist wesentlich tiefer. Der Spitzgraben hat im oberen Teil ausgebauchte Wände und seine Tiefe schwankt um 350 cm. Beide Grabenenden sind an der Torstelle gerade, unabgerundet und fallen senkrecht zur Sohle ab. Die Grabenverschüttung enthielt sehr wenige und ausdrucklose Funde.

Völlig freigelegt wurde auch der ganze, auf der untersuchten Fläche situierte grosse Befestigungsabschnitt mit dem Tor. Die Befestigung hat drei Palisaden und zwei Gräben. Die äussere und mittlere Palisade verlaufen parallel nebeneinander, wobei die dritte innere in der Richtung zum Tor leicht zum Innenraum der Befestigung abschwenkt. Die Pfostenlöcher zwischen den Palisaden liegen hier dichter als in dem 1972-1974 untersuchten Abschnitt. Bemerkenswert sind zwei Gruppen dreier Pfostenlöcher, die sich am Eingang zwischen der ersten und zweiten Palisade befinden. Die mittlere Palisadenrinne ist am tiefsten, wobei die zwei Randrinnen wesentlich seichter sind. Beide Gräben sind an der Torstelle nicht bogenartig verbunden, sondern brechen im rechten Winkel und schwenken nach aussen, so dass sie

an der Torstelle zwei und zwei gegenüberliegende, parallel verlaufende Flügel bilden, jede mit selbständigem Abschluss. Die Gräben haben spitze Sohlen und sind 480-500 cm tief. Aufgrund der Beobachtungen an den Kontrollprofilen kann festgestellt werden, dass die Gräben während ihrer Funktion mehrmals nach teilweisen Verschüttung gereinigt wurden.
Im J. 1977 wurden auch weitere hallstattzeitliche Brandgräber und ein Kinderskelettgrab mit einem Eisenmesser und einem kleinen tonnenförmigen Gefäss abgedeckt. (Abb. 90)

VÝSLEDKY VÝSKUMU NA TRENČIANSKOM HRADE

Tamara N e š p o r o v á

Trenčianske múzeum pokračovalo roku 1977 v archeologickom výskume na Štátnom hrade Trenčín (okr. Trenčín), národnej kultúrnej pamiatke. Výskumné práce sa realizovali v obmedzenej miere (nevyriešená finančná situácia). Zamerali sa najmä na dokončenie skúmania tých úsekov hradného areálu, kde sa práce začali v r. 1976. V predchádzajúcom ročníku tohto zborníka sme informovali o situácii na hornom hrade, v juhovýchodnom cípe akropoly, kde sa po odstránení navážky objavilo pod zvyškami dlažby z riečnych okruhliakov murivo kruhového pôdorysu. Svetlosť objektu je 560 cm, šírka muriva z lomového kameňa kladeného na maltu je 95 cm. Pri vyberaní výplne tohto objektu sa po 30-40 cm obnažili kamenné kvádre usporiadané tak, že s kruhovým murivom vytvárali v pôdoryse dve sústredné kružnice. V ďalšom priebehu výskumu sa zistilo, že ide o vodnú nádrž s vonkajším plášťom. Priestor medzi stenami nádrže-cisterny a plášťa vypĺňuje kompaktný íl. Priemer cisterny je 320 cm, obvodové steny sú z opracovaných veľkých kamenných kvádrov. Pravouhlá sieť škár je vyplnená hlinou. Cisterna má valcovitý tvar, hĺbku 590 cm a mierne kónické dno vyložené kamennými platňami pravidelného tvaru. V hĺbke 260 cm je na obvode cisterny výstupok, ktorého význam nie je jasný. Mohol slúžiť na drevený príklop, ktorý čiastočne chránil nazbieranú dažďovú vodu pred rýchlym vyparovaním a znečistením.

Zásyp cisterny pozostával z vrstiev hliny zmiešanej s maltovinou a kusmi omietky, z piesku a štrku. Početné boli v ňom veľké i menšie kamene a zlomky tehál; našlo sa tu i dvadsať architektonických článkov s gotickou a renesančnou profiláciou. Početné boli zvyšky dreva. Zriedkavejší keramický materiál bol väčšinou novoveký; ojedinelý je zlomok prelamovanej kachlice z 15. stor. Kovový materiál reprezentujú železné obruče, pravdepodobne z vedier, železný visací zámok a strieborný zvonček so značkou výrobcu.

Na kameňoch a tehlách v spodných vrstvách boli stopy prepálenia, čo nasvedčuje tomu, že cisternu po požiari likvidovali a viac ju neobnovili. Nestalo sa tak pri poslednom požiari roku 1790, ktorý znamenal definitívny zánik hradu

ako obytného sídla, ale skôr, pretože priestor s cisternou bol ešte prekrytý uvedenou dlažbou z okruhliakov. Cisterna mohla stratiť svoju funkciu niekedy v 17. stor., čomu by nasvedčovali i nálezy. Na pôdorysných plánoch hradu zo 17. stor. je cisterna, hoci nepresne, zakreslená.

Pri určovaní obdobia vzniku objektu možno vychádzať i z celkovej situácie na hornom hrade, kde bola najstaršia zástavba s pôvodným opevnením, a pre ktorý bola cisterna najmä v čase obliehania jedinou zásobárňou vody. Plášť cisterny na severozápadnej strane porušilo murivo datované najprv do prvej tretiny 15. stor., po nových výskumoch do 14. storočia. V listine z r. 1557-1558 sa uvádza, že na hrade treba dokončiť studňu, pretože okrem nádrže, kde sa zachytáva dažďová voda, nie je tu iný vodný zdroj. Podľa uvedených skutočností možno vznik cisterny klásť do 13., prípadne najneskôr na začiatok 14. stor.; datovanie spresní ďalší výskum.

Pri výskume sme sa zamerali i na objekty situované v nižších polohách pred vstupom do horného nádvoria, na juhovýchodnej strane. Cieľom bolo zistiť, či cintorín z okolia rotundy zasahoval do týchto polôh a do akej miery výskumné práce z 50-tych rokov porušili terén. Sondážou sa zistilo, že skalnatý terén sa tu prudko zvažuje asi v 60-70° uhle, v nižších polohách skala klesá takmer kolmo. Hroby v týchto polohách nepokračujú. Zistili sme tu zvyšky pôvodnej komunikácie vedúcej na horný hrad. Výsledkom sondáže bol objav časti objektu pod zvyškami mladších stavieb. Objekt je murovaný z bridlice a lomového kameňa spájaného maltou, vnútri vyložený okruhliakmi a vymazaný hlinou, ktorá je prepálená. Interpretujeme ho ako pec, ktorá stála samostatne na voľnom priestranstve, alebo bola súčasťou väčšieho celku. Otvor pece je len hrubo opracovaný, sčasti porušený mladším murivom. Preplet mladších murív, ktoré ho prekrývajú, bude ťažké zachytiť ho celý. Murivo objektu stojí na pevnom skalnatom podloží, zachovalo sa do výšky priemerne 28-30 cm.

Murivo, ktoré objekt prekrýva, je datované do druhej polovice 14. stor., ostatné murivá sú mladšie (Menclová 1956, s. 161). Najstaršia keramika v sonde patrí rámcovo do 13.-14. stor., k významným nálezom patria kachlice z 15. stor. a dva veľké medené kotlíky.

Pre potreby pamiatkového zámeru sa odkryl vstup s portálom do Jeremiášovej bašty, čím sa získala potrebná niveleta interiéru i exteriéru tohto objektu. Odkrylo sa kamenné murivo na severozápadnom svahu dolného hradu (d. 10 m, š. 55 cm). Jeho koncové časti zapadajú do skalnatého terénu. Sledovali sa rekonštrukčné práce na južnom opevnení hradu (s cieľom získať prípadné nálezy) a opravy Barborinho paláca, kde sa našli mince zo 16. a 17. stor., drobné kovové predmety, praveký a stredoveký keramický materiál a vitráž s rodovým erbom Zrínskovcov, majiteľov hradu v 16. stor.

L i t e r a t ú r a

MENCLOVÁ, D. 1956: Hrad Trenčín. Bratislava.

GRABUNGSERGEBNISSE AUF DER BURG TRENČÍN. Bei der Grabung auf der Trenčíner Burg (Bez. Trenčín) erfasste man im Südostzipfel der Akropolis Mauern eines kreisförmigen Objektes (lichte Weite 560 cm, Mauerbreite 95 cm),

die aus Bruchsteinen mit Mörtelbindung gebaut waren. Im Zentrum ist eine zylindrische Zisterne (Dm. 320 cm, T. 590 cm) eingebaut. Die Umfassungsmauern bestehen aus grossen bearbeiteten Steinquadern, die Sohle ist mit Steinplatten ausgelegt. In 260 cm Tiefe befindet sich am Umfang ein Vorsprung. Den Raum zwischen den Wänden der Zisterne und dem äusseren Mantel füllt kompakter Lehm aus. In den Füllschichten fand man Steine, Ziegelbruchstücke, Reste von bearbeitetem Holz, Keramikmaterial (überwiegend neuzeitliches), Metallreifen, ein Hängeschloss, eine Silberschelle und architektonische Glieder. Die Entstehung der Zisterne kann an das Ende des 13. und in den Anfang des 14. Jh., ihr Untergang in das 17. Jh. datiert werden.

Vor dem Eingang in den oberen Burghof konnte die Fortsetzung eines Friedhofs aus der Umgebung der Rotunde beobachtet werden. Das felsige Terrain senkt sich hier steil, die Gräber setzen darin nicht fort. Man stellte hier den Teil eines als Ofen interpretierten Objektes fest. Das Mauerwerk besteht aus Steinen, die Öffnung ist grob bearbeitet, teilweise von einem jüngeren Objekt gestört. Das Mauerwerk, von dem das Objekt überdeckt wird, stammt aus der zweiten Hälfte des 14. Jh., die älteste Keramik im Schnitt meldet sich in das 13.-14. Jh. Zu wichtigen Funden aus dem Schnitt gehören Kacheln aus dem 15. Jh. und zwei grosse Kupferkessel.

ENEOLITICKÉ SÍDLISKO V BÁNOVCIACH NAD BEBRAVOU

Gabriel N e v i z á n s k y

Na upozornenie I. Tekulu, žiaka ZDŠ, sme v marci 1977 uskutočnili obhliadku eneolitickej lokality Svinská pažiť v Bánovciach nad Bebravou (okr. Topoľčany). Zároveň sme od neho prevzali nálezy zachránené v rokoch 1975-1976 z tejto polohy.

Lokalita sa nachádza SV od mesta, asi 200 m od okraja sídliska Sever, 150 m severne od budovy II. ZDŠ, na vyvýšenine označenej kótou 240,4. Hustejšie osídlenie sa zistilo na juhozápadnom svahu terasy potoka Radiša. Na tomto mieste I. Tekula našiel väčšie množstvo črepového materiálu, hladenej a štiepanej kamennej industrie (štyri ploché sekerky a dva sekeromlaty). Zachránený materiál možno zaradiť do obdobia ludanickej skupiny.

ÄNEOLITHISCHE SIEDLUNG IN BÁNOVCE NAD BEBRAVOU. Die Fundstelle befindet sich nordöstlich von der Stadt Bánovce nad Bebravou (Bez. Topoľčany) in der Flur Svinská pažiť. Es wurden Scherben der Ludanice-Gruppe, geglättete und gespaltene Steinindustrie gefunden.

POHREBISKO Z 10.-11. STOROČIA V BALOGU NAD IPĽOM

Gabriel N e v i z á n s k y

JRD v Balogu nad Ipľom (okr. Veľký Krtíš) rozširovalo ťažbu v štrkovisku v polohe Gárétje. Pri zemných prácach bolo zničených 5-6 hrobov. Kostry údajne ležali vo vystretej polohe v hĺbke 70 cm a boli orientované v smere Z-V. Nálezy zachránili príslušníci Okresného oddelenia VB vo Veľkom Krtíši. O nálezových celkoch sa nám nepodarilo získať informácie. Lokalita sa nachádza pri severnom okraji obce, severovýchodne od hracej plochy futbalového ihriska pri kóte 142,3.

O p i s n á l e z o v

1. Bronzový tyčinkový náramok oválneho prierezu so zašpicatenými koncami; Ø 6,3 cm (obr. 92: 5).

2. Otvorený bronzový plechový prsteň so zúženými koncami, zdobený rytou šrafovanou výzdobou; Ø 2,4 cm (obr. 92: 4).

3. Strieborný plechový prsteň z pásika vypuklého prierezu, nezdobený; Ø 2,3 cm (obr. 92: 2).

4. Poškodený pásikový prsteň so zosilneným štvorcovým štítkom, zdobený krúžkami; Ø 1,8 cm (obr. 92: 3).

5. Bronzový pásikový prsteň so zosilneným štvorcovým štítkom, zdobený koncentrickými krúžkami; Ø 2,1 cm (obr. 92: 6).

6. Bronzový nákrčník so zosilnenými koncami, z ktorých jeden je zakončený slučkovite, druhý háčikom. Je upletený z troch drôtov; Ø 14,6 cm (obr. 92: 1).

Zachránený šperk má početné analógie na belobrdských pohrebiskách. Pletený nákrčník sa objavuje v hroboch od konca 10. storočia, ale k masovejšiemu rozšíreniu došlo až v 11. storočí (Szőke 1962, s. 93). Podobne možno datovať i prstene.

Pohrebisko v Balogu nad Ipľom je prvou lokalitou tohto druhu z 10.-11. storočia na slovenskej strane stredného Poiplia. Doteraz nálezy podobného charakteru boli známe iba z priľahlého územia Maďarska (Patay 1957, s. 58-66).

L i t e r a t ú r a

PATAY, P. 1957: Adatok a nógrádi dombvidék X-XI. századi településtörténetéhez. Archaeológiai Értesitő, 84, s. 58-66.

SZŐKE, B. 1962: A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. Budapest.

GRÄBERFELD AUS DEM 10.-11. JH. IN BALOG NAD IPĽOM. Bei der Erweiterung der Kiesgrube in Balog nad Ipľom (Bez. Veľký Krtíš) in der Flur Gárétje wurden 5-6 W-O orientierte Skelettgräber vernichtet. Der gerettete Schmuck (Abb. 92: 1-3) kann rahmenhaft ins 10.-11. Jh. datiert werden. Die Lokalität in Balog nad Ipľom ist das erste Gräberfeld der Belo Brdo-Kultur auf slowakischer Seite des mittleren Eipeltales.

POHREBISKO Z 8.-9. STOROČIA V BIELOVCIACH

Gabriel N e v i z á n s k y

Na rozhraní katastrov Bieloviec a Pastoviec (okr. Levice) boli v júni 1977 porušené pri zemných prácach vedľa železničnej trate Čata - Šahy (v km 10,8) tri kostrové hroby.

Lokalita sa rozkladá na juhovýchodnom svahu pravobrežnej terasy Ipľa, severozápadne od trate, medzi kótami 121,4 a 123,8. Hroby boli v hĺbke 50 až 70 cm, orientované zhruba v smere Z-V. Nálezy z hrobov zachránil P. Behula a sú uložené v Tekovskom múzeu v Leviciach.

O p i s n á l e z o v

1. Situlovitá tmavohnedá nádoba z jemne plaveného materiálu, zdobená tromi cikcakovite usporiadanými pásmi a obvodovými líniami; ústie je lievikovite rozšírené, dno rovné, v strede s okrúhlou jamkou; v. 14,8 cm, Ø ú. 10,9 cm, Ø dna 6,5 cm (obr. 91: 2).

2. Okrajový sivočierny črep s von vyklenutým zosilneným okrajom, zdobený radom obličkovitých vrypov, husto vedľa seba usporiadaných obvodových línií a jednoduchou vlnovkou (obr. 91: 1).

3. Črep z dolnej časti nádoby s rovným dnom, na ktorom je značka v tvare plastického kríža; výzdobu tvoria obvodové línie a jednoduchá vlnovka; Ø dna 5,8 cm (obr. 91: 3).

4. Črep z dna sivočiernej nádoby z hrubého zrnitého materiálu, zdobený obvodovými líniami.

Črepy pochádzajú z dvoch nádob.

Nálezy vypĺňajú časový hiát medzi doteraz známymi pohrebiskami dolného Poiplia, ktoré reprezentuje lokalita pražského typu v Pastovciach (Bialeková 1962, s. 109) a veľkomoravské pohrebisko v Ipeľskom Sokolci (Vendtová - Rejholec 1963, s. 237-246).

L i t e r a t ú r a

BIALEKOVÁ, D. 1962: Nové včasnoslovanské nálezy z juhozápadného Slovenska. Slovenská archeológia, 10, s. 97-148.

VENDTOVÁ, V. - REJHOLEC, E. 1963: Slovanské pohrebisko v Ipeľskom Sokolci. Slovenská archeológia, 11, s. 237-246.

GRÄBERFELD AUS DEM 8.-9. JH. IN BIELOVCE. An der Katastergrenze von Bielovce und Pastovce (Bez. Levice) wurden bei Erdarbeiten neben der Bahnstrecke Čata - Šahy im Kilometer 10,8 drei Skelettgräber gestört. Man rettete nur Scherben zweier Gefässe und ein vollständiges Gefäss (Abb. 91: 1-3). Die Funde aus Bielovce füllen den zeitlichen Hiatus zwischen den bisher bekannten Gräberfeldern des unteren Eipeltals aus, die durch das Gräberfeld des Prager Typus von Pastovce (Bialeková 1962, S. 109) und durch das grossmährische Gräberfeld von Ipeľský Sokolec (Vendtová - Rejholec 1963, S. 237-246) vertreten sind.

POHREBISKO Z 9.-10. STOROČIA V PAVLOVEJ

Gabriel N e v i z á n s k y

V zbierke Národopisnej izby v Kameníne (okr. Nové Zámky) sú vystavené štyri nádobky, ktoré zachránili žiaci ZDŠ v roku 1969. Uvedená keramika pochádza z Pavlovej (okr. Nové Zámky), z polohy Emberföldidomb, kde ešte prednedávnom miestne JRD ťažilo piesok.

Lokalita sa rozprestiera asi 500 m juhozápadne od obce, na vyvýšenej terénnej vlne medzi Hronom a Sikenicou, východne od kóty 116,3. Prvé nálezy zachránil ešte v roku 1960 E. Rejholec (nález. správa 394/61). Sú to dve nádoby zdobené jednoduchou vlnovkou a rytými obvodovými líniami. Pri obhliadke lokality v roku 1961 D. Bialeková zistila 6-7 kostrových hrobov orientovaných Z-V, z ktorých jeden obsahoval pletený náramok a prsteň (nález. správa 171/61).

O p i s n á l e z o v u l o ž e n ý c h v K a m e n í n e :

1. Situlovitá sivočierna nádoba s vyhnutým okrajom, zdobená jednoduchou vlnovkou a rytými obvodovými líniami; v. 13,4 cm, Ø ú. 10 cm, Ø dna 6,5 cm (obr. 93: 1).

2. Súdkovitá sivočierna nádoba zdobená tromi jednoduchými vlnovkami. Na dne je plastická značka v podobe rovnoramenného kríža; v. 9,5 cm, Ø ú. 7,4 cm, Ø dna 6,3 cm (obr. 93: 2).

3. Súdkovitá sivočierna nádoba s vyhnutým okrajom, zdobená jednoduchou vlnovkou a zväzkom rytých obvodových čiar; v. 11,2 cm, Ø ú. 9,5 cm, Ø dna 7 cm (obr. 93: 3).

4. Situlovitá hnedosivá nádoba s vyhnutým okrajom, zdobená obvodovými líniami a vetvičkovite usporiadanými vpichmi; v. 8,9 cm, Ø ú. 9,3 cm, Ø dna 5,2 cm (obr. 93: 4).

Uvedené nálezy, ako i predmety zachránené v rokoch 1960 a 1961, umožňujú datovať pohrebisko v Pavlovej do 9.-10. storočia.

GRÄBERFELD AUS DEM 9.-10. JH. IN PAVLOVÁ. In der Flur Emberföldidomb in Pavlová (Bez. Nové Zámky) wurden in den J. 1960, 1961 und 1969 Funde (Keramik, feglochtenes Armband, Fingerring) gerettet, die aus gestörten W-O orientierten Gräbern stammen. Das Gräberfeld kann rahmenhaft ins 9.-10. Jh. datiert werden. (Abb. 93.)

SLOVANSKÉ HROBY Z NITRY-ČERMÁŇA

Gabriel N e v i z á n s k y

V auguste 1977 bol porušený pri kopaní kanálu na Železničiarskej ulici v Nitre-Čermáni (okr. Nitra) kostrový hrob. V čase obhliadky lokality (nachádza sa pred budovou železničnej telefónnej ústredne), ktorú sme uskutočnili spolu s J. Bátorom, kostra už neležala in situ. Polohu a orientáciu kostry rekonštruujeme podľa výpovede jej objaviteľa E. Vlčka, pracovníka OSP.

Hrob bol v hĺbke 120 cm od dnešnej úrovne povrchu terénu. Kostra ležala na chrbte, orientovaná v smere Z-V. O polohe rúk sme nezískali informácie. Pri nohách mŕtveho ležala nádobka. Robotníci pracujúci na stavbe štvorbytovky (stojí oproti domu č. 7 - budove železničnej telefónnej ústredne) nás informovali i o náleze ďalšej kostry, ktorú porušili základmi tejto novostavby. Hrob údajne neobsahoval milodary.

O p i s n á l e z u

Súdkovitá hnedočierna nádoba z plaveného materiálu s prímesou väčších zrniek piesku, zdobená zväzkom vlnoviek a obvodových línií. Na dne je plastická značka - koleso s ôsmimi priečkami; v. 9,7 cm, Ø ú. 8,2 cm, Ø dna 6 cm (obr. 94).

Porušené hroby najpravdepodobnejšie súvisia s pohrebiskom skúmaným v roku 1952. Nálezy z tohto pohrebiska sú datované do 9. storočia (Chropovský 1975, s. 5).

L i t e r a t ú r a

CHROPOVSKÝ, B. 1975: Nitra. Archeologický výskum slovanských lokalít. Nitra.

SLAWISCHE GRÄBER AUS NITRA-ČERMÁŇ. In Nitra-Čermáň (Bez. Nitra) in der Železničiarska-Gasse Nr. 7 wurde beim Graben eines Kanals ein W-O orientiertes Skelettgrab gestört. Neben den Füssen des Toten lag ein tonnenförmiges Gefäss (Abb. 94). Auf ein weiteres Skelettgrab stiess man beim Bau des gegenüberliegenden Vierfamilienhauses.

Die beiden gestörten Gräber hängen höchstwahrscheinlich mit dem im J. 1952 untersuchten Gräberfeld zusammen. Die Funde aus diesem Gräberfeld sind ins 9. Jh. datiert (Chropovský 1975, S. 5).

STAROMAĎARSKÝ HROB Z CHOTÍNA

Gabriel N e v i z á n s k y

V októbri 1977 narazil majiteľ domu č. 144 v Chotíne (okr. Komárno) Ondrej Kiss pri hĺbení ryhy na vodovodné potrubie na kostrový hrob. Objav oznámil A. Rizmanovi, pracovníkovi Archeologického ústavu SAV, ktorý hrob začistil a zdokumentoval. Autor príspevku na druhý deň lokalitu obhliadol a získal ďalšie informácie o náleze.

Parcela domu č. 144 je na jv. okraji obce, na pravej strane hradskej Chotín - Marcelová. Hrob sa našiel severne od domu, asi v strede vzdialenosti medzi sv. rohom budovy a bránou. Obdĺžniková hrobová jama so zaoblenými rohmi bola zahĺbená do piesočného podložia. Kostra orientovaná v smere Z-V ležala v hĺbke 75 cm na chrbte s rukami pozdĺž tela. Tvárová časť lebky bola obrátená na juh. Tíbie boli neskorším, najpravdepodobnejšie novovekým zásahom zničené. Medzi stehennými kosťami sa našli dva hroty striel (obr. 96: 1, 2). Ďalší exemplár ležal pod posledným ľavým rebrom (obr. 96: 3). Tŕň zo štvrtej strely bol vľavo od krčných stavcov.

O p i s n á l e z o v

1. Železný hrot romboidnej strely v dvoch zlomkoch; max. š. 2,4 cm (obr. 96: 1).

2. Obdobný hrot strely s maximálnou šírkou v hornej tretine; d. 8,4 cm, max. š. 2,1 cm (obr. 96: 2).

3. Železný hrot listovitej strely; d. 7,5 cm, max. š. 1,9 cm (obr. 96: 3).

4. Tŕň z hrotu strely; zach. d. 2,7 cm.

Hrob z Chotína môžeme podľa príloh datovať rámcovo do 10. storočia. Ďalšie pohrebisko z 10. storočia odkryl v Chotíne M. Dušek (1955, s. 244-263). To však je vzdialené od našej lokality asi 2000-2500 m.

L i t e r a t ú r a

DUŠEK, M. 1955: Kostrové pohrebište z X. a XI. storočia v Chotíne na Slovensku. Slovenská archeológia, 3, s. 244-263.

ALTMAGYARISCHES GRAB AUS CHOTÍN. Beim Ausschachten einer Rinne für Wasserleitungsrohre auf dem Hofe des Hauses Nr. 144 in Chotín (Bez. Komárno) wurde in 75 cm Tiefe ein O-W orientiertes Skelettgrab entdeckt. Das Skelett hatte gestreckte Rückenlage mit Armen längs des Körpers. Das Grab enthielt drei rhomboide bzw. blattförmige Pfeilspitzen und den Dorn einer weiteren Pfeilspitze (Abb. 96: 1-3).
Das von M. Dušek (1955, S. 244-253) abgedeckte Gräberfeld aus dem 10. Jh. ist von besprochener Fundstelle etwa 2000-2500 m entfernt.

VÝSKUM ENEOLITICKÝCH SÍDLISK V KAMENÍNE

Gabriel N e v i z á n s k y

V jarných mesiacoch roku 1977 uskutočnil Archeologický ústav SAV pod vedením autora príspevku záchranný výskum v polohách Kiskukoricás a Pusztafalu v katastri obce Kamenín (okr. Nové Zámky).

Výskum v polohe Kiskukoricás bol vyvolaný intenzívnou ťažbou hliny a štrku, ktoré sa odvážali na navŕšenie hrádzí Hrona. Lokalita sa rozprestiera na pravobrežnej terase Hrona, asi 200-300 m od severného okraja obce, východne od železničnej trate Štúrovo - Čata a kóty 125,1. Nálezisko uvádza vo svojom súpise Š. Janšák (Janšák 1938, s. 15-17, plán 2, písmeno J).

Výskum sme upriamili na záchranu objektov nachádzajúcich sa na odhumusovanej ploche cca 20 x 5 m západne od veľkej exploatačnej jamy (d.150-180 m, š.50-60 m), tesne pod vedením vysokého napätia. Preskúmali sa tiež časti objektov črtajúce sa v profiloch západnej a severnej steny exploatačnej jamy. Severozápadne od porušenej plochy sme situovali dve sondy, orientované v smere S-J, s rozmermi 2 x 10 m. V polohe Kiskukoricás sme preskúmali plochu okolo 330 m^2, na ktorej sa zistilo a úplne, alebo čiastočne preskúmalo 33 archeologických objektov. Jamy mali zväčša kruhovité, resp. elipsovité ústie, rovné dno a šikmé steny. Zriedkavejšie boli malé, nepravidelné jamy. Prevažná väčšina kultúrnych jám patrila sídlisku ľudu kultúry s kanelovanou keramikou. V nálezoch dominuje keramika a zvieracie kosti. Štiepaná a hladená kamenná industria sa nenašla. Medzi kultúrnymi jamami sme zachytili i spodné časti troch klenbových pecí. Keramika z jám datuje sídlisko do mladšej vývojovej fázy klasickej kanelovanej keramiky.

Skupinu Kosihy-Čaka reprezentovala iba jediná, pomerne bohatá kultúrna jama, ktorá bola zahĺbená do objektu 26/76, patriaceho do kultúry s kanelovanou keramikou.

V severnej časti skúmanej plochy sme odkryli dve stredoveké chaty štvorcového pôdorysu s jazykovitým vchodom a s kamenným kozubom v severovýchodnom rohu. Okrem keramiky, ktorú môžeme datovať rámcovo do 11-12. storočia, sme v obidvoch chatách objavili kamenné žarnovy.

Druhé sídlisko v polohe Pusztafalu, vzdialené od predchádzajúceho asi 1,5 km, sa rozprestiera na opačnej strane Hrona, na západnom svahu jedného z výbežkov Ipeľskej pahorkatiny. Skúmaná časť lokality sa nachádza tesne pri pravej strane hradskej Kamenín - Pavlová, asi 200-250 m severne od kóty 145,2. Na tomto mieste otvorilo JRD pieskovisko. Počas zemných prác tu odhumusovali plochu 10 x 20 m, na ktorej sme zachránili obsah 16 kultúrnych jám zo sídliska ľudu kultúry s kanelovanou keramikou. Z nálezov si zasluhuje zvláštnu pozornosť väčší fragment plochej ženskej plastiky zdobenej rytým ornamentom. Keramický materiál, i keď nie taký bohatý ako v polohe Kiskukoricás, datuje toto sídlisko do staršej vývojovej fázy klasickej kanelovanej keramiky.

L i t e r a t ú r a

JANŠÁK, Š. 1938: Staré osídlenie Slovenska. Dolný Hron a Ipeľ v praveku. Turčiansky Sv. Martin.

ABDECKUNG ÄNEOLITHISCHER SIEDLUNGEN IN KAMENÍN. Im J. 1977 wurde in Kamenín (Bez. Nové Zámky) in den Fluren Pusztafalu und Kiskukoricás eine Rettungsgrabung durchgeführt.

In der Flur Kiskukoricás untersuchte man 33 Siedlungsobjekte, überwiegend aus der Zeit der Kultur mit kannelierter Keramik. Man rettete hier auch drei Kuppelöfen, die, ähnlich wie die Kulturgruben, Keramikmaterial aus der jüngeren Entwicklungsphase der klassischen kannelierten Keramik enthielten.

Die Kosihy-Čaka-Gruppe war durch eine ziemlich reiche, in ein Objekt der Kultur mit kannelierter Keramik eingetiefte Kulturgrube vertreten. Bemerkenswert sind zwei mittelalterliche Hütten - Halbgrubenhütten quadratischen Grundrisses mit zungenförmigem Eingang aus dem 11.-12. Jh. In der Nordostecke befand sich ein Steinherd. Die Siedlung in der Flur Pusztafalu ist von der ersten ungefähr 1,5 km entfernt. Auf einer Fläche von 10 x 20 m wurden 16 Kulturgruben abgedeckt. Einen wertvollen Fund bildet das Fragment eines flachen ritzverzierten Frauenidols. Durch Keramik ist die Siedlung in die ältere Entwicklungsphase der klassischen kannelierten Keramik datiert.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V CHOTÍNE

Gabriel N e v i z á n s k y

V čase od 12. 9. do 9. 10. 1977 uskutočnil Archeologický ústav SAV pod vedením autora príspevku záchranný archeologický výskum v katastri obce Chotín (okr. Komárno), v polohe Káptalan.

Lokalita sa nachádza asi 1,5 km južne od východného okraja obce, na terase Žitavy. V súvislosti s rozsiahlou rekultiváciou pôdy v bývalom inundačnom území ramien Žitavy bola na južnom svahu uvedenej terasy odhumusovaná plocha cca 500 x 40 m. Na devastáciu lokality upozornili A. Točík a P. Romsauer.

Výskum sa uskutočnil na najvyššie položenej časti odhumusovanej plochy, t. j. na mieste, kde objekty neboli zemnými prácami natoľko porušené. Na ploche cca 600 m^2 sme odkryli 20 objektov, z ktorých bolo 14 kultúrnych jám, 4 deštrukcie pecí, zvyšok deštrukcie chaty a kostrový hrob. Výskumom sa zistilo, že južný svah terasy bol iba sporadicky osídlený. Vysoké percento objektov v dôsledku absencie keramického materiálu nebolo možné spoľahlivo datovať.

Medzi nálezmi boli najpočetnejšie črepy z doby rímskej, a to domáca barbarská keramika i rímskoprovinciálne výrobky. Zistili sme i sporadické osídlenie z obdobia neolitu, z doby laténskej a zo stredoveku. Kostrový slovanský hrob z 9. storočia, orientovaný v smere Z-V, obsahoval nôž, bradaticu a kovania vedierka.

V priebehu výskumu sme sledovali aj zemné práce západnejšie od našej plochy, v polohe Kenderláb, kde sme preskúmali tri sídliskové jamy zo strednej doby bronzovej a kostrový hrob z 8.-9. storočia.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNG IN CHOTÍN. Im Zusammenhang mit der ausgedehnten Bodenrekultivierung im ehemaligen Inundationsgebiet der Žitava-Flussarme im Gemeindekataster von Chotín (Bez. Komárno) wurde in der Flur Kaptalán am Südhang der erwähnten Flussterrasse eine Fläche von etwa 500 x 40 m von Humus entblösst. Es wurden 20 Objekte abgedeckt, davon waren 14 Kulturgruben, vier Öfen, eine Hütte und ein Skelettgrab. Der Südhang der Terrasse war nur sporadisch besiedelt. Von Funden begegneten am zahlreichsten römerzeitliche Scherben (heimische barbarische Keramik und provinzionalrömische Erzeugnisse). Sporadisch erfasste man neolithische, latènezeitliche und mittelalterliche Besiedlung. Das W-O orientierte Skelettgrab (9. Jh.) enthielt ein Messer, eine Bartaxt und Eimerbeschläge. Im Laufe der Grabung verfolgte man die Erdarbeiten auch weiter westwärts in der Flur Kenderláb, wo drei Siedlungsgruben (Mittelbronzezeit) und ein Skelettgrab aus dem 8.-9. Jh. untersucht wurde.

ZISŤOVACÍ VÝSKUM V NIŽNEJ MYŠLI

Ladislav O l e x a

V mesiacoch júl-november 1977 realizovalo Výskumné pracovné stredisko Archeologického ústavu SAV v Košiciach zisťovací výskum na lokalite Várhegy v Nižnej Myšli (okr. Košice-vidiek). Práce sa zamerali na zistenie stavu zachovania a rozsahu náleziska a na spresnenie datovania. Napriek tomu, že lokalita bola už niekoľko desaťročí dosť dobre známa, výsledky výskumu boli v mnohom prekvapujúce. Ukázalo sa, že podstatnú časť tvoria nálezy otomanskej kultúry, a to z jej dvoch fáz - staršej, datovanej do staršej doby bronzovej (Reineckeho stupeň BA_2), a poklasickej, datovanej na začiatok strednej doby bronzovej (Reineckeho stupeň BB_1). Sporadický výskyt črepov z iných období nereprezentuje súvislejšie osídlenie.

O situovaní lokality sme informovali v predchádzajúcom čísle tohto zborníka, kde sme sa venovali i niektorým iným otázkam.

Počas výskumnej sezóny 1977 sa skúmala plocha troch sond:

S o n d a 1/77

mala rozmery 100 x 2 m a bola orientovaná S-J. Vo výkope sa zachytili zvyšky kamenných základov príbytkov stojacich vedľa seba, dlhšími stranami orientovaných V-Z. Obydlia boli postavené na akropole, ktorú chránil mohutný fortifikačný systém. Pozostával z takmer 30 m širokej a 6 m hlbokej priekopy so strmými stenami a rovným dnom. Medzi priekopou a príbytkami na akropole bol pôvodne navŕšený 15 m široký val. Podľa doteraz zistených situácií sa ukazuje, že akropola s príbytkami, val a priekopa vznikli v staršom období otomanskej kultúry. Analogický materiál sa našiel medzi zvyškami deštruovaných chát a na dne priekopy. Podobne ako na opevnenej akropole otomanskej kultúry v Barci I, aj v Nižnej Myšli je doložené zosunutie časti valu do priekopy, ktoré pravdepodobne súviselo s nejakou katastrofou v osade.

Výskumom sa získal početný keramický materiál aj z poklasickej fázy otomanskej kultúry. Doložené je druhotné osídlenie priekopy v období po strate jej funkčnosti. Odkryli sa zvyšky príbytkov vystavaných na jej terasovite upravenom dne, pričom na spevnenie jednej z terás boli použité rozmerné balvany, možno zvyšky staršej kamennej architektúry.

Pri skúmaní v sonde 1/77 sa našlo viacero celých, resp. rekonštruovateľných keramických výrobkov, množstvo dobre datovateľných črepov, kamenná, kostená i parohová industria. Medzi najzaujímavejšie nálezy patrí malá hlinená plastika býčka, získaná z dna priekopy pod závalom, fragment kamenného kadluba na odlievanie pravdepodobne dlátok a sedem bronzových predmetov, ktoré súvisia s nálezmi otomanskej kultúry zo strednej doby bronzovej.

S o n d a 2/77

Touto sondou sa overovala situácia na neďalekom korešpondujúcom pohrebisku. Napriek pomerne pokročilému ročnému obdobiu a zlému počasiu sa preskúmalo šesť hrobov, ďalšie tri sa odkryli len čiastočne. Okrem jedného, všetky hroby boli kostrové, pochovaní boli opačne orientovaní podľa pohlavia. Pri skrčených kostrách sa nachádzalo pomerne veľa milodarov. Okrem nádob boli do hrobov ukladané bronzové špirály, pukličky a ihlice, fajansové koráliky, závesky z mušlí a kančích klov. V ústnej dutine muža v hrobe 3/77 sa našla zlatá sibinská záušnica, pri iných kostrách zasa retušované hroty šípov z obsidiánu. Hrob 7/77 bol bez kostry, našli sa len keramické milodary. Podľa predbežného hodnotenia sa ukázalo, že všetky hroby preskúmané v roku 1977 patria do staršej fázy otomanskej kultúry a korešpondujú s časťou nálezov zo sídliska. Najvýraznejšie analogické nálezy sa našli na pohrebiskách v Hernádkaku a Megyaszó v Maďarsku. Podľa hustoty hrobov, konfigurácie terénu a iných indícií sa dá na lokalite predpokladať pomerne rozsiahle pohrebisko.

S o n d a 3/77

V priestore medzi pohrebiskom a akropolou sa zisťoval charakter osídlenia na neopevnenej časti rozsiahleho sídliska. Odkryl sa zahĺbený objekt nepravidelného pôdorysu, z ktorého výplne sa získal keramický materiál z poklasickej fázy otomanskej kultúry zo strednej doby bronzovej.

Zisťovacími sondami na rozsiahlej lokalite v Nižnej Myšli (cca 400 x 300 m) sa začal plánovaný dlhodobý systematický výskum jedného z centier severného Potisia v dobe bronzovej, v období dôležitom pre ďalší vývoj civilizácií žijúcich na našom území.

FESTSTELLUNGSGRABUNG IN NIŽNÁ MYŠĽA. Das Archäologische Institut der SAW (Arbeitsstelle in Košice) führte eine Feststellungsgrabung auf der Fundstelle Várhegy in Nižná Myšľa (Bez. Košice-Land) durch. Die schon länger bekannte Fundstelle der Otomani-Kultur befindet sich im Košice-Becken auf einem markanten Sporn der linksseitigen Hornád-Terrasse. In unmittelbarer Nähe befinden sich eine zeitlich korrespondierende ausgedehnte Siedlung, eine befestigte Akropolis und ein Gräberfeld. Man untersuchte einen 100 x x 2 m langen Schnitt durch die Akropolis und ihre Fortifikation. Auf der befestigten Fläche erfasste man Reste von nebeneinandersituierten und durch Gassen voneinander getrennten Häusern. Die Akropolis war von einem ungefähr 30 m langen und 6 m tiefen Graben geschützt. An Hand der gewonnenen Funde, unter denen auch Tonplastiken vorkommen, zeigt es sich, dass der befestigte Teil der Siedlung in die ältere Bronzezeit (Reineckes Stufe BA_2) entfällt. Nach der Vernichtung der Siedlung kam es zur wiederholten Besiedlung der Flur, jedoch wurden jüngere Funde, ebenfalls der Otomani-Kultur, bislang nur aus dem Graben gewonnen, aus dessen sekundär terrassenartig zugerichteter Sohle neue Wohnstätten aufgebaut wurden. An Hand der Funde, unter denen sich auch Bronzegegenstände befinden, ist die jüngere Besiedlung in die Anfänge der mittleren Bronzezeit (Reineckes Stufe BB_1) zu datieren. Auf dem von der Akropolis nur 100 m entfernten Gräberfeld wurden mehrere Gräber untersucht, Alle stammen aus der älteren Bronzezeit und waren mit der ersten Besiedlung des befestigten Teiles der Siedlung zeitgleich. In den Gräbern fand man ausser Keramik und Knochengegenständen auch eine grosse Anzahl von Bronzeerzeugnissen, vor allem Halsbandteile. Im Mund des Männerskelettes im Grab 3/77 fand sich ein goldener Ohrring. In absehbarer Zeit wird auf der Fundstelle eine komplexe systematische Untersuchung durchgeführt werden, denn es handelt sich um eine der bedeutendsten bronzezeitlichen Fundstellen in nordöstlichen Teil des Karpatenbeckens.

ZISŤOVACIE VÝSKUMY V BUDIMÍRE

Ladislav O l e x a

V mesiacoch máj-jún 1977 realizovalo stredisko SÚPSOP-u v Prešove krátkodobý zisťovací výskum v Budimíre (okr. Košice-vidiek). Akcia bola súčasťou pamiatkovej obnovy miestneho kaštieľa a zamerala sa na objasnenie jeho niektorých stavebných etáp. Popri tomto výskume sme urobili zisťovacie výkopy aj v iných polohách v katastri obce.

Budimír je postavený na pravobrežnej terase rieky Torysy, ktorej údolie bolo v minulosti dôležitou komunikáciou vedúcou z juhu ku karpatským priesmykom a do Haliče. Je vzdialený 11 km severne od Košíc, teda nachádza sa na území husto obývanom v praveku i neskorších obdobiach.

Najstaršie a zároveň prvé známe stopy dávneho osídlenia v katastri obce zistil prieskumami V. Budinský-Krička. V polohe Kaťov, po pravej strane cesty z Košíc do Prešova, objavil neolitické sídlisko kultúry s lineárnou keramikou a sídlisko bukovohorskej kultúry (Budinský-Krička 1976, s. 57). V tejto polohe zistil aj stopy osídlenia kultúry s kanelovanou keramikou. Na horskom hrebeni medzi Košickou Novou Vsou a Budimírom sa nachádza osamelý mohylový násyp, ktorý pravdepodobne súvisí s eneolitickou kultúrou východoslovenských mohýl (Budinský-Krička 1967, s. 278). Osídlenie z doby bronzovej sa nám podarilo doložiť zisťovacími výkopmi v polohe Farské role, kde sa má v dohľadnom čase zriadiť cintorín. V troch malých sondách sme zachytili len kultúrnu vrstvu sídliska z okruhu gávskej kultúry, doloženú niekoľkými výraznejšími črepmi a štiepanou kamennou industriou. V okolí obce, neďaleko spomínanej polohy Kaťov, na mieste zvanom Medzi topoľmi, objavil V. Budinský-Krička ďalšie sídlisko z mladšej doby bronzovej, patriace tiež najskôr do okruhu gávskej kultúry (Budinský-Krička 1976, s. 56). Na nálezisku zozbieral aj črepy z doby rímskej, podobné s nálezmi z Pavlovičovho námestia v Prešove. Kultúrne korešpondujúce sídlisko z mladšej doby rímskej objavil pri prieskume budúcej trasy autostrády J. Béreš (Béreš 1975, s. 42-43). Na poli severne od obce, za polohou Farské role, našiel niekoľko menej výrazných zlomkov keramiky. Podľa doterajších zistení sa praveké a protohistorické osídlenie v chotári Budimíra sústreďuje najmä na pravobrežnej terase Torysy, v blízkosti menších prítokov.

Kontinuitu osídlenia v okolí obce môžeme čiastočne sledovať od 8.-9. stor. Zlomky príslušne datovateľnej keramiky zo slovanského obdobia sa našli pri povrchovom zbere a v ornici v sondách na Farských roliach. Je pravdepodobné, že terajšie rozmiestnenie domov, charakteristické pre potočnú zástavbu radových dedín s nepravidelným voľným usporiadaním, prispôsobeným konfigurácii terénu, je výsledkom stáročnej reprodukcie dispozícií pôvodných obydlí s kontinuitou azda už od slovanského obdobia. Pri obhliadke terénu v obci sme sa z informácie obyvateľov domu č. 181 dozvedeli o dávnejšom náleze množstva rozbitej i celej keramiky šedej a hnedej farby spolu s kusmi hrubej prepálenej zeme. Na nálezisko narazili pri búraní základov starého domu, ktorý bol umiestnený vo svahu v záhrade nad zrázom pri potôčiku Jarek. Z nálezov sa nepodarilo zachrániť ani jeden fragment, no podľa konfrontácie nálezcov je pravdepodobné, že zničili pec na vypaľovanie keramiky. Podľa opisu majiteľa domu ju môžeme rámcovo datovať do slovanského obdobia. Záhrada tohto domu na severe hraničí s rozsiahlou plochou zvanou Farské role. Na nej, a tak isto v priľahlej učiteľskej záhrade a vo dvoroch a v záhradkách domov nad zrázom terasy spadajúcej do inundačného údolia Torysy, sme zberom získali viacero výrazných črepov z 13.-15. stor. Pravdepodobne sa v týchto miestach rozkladala strednoveká dedina Bodomer, čomu nasvedčuje i stavba rím. kat. kostola, vybudovaná na miernej vyvýšenine

pri Jarku. Podľa informácií obyvateľov kedysi v 30-tych rokoch nášho storočia došlo k menším terénnym úpravám okolo kostola, pričom sa porušilo niekoľko kostier. Na prípadné nálezy sa nik nepamätá, výskyt kostier jednoznačne lokalizujú za apsidu. Jednopriestorový kostol má pravouhlú lomenú apsidu, mohutné múry, vežu, štyri oporné piliere a sakristiu. Ide o gotický kostol, veľmi pozmenený renesančnými a barokovými prestavbami. Domnievame sa, že je to tamojší najstarší sakrálny objekt, spomínaný už v listine zo 14. stor. (1332). Najstaršie písomné pramene spomínajú Budimír koncom 13. stor. (Varsik 1973, s. 498-499). V listine z roku 1289 sa uvádza delenie majetkov Petra z Drienova spred niekoľkých rokov (1283) a uvádzajú sa "villa Bodomer Maior et Minor Bodomer". Z citovaného sa dá usúdiť, že v 13. stor. už existovali dve samostatné rozvinuté dediny. Lokalizácia historicky spomínaných oddelených jednotiek podľa doterajších vedomostí neprichádza do úvahy. V 14. stor. daroval okolité územie Abovcom kráľ Róbert, čím sa vytvorila budimírska línia drienovskej vetvy rodu. Z Budimíra sa stáva sídlo feudálnych pánov s panskou kúriou a pravdepodobne za ich panstva dochádza aj k postaveniu kostola. Od prvej polovice 15. stor. (1432), keď sa spomína už spojená obec, dochádza k jednotnému historickému vývoju celej jednotky.

Pri pamiatkovej obnove miestneho kaštieľa sa naskytla príležitosť lokalizovať abovské panské sídlo. Už po architektonickom prieskume stojacej pamiatky sa vedelo o existencii fragmentu staršej gotickej stavby, pojatej do dispozície novšej architektúry. V severozápadnom rohu kaštieľa, na úrovni 1. poschodia, sa nachádza malá miestnosť s gotickými klenbovými rebrami a strieľňovými otvormi. Archeologickým výskumom pri severnej a západnej stene kaštieľa sme mali overiť priebeh zachovaných murív gotickej stavby, prípadne určiť jej typ. V sondách sa nezachytilo predpokladané vybiehajúce základové murivo, ale iba cca 120 cm hrubá navážka. Dokázalo sa, že časť severnej steny objektu je tiež pozostatkom gotickej stavby. Počas obhliadky výskumu odbornými pracovníkmi SÚPSOP-u Bratislava sa konštatovalo, že z gotickej stavby sa zachovala len spomenutá miestnosť s rebrovou klenbou a časť pripájajúcej sa severnej steny a že pôvodný objekt stál na miestach zasiahnutých mladšími (renesančnými a barokovými) prestavbami a že podľa zistených faktov sa s úplnou presnosťou nedá určiť jeho typ, ani pôvodná veľkosť. Výsledky výskumu ukázali, že do prvej známej prestavby (1561) už bol zahrnutý len fragment pôvodného objektu, predtým pravdepodobne značne devastovaného.

Ďalšími výkopovými prácami v okolí niekdajšieho panského sídla sa nezachytili stopy fortifikačných úprav. Z vrstiev sa ale získal črepový materiál zo 14.-15. stor. Medzi kaštieľom a kúriou, na voľnom priestore ostrohu, sme situovali 8 m dlhú a 2 m širokú sondu. Z celkov v superpozícii sme získali dobre datovateľný materiál. Pod vyše 100 cm vrstvou smetiska z obdobia baroka sa zachytil sídliskový objekt - polozemnica, zaniknutý požiarom; z výplne pochádza dobre datovateľný keramický materiál z 15. stor. Pod spomínaným príbytkom sa odkryla ďalšia polozemnica, zahĺbená do podložia. Priamo z jej výplne i z bezprostredného okolia pochádza črepový materiál z druhej polovice 14. stor., okrem

iného aj dôležité okrajové črepy s kolkami. Výskyt na okraji signovaných črepov v Budimíre je prekvapujúci, pretože analogické nálezy na území východného Slovenska sú dosiaľ len z významných župných hradov - Šarišského a Spišského. Jeden z kolkov má heraldický motív.

Počas obhliadky obce pred výskumom zaujali našu pozornosť mohutné balvany zo zlepencov, nachádzajúce sa v miestnom parku za apsidou kaplnky. Neskôr sme tu preskúmali tri sondy, ktoré mali objasniť, či nejde o náhrobné platne stredovekého cintorína. Výskumom sa túto hypotézu nepodarilo doložiť, nenarazili sme na hroby ani na ľudské kosti v prípadnej sekundárnej polohe. Funkcia sedemnástich masívnych kameňov sa neobjasnila. Jednou zo sond sme odkryli spodné partie muriva kaplnky. Odkrývka dokázala len jednu stavebnú fázu celého objektu, ktorý podľa písomných prameňov a architektonického prieskumu pochádza z obdobia renesancie.

Najdôležitejším prínosom zisťovacích výskumov v Budimíre bolo doplnenie poznatkov o osídlení okolia obce v praveku a konfrontácia písomných prameňov s archeologickými nálezmi. Ukazuje sa opodstatnenosť sledovania obdobných akcií pamiatkových orgánov, prípadne aj ich doplnenia menšími výskumami.

Vo svetle tohoročného zisťovacieho výskumu v polohe Várheď v neďalekých Vajkovciach (okr. Košice-vidiek), ktorého autorom bol M. Slivka, sa dá smelšie pristúpiť k interpretácii typu gotického objektu v Budimíre. Domnievame sa, že ide o analogickú obrannú stavbu - tvrdzu s vchodom na úrovni 1. poschodia. Overiť túto domnienku bude možné pri terénnych úpravách dvora pred vstupom do kaštieľa, kde sa dá predpokladať priekopa a val, teda podobná fortifikácia ako je vo Vajkovciach.

L i t e r a t ú r a

BÉREŠ, J. 1976: Sídliskové nálezy z doby rímskej v Budimíre. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1975. Nitra.

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1967: Východoslovenské mohyly. Slovenská archeológia, 15.

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1976: Praveké a včasnohistorické nálezy z Budimíra. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1975. Nitra.

VARSIK, B. 1973: Osídlenie Košickej kotliny. 2. Bratislava.

FESTSTELLUNGSGRABUNGEN IN BUDIMÍR. Die ur- und frühgeschichtliche sowie mittelalterliche Besiedlung von Budimír (Bez. Košice-Land), einer im Košice-Becken liegenden Gemeinde, konzentriert sich auf der ansteigenden rechtsseitigen Terrasse des Torysa-Flusses. Durch Geländebegehungen und Probeschnitte wurde in verschiedenen örtlichen Fluren neolithische (Kultur mit Linearkeramik und Bükker Kultur) und äneolithische (Kultur mit kannelierter Keramik und ostslowakische Hügelgräberkultur) Besiedlung erfasst. Im Gemeindekataster sind jungbronzezeitliche (Gáva-Kultur) und jungrömerzeitliche Siedlungen bekannt. Die nachfolgende slawische und mittelalterliche Besiedlung weist Merkmale der Kontinuität auf. Bei der

schon im J. 1332 bestehenden Ortskirche wurden schon früher einige mittelalterliche Gräber gestört. Im 13.-15. Jh. war Budimír ein verhältnismässig bedeutendes Dorf, in der Gemeinde wurde eine Feste - ein Herrensitz für die örtlichen Feudalen errichtet. Durch eine architektonische und archäologische Grabung lokalisierte man das erwähnte gotische Baufragment, das in das neuere Kastell - ein Rennaissance-Barock-Objekt - eingebaut wurde. In der Nähe des Kastells ist es gelungen, mittelalterliche Besiedlung aus dem 14. und 15. Jh. zu belegen. Das entsprechend datierte mittelalterliche Fundmaterial stammt aus der Füllung zweier Halbgrubenhäuser und aus der umliegenden Kulturschicht.

ENEOLITICKÉ NÁLEZY Z LEVÍC

Ondrej O ž ď á n i

V letných mesiacoch roku 1977 začali Pozemné stavby, n. p. Nitra, závod Levice, so zemnými prácami na jv. konci mesta Levíc (okr. Levice), v priestore dnes už vysušeného, tzv. prvého rybníka v polohe Alsó rétek. Ide o bezprostredné okolie kóty 157,5, o pieskovú dunu, ktorá tvorila jz. breh rybníka. Z východnej strany dunu pretína Rybnícka cesta a v značnej miere ju porušuje aj zástavba rodinných domčekov a výrobné objekty n. p. Zelenina - ovocie.

Na archeologické nálezy sa prišlo pri odstraňovaní tejto terénnej vlny v súvislosti s výstavbou nového sídliska.

Autor príspevku na základe oznamu Viery Ševákovej, pracovníčky Tekovského múzea v Leviciach, o ničení archeologickej lokality vykonal dňa 8. 8. 1977 obhliadku tangovaného terénu. V profile pieskovej duny, ktorá už bola z väčšej časti odstránená, sa nezistili žiadne sídliskové, prípadne iné archeologické objekty. Podľa informácie strážcu staveniska zemnými prácami sa zničili tri sídliskové objekty (podľa opisu pravdepodobne išlo o obilné zásobné jamy) a vybagrovalo sa niekoľko zvieracích kostier, ktoré sa neskôr zničili. V jednom prípade sa porušila kostra koňa (lebka a zvyšky kostry sa nachádzali na skládke zeminy), ktorá podľa údajov bagristu ležala na boku v hĺbke 120-150 cm. Sprievodné nálezy sa nezistili. Nepodarilo sa ani spresniť, či konská kostra ležala v hrobe, alebo v odpadovej kultúrnej jame. Ľudská kostra sa údajne pri kostre koňa nenachádzala.

Uvedené sídliskové objekty a zvyšky zvieracích kostier netvorili výraznú skupinku, ale naopak, boli na ploche roztrúsené v relatívne veľkých vzdialenostiach.

Na celom priestore sa sporadicky nachádzali črepy, ktorých časť zachránili stavební robotníci. Získaný keramický materiál tvorí malý súbor črepov,

z ktorých najväčšia časť prináleží klasickému stupňu kultúry s kanelovanou keramikou (hrubostenné črepy z veľkých zásobníc). Ostatný črepový materiál je pomerne atypický a reprezentuje neolit (jeden črep), včasný stredovek (dva črepy). Jeden črep možno s určitou opatrnosťou datovať rámcovo do mladšej doby rímskej.

Skutočnosť, že z tohto priestoru, ktorý priebežne sledovali pracovníci Tekovského múzea v Leviciach, sa už nezískali ďalšie nálezy, ako aj nevýrazná koncentrácia objektov nasvedčujú tomu, že porušené objekty a keramický materiál pochádzajú z okrajovej časti archeologickej lokality, ktorú v roku 1950 preskúmal V. Budinský-Krička (1950, s. 153-158).

L i t e r a t ú r a

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1950: Prehistorické a ranodejinné nálezy v Leviciach. Archeologické rozhledy, 2.

ÄNEOLITHISCHE FUNDE AUS LEVICE. Im August 1977 wurde durch Erdarbeiten am südöstlichen Stadtrand von Levice (Bez. Levice) in der Flur Alsó rétek, Kote 157,5, ein Teil einer archäologischen Fundstelle vernichtet. Es handelt sich um einen heute schon ausgetrockneten Teich, um sein durch eine Sanddüne gebildete Südostufer. Bei der Lehmabgrabung wurden drei Siedlungsobjekte, wahrscheinlich Getreidegruben, und drei Tierskelette vernichtet. Ein an der linken Seite liegendes Pferdeskelett befand sich in etwa 120-150 cm Tiefe. Weitere Fundumstände sind nicht bekannt.
Es wurde ein kleiner Verband von Scherben gerettet, die zum Grossteil die klassische Stufe der Kultur mit kannelierter Keramik darstellen. Die übrigen verhältnismässig atypischen Scherben kann man rahmenhaft ins Neolithikum, an das Ende der jüngeren römischen Zeit und in das Frühmittelalter datieren.
Die Funde stammen aus dem Randteil der im J. 1950 von V. Budinský-Krička (Prehistorické a ranodejinné nálezy v Leviciach. Archeologické rozhledy, 2, 1950, S. 153-158) untersuchten lokalität.

SEKERA TYPU VEĽKÝ BLH ZO ZVOLENSKEJ SLATINY

Ondrej O ž ď á n i

Na jar 1976 navštívil V. Furmánek s autorom príspevku Aladára Bána Bódiho, bytom Tomášovce (okr. Rimavská Sobota), ktorý ako regionálny zberateľ prevažne národopisného materiálu vlastní bronzovú sekerku.

Podľa informácií uvedeného zberateľa sekerka sa našla začiatkom tridsiatych rokov v obci Zvolenská Slatina (okr. Zvolen), na mieste výkopu základov pre rodinný dom. Bližšie nálezové okolnosti nie sú známe. Sekerka ostala naďalej u pôvodného majiteľa.

O p i s n á l e z u

Bronzová sekerka s pravouhlým schodíkom a lalokmi; spodná časť je hranená, tylo je pravidelne tvarované; patinovaná; d. 17,5 cm, š. tyla 2,5 cm, š. ostria 5,4 cm, š. lalokov 3,4 cm (obr. 95).

Tvarove patrí k sekerám s pravouhlým schodíkom typu Veľký Blh.

BEIL DES TYPUS VEĽKÝ BLH AUS ZVOLENSKÁ SLATINA. Der regionale Sammler von ethnographischem Material Aladár Bán Bódi aus Tomášovce, Bez. Rimavská Sobota, besitzt ein bronzenes Lappenbeil mit rechteckigem Absatz (Abb. 95). Nach Angaben des Besitzers wurde es Anfang der dreissiger Jahre an der Grabungsstelle von Fundamenten für ein Familienhaus in Zvolenská Slatina (Bez. Zvolen) gefunden. Nähere Fundumstände sind nicht bekannt. Das Beil des Typus Veľký Blh kann rahmenhaft in die mittlere Bronzezeit datiert werden.

NEOLITICKÉ A LATÉNSKE NÁLEZY Z HLOHOVCA

Ivan P a s t o r e k

Pri sledovaní výkopových prác v polohe Diely v extraviláne mesta Hlohovca (okr. Trnava) sme zistili neolitické a laténske objekty. Lokalita sa nachádza severozápadne od Hlohovca a severne od železničnej trate Hlohovec - Nitra. Na odporučenie Archeologického ústavu SAV Nitra Okresné múzeum Trnava so sídlom v Hlohovci uskutočnilo záchranný archeologický výskum neolitických a laténskych objektov porušených výkopom ryhy na odpad na trati Rišňovce - Hlohovec.

Prvým skúmaným objektom bola časť laténskej chaty, zahĺbenej do žltého sterilného podložia. Chata mala pôvodne obdĺžnikový tvar. Výplň tvorila sýtočierna zemina zmiešaná s početnými uhlíkmi. Okrem výrazných častí nádob (fragmenty tuhovanej hrubostennej keramiky zdobenej vertikálnymi ryhami) sa nám podarilo zachrániť ploché železné kovanie, železný nožík, keramický praslen, časti sklenených náramkov s rytými ostrými vlnovkami a bronzovú ihlicu s guľovitou hlavicou. Laténska chata porušila objekt z neolitu, ktorý bol plytko zahĺbený do žltého sterilného podložia. Tento objekt sme zachytili iba fragmentárne, a preto ťažko určiť jeho pôvodnú funkciu. Skromné nálezy fragmentov hrubostennej keramiky ho datujú do skupiny slovensko-moravskej maľovanej keramiky.

Východne od opísaných objektov sme v profile ryhy zistili veľkú kultúrnu jamu, pôvodne exploatačnú, sekundárne vyplnenú hnedou zeminou. Medzi nálezmi boli zastúpené hlavne fragmenty keramiky, zvieracie kosti, hrudky červeného farbiva a čiastočne i štiepaná a hladená kamenná industria. Z výrazných nálezov hodno spomenúť časti tenkostennej keramiky s rytým geometrickým a maľovaným ornamentom, ďalej torzo ženskej plastiky, časť keramického lievika a nohu misy s dvojicou plastických výstupkov (obr. 97). Podľa materiálu datujeme objekt do neolitu (lengyelská kultúra, stupeň Pečeňady).

Popri uvedených objektoch sme evidovali a čiastočne preskúmali laténsku kultúrnu jamu misovitého tvaru s nepatrným počtom nálezov.

Povrchovým zberom sme získali ďalšie doklady o neolitickom a laténskom osídlení nami skúmanej polohy.

NEOLITHISCHE UND LATÈNEZEITLICHE FUNDE AUS HLOHOVEC. Bei der Verfolgung der Erdarbeiten wurden nordwestlich von Hlohovec (Bez. Trnava) neolithische und latènezeitliche Objekte abgedeckt. Von den zwei latènezeitlichen Objekten konnte nur eine Hütte ursprünglich rechteckigen Grundrisses untersucht werden, in deren Füllerde Fragmente rillenverzierter Keramik und kleine Gebrauchsgegenstände, wie ein Eisenmesser, ein flacher Beschlag, Teile von Glasarmbändern und eine Kugelkopfnadel gefunden wurden. Die latènezeitliche Hütte störte ein seicht eingetieftes neolithisches Objekt mit Funden dickwandiger bemalter slowakisch-mährischer Keramikfragmente. Östlich der beschriebenen Objekte befand sich eine grosse neolithische Grube; sie enthielt dick- und dünnwandige Keramikfragmente, Steinindustrie, den Torso einer Frauenplastik, den Teil eines Keramiktrichters und einen Schüsselfuss mit zwei plastischen Buckeln. Das Objekt wird in die Lengyel-Kultur (Pečeňady-Stufe) datiert (Abb. 97).

ZÁVEREČNÁ ETAPA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU BÝVALÉHO FRANTIŠKÁNSKEHO KLÁŠTORA V HLOHOVCI

Ivan P a s t o r e k

V júni a júli 1977 uskutočnilo Okresné múzeum Trnava so sídlom v Hlohovci tretiu, záverečnú etapu archeologického výskumu bývalého františkánskeho kláštora a kostola Všechsvätých v Hlohovci (okr. Trnava). Skúmala sa plocha rajského dvora kláštora (teraz vnútorný dvor múzea) a záhrada priľahlého kostola Všechsvätých. Vo vnútornom dvore kláštora sme odkryli západnú a čiastočne i severnú časť základov budovy v tvare L, zistenej už v priebehu druhej etapy výskumu. V južnej časti dvora sme zasa preskúmali zahĺbený výrobný objekt. Pri stavbe v tvare L sme zistili, že mala rovný západný uzáver, pričom južné náro-

žie bolo sčasti porušené a k severnému nárožiu bol neskoršie pristavený oporný pilier. Severné murivo budovali so západným uzáverom. Ďalej sme pri južnom murive zistili pomerne hlbokú jamu, zasypanú stavebným materiálom, architektonickými článkami a keramikou datovanou do 16. a 17. storočia. Ako sme už uviedli, pri plošnej odkrývke v južnej časti rajského dvora sa nám podarilo odkryť zahĺbený výrobný objekt s obdĺžnikovou jamou v strede. Vo výplni objektu sa nachádzalo množstvo stavebného kovového materiálu, ďalej bronzová troska, časti bronzových predmetov a fragmenty keramiky. V hornej vrstve sme našli poľskú mincu, solidus kráľa Žigmunda z r. 1529. Objekt interpretujeme ako dielňu na výrobu bronzových predmetov, pravdepodobne zvonov. Možno šlo o provizórnu dielňu na liatie zvonov určených pre vežu kostola.

Ďalšou skúmanou plochou bol dvor kostola Všechsvätých. Tu sme zistili hroby, ktoré môžeme datovať od 16. až do polovice 18. storočia. Vo východnej časti dvora sme odkryli časť kamenného muriva, ktoré bolo hrobmi porušené len v jednom prípade. Domnievame sa, že ide o ohradový múr kostola, postavený v čase stavby františkánskeho kláštora, t. j. koncom 15. storočia. Počas výskumu sa nám nepodarilo zistiť celý priebeh ohradového múru. Ďalej sme skúmali i murivo kostola Všechsvätých nachádzajúce sa pod súčasným terénom. Zistili sme, že koruna základového muriva je v hĺbke 100 cm od terajšej úrovne terénu a samostatné murivo je budované z lomového kameňa kladeného do debnenia. Pri výskume záhrady kostola sme na cintoríne narazili pod hrobmi i na včasnostredoveký zahĺbený objekt s nálezmi keramiky z 12.-13. storočia.

V závere III. etapy archeologického výskumu sme v parku pred kostolom odkryli dva zahĺbené stredoveké objekty. Ide o ďalší dôkaz intenzívneho osídlenia lokality v 14. stor., t. j. pred vznikom samostatného františkánskeho kláštora.

Z nálezov záverečnej etapy archeologického výskumu hodno spomenúť vzácnu zvieraciu plastiku, väčší stredoveký hrniec, stredoveké a novoveké pokrývky, rôzne železné predmety, hruškovitú kachlicu a časti kamennej gotickej rímsy kostola.

Výsledky výskumu v areáli bývalého františkánskeho kláštora a kostola Všechsvätých ukazujú, že lokalita i napriek svojmu excentrickému postaveniu voči centru Hlohovca bola osídlená, ak nepočítame maďarovskú kultúrnu jamu, už vo včasnom stredoveku (výskyt keramiky a zahĺbený objekt). V 14. storočí bol na lokalite, prakticky na okraji stredovekého Hlohovca, postavený kostol spolu s obdĺžnikovou stavbou napojenou k severnej časti presbytéria. Neskoršie k tejto stavbe, z ktorej sa zachovalo iba severozápadné nárožie, pristavali jednopriestorovú budovu s pôdorysom tvaru písmena L. Domnievame sa, že kostol spolu s priľahlými stavbami tvoril kláštorný komplex, ktorý vznikol v súvislosti s kolonizačným úsilím prvých zemepánov Hlohovca. V blízkosti nami predpokladaných budov sa koncentrovalo stredoveké osídlenie, doložené zahĺbenými objektmi výrobného a sídliskového charakteru. Po zániku kláštorných budov bol v r. 1492 vybudovaný františkánsky kláštor. Pôvodne stálo iba východné a severné krídlo kláštora, pričom východné krídlo pristavali spolu s vežou k severnej časti presbytéria. Za renesančno-barokovej prestavby v r. 1637-1648 kláštorný komplex doplnili o západné krídlo. Inak v 16. storočí existovali východne od

presbytéria kostola stavby doložené zvyškami základových múrov a v južnej časti rajského dvora bola zrejme provizórna dielňa na liatie zvonov. Predpokladáme i to, že koncom 15. storočia bol kostol ohradený kamenným múrom a, samozrejme, v jeho okolí sa intenzívne pochovávalo.

Archeologický výskum pamiatkových objektov bývalého františkánskeho kláštora priniesol nové, veľmi cenné poznatky nielen k dejinám skúmaných pamiatkových objektov, ale aj k osídleniu lokality vo včasnom a vrcholnom stredoveku.

SCHLUSSETAPPE DER ARCHÄOLOGISCHEN UNTERSUCHUNG DES EHEMALIGEN FRANZISKANERKLOSTERS IN HLOHOVEC. Im J. 1977 realisierte das Bezirksmuseum von Trnava mit dem Sitz in Hlohovec die Schlussetappe der archäologischen Untersuchung des ehemaligen Franziskanerklosters und der Allerheiligenkirche in Hlohovec (Bez. Trnava). Bei den Grabungsarbeiten im Innenhof des Klosters wurde der westliche und teilweise auch der nördliche Teil der Fundamente des L-förmigen Baues abgedeckt. Im südlichen Teil des heutigen Hofes stiess man auf ein eingetieftes Objekt mit Spuren von Produktionstätigkeit (Glockengiesserei?). In der Schlussetappe der Grabung untersuchte man einen Gartenabschnitt der anliegenden Allerheiligenkirche, wo Gräber eines Kirchenfriedhofs aus dem 16.-18. Jh., Fundamente der Umfassungsmauer der Kirche vom Ende des 15. Jh. und ein eingetieftes frühmittelalterliches Objekt freigelegt wurden. Ausserdem untersuchte man auch die Kirchenarchitektur, die sich unter dem jetzigen Terrain befindet. Der bedeutendste Fund der archäologischen Untersuchung des ehemaligen Franziskanerklosters wird gegenwärtig als ein älteres, mit der Allerheiligenkirche zusammenhängendes Klostergebäude interpretiert und ins 14. Jh. datiert.

VÝSKUM MOHYLY Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ VO VEĽKÝCH RIPŇANOCH

Jozef P a u l í k

K nepretržitej priorite Slovenska vo výskume mohýl z mladšej doby bronzovej v Karpatskej kotline prispel v roku 1977 výskum mohyly vo Veľkých Ripňanoch (okr. Topoľčany). Už dávnejšie sa vedelo, že južne od obce, v polohe Dlhonízke, sa nachádza trojica neprirodzených vyvýšenín, najskôr pravekých mohylových násypov, ktoré boli zreteľne viditeľné na pravej strane cesty Nitra - Radošina - Piešťany, cca 500 m pred poslednými hospodárskymi budovami JRD. Mohyly boli zoradené zhruba v smere S-J, pričom najväčšia z nich sa nachádzala v strede. Už pred výskumom, pri polohopisnom a výškopisnom zameriavaní (O. Vojtičko, 1976), sa označili písmenami B, A, C (v smere S-J). V roku 1977 sa preskúmala stredná mohyla (A) a skúšobnou sondou časť mohyly C.

Výskum mohyly A sa realizoval v dvoch etapách, pretože na lokalite namiesto plánovaného jačmeňa zasadili tabak a práce sa mohli definitívne dokončiť až po poslednom zbere. V prvej etape sa preskúmala iba stredná časť objektu okolo neplatného výškového bodu z roku 1903. Značne znížená úroveň mohyly umožnila už v prvej etape sondáž (sondy 1/77-7/77), pričom sa postupovalo s prihliadnutím na nutnosť zachytenia základného negatívneho krížového profilu objektu. V strede mohyly sa zachytilo niekoľko druhotných zásahov z rôznych časových úsekov, no nepočetné, avšak pritom typické keramické nálezy v sekundárnych polohách umožnili mohylu jednoznačne zaradiť medzi pamiatky čačianskeho ľudu.

V druhej etape výskumu práce nadviazali na predchádzajúci stav. Vyriešiť sa mali zhruba dve základné úlohy: 1. pomocou negatívneho krížového profilu zistiť celkové rozmery a skladbu objektu, 2. podľa doteraz známeho pravidla o južnej orientácii druhotných hrobov v čačianskych mohylách zachytiť ich prípadnú existenciu. Obe úlohy podmienili ďalší postup vo vyhlbovaní a rozmiestňovaní hlavných a pomocných sond (sondy 7/77-12/77). Dosiahli sa tieto základné výsledky:

1. Mohylu zaujímajúcu centrálnu polohu medzi dvoma menšími susednými objektmi postavili neďaleko sútoku dvoch potokov, čím sa aj v tomto prípade dodržal princíp tzv. zákonitosti Y (podrobnejšie o pomere čačianskych mohýl a súvekých sídlisk pozri Paulík 1975).

2. Na rozdiel od doteraz zistených nálezových situácií v čačianskych mohylách hlavný hrob sa nenachádzal v strede, ale v menšej mohyle priemeru cca 13-14 m, ktorá sa po pripojení druhotných hlinených plášťov s maximálnou hrúbkou na západnej strane ocitla na východnej strane dobudovaného objektu. Nanášaním druhotných plášťov vznikol nový, západne posunutý výškový stred mohyly, zrejme s cieľom znemožniť prípadné vykradnutie hlavného hrobového celku. Neúplné plášte v čačianskych mohylách sa zistili napr. v Kolte (Paulík 1966).

3. V strede spomenutej, v celkovom stavebnom kontexte okrajovej mohyly sa odkryl na prepálenej ploche zhruba kruhového tvaru s rozmermi 4 x 4 m neporušený centrálny hrob čačianskej kultúry, patriaci do jej začiatočnej fázy, t. j. reprezentujúci tzv. predčačiansky horizont. Hranica kruhového tvaru v centrálnom hrobe vo Veľkých Ripňanoch dopĺňuje poznatky o analogických postupoch pri pochovávaní významných jedincov (spaľovanie mŕtvoly pravdepodobne v sede) v čačianskom kultúrnom prostredí (Kolta) v protiklade s odlišným, tiež základným spôsobom pochovávania v ležiacej polohe. Najvýstižnejší doklad o tomto posledne uvedenom spôsobe predstavuje hranica centrálneho hrobu v Lužanoch (Paulík 1969).

4. Inventár žiarového hrobu sa vyznačoval popri typických, väčšinou druhotným ohňom poškodených keramických výrobkoch a čiastočne deformovaných, predsa však datujúcich bronzových predmetoch (13. stor. pred n. l. - obr. 98) najmä množstvom veľkých sklenených rôznofarebných perál priemeru až 1 cm, nepochybne cudzieho, juhovýchodného pôvodu. Okolo vlastného žiarového hrobu, ktorý tvorili

dve kôpky (sústredené zvyšky hranice a vedľa nich vyzbierané nedohorené kostičky) sa ukázala skrinkovitá úprava z plochých dosák, čo v čačianskej kultúre predstavuje prvý takýto starostlivý postup pri záverečných pohrebných úkonoch na mieste hranice. Nepriamo na existenciu nejakej skrinky, v ktorej boli uložené pozostatky pohrebu, poukazuje hádam aj nálezová situácia v centrálnom do zeme zahĺbenom hrobe v Dedinke, z ktorého sa bez zvyškov vyzdvihol (pravdepodobne pietne - a pravdepodobne už súčasníkmi - oba predpoklady sú myšlienkovo navzájom späté) celý obsah ústredného hrobového celku (Paulík 1976).

5. V severnom, západnom a južnom "ramene" negatívneho krížového bloku sa zachytil typický spôsob navršovania čačianskych mohylových násypov, spočívajúci v etapovitom budovaní druhotných plášťov a v ich bezprostrednom pripájaní spomenutým spôsobom na okrajovú mohylu s významom centrálneho objektu. Rozdiel bol iba v uvedenom úmyselnom prenášaní stredového výškového bodu, čo sa dosiahlo niekoľkonásobnou aplikáciou neúplných, iba zo západnej strany navŕšených plášťov. Podobné stavebné tendencie sa dali spozorovať i pri budovaní príbuzných objektov s kenotafickým významom (Točík - Paulík, rukopis).

Význam odkrytia čačianskej mohyly vo Veľkých Ripňanoch je nepochybne mnohoraký a v niektorých smeroch ojedinelý. Objekt dokladá čo najužšiu vývojovú nadväznosť čačianskej kultúry na predčačiansky horizont a získaný materiál (sklenené perly) poukazuje na diaľkové kultúrne styky vedúcej vrstvy čačianskeho ľudu na severe Karpatskej kotliny. Zdá sa, že intenzívne kontakty obchodného rázu s juhovýchodnými civilizačnými strediskami sa udržali až do začiatku mladšej doby bronzovej (Müller-Karpe 1975), čo nijako nevylučuje, ba naopak, priamo prísne logicky naznačuje a vymedzuje cesty, ktorými sa v strednom úseku mladšej doby bronzovej uberali mohutné etnické vlny posledného veľkého sťahovania indoeurópskych "národov" zo stredodunajsko-vnútrokarpatského priestoru (velatická, čačianska a gávska kultúra).

L i t e r a t ú r a

MÜLLER-KARPE, H. 1975: Neuere Forschungen zur Geschichte des 13. und 12. Jh. in Zentraleuropa. V: Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt a. M. Frankfurt a. M., s. 7 n.

PAULÍK, J. 1966: Mohyla čakanskej kultúry v Kolte. Slovenská archeológia, 14, s. 363, obr. 7.

PAULÍK, J. 1969: Mohyla z mladšej doby bronzovej v Lužanoch. V: Zborník Slovenského národného múzea. 63. História. 9. Bratislava, s. 12 n.

PAULÍK, J. 1975: K výskumu mohýl z mladšej doby bronzovej na Slovensku. Múzeum, 20, s. 232.

PAULÍK, J. 1976: Dve nové mohyly z mladšej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. Archeologické rozhledy, 28, s. 372.

TOČÍK, A. - PAULÍK, J. (rukopis): Výskum mohyly a kostrového pohrebiska v Čápore, okr. Nitra.

ABDECKUNG EINES JUNGBRONZEZEITLICHEN HÜGELGRABES IN VEĽKÉ RIPŇANY.

Im J. 1977 wurde in Veľké Ripňany (Bez. Topoľčany) das mittlere (A) der drei Hügelgräber (A, B, C) südlich der Gemeinde in der Flur Dlhonízke untersucht. Die Untersuchung erfolgte in drei Etappen, zuerst mit Hilfe von Schnitten, später flächenmässig. Es wurde folgendes festgestellt: 1. Die Hügelgräber befanden sich unweit des Zusammenflusses zweier Bäche, zwischen denen sich wahrscheinlich eine zeitgleiche Siedlung erstreckte; 2. zum Unterschied von den bisher festgestellten Fundumständen bei Hügelgräbern der Čaka-Kultur, befand sich das Hauptgrab im Hügelgrab A nicht in der Mitte, sondern war zur Ostseite geschoben; 3. das Grab lag auf einem Brandplatz mit den Ausmassen von 4 x 4 m; es bestand aus angehäuften Leichenbrand- und zusammengetragenen Scheiterhaufenresten. Um den Grabkomplex herum wurde Kistenverkleidung festgestellt; 4. ausser der vom sekundären Feuer gestörten Keramik und den Bronzegegenständen (Abb. 98) fand man im Grab eine grosse Anzahl von Glasperlen, die durch das Feuer des Scheiterhaufens mehr oder weniger zerschmolzen waren. Die Nebengräber unter den Randmänteln des Hügelgrabes waren viel ärmlicher ausgestattet.

Das Keramikmaterial und die Bronzegegenstände datieren das Hauptgrab - wahrscheinlich das Grab einer jungen Frau - in den sog. Vor-Čaka-Horizont, etwa in das 13. Jh. v. u. Z.

VÝSKUM NEOLITICKÉHO SÍDLISKA V BLATNOM

Juraj P a v ú k

V katastri obce Blatné (okr. Bratislava-vidiek) robil Archeologický ústav SAV v Nitre pod vedením autora príspevku od 6. 8. do 20. 11. 1977 záchranný výskum vyvolaný ťažbou štrku na stavbu diaľnice a rekultiváciou pozemkov.

Lokalita sa nachádza v polohe Štrky, 1500 m východne od obce, severne od cesty Blatné - Čataj a 500 m západne od križovatky diaľnice D-61 (Bratislava - Trnava) s uvedenou komunikáciou, na 12 metrov vysokej terase nad potokom Sisek, ktorý preteká priľahlou nížinou. Na masívnom štrkovom podloží spočíva sprašový príkrov s hrubou vrstvou černozeme. Povrchové nálezy dokladajú neolitické osídlenie na ploche okolo 20 ha.

Objaviteľom lokality bol Š. Janšák, ktorý mu podľa početných povrchových nálezov lineárnej a železovskej keramiky, brúsených i štiepaných kamenných nástrojov i spondylovej ozdoby pripísal v rámci vtedy známych nálezísk veľkú dôležitosť. Uskutočnený záchranný výskum, situovaný na južnom okraji terasy, na ploche priamo ohrozenej prácami, jeho mienku potvrdil.

Zemnými strojmi bola odstránená vrstva orničce po úroveň nad rozhraním spraše a černozeme na ploche 3000 m^2. Po ručnom očistení plochy na tejto úrovni sa črtala len časť izolovaných objektov v sivohnedej vrstve a viaceré objekty pri terajšom okraji terasy, ktorá je v týchto miestach erozívnou činnosťou oproti centrálnej časti značne znížená. Väčšia časť plochy bola potom ručne prehĺbená o ďalších 20-30 cm. Až na tejto úrovni sa na celej ploche črtala väčšina jám a pôdorysov domov. Odkrytá a očistená plocha nebola v plnom rozsahu preskúmaná. Nepreskúmané ostali najmä viaceré rozsiahle stavebné jamy pozdĺž zachovaných pôdorysov domov, takže tieto pôdorysy nemožno zatiaľ datovať. Stručne zhrniem preto len hlavné výsledky výskumu:

1. Nepočetným inventárom jednej porušenej jamy a ojedinelými typickými nálezmi možno na lokalite doložiť osídlenie v čase staršej lineárnej keramiky. Popri sídlisku vo Veľkom Grobe a dvoch sídliskách v Čataji je to už štvrté nálezisko staršej lineárnej keramiky na úseku necelých piatich kilometrov na okraji opísanej terasy. Umožňuje to predpokladať, že počet nálezísk staršej lineárnej keramiky na západnom Slovensku je podstatne vyšší, ako sa podľa súčasných nálezov zdá.

2. Osídlenie v čase mladšej lineárnej keramiky na preskúmanej ploche dokladajú len ojedinelé jamy s nepočetnými predmetmi. Podľa nálezov v malej zisťovacej sonde v strede lokality sa zdá, že osídlenie s mladšou lineárnou keramikou sa koncentruje na iných miestach lokality.

3. Pozoruhodný je nález porušeného detského hrobu s kamenným obložením stien jamy a s poškodenými nádobami mladšej lineárnej keramiky.

4. Počtom nálezov a objektov najintenzívnejšie osídlenie preskúmanej časti lokality pochádza z obdobia želiezovskej skupiny. Podľa nálezov v preskúmaných stavebných jamách k osídleniu želiezovskej skupiny patrí aj väčšina z ôsmich pôdorysov veľkých kolových stavieb. Ani jeden z pôdorysov však nie je úplne zachovaný. Chýbajú najmä krajné rady kolcových jám. Pôdorysy boli zničené postupným znižovaním okraja terasy eróziou a orbou. Všetky sú do tej miery neúplné, že ich nemožno detailnejšie klasifikovať. Najčastejšími objektmi sú jamy tvaru zrezaného kužeľa s rovným dnom a so šikmými stenami, zbiehajúcimi sa k ústiu jamy. Sú to zásobné jamy rôznej veľkosti, obsahujúce len málo nálezov. Podľa terajšej periodizácie želiezovskej skupiny keramika dokladá osídlenie počas pokročilého stupňa IIa, v priebehu stupňa IIb a v staršej fáze III. stupňa, doteraz z územia západne od Váhu málo známe. Pri veľkej hustote sídliskových objektov sú mnohé jamy v superpozíciách. V jamách želiezovskej skupiny i nestratifikovane sa vyskytujú pomerne často importy keramiky zo skupiny Szakalhát a menej importy bukovohorskej keramiky.

5. Pozornosť si zasluhuje import keramiky typu Šárka. Črep z tenkosternej nádoby s malým pupčekom je zdobený lomenými líniami pozostávajúcimi z radov husto kladených malých vpichov, čiastočne na predrysovaných čiarach. Je to

prvý známy import šáreckého typu v Karpatskej kotline. Bol by dôležitý pre synchronizáciu želiezovskej skupiny s vývojom na Morave a v Čechách, žiaľ, našiel sa nestratifikovaný na povrchu lokality pri prieskume.

6. Na preskúmanej ploche bol objavený aj kostrový hrob ludanickej skupiny lengyelskej kultúry. V plytkej jame oválneho pôdorysu s rovným dnom bola kostra v skrčenej polohe na ľavom boku. Pri stenách jamy i na dne, pod kostrou, boli menšie kamenné platne. V hrobe boli dve nádoby.

7. Päť objektov patrí bolerázskej skupine kultúry s kanelovanou keramikou. V dvoch prípadoch ide o veľké hliniská s nepočetnými nálezmi, jedna veľká jama mala pravidelný kotlovitý tvar s rovným dnom a obsahovala viacej nálezov a rekonštruovateľných nádob. Keramika je dostatočne typická a možno ju paralelizovať s bolerázskou keramikou zo sídliska na Vysokom brehu v Nitrianskom Hrádku. Jamy bolerázskej skupiny sú vo východnej časti skúmanej plochy a je predpoklad, že väčšia časť sídliska sa nachádza týmto smerom.

8. Najmladšie osídlenie lokality dokladajú dve hlboké jamy vajcovitého tvaru so špicatým dnom a s nepočetnou keramikou, datované do 12.-13. storočia n. l.

9. Západne od okraja skúmanej plochy, pri sondáži zameranej na zistenie štrku, boli porušené dva kostrové hroby bez nálezov. Kostra dospelého jedinca ležala na ľavom boku v skrčenej polohe, detská kostra bola značne porušená orbou. Môže ísť o súčasť väčšieho pravekého pohrebiska.

Skúmaná plocha predstavuje len asi 1 % z celej rozlohy náleziska a sotva ukazuje reprezentatívny prierez osídlenia. Veľká koncentrácia pôdorysov domov a množstvo jám kultúry s lineárnou keramikou i želiezovskej skupiny na preskúmanej ploche, situácia v zisťovacej sonde v centrálnej časti náleziska i častý výskyt nálezov na povrchu na veľkej ploche ukazujú, že na tejto lokalite možno očakávať mimoriadne intenzívne a dlhodobé osídlenie. Veľké chronologické rozpätie neolitického osídlenia - od staršej lineárnej keramiky až po koniec želiezovskej skupiny - a značná rozloha i hustota osídlenia, sledované plošnou odkrývkou, by umožnili poznať vývoj osád a hádam i v detailoch rekonštruovať hospodársko-spoločenskú štruktúru spoločnosti neolitických roľníkov a chovateľov.

V areáli lokality sa má v blízkej budúcnosti začať na ploche 150 000 m^2 výstavba veľkokapacitného kravína, čím sa prevažná časť náleziska zničí. Aj z týchto dôvodov bude nutné vo výskume v budúcich rokoch intenzívne pokračovať.

ABDECKUNG DER NEOLITHISCHEN SIEDLUNG IN BLATNÉ. Bei der Rettungsgrabung in der Gemeinde Blatné (Bez. Bratislava-Land) wurde auf 3000 m^2 Fläche ausgedehnte und intensive urzeitliche Besiedlung festgestellt. Die Fundstelle erstreckt sich auf einer Fläche von etwa 20 ha, auf einer 11 m hohen Terrasse mit Kiesunterlage und massiver Lössbedeckung mit starker Schwarzerdschicht. Der Besiedlungsschwerpunkt entfällt in die Zeit der Kultur mit Linearkeramik und der Želiezovce-Gruppe.

Die älteste Besiedlung belegen unstratifizierte Funde der typischen älteren Linearkeramik. Zahlreicher sind Gruben und Funde der jüngeren Linearkeramik. Die grösste Zahl der Objekte und Funde gehört zu einer Siedlung der Želiezovce-Gruppe, die während der Stufen IIa, IIb und III dieser Gruppe bestand. Die untersuchten Baugruben ermöglichen die Datierung der festgestellten Grundrisse von acht Pfostenhäusern. Besonders häufig erscheinen Vorratsgruben mit wenigen Funden der Želiezovce-Gruppe. Wichtig sind zahlreiche Funde der III. Stufe der Želiezovce-Gruppe. Zum ersten Mal ist Import von Keramik des Šárka-Typus im Karpatenbecken belegt (aber unstratifiziert). Am Rand der Terrasse entdeckte man ein Grab mit Steinsetzung der Kultur mit jüngerer Linearkeramik. Ein weiteres Skelettgrab gehört zur Ludanice-Gruppe der Lengyel-Kultur, fünf Gruben zur Siedlung der Boleráz-Gruppe der Badener-Kultur und zwei Vorratsgruben stammen aus dem 12.-13. Jh. u. Z. Die Grabung wird fortgesetzt werden.

POKRAČOVANIE VÝSKUMU V LIPTOVSKEJ SIELNICI-LIPTOVSKEJ MARE

Karol P i e t a

Terénne práce expedície v Liptovskej Sielnici - Liptovskej Mare (okr. Liptovský Mikuláš) v trinástej sezóne boli zamerané na výskum stredovekého vežovitého hrádku v severozápadnej časti vrchu Havránok (Liptovská Mara I) a na odkrývku zachovaných úsekov kamenného opevnenia z neskorej doby laténskej. Výkop postupoval so zreteľom na plánovanú konzerváciu a čiastočnú rekonštrukciu významných archeologických objektov na lokalite.

V e ž o v i t ý h r á d o k: V sezóne 1977 bola preskúmaná plocha 12 x 6 m na vrcholovej plošine hrádku. Zistilo sa, že súvislá dlažba z veľkých plochých pieskovcov, ktorá bola čiastočne odkrytá v minulej sezóne, je pravouhle ukončená a viaže sa len na juhozápadnú časť vnútornej plochy. Výskum ďalej sledoval priebeh obvodovej palisády nad priekopou chrániacou hrádok z prístupnej južnej strany. Drevená palisáda sa črtá už v hĺbke 20-30 cm v podobe zvyškov sprachnivenéhо dreva. Taktiež nálezy patriace k odkrývanej mladšej fáze hrádku boli už tesne pod povrchom. Okrem vyspelej gotickej keramiky (ojedinele i so stopami glazovania) sa našiel kovaný železný prút pochádzajúci asi z mreže, romboidné strely do kuše, visací zámok a tri travertínové gule s priemerom 130-132 mm. Dve medené mince (Kazimír Jagelovský - 1447-1492 - denáre, pravdepodobne falzá; určila E. Kolníková) časovo zodpovedajú skoršiemu nálezom mincí (Matej I.) i ostatnému inventáru z tejto fázy hrádku, ktorá patrí do druhej polovice 15. storočia. Výskum bude pokračovať odkrývkou severnej časti objektu.

O p e v n e n i e z n e s k o r e j d o b y l a t é n s k e j:
V severnej časti východnej terasy hradiska, kde bola v minulosti objavená vstupná brána a rozsiahle obetisko, sa od roku 1974 odkrýva časť dobre zachovanej dvojitej kamennej hradby. Pri úpätí spodného múru sa v r. 1976 zistilo kultové miesto s kamennou stélou. V roku 1977 sa kamenná hradba, ktorú kryla hrubá vrstva sutín, odkryla v ďalšom dvojmetrovom úseku smerom na juhovýchod. To umožnilo dokončiť výskum okolia stély. Potvrdilo sa, že bolo vyložené smrekovými doskami. V zásype tohto doštenia sa našli fragmenty drobných predmetov z bronzu, železa, skla a jantáru, ďalšia železná strela, veľký tepaný bronzový závesok s tromi puklicami a početné zlomky maľovanej keramiky. Tieto predmety bezpochyby patria k bohatému súboru nálezov objavených v priestore kultového miesta v r. 1976. Patria do stupňa D_1 neskorej doby laténskej.
Ďalšie práce sa zamerali na odkrývku i stabilizovanie muriva a riešenie problému úpravy terénu pred hradbou do pôvodného stavu.

FORTSETZUNG DER GRABUNG IN LIPTOVSKÁ SIELNICA-LIPTOVSKÁ MARA. In der dreizehnten Grabungskampagne der Expedition in Liptovská Mara (Bez. Liptovský Mikuláš) wurde die Abdeckung der kleinen spätmittelalterlichen Holzbefestigung im nordwestlichen Teil des spätlatènezeitlichen Burgwalls auf dem Berg Havránek fortgesetzt. Das künstlich aufgehäufte 35 x 16 m grosse Plateau war mit Palisaden und auf der zugänglichen Seite auch mit einem Graben befestigt. Der südwestliche Teil der Innenfläche war mit flachen Sandsteinen gepflastert. Neben junger gotischer Keramik, eisernen Armbrustbolzen und steinernen Kanonenkugeln fand man auch zwei falsche Kupfermünzen des Kazimir Jagello (1447-1492), welche die Datierung der Befestigung in die zweite Hälfte des 15. Jh. ermöglichten.
Zwecks künftiger Rekonstruktion deckte man den weiteren Abschnitt der gut erhaltenen Steinbefestigung der Ostterrasse des spätlatènezeitlichen Burgwalls ab und man beendete die Untersuchung der Kultstätte mit einer Steinstele, die sich am Fuss des Burgwalls befand.

KAMENNÝ SEKEROMLAT Z IVANKY PRI DUNAJI

Magda P i c h l e r o v á

V materiáli dovezenom na stavbu rodinného domu v Bratislave-Vrakuni upútal pozornosť stavbárov kamenný predmet-sekeromlat, ktorý sa pri vykládke štrku dostal na povrch. I keď nález ihneď odovzdali do zbierok Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave, nepodarilo sa nám získať bližšie nálezové okolnosti. Kamenný sekeromlat, ojedinelý nález, sa vy-

bagroval só štrkom v katastri obce Ivanka pri Dunaji (okr. Bratislava-vidiek), v štrkovisku rozprestierajúcom sa na veľkej ploche medzi spomenutou obcou a obcou Gešajov.

Sekeromlat má úzky pretiahnutý tvar, v pozdĺžnej osi je prehnutý, valcovité rovné tylo je s kruhovým obuchom, v mieste otvoru, situovaného bližšie k obuchu, je rozšírený; povrch dokonale hladený, hnedastý; d. 19,3 cm, v. 3,5 cm, v. ostria 5 cm, Ø obuchu 3,5 cm, š. v mieste otvoru 4,5 cm (obr. 99).

Tento svojrázny kamenný sekeromlat je charakteristický pre neskorú fázu mladšej doby kamennej a začiatok doby bronzovej. V rámci vyvinutých kamenných sekeromlatov sa zaraďuje do skupiny tzv. bojových sekeromlatov a považuje sa za prototyp medených sekeriek, alebo opačne. Na území Slovenska je zriedkavý, najbližšou analógiou je sekeromlat nájdený v rieke Morave, v miestach Bratislava - Devín (Eisner 1933), ktorý však predstavuje starší typologický variant. Z Ivanky pri Dunaji poznáme viac eneolitických lokalít. Kamenný sekeromlat síce nepochádza z uzavretého nálezového celku, mohol by sa ale začleniť do okruhu kultúry so šnúrovou keramikou typu Veselé, ktorej pohrebisko sa odkrylo v blízkosti nedávno otvoreného štrkoviska, z ktorého sekeromlat pochádza (Pichlerová 1966).

L i t e r a t ú r a

EISNER, J. 1933: Slovensko v praveku. Bratislava, s. 46, tab. XXII: 13.
PICHLEROVÁ, M. 1966: Pohrebisko s neskorou šnúrovou keramikou typu Veselé v Ivanke pri Dunaji. V: Sborník Slovenského národného múzea. 60. História. 6. Bratislava, s. 25 n.

STEINERNE HAMMERAXT AUS IVANKA PRI DUNAJI. Beim Bau eines Familienhauses in Bratislava fand man im Kieshaufen eine steinerne Hammeraxt, die in die Sammlungen des Slowakischen Nationalmuseums abgegeben wurde. Die Hammeraxt wurde im Gemeindekataster von Ivanka pri Dunaji (Bez. Bratislava-Land) mit dem Kies aus der Kiesgrube ausgebaggert. Sie hat schmale gestreckte Form, ist in der Längsachse gebogen, beim Schaftloch ausgeweitet und hat einen zylindrischen Nacken. Die Oberfläche von bräunlicher Farbe ist tadellos geglättet; L. 19,2 cm, H. 3,5 cm, H. der Schneide 5 cm, Dm. des Nackens 3,5 cm, Br. des Schaftloches 4,5 cm (Abb. 99). Die Hammeraxt ist für das Äneolithikum und den Anfang der Bronzezeit charakteristisch und wird in die Gruppe der sog. Streitäxte eingeordnet. Im Gebiet der Slowakei kommt sie selten vor und als die nahestehendste Analogie kann die in der March in der Gegend von Bratislava-Devín gefundene Hammeraxt betrachtet werden (Eisner 1933), die eine ältere typologische Variante darstellt. Aus Ivanka pri Dunaji ist ein schnurkeramisches Gräberfeld des Veselé-Typus bekannt, das in der Nähe der Kiesgrube abgedeckt wurde, von wo die beschriebene Hammeraxt stammt.

KOSTROVÝ HROB ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V BRATISLAVE-RUSOVCIACH

Magda P i c h l e r o v á

Roku 1977 pokračoval Archeologický ústav Slovenského národného múzea v Bratislave vo výskume na lokalite Bratislava-Rusovce, Kovacsova ulica č. domu 378. Práce v tohoročnej sezóne sa zamerali iba na odkrývku objektu II, patriaceho k rímskej Gerulate. Ide o objekt väčších rozmerov (3,5 x 5 m), zahĺbený do svahu (h. 2,5-3 m). Pri detailnejšom sledovaní jeho konštrukcie sa objavila z vonkajšej ľavej strany časť kostrového hrobu, ktorého druhá polovica sa zničila pri výstavbe objektu. Obrysy hrobovej jamy sa v pieskovom podloží, ktoré vplyvom vysokého žiaru v peci (teplota nad 1200 °C) bolo prepálené do tehlovočervena, nečrtali. Nepriamym, ale predsa veľkým žiarom sa čiastočne druhotne prepálili aj zvyšky kostry a časť milodarov. Z kostry nedospelého jedinca sa zachovali fragmenty lebky, dlhé kosti horných končatín a stavce. V neporušenej časti kostrového hrobu, ktorý mal hĺbku 2,3 m (hlava bola orientovaná na ZZJ), sa zachovali iba okrasy:

1. náhrdelník zo šiestich korálikov z dentálií (obr. 101: 1),
2. dva závesky z obdĺžnikových kamenných tľapkáčov, na jednom konci precízne prevŕtané (obr. 101: 4),
3. prsteň z dvojitého bronzového drôtu, na jednom konci s preloženou slučkou (obr. 101: 3),
4. fragment bronzovej špirálky s ôsmimi závitmi a nepatrný zlomok z vlasového krúžku z tenkého drôtu (obr. 101: 2).

Opísané pamiatky zaraďujú porušený hrob do staršej doby bronzovej. Predpokladáme, že v týchto miestach odkryli v rokoch 1942-1943 v rámci záchranného výskumu pracovníci Národného múzea v Budapešti pohrebisko wieselburskej kultúry (v maďarskej literatúre typ Gáta). Nami odkrytý hrob patrí azda k tomuto pohrebisku zo staršej doby bronzovej (Kőszegi 1958). V období výkopov za druhej svetovej vojny stála na tomto mieste drevená búda - kurín, preto sa nám objekt i hrob zo staršej doby bronzovej zachovali do súčasnosti.

L i t e r a t ú r a

KŐSZEGI, F. 1958: Az Orosvári bronzkori temető. V: Folia Archaeologica. 10. Budapest, s. 43 n.

ÄLTERBRONZEZEITLICHES SKELETTGRAB IN BRATISLAVA-RUSOVCE. Im J. 1977 setzte das Archäologische Institut des Slowakischen Nationalmuseums zu Bratislava die Grabung auf der Fundstelle in Bratislava-Rusovce in der Kováčová-Strasse Nr. 378 fort. Die Untersuchung war auf das römerzeitliche, zu Gerulata gehörende Produktionsobjekt abgesehen. An der linken Aussenseite des Objektes kam der Teil eines Skelettgrabes zum Vorschein (die andere

Hälfte wurde durch den Aufbau des Objektes vernichtet. Das Grab lag in der Sandunterlage, die in der Umgebung des Ofens durch hohe Temperatur ziegelrot gebrannt wurde, so dass die Umrisse der Grabgrube nicht zu sehen waren (T. 2,3 m). Der Kopf war WSW orientiert. Ausser Fragmenten von Schädeln, Armen und Wirbeln waren auch Schmuckstücke erhalten, die an einem Ende präzis durchgebohrt sind, ein Fingerring aus schmalem Bronzedraht und das Fragment einer kleinen Spirale (Abb. 101: 1-4). Die Denkmäler datieren das Grab in die ältere Bronzezeit und es gehört wahrscheinlich zum Gräberfeld der Wieselburger Kultur, dessen Teil hier schon früher abgedeckt wurde (Kőszegi 1958).

NÁLEZ KAMENNÉHO SEKEROMLATU VO VÁHU PRI OBCI KAJAL

Magda P i c h l e r o v á

Do zbierok Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave odovzdal K. Varga roku 1977 fragment kamenného sekeromlatu, ktorý našiel v rieke Váhu, v katastri obce Kajal (okr. Galanta).

Nález, z ktorého sa zachovala iba polovica (časť od otvoru po ostrie), predstavuje vysoký typ sekeromlatu, ktorého bočné, kolmo zrezané steny sú v pomere k základni vyššie. Zhotovený je z metamorfovanej šedozelenej horniny, pričom zelené sfarbenie je spôsobené prímesou chloritu; 4 cm, š. 3,3 cm, zach. d. 10 cm (obr. 100).

Časť zachovaného sekeromlatu má hrany zaoblené dlhým pôsobením vody. Na brehu rieky, v miestach nálezu, nie sú doklady o osídlení; vychádzajúc z tohto možno predpokladať, že fragment sa sem dostal najskôr prúdom rieky z niektorej vyššie (severnejšie) sa nachádzajúcej eneolitickej lokality.

FUND EINER STEINERNEN HAMMERAXT IN DER WAAG BEI DER GEMEINDE KAJÁL. Das Archäologische Institut des Slowakischen Nationalmuseums gewann für seine Sammlung das Fragment einer Hammeraxt, die im Waag-Fluss bei der Gemeinde Kajal (Bez. Galanta) gefunden wurde. Diese Hammeraxt gehört zum Typus der hohen Hammeräxte, ihre seitlichen, senkrecht angerichteten Wände sind im Verhältnis zur Basis höher; H. 4 cm, Br. 3,3 cm, erh. L. 10 cm (Abb. 100). Es ist anzunehmen, dass das Fragment von irgendeiner höher situierten äneolithischen Fundstelle hierher angeschwemmt wurde.

VÝSLEDKY VÝSKUMU NA HRADE DEVÍN

Veronika P l a c h á - Jana H l a v i c o v á

V sezóne 1977 Mestské múzeum v Bratislave pokračovalo v systematickom výskume v areáli hradu Devín v Bratislave-Devíne (okr. Bratislava).

Pozornosť sa sústredila najmä na východnú časť Garayovského paláca v súvislosti s jeho konzerváciou a na pokračovanie výskumu v západnej a východnej časti dolného hradu.

V západnej časti dolného hradu sa odkryl ďalší laténsky sídliskový objekt pomerne veľkých rozmerov s bohatým sprievodným materiálom. Bol zapustený do piesčitého podložia a mal pôvodne kolovú konštrukciu. V jeho interiéri sa nachádzali zvyšky mazanicovej podlahy a tri pece, z ktorých dve boli takmer úplne zničené. Tretia mala zachovanú spodnú časť a nábeh na zaklenutie. Sprievodný materiál pozostával z množstva fragmentov hrubostennej i tenkostennej keramiky, z ktorých sa zrekonštruovali štyri zásobnice a ďalších desať nádob (obr. 106). Vzácnym a doteraz jediným nálezom svojho druhu na tejto lokalite je bronzová plastika psíka, slúžiaca pôvodne ako závesok (obr. 105). Našla sa tu i čiastočne zachovaná bronzová spona, chýba časť hlavice a ihla (obr. 105). Podľa sprievodného materiálu možno objekt datovať približne do prvej polovice 1. storočia n. l. (obr. 105; obr. 106).

V tesnej blízkosti tohto objektu boli odkryté ďalšie zvyšky rímskeho osídlenia, ktoré narušili súvislé laténske osídlenie v tejto časti hradu. Zvyšky rímskeho objektu (obr. 103) zaraďujeme k objektom odkrytým v sezóne 1975 (pozri tento zborník za rok 1975). Mal obdĺžnikový pôdorys s rozmermi približne 300 x 500 cm a mazanicovú podlahu (obr. 102). V juhovýchodnom rohu objektu bola odkrytá spodná časť kozuba vybudovaného z muriva pozostávajúceho z opracovaných kamenných kvádrov spájaných podobnou pevnou maltou ako v neďaleko odkrytých rímskych objektoch v sezóne 1975. Kúrenisko bolo natreté hrubou vrstvou poteru z vápennej malty. Na očistenom murive kozuba sa našli i zvyšky po pôvodnom omietnutí. Pozdĺž celej severnej strany objektu boli zvyšky spálenej drevenej konštrukcie. Lôžko pre obdobný trám bolo badateľné aj z vonkajšej strany východnej steny kozuba. Možno konštatovať, že išlo o drevenú stavbu s podlahou natretou poterom vápennej malty, vykurovanú kamenným kozubom. Zásyp objektu pozostával z kameňov, úlomkov omietky, malty a fragmentov rímskych tehál, z ktorých niektoré mali kolok XIIII. légie.

Bohaté laténske osídlenie sa zistilo i vo východnej časti horného hradu. V svahovitom teréne výskum odkryl zvyšky sídliskových objektov zapustených do podložia. I tu išlo o polozemnice s kolovou konštrukciou a so zvyškami mazanicových podláh. Zaujímavé boli nálezy dvoch pecí; jedna mala zachovanú takmer celú kopulu, druhá zachované kúrenisko, do ktorého boli zaústené dva kanáliky prekryté plochými kameňmi. Sprievodný materiál pozostával z množstva fragmentov

hrubostennej laténskej keramiky, početných praslenov a koliesok, fragmentu bronzového náramku, bronzového a skleného krúžku (obr. 104).

V horných zásypových vrstvách sa našli dve mince, a to minca Fridricha III. (1464-1493), Rakúsko, grajciar a rímska minca Valensa, Antiochia, polsilique, ktorá bola asi v stredoveku doplnená uškom na zavesenie (obr. 107, 108).

V superpozícii s laténskym osídlením boli zvyšky stredovekých kamenných murív. V tomto priestore sa pokračovalo vo výskume začatom v roku 1972. Ide o murovanú vstupnú časť objektu, ktorého zvyšné tri steny mali pravdepodobne drevenú konštrukciu, ktorá sa nezachovala. Zrejme to bol objekt hospodárskeho charakteru, patriaci k stredovekému hradu.

Pri vyčistení východnej časti Garayovského paláca sa zistila pod mohutnou vrstvou sutiny spodná časť stavby polkruhového pôdorysu. Murivo hrubé 150 cm sa neviaže s doteraz známymi murivami Garayovského paláca. Svetlosť prístavby je 13 m. Pretože táto časť paláca je zasypaná niekoľko metrovou vrstvou sutiny a je pomerne ťažko prístupná, bolo čistenie murív spojené so značnými ťažkosťami a v sezóne 1977 sa neskončilo. Povedať viac o datovaní a funkcii odkrytých murív bude možné až po skončení výskumu v tomto priestore.

GRABUNGSERGEBNISSE AUF DER BURG DEVÍN. Die archäologische Grabung im Burgareal von Devín in Bratislava-Devín (Bez. Bratislava) richtete sich in der Saison 1977 auf die Räume der unteren Burg, wo mit der Untersuchung der latène- und römerzeitlichen Besiedlung fortgesetzt wurde. Man deckte ein ausgedehntes Siedlungsobjekt mit Pfostenkonstruktion und Resten von Lehmböden und drei Öfen ab. Aus der grossen Anzahl von Keramikfragmenten liessen sich vier Vorratsgefässe und weitere kleinere Gefässe rekonstruieren. Am bemerkenswertesten sind ein Bronzeanhänger (kleiner Hund) und ein Fibelfragment. Das Objekt stammt aus der ersten Hälfte des 1. Jh. u. Z. (Abb. 105; Abb. 106). Zur römerzeitlichen Besiedlung gehören in diesem Raum Baureste mit erhaltenem Fussboden und dem unteren Teil eines Steinkamins (Abb. 102; Abb. 103).

Im östlichen Teil der unteren Burg erfasste man weitere Belege über latènezeitliche Besiedlung - Reste von Halbgrubenhütten mit Pfostenkonstruktion, in denen sich zwei Öfen, viele Keramikfragmente, Mahlsteine, Spinnwirtel und dgl. befanden (Abb. 104).

Die oberen Verschüttungsschichten ergaben zwei Münzen, und zwar eine von Fridrich III. und die andere ein römisches Halbsiliqua des Valens, das sekundär zum Aufhängen gestaltet war (Abb. 107; Abb. 108).

In der Superposition mit der latènezeitlichen Besiedlung wurden Reste von Steinmauern aus der mittelalterlichen Phase der Burg abgedeckt.

Im östlichen Teil des Garay-Palais trat bis jetzt unbekanntes Mauerwerk zutage, dessen Erforschung 1978 fortgesetzt werden wird.

STREDOVEKÉ POHREBISKO V ČAKAJOVCIACH

Mária R e j h o l c o v á

V roku 1977 sa pokračovalo vo výskume stredovekého pohrebiska v polohe Kostolné v Čakajovciach (okr. Nitra). Výskum sa zameral na preskúmanie západnej časti pohrebiska s cieľom zistiť tu okraj a na postupné skúmanie južnej časti.

Preskúmalo sa ďalších 80 hrobov (hroby 145 až 224). Z nich bolo 53 s nálezmi (66,25 %) a 27 bez nálezov (33,75 %). Dovedna bolo doteraz preskúmaných 224 hrobov.

Pochovaní boli vkladaní do obdĺžnikových hrobových jám zahĺbených do hlinitosprašového podložia. Hĺbka jám sa pohybovala od 65 do 203 cm. Dosť často zisťujeme jamu, ktorá je smerom k nohám rozšírená, alebo zúžená. Tento tvar sledujeme najmä v hroboch z 10. a 11. storočia. Tak ako v predchádzajúcich výskumných sezónach (r. 1974, 1976), aj v tejto ani v jednom hrobe sa nezistili zvyšky drevenej rakvy alebo dreveného obloženia jamy. V dvoch hroboch, datovaných pamiatkami hmotnej kultúry do veľkomoravského obdobia, sa zistilo vystlanie dna senom, alebo slamou, ktoré sa na celej ploche zachovalo v zuholnatenej cca 3-4 cm vrstve.

Rozloženie hrobov ukazuje na usporiadanie viac-menej v radoch, ktoré na seba nadväzujú bez prerušenia pochovávania od 9. do konca 11. storočia, prípadne do prvých rokov 12. storočia.

Mŕtvi boli pochovávaní vo vystretej polohe, najčastejšie s rukami vedľa tela. Iba výnimočne sa stretávame s inou polohou, napr. v hrobe 211 bola kostra v polohe svedčiacej na nedbalé vhodenie mŕtveho do hrobovej jamy a v hrobe 220 bola kostra uložená v skrčenej polohe. Tento hrob sa od ostatných odlišoval aj opačnou orientáciou v smere V-Z.

Počas celého obdobia používania pohrebiska sledujeme ustálený smer orientácie hrobových jám i pochovaných, a to Z-V (30 hrobov - 61,25 %), SZ-JV (49 hrobov - 37,5 %) a V-Z (1 hrob - 1,25 %).

V porovnaní s dlhým používaním pohrebiska sa zistilo iba malé percento hrobov v superpozícii, čo nasvedčuje na skutočnosť, že hroby boli viditeľne označované a pri ďalšom pochovávaní rešpektované. Superpozícia hrobov sa zistila v západnej časti pohrebiska v troch prípadoch (hrob z 11. storočia prekrýval hrob z veľkomoravského obdobia). K ojedinelým javom na pohrebisku patrí hrob 191, v ktorom sa našli na dne (170 x 68 cm) dva duté bronzové gombíky s jemnou filigránovou výzdobou a časť náušnice. V zásype bola pri západnej stene hrobovej jamy vhodená rozbitá nádoba. Z kostry sa nenašli žiadne zvyšky. Nie je vylúčené, že ide o symbolický hrob.

Výskumom v roku 1977 sa získali závažné nálezy (obr. 109), ktoré nám umožňujú datovať začiatky pochovávania na pohrebisku do prvej polovice 9. storočia. Predovšetkým sú to nálezy ostrôh s platničkovým ukončením ramien pol-

kruhového prierezu, ako aj ostrohy s plochými, v strede zúženými ramenami ukončenými obdĺžnikovými platničkami, zdobené intarziou, ktorá sa zistila röntgenovým snímkovaním na platničkách i na kónických bodcoch. Tieto ostrohy podľa triedenia A. Ruttkaya (1976, s. 346-348) patria k typom A-2b a A-5, datovaným do prvej polovice 9. storočia; zhodne datuje analogické nálezy z Pobedima aj D. Bialeková (1977, s. 131-134).

Súbor nálezov z veľkomoravského obdobia dopĺňajú aj súčasti opaskov, kovanie drevených vedierok, sekerky - ktoré predstavujú jediný druh zbrane na pohrebisku z tohto obdobia, ale aj ženské šperky.

V hroboch z 9. a 10. storočia nachádzame pamiatky materiálnej kultúry, ktoré boli súčasťou alebo doplnkom úboru (náušnice, záušnice, gombíky, prstene, náhrdelníky), predmety dennej potreby (kresadlá, nože, britvy, praslény), súčasti výstroja a zbrane (ostrohy, kovania opaska, pracky, sekerky, oštep), ale aj milodary súvisiace s duchovnou kultúrou (kovanie vedierok, nádoby). Naproti tomu v hroboch z 11. storočia pamiatky materiálnej kultúry reprezentuje výlučne šperk (esovité záušnice, prstene), prípadne minca vo funkcii obolu mŕtvych.

Podľa horizontálnej stratigrafie na doteraz preskúmanej časti pohrebiska, ako aj pamiatok materiálnej kultúry v hroboch možno sa pokúsiť o rekonštrukciu postupu smeru pochovávania: 1. najstaršia časť pohrebiska (začiatok je datovaný do prvej polovice 9. storočia) je situovaná na západnej strane pohrebiska; 2. v nasledujúcom 10. storočí sa pokračovalo v pochovávaní východným smerom v nadväznosti na hroby z veľkomoravského obdobia; 3. pochovávanie v najmladšej fáze pohrebiska (v 11. storočí) nadväzuje v západnej a juhozápadnej časti na pochovávanie z veľkomoravského obdobia a v južnej časti na hroby z 10. storočia. V pochovávaní sa pokračuje v smere Z-V v severnej polovici pohrebiska (ako to potvrdzujú nálezy mincí v hroboch).

Po nových objavoch sa ukazuje, že pohrebisko v Čakajovciach patrilo k centrálnej časti sídliskovej aglomerácie nitrianskeho kniežatstva. Pamiatky materiálnej kultúry potvrdzujú kontinuitu pochovávania od prvej polovice 9. storočia do konca 11., prípadne prvých rokov 12. storočia. K zániku pohrebiska došlo najpravdepodobnejšie na začiatku 12. storočia v súvise s premiestňovaním cintorínov do okolia kostolov.

L i t e r a t ú r a

BIALEKOVÁ, D. 1977: Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim (Typologie und Datierung). Slovenská archeológia, 25.

RUTTKAY, A. 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). Slovenská archeológia, 24.

MITTELALTERLICHES GRÄBERFELD IN ČAKAJOVCE. Im J. 1977 setzte man mit der systematischen Freilegung des mittelalterlichen Gräberfeldes in Čakajovce (Bez. Nitra) in der Flur Kostolné fort, wobei weitere 80 Gräber erschlossen wurden. Insgesamt sind 224 Gräber untersucht. Die Gräber bilden mehr

oder weniger Reihen, die kontinuierlich vom 9. bis zum Ende des 11. bzw. in die ersten Jahre des 12. Jh. aneinander anknüpfen. Die Toter wurden in gestreckter Lage bestattet, am öftesten mit den Armen längs des Körpers. Die ganze Bestehungszeit des Gräberfeldes hindurch ist eine stabilisierte Orientierung der Grabgrube sowie der Bestatteten in der Richtung W-O, NW-SO, ausmahmeweise O-W feststellbar.
Bedeutsame Funde, vor allem Sporen des Typus A-2b, A-5 (Ruttkay, A., Slovenská archeológia, 24, 1976, S. 346-348), ermöglichen die Datierung der Bestattungsanfänge in die erste Hälfte des 9. Jh. Die Bestattungskontinuität ist bis zum Ende des 11. bzw. bis in die ersten Jahre des 12. Jh. durch Denkmäler der materiellen Kultur in den Gräbern des 10. und 11. Jh. belegt. An Hand der neuen Entdeckungen zeigt es sich, dass das Gräberfeld von Čakajovce in den zentralen Teil der Siedlungsagglomeration des Nitraer Fürstentums gehörte. Seine Funktion behielt es auch nach dem Untergang des Grossmährischen Reiches und in der Zeit der allmählichen Eingliederung dieses Gebietes in den Rahmen des sich formierenden ungarischen Staates. (Abb. 109.)

NÁLEZ MAMUTIEHO KLA V LEHOTE POD VTÁČNIKOM

Marta R e m i á š o v á

Pri jesenných povodniach roku 1976 bolo porušené koryto potoka Lehota v obci Lehota pod Vtáčnikom (okr. Prievidza). V jeho profile sa obnažili zlomky mamutieho kla. Ľ. Šesták informoval o náleze Archeologický ústav SAV v Nitre, na ktorého požiadanie pracovníci múzea v Bojniciach lokalitu preskúmali. Okrem zlomkov mamutieho kla iné nálezy sa nezistili.

FUND EINES MAMMUTZAHNES IN LEHOTA POD VTÁČNIKOM. In der Gemeinde Lehota pod Vtáčnikom (Bez. Prievidza) wurde bei Überschwemmungen das Lehota-Bachbett gestört. In seinem Profil erfasste man Fragmente eines Mammutzahns. Weitere Funde traten hier nicht zutage.

POKRAČOVANIE VÝSKUMU NA LOKALITE VYŠEHRAD

Marta R e m i á š o v á

V júli a auguste 1977 pokračoval šiestou etapou výskum na hradisku Vyšehrad (obr. 111), ktoré sa nachádza na hranici okresov Martin a Prievidza. Areál hradiska patrí do katastra obce Jasenovo (okr. Martin).

Pred začatím prác sme na odbornej archeologickej komisii zhodnotili výsledky výskumu do roku 1977 a prerokovali plán ďalších prác.

Vo výskume sme sa zamerali na prerezanie južnej strany hradiska, kde sa stretajú valy a črtá sa možnosť vstupu do slovanskej časti hradiska. Venovali sme pozornosť južným svahom, ako i prieskumu širšieho okolia hradiska.

Preskúmali sme tri sondy: S I/77 (27 x 3 m) prechádzala priečne cez valy opevnenia južnej strany hradiska; S II/77 (5 x 10 m, na južnej strane v časti S II A rozšírená o 2 x 5 m) prechádzala stredom areálu skúmanej časti hradiska; S III/77 (2 x 9 m) bola orientovaná V-Z.

Odkrytá bola plocha 159 m^2.

Podľa materiálu a stratigrafie zachytenej v jednotlivých sondách sa podarilo zistiť, že ide o opevnenie hradiska v období púchovskej kultúrnej skupiny. V čase budovania opevnenia išlo najpravdepodobnejšie o jeden val prechádzajúci pozdĺž južnej strany hradiska, ktorá je pomerne ťažko prístupná. Prerušenie valu, ako aj jeho úprava, sa uskutočnili až v 9. storočí. V sonde III sme zistili, že pôvodný val bol stavaný z veľkých kameňov, medzi ktorými boli drobné kamene a hlina. Nálezy kolových jám a zvyškov trámov upozorňujú, že vo vale bola zabudovaná drevená ohrada.

Na vnútornej strane valu sme v sonde I zachytili ohnisko. Sondu II sme po zistení kultúrnej jamy rozšírili. V kultúrnej jame sme našli množstvo materiálu z 13. až 15. storočia, a to keramiku a železné predmety - zámok, nožíky, kresadlo, kovania, pliešky, šatové ozdoby a iné. V sonde sme našli i mazanicu so železnou troskou a keramiku, ktorá mala na dne otvory. Podľa doterajších zistení a analógií usudzujeme, že nádoby sa používali na tavenie antimónu.

Z iných nálezov z výskumnej sezóny 1977 sú pozoruhodné prasleny, hlinené kolieska, železné spony a množstvo keramiky púchovskej kultúrnej skupiny, ktorú zaraďujeme do doby laténskej. Z materiálu z 13.-15. stor. sú to mince, gombíky, prsteň, kosák, podkovy, kovania a rôzne fragmenty železných nástrojov a náradia, troska, tuha, vápno, mazanica, drevo a zvieracie kosti.

Doterajšie nálezy na Vyšehrade svedčia o význame tejto lokality.

FORTSETZUNG DER GRABUNG AUF DER FUNDSTELLE VYŠEHRAD. Im Juli und August 1977 verlief die sechste Grabungssaison auf dem Burgwall Vyšehrad (Abb. 111) in der Gemeinde Jasenovo (Bez. Martin).

Bei der Grabung stellte man fest, dass es sich um eine Befestigung des Burgwalls aus der Zeit der Púchover Kulturgruppe handelt; eine Neugestaltung erfolgte im 9. Jh.

Es wurde eine Kulturgrube mit Fundmaterial aus dem 13. bis 15. Jh. abgedeckt.
Zu interessanten Funden gehört Keramik, die wahrscheinlich bei Antimonherstellung verwendet wurde, ausserdem eine grosse Menge von Púchover Keramik, verschiedene Gebrauchsgegenstände sowie Keramik aus dem 13. bis 15. Jh.

VÝSLEDKY PRIESKUMU V BOJNICIACH

Marta R e m i á š o v á

V jarných mesiacoch roku 1977 sme uskutočnili prieskum a záchranné akcie na Hurbanovom námestí (kat. č. 327) v Bojniciach (okr. Prievidza), kde sa robila plynofikácia.

V dvoch prípojkových kanáloch na pravej strane námestia, a to na križovatke pod zámkom a pri Slovakotoure, sme zachytili porušené halštatské objekty. V troch objektoch sme našli niekoľko lužických črepov a fragment bronzovej ihlice.

V kanáli pod lipami, ktorý prechádzal stredom námestia, sme zberom získali rozptýlený stredoveký a novoveký materiál z 15. až 18. storočia, a to mazanicu, železnú trosku, zvieracie kosti a keramiku.

V kanáli, ktorý prechádzal od hradnej brány na námestie, sme zistili porušenú kultúrnu vrstvu s materiálom z 15. storočia, ktorý predstavuje niekoľko črepov, zvieracie kosti a medená minca - Uhorsko, Ladislav Pohrobok (1453-1457); (obr. 112).

Na ľavej strane námestia pod zámkom (pri rodinných domoch Šimku a Cmarku) sme v kanáli našli časť starého dreveného vodovodu so spojovacími železnými obručami (obr. 110) a päť črepov keramiky púchovskej kultúrnej skupiny.

Nálezy sú evidované v archeologickom oddelení múzea pod číslami 12353-12363.

ERGEBNISSE EINER GELÄNDEBEGEHUNG IN BOJNICE. Bei einer Geländebegehung und Rettungsaktion auf dem Hurban-Platz in Bojnice erfasste man gestörte hallstattzeitliche Objekte. Zum Fundmaterial gehörten Scherben von Lausitzer Keramik und das Fragment einer Bronzenadel. Ausserdem fand man überwiegend Material aus dem 15. bis 18. Jh. (Keramik, Lehmverstrich, Schlacke, ein Teil einer alten hölzernen Wasserleitung mit eisernen Verbindungsreifen und eine Münze des Ladislaus Posthumus (1453-1457). (Abb. 110; Abb. 112.)

VÝSLEDKY ZÁCHRANNÉHO VÝSKUMU V CHOTÍNE

Peter R o m s a u e r

V období jún - november 1977 sa uskutočnil v katastri obce Chotín (okr. Komárno) záchranný výskum vyvolaný intenzívnou ťažbou piesku súvisiacou s rozsiahlou rekultiváciou pôdy v bývalom inundačnom území rieky Žitavy. Zemné práce realizuje n. p. Agrostav v Komárne, investorom je JRD v Chotíne. Na devastáciu lokality upozornili P. Ratimorská a A. Točík, ktorí v tom čase vykonávali archeologický prieskum v okrese Komárno.

Lokalita sa nachádza na pieskovej dune Delihegy na jz. okraji obce, v bezprostrednej blízkosti jedného z bývalých ramien Žitavy. Vychádzajúc z doterajšej evidencie archeologických nálezísk v katastri obce, dostala číslo Chotín VII. Ide o markantnú pieskovú dunu oválneho pôdorysu s rozmermi cca 250 x 150 m, prevyšujúcu okolitý terén o 5 m. Už pred začatím výskumu bola sz. štvrtina lokality vyexploatovaná. V tejto časti sa našla nádoba podolskej kultúry, pochádzajúca pravdepodobne z hrobu. Zemné práce pokračovali v severnej polovici lokality, ktorá bola prakticky bez nálezov.

Podľa koncentrácie objektov a povrchových nálezov zaberalo osídlenie plochu asi 160 x 70 m. Vychádzajúc z tejto skutočnosti a vlastného postupu zemných prác, prikročili sme k odkrývke v jz. časti na celkovej ploche 4800 m^2, čo predstavuje približne polovicu zisteného rozsahu osídlenia. Najväčší počet odkrytých objektov patrí do neskorej doby halštatskej (trácko-skýtska perióda) a doby rímskej. Okrem toho sa na lokalite našlo niekoľko črepov badenskej kultúry, kostrový hrob patriaci do okruhu belobrdskej kultúry, tri objekty a zberové nálezy zo stredoveku a sporadické novoveké nálezy. Na odkrytej ploche sa podarilo preskúmať 132 objektov.

Približne tretina z celkového počtu odkrytých objektov patrila k osade z neskorej doby halštatskej. Medzi nimi sa zistili zahĺbené chaty štvoruholníkovitého i okrúhleho pôdorysu, zásobné jamy a ďalšie objekty bližšie neurčeného charakteru. Z nálezov je na prvom mieste keramika; okrem nádob vyrobených v ruke vyskytujú sa pomerne často aj nádoby zhotovené na hrnčiarskom kruhu (dvojkónické džbánky s uškom vytiahnutým nad okraj, kónické misy so zatiahnutým ústím a amforovité nádoby). Z drobných nálezov sú zastúpené početné prasleny, hlinené pintadery, ploché závesné krúžky z hliny, bronzový tyčinkovitý náramok, železné nožíky a zlomky ďalších bronzových i železných predmetov. Zistená osada najskôr súvisí s pohrebiskom (Chotín I), ktoré sa nachádza vo vzdialenosti asi 1 km smerom na západ (Dušek 1966).

K osade z doby rímskej patrila väčšina skúmaných objektov. Z obytných objektov sa zistili zahĺbené i nadzemné chaty s kolovou konštrukciou, zásobné a exploatačné (?) jamy a komplex žľabov rozptýlených po celej skúmanej ploche. Zahĺbené chaty mali spravidla štvoruholníkovitý pôdorys s kolovými jamami usporiadanými do šesťuholníka. Okrem dvoch prípadov sa v nich zistila dlážka z ubitej a miestami vypálenej hliny zmiešanej s pieskom. Zahĺbené chaty sa

koncentrovali prevažne v južnej časti skúmanej plochy, t. j. v nižších častiach svahu. Naproti tomu nadzemné kolové stavby sa objavovali v horných partiách svahu, ktorý tu už prechádzal do roviny. Zistili sa jedno- i dvojpriestorové stavby s kolovými jamkami vyplnenými ťažkou ílovitou sprašou.

Zo zistených objektov si zasluhuje najväčšiu pozornosť komplex žľabov prebiehajúcich po celej odkrytej ploche. V troch prípadoch sa zistilo, že žľaby (obj. 80, 94, 111-112) vymedzujú priestor viac-menej kruhového, resp. viacuholníkového tvaru s priemerom asi 20-27 m. V dvoch prípadoch sa v severnej časti priestoru ohraničeného žľabmi nachádzala zahĺbená chata a na ostatnej ploche niekoľko zásobných objektov, prípadne ešte ďalšia chata. Priebeh žľabov (obj. 111-112) bol na východnej strane v šírke 4 m prerušený, čo naznačuje, že v týchto miestach sa dá najpravdepodobnejšie počítať s vchodom do priestoru vymedzeného žľabmi. Hĺbka žľabov sa pohybovala v rozmedzí 0,4-1,2 m; v severnej časti boli zachytené najúplnejšie. V týchto miestach mali zhruba lichobežníkový prierez - na povrchu boli široké 1-1,2 m a smerom ku dnu, kde dosahovali šírku iba 20-30 cm, sa oblúkovite zužovali. Podľa opakujúceho sa zoskupenia objektov v priestore vymedzenom žľabmi a prerušeného priebehu (vchod?) sa ukazuje, že žľaby v týchto konkrétnych prípadoch neslúžili na odvodnenie, ale skôr ich bude možné interpretovať ako zvyšky ohrady. Ak sa tento predpoklad ukáže opodstatneným, potom by sme na lokalite mali dvorcovité usporiadanie istého komplexu sídliskových objektov.

Podobne ako v predchádzajúcej osade, aj tu dominovali keramické nálezy, medzi ktorými sú okrem domácej barbarskej keramiky zastúpené početné provinciálne výrobky a importy - panónska sivá keramika, žltá keramika, zlomky terry sigillaty, niektoré s reliéfnym ornamentom. Celkový inventár doplňujú početné zlomky sklenených nádob, niekoľko bronzových spôn, železné kovanie pošvy mečíka, strieborný nákrčník, mince, zlomok kolkovanej tehly, kostená industria i bohatý archeozoologický materiál.

Niekoľkokrát zistená superpozícia objektov z doby rímskej i celkový charakter nálezov umožňujú počítať s dvojfázovým osídlením lokality. Trvanie osídlenia z doby rímskej možno datovať rámcovo do 2. až na začiatok 4. storočia. Rozptyl nálezov z doby rímskej, zistený povrchovým zberom, ukazuje, že osídlenie v tomto období ďaleko presahovalo plochu duny vo východnom i západnom smere pozdĺž ramena Žitavy.

Podľa predbežných výsledkov výskumu možno konštatovať, že zistené zvyšky osady z neskorej doby halštatskej v nadväznosti na blízke pohrebisko umožnia v budúcnosti podrobnejšie sledovať osídlenie v užšom mikroregióne, podobne ako nálezy z doby rímskej, najmä vzhľadom na blízkosť dunajského limitu, umožnia v budúcnosti riešiť problémy kontaktov naddunajského barbarika s rímskymi provinciami. Podľa možností sa vo výskume bude v nasledujúcej sezóne pokračovať.

L i t e r a t ú r a

DUŠEK, M. 1966: Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotín. Bratislava.

ERGEBNISSE EINER RETTUNGSGRABUNG IN CHOTÍN. Im Zusammenhang mit umfangreichen Erdarbeiten im Gemeindekataster von Chotín (Bez. Komárno), bei denen mehrere archäologische Lokalitäten gefährdet wurden, trat man an eine Rettungsgrabung in der Flur Delihegy heran. Ausser vereinzelten Funden der Badener und Podol-Kultur, aus dem Mittelalter und der Neuzeit erfasste man auf der Fundstelle intensive Besiedlung aus der späten Hallstatt- (thrako-skythische Periode) und römischen Zeit. In der hallstattzeitlichen Siedlung wurden eingetiefte Hütten viereckigen sowie runden Grundrisses, Speichergruben und andere Objekte festgestellt, die vor allem Keramikbruchstücke, darunter auch scheibengedrehte Gefässe, weiters Pintaderen, Bronze- und Eisengegenstände enthielten. Die Siedlung hängt wahrscheinlich mit dem unweit gelegenen, schon länger abgedeckten Gräberfeld zusammen (Dušek 1966).
In der römerzeitlichen Siedlung erschienen eingetiefte Hütten viereckigen Grundrisses mit Sechspfostenkonstruktion sowie oberirdische ein- und zweiräumige Pfostenbauten, Vorratsgruben und andere nicht näher spezifizierte Objekte. Von Bedeutung sind Komplexe einfacher und doppelter Rinnen, die eine Fläche von ungefähr ovalem Grundriss mit sich wiederholender Anordnung von Objekten (Hütten und Vorratsgefässe) abgrenzen. Wahrscheinlich handelt es sich um einen eingefriedeten Komplex von Siedlungsobjekten. Aus den Objekten stammen ausser einer grossen Anzahl von einheimischer barbarischer Keramik auch viele provinzionalrömische Erzeugnisse (graue und gelbe Keramik, Terra sigillata) sowie Bruchstücke von Glasgefässen, Münzen, ein Schwertscheidenbeschlag, Ziegelbruchtstücke und Knocheninduštrie. Aufgrund der Superposition sowie des Fundcharakters kann etwa in diesem Zeitabschnitt mit einer zweiphasigen Besiedlung gerechnet und die Fundstelle rahmenhaft in das 2. bis Anfang des 4. Jh. datiert werden.

STREDOVEKÝ KOSTOL V CHYNORANOCH

Alexander R u t t k a y

Správca r. k. fary v Chynoranoch Jozef Domijan oznámil v auguste 1977, že pri výkopoch v okolí farského kostola Nanebovzatia P. Márie narazili robotníci na zvyšky neznámych architektúr, pravdepodobne staršieho kostola.

Autor tohto príspevku navštívil lokalitu a zistil nasledujúcu situáciu:

1. V priestore vo vzdialenosti 5-12 m západne od západného priečelia farského kostola sa na troch miestach vymieňali kamenné podstavce sôch. Pri výkope nových základových jám sa zistili murivá. J. Domijan dal rozšíriť výkop a očistiť stavebné zvyšky na úrovni zistenia.

2. Na ploche A (rozmery cca 8 x 4 m), v hĺbke 50 cm pod terajšou úrovňou terénu, sa zistilo dobre zachované murivo z lomového kameňa. Z fragmentu pôdorysu možno usudzovať na polygonálnu dispozíciu architektúry, z ktorej sa na odkrytej ploche zistil východný, severovýchodný, severný, juhovýchodný a južný múr. Z nadzemného muriva sa zachoval úsek do výšky asi 50 cm. Z interiérovej strany bola pomerne dobre zachovaná vrstva na bielo nalíčenej omietky. Základy boli z exteriérovej strany odsadené od nadzemného muriva úzkym soklom.

Šírka nadzákladového muriva bola 100 cm, svetlosť interiéru v osi S-J (v období prieskumu jediný zistiteľný rozmer) bola 6 m.

3. Južne až juhovýchodne od plochy A boli vykopané dve ďalšie základové jamy (plochy B a C), v oboch z nich sa v hĺbke 100 cm zachovali zvyšky muriva, široké cca 70 cm, budovaného z lomového kameňa. Ide o múr, ktorý so stavbou zistenou na ploche A nemá nič spoločného, a naopak, obopína plochu, na ktorej stojí aj terajší farský kostol. Zistené murivo prebieha od západného a južného múru terajšieho kostola vo vzdialenosti 5-6 m.

Z naznačených údajov vyplývajú - vzhľadom na skutočnosti zistené prieskumom samozrejme len pravdepodobné - nasledujúce závery:

1. Zistili sa zvyšky polygonálneho presbytéria pomerne veľkého stredovekého kostola, orientovaného dlhšou osou v smere Z-V. Zistené murivo pokračuje západným smerom za novú ohradu kostola. Ďalšie časti kostola (loď a prípadné prístavby) sa teda nachádzajú na ploche parčíka, resp. aj pod asfaltovou vozovkou hlavnej ulice Chynorian.

2. Plocha, na ktorej sa nachádza kostol, bola ohradená múrom, ktorý môžeme považovať za cintorínovú ohradu.

3. V období budovania terajšieho kostola sa planírovaním vytvorila pomerne rovná a v porovnaní s najbližším okolím zvýšená plošina. Terén bol navážkami zdvihnutý asi o 80-100 cm.

4. Na mieste terajšieho farského kostola, ktorý pochádza z 18. stor. a bol dvakrát výrazne prestavaný (1878, 1908), stál stredoveký kostol, ktorý spolu s okolitým cintorínom bol ohradený kamenným múrom. V období vzniku tejto stavby (15.-16. stor.) už nemohol existovať ten starší kostol, z ktorého zatiaľ poznáme len polygonálne presbytérium, rámcovo datované do 14. stor. Nie je, samozrejme, vylúčené, že tu tiež ide len o najmladšiu fázu vo vývoji zistenej neznámej sakrálnej stavby.

5. Opísanú situáciu nemôžeme zatiaľ konfrontovať so stredovekými písomnými prameňmi, pretože o existencii kostola v Chynoranoch sa v nich nehovorí. Chynorany sa objavujú v autentických prameňoch až v 14. stor., a to ako kráľovský majetok. V 17. stor. sa však v dedine spomínajú až dva kostoly.

Archeologický výskum v areáli zistených stavieb nie je z technických príčin možný a ani z odborného hľadiska nie je naliehavý. Zistenie neznámej stredovekej sakrálnej stavby však v spojení s hlbším využitím písomných správ a toponymiky pomôže spresniť vývoj stredovekého osídlenia stredného Ponitria vôbec a Chynorian s bližším okolím zvlášť.

MITTELALTERLICHE KIRCHE IN CHYNORANY. Im J. 1977 entdeckte man im Gemeindekataster von Chynorany (Bez. Topoľčany) in der Nähe der jetzigen Pfarrkirche Architekturreste, die bereits dokumentiert wurden. Man führte hier keine detaillierte Untersuchung der Fundstelle durch.
Aufgrund der festgestellten Situation skizziert sich folgende zeitliche Abfolge in der Entstehung der einzelnen Mauern: 1. Kirche mit polygonalem Presbyterium (ungefähr 14. Jh.); 2. Kirche aus dem 15.-16. Jh., die zusammen mit dem umliegenden Friedhof mit einer Steinmauer umgeben war; 3. Kirche aus dem 18. Jh., die nach umfangreicher Adaptierung im 19.-20. Jh. den eigentlichen Kern der heutigen Pfarrkirche bildet.
Die Entdeckung der unbekannten mittelalterlichen Bauten erweitert zweifelsohne unsere Kenntnisse über die Entwicklung der mittalalterlichen Besiedlung im mittleren Nitra-Tal.

VÝSLEDKY ĎALŠEJ ETAPY VÝSKUMU V NITRIANSKEJ BLATNICI

Alexander R u t t k a y

Problematika pokračujúceho výskumu predrománskej architektúry, prikostolného cintorína a blízkeho zaniknutého sídliska v Nitrianskej Blatnici (okr. Topoľčany), poloha Jurko a Pod púsťou (resp. Púsť), je už známa z niekoľkých informatívnych príspevkov (Ruttkay 1975 a 1977).

Od 5. 6. do 15. 10. 1977 prebiehala na lokalite už tretia sezóna výskumných prác. Pozornosť sa sústredila čiastočne ešte na dokončenie výskumu interiéru rotundy a jej najbližšieho okolia v polohe Jurko. Ťažisko práce sa však prenieslo až na plošinu v polohe Pod púsťou, kde použité prospekčné geofyzikálne metódy (J. Tirpák, M. Gajdoš) indikovali na viacerých miestach sídliskové, resp. výrobné objekty. Povrchový prieskum svedčil o osídlení v dobe halštatskej a v stredoveku. Pokračoval priebežne aj botanický prieskum výskytu antropofytných rastlín. Sledovali sa aj možnosti - v tomto prípade s negatívnym výsledkom - získať vzorky na peľovú analýzu (K. Szoboňová). Z výsledkov terénnych prieskumov v širšom okolí treba uviesť najmä haldy a pingy v priestore zaniknutého sídliska so zvyškami plužín (poloha Pod duby asi 2 a 1/2 km severovýchodne od skúmanej lokality). Zaujímavý je aj nález pece na pálenie vápna v lesoch asi 600 m západne od rotundy. Tento objekt sa čiastočne preskúmal. Zdá sa, že patrí do 17. stor. Nie je vylúčené, že jeho aktívne používanie súvisí so stavebnou činnosťou pri rotunde v 17. stor., keď okrem nového zaklenutia sakrálnej stavby a dvoch prístavieb vznikla severne od kostola aj väčšia profánna (?) stavba.

Výsledky archeologického výskumu v polohách Jurko a Pod púsťou v roku 1977 možno zhrnúť nasledujúco:

1. Prakticky sa skončila odkrývka interiéru rotundy. Overil sa pritom vzájomný časový pomer štyroch zistených dlážok. Definitívne sa potvrdil názor, že najstaršia z nich (zhotovená z vápennej polevy) súvisí s predrománskou stavebnou fázou kostola; je súbežná s dvoma spodnými vrstvami omietok na nadzemnom murive, t. j. omietok so stopami nástenných malieb. V rámci najstaršej stavebnej fázy uskutočnila sa v rotunde istá - bližšie nám neznáma - stavebná úprava, ktorú indikuje druhá vrstva omietky.

2. Preskúmal sa interiér veže, ktorá bola pristavaná k západnej strane rotundy v 17. stor. Potvrdila sa indícia, že pôvodný vstup do rotundy bol zo západnej strany. Počas renesančnej prestavby v 16. stor., a najmä v súvise s výstavbou veže, sa vchod výrazne rozšíril a dostal nové ostenia. Z pôvodného vstupu, ktorý mal šírku cca 80 cm, sa zistili len nepatrné stopy na úrovni koruny základov.

V priestore veže sa odkryli štyri stredoveké hroby, z nich dva boli pod náhrobnými balvanmi. Hroby boli porušené základmi veže, resp. náhrobné balvany v primárnej polohe boli zakomponované do muriva základov.

3. Severozápadne od rotundy sa preskúmala ďalšia časť kostolného cintorína. Odkrylo sa 22 hrobov. V profiloch sektorov sa dali výrazne rozpoznať dva výškové horizonty terénu: pôvodná stredoveká úroveň a navážka, ktorá vznikla v súvise s výstavbou veže v 17. stor. Na skúmanej ploche sa odkrylo ďalších 22 hrobov. Z preskúmaných kostier len so štyrmi sa našli ozdoby tela (esovitá záušnica, prstene), ktoré ich zaraďujú do 11. až na začiatok 13. stor. Uvedená profilácia terénu však svedčí o tom, že aj prevažná väčšina nálezmi nedatovaných hrobov bola zahĺbená ešte do terénu so stredovekou výškovou niveletou.

V súvise s dĺžkou pochovávania pri kostole musí sa poopraviť pôvodná domnienka, že s mladšími stavebnými fázami kostola sa pochovávanie už vôbec nespája. Najmenej traja mŕtvi boli totiž pochovaní už do terénu pri veži, vyvýšeného navážkami; jeden z hrobov bol dokonca datovaný aj mincou z konca 17. stor. Tieto novoveké hroby sa líšia od stredovekého cintorína tým, že sú v nich zreteľné doklady truhiel (zvyšky dreva a klince). Ukazuje sa teda, že vysvätený priestor okolo kostola sa niekedy použil na pochovávanie, aj keď oficiálne išlo už len o kostolík s pustovňou, prípadne so školou pri nej. Takéto prípady novovekého pochovávania boli však zrejme veľmi zriedkavé a v podstate nelegálne.

Uvedená časť cintorína poskytla zaujímavé údaje o stavebnom vývoji rotundy. Na úrovni stredovekého terénu je hrubá vrstva deštruovaného stavebného materiálu z rotundy. Súčasne sú tam zvyšky po koncentrácii materiálu na novú stavebnú činnosť. Do tejto úrovne sa zahĺbila aj jedna z početných jám na miešanie malty. Jej zahĺbenie a použitie spájame s renesančnou úpravou ("znovupostavením") kostola. Jama je porušená práve novovekým hrobom s mincou z konca 17. stor.

Barokovou planírkou sa terén zrovnal a zvýšil o 10-60 cm. V tejto úrovni sa odkrylo tiež niekoľko jám na miešanie malty, resp. na samostatné uloženie malty a piesku.

Na sledovanom úseku cintorína sa skúmalo pokračovanie už známej stredovekej priekopy severne od rotundy. Priekopa bola úplne zasypaná tiež zrejme až v 17. stor.

V okolí rotundy sa v nadväznosti na odkrývku zahĺbeného príbytku z 10.-11. stor. sledovala problematika osídlenia vyvýšeného ostrohu s rotundou. Halštatské osídlenie dokumentoval výrazný črepový materiál. Dôležitý pre tento horizont osídlenia je však najmä nález bronzového krížového kovania z ohlávky konského postroja. Ide o dosiaľ prvý predmet tohto druhu nájdený na území Slovenska.

Stredoveký horizont osídlenia bol na všetkých skúmaných úsekoch zastúpený ojedinelými nálezmi zlomkov keramiky; miestami sa zistila aj súvislejšia kultúrna vrstva. Sídliskové objekty sa však nenašli.

4. Rozsiahla plošina v polohe Pod púšťou sa skúmala na viacerých úsekoch. Priečnym rezom v orientácii JZ-SV a dĺžke 80 m sa preskúmala depresia a obidve na ňu sa pripájajúce terasy. Pretiahnutú depresiu považujeme zatiaľ - a geofyzikálne merania J. Tirpáka túto možnosť podporujú - za pravdepodobný žľab po niekdajšom potoku, ktorý bol zrejme v 17. stor. odvedený iným smerom. Možný interpretačný variant - súvislosť depresie s fortifikáciou, resp. predpoklad, že ide o možnú umelú priekopu - sa nepotvrdil.

Náročný rez depresiou spresnil naše poznatky o vývoji hydrografických pomerov v polohe Pod púšťou. Potok v tomto koryte pretekal len v dobe halštatskej. V rámci vývoja v HB-HC sa rozpoznali v profile rezu tri horizonty osídlenia. Pravdepodobne s druhým horizontom je spojená úprava obidvoch brehov potoka. Z veľkých kameňov poukladaných až v niekoľkých radoch nad sebou vytvorilo sa kompaktné vymedzenie vodného toku v šírke asi 1 m. Takto sa spevnil aj podmokrený terén v okolí potoka. Je pravdepodobné, že takáto koncentrácia vodných zdrojov do jedného prúdu súvisí s výrobnou činnosťou. Aj keď charakter tejto výroby zatiaľ bližšie nepoznáme, svedčia o nej intenzívne prepálené vrstvy najmä na západnom svahu pri potoku. Na obidvoch stranách potoka sa odkryli halštatské sídliskové objekty. Z nich najdôležitejší je zahĺbený príbytok v rohu s pecou obloženou kameňmi. Na obloženie pece sa použil o. i. aj fragment z tretieho žarnova.

Ukázalo sa, že v stredoveku potok už depresiou nepretekal. Kultúrna vrstva s materiálom z 9.-12. stor. prechádza ponad koryto potoka bez prerušenia. Zníženú frekvenciu stredovekých nálezov v nižšie položených častiach depresie možno vysvetliť močaristým rázom terénu. Na svahoch terasy z obidvoch strán sa však zistili zvyšky objektov súvisiacich so stredovekým sídliskom. Juhozápadne od depresie to boli dve okrúhle zásobné jamy a úzka hrotitá priekopa, severovýchodne od depresie cisterna, kde sa zrejme sústreďovala voda z blízkych pramienkov, alebo z potoka, ktorý sa v porovnaní s korytom z halštatského obdobia posunul v týchto miestach asi o 60 m severovýchodne. Cisterna mala štvorcový pôdorys a hĺbku takmer 2 m. Vnútri sa zachovali stopy zrubovej konštrukcie.

Na severovýchodnej strane od skúmanej depresie sa zistil aj súvislý pás kamennej deštrukcie; tento by mohol súvisieť s fortifikačným zariadením (nízky val).

Vzájomné časové relácie medzi jednotlivými stredovekými objektmi zistenými pri reze depresiou nemožno jednoznačne stanoviť, lepšie výsledky sa v tomto smere dosiahli pri plošnej odkrývke juhozápadne od uvedenej terénnej preliačiny. Na ploche vyše 700 m^2 sa zistili dve stredoveké sídliskové fázy. Staršiu z nich reprezentujú črepy patriace rámcovo do 9. stor. Spájať však objekty priamo s touto fázou zatiaľ nemožno. Zistená stratigrafická situácia nasvedčuje tomu, že v týchto miestach už v stredoveku došlo k výrazným zmenám vo výškových reláciách. Najmä možné splavy z návršia do depresie denudovali terén. V súčasnosti sa nachádza nad skalnatým podložím na návrší len asi 30-40 cm pôdy, kým v depresii výška nánosov dosahuje vyše 2 m.

Na základe tohto zistenia považujeme na návrší za momentálne najstaršie štyri zahĺbené objekty kruhového pôdorysu; ich horná časť bola takmer v celej výške zničená. Polovica spodnej časti tvorila akési šikmé poldno, druhá polovica bola valcovito zahĺbená. Spodné časti jám boli zahĺbené do zvetraného drobivého kamenného podložia, takže morfologické detaily bolo veľmi ťažko sledovať. Celkove sa však konštrukciou objekty veľmi podobajú na jamy na pálenie dechtu z 9.-11. stor., ktoré sa odkryli v Bojniciach (Bialeková 1962) a Koši (Remiášová - Ruttkay 1967) na hornom Ponitrí. Tento predpoklad treba spresniť ďalším výskumom a prírodovednými expertízami. Ak by však išlo skutočne o pece na pálenie dechtu, tak v tom prípade by ďalšie stredoveké objekty na návrší museli byť rozhodne z mladšej fázy. Odplavením pôdy zanikli totiž horné lievikovité "spaľovacie" časti dechtárkych jám a ďalšie objekty boli už vybudované na takomto zníženom teréne. Zásyp jám obsahoval len sporadické chronologicky málo výrazné stredoveké črepy.

Mladší horizont bol zastúpený výraznejším materiálom. Okrem zahĺbených odpadových jám patrí k nemu dvojpriestorový objekt, pec vo voľnom priestore a viacero kameňmi obložených kolových jám a ďalších rôznych zhlukov kameňov. Riešenie pôdorysných a konštrukčných vzťahov tejto poslednej skupiny objektov si žiada rozšíriť plošnú odkrývku.

Dvojpriestorový objekt bol postavený na úrovni terénu, mal zrubovú konštrukciu a dlážku vyštetovanú menšími kameňmi. Pozostával zo štvorcového priestoru, na ktorý sa z jednej strany pripájala malá obdĺžniková miestnosť. Ohnisko sa v objekte nezistilo. Významné je určenie funkcie menšej miestnosti; uprostred nej ležali v polohe in situ na sebe stator i rotor z rotačného žarnova, a to nad jamkou, v ktorej sa pôvodne sústreďovala zomletá múka. V blízkosti objektu sa odkryla veľká pec okrúhleho pôdorysu s dnom, stenami a kupolou vymazanými hlinou. Podobné pece, umiestnené v príbytkoch a neraz vo voľnom priestore, sa dlho dávali do súvisu výlučne so staromaďarským etnikom a s polonomádsko-pastierskym spôsobom života obyvateľstva nížinných častí Karpatskej kotliny až do 13. stor. Po odkrytí pece s podobnou konštrukciou na Pohansku pri Břeclavi (záznam z odbornej komisie v r. 1976 na výskumnom úseku vedenom J. Vignatiovou) a posledne aj na Slovensku v Slovenskej Novej Vsi (Pavúk - Minář 1977) sa však ukazuje, že konštrukcia pecí podobného typu je nadetnický fenomén a poznali ju aj Slovania v 9.-11. stor. Mladší stredoveký horizont datuje početný črepový materiál do 11. až prvej polovice 13. stor.

Na ďalších častiach plošiny sa realizoval sondážny zisťovací výskum. Zistilo sa, že svah medzi ostrohom s rotundou a plošinou polohy Pod púšťou nebol výraznejšie osídlený. Na ohybe, ktorým svah prechádza do plošiny, sa odkryli sídliskové objekty s materiálom rámcovo datovaným do 12. stor.

Na inej časti polohy Pod púšťou sa zistili dva takmer rovnostenné, priamočiaro prebiehajúce žľaby zahĺbené do skalného podložia; ich šírka je cca 30, resp. 50 cm. V širšom z nich boli aj stredoveké črepy. Ide pravdepodobne o žľaby na zapustenie palisád. Sledovanie ich priebehu a funkcie v rámci vývoja stredovekého sídliska je dôležitou úlohou ďalšieho výskumu.

Ak zosumarizujeme výsledky výskumu v Nitrianskej Blatnici za rok 1977, zistíme prekvapujúcu intenzitu a dôležitý charakter halštatského osídlenia v polohe Pod púšťou. Dosiaľ sme halštatský horizont na ploche skúmaného sídliska považovali skôr za periférny vo vzťahu k opevnenému sídlisku na svahoch vrchu Marhát. Pokiaľ ide o stredoveké osídlenie, ukazuje sa, že zánik osady, primárnej funkcie kostola i kostolného cintorína sa odohral najskôr v prvej polovici 13. stor. K datovaniu počiatkov osídlenia neposkytuje však zatiaľ terénna situácia jednoznačné pramenné podklady. V každom prípade črepový materiál patriaci rámcovo do 9.-10. stor. nasvedčuje tomu, že ďalší výskum sídliska môže priniesť o. i. aj významné nálezy k datovaniu rotundy.

Rozsah a štruktúra osídlenia nastolili komplikovanejšiu výskumnú problematiku než bolo možné spočiatku očakávať. Už aj z demografického hľadiska je zaujímavý fakt, že namiesto malého sídliska, aké sme predpokladali podľa počtu hrobov malého kostolného cintorína, objavuje sa teraz zrejme pomerne veľké sídlisko. V súlade s touto konštatáciou vystupuje do popredia popri zistenom poľnohospodárstve a pravdepodobnom železiarstve a dechtárstve aj otázka ďalších oblastí výroby tvoriacich hospodársku základňu skúmanej osady a iných zaniknutých osád vysunutých v rámci mikroregiónu do pomerne vysokých polôh.

L i t e r a t ú r a

BIALEKOVÁ, D. 1962: Slovanské príbytky a dechtárske jamy v Bojniciach. Archeologické rozhledy, 14, s. 823-824, 827-841.

PAVÚK, J. - MINÁČ, V. 1977: Neolitické, eneolitické a stredoveké osídlenie vo Voderadoch a v Zelenči. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v r. 1976. Nitra, s. 225-228.

REMIÁŠOVÁ, M. - RUTTKAY, A. 1967: Zisťovací výskum v Koši. Slovenská archeológia, 15, s. 455-464.

RUTTKAY, A. 1975: Novoobjavená včasnostredoveká rotunda a zaniknutý sídliskový región v Inoveckom pohorí pri Nitrianskej Blatnici. Vlastivedný časopis, 24, s. 97-100.

RUTTKAY, A. 1977: Výskum zaniknutého včasnostredovekého sídliska, architektúry a pohrebiska pri Nitrianskej Blatnici v roku 1976. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v r. 1976. Nitra, s. 243-251.

ERGEBNISSE DER WEITEREN GRABUNGSETAPPE IN NITRIANSKA BLATNICA. In Anknüpfung an die fortlaufende Untersuchung der vorromanischen Architektur,

des Kirchenfriedhofes und der Siedlung richtete sich die Untersuchung im J. 1977 auf folgende Probleme:

1. Beglaubigung von Fussböden im Interieur der vorromanischen Rotunde: Der älteste von den vier Fussböden ist mit dem ursprünglichen vorromanischen Bau zeitgleich und hängt auch mit den zwei unteren Wandverputzschichten mit Spuren von polychromer figuraler Malerei zusammen. Es ist evident, dass im Rahmen der Bauentwicklung der Kirche drei Haupt- und vier teilweise Adaptierungen erfolgten. Davon gehört zum frühmittelalterlichen Horizont nur eine Bauphase und eine Adaptierung. Zum Untergang des frühmittelalterlichen Baues kam es am ehesten in der ersten Hälfte des 13. Jh., und bis zum 16. Jh. ist hier ein funktioneller Hiatus deutlich, im Laufe dessen der Bau verfiel.

2. Untersuchung des Turminterieurs: Festgestellte Spuren des ursprünglichen Einganges in die Rotunde, der von dem Turm aus dem 16.-17. Jh. überdeckt wurde. Im Interieur des Turmes lagen unter Grabsteinen Gräber aus dem 11.-12. Jh.

3. Abdeckung des Kirchenfriedhofes: Man verfolgte den Randteil des Friedhofes nordwestlich der Rotunde. Es wurden 22 Gräber freigelegt. Während der Benützung des Friedhofes wurde ein breiter Graben um die Rotunde eingetieft, von dem einige Gräber geschnitten wurden, aber der Graben selbst ging schon im Laufe des 12.-13. Jh. unter. In der Nähe der Rotunde wurden mehrere Gruben zur Mörtel-, Sand- und Kalkbereitung freigelegt. Sie hängen mit den verschiedenen Adaptierungsetappen der Kirche zusammen.

4. Untersuchung der frühmittelalterlichen Besiedlung der Fundstelle. In der Flur Pod pústou wurde eine Flächenabdeckung aus dem 9.-12. Jh. fest. Auf der untersuchten Fläche befanden sich Spuren von Steindestruktionen, die wahrscheinlich einen Wall und eine quadratische Zisterne mit Holzkonstruktion andeuten. An einer anderen Stelle deckte man zwei parallele Palisadenrinnen ab; sie bilden zwei Zeithorizonte. Auf einer weiteren Fläche stiess man auf vier Öfen zur Teerbrennung, einen einräumigen Blockbau mit selbständigem Anbau, in dem sich ein Mahlstein befand, und auf einen Lehmkuppelofen. Man ergrub aussederdem mehrere Abfallgruben. Durch die Grabung wurde die Existenz von weiteren Objekten angedeutet, die jedoch erst in der nächsten Saison abgedeckt werden. Es handelt sich hier vor allem um ein wichtiges Problem - um die Situierung der Eisenproduktion, deren Spuren bei der Grabung schon mehrmals auftauchten.

5. Urzeitliche Besiedlung der Fundstelle: In der Flur Jurko und Pod pústou kamen hallstattzeitliche Siedlungsobjekte zum Vorschein. Der anspruchsvolle Schnitt durch die Depression in der Flur Pod pústou, die ursprünglich ein Bach durchfloss, ermöglichte es, im Rahmen der Entwicklung der Stufen HB-HC drei Horizonte zu unterscheiden.

6. Begehungen und Grabungen in der nahen Umgebung: Man setzte die Begehungen des umliegenden Považský Inovec-Waldstreifens fort. Ungefähr 500 m von der Rotunde entfernt wurde ein spätmittelalterlicher Ofen zur Kalkbrennung festgestellt und teilweise untersucht. Auf einer 12 km^2 grossen

Fläche stellte man auch vier Stellen mit Spuren von Siedlungswüstungen fest, eingehend dokumentierte man aufgegebene mittelalterliche Äcker und wahrscheinliche Pinge als mögliche Belege über ehemaligen Tagbau von Limonit.

7. Die Grabungsergebnisse wurden bei systematischer Ausnützung der Möglichkeiten der interdisziplinären Zusammenarbeit erreicht. Im J. 1977 muss vor allem der Anteil der Geophysik bei der Realisierung der Grabungsaufgaben und der Archäobotanik bei der Darstellung der ursprünglichen ökologischen Verhältnisse auf der Fundstelle positiv bewertet werden.

NÁLEZ HABÁNSKÉ KERAMIKY V SOBOTIŠTI

Miloš Říha

V bývalém habánském dvoře v Sobotišti (okr. Senica), na soukromém pozemku před domem čp. 129, porušil na jaře 1976 majitel S. Hyža výkopem jámy na čerpadlo objekt s novověkým střepovým materiálem. L. Košinár, ředitel ZDŠ v Sobotišti, o nálezu informoval pracovníka Záhorského múzea v Skalici. Na místě byl proveden záchranný výzkum, který pokračoval i v roce 1977.

Výzkumem bylo zjištěno, že výkop narušil habánskou skládku výrobního odpadu, využívanou sobotišťskými hrnčíři a džbánkaři z několika mistrovských dílen během několika let v polovině 17. století. Kulturní vrstva obsahovala hlavně keramiku - hrnčířskou, džbánkařskou, v menší míře kamnářskou. Jedná se téměř výhradně o polotovary z různých fází výroby, což umožní studovat výrobní stránku habánské keramické produkce. Data na hrnčířské a džbánkařské keramice vyplňují relativně krátké časové období 1651-1661, s jedinou výjimkou (1641), která má však charakter používaného a odloženého materiálu. Nález dalších třiceti značek je významným příspěvkem k tolik potřebné identifikaci některých habánských mistrů. Z ostatního nekeramického materiálu jsou zastoupeny skleněné výrobky (nehabánské), řezané polotovary na kostěné knoflíky, špendlíky, další kovové předměty, popel, struska a kosti.

Získané poznatky potvrzují a v mnohém doplňují výsledky předválečného výzkumu H. Landsfelda (srv. např. Landsfeld 1950, s. 90, 186-187, tab. za str. 32 - příloha 6 dole) a umožňují vypracovat podrobnější typologii produkce habánských hrnčířů a džbánkařů v Sobotišti v polovině 17. století.

Literatura

LANDSFELD, H. 1950: Lidové hrnčířství a džbánkařství. Praha.

EIN FUND VON HABANER KERAMIK IN SOBOTIŠTE. Das Záhorské Museum in Skalica führte die Untersuchung eines gestörten neuzeitlichen Objektes in Sobotište (Bez. Senica) im Viertel Haushaben durch. Das Objekt war ungefähr in den J. 1651-1661 eine Ablagerungsstätte von Abfall bei der Keramikproduktion der Habaner Töpfer und Krugmacher. Es sind dort vor allem Fragmente der Halbfabrikate von Topf- und Krugformen aus verschiedenen Produktionsphasen vertreten.

NEOLITICKÉ SÍDLIŠTĚ U OBCE RADOŠOVCE

Miloš Ř í h a

Od jara 1976 provádí Štátna melioračná správa v Senici stavbu malé vodní nádrže o kapacitě 830 000 m^3 na katastru obce Radošovce (okr. Senica), v poloze Strážnické diely. Nádrží bude zatopena plocha cca 16,5 ha v údolí Kovalovského a Podhlbokého potoka.

Asi 200 m směrem od tělesa budované hráze byly povrchovým průzkumem zjištěny objekty s lineární keramikou. 10 m dlouhá a 1 m široká sonda ve směru V-Z zachytila 3 exploatované hliníky s keramickým materiálem mladší fáze této kultury. Lokalita leží na okraji území, které bude v roce 1979 zatopeno.

V inundačním území budované nádrže, ve východním svahu mezi Kovalovským a Podhlbokým potokem, těžil bagr zem potřebnou pro stavbu tělesa sypané hráze. Buldozer, stahující povrchovou vrstvu ornice, odkryl řadu objektů nepravidelného tvaru. Záchranný výzkum byl veden sektorovou metodou na ploše 30 m^2. Objekty 1-6 byly opět patrně exploatované hliníky. Obsahovaly inventář kultury s lineární keramikou, střepový materiál, štípanou i broušenou kamennou industrii. Výzkumem se nepodařilo odkrýt kůlové jamky. Vzhledem k tomu, že sídliště je poměrně rozsáhlé (na základě povrchového sběru cca 3000 m^2) a bagrování zeminy ho narušilo jen částečně, umožní konkrétnější závěry další výzkum.

NEOLITHISCHE SIEDLUNG BEI DER GEMEINDE RADOŠOVCE. Auf der Baustelle der kleinen Wasserstauanlage im Gemeindekataster von Radošovce (Bez. Senica) in der Flur Strážnické diely wurden neolithische Siedlungsobjekte gestört. Ein Rettungsgrabung auf der gefährdeten Lokalität ermöglichte es, die Siedlung in die jüngere Phase der Kultur mit Linearkeramik zu datieren.

ODBER VZORIEK NA PEĽOVÚ ANALÝZU

Katarína S z o b o ň o v á

Od roku 1976 sa v oddelení pomocných vied Archeologického ústavu SAV buduje odvetvie botaniky - palynológia.

Kvitnúce rastliny produkujú každý rok veľké množstvo peľových zrniek a výtrusných spór, ktoré sa dostávajú do ovzdušia. Iba malá časť peľových zrniek a spór vykoná funkciu, na ktorú je určená, že sa totiž dostane na bliznu toho istého druhu, vyklíči na nej a oplodní vajíčko. Ostatná prebytočná väčšina sa usadzuje na rôznych miestach zemského povrchu. Na miestach, kde sa z vodného prostredia usadzuje nejaký sediment, padajú doňho a konzervujú sa. Takýmto sedimentom môže byť rašelina, travertín, organické bahno a iné. Na peľovú analýzu sa zo sedimentov odoberajú vzorky v menších vrstvičkách (1-20 cm nad sebou) od dna k povrchu, z ktorých sa v laboratóriu chemickou cestou izolujú peľové zrnká a spóry. Z celkového percentuálneho zastúpenia peľových zrniek a spór jednotlivých druhov alebo čeľadí sa zhotovujú peľové diagramy, pomocou ktorých možno rekonštruovať porast širokého okolia miesta odberu vzoriek. Získavajú sa tak poznatky o prostredí, ktoré obklopovalo človeka, o veku a dĺžke trvania sídlisk, kontinuite a diskontinuite osídlenia v určitých obdobiach, o spôsobe poľnohospodárstva a o plodinách, ktoré sa na rôznych vývojových stupňoch ľudskej spoločnosti pestovali.

V roku 1977 sa odoberali vzorky na peľovú analýzu na týchto lokalitách:

B o j n i c e (okr. Prievidza)

Vzorky na peľovú analýzu sa odoberali na lokalite Bojnice III z 12 m vysokej travertínovej steny vľavo od hlavnej brány zámku. Spolu sa odobralo 44 vzoriek, zatiaľ nie sú spracované.

H r a b u š i c e (okr. Spišská Nová Ves)

Na rašelinisku pri obci Hrabušice sa odoberali vzorky na peľovú analýzu z dvoch sond (h. 140 a 150 cm). Odoberali sa po 10 cm vrstvičkách lopatkou i komorovou sondou. Po spracovaní rašelinného materiálu sa výsledky použijú na rekonštrukciu rastlinnej pokrývky Spišskej kotliny, kde sa nachádzajú viaceré archeologické lokality, napr. Spišské Tomášovce, Spišský Štvrtok a iné.

N i t r i a n s k a B l a t n i c a (okr. Topoľčany)

Na stredovekej archeologickej lokalite v polohe Jurko sa uskutočnilo botanické pozorovanie a odobrali sa aj vzorky na peľovú analýzu (po 5 cm nad sebou) z dvoch sond hlbokých 60 cm. Vzorky sa spracúvali acetolýzovou metódou podľa Erdtmana. Výsledky rozboru boli negatívne, ani v jednej vrstve (hnedá lesná pôda) sa peľové zrnká nezachovali.

P l a v e c k ý Š t v r t o k, Bezedné (okr. Bratislava-vidiek)

V prírodnej rezervácii v Bezednom pri Plaveckom Štvrtku, kde sú vyvinuté jelšové a močaristé spoločenstvá, sa odoberali vzorky z vrchnej vrstvy rašeliniska za účelom rekonštrukcie rastlinnej pokrývky v období od začiatku nášho letopočtu. Akcia sa realizovala v súvislosti s výskumom rímskeho tábora v Stupave. Vzorky na peľovú analýzu sa odoberali po 5 cm nad sebou z dvoch sond hlbokých 50 cm. Spracúvali sa acetolýzovou metódou podľa Erdtmana. Pretože sa v nich našlo iba niekoľko peľových zrniek rodu Pinus, čeľade Poaceae a spóry, pokladajú sa za sterilné vzorky, z ktorých nemožno urobiť peľový diagram.

Lokalita Bezedné je v mieste odberu vzoriek (pred železničnou traťou) odvodňovaná a postupne premieňaná na poľnohospodársku pôdu. Peľové zrnká pravdepodobne odplavila voda, vo vzorkách sa nezachovali.

S v o d í n (okr. Nové Zámky)

Na eneolitickej lokalite vo Svodíne nie je na odber vzoriek vhodná pôda, preto sa vzorky odoberali asi 6 km od Svodína, pri obci Gbelce, z dvoch sond. Zatiaľ nie sú spracované.

V e ľ k ý S l a v k o v (okr. Poprad)

Na archeologickom výskume epipaleolitického sídliska (świderien) vo Veľkom Slavkove sa odoberali vzorky na peľovú analýzu z troch sond. Charakter pôdy v sondách nasvedčoval tomu, že peľové zrnká sa v nej nemohli zachovať, čo potvrdilo aj spracovanie materiálu v laboratóriu.

V budúcnosti bude potrebné pri odbere vzoriek na palynologické účely viac sa zamerať na kvalitu a charakter pôdy v mieste odberu. Pokiaľ to bude možné, budú sa vzorky odoberať len z rašelinného materiálu nachádzajúceho sa v blízkosti archeologických výskumov, pretože tento najskôr zaručuje skonzervovanie peľových zrniek a spór.

PROBENENTNAHME FÜR POLLENANALYSE. In der Abteilung der Hilfswissenschaften des Archäologischen Institutes der SAW zu Nitra besteht seit 1976 auch eine botanische Arbeitsstelle - die Palynologie. Im Labor wurden mit der Acetolysenmethode nach Erdtman die Proben für die Pollenanalyse aus folgenden Fundstellen bearbeitet: Plavecký Štvrtok, Flur Bezedné (Bez. Bratislava-Land), Nitrianska Blatnica (Bez. Topoľčany) und Veľký Slavkov (Bez. Poprad). Die Ergebnisse waren negativ, in keiner Probe hatten sich Pollen erhalten. Die Proben von den Fundstellen Svodín (Bez. Nové Zámky), Bojnice (Bez. Prievidza) und Hrabušice (Bez. Spišská Nová Ves) werden im J. 1978 analysiert werden.

NÁLEZ LEMEŠA V ALEKŠINCIACH

Peter Š a l k o v s k ý

V septembri 1977 našiel J. Tehlár, agronóm JRD v Alekšinciach (okr. Nitra) v záhradách JRD juhovýchodne od obce, v polohe Gecovské (neďaleko od skupiny osamelo stojacich borovíc), symetrický železný lemeš. Nález odovzdal pracovníkom Archeologického ústavu SAV v Nitre.

Pomerne dobre zachovaný symetrický železný lemeš listovitého tvaru s max. d. 13,7 cm má max š. pracovnej časti 7,9 cm a rozpätie lalokov tuľajky 6,8 cm; pracovná časť je mierne vypuklá, hrot čiastočne zaoblený (obr. 113). Rozmermi by lemeš patril k mladším exemplárom tohto typu. Jeho tvar naznačuje, že bol zrejme súčasťou radla, ktoré pracovalo v horizontálnej polohe. Vyvinutou formou pracovnej časti sa lemeš zaraďuje k relatívne vyspelejším nálezom. Podľa analógií by mohol patriť do slovanského obdobia, avšak v okolí miesta nálezu sa vyskytol početný črepový materiál z doby rímskej (2. stor. n. l.), a preto otázku bližšieho datovania nálezu nechávame zatiaľ otvorenú.

FUND EINER PFLUGSCHAR IN ALEKŠINCE. Die Mitarbeiter des Archäologischen Instituts der SAW zu Nitra gewannen eine symmetrische Pflugschar von entwickelter Form (Abb. 113), die im Herbst 1977 in den Gärten der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft in Alekšince (Bez. Nitra) südöstlich der Gemeinde gefunden wurde. Ihrer Form nach könnte die Pflugschar auch in die slawische Zeit gehören, aber in der Umgebung ihrer Fundstelle befand sich auch zahlreiches römerzeitliches Scherbenmaterial (2. Jh. u. Z.).

SÍDLISKO LENGYELSKEJ A MAĎAROVSKEJ KULTÚRY V NOVÝCH SADOCH-ČABE

Peter Š a l k o v s k ý

Pri scelovacích a kultivačných prácach na okraji vyvýšeniny Čabská kopanica (pri poľnom moste nad železničnou traťou Zbehy - Leopoldov) v katastri obce Nové Sady-Čab (okr. Nitra) v januári 1977 bol buldozérom znížený terén asi o 0,5 m. Na základe hlásenia agronóma miestneho JRD M. Štefanku vykonal tu autor tohto príspevku obhliadku.

Na miernej vyvýšenine sa na ploche asi 20 x 10 m črtali v žltohnedom podloží pôdorysy piatich kruhovitých objektov s priemerom 0,5-1,5 m, zrejme kultúrne jamy bližšie neurčiteľného charakteru, a pôdorys obdĺžnikového objektu

s rozmermi cca 3 x 2 m - pravdepodobne sídliskový objekt s obytnou či dielenskou funkciou. Výplň objektov na povrchu tvorila čiernohnedá zem miestami zmiešaná s úlomkami mazanice a črepmi.

Črepový materiál získaný povrchovým zberom patrí lengyelskej a maďarovskej kultúre. Pretože zem bola zamrznutá, nebolo možné získať vzorky črepov z každého objektu. Keramické zlomky nájdené vo vrchnej časti jednej kultúrnej jamy patrili maďarovskej kultúre.

SIEDLUNG DER LENGYEL- UND MAĎAROVCE-KULTUR IN NOVÉ SADY-ČAB. Bei Verkoppelungs- und Kultivierungsarbeiten im Gemeindekataster von Nové Sady-Čab (Bez. Nitra) in der Flur Čabská kopanica wurde das Terrain im Januar 1977 etwa um 0,5 m gesenkt. Bei einer Geländebegehung stiess hier der Autor auf einer Fläche von ca. 20 x 10 m auf fünf Kulturgruben kreisförmigen Grundrisses von 0,5 bis 1,5 m Durchmesser und auf ein Siedlungsobjekt von ca. 2 x 3 m Ausmass. Das aufgelesene Scherbenmaterial gehört der Lengyel- und Maďarovce-Kultur an.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA GUDERNOVEJ ULICI V NITRE

Peter Š a l k o v s k ý

V apríli až júni roku 1977 realizoval Archeologický ústav SAV v Nitre záchranný archeologický výskum troch polôh na Gudernovej ulici, v strede mesta Nitry, na miestach predpokladaného veľkomoravského hradiska. Vedúcim výskumu bol B. Chropovský, terénne práce viedol autor tohto príspevku.

S t a v e n i s k o S t a v o p r o j e k t u

Výskum sa zameral na sondážne preskúmanie plochy ohrozenej zemnými úpravami na mieste plánovanej výstavby prevádzkovej budovy Stavoprojektu. Celkove sa ôsmimi sondami preskúmala plocha cca 270 m^2. Práce na výskume boli značne náročné, pretože po asanácii intenzívnej novovekej zástavby tu zostali deštruované i celé základy domov, podlahy, pivnice, oporné múry, kanalizácia a iné stavebné zvyšky. Ručné prekopávanie novovekých deštrukcií bolo namáhavé a neefektívne, a preto sa pri hĺbení väčšiny sond použil bager Bielorus.

Pretože zvetrané vápencové podložie tu bolo pomerne plytko (v hĺbke 0,5-2 m), vrstvy nad ním boli veľmi deštruované a premiešané novovekými stavebnými zásahmi. Napriek tomu sa v niektorých sondách podarilo zachytiť výraznú stredovekú kultúrnu vrstvu a malý zahĺbený stredoveký objekt zrejme hospodárskeho charakteru.

Rekonštruovaná nádoba (obr. 114: 2) a zlomky z hrncovitých nádob s vyšším, lievikovite nasadeným hrdlom a vodorovne zrezaným okrajom, zdobené jednoduchými

rytými vlnovkami alebo závitnicami a fragmenty z obyčajných (obr. 114: 1) i tuhových zásobnicových nádob s výrazne zosilneným a von vytiahnutým okrajom, zdobené hrubým pásovaním alebo horizontálnym radom šikmo zasadených kvapkovitých vrypov na rozhraní vydutia a hrdla, umožňujú datovať objekt predbežne do 11. stor. V kultúrnych vrstvách prevládal zlomkovitý keramický materiál z 10. -11. storočia s výraznejším zastúpením materiálu z 11. stor. (obr. 114: 3). V mladších sídliskových vrstvách bol okrem recentných nálezov viac zastúpený hlavne črepový materiál i rekonštruovateľné nádoby zo 16.-17. stor. (obr. 114: 5, 6).

S t a v e n i s k o Š t á t n e h o a r c h í v u

Na mieste plánovanej výstavby Štátneho archívu bola piatimi sondami preskúmaná plocha cca 110 m^2. Na prekopávanie horných vrstiev s deštrukciami novovekého stavebného materiálu bol použitý bager. Nevýraznú staršiu kultúrnu vrstvu (staršie obdobie novoveku?) sme zistili iba v jednej sonde. V ostatných sondách bol výsledok výskumu negatívny, pretože zvetrané skalnaté podložie tu na väčšine plochy siahalo až do hĺbky 30-10 cm pod dnešný povrch.

P l o c h a s e v e r n e o d P r i o r u

Zisťovacou sondou pri obchodnom dome Prior bola preskúmaná plocha asi 30 m^2. Pod 1-1,3 m hrubou vrstvou recentných stavebných navážok sa zistila stredoveká kultúrna vrstva a odkryli sa dva zahĺbené sídliskové objekty nepravidelného tvaru, funkčne zatiaľ bližšie neurčiteľné.

Fragmentárne keramické nálezy umožňujú rámcovo datovať túto vrstvu i objekty do 10.-12. stor.

V hĺbke 2,1 m bol objavený vykradnutý kostrový hrob (s rozmermi hrobovej jamy 170 x 70 cm) s kostrou orientovanou v smere Z-V a uloženou vo výrazne skrčenej polohe na pravom boku. Vykrádacia šachta bola umiestnená nad hornou polovicou tela, ktorá bola týmto zásahom porušená. Z pôvodnej výbavy mŕtveho sa zachoval iba malý zlomok bronzovej či medenej tyčinky pri hlave a malá hrncovitá nádobka s mierne von vyhnutým okrajom a rovným dnom, uložená pri nohách kostry (obr. 114: 4).

Spôsob pochovania, orientácia i keramický milodar umožňujú datovať tento hrob do staršej doby bronzovej (nitrianska kultúra?).

RETTUNGSGRABUNG IN DER GUDERNA-STRASSE IN NITRA. Im April bis Juni 1977 realisierte das Archäologische Institut der SAW zu Nitra eine Rettungsgrabung an drei durch Bauarbeiten bedrohten Stellen in der Umgebung der Guderna-Strasse im Stadtzentrum von Nitra (Bez. Nitra). An der geplanten Baustelle für das Unternehmen Stavoprojekt erfasste man aussereinem an Hand des Keramikmaterials ins 11. Jh. (Abb. 114: 1, 2) datierbaren eingetieften Siedlungsobjekt auch Besiedlungsschichten aus dem 10.-13. Jh. (Abb. 114: 3) und aus dem 16.-17. Jh. (Abb. 114: 5, 6). Am Bauplatz der geplanten Gebäude für das Staatliche Archiv waren die Grabungsergebnisse negativ. Durch einen Probeschnitt nördlich des Kaufhauses Prior wurde

eine mittelalterliche Besiedlungsschicht und zwei eingetiefte Siedlungsobjekte abgedeckt, die auf Grund der Keramikfunde vorläufig ins 10.-12. Jh. datierbar sind. Ausserdem entdeckte man hier ein ausgeraubtes Skelettgrab, das nach der Bettung und Orientierung des Toten wie auch nach den Keramikbeigaben (Abb. 114: 4) in die ältere Bronzezeit gehört.

OBJEKT ZO 17. STOROČIA V RIEČNICI

Ondrej Š e d o

V horskej doline Staňova rieka v chotári obce Riečnica (okr. Čadca) našiel F. Šmiček základy objektu. Nachádza sa na úpätí Macengovho vrchu, v polohe Záhradky, ktorú v budúcnosti zatopia vody priehrady Nová Bystrica. Na miernom lúčnatom svahu je veľmi dobre zreteľný pôdorys obytnej a hospodárskej budovy. Pri povrchu sa nachádzajú hrudky spálenej hliny. Podľa nálezov keramiky objekt datujeme do 17. storočia.

EIN OBJEKT AUS DEM 17. JH. IN RIEČNICA. Im Bergtal im Gemeindehotter von Riečnica (Bez. Čadca) fand man Fundamente eines Objektes, das aufgrund der Funde in das 17. Jh. datierbar ist.

PAZÚRIKOVÝ ÚŠTEP Z OCHODNICE

Ondrej Š e d o

Na severovýchodnom svahu vrchu Šerkov, v blízkosti vyústenia doliny, v ktorej leží obec Ochodnica (okr. Čadca) do údolia Kysuce, došlo pri rozorávaní medzí k porušeniu rozsiahlych plôch so sprašovou hlinou. Našiel sa tu pazúrikový úštep pokrytý výraznou bielou patinou, podľa ktorej ho môžeme s výhradami datovať do paleolitu.

EIN FEUERSTEINABSCHLAG AUS OCHODNICA. Im Gemeindehotter von Ochodnica (Bez. Čadca) fand man in der Nähe des Kysuca-Tales einen kleinen Feuersteinabschlag. Nach seiner markanten weissen Patina zu urteilen, kann dieser Fund in das Paläolithikum gewiesen werden.

SÍDLISKÁ PÚCHOVSKEJ KULTÚRNEJ SKUPINY V NESLUŠI

Ondrej Š e d o

V okolí dávnejšie známeho sídliska v polohe Kočí zámek v Nesluši (okr. Čadca) sa zistili ďalšie dve miesta s osídlením.

Kočí zámek je výraznejšou terénnou vlnou na temene horského chrbta medzi Neslušou a Rudinou. O 1500 m ďalej na západ sa na oráčinách našlo väčšie množstvo keramiky, ktorá sa vyznačuje pórovitým povrchom s jamkami po vápencových zrnkách.

Na roliach vo vzdialenosti 800 m na sever od Kočieho zámku (severozápadne od vrchu Pálenica) sú v oráčine zreteľné zhluky mazanice a prepálených hrudiek hliny. Nepočetné črepy pochádzajú z nádob, ktoré sa vyrábali z hliny zmiešanej s množstvom piesku.

Obe sídliská datujeme do laténskej fázy púchovskej kultúrnej skupiny.

SIEDLUNGEN DER PÚCHOVER KULTURGRUPPE IN NESLUŠA. Auf dem Gebirgskamm südlich von Nesluša (Bez. Čadca) erfasste man zwei bisher unbekannte Stellen mit Besiedlung aus der latènezeitlichen Phase der Púchover Kulturgruppe.

SÍDLISKO V POLOHE SULKOV V KYSUCKOM NOVOM MESTE

Ondrej Š e d o

Pri skrývke ornice pred výstavbou hospodárskych budov v polohe Sulkov v Kysuckom Novom Meste (okr. Čadca) sa porušilo doposiaľ neznáme sídlisko. Nachádza sa na pravom brehu potoka, ktorý pramení pod vrchom Tábor, pri úpätí Stránskeho vrchu.

Našiel sa tu pazúrikový úštep s nevýraznou patinou, ktorý nemôžeme presnejšie datovať (paleolit?). Ojedinele sa zistili hrubé atypické črepy, ktoré patria najskôr do laténskej fázy púchovskej kultúrnej skupiny.

Na celej splanírovanej ploche sa objavovali drobné stredoveké črepy, uhlíky a hrudky spálenej hliny. Našiel sa aj korálik z kobaltovomodrého skla. Výkop pre kanalizáciu v severnej časti sídliska prerezal dve jamy, ktoré vypĺňali uhlíky a kúsky prepálenej hliny.

Na južnom okraji osídlenej plochy sa podarilo odkryť pôdorys chaty a zachytiť okraj jamy, ktorá s ňou susedila. Chata bola plytko zahĺbená, s obdĺžnikovým pôdorysom (360 x 120 cm), orientovaná dlhšou osou v smere V-Z. V južnej

stene, v blízkosti JZ rohu, mala vchodový výklenok. V jeho blízkosti sa nachádzalo ohnisko (alebo pec?). Naprieč chatou prechádzal žliabok, ktorý ústil do jamy pri východnej stene. Z jamy sme mohli odkryť iba malú časť. Steny sa smerom dolu zošikmovali. Dno v hĺbke 70 cm pod úrovňou pôvodného terénu prekrývala vrstva plochých kameňov. Chatu a jamu vypĺňali uhlíky a spálená hlina. Vo vrstve nad touto výplňou sa v chate našlo niekoľko menších kusov železnej trosky. Keramika bola vyrobená na pomaly rotujúcom hrnčiarskom kruhu (nerovné steny, značky na dnách). Prevažuje hnedočervená a hnedá farba. Vo výzdobe sa uplatňuje závitnica a jednoduchá vlnovka, zriedkavo zväzky plytkých žliabkov.

Stredoveká keramika pochádzajúca zo Sulkova je datovateľná do 13.-14. storočia.

SIEDLUNG IN DER FLUR SULKOV IN KYSUCKÉ NOVÉ MESTO. In Kysucké Nové Mesto (Bez. Čadca) stellte man bei Erdarbeiten in der Flur Sulkov eine bisher unbekannte Siedlung fest. Der Grossteil der Funde gehört in das 13.-14. Jh. Man legte hier den Grundriss einer kleinen eingetieften Hütte und den Teil einer an die Hütte angeschlossenen Gruben frei. Interessant sind vor allem Eisenschlackenstücke, die in der Füllerde der Hütte gefunden wurden. Neben mittelalterlichem Material entdeckte man auf der Siedlung auch einen näher undatierbaren Feuersteinabschlag (Paläolithikum?) und Besiedlungsspuren aus der latènezeitlichen Phase der Púchover Kulturgruppe.

STOPY OSÍDLENIA PÚCHOVSKEJ KULTÚRNEJ SKUPINY V KYSUCKOM NOVOM MESTE

Ondrej Š e d o

Na sever od železničnej stanice v Kysuckom Novom Meste (okr. Čadca) sa robila pred výstavbou inžinierskych sietí pre nové sídlisko Kamence skrývka ornice. Odkrylo sa pritom štrkové podložie, miestami prekryté hlinitým pieskom. Na severozápadnom okraji plochy sa objavili prepálené pieskovce, hrudky mazanice a uhlíky. Zo zamrznutej pôdy sa podarilo vybrať iba niekoľko drobných črepov, ktoré datujeme do laténskej fázy púchovskej kultúrnej skupiny.

BESIEDLUNGSSPUREN DER PÚCHOVER KULTURGRUPPE IN KYSUCKÉ NOVÉ MESTO. Beim Abschürfen der Ackerkrume in der Nähe der Bahnstation in Kysucké Nové Mesto (Bez. Čadca) wurde eine kleinere Siedlung der latènezeitlichen Phase der Púchover Kulturgruppe gestört.

PRIESKUM ARCHEOLOGICKÝCH LOKALÍT ODPOROVOU METÓDOU

Ján T i r p á k

Geofyzikálny prieskum zohráva v poslednom období dôležitú funkciu pri realizácii archeologických výskumov. Použitie geofyzikálnych metód na našom pracovisku sa v súčasnosti zužuje len na geoelektrické metódy (dobré prístrojové vybavenie). V roku 1977 sa realizoval geoelektrický prieskum pomocou odporovej metódy na deviatich archeologických lokalitách.

Č a k a j o v c e (okr. Nitra)

Úlohou geoelektrického merania bolo zistiť rozsah pohrebiska z 9.-11. storočia. Aj napriek tomu, že archeologické objekty sa od okolia podstatne nelíšili fyzikálnymi vlastnosťami, podarilo sa zistiť polohy hrobov. Výsledky geofyzikálnych meraní boli potvrdené archeologickým výskumom. V geofyzikálnom prieskume sa bude pokračovať v nasledujúcom roku.

Č a t a j (okr. Bratislava-vidiek)

Úlohou geofyzikálneho prieskumu bolo zistiť rozsah slovansko-avarského pohrebiska. Použila sa odporová metóda s Wennerovým usporiadaním elektród. Podľa nameraných hodnôt boli geofyzikálnou interpretáciou určené anomálne zóny merného odporu indikujúce archeologické objekty. Výsledok geofyzikálneho merania bol potvrdený archeologickým výskumom.

C h ľ a b a (okr. Nové Zámky)

Geoelektrické meranie odporovou metódou sa robilo s cieľom objaviť základy stredovekého kostola nachádzajúceho sa na ľavom brehu rieky Dunaja, pri kilometrovníku 1711. Podľa zistených hodnôt merného odporu bolo možné na skúmanej ploche ohraničiť priebeh muriva. Výsledok geofyzikálneho merania potvrdil archeologický výskum. V geofyzikálnom prieskume sa bude pokračovať v nasledujúcom roku.

L u d a n i c e (okr. Topoľčany)

Geoelektrické meranie odporovou metódou malo určiť rozsah sídliska z obdobia neolitu. Objekty boli narušené stavebnou činnosťou. Orientačným geofyzikálnym prieskumom sa rozsah sídliska podarilo zistiť. Ďalšou úlohou bude realizovať detailný prieskum, ktorým sa už konkrétne lokalizujú jednotlivé objekty.

N i t r a (okr. Nitra)

Úlohou geoelektrického merania na Dobšinského námestí bolo zistiť priebeh objektov, ktoré boli zachytené sondami archeologického výskumu. Použila sa odporová metóda s Wennerovým usporiadaním elektród. Po interpretácii nameraných hodnôt boli určené anomálne zóny merného odporu, ktoré indikujú archeologické objekty. Výsledky geofyzikálnych meraní potvrdil archeologický výskum.

N i t r i a n s k a B l a t n i c a (okr. Topoľčany)

Aj v roku 1977 pokračoval geofyzikálny prieskum na tejto lokalite. Geoelektrické meranie pomocou odporovej metódy malo za úlohu zistiť priebeh priekopy, ktorá zo severnej strany obopínala rotundu. Ďalej sa uskutočnilo magnetické meranie, ktoré malo lokalizovať archeologické objekty na skúmanej ploche. Anomálna zóna v metráži 4-8,5 m podľa krivky merného odporu na profile XXIV (obr. 116) indikuje archeologický objekt. Výsledky geofyzikálnych meraní potvrdil archeologický výskum.

N i t r i a n s k y H r á d o k (okr. Nové Zámky)

Úlohou geofyzikálneho merania v polohe Zámeček bol kontrolný prieskum lokality, ktorá už bola archeologicky preskúmaná. Použila sa odporová metóda s Wennerovým usporiadaním elektród. Podľa nameraných hodnôt boli geofyzikálnou interpretáciou určené anomálne zóny merného odporu, ktoré indikujú archeologické objekty.

S p i š s k é T o m á š o v c e (okr. Spišská Nová Ves)

Geoelektrické meranie odporovou metódou v polohe Čingov sa robilo za účelom zistiť rozsah sídliska púchovskej kultúrnej skupiny. Podľa získaných hodnôt merného odporu boli geofyzikálnou interpretáciou určené anomálne zóny indikujúce archeologické objekty (obr. 115).

S ú d o v c e (okr. Zvolen)

Geoelektrický prieskum mal zistiť predpokladaný spečený val, ktorý je v súčasnosti rozoraný. Použila sa odporová metóda s Wennerovým usporiadaním elektród. Z kriviek merného odporu (obr. 117) boli určené anomálne zóny, ktoré indikovali spečený val.

UNTERSUCHUNG ARCHÄOLOGISCHER FUNDSTELLEN MIT DER WIDERSTANDSMETHODE.

Im J. 1977 wurde auf neun archäologischen Fundstellen eine geophysikalische Untersuchung durchgeführt. Die gewonnenen Angaben konfrontierte der Autor mit der Fundsituation auf den einzelnen Fundstellen. Die anomale Zone in den Metern 4-8,5 (Abb. 116) indiziert auf der Fundstelle von Nitrianska Blatnica (Bez. Topoľčany) ein archäologisches Objekt. Auf der Fundstelle von Spišské Tomášovce (Bez. Spišská Nová Ves) wurden mittels geo-elektrischer Messung anomale Zonen festgestellt, die auf archäologische Objekte (Abb. 115) deuten. Aus den spezifischen Widerstandskurven auf der Fundstelle von Súdovce (Bez. Zvolen) wurden anomale Zonen bestimmt, die den verbrannten Wall indizierten (Abb. 117).

ĎALŠIE POHREBISKO Z DOBY AVARSKEJ RÍŠE V KOMÁRNE

Anton T o č í k

Na základe hlásenia P. Ratimorskej z múzea v Komárne urobil som dňa 15. 12. 1977 obhliadku pohrebiska porušeného na stavenisku Doprastavu pri Hadovskej ceste v Komárne, asi 400 m severne od hradskej Komárno - Bratislava.

Lokalita sa nachádza medzi oblúkom železničného násypu a Hadovskou cestou. Na ploche cca 260 x 200 m sa od augusta 1977 robili terénne úpravy, pričom na západnej strane bola vyvýšenina znížená o 50-200 cm. Po planírke sa pristúpilo k hĺbeniu rýh na inžiniersku sieť. Na západnej strane, kde bola vyvýšenina, ryha prerezala a zničila kostrové hroby. V južnej ryhe som zistil tri hroby (1-3), jeden sa nachádzal v priečnej ryhe (4) a ďalšie hroby (5-7) sa črtali v ryhe paralelnej s južnou. Na severnej strane vyvýšeniny ryha prerezala dve kultúrne jamy s atypickými črepmi (obr. 118).

Hroby boli orientované približne SZ-JV. Pretože planírkou bol terén znížený o 50-200 cm, nedala sa presne určiť ich hĺbka. Predpokladám, že k zistenej hĺbke 50-80 cm treba pripočítať najmenej 100 cm. Možno rátať aj s tým, že plytšie hroby odstránil buldozér.

V hrobe 3 sa našli konské kosti, ktoré nasvedčujú, že tu bol pochovaný jazdec. Z hrobu pochádza aj rozbitá nádobka, ktorú sa podarilo čiastočne zrekonštruovať.

O p i s n á l e z u

Tmavosivý hrnček s bledými fľakmi, vyrobený na pomaly rotujúcom kruhu z materiálu s obsahom piesku a sľudy; dno rovné; zdobený dvoma pásmi vodorovných línií a dvoma pásmi vlnoviek; hrdlo a okraj odlomené; zach. v. 11,5 cm, max. Ø 9,1 cm, Ø dna 5 cm (obr. 119).

Rozloženie narezaných hrobov ukazuje, že sa zachytil severovýchodný okraj pohrebiska, široký cca 20 m. Sklon terénu smerom na juh, ako aj orientácia a zoskupenie hrobov ukazujú na to, že pohrebisko týmto smerom pokračuje a rozširuje sa. Žiaľ, čiastočné zastavanie lokality vylučuje rozsiahlejší výskum. Bližšie datovanie pohrebiska nie je možné pre nedostatok nálezov. Nádoba v črepoch datuje jazdecký hrob najskôr do mladšej fázy pohrebísk z doby avarskej ríše, t. j. od druhej polovice 7. do konca 8. storočia.

Pohrebisko na stavenisku Doprastavu je už v poradí šiestym pohrebiskom zisteným na území Komárna (obr. 120).

P o h r e b i s k o 1

Nachádza sa v historickom jadre mesta, na ulici Československej armády, medzi evanjelickým a vojenským kostolom, a na ulici Matúša Čáka. Jeho rozloha je približne 250 x 80 m. Hroby z tohto pohrebiska[1] za I. ČSR skúmal Gy. Alapy (1933) a po oslobodení M. Dušek (1961) a možno ho datovať do 7. a 8. storočia.

P o h r e b i s k o 2

Približne 2 km smerom na západ, naproti Bašte II, v Robotníckej štvrti, skúmal Archeologický ústav SAV na podnet múzea v Komárne zvyšok veľmi významného pohrebiska z 8. storočia (Čilinská 1975). Podobne ako pri pohrebisku 1, aj tu ide o fragment pohrebiska, ktorého ďalší výskum sa upriami predovšetkým na hľadanie bohatých hrobov.

P o h r e b i s k o 3

Najlepšie podmienky na rozsiahlejší výskum boli na lokalite, ktorá je vzdialená od pohrebiska 2 asi 1 km. Už za I. ČSR pri stavbe rodinných domov, a najmä domu šintra, sa narazilo na kostrové hroby, z ktorých zachránil Gy. Alapy dnes už bližšie neidentifikovateľné pamiatky (Alapy 1933). Lokalita sa nachádza po oboch stranách Bratislavskej cesty, asi 100 m od benzínovej pumpy. Pri zakladaní inžinierskej siete pre rodinné domy boli v r. 1976 na rozličných miestach narušené hroby, ktoré susedili s pohrebiskom na druhej strane cesty v záhradách pri dome šintra. Múzeum v Komárne pod vedením A. Truglyho (1977) tu realizovalo záchranný výskum. Odkrytá bola malá časť pohrebiska rozsahom patriaceho k najväčším z tohto obdobia (staršia a mladšia fáza avarskej ríše). Žiaľ, ani pri tomto pohrebisku nie je pre intenzívnu zástavbu nádej na možnosť kompletného výskumu.

P o h r e b i s k o 4

Nachádza sa približne 400 m od pohrebiska 3, na stavenisku Doprastavu, a bolo zistené v r. 1977.

P o h r e b i s k o 5

Je známe len z porušených hrobov na XI. ulici sídliska Letecké pole (č. domu 72); zachránená nádoba neumožňuje bližšie datovanie. Podľa informácie P. Ratimorskej výskum na tejto lokalite je možný.

P o h r e b i s k o 6

Objavili ho pracovníci múzea v Komárne P. Ratimorská a A. Trugly v roku 1977. Nachádza sa severozápadne od sídliska Letecké pole, vo vzdialenosti približne 1200 m, v polohe Apálske krivky, na piesočnej dune pri ceste, ktorá vedie od Bašty V do Novej Osady. Pohrebisko je len čiastočne porušené a jeho preventívny výskum je závislý od výstavby sídliska Sever.

Šesť pohrebísk z doby avarskej ríše v Komárne nesporne súvisí nielen s konfiguráciou terénu, ale aj so strategickým postavením komárňanského trojuholníka na sútoku Dunaja a Vážskeho Dunaja. Pohrebiská 1 a 5, t. j. v historickom jadre a medzi Baštami IV, V, VI a VII, sa nachádzajú na teritóriu bývalej pevnosti - pôvodne ostrovu obtekaného vodami Dunaja a Vážskeho Dunaja. Pohrebisko 2 v Robotníckej štvrti bolo za prirodzenou priekopou, respektíve korytom kanála medzi Dunajom a Vážskym Dunajom a zrejme tvorilo historické predmostie východu z pevnosti smerom na Žitný ostrov. Spolu s pohrebiskom 3 sa nachádzali na vyvýšenej dune, ktorú v minulosti obtekalo rameno Dunaja a zo se-

vernej strany chránili močiare. Pohrebisko 4 na stavenisku Doprastavu, aj keď bolo len asi 400-500 m od pohrebiska 3, sa nachádzalo už za dunajským ramenom, respektíve za močiarmi, ktoré ich oddeľovali. Podobne aj pohrebisko 6 od pohrebiska 5 delilo rameno Váhu alebo kanál pevnosti.

Z rekognoskácie terénu vyplýva, že rozmiestnenie pohrebísk v priestore veľkého Komárna nebolo vecou náhody, ale súviselo so strategickým postavením Komárna. V priereze dejín platilo Komárno za nedobytnú pevnosť, chránenú prirodzenou prekážkou - Dunajom a Váhom. Z toho dôvodu Komárno, ktoré v dobe avarskej ríše bolo jedným z významných správnych vojenských centier, potrebovalo ochranu z prístupnej strany, t. j. od západu a severu. Túto funkciu plnili osady nachádzajúce sa neďaleko zistených pohrebísk, ktorých strážna funkcia sa zdá byť nepochybná.

Vďaka veľkému stavebnému ruchu v Komárne možno budú objavené aj k pohrebiskám patriace osady. Len po preskúmaní príslušných osád možno totiž riešiť aj početné otázky, ktoré súvisia s hospodárskou a sociálnou štruktúrou spoločnosti príslušnej doby.

P o z n á m k y

1. Ide zrejme o pohrebisko zistené pri stavbe vodovodu v r. 1909, keď boli porušené dva jazdecké hroby so zlatými pamiatkami (sedem zlatých plechových ozdôb, väčšia plechová ozdoba, pracka) - Alapy, Gy.: A gyűjtemények gyarapodása. V: A Komárom vármegyei és városi múzeum egyesület 1909. évi értesítője, XXIII. egyleti év (XV. évfolyam). Komárno 1910, s. 21.

L i t e r a t ú r a

ALAPY, Gy. 1933: Lovasnomád sírok a vágduna alsó és állóközi jobb partján: V: Nemzeti kultúra. 1. Komárom, s. 36-43.

ČILINSKÁ, Z. 1975: Predveľkomoravské kostrové pohrebisko v Komárne. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974. Nitra, s. 43-45.

DUŠEK, M. 1961: K otázkam pravekého vývoja juhozápadného Slovenska. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 6. Nitra, s. 59-82.

TRUGLY, A. 1977: Záchranný výskum pohrebiska z doby avarskej ríše v Komárne: V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976. Nitra, s. 293-294.

EIN WEITERES AWARENZEITLICHES GRÄBERFELD IN KOMÁRNO. Am westlichen Stadtrand von Komárno (Bez. Komárno), wo sich die Strasse Hadovská cesta mit dem Bahndamm auf der Strecke nach Komárno kreuzt, wurde im Herbst 1977 ein Skelettgräberfeld aus dem 7.-8. Jh. gestört. Beim Kanalaushub wurden sieben Gräber, davon ein Reitergrab ausgeschnitten. Die Gräber waren NW-SO orientiert. Aus dem Reitergrab rettete man das Fragment eines auf handbetriebener Scheibe hergestellten Gefässes. Die gestörten Gräber bilden den Rand eines grösseren Gräberfeldes, dessen südlicher Teil in den vergangenen Jahren beim Bau der Wirtschaftsgebäude der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft vernichtet wurde. Das Gräberfeld befindet sich etwa

400-500 m nördlich des zeitgleichen, ebenfalls im J. 1977 vom Museum zu Komárno untersuchten Gräberfeldes und ist bereits das sechste awarenzeitliche Gräberfeld im Stadtraum von Komárno. Die Konzentration dieser Gräberfelder zeugt von der strategischen Bedeutung des Stadtgebietes. Ein Teil der Gräberfelder hängt mit den Wachtsiedlungen zusammen, die im 7. und 8. Jh. u. Z. die Zutrittswege vom Westen und Norden in die Stadt schützten. (Abb. 118-120).

NEOLITICKÉ SÍDLISKO V CHOTÍNE

Anton T o č í k

Pri úprave hradskej Komárno - Nové Zámky bola preťatá piesočná duna, na ktorej spolupracovník Archeologického ústavu SAV J. Trnka zistil osídlenie ľudu so želiezovskou kultúrnou skupinou. Lokalita sa nachádza asi 400 m SZ od železničnej stanice Chotín (okr. Komárno), naproti pohostinstvu Paprika csárda, a tvorí ju piesočná duna pretiahnutá v smere V-Z.

Zárez cesty preťal dunu do hĺbky asi 2 m približne v šírke 30 m a dĺžke 50 m. Pri obhliadke v máji 1977 sa dali v stenách zárezu rozpoznať štyri porušené objekty (misovitý objekt dlhý 5 m a hlboký 80 cm a tri kultúrne jamy) a popolastosivá kultúrna vrstva hrubá 20-30 cm. Duna sa nápadne vyníma z okolitého pôvodne močaristého terénu, ktorý bol zaplavovaný vodou starého ramena Žitavy. Nálezy tvoria črepy z guľovitých nádob z plavenej hliny, tenkostenných, dobre vypálených, zdobené charakteristickým rytým ornamentom z pásov čiar prerušovaných kolmými zásekmi. Spôsob výroby a výzdoba sú typické pre želiezovskú kultúrnu skupinu, a to pre jej starší a stredný stupeň ako ho vypracoval J. Pavúk (1969). Objavenie sídliska tejto skupiny v Chotíne vypĺňuje sídelný hiát na území medzi Hurbanovom (poloha Bacherov majer; Čaplovič 1956) a Dunajom (Iža - Patince; Dušek 1959).

O p i s n á l e z o v

1. Fragment polguľovitej sivej nádoby z plaveného materiálu, tenkostenný, zdobený ornamentom notových hlavičiek a kombinovaných rytých oblúkov prerušených krátkymi zásekmi; stopy červenej maľovky (obr. 121: 1).

2. Fragment z väčšej polguľovitej nádoby, zdobený pásmi rytých hlbokých čiar. Povrch je leštený, tmavý až čierny (obr. 121: 2).

3. Črep z podobnej nádoby ako predošlý, zdobený zväzkami rytých poloblúkov prerušovanými zásekmi (obr. 121: 4).

4. Črep z polguľovitej nádoby, tenkostennej, zdobený zväzkami cikcakovitých rytých čiar, na vrchole so zásekmi (obr. 121: 3).

5. Žltohnedý črep z polguľovitej nádoby so zvyškami zväzku rytých línií, vychádzajúcich z pravdepodobne väčšieho výčnelku, z ktorého ostala len základňa so stopami pritláčania prstami (obr. 121: 5).

L i t e r a t ú r a

ČAPLOVIČ, P. 1956: Hurbanovo-Bacherov majer, neolitické sídlište. Archeologické rozhledy, 8, s. 311-321, 340-343.

DUŠEK, M. 1959: Neolitické sídlisko v Patinciach, o. Hurbanovo. Archeologické rozhledy, 11, s. 782-784.

PAVÚK, J. 1969: Chronologie der Želiezovce-Gruppe. Slovenská archeológia, 17, s. 270 n.

NEOLITHISCHE SIEDLUNG IN CHOTÍN. Beim Bau der Landstrassenabkürzung Komárno - Nové Zámky wurde in Chotín (Bez. Komárno) eine Siedlung der Želiezovce-Gruppe in einer Länge von 50 m und einer Breite von 30 m gestört. Es wurden ein schüsselartiges Objekt und drei Kulturgruben erfasst. Die Funde gehören nach der von J. Pavúk ausgearbeiteten Chronologie in die ältere und mittlere Stufe der angegebenen Kultur (Abb. 121).

PRIESKUM ARCHEOLOGICKÝCH LOKALÍT NA JUŽNOM SLOVENSKU

Anton T o č í k

B á n o v (okr. Nové Zámky)

Intenzívne osídlenie v praveku i stredoveku sa zistilo na dunách a terasách rieky Nitry v Bánove. Pri regulácii jej koryta (v r. 1957-1960) narezali sa a zničili lokality z doby rímskej a laténskej (Pavúk 1963).

V roku 1977 pristúpilo JRD v Bánove k zasypaniu bývalého koryta rieky Nitry a na dune Topole, medzi novým mostom a dvorom JRD, otvorilo exploatačnú jamu s rozmermi 80 x 80 m. Posluchači archeológie FFUK v Bratislave tu zistili v septembri 1977 zvyšky troch pecí s estrichom, datované črepmi do okruhu ludanickej kultúrnej skupiny, dve porušené chaty z doby rímskej a stredoveké črepy. V bezprostrednom susedstve exploatačnej jamy sa nachádza bližšie nedatované kostrové pohrebisko porušené rigolovaním.

L i t e r a t ú r a

PAVÚK, J. 1963: Osídlenie z doby laténskej a rímskej v Bánove na Slovensku. Archeologické rozhledy, 15, s. 323-336, 349-351.

H u r b a n o v o (okr. Komárno)

V r. 1976 a 1977 v rámci rekultivačných prác v chotári Hurbanova sa zasypalo bývalé koryto rieky Žitavy v dĺžke takmer 2 km. Na zasypanie sa použil materiál z piesočných dún na pravom brehu. V dĺžke cca 400-500 m v šírke 50-80 m bola likvidovaná aj známa archeologická lokalita Bacherov majer, kde sa v roku 1950-1951 robil systematický výskum (Čaplovič 1954). Pri prieskume v auguste 1977 boli na povrchu v sekundárnej polohe nájdené početné ľudské kosti, medzi nimi zeleno patinované lebečné kosti, ako aj kosti z horných i dolných končatín. Je viac ako pravdepodobné, že pri rekultivačných prácach, pri ktorých sa išlo do hĺbky až 2 m, boli porušené hroby zo staršej doby bronzovej (hurbanovský typ) a dva keltské hroby. Podobne porušené neolitické, eneolitické, halštatské a stredoveké sídliská dokladajú hojné črepy lineárnej a kanelovanej keramiky, črepy keramiky podolskej kultúry a črepy z 11.-12. storočia. Dobre vypálená omietka s odtlačkami prútov sa nedá bližšie datovať.

L i t e r a t ú r a

ČAPLOVIČ, P. 1954: Starobronzové pohrebište v Hurbanove na Slovensku. Archeologické rozhledy, 6, s. 297-300, 323-325.

ČAPLOVIČ, P. 1954: Laténske pohrebište Hurbanovo-Bacherov majer. Archeologické rozhledy, 6, s. 591-595.

Z á v l a h o v ý s y s t é m j u ž n e o d H u r b a n o v a

V mesiaci júli a októbri 1977 v spolupráci s poslucháčmi FFUK v Bratislave sa sledoval výkop rýh závlahového systému v chotári osád Hurbanova Zelený Háj a Holanovo, ďalej mesta Hurbanova a obcí Dolný Peter a Chotín.

Medzi hradskou a železnicou Hurbanovo - Komárno ryha pretala piesočnú dunu, kde sa v dĺžke cca 200 m črtala miestami prerušovaná vrstva s nálezmi kultúry s lineárnou keramikou, resp. želiezovskej skupiny.

V chotári osady Holanovo, medzi hradskou a ramenom rieky Žitavy, na ploche asi 5 ha, ryhy prerezali kultúrnu vrstvu a niekoľko kultúrnych jám z doby halštatskej. Okrem typickej leštenej tuhovanej keramiky so stopami vleštovania sa našla aj hrubá keramika zdobená presekávanými lištami a jazykovými výčnelkami.

V chotári Hurbanova, západne od Konkoliho majera, na pravom brehu starej Žitavy, dve ryhy prerezali na ploche cca 300 x 300 m sídlisko z doby rímskej. Barbarská provinciálna keramika tu pochádza z vrstvy pod úrovňou spodnej vody a je značne vyluhovaná. Výskyt keramiky pod úrovňou dnešnej spodnej vody je ďalším dôkazom veľmi suchej klímy v dobe rímskej v strednej Európe. Doklady podobného druhu máme na Slovensku zo Štúrova a z Čaky.

J a t o v (okr. Nové Zámky)

V júni 1977 sa realizoval v katastri obce prieskum lokalít zasiahnutých rekultiváciou pôdy. Na ľavom brehu potoka Čatorna, na sprašovej dune asi 100 m západne od poľnej cesty z Dolného Jatova na majer Čierny Vŕšok, sa zistilo sídlisko z 9.-10. storočia. Pri povrchovom prieskume sa našli črepy z hrnco-

vitých nádob vytočených na pomaly rotujúcom kruhu, zdobené pásmi vodorovných línií a vlnoviek. Z lokality pochádza fragment rotačného pieskovcového žarnova so stredovým otvorom.

L i p o v á - O n d r o c h o v (okr. Nové Zámky)

Na jar 1977 bol v Ondrochove, obec Lipová, otvorený piesočník na dune, ktorá sa nachádza na pravom brehu bývalého koryta rieky Nitry a má chotárny názov Homoky. Porušené boli tri ľudské kostry. Pri dodatočnej obhliadke náleziska sa konštatovalo, že hrobové jamy boli orientované približne v osi V-Z a hlboké 80-100 cm. Na jednej lebke bola na spánkoch zelená patina. Hroby boli zapustené do kultúrnej vrstvy, v ktorej sa našli črepy z doby rímskej a praveké, pravdepodobne eneolitické črepy.

Lokalita, na ktorej bol otvorený piesočník, sa nachádza na okraji plochy, kde v rokoch 1957-1958 uskutočnili záchranný výskum D. Bialeková a T. Kolník. Tri zničené hroby patria pravdepodobne k menšiemu staromaďarskému pohrebisku (Bialeková 1964) a sídliskové nálezy - črepy k sídlisku skupiny Bajč-Retz, alebo bolerázskej kultúrnej skupiny (Točík 1961) a ďalšie k osade z doby rímskej (Kolník 1962).

L i t e r a t ú r a

BIALEKOVÁ, D. 1964: Staromaďarské hroby a včasnostredoveké sídliskové objekty v Lipovej-Ondrochove. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 14, č. 2. Nitra, s. 187-196.

KOLNÍK, T. 1962: Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku. Archeologické rozhledy, 14, s. 344-368, 371-380, 385-397.

TOČÍK, A. 1961: Keramika zdobená brázdeným vpichom na juhozápadnom Slovensku. Památky archeologické, 52, s. 321-348.

M o j z e s o v o (okr. Nové Zámky)

Na základe hlásenia o náleze pieskovcového kadluba z mladšej doby bronzovej urobila sa obhliadka náleziska. Kadlub sa našiel po hlbokej orbe v polohe Kňazov kút. Ide o vysokú sprašovú terénnu vlnu na ľavom brehu rieky Nitry, medzi obcou a mostom, po ktorom vedie cesta do Ondrochova. Vlna má priemer 300 m a vypína sa až 8 m nad bývalým korytom Nitry. Podľa výsledkov povrchového zberu sa dalo konštatovať, že lokalita bola osídlená v neolite a eneolite. Tkáčske závažie z črepu s uchom sa väčšinou pripisuje skupine Brodzany-Nitra, resp. ludanickej skupine. Ďalej sa našli črepy kultúry s kanelovanou keramikou, črepy maďarovskej kultúry, z mladšej doby bronzovej a z doby halštatskej. Z doby rímskej sú črepy a pekne modelované prasleny.

Stredoveké osídlenie je zastúpené črepmi s rytými pásikmi z nádob vytočených na pomaly rotujúcom kruhu a dvojkónickými praslenmi. Na lokalite je mnoho dobre vypálenej omietky, zvieracích kostí a lámaného kameňa.

N o v é Z á m k y (okr. Nové Zámky)

V auguste 1977 pri výkope základov pre detské jasle n. p. Elektrosvit na Tajovského ulici sa zistili ľudské lebky. Pri obhliadke sa zisťovali nálezové okolnosti. Približne na ploche 10 x 10 m boli pri kopaní základov v hĺbke 100-150 cm pod hrubou vrstvou planírky nájdené štyri lebky, ďalšie tri sa našli v druhej základovej ryhe vo vzdialenosti asi 6 m. S lebkami boli aj 2-3 krčné stavce; žiadne iné ľudské kosti sa na tomto mieste nezistili. Planírka nad lebkami je datovaná črepmi do 19. storočia. Nález lebiek bez kostier súvisí s nejakým násilným aktom, ktorý sa priamo na mieste udial. Miesto nálezu je mimo hradieb mesta, pri ceste do Komárna, neďaleko od mosta cez rieku Nitru, kde bol od nepamäti významný brod. Predpokladám, že pohodené lebky súvisia s vojnovými udalosťami v 17. storočí, keď novozámocká pevnosť bola viackrát svedkom bojov medzi cisárskymi a tureckými vojskami.

V r á b l e (okr. Nitra)

V rokoch 1976 a 1977 bola južne od Vrábeľ, medzi cestou Vráble - Žitavce a riekou Žitavou, splanírovaná terénna vlna v polohe Fidvár, na ktorej sa nachádza opevnené sídlisko s priekopou z doby bronzovej a zo stredoveku. Pri úprave terénu buldozéry odhrnuli zeminu do hĺbky 50-80 cm a zasypali zvyšok kruhovej priekopy. Obrovské množstvá črepov, omietky a kamenia dokladajú porušenie Fidváru až po úroveň osídlenia s maďarovskou a únětickou kultúrou. Úpravou terénu medzi Fidvárom a cestou sa dostali na povrch doklady intenzívneho osídlenia od neolitu až po stredovek s ťažiskom v staršej dobe bronzovej a v dobe rímskej.

BEGEHUNG ARCHÄOLOGISCHER FUNDSTELLEN IN DER SÜDSLOWAKEI.

B á n o v (Bez. Nové zámky). Im J. 1977 wurde bei der Verschüttung des ehemaligen Nitra-Flussbettes auf der Düne Topole eine Exploitationsgrube (80 x 80 m) erschlossen. Auf der gebaggerten Fläche entdeckten die Studenten für Archäologie von der Philosophischen Fakultät der Komenský-Universität zu Bratislava drei Ofenreste der Lengyel-Kultur, zwei römerzeitliche Hüttenreste und mittelalterliche Scherben. In der Nähe befindet sich ein durch Rigolierung gestörtes, näher undatiertes Skelettgräberfeld.

H u r b a n o v o (Bez. Komárno). In den J. 1976 und 1977 wurde bei Rekultivierungsarbeiten in der Flur Bacherov majer eine grössere Anzahl von älterbronzezeitlichen und latènezeitlichen Gräbern zerstört und eine Siedlung mit Funden aus dem Neolithikum, Äneolithikum, aus der Hallstattzeit und aus dem 11.-12. Jh. gestört.

B e r i e s e l u n g s a n l a g e s ü d l i c h v o n H u r b a n o v o. Beim Aushub von Rinnen für das Bewässerungssystem in der Umgebung von Hurbanovo entdeckte man neolithische (Kultur mit Linearkeramik und Želiezovce-Gruppe), hallstatt- und römerzeitliche Siedlungen.

J a t o v (Bez. Nové Zámky). Am linken Ufer des Čatorna-Baches befindet sich eine grössere Lössdüne, die im Rahmen der Rekultivierung des land-

wirtschaftlichen Bodens liquidiert werden soll. Auf der Düne erfasste man intensive Besiedlungsspuren aus dem 9. und 10. Jh.

L i p o v á - O n d r o c h o v (Bez. Nové Zámky). Im J. 1977 wurden bei der Sandgewinnung in der Flur Homoky drei Skelettgräber aus dem 10. Jh. gestört und eine Kulturschicht mit äneolithischen und römerzeitlichen Funden angeschnitten. Die Sandgrube befindet sich am Rande der Fläche, die in den J. 1957-1958 von D. Bialeková und T. Kolník untersucht wurde.

M o j z e s o v o (Bez. Nové Zámky). In der Flur Kňazov kút, von wo eine spätbronzezeitliche Sandsteingussform stammt, stellte man bei der Oberflächenbegehung neolithische, äneolithische, bronzezeitliche, hallstattzeitliche, römerzeitliche und mittelalterliche Besiedlung fest.

N o v é Z á m k y (Bez. Nové Zámky). Unter den Schanzen der ehemaligen gegen die Türkenangriffe aufgebauten Festung in Nové Zámky in der Tajovský-Strasse fand man in den Fundamenten für eine Kinderkrippe auf einer 10 x 10 m grossen Fläche hingeworfene Menschenschädel mit 2-3 Wirbeln und ohne weitere Knochen. Es ist zu vermuten, dass die Skelette mit militärischen Ereignissen - mit Kämpfen zwischen dem türkischen und kaiserlichen Heer im 17. Jh. zusammenhängen.

V r á b l e (Bez. Nitra). In den J. 1976-1977 erfasste man südlich von Vráble in der Flur Fidvár bei Planierungsarbeiten in 50-80 cm Tiefe eine älterbronzezeitliche und spätmittelalterliche befestigte Siedlung; der Graben wurde verschüttet und in der Vorburg eine unbefestigte römerzeitliche Siedlung gestört. Bei der Terrainzurichtung kamen Besiedlungsbelege vom Neolithikum bis zum Mittelalter zum Vorschein.

PRIESKUM ARCHEOLOGICKÝCH LOKALÍT V BAJČI

Anton T o č í k

V rámci akcie HTÚPP (hospodársko-technická úprava poľnohospodárskej pôdy) na ŠM v Bajči (okr. Komárno) je plánovaná na roky 1978 a 1979 rozsiahla rekultivácia pôdy v povodí rieky Žitavy. Presun pôdy sa bude robiť na ploche asi 200 000 m^2, a to v páse 50-80 x 4000 m na obidvoch brehoch rieky. Pôjde najmä o zúrodnenie bývalých ramien a koryta a o likvidáciu dún. Pri zemných prácach zaniknú najvýznamnejšie archeologické lokality, čiastočne už skúmané, ale predovšetkým neprebádané, respektíve také, na ktorých sa doteraz nerealizoval ani prieskum.

Po preštudovaní projektu sa realizoval v máji a júni 1977 v spolupráci s pracovníkmi múzea v Komárne P. Ratimorskou a A. Truglym prieskum na lokalitách tangovaných rekultiváciou pôdy (obr. 122).

V r š o k m e d z i d v o m a k a n á l m i

Urobila sa rekognoskácia duny v slovenskom preklade nazvanej Vŕšok medzi dvoma kanálmi, ktorá sa nachádza asi 500-600 m východne od lokality Ragoňa I. Piesočná duna sa tiahne v smere JV-SZ, je dlhá skoro 300 m, široká 150 m a vyníma sa 5-6 m nad okolitý terén. Severný svah je dosť ostrý a zrejme bol erodovaný riekou Žitavou. Hlbokou orbou bol svah čiastočne znížený a zemina bola splavená do zaniknutého koryta. Na severozápadnej strane duny sa nachádzalo pohrebisko, čiastočne porušené orbou a vykopávaním líščích brlohov. Patinované kosti svedčia o pohrebisku, kde sa pochovávalo pred 11. storočím. Napriek tomu, že na ploche bola zasiata kukurica, na povrchu celej duny sa nachádzalo väčšie množstvo črepov. Nápadná bola koncentrácia na juhovýchodnom svahu duny. Celá plocha bola osídlená v neolite, a to ľudom s lineárnou keramikou a so železovskou skupinou. Časť štiepanej kamennej industrie treba pripísať neolitickému osídleniu s mladšou lineárnou a železovskou keramikou.

O p i s n á l e z o v

1. Dva črepy z tenkostennej guľovitej nádoby s rytým pásikovým ornamentom, členeným krátkymi zvislými ryhami. Pásy boli pôvodne po vypálení potiahnuté červenou farbou (obr. 128: 2).

2. Dva črepy z hrubostennej nádoby, bledohnedé, zdobené rytými líniami (obr. 128: 1).

3. Fragment tenkého, jemne obrúseného trachytového klinu; v. 6 cm.

4. Silexový nukleus.

5. Silexový odštep.

Lengyelská kultúra je zastúpená starým i mladým stupňom. Do stupňa maľovanej keramiky patrí jemnejšia sivohnedá keramika, hladená a pomerne tenká, zatiaľ čo do mladšieho stupňa patrí keramika hrubšia, z materiálu zmiešaného s pieskom, vypálená do červena.

O p i s n á l e z o v

1. Črep z pliec nádoby zdobenej dvojitým výčnelkom (obr. 128: 7).

2. Črep z pliec hrnca s členeným prstovaným plastickým pásikom (obr. 128: 3).

3. Črep z pliec asi mliečnika so zvislým pásikovým uchom, tehlovočervený (obr. 128: 6).

4. Črep zo dna sivej misy z plaveného materiálu.

Osídlenie ľudom kultúry s kanelovanou keramikou zanechalo po sebe väčšinou hrubostenné črepy z dobre vypálených zásobníc, ako aj tenké črepy hladené a zvisle kanelované.

O p i s n á l e z o v

Väčší počet hrubostenných črepov z väčších nádob, z toho jeden z pleca, zdobený nechtovými vpichmi (obr. 128: 5).

Stopy osídlenia kultúrnej skupiny Kosihy-Čaka boli na juhovýchodnom svahu.

O p i s n á l e z o v

1. Fragment z okraja hrnca s nízkym hrdlom, prehnutým ústím, s vyvinutým spodným rtom a dvojitým výčnelkom na okraji; povrch slamovaný (obr. 128: 8).

2. Pätnásť črepov z tela hrncov, na povrchu šrafovaných a slamovaných.

Laténske osídlenie bolo dosť sporadické a roztrúsené na celom južnom svahu.

O p i s n á l e z o v

1. Fragment z pliec tuhovanej súdkovitej nádobky s golierom, zvisle hrebeňovanej (obr. 128: 10).

2. Fragment z hrdla tenkostennej na kruhu vytočenej nádobky (obr. 128: 11).

Z doby rímskej je pravdepodobne fragment z tela väčšej na kruhu vytočenej sivej nádoby. Podobná keramika sa pomerne hojne vyskytuje aj v neskorej dobe laténskej (obr. 128: 9).

Ojedinelý nález okrajového črepu z hrnca s vyhnutým ústím patrí do 10.-11. storočia (obr. 128: 12).

Osídlenie z neskorého stredoveku (13.-15. stor.) sa sústredilo na úpätí duny a postupovalo ďalej na juh. Okrem početných črepov sa našli aj dva železné predmety.

O p i s n á l e z o v

1. Zhrdzavená podkova z tenkého plechu so zosilnenými okrajmi a na konci s naznačenými zubmi; v strede je srdcovité vybranie, na stranách po troch dierkach; Ø 10,5 cm.

2. Fragment železnej ostrohy s rovnými ramenami a mierne prehnutým dlhším tŕňom; v. 8 cm.

Skutočnosť, že aj po zvalcovaní pôdy sa na povrchu duny našlo pomerne veľké množstvo nálezov, nepochybne odzrkadľuje intenzitu osídlenia nielen tejto duny, ale piesočných dún v celom povodí Žitavy. Intenzívne osídlenie s mladšou lineárnou keramikou je na ľavobrežnej terase Žitavy, pri bývalej tehelni ŠM vo Vlkanove (Točík 1964), a na podobných dunách v chotári obce Dvory nad Žitavou (Pavúk 1969). Lengyelské osídlenie je aj na pravobrežnej dune Ragoňa I. Podobná sídlisková aglomerácia bola aj v ostatných pravekých a stredovekých obdobiach na ľavobrežných dunách a terasách (Janšák 1931, 1935).

Väčšie sídlisko skupiny Kosihy-Čaka bolo porušené pri zakladaní vinohradu pri ceste z Bajča do Štúrova (Vladár 1966). Laténske sídliská a pohrebiská sú v najbližšom okolí na ľavobrežnej terase Žitavy (Benadik 1960, 1971). Stredoveké osídlenie sa viaže na známu cestu, ktorá viedla cez Bajč z Komárna do Nových Zámkov (Szőke 1957). Preventívny a záchranný výskum na tejto dune, ktorá celá padne za obeť exploatácii pôdy na rekultiváciu koryta a ramien Žitavy, zaiste prinesie ešte viacero prekvapení.

D u n y n a p r a v o m b r e h u Ž i t a v y

Staré koryto rieky Žitavy sa meandrovito zarývalo do dún, ktoré sa tiahnu od Dvorov nad Žitavou až po Bajč. Tieto sa vypínajú miestami 3-4 m nad okolitý terén a ich výhodná poloha ich predurčovala na osídľovanie od najstarších dôb až do stredoveku. Je zaujímavé, že ako v chotári Bajča, tak aj Dvorov nad Žitavou a Nových Zámkov, majú tieto duny spoločný názov Ragoňa. Na ich rozlíšenie sme označili južnú skupinu dún v chotári Bajča Ragoňa I a na ňu nadväzujúcu severnú dunu Ragoňa II. Obe budú postihnuté rekultiváciou pôdy v r. 1978 a 1979.

R a g o ň a I

V tejto polohe realizoval v r. 1966 a 1967 Archeologický ústav SAV v Nitre (E. Rejholec a M. Rejholcová) výskum, z ktorého bolo vypublikované pohrebisko hurbanovského typu (Točík - Hanáková - Stloukal 1973). Pretože v rámci HTÚPP bol na týchto miestach urobený predbežný prieskum, považujem za potrebné upozorniť na staršie nepublikované nálezy z výskumu v r. 1966 a 1967 (obr. 123). Vtedy bol zachytený okraj lengyelského sídliska z doby laténskej a pohrebisko z 10. storočia. Okrem toho, podobne ako aj v r. 1977, sa našli črepy z mladšej doby halštatskej, z doby rímskej a zo stredoveku.

L e n g y e l s k á k u l t ú r a

Obetná jama (k. j. 1) sa nachádzala približne v strede južného svahu duny. Mala kruhový pôdorys a v hĺbke 45 cm jej priemer činil 110 cm. Od okolitého terénu sa líšila hnedou výplňou (obr. 125). V hĺbke 73 cm sa začali nálezy, a to dve misky (1, 2) a vázovitá nádoba v črepoch (3). V hĺbke 88-120 cm bolo šesť celých nádob (4-9). Pod nimi do hĺbky 158 cm bola sterilná vrstva, pod ktorou ležali dve kostry dospelých jedincov v skrčenej polohe. Sterilná hnedá výplň pokračovala až po rovné dno v hĺbke 273 cm. Asi 20 cm nad dnom boli štyri kostry v skrčenej polohe, a to kostra dospelého muža, ženy, nedospelého jedinca a kostra dieťaťa, rozhádzané na dne jamy. Pri vyberaní kostier sa prišlo na silexovú strelku (10). V severnej časti na dne jamy sa našla sadzová vrstvička. Jama bola valcovitá a ku dnu mierne zošikmená (Ø dna 82 cm). V zásype sa našla v hĺbke 120 cm silexová čepieľka.

O p i s n á l e z o v

1. Fragment z väčšej čiernej šikmostennej misky z plavenej hliny, na povrchu vyhladený, s bledohnedými fľakmi; ústie dovnútra vtiahnuté, okraj zaoblený, dno rovné; na ramenách dva malé výčnelky (pôvodne mohlo byť päť); v. 11,5 cm, priemer ústia cca 28,5 cm, Ø dna 7 cm (obr. 129: 7).

2. Fragment podobnej šikmostennej misky s dovnútra vtiahnutým ústím a zaobleným okrajom; materiál plavený, povrch hladený, hnedočierny; dno rovné; v. 5,4 cm, maximálny Ø ústia 14,2 cm, Ø dna 5 cm (obr. 129: 2).

3. Rekonštruovaná tenkostenná vázička z plavenej hliny, tehlovočervená; hrdlo valcovité, ústie vyhnuté, okraj zaoblený; odsadené telo dvojkónické, horná časť mierne vydutá, spodná podsadená, dno rovné; povrch hladený a leštený; v. 11,4 cm, Ø ú. 8,4 cm, max. vydutie 12,4 cm, Ø dna 3,5 cm (obr. 129: 8).

4. Súdkovitá sivočierna nádobka s rovným okrajom a mierne dovnútra vtiahnutým ústím; na maximálnom vydutí, ktoré je v spodnej časti, sú štyri stupňovité výčnelky; dno rovné; v. 9,1 cm, Ø ú. 9,2 cm, max. Ø 11,4 cm, Ø dna 7,6 cm (obr. 129: 9).

5. Masívna antropomorfná sivočierna putňa so zaobleným okrajom, mierne dovnútra vtiahnutým ústím, s maximálnym vydutím nad masívnym dnom; na vydutí dve dvojice väčších a menších lalokovitých výčnelkov; v. 9,2 cm, Ø ú. 6,1 cm, max. Ø 7,6 cm, Ø dna 6,6 cm (obr. 129: 5).

6. Tenkostenná bezuchá váza s baňatým telom, malým hrdlom a mierne vyhnutým ústím; na maximálnom vydutí štyri menšie vypukliny; bledohnedá so sivými fľakmi; dno rovné; v. 8,4 cm, Ø ú. 7,4 cm, max. Ø 8,4 cm, Ø dna 4 cm (obr. 129: 3).

7. Bledohnedá vázička so zúženým hrdlom, vyhnutým ústím a zúženou spodnou časťou bruška; v. 6,2 cm, Ø ú. 4,4 cm, max. Ø 5 cm, Ø dna 2,4 cm (obr. 129: 6).

8. Sivohnedá šikmostenná miska na zvonovitej dutej nôžke; v. 7,2 cm, Ø ú. 6,4 cm, v. nôžky 4,2 cm, Ø nôžky 3,8 cm (obr. 129: 4).

9. Tehlovočervená miska, na povrchu hladená, ústie dovnútra vtiahnuté; dno rovné; v. 5,8 cm, Ø ú. 8,7 cm, max. Ø 9 cm, Ø dna 5 cm (obr. 129: 1).

10. Silexová čepieľka, pozdĺžne retušovaná; d. 4 cm, š. 1 cm.

11. Silexová strelka, trianglová s rovnou bázou a retušovanými okrajmi; v. 2,8 cm.

Nálezové okolnosti v kultúrnej jame 1 poskytujú zaujímavý pohľad do nadstavbovej sféry ľudu s lengyelskou kultúrou. Rituálne uloženie štyroch jedincov na dne jamy nepredstavuje hromadný hrob, ale obeť. Kostry boli čiastočne poukladané nad sebou, čo pri normálnom pochovávaní je neobvyklé; postupne sa za sebou dostali do jamy dieťa - na dne - potom nedospelý jedinec a s ním dve dospelé osoby. Antropologický rozbor zatiaľ nebol urobený. Na obeť poukazujú aj ďalšie kostry dvoch jedincov, ktoré sa dostali do jamy po čiastočnom zasypaní, približne poldruha metra nad spodnými spoločne uloženými kostrami. Asi 20-30 cm nad sterilnou vrstvou, v hĺbke 88-120 cm, je skupina nádob, ktorá tiež mohla mať obetnú funkciu. Z územia Slovenska sú z tohto obdobia známe ľudské obete pri zakladaní sídliska alebo stavbe chát z Branča (Lichardus - Vladár 1968). V našom prípade ide o hromadnú obeť, ktorej analógie máme v obetných jamách na sídlisku kultúry s kanelovanou keramikou v Nitrianskom Hrádku. Ako na to poukazujem v pripravovanom článku o Nitrianskom Hrádku, ide o nadstavbový prejav, známy v strednej a východnej Európe zo staršieho i stredného eneolitu.

Pozoruhodný je keramický súbor z obetnej jamy, ktorý všeobecne môžeme pripísať ludanickej kultúrnej skupine (Lichardus - Vladár 1964, 1970). Okrem črepov z väčšej misy a vázy ide o miniatúrne tvary, ktoré pripomínajú podobný, doteraz nepublikovaný súbor z Jelšoviec (okr. Nitra). S výnimkou misiek s dovnútra vtiahnutým ústím, ktoré sú charakteristické pre ludanickú skupinu, ostatné tvary sú do istej miery výnimočné a nepochybne súvisia s neskorým vývojovým stupňom ludanickej skupiny. Platí to predovšetkým o miske na dutej nôžke, ktorej analógie nachádzame napr. v Bajči, Ondrochove a v Komjaticiach, kde dokonca vystupujú už v sprievode keramiky zdobenej vbrázdeným vpichom (Točík 1970). Podobne mladá je aj vakovitá nádoba zdobená dvoma dvojicami zvislých väčších a menších výčnelkov, ktoré pripomínajú antropomorfné znaky. Komplex nálezov z kultúrnej jamy 1 v Bajči-Ragoni I si zasluhuje podrobnejší rozbor a zhodnotenie. Napriek tomu už teraz môžeme konštatovať, že ide o nález, ktorý patrí do konečnej fázy ludanickej kultúrnej skupiny.

D o b a l a t é n s k a

Laténske osídlenie je na odkrytej ploche zastúpené dvoma chatami a črepmi z vrstvy a zo zberu. Chaty orientované v osi S-J sú od seba vzdialené asi 15 m.

C h a t a 1/67 (orientácia JZ-SV)

Na južnom svahu piesočnej duny odkrytá chata sa črtala pod humusom v hĺbke asi 80 cm. Mala nepravidelný štvorcový tvar so zaoblenými rohmi a rozmery 400 x 380 cm. Od okolitého terénu ju oddeľovala sivopopolavá výplň. Bola zachytená len spodná časť chaty do hĺbky 15 cm, takže hĺbka od povrchu činila 55 cm. Na dne bola dlážka z ubitej hliny. V strede juhozápadnej a juhovýchodnej steny boli vyhĺbené kolové jamy s ⌀ 32 a 45 cm, hlboké 32 a 35 cm. Na mieste hrobu z doby bronzovej bola dlážka vaňovito prehnutá. Na dne chaty chýbajú akékoľvek náznaky ohniska. V zásype sa našli črepy, zvieracie kosti a železný hrot - klincovitý predmet (obr. 132).

O p i s n á l e z o v

1. Okrajový črep z tela menšej miskovitej nádobky vytočenej na kruhu, hnedej, na lome tehlovočervenej, s vyhnutým ústím.

2. Okrajový črep z esovito profilovanej misky s von vyhnutým okrajom, čierny (obr. 130: 4).

3. Okrajový črep z misky s dovnútra vtiahnutým ústím a zaobleným okrajom, sivý (obr. 130: 5).

4. Okrajový črep hnedej farby z nižšej vázovitej nádoby s vyhnutým ústím, šikmo skrojeným okrajom a s horizontálnym golierom pod hrdlom (obr. 130: 3).

5. Okrajový črep z nízkej miskovitej nádoby sivej farby s vyhnutým ústím, vtiahnutým hrdlom a horizontálnym golierom na pleciach (obr. 130: 8).

6. Tuhovaný črep zo súdkovitej nádoby, zdobený hrebeňovaním, prevŕtaný (obr. 130: 2).

7. Železný klincovitý predmet, na jednom konci plocho skovaný, rozšírený; d. 17 cm.

C h a t a 2/67 (orientácia SZ-JV)

Črtala sa v piesočnom podloží v hĺbke 45 cm sivohnedou výplňou. Mala obdĺžnikový tvar so zaoblenými rohmi (390 x 270 cm, h. 80-85 cm). Dno nebolo ubité, chýbali aj stopy po koloch. Na dne sa našli tri hlinené závažia v zlomkoch; jedno sa podarilo zrekonštruovať. V zásype chaty bolo pomerne málo nálezov. Okrem spomenutých závaží sa našli črepy, dva prasleny a niekoľko zvieracích kostí (obr. 127).

O p i s n á l e z o v

1. Sivohnedý okrajový črep z hrncovitej nádoby vyrobenej v rukách z hrubozrnného materiálu, zdobený zvislým prstovaním; hrdlo vtiahnuté, okraj mierne vyhnutý (obr. 131: 6).

2. Okrajový črep z esovito profilovanej na kruhu vytočenej misky z jemného materiálu, hnedý, s odsadeným, mierne vtiahnutým hrdlom, vyhnutým ústím a zaobleným okrajom (obr. 131: 5).

3. Bledohnedý črep z hrdla fľašovitej vázovitej nádoby s horizontálnym plastickým prstovaním na ramenách (obr. 131: 1).

4. Okrajový črep zo súdkovitej nádoby so zosilneným oválnym okrajom, sivohnedý, na hrdle zdobený pečatidlom; v materiéli bohatý obsah tuhy (obr. 131: 8).

5. Tuhovaný črep z tela súdkovitej nádoby zdobenej zvislým hrebeňovaním, hore ohraničeným dvoma horizontálnymi ryhami (obr. 131: 3).

6. Tuhovaný praslen, vytočený na kruhu; Ø 5 cm (obr. 131: 4).

7. Bledohnedý kónický praslen, na okraji zdobený zárezmi; Ø 4,6 cm (obr. 131: 2).

8. Hlinené závažie približne hranolového tvaru s nesymetricky umiestneným krížovým otvorom na hornej plôške a s krížovito preloženými žľabmi; v. 14,5 cm, š. hornej základne 8,8 cm, š. spodnej základne 10,8 cm (obr. 131: 9).

Dve laténske chaty odkryté v polohe Ragoňa I sú nepochybne len okrajom sídliska, ktoré ako ukazuje povrchový zber, sa rozprestiera na celej ploche Ragoňa I a Ragoňa II. Chata 1/67 sa konštrukčne nelíši od chát zo strednej doby laténskej odkrytých na Slovensku (Točík 1977). Podobne, ako pri ostatných máme uprostred kratších stien kolové jamy, ktoré súviseli so sedlovitou strechou, na dne je ubitá dlážka a chýbajú stopy po ohnisku. V chate 2/67 sa nám nepodarilo nájsť kolové jamy. To ešte nie je dôkaz, že stavba nad polozemnicou bola zrubová. Dôležitejšia je skutočnosť, že v jame sa našli tkáčske závažia svedčiace, že objekt mal výrobný charakter, a preto v ňom nenachádzame ubitú dlážku a ohnisko. Bližšie datovanie umožňuje grafitová keramika s vbíjaným ornamentom pod okrajom, ktorá je u nás charakteristická pre stupeň LC.

P o h r e b i s k o z 10. s t o r o č i a

Okraj kostrového pohrebiska z 10. storočia sa nachádza na južnej strane odkrytej plochy. Zistené tri hroby (61-63/67) sú orientované JZ-SV, respektíve JJZ-SSV a sú plytko pod povrchom (35-50 cm), a preto čiastočne poškodené orbou. Pohrebisko patrí k osade pospolitého dedinského ľudu, a preto aj obsah hrobov je pomerne chudobný. Nálezy z hrobu 62/67, a to železná deltoidná strela a zvyšky obloženia luku a tulca nepochybne patria k výstroju staromaďarského bojovníka, a teda datujú hrob do 10. storočia.

Zistenie pohrebiska z 10. storočia v Bajči-Ragoni I dokresľuje historický obraz osídlenia okolia Nových Zámkov, ktoré sa sústreďovalo najmä na piesočných dunách medzi riekami Žitavou a Nitrou. Približne 2 km severne je jedno z najstarších staromaďarských pohrebísk u nás, zistené pri kopaní zákopov v r. 1944 a odkryté pri stavbe závodu Slovlik (Rejholcová 1974). Asi 3 km južnejšie sa našlo ďalšie pohrebisko v Bohatej-Pavlovom majeri (Rejholcová 1976). Štyri pohrebiská sú doteraz známe v chotári obce Nesvady, z toho dve preskúmala, ale doteraz nepublikovala P. Ratimorská z múzea v Komárne. Hustota lokalít s bojovníckymi pohrebiskami z 10. storočia v okolí Nových Zámkov svedčí o strategickom význame brodov v období vznikajúceho uhorského panstva (Szőke 1957).

H r o b 61/67

Hrobová jama obdĺžnikového tvaru so zaoblenými rohmi (85 x 55 cm) sa črtala v hĺbke 47 cm tmavým zásypom. Dno v hĺbke 50 cm. Na dne ležala v natiahnutej polohe kostra dieťaťa s rukami pozdĺž tela, lebka rozbitá. Orientácia JZ-SV. Bez nálezov.

H r o b 62/67

Hrobová jama obdĺžnikového tvaru so zaokrúhlenými rohmi (245 x 97 cm) sa črtala v hĺbke 40 cm. Steny kolmé, dno v hĺbke 80 cm. Na dne ležala v natiahnutej polohe kostra muža s rukami pozdĺž tela, veľmi dobre zachovaná (obr. 126). Orientácia JJZ-SSV. Pri pravej ruke železný nožík (1), pri ľavej ruke železná strela (2), kostené obloženie tulca (3) a zlomky železného kovania tulca (4).

O p i s n á l e z o v

1. Železný nožík s rovným chrbtom a ostrím, ktoré oblúkovito prechádza do hrotu noža. Rapík oddelený od čepele jednostranným poloblúkovým výkrojom; d. 11,1 cm, š. čepele 1,4 cm (obr. 124: 1).

2. Železná deltoidná strela, na tŕni zvyšky dreva z násady; d. 7,3 cm, š. listu 1,8 cm (obr. 124: 2).

3. Tenké kostené platničky z obloženia tulca, na vnútornej strane šikmo šrafované; d. 6,8 cm, 6,4 cm, 7,6 cm; š. 1,9 cm, 0,6 cm (obr. 124: 3).

4. Zlomky tenkého železného pásikového kovania tulca; d. 4,3 cm, 2,1 cm, 4,1 cm, 2,6 cm a 3,1 cm (obr. 124: 4).

H r o b 63/67

Hrobová jama nezistená. Kostra dieťaťa uložená vo vystretej polohe v hĺbke 35 cm pod ornicou, s rukami v lakti mierne zohnutými. Lebka pravdepodobne zničená orbou. Zrejme orbou sa dostala do sekundárnej polohy (na miesto pravej kľúčnej kosti) pravá panvová kosť. Bez nálezov.

R a g o ň a II

Po krátkom prerušení duna Ragoňa I prechádza smerom na sever do duny Ragoňa II, na ktorej mali ŠM v Bajči-Vlkanove ustajnené ovce v ovčiarni, podľa ktorej má lokalita aj chotárny názov Ovčín. Ragoňa II sa vinie smerom S-J a je z východnej strany meandrovito stvárnená bývalým korytom rieky Žitavy. Cez dunu prechádza cesta z Vlkanova do Nových Zámkov. Podľa B. Szőkeho tu bol historický brod. Prieskum, ktorý sa robil na dune v mesiaci júni 1977 v spolupráci s múzeom v Komárne, potvrdil, že pravobrežné duny rieky Žitavy boli v minulosti intenzívne osídlené. Dokladom toho sú aj staršie prieskumy Š. Janšáka. V čase prieskumu bol na celej dune, dlhej asi 600 m, vysadený tabak a pôda bola starostlivo kultivovaná. Napriek tomu z povrchového zberu sa získal početný črepový materiál, ktorý pochádza z neolitu, eneolitu, z neskorej doby bronzovej, z doby laténskej a z 9. až 10. storočia.

O p i s n á l e z o v

1. Početné črepy úžitkovej lineárnej keramiky a keramiky lengyelskej kultúry.

2. Úžitková keramika z neskorej doby bronzovej, a to leštené črepy z amforovitých mäkko profilovaných nádob a drsné zvisle prstované črepy (obr. 133: 1, 2).

3. Početné črepy laténskej tuhovanej keramiky zo súdkovitých nádob s oválnym okrajom, zvislo hrebeňovaných (obr. 133: 3, 4).

4. Črepy z pliec nádob zhotovených na ručnom kruhu s použitím formovacieho drievka. Výzdoba je robená viaczubým nástrojom a pozostáva z vlnoviek a zväzkov línií (obr. 133: 5-7).

5. Stredoveké črepy zo sivých na kruhu vytočených nádob zdobených rytými líniami (obr. 133: 8).

L i t e r a t ú r a

BENADIK, B. 1960: Keltské pohrebisko v Bajči-Vlkanove. Slovenská archeológia, 8, s. 393-451.

BENADIK, B. 1971: Obraz doby laténskej na Slovensku. Slovenská archeológia, 19, s. 465-498.

JANŠÁK, Š. 1931, 1935: Staré osídlenie Slovenska. V: Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Turčiansky Svätý Martin. 25, s. 30-31; 29, s. 36-38.

LICHARDUS, J. - VLADÁR, J. 1964: Zu Problemen der Ludanice-Gruppe in der Slowakei. Slovenská archeológia, 12, s. 69 n.

LICHARDUS, J. - VLADÁR, J. 1968: Erforschung der frühäneolithischen Siedlungen in Branč. Slovenská archeológia, 16, s. 263 n.

LICHARDUS, J. - VLADÁR, J. 1970: Neskorolengyelské sídliskové a hrobové nálezy z Nitry. Slovenská archeológia, 18, s. 396-408.

PAVÚK, J. 1969: Chronologie der Želiezovce-Gruppe. Slovenská archeológia, 17, s. 270 n.

REJHOLCOVÁ, M. 1974: Pohrebisko z 10.-12. storočia v Nových Zámkoch. Slovenská archeológia, 22, s. 435-462.

REJHOLCOVÁ, M. 1976: Pohrebisko z 10. a 11. storočia v Hurbanove-Bohatej. Slovenská archeológia, 24, s. 191-233.

SZŐKE, B. 1957: Brod na rieke Nitre pri Nových Zámkoch. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 2. Nitra, s. 105-113.

TOČÍK, A. 1964: Záchranný výskum v Bajči-Vlkanove v rokoch 1959-1960. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 12. Nitra, s. 5-185.

TOČÍK, A. 1970: Erforschungstand der Lengyel-Kultur in der Slowakei. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 18. Nitra, s. 437-454.

TOČÍK, A. 1977: Záchranný výskum v Nitrianskom Hrádku, okr. Nové Zámky, v r. 1976. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976. Nitra, s. 281-282.

TOČÍK, A. - HANÁKOVÁ, H. - STLOUKAL, M. 1973: Pohřebiště ze starší doby bronzové v Bajči. Časopis Národního musea v Praze, 142, s. 58-88, tab. I-VIII.

VLADÁR, J. 1966: Zur Problematik der Kosihy-Čaka-Gruppe in der Slowakei. Slovenská archeológia, 14, s. 245-336.

BEGEHUNG DER ARCHÄOLOGISCHEN FUNDSTELLEN IN BAJČ. Im J. 1977 wurde in Bajč (Bez. Komárno) eine Begehung der Terrassen und Sanddünen, die durch Bodenrekultivierung zerstört werden, durchgeführt. Es handelt sich vor allem um die rechtsuferigen Dünen des Žitava-Flusses (Ragoňa I und Ragoňa II) in einer Länge von etwa 2 km sowie um die grosse linksuferige Düne "Vŕšok medzi dvoma kanálmi". Das bei der Begehung gewonnene Lesefundmaterial bestätigte eine intensive Besiedlung der Fundstellen vom Neolithikum bis ins Mittelalter. Bemerkenswert ist hier die Konzentration neolithischer (jüngere Linearkeramik), äneolithischer (Ludanice-Kulturgruppe und Kultur mit kannelierter Keramik), bronzezeitlicher und eisenzeitlicher Kulturen und es fehlen nicht einmal Funde aus römischer Zeit und aus dem 9.-14. Jh. Im Beitrag werden auch die bisher noch nicht veröffentlichten Funde von der 1967 erfolgten Grabung des Archäologischen Institutes in der Flur Ragoňa I publiziert.
Die Kulturgrube 1/67 mit einer Massenbestattung von sechs Individuen stellt eine Opfergrube aus der Spätphase der Lengyel-Kultur dar. Eine Gefässgruppe, die sich in 70-80 cm Tiefe über den Skeletten konzentrierte, weist zwar einige Merkmale der Ludanice-Kulturgruppe auf, aber die überwiegende Zahl der Keramik weicht von ihr ab. Gegenwärtig lässt sich diese Keramikkollektion zeitlich noch nicht genau einordnen, jedoch man kann vermuten, dass sie der Spätphase angehört.
In demselben Jahr wurden zwei latènezeitliche Hütten abgedeckt. Die Hütte 1/67 ist ein üblicher Typus mit zwei kleinen Pfostenlöchern inmitten ihrer Kurzseiten, die Hütte 2/67 war ohne Pfostenlöcher. Die Funde von Webgewichten und Spinnwirteln in der Hütte 2/67 zeugen davon, dass es sich um ein Produktionsobjekt handelt. Die Keramik datiert beide Hütten in Reineckes Stufe LC.
Drei Gräber (61/67-63/67) mit Skeletten in Strecklage gehören in das 10. Jh. und werden durch typisches altmagyarisches Inventar datiert (Bogen und Köcherbeschlag). Im J. 1967 erfasste man nur den Rand des Gräberfeldes, das dem neugekommenen altmagyarischen Ethnikum angehörte. (Abb. 122-133.)

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V KOMJATICIACH

Anton T o č í k

Archeologický ústav SAV v Nitre za vzácneho porozumenia JRD v Komjaticiach (okr. Nové Zámky) robil od septembra 1977 do januára 1978 záchranný výskum pri zemných prácach v rámci HTÚPP (hospodársko-technická úprava poľnohospodárskej pôdy). V snahe rozšíriť poľnohospodársky pôdny fond likvidovalo JRD v Komjati-

ciach bývalé koryto rieky Nitry (obr. 1 a textová tabuľka na konci príspevku) na úseku Ondrochov - štátna cesta Komjatice - Černík v dĺžke približne 4 km a šírke od 50 do 80 m (obr. 134, polohy 8-15). Od mája do augusta 1977 sa upravil južný úsek približne v dĺžke 2 km (obr. 134, poloha 15). Pri presune pôdy, ako bolo dodatočne zistené výskumom a z výpovedí buldozéristov, boli na celom úseku zničené zvyšky osídlenia od doby kamennej do stredoveku (13.-14. storočie). Pri prácach boli zničené batérie pecí so zachovanou takou vypálenou kupolou, že ani buldozéry nemohli s nimi pohnúť. Ďalej boli porušené zvyšky chát s kamennými kozubmi a početné kultúrne jamy s popolovitou výplňou a množstvom črepov. Najintenzívnejšie bolo osídlenie kultúry s kanelovanou keramikou, ku ktorému patrili aj klenbovité pece, ďalej osídlenie s lineárnou keramikou, osídlenie z doby halštatskej, laténskej a rímskej (obr. 135). Stredoveké osídlenie podľa získaného črepového materiálu trvalo od 8. do 13. storočia. Úsek, na ktorom sa robilo pred príchodom pracovníka Archeologického ústavu SAV, má chotárny názov Hajdenove a Za malým hájom (poloha 15) a z odbornej literatúry je známy nálezmi, ktoré sa tam zistili pri hĺbení ryhy pre naftovod (Lichardus - Liptáková 1962). Pozdĺž koryta, ktoré môžeme sledovať od Vinodolu cez chotár Komjatíc až po Ondrochov, sa nachádzajú piesočné duny, mierne terénne vlny a vyvýšeniny. Tieto obtekala rieka Nitra a výraznou eróziou vznikli terasy, resp. brehy, miestami až 5-6 m vysoké, a to výlučne na západnej strane. Tým, že sa rieka vyhýbala zvýšenému terénu, vytváral sa meandrovitý priebeh toku. Rôzne zemné práce, ťažba štrku a piesku a budovanie závlahového systému poskytli početné doklady o tom, že územie medzi dnešným tokom Nitry a korytom Starej Nitry bolo osídlené oveľa intenzívnejšie ako brehy, resp. trasy ich dnešných tokov.

Ryhy na potrubie závlahového systému v polohe Ryžovisko - predtým Blatnica (obr. 134, poloha 1) - narezali v r. 1974 sídlisko kultúry s kanelovanou keramikou a sídlisko z doby halštatskej a zo stredoveku. Jamy s kostrami koní sa nedali bližšie datovať (nález. správa 7103/74).

Od Ryžoviska východným smerom, v polohe Vicena (obr. 134, poloha 2), tiež pri hĺbení rýh, sa porušili kultúrne jamy a zvyšky pecí kultúry s kanelovanou keramikou, kostrové pohrebisko nitrianskej kultúry zo staršej doby bronzovej a sídliskové objekty z neskorej doby bronzovej, z doby halštatskej a zo stredoveku (Bátora 1975). Smerom na juh k ceste z Komjatíc do Černíka, v polohe Homolka (obr. 134, poloha 3), pri exploatácii hliny na úpravu športového štadióna v r. 1971 bolo zničené sídlisko lengyelskej kultúry a bližšie neurčené kostrové hroby (nález. správa 6334/73). Na Homolku sa rozšírila aj výstavba rodinných domkov.

Na Hviezdoslavovej ulici (poloha 3) sledoval v r. 1971-1973 archeologický krúžok ZDŠ v Komjaticiach pod vedením učiteľa S. Podhorca výkopové práce a zachránil obsah hrobu nitrianskej kultúry (nález. správa 6334/73). Okrem toho zachraňoval nálezy z kostrového pohrebiska a zo sídliska lengyelskej kultúry, zo sídliska s kanelovanou keramikou a objekty z 9. storočia (Pavúk 1975). Kostra skrčenca v hrobe nitrianskej kultúry ležala na ľavom boku v hĺbke 150 cm. Orientovaná bola SV-JZ. Pri lebke mala dve medené záušnice (1, 2), pod ňou boli do kruhu uložené parohovité valcovité koráliky s tromi rozdeľovačmi (3). Pri

rukách boli riečne ulity a valcovité koráliky (4). Pri panve ležala na boku nádoba (5) a ďalšie ulity (6). V hrobe boli ešte dva kamene. (Obr. 138.)

O p i s n á l e z o v

1-2. Medené záušnice tvaru vŕbového listu. List je pomerne úzky a má pozdĺžne rebierko; Ø 2,5-3 cm a 3-3,4 cm (obr. 136: 1).

3. Stoosemdesiat valcovitých parohových korálov jednakého polomeru, ale rôznych výšok (obr. 136: 2).

Dve kostené platničky - rozdeľovače so štyrmi otvormi, čiastočne poškodené; d. 3,3 a 4 cm. Ďalší rozdeľovač s dvoma dierkami; d. 1,7 cm (obr. 136: 3).

4. Väčší počet škľabiek a riečnych ulít s dierkami na navlečenie (obr. 136: 4).

5. Tmavosivý bezuchý hrnček z materiálu zmiešaného s pieskom, na povrchu potiahnutý jemnou hlinkou. Súdkovitý, s nepatrne vyhnutým ústím. Pod okrajom zdobený štyrmi líniami odtlačkov šnúry. Nepravidelne vedľa seba sú umiestnené dve dierky; v. 8,5 cm, Ø ústia 6 cm, Ø dna 5 cm (obr. 136: 5).

Nálezy z hrobu na Homolke sa nevymykajú z rámca bežných príloh v hroboch nitrianskej kultúry. Súdkovitá nádoba tvarom i výzdobou patrí do začiatočného štádia tejto kultúry a dve dierky pod okrajom pripomínajú nádobu z hrobu v Šali nad Váhom, ktorá však nie je zdobená.

Ďalšie dva hroby sa údajne našli pri kopaní základov a šesť hrobov pri hĺbení pivnice a jamy na vápno. Do zelena patinované kosti nasvedčovali, že hroby asi patrili nitrianskej kultúre.

Z Komjatíc poznáme už tri pohrebiská tejto kultúry: Vicena, Homoky, Homolka. Sú od seba vzdialené len 500-800 m. Pohrebiská v polohách Vicena a Homolka boli malé (niekoľko desiatok hrobov) pohrebisko na Homokoch mohlo mať až 100 hrobov.

Na druhej, t. j. východnej strane koryta rieky Nitry bola skupina piesočných dún zvaná Homoky (obr. 134, poloha 6), ktorá bola v priebehu 25 rokov zlikvidovaná pri ťažbe štrku. Na ploche viac ako 100 hektárov boli postupne zničené lokality z rôznych období. Na východnej strane štrkoviska sa prišlo už v r. 1953 na hroby nitrianskej kultúry. Systematicky sa odkrylo len 14 hrobov (Točík 1963), ale rok čo rok sa postupne ničili ďalšie hroby. Sporadicky sa zachraňovali nálezy aj zo sídliska kultúry s lineárnou keramikou a ludanickej skupiny. Žiarové hroby z menšieho pohrebiska ludanickej skupiny, z ktorých sa podarilo zachrániť uzavretý celok, už ukazujú na úzke kontakty so skupinou Bajč-Retz. Z pohrebiska datovaného do 9. storočia šperkmi a železnými zbraňami (meč, ostrohy, bradatice, hrozienkové náušnice) boli systematicky odkryté tri hroby (nález. správy 3690/67, 4442/68).

Na západnej strane Homokov (obr. 134, poloha 4) sa nachádza slovanská osada z 9. storočia, z ktorej sa podarilo v roku 1973 odkryť chatu (štvorcová polozemnica; obr. 137) a niekoľko kultúrnych jám. Na tom istom mieste bolo viac ako 40 objektov kultúry s kanelovanou keramikou a menšie sídlisko ludanickej skupiny (nález. správa 6663/73).

V priebehu posledných piatich rokov sa hranica ťažby štrku rozšírila smerom na západ o 60 m, pričom vznikol profil dlhý viac ako 300 m. Na jeseň r. 1977 sme ho čiastočne zamerali a zistili sme túto situáciu (obr. 134, polohy 4, 5):

Na južnom okraji pokračuje osídlenie lengyelskej kultúry a kultúry s kanelovanou keramikou. Približne 60 m od okraja, smerom na sever, v profile sa zreteľne črtala slovanská polozemnica s dvoma kolmi na severnej a južnej strane. Profil ju rezal stredom. Polozemnicu so zachovanými rozmermi 380 x 160 cm (polovica) sme odkryli do hĺbky 60 cm. V sivom zásype boli vrstvičky uhlíkov, sadzí a prepálenej omietky a črepy z nádob vyrobených na ručnom kruhu, so strechovite skrojeným okrajom, zdobených zväzkami línií a vlnoviek. Asi o 20 m severnejšie sa črtali v profile ďalšie tri zahĺbené polozemnice. Približne v dĺžke 150 m sme zistili súvislú kultúrnu vrstvu z 9. storočia, doloženú v zrútených stenách štrkoviska nálezmi črepov, rotačných kamenných žarnovov a početnými zvieracími kosťami. Ešte ďalej na sever pokračovalo osídlenie kultúry s kanelovanou keramikou; zistilo sa niekoľko kultúrnych jám, v zásype ktorých sa nachádzala s prepálenou omietkou, sadzami a popolom pomerne hojná keramika datujúca osídlenie do klasickej fázy tejto kultúry. Na severnom okraji štrkoviska (obr. 134, poloha 5) sú narezané kultúrne jamy z 12.-13. storočia. Pomerne tenká kultúrna vrstva svedčí skôr o krátkodobom a sporadickom osídlení.

V roku 1974 pri hĺbení závlahových rýh zistil J. Pavúk za cestou Komjatice - Černík, smerom na juh od Homokov (obr. 134, poloha 7), rozsiahle sídlisko z neolitu a eneolitu, stopy osídlenia s maďarovskou kultúrou a z doby laténskej a rímskej (Pavúk - Romsauer 1975).

L i t e r a t ú r a

BÁTORA, J. 1975: Záchranný výskum na pohrebisku nitrianskej kultúry v Komjaticiach. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974. Nitra, s. 20 n.

LICHARDUS, J. - LIPTÁKOVÁ, Z. 1962: Archeologický prieskum trasy Ropovodu družby na úseku Rimavská Sobota - Šaľa nad Váhom v r. 1961. Archeologické rozhledy, 14, s. 776-793.

PAVÚK, J. 1975: Predhistorické a včasnodejinné nálezisko v Komjaticiach. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974. Nitra, s. 73-74.

PAVÚK, J. - ROMSAUER, P. 1975: Sídlisko z doby neolitickej, laténskej a rímskej v Komjaticiach. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974. Nitra, s. 75.

TOČÍK, A. 1963: Die Nitra-Gruppe. Archeologické rozhledy, 15, s. 716-774.

V r. 1977 sa realizoval záchranný a preventívny výskum v polohách 8-14 a 16 (obr. 134). V polohe 15 (Hajdenove a Za malým hájom) sa rekultivácia pôdy uskutočnila ešte pred príchodom pracovníkov ústavu; vykonal sa tu len dodatočný zber.

T o r o s l í n, štrkovisko (poloha 8)

V novembri a decembri 1977 južne od hradskej z Komjatíc do Černíka, na ľavom brehu bývalého koryta rieky Nitry (poloha 8), bola odhumusovaná plocha 160 x 50-60 m a postupne odhrnutá pôda do hĺbky 50-150 cm. V pieskovo-sprašovom podloží sa črtali stredoveké chaty, kultúrne jamy, ohniská, pece a studňa. Z 220 zistených objektov sa odkrylo 17, prevažná časť bola zničená presunom pôdy, zvyšok bol znovu zahrnutý zemou.

Časť objektov sa navzájom pretínala, týkalo sa to najmä odpadových jám. Zrubové chaty budované na úrovni terénu boli úplne zničené a len hlbšie zapustené ohniská s estrichom dokumentovali ich existenciu. Pravouhlé polozemnice boli zahĺbené priemerne 80-100 cm do podložia a mali ohniská (nie kozuby) z lámaného kameňa, bez estrichu. Rozmery (3 x 3 m) svedčia o menšom type chát. Približne 30-40 m od okraja brehu, v nepravidelných vzdialenostiach od seba, boli pece na chlieb (12 objektov), ktoré pozostávali z vlastnej klenbovej pece a z obdĺžnikovej predpecovej jamy. Nálezy boli pomerne hojné. Najpočetnejšia bola keramika, a to hrnce s vysokým ústím a zvisle skrojeným okrajom a so značkami na dne, ktorá spolu so železným inventárom (ostrohy, kosáky, nože) datuje zaniknutú stredovekú osadu do 12.-13. storočia. Stredoveké osídlenie narušilo pravekú bližšie nedatovateľnú sídliskovú vrstvu. Treba ľutovať, že pre tuhé mrazy a najmä pre nedostatok technických síl nebolo možné zistené objekty preskúmať.

M a n d á č k a (poloha 9)

Asi 300 m južne od cesty z Komjatíc do Černíka vytváralo koryto rieky Nitry hlboký meander, ktorý predstavuje zaoblený ostroh s rozmermi 100 x 50 m. Pri rekultivačných prácach v roku 1977 bola zasiahnutá len severovýchodná časť ostrohu približne v dĺžke 70 m a šírke 30-40 m. Svahovanie sa robilo v dvoch etapách. V prvej etape buldozér odhumusoval vrstvu do hĺbky 30-40 cm, v druhej etape až do hĺbky 120 cm. Na odkrytej ploche sa po prvej etape črtalo 54 objektov a 15 tmavo sfarbených väčších - menších nepravidelných plôch. Z technických príčin sa výskum robil až v druhej etape, keď sa zachytili len tie objekty, ktoré sa črtali ešte v hĺbke 100 cm. Preto boli odkryté väčšinou už len spodky 14 objektov, z toho 12 kultúrnych jám a dve chaty. Dva objekty môžeme pripísať osídleniu ľudu so staršou lineárnou keramikou, jeden lengyelskej kultúre (stupeň IV), jeden kultúre s kanelovanou keramikou (objekt 1B), tri objekty maďarovskej kultúre (+ objekt 1A), dva patria do doby halštatskej a štyri objekty - z toho dve chaty - do stredoveku.

Najstaršie osídlenie na Mandáčke je doložené v objekte 5 (kultúrna jama s nálezmi staršej lineárnej keramiky), ktorý bol pod úrovňou stredovekej chaty. V jame prevažuje hrubá keramika polguľovitých tvarov z dobre plavenej hliny, na povrchu zdrsnená, vnútri leštená. Fragment takejto väčšej bledosivej nádoby (obr. 139: 5) je zdobený rytou špirálou z troch v strede uzavretých línií. Najpočetnejšie sú tmavosivé až čierne leštené črepy z hlbokých miskovitých nádob, ktoré nie sú zdobené (obr. 139: 6). Tieto sú charakteristické pre najstarší stupeň lineárnej keramiky u nás. Veľmi starostlivo bola zhotovená miska,

z ktorej je fragment z rozhrania tela a nôžky; jej tvar nevieme bližšie určiť (obr. 139: 4). Je z dobre plaveného materiálu, na povrchu leštená, čierna, v hornej časti sú stopy dvojice rytých vertikálnych línií. Najbližšie analógie k nálezom z Komjatíc nachádzame na neďalekom sídlisku v Milanovciach (Pavúk 1962) a v Hurbanove (Čaplovič 1956). Pomerne malý súbor nálezov z Komjatíc nám neumožňuje spresniť datovanie v rámci lineárnej keramiky. Niektoré prvky však ukazujú na nutnosť zaradenia do jej najstaršej fázy na juhozápadnom Slovensku.

Stredoveký objekt prekrýval aj kultúrnu jamu 2 s nálezmi lengyelskej kultúry. V jame sa našla hrubostenná keramika vyrobená z hliny zmiešanej s pieskom (črepy z hrncovitých nádob a fragmenty z hrubostenných mís na zvonovito profilovaných dutých nohách). Nálezy možno zaradiť do IV. stupňa lengyelskej kultúry, t. j. do skupiny Brodzany-Nitra (Pravek Slovenska).

Ojedinelý je objav kultúrnej jamy kultúry s kanelovanou keramikou (1B; obr. 139: 1), ktorá bola preseknutá a čiastočne zničená maďarovskou kultúrnou jamou (1A). Mala nepravidelne kruhový pôdorys (Ø 160-180 cm), ku dnu rozšírené steny a rovné dno. Zásyp tvorila popolastosivá hlina a špinavožltá spraš. Bola chudobná na nálezy; obsahovala džbánok v črepoch a dobre zachované ploché medené dláto (klin) s nevýraznou patinou (obr. 139: 3). Džbánok s vytiahnutým uchom má mierne roztvorené hrdlo a na tele je zdobený husto vedľa seba zvislými kanelmi (obr. 139: 2). Nepochybne ide o reprezentanta klasickej fázy tejto kultúry, ktorá je doteraz najlepšie známa zo Zámečka v Nitrianskom Hrádku (Točík 1963). Korešponduje aj s jednou fázou osídlenia kultúry s kanelovanou keramikou v polohe Legionárske a so sídliskom v štrkovisku Homoky. Jama na Mandáčke tvorí okraj väčšieho sídliska, ktoré pokračuje na terase starého koryta Nitry smerom na juh. Nález medeného dláta (klinu) v kultúrnej jame 1/B v Komjaticiach je prvým uzavretým nálezom tohto typu na Slovensku a ojedinelým nálezom v rámci kultúry s kanelovanou keramikou v strednej Európe. Tento druh dláta nie je obmedzený na kultúru s kanelovanou keramikou alebo na mladší eneolit, ale podľa M. Novotnej sa udržuje až do staršej doby bronzovej (Novotná 1970). Pre datovanie budú rozhodujúce výsledky spektrálnej analýzy.

Osídlenie ľudu s maďarovskou kultúrou je na Mandáčke zastúpené kultúrnymi jamami 1A, 10 a 12, z ktorých sa podarilo odkryť už len spodné časti (zach. h. 30-50 cm). Všetky mali typický popolastosivý zásyp s bohatým obsahom popola. Hojnosť črepov v jamách je tiež typická pre maďarovskú kultúru. Medzi nálezmi sú zastúpené predovšetkým džbánky so stlačeným bruškom na troch lalokovitých nôžkach a s vysokým vytiahnutým lievikovitým hrdlom (obr. 139: 1), ďalej rôzne typy misiek s nízkymi, šikmými stenami, vodorovno zrezaným okrajom a z neho vychádzajúcimi jazykovitými lalôčikmi, amfory s guľovitým telom, odsadeným lievikovitým hrdlom a s dvoma uškami, hrubostenná keramika zo zásobníc a fragmenty hlinených závaží. Tri kultúrne jamy súvisia, ako na to poukazuje aj zber, s rozsiahlejším sídliskom, ktoré sa rozprestiera smerom na juh od Mandáčky. Jamu 1A môžeme datovať do mladšej fázy maďarovskej kultúry (Točík - Vladár 1971).

Zo stredovekého osídlenia sa podarilo najlepšie zachytiť polozemnicu - objekt 9 (300 x 300 cm), ktorá siahala do hĺbky 100-120 cm a bola orientovaná SZ-JV. V severnom rohu bol kozub z lámaného vápenca. Po odstránení kameňa sa nenašli stopy po ohni a chýbal aj bežný estrich. V hnedom zásype bolo pomerne málo nálezov. Prevažovali zvieracie kosti. Keramika umožňuje datovať chatu do 9.-10. storočia. Zvyšky deviatich kamenných kozubov na úseku dlhom 70 m naznačujú, že na Mandáčke, na pravom brehu rieky Nitry, bola terasovitá zástavba, ku ktorej patrili aj ďalšie objekty väčšinou s popolastým zásypom, aké sa zistili nad pravekými objektmi 2, 5 a iné, zachytené, ale pri práci buldozérom úplne zničené.

L i t e r a t ú r a

ČAPLOVIČ, P. 1956: Hurbanovo - Bacherov majer, neolitické sídlište. Archeologické rozhledy, 8, s. 311-321.

NOVOTNÁ, M. 1970: Die Äxte und Beile in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde. IX-3. München.

PAVÚK, J.: 1962: Gliederung der Volutenkeramik in der Slowakei. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 9. Nitra, s. 5-20.

Slovensko v mladšej dobe kamennej. Pravek Slovenska. 2. Bratislava 1970.

TOČÍK, A. 1963: K otázke mladého eneolitu na juhozápadnom Slovensku. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 11. Nitra, s. 5-22.

TOČÍK, A. - VLADÁR, J. 1971: Prehľad bádania k problematike Slovenska v dobe bronzovej. Slovenská archeológia, 19, s. 365-422.

K ň a z o v a j a m a, sektory B, BA (poloha 10)

Na úseku dlhšom ako 650 m sa v decembri 1977 a januári 1978 po odhumusovaní zistilo skoro 500 objektov, z ktorých bolo preskúmaných viac ako 150. Táto poloha bola osídlená s menšími prestávkami od neolitu do konca stredoveku. Staršie osídlenie bolo porušené predovšetkým osadou z 15. storočia. Kultúrne jamy s keramikou zdobenou lineárnym ornamentom patria už na sklonok tejto kultúry a vyznačujú sa výzdobou notových hlavičiek; pásy rytých línií sú prerušované, prípadne ukončené zásekmi, alebo notovou hlavičkou (obr. 140: 1-8). Pomerne bohaté sú kultúrne jamy s keramikou bolerázskej skupiny. Prekvapuje súčasný výskyt väčších hrncov s jednoduchou prstovanou lištou na okraji, zvisle žliabkovaných šálok so subkutánnym uškom a široko žliabkovaných miskovitých šálok (obr. 140: 9-15). Niekoľkými kultúrnymi jamami sú zastúpené čačianska a podolská kultúra. V dvoch jamách podolskej kultúry boli pochované celé kravy (obr. 141: 2). Fragment zoomorfnej nádoby má analógie na súčasnom pohrebisku v Chotíne.

Najintenzívnejšie bolo osídlenie v dobe rímskej; zastúpené je rôznymi typmi chát. Vo väčšine plytko zahĺbených chát s ubitou dlážkou a kolovými jamkami sa nepodarilo vypracovať úplné pôdorysy (obr. 141: 1; obr. 142: 2-3). Chaty z doby rímskej sa v podstate nelíšia od chát v polohe Tomášove - sektory A, A/I a A/II. Za zmienku stojí chata - objekt B-22 (obr. 142: 1) - obdĺžnikového tvaru, ktorá podľahla požiaru; bola vyplnená popolom, uhlíkmi a zachovanými

zvyškami trámov. Uprostred mala pravdepodobne ohnisko a v strede užších strán boli dve veľké a hlboké kolové jamy so zvyškami zhorených kolov. Osídlenie z doby rímskej datujeme do 2. storočia.

Pre presnejšie datovanie keramiky z doby rímskej má význam uzavretý nálezový celok z kultúrnej jamy BA-110 (obr. 141: 4), datovaný do prvej polovice 2. storočia mincou cisára Hadriána (117-138). Keramický komplex obsahuje črepy z misy terry sigillaty s barbotinovou výzdobou (Dragendorf 37), ako aj ďalšie črepy importovanej keramiky z provincie a najmä fragmenty domácej barbarskej keramiky (obr. 143). Komplex je dôležitý aj preto, že v uzavretom celku datovanom do prvej polovice 2. storočia je aj taká barbarská keramika, ktorú by sme normálne datovali do mladšej doby rímskej.

Stredoveké osídlenie v polohe Kňazova jama sa začína okrem sporadicky sa vyskytujúcich chát z 9. stor. v 11. storočí (obr. 141: 3) a pokračuje nepretržite až do 15. storočia. Toto mladšie osídlenie charakterizujú veľké (až 9 x x 9 m) zahĺbené jamy nepravidelne štvorcového, prípadne obdĺžnikového pôdorysu, ktorých obsah najskôr nasvedčuje na odpadové jamy-hnojiská. Nechýbajú ani obilné a iné jamy rôznych tvarov. Takzvaná kolonizačná keramika, zdobená ozubeným kolieskom, pokrývky, ako aj ojedinelé fragmenty zeleno glazúrovaných kachlíc datujú hornú hranicu stredovekého osídlenia do 15. storočia (obr. 144). Je pravdepodobné, že osada v listinných prameňoch lokalizovaná do priestoru medzi Komjaticami a Mojzesovom je identická so zaniknutou stredovekou osadou v polohe Kňazova jama.

T o m á š o v e, sektory A, A/II (poloha 11)

Ako sektory A a A/II sme označili pravý breh bývalého koryta rieky Nitry, ktorý bol miestami až 4 m vyššie nad inundáciou rieky. Breh v týchto miestach vytvára meander dlhý viac ako 600 m. Odkrytá plocha merala 600 x 60-80 m a pri odhumusovaní na kraji terasy bola odhrnutá pôda do hĺbky 150-180 cm. Dve tretiny zistených objektov boli úplne zničené a z celkového počtu približne 400 objektov - do čoho sa nepočítajú jamy - sa preskúmalo 19 na úseku A a 53 na úseku A/II.

Ťažisko osídlenia spočívalo v dobe rímskej a v stredoveku. V sektoroch A a A/II humus siahal miestami až do hĺbky 50-60 cm, a preto časť objektov sa zistila až vtedy, keď sa prišlo na ubitú dlážku, prípadne na kamenné ohnisko alebo kozub. Z 26 chát z doby rímskej sa preskúmalo 9 chát rôznych tvarov a typov (obr. 145: 1; obr. 147: 1, 2), okrem toho sa odkrylo 35 kultúrnych jám. Rímske chaty v zásade rozdeľujeme na zahĺbené a chaty s dlážkou približne na úrovni terénu. Oba typy sú pravouhlé a majú ubitú dlážku. Umiestnenie kolových jám a ich počet sú dosť rozdielne. Tieto chaty sú s ohniskami i bez nich. Lámaný vápenec, usporiadaný do kruhu, je obyčajne na vypálenej estrichovej vrstve. Rôzna je orientácia chát. Dosť veľké rozdiely sú aj vo veľkostiach. Pozornosť si zasluhujú dve kruhové studne (Ø 90-100 cm), zapustené do spraše, ktoré sa dali sledovať len do hĺbky 250 cm. Ďalšie skúmanie znemožňovala spodná voda. V zásype sa striedali vrstvy popola, uhlíkov, štrku a planírky. Početné kultúrne jamy boli chudobné na materiál.

Prevažná časť objektov patrí do 2. a 3. storočia a je datovaná barbarskou i provinciálnou keramikou (obr. 145: 3).

Malá časť (10 chát; obr. 145: 2; obr. 148: 1, 3) bola preskúmaná zo zistených stredovekých príbytkov (9.-11. stor.). Pomerne malé štvorcové polozemnice mali v rohoch kamenné kozuby. Väčšinou sa nepodarilo zistiť kolové jamy po nosných stĺpoch. Do 11. storočia patrí chata (obr. 148: 2) s pieckou vysunutou mimo obvodu stien, s kamenným kozubom a s kolovými jamkami v rohoch a v strede stien. Neznámu funkciu mali štvorcové polozemnice, z dvoch tretín vyplnené veľkými lámanými balvanmi vápenca. Nie je vylúčené, že išlo o materiál potrebný pri pražení železnej rudy. Z vrstvy, ale aj z objektov, pochádza početná železná troska i železné koláče, doklady drobnej hutníckej činnosti.

Keramika, ktorá patrí do 9.-10. (obr. 146) a čiastočne až do 11. storočia, má znaky po formovaní na hrnčiarskom kruhu zvýraznené horizontálnymi plastickými pásikmi. Čo do tvaru okrem hrncov dosť výrazné sú aj fľaškovité nádoby so zúženým hrdlom.

Zo skúmaných objektov pochádzajú aj praveké nálezy, a to predovšetkým z kultúrnych jám z doby bronzovej a halštatskej.

T o m á š o v e, sektor A/I (poloha 12)

Na sútoku rieky Nitry a jej ramena v polohe Tomášove vznikol ostroh, ktorý smerom na severozápad vytvára miernu vyvýšeninu, intenzívne osídlenú od praveku do stredoveku. Buldozéry na tomto úseku odkryli plochu dlhú 70 m a širokú 40-50 m. Už v humuse sa začali črtať objekty. Pomerne plytko siahali stredoveké ohniská s vypálenými estrichmi. Nepodarilo sa preskúmať chaty z 9. a 10. storočia, ktorých dná v týchto miestach siahali do hĺbky 80 cm. Pretože presun pôdy na kraji terasy zasiahol vrstvy do hĺbky 120-150 cm, objekty z doby rímskej boli zničené a z objektov lengyelskej kultúry sa zachytili len spodné časti. Časť porušených a zničených hrobov patrila lengyelskej kultúre, časť do 9. a 10. storočia.

Najstaršie osídlenie v tejto polohe patrí ľudu s lengyelskou kultúrou. Zachytený bol okraj sídliska a ojedinelé hroby. Najpozoruhodnejšie sú zvyšky deštruovaných chát, ktoré sa pri skrývke buldozérom črtali ako veľké súvislé tehlovočervené fľaky približne obdĺžnikových tvarov (6-7 x 4 m; obr. 149: 3). Značne prepálená omietka s odtlačkami prútov siahala do hĺbky 80-100 cm a vypĺňala mierne zahĺbené objekty bez zistiteľných stôp po koloch. Súvislá vrstva omietky ležala na vrstve črepov, medzi ktorými boli početné stopy uhlíkov. V jednom objekte sa našla kruhová plocha estrichu - asi zvyšok ohniska, prípadne pece. Okrem týchto súvislých mierne zapustených objektov sa našli samostatné pomerne hlboké kultúrne jamy vyplnené popolom, uhlíkmi a prepálenou omietkou, ktorá svedčí o neobyčajne intenzívnom ohni. V jednej kultúrnej jame (obr. 149: 1) bola tesne nad dnom kostra dieťaťa v skrčenej polohe s tromi väčšími hrubostennými nádobami a s malou tenkostennou nádobou zdobenou bielou farbou na červenom podklade (obr. 154: 1-4). Medzi kultúrnymi jamami lengyelskej kultúry sa našli pravouhlé žľaby väčších obdĺžnikových chát, ako aj početné kolové jamky, ktoré s rezervou môžeme pripísať ľudu tejto kultúry. Podobne s rezervou môžeme sem zaradiť niekoľko hrobov skrčencov, v ktorých chýbali milodary.

Pre poznanie sídliskových foriem tejto kultúry prvotný význam majú deštrukcie chát so súvislou vrstvou omietky (obr. 149: 3). Na území Slovenska ide o prvý nález tohto druhu a ani zo susedného územia tento druh chát z tohto obdobia nie je známy. Analógiu nachádzame s kultúrou tripoľskou na území ZSSR a najmä v Rumunsku v kultúre Gumelnița. Do akej miery ide o priamy zásah z okruhu týchto kultúr, alebo o civilizačný prejav, môžu určiť výskumy v Maďarsku, cez ktorého územie sa tieto zásahy mohli dostať k nám. Veľmi bohatý je inventár, ktorý pozostáva predovšetkým z keramiky, menej z kostenej a kamennej industrie. Pre tuhé mrazy nebolo možné kompletne vyzdvihnúť nálezy z veľkých sídliskových objektov. Z toho dôvodu je veľmi sťažená aj rekonštrukcia keramického materiálu.

Najpočetnejšia je skupina misiek na dutých nôžkach (obr. 150: 1). Paralelne sa objavujú šikmostenné a profilované misky na mierne šikmostenných valcovitých nohách, prípadne aj na nohách zvoncovito profilovaných. Pretože sa doposiaľ nepodarilo ani jednu misu zrekonštruovať, nevieme povedať, do akej miery sú tvary misiek viazané na tvary dutých nožiek. Misky sú pravidelne zdobené zátkovitými výčnelkami a na časti sú stopy bieleho maľovania na červenom podklade. Väčšinou išlo o pásy, ktoré sa zachovali na vonkajšej strane misiek a na povrchu nôžok. Vlnovito prehnuté misky majú vnútornú časť okraja šikmo skrojenú a odsadenú, čo je pre sídlisko v Komjaticiach charakteristické. Okrem tvarov na nôžkach samostatne vystupujú hrubostenné, šikmostenne lomené misky so zosilnenými okrajmi a zátkovitými výčnelkami (obr. 154: 1), väčšie misky so šikmo lomenými stenami a valcovitou hornou polovicou, misky s vlnovito profilovanými stenami, ale bližšie neurčiteľnými tvarmi. Sem patria aj misky so širokými pásovými uchami i misky s dovnútra vtiahnutým ústím (obr. 152: 12). Pomerne početné sú aj nádoby s uškami a veľkými zátkovitými, horizontálne prederavenými výčnelkami (obr. 152: 6, 7). Väčšie boli nádoby s plnými i so zobákovitými uchami so zvislým otvorom. Z drobných nálezov treba spomenúť početné, často asymetrické, masívne prasleny so širokým otvorom, zdobené na hornej ploche rytým ornamentom, prípadne na hrane zásekmi (obr. 151: 4, 11, 13).

Početné sú väčšie i menšie hrubostenné hrnce a hrnčeky (obr. 154: 1, 2, 4), dvojkónické s hornou časťou skoro valcovitou a spodnou zúženou, s dnom často odsadeným, s nábehom na nôžku. Zdobené sú zátkovitými pravidelne rozmiestnenými výčnelkami. Podobne sú zdobené aj nádoby ďalších tvarov, a to nevýrazne profilované hrnce so širokým ústím a s prstovaným alebo presekávaným okrajom a hrnce so zúženým hrdlom a mierne vyhnutým ústím. Kombinácia malých proti sebe postavených ušiek a zátkovitých výčnelkov na maximálnom vydutí je na menších bikónických nádobách (obr. 152: 1-5, 10). Amforovité nádoby s uškami na rozhraní hrdla a tela boli štíhle i široké (obr. 152: 8).

Prekvapujúcimi nálezmi sú hlinené plastiky rôznych rozmerov, s charakteristickými hranenými tvarmi (obr. 150: 2; obr. 151: 1-3, 8). Okrem kociek - tzv. svietnikov (obr. 151: 2), ktoré sa vyskytujú priebežne vo všetkých vývojových stupňoch maľovanej keramiky lengyelskej kultúry, nové sú stoličky s naznačenými hranatými nohami a operadlom, v strede s priehlbňou tvaru nádobky

(obr. 150: 2; obr. 151: 3, 8). Väčšie i menšie fragmenty majú niekedy malé prevŕtané bradavkovité výčnelky, s akými sa stretáme na antropomorfných plastikách (obr. 151: 1). Fragment väčšej štvorcovej plastiky s hranenou nohou napodobňoval tzv. oltáre (obr. 151: 10).

Veľmi bohatý keramický inventár doplňujú ojedinelé fragmenty tenkostennej maľovanej keramiky, ako aj neúplná kockovitá nádoba s podsadenou, prudko zúženou spodnou časťou a podobne stvárnenou hornou časťou, zdobenou pravidelne rozmiestnenými zátkovitými výčnelkami (obr. 150: 5).

I keď zatiaľ nie je materiál laboratórne spracovaný, môžeme po predbežnom rozbore hovoriť o svojráznej skupine, ktorá je na prechode od nemaľovaného stupňa Lengyel III k nemaľovanému stupňu Lengyel IV. Časť inventára korešponduje s materiálom z Pečeňád, Veľkých Kostolian a Nitrianskeho Hrádku z polohy Hoferské; prevažná časť sa od týchto líši a skôr už inklinuje k stupňu Lengyel IV. Príbuzenské vzťahy našich nálezov k súčasnému potiskému materiálu prototiszapolgárskeho stupňa z Cborína a Csőszhalomu potvrdzuje mladé postavenie komjatickej čiastočne maľovanej keramiky. Juhovýchodné vplyvy, a to pomerne mladé, z kultúry Gumelniţa sa prejavujú v plastike v hranených tvaroch stoličiek a nemenej v kockovitej nádobe, ktorá má u nás zatiaľ ojedinelé postavenie. Definitívne závery o postavení sídliska s lengyelskou kultúrou bude možné vysloviť len po úplnom spracovaní dokumentácie. Napriek tomu tento objav naznačuje, že najmä pri veľkých záchranných výskumoch môžeme počítať s veľkými prekvapeniami.

Na skúmanej ploche sa našla len jedna kultúrna jama kultúry s kanelovanou keramikou, čo nepochybne súvisí s istým zákonitým rozmiestnením sídlisk tejto kultúry približne 2-3 km od seba.

Okrem sporadického osídlenia v ďalších obdobiach (doba halštatská) sme zachytili okraj rozsiahlejšieho osídlenia z doby rímskej, z ktorého je aj chata s ubitou dlážkou a kolovými jamami. Do nej bola sekundárne zapustená chata z 9.-10. storočia. Dlážka nebola hlbšie ako 40-50 cm, a preto pri skrývke, ktorá siahala do hĺbky 120-140 cm, chaty nachádzajúce sa bližšie k okraju terasy boli zničené. Preskúmané boli zvyšky kultúrnych jám, z obsahu ktorých možno usúdiť, že v blízkosti boli zničené objekty so sekundárne použitými tehlami (obr. 153: 3-5). Ďalšia tehla sa našla v objekte (obr. 149: 2), ktorý sa v hĺbke 80 cm črtal v spraši ako pravidelný kruhový žľab s Ø 340 cm a šírkou 80-100 cm. Dno žľabu v hĺbke 120 cm od povrchu bolo zaoblené a zásyp okrem tehly bol čierny. Do žľabu bol sekundárne zapustený hrob z 9.-10. storočia. Objekt, inak bez nálezov, datuje tehla (obr. 153: 3) do doby rímskej. Niekoľkými črepmi je datovaná do doby rímskej aj menšia jama s čiernym zásypom s bohatým obsahom obilia, sekundárne zapustená do lengyelskej chaty. Kruhový objekt nemá zatiaľ v dobe rímskej na Slovensku analógiu.

Zo stredoveku sa nám podarilo preskúmať dve štvorcové polozemnice (3,8 x x 3,8 m) v superpozícii nad sebou, s kamennými kozubmi v rohoch. Ďalšia chata (260 x 250 cm), zapustená do rímskeho sídliskového objektu, bola bez akéhokoľvek vykurovacieho zariadenia a len v strede ležali dva veľké lámané vápence. Ďalších asi päť objektov zničil buldozér.

Na miernom východnom svahu v hĺbke len asi 50-60 cm porušil buldozér okraj pohrebiska. V hrobe dievčaťa, uloženého v skrčenej polohe (orientácia Z-V), sa našla dobre zachovaná bronzová terčovitá spona zdobená emailom (obr. 153: 2), ktorá je zatiaľ jediným importom z karantánsko-köttlašského okruhu u nás. Sponu môžeme rámcovo datovať do 9.-10. storočia. Spolu s nálezmi z Nitry-Čermáňa a Pobedima je dokladom styku nášho územia s oblasťou alpských Slovanov. Pretože ide o ojedinelý nález, nevieme presnejšie povedať, kedy sa spona dostala do zeme.

Práce buldozérom pokračovali na terase severovýchodným smerom v dĺžke ďalších 120 m. Plocha bola už raz splanírovaná pred naším príchodom, teraz bolo planírovanie len rozšírené o 10 m. Tu sme sledovali rad stredovekých pecí z 11.-12. storočia, zahĺbených asi 20 m od seba, só zachovanou klenbou a s predpieckou vyplnenou popolom a uhlíkmi (obr. 153: 1). Zdá sa, že na tomto úseku nad úrovňou bývalého koryta rieky Nitry, ktorý sa voči ostatnému terénu znižoval o cca 2-2,5 m, bolo len sporadické osídlenie.

L i t e r a t ú r a

FLORESCU, A. C. 1969: Befestigungsanlagen der spätneolithischen Siedlungen im Donau-Karpatenraum. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 17. Nitra, s. 111 n.

LICHARDUS, J. - VLADÁR, J. 1964: Zu Problemen der Ludanice-Gruppe in der Slowakei. Slovenská archeológia, 12, s. 69 n.

PAVÚK, J. 1965: Nové nálezy lengyelskej kultúry na Slovensku. Slovenská archeológia, 13, s. 27 n.

PAVÚK, J. 1970: Kultúry staršieho a stredného neolitu na západnom Slovensku. V: Slovensko v mladšej dobe kamennej. Bratislava.

PAVÚK, J. - ŠIŠKA, S. 1971: Neolitické a eneolitické osídlenie Slovenska. Slovenská archeológia, 19, s. 319 n.

PETRESCU-DIMBOVIŢA, M. 1969: Eine Probleme der Cucuteni-Kultur im Lichte der neuen archäologischen Grabungen. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 17. Nitra, s. 361 n.

ŠIŠKA, S. 1969: Zur Problematik der spätneolithischen Kultur-Gruppen mit bemalter Keramik in der Ostslowakei. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 17. Nitra, s. 415 n.

VIZDAL, J. 1970: Neskoroneolitické nálezy v Oboríne. Slovenská archeológia, 18, s. 217 n.

L e g i o n á r s k e, sektory C, D (poloha 13)

Poloblúkovitá terasa, dlhá 750 m, obrátená na juhovýchod, sa miestami vypínala až 4 m nad inundačný terén. Zásahy erózie do terasy trvali až do 13.-14. storočia. Z odkrývky terénu a nájdených zvyškov objektov s nálezmi vyplýva, že od eneolitu do stredoveku bola terasa postupne znížená, miestami až o 5-6 m. V roku 1970 od mája do júla bola rekultiváciou zničená južná časť s rozmermi 250 x 80 m a zvyšok, t. j. severozápadná časť, v dĺžke 500 m a šírke 80 m, od

septembra 1970 do januára 1978. Skrývka terasy na okraji siahala až do hĺbky 180 cm. Buldozéry postupne odkrývali plochy 90 x 80 m a medzi nimi nechávali pásy široké 10 m, na ktoré nahŕňali humus. Sídelnú problematiku sme posudzovali čiastočne podľa výsledkov povrchového zberu, čiastočne podľa nálezov z objektov zničených pri prácach pred naším príchodom.

Po odhumusovaní terasy sme postupne napočítali v sprašovom podloží približne 800-900 objektov najrôznejšieho charakteru a z rôznych období, pričom niektoré objekty sa troj až štvornásobne pretínali. Ako sa buldozéry zarývali do hĺbky, objekty postupne mizli, prípadne sa objavovali ďalšie. Najskôr, a to už v hĺbke 30-40 cm, zmizli stredoveké sídliskové objekty s estrichovými ohniskami, v hĺbke 60-100 cm všetky chaty z 9. a 10. storočia a v hĺbke 150 cm aj všetky praveké pece zapustené do spraše. Z pôvodne zistených 800-900 objektov sa preskúmalo približne 200, pričom väčšinou išlo o kultúrne jamy, prípadne o sústavy exploatačných jám.

Absolútna väčšina odkrytých objektov pochádzala z eneolitu (kultúra s kanelovanou keramikou), ale pomerne intenzívne osídlenie bolo aj v stredoveku.

Najstaršie je na lokalite Legionárske osídlenie ľudu s lengyelskou kultúrou. Menšie sídlisko a kostrové pohrebisko bolo porušené na južnom okraji skúmanej plochy. V primárnej polohe bol len jeden hrob skrčenca, ostatné boli porušené mladšími zásahmi (kultúra s kanelovanou keramikou, prípadne doba rímska). K tejto kultúre patrí aj sústava jám a objektov so zvyškami hrnčiarskych pecí. Zatiaľ nie je možné bližšie triedenie nálezov v rámci lengyelskej kultúry, dá sa len konštatovať, že ide o mladšiu fázu (nemaľovaná keramika). Približne severozápadne od tejto skupiny objektov bol na okraji terasy zničený rad okrúhlych jám s rovným dnom a vypálenými stenami, vyplnených jemným popolom. V spodnej časti takejto jamy, ktorú by sme mohli označiť aj ako pec (nepoznáme hornú časť), sa našla skupina 14 nádob, pôvodne celých, rozdrvených pásmi buldozéra a kamenný sekeromlat (obr. 155: 5). Uzavretý súbor nálezov čiastočne ešte patrí do ludanickej kultúrnej skupiny, napr. dvojuchá šálka (obr. 155: 6) a miska s pupkovitými výčnelkami (obr. 155: 7). Prevažne však ide o nové tvary. Veľká misovitá nádoba s lievikovito roztvorenou a odsadenou hornou časťou, s drsným, zvisle prstovaným povrchom a so štyrmi uškami má už analógie v okruhu kultúry lievikovitých pohárov, zatiaľ čo dvojkónické nádoby so zaobleným lomom (obr. 155: 1, 4) pripomínajú už nálezy balatonskej skupiny v Maďarsku (Kalicz 1973) a skupiny Bajč-Retz na Slovensku (Točík 1961). Svojrázny je aj tvar jemne fazetovaného kamenného sekeromlatu, ktorý sa tiež vymyká z okruhu lengyelskej kultúry (Bognár-Kutzián 1963). Súbor nálezov z "pece" v polohe Legionárske nepochybne závažne prispieva k objasňovaniu postupného zániku lengyelskej kultúry na jednej strane a vzniku skupiny Bajč-Retz na strane druhej.

Pre poznanie kultúry s kanelovanou keramikou, a to nielen chronologických, ale aj sídliskových otázok, má nálezový komplex v polohe Legionárske zásadný význam. Žiaľ, terénne podmienky neboli také, aby sa bol mohol urobiť výskum, ktorý by zodpovedal významu lokality. Na ploche takmer 40 000 m^2 sa zistilo,

že kultúrne jamy a sústavy exploatačných jám s mohutnými deštrukčnými planírkami rešpektovali plochy, na ktorých sa črtali sústavy kolových jám a jamiek, ako aj pomerne hlboké základové žľaby a žliabky.

Kolové jamy a jamky, ako aj žľaby sa nie vždy rešpektovali a zrejme sú výsledkom viacnásobného obnovovania objektov, prípadne odrazom niekoľkých fáz osídlenia. Pretože doteraz z okruhu kultúry s kanelovanou keramikou nepoznáme sústavu chát, obydlí, ba ani jednu chatu, sídlisko v polohe Legionárske mohlo mať pre túto problematiku základný význam. Sústavy exploatačných jám nepravidelných tvarov sa opakovali pozdĺž okraja terasy v nepravidelnom rade. Ich zásyp, pozostávajúci z popola, uhlíkov, nedohoreného dreva, množstva črepov, zvieracích kostí a predovšetkým z mazanice vypálenej do zvoniva, presvedčivo dokazuje planírku zhorených chát, prípadne aj deštrukciu pecí. V polohe Legionárske sa nachádzali v pomerne veľkej vzdialenosti od seba (cca 200-300 m) pece, sčasti hrnčiarske, sčasti asi na pečenie chleba. Hrnčiarske pece mali v priemere až 200 cm a steny hrubé až 20 cm. Napriek tomu, že boli zapustené do spraše, mali steny vypletené prútím a vymazané hlinou. Analogické pece boli odkryté pri stavbe hydrocentrály v Jelšovciach (Kudláček 1958) a zvyšky takýchto pecí na Pohroní zdokumentoval Š. Jamšák (1938). Batérie pecí na pečenie chleba boli menšie, tiež zapustené do spraše, ale steny vymazané hlinou neboli vystužené prútím. V jednej peci bola dlážka vyložená viacnásobnou vrstvou črepov. Kultúrne jamy boli zahĺbené do spraše, mali rôzny tvar a veľkosť a často aj obsah. Pri jemnom vypracovaní dien jám sa podarilo vo viacerých prípadoch zistiť zapustené kolové jamky v počte 3-5. Zatiaľ nie je jasné, aký účel tieto jamky mali.

Z technických príčin sa odkryla azda len pätina zistených jám, a ani z týchto nebolo možné vždy vybrať celý obsah. Obyčajne sa jamy prerezali a vybrala sa len polovica. Z toho dôvodu nedostatok tzv. zvieracích hrobov nemožno považovať pre toto sídlisko za typický. Naproti tomu pravidelný výskyt ľudských kostier v kultúrnych jamách v istých vzdialenostiach od seba podporuje teóriu o ľudských obetiach pri zakladaní príbytkov, ktorú sme vyslovili aj pri sídlisku kultúry s kanelovanou keramikou na Zámečku v Nitrianskom Hrádku (Točík, v tlači). Bohatstvom materiálu, najmä črepového, sa nelíši od ostatných známych sídlisk. Je prirodzené, že na takom rozsiahlom sídlisku sme museli zachytiť niekoľko vývojových fáz tejto kultúry.

Okrem dvoch objektov v superpozícii pomerne sporadické nálezy bolerázskej skupiny sa vyskytovali zväčša v sekundárnej polohe. Postbolerázsky stupeň tejto skupiny je doložený vo viacerých kultúrnych jamách. Prevahu má klasický stupeň kultúry s kanelovanou keramikou (staršia fáza), obohatený o niekoľko neznámych tvarových i výzdobných prvkov. V materiáli chýbajú najmä úzke črpáky s useknutou spodnou časťou. Pretože materiál nie je ešte laboratórne spracovaný, nemožno robiť definitívne chronologické závery.

Na lokalite zatiaľ chýbajú doklady o osídlení v staršej dobe bronzovej. Pomerne plytké kultúrne jamy karpatskej mohylovej kultúry buldozéry úplne rozniesli. Zo zachránených črepov možno zrekonštruovať niekoľko vázovitých nádob zdobených plastickými rebrami a prsovitými vypuklinami. Ďalej sú zastúpené

misky s vypuklinami na okraji a džbánky. Podobne sporadický je výskyt nálezov z neskorej doby bronzovej a z včasnej doby halštatskej. Stopy skýtsko-tráckeho osídlenia boli na západnom okraji odkrytej terasy, na celej jej dĺžke. Objekty sa nachádzali pomerne ďaleko od seba. V misovite zahĺbených objektoch sa našla keramika zo sivých na kruhu vytočených džbánkov, mís a bezuchých vázičiek, ako aj ručne robená keramika - tmavosivé až čierne dvojkónické s lalokovitými výčnelkami, prípadne vakovité - súdkovité nádoby s prstovanou lištou.

Okrem ojedinelých črepov laténske osídlenie sme nezachytili.

Osídlenie z doby rímskej sa sústreďovalo na juhovýchodnom okraji skúmanej plochy, zo zberu vyplýva, že pokračovalo na juh, t. j. na lokality Hajdenove a Za malým hájom, a pri výskume na lokalite Legionárske sme zachytili už len okraj. Táto plocha bola už pred naším príchodom čiastočne odhumusovaná. Najpozoruhodnejším nálezom je osemhranný objekt s dvojitými stenami a v strede s mohutným nosným kolom s Ø 80 cm. Dlážka z ubitej hliny bola hrubá 10-15 cm a nedala sa preraziť ani krompáčom. Stavba mala v ôsmich rohoch kolové jamky, s ktorými v odstupe 80-100 cm išli paralelne jamky o niečo užšie, ale rovnako hlboké (obr. 157: 5). Na úrovni dlážky chýbalo ohnisko; aj nálezy boli sporadické (obr. 157: 1-4). Z objektu pochádza trištvrte misy-terry sigillaty (Dragendorf 39) so značkou FIDELIS F. Objekt datuje do 2. storočia barbarská keramika zdobená ozubeným kolieskom. Z najbližšieho okolia sú aj zlomky tehál, ktoré nepochybne pochádzajú z porušenej rímskej stavby. Osemhranný objekt s kolovou konštrukciou a zdvojenými stenami, v strede s veľkým kolom, predstavuje na našom území doteraz neznámy typ, ktorý nápadne pripomína osemhranné murované kostoly - kultové stavby z 2. storočia n. l. (oktogén), známe z toho istého obdobia najmä z Porýnia.

Slovanské osídlenie, doložené polozemnicami, sme sledovali pozdĺž celej terasy v dĺžke 400 m. Zo 16 štvorcových polozemníc, väčšinou s rozmermi 3 x x 3 m a s kamenným kozubom v rohu, len dve boli hlbšie ako 80-100 cm. Zvyšky oboch sme aj odkryli. Od bežných známych chát z doby veľkomoravskej sa líšia hĺbkou, ich dná boli 120-140 cm od povrchu. Ako vyplýva z umiestnenia kolových jám, mali sedlovitú strechu. Boli pomerne chudobné na materiál, ktorý je datovaný do 9. stor.

Stredoveké chaty a príbytky z 12. storočia boli stavané väčšinou 30-60 m od okraja terasy. Zahĺbenie bolo veľmi plytké a ohniská boli estrichové. Išlo pravdepodobne o zrubové stavby, pretože kolové jamky chýbajú. S týmto osídlením súvisia aj nízke klenuté pece so štvorcovou predpecnou jamou; pravdepodobne slúžili na pečenie chleba.

Pokusné sondy, urobené buldozérom smerom na západ do svahu terasy, priniesli dôkazy o tom, že nositelia niektorých kultúr (lengyelská kultúra, doba halštatská, stredovek) si budovali príbytky pomerne ďaleko od rieky, najmä na vyvýšenom teréne.

L i t e r a t ú r a

BOGNÁR-KUTZIÁN, I. 1963: The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár-Basatanya. Budapest, s. 314-315.

JANŠÁK, Š. 1938: Staré osídlenie Slovenska. Dolný Hron a Ipeľ v praveku. Turčiansky Svätý Martin, s. 35.

KALICZ, N. 1973: Über die chronologische Stellung der Balaton-Gruppe in Ungarn. V: Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener-Kultur. Bratislava, s. 131-166.

KUDLÁČEK, J. 1958: Záchranný výskum v Jelšovciach (okr. Nitra) r. 1952. Slovenská archeológia, 6, s. 50-65.

PAVÚKOVÁ, V. 1974: Beitrag zum Kennen der Postboleráz-Entwicklung der Badener Kultur. Slovenská archeológia, 12, s. 237-360.

TOČÍK, A. 1961: Keramika zdobená vbrázdeným vpichom na juhozápadnom Slovensku. Památky archeologické, 52, s. 321-342.

TOČÍK, A. 1969: Erforschungsstand der Lengyel-Kultur in der Slowakei. V: Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. 17. Nitra, s. 437-454.

TOČÍK, A. v tlači: Príspevok k pohrebnému rítu v eneolite a dobe bronzovej. V: Historické korene náboženstva.

B l a t n i c a, sektor E (poloha 14)

Na ľavom brehu zaniknutého koryta rieky Nitry, z oboch strán cesty z Komjatíc do Mojzesova, sa asi 1 m nad hladinou rieky vypína terén, ktorý je popretkávaný meandrami bývalých ramien rieky. Miestami vystupujú piesočné duny, ktoré sa sústredujú najmä na východnom okraji Blatnice. Až do 50-tych rokov boli na Blatnici neorané lúky pravidelne dva razy v roku zaplavené. Po dokončení regulácie rieky Nitry vznikli na ploche asi 200 ha prvotriedne role, ktoré sú každý rok orané približne do hĺbky 30-40 cm. V 60-tych rokoch Blatnicu pretala ropovodná ryha, v ktorej Z. Liptáková a J. Lichardus zistili v r. 1961-1962 neolitické osídlenie (Liptáková-Lichardus 1962). Pri prieskume na jeseň 1977 našli sa na Blatnici okrem neolitického osídlenia zvyšky osídlenia z doby halštatskej, doby rímskej a z 13. a 14. storočia. V rámci HTÚPP na jeseň 1977 pri zasypávaní koryta Nitry bol znížený ľavý breh v dĺžke 1500 m a v šírke 50-60 m, pričom neďaleko bývalého mosta pod bahnitým nánosom bolo na ploche 100 x 50 m porušené sídlisko a stopy spracúvania železa. Po rekognoskácii terénu sa pristúpilo k záchrannému výskumu na ploche 40 x 60 m. Od pokusných 0,5 m širokých sond sa prešlo k plošnej odkrývke. Z technických príčin, najmä však pre sťaženú manipuláciu s hlinou, výskum neobsiahol celú ohrozenú plochu, aj mrazy v mesiaci decembri znemožnili ďalší výskum plochy 10 x 15 m, na ktorej sa črtali štyri objekty. Sídlisko po skrývke bahenného nánosu charakterizovali zhluky drobného lámaného vápenca a zvyšky prepálenej omietky. Podľa povrchovej koncentrácie v prvej fáze sa odkrylo desať uzavretých deštrukcií kameňa (objekty I až X). Pri ich odkrývaní sa prišlo k záveru, že nejde o jednofázové, ale viacnásobné osídlenie, pričom posledná fáza je až z 12. storočia.

Po krátkom časovom hiáte stredoveké osídlenie sa začína nálezmi keramiky pražského typu (obr. 159: 1-10). Na Blatnici sa keramika a osídlenie s touto keramikou zrejme koncentruje ďalej na severe. Pomerne početná keramika je vyrobená z hliny zmiešanej s drobným pieskom a s malým množstvom sľudy. Povrch, napriek tomu, že je potiahnutý jemnou hlinkou, je drsný. Ani jednu nádobu sa nepodarilo zrekonštruovať. Podľa profilu okrajov možno približne určiť typy nádob: a) Vázovité s vtiahnutým hrdlom a kolmým alebo mierne vyhnutým ústím a zaobleným alebo šikmo skrojeným okrajom (obr. 159: 1, 7), b) vázovité s maximálnou vypuklosťou v hornej tretine a s lievikovite zúženou vysokou spodnou časťou (obr. 159: 2, 8), c) vázovité so široko roztvoreným ústím, nízkymi plecami a zúženou spodnou časťou (obr. 159: 4-6), d) hrncovité so zúženým hrdlom, vyhnutým ústím a širokým zvislým prstovaním na hrdle (obr. 159: 3). Stvárnenie dien týchto nádob je rôzne. Všetky sú rovné, niektoré dná sú celé rovnako hrubé (obr. 159: 11), ďalšie v strede stenčené (obr. 159: 12), iné odsadené (obr. 159: 10). Nádoby boli dobre vypálené a okrem niekoľkých výnimiek súmerné.

Keramika z Blatnice je dosť svojrázna, a to čo do výrobnej techniky i tvarov. Najviac sa približuje keramike z Vysokého brehu v Nitrianskom Hrádku, ktorá za ňou zaostáva z technickej stránky a odlišuje sa aj stvárnením hornej polovice tela. Tým zaujíma osobitné postavenie nielen v rámci vývoja juhozápadného Slovenska, ale aj stredného Dunaja. Z technickej stránky má k nej veľmi blízko nezdobená keramika z pohrebísk zo staršej fázy avarskej ríše a keramika z longobardských pohrebísk (podľa I. Bónu). Nádobe s prstovaným podhrdlím sa technikou a výzdobou približuje nádoba zo Zámečka v Nitrianskom Hrádku (objekt J/24), úplne sa však odlišuje tvarom. Úvahy o postavení keramiky pražského typu z Blatnice v Komjaticiach sú závislé od dôkladnej analýzy celého materiálu a najmä od ďalšieho výskumu.

Pre datovanie nálezov pražského typu v Komjaticiach má kľúčové postavenie nález jednostranného hrebeňa. Odhliadnuc od nálezov podobných dvojstranných hrebeňov na pohrebiskách zo staršej fázy avarskej ríše, ide o prvý nález tohto druhu na území Slovenska.

O p i s n á l e z u

Poškodený kostený jednostranný hrebeň s miernym oblúkovitým tylom a piatimi železnými nitmi. Vonkajšie diely držadla sú zdobené na oboch koncoch dvoma zväzkami šikmých rýžok. Plochy medzi nimi, v strede, sú vyplnené ôsmimi zväzkami trojitých rýžok stojacich proti sebe. Stredný diel hrebeňa, ktorý má na spodnej strane zúbky, má na hornej strane na oboch koncoch proti sebe postavené štylizované zvieracie hlavičky; d. 11,2 cm (obr. 158: 3).

Jednostranné úzke hrebene s mierne rozšíreným držadlom sú obľúbené v strednej Európe v 5. a 6. storočí a ich obľuba trvá až do 10.-11. storočia. Z okruhu pražského typu sa takýto hrebeň našiel v uzavretom nálezovom celku v Přítlukách na Morave. Z Maďarska poznáme jednostranné hrebene z longobardských pohrebísk zo 6. storočia; napr. veľký hrebeň z Jutasa je zdobený v horných rohoch štylizovanými vtáčími hlavami. V inom zhotovení sú štylizované vtáčie hlavy aj na hrebeni z Komjatíc. Jednostranné hrebene sú aj z ďalšieho longobardského pohrebiska vo Vörsi.

Fragmenty jednostranných kostených hrebeňov sa vyskytujú v prostredí pražského typu veľmi zriedkavo. Z veľkého pohrebiska v Přítlukách na Morave má J. Poulík jeden fragment, ďalšie tri sú z územia Čiech a jeden zo stredného Nemecka. Podľa bádateľov zaoberajúcich sa týmto obdobím sa jednostranné, nízko klenuté hrebene vyvíjajú v 5. a 6. storočí v rímskom prostredí a rozšírené sú v tejto dobe najmä na západe v germánskom prostredí. Otázka longobardsko-slovanských vzťahov, ako ju vyslovil I. Bóna, v poslednom čase nachádza opodstatnenie aj na juhozápadnom Slovensku. Okrem kostrového hrobu na Zámečku v Nitrianskom Hrádku (nepublikované) a spomínanej nádoby z tej istej lokality longobardský vplyv badať pri kostrovom hrobe s pražským typom v Ivanke pri Nitre a pravdepodobne aj pri porušenom kostrovom hrobe s pražským typom v Komárne-Kave a najnovšie aj pri náleze kosteného hrebeňa so súborom keramiky v Komjaticiach. Súbor nálezov nepochybne patrí k najstarším dokladom slovanského osídlenia na Slovensku a môžeme ho datovať do prvej polovice 6. storočia.

Železiarska výrobná činnosť je na Blatnici najintenzívnejšie doložená v 9.-13. storočí. Z tohto obdobia máme 24 výrobných buniek, 3 zvyšky dymární a zahĺbený objekt so zvyškami vypáleného vápenca a trosky. Výrobné bunky charakterizuje koncentrácia lámaného vápenca zmiešaného s množstvom železnej trosky a väčšie i menšie železné koláče, ktoré nepresahujú váhu 1/2-3/4 kg.

Na dymárky poukazuje aj deštrukcia do zvoniva vypálenej omietky bez odtlačkov prútia. Pod deštrukciou lámaného kameňa a omietky sú nepravidelné priehlbne do hĺbky max. 50-60 cm. Spolu s kamením sa vyskytuje pomerne sporadicky keramika, rôzne typy praslenov, a čo najviac prekvapuje, pomerne málo železných výrobkov. Okrem nožíkov sa našiel česák, fragmenty ostrohy, kosáka, kovania vedierka a bližšie neurčených predmetov. Keramika z 9. storočia (obr. 160: 1-5) je vyspelá, zhotovená na pomaly rotujúcom kruhu, väčšinou obtáčaná, okraje a ústia sú upravené za pomoci formovacieho drievka. Absolútnu prevahu majú veľké nádoby z dobre plavenej hliny zmiešanej s drobným pieskom a sľudou.

Medzi nádobami z 9. storočia osobitné miesto zaujímajú tie, ktoré sú horizontálne rebrované jednoduchou, prípadne zdvojenou hranenou lištou (obr. 160: 7, 12; obr. 161: 3). Ide o veľmi dobre vypálené nádoby, vyrobené na pomaly rotujúcom kruhu, ktoré v rámci veľkomoravskej keramiky nepochybne patria k najdokonalejším. Uvedený výzdobný prvok zatiaľ chýba na keramike z dielní na Lupke v Nitre, zato sa objavuje na keramike z veľkomoravského hradiska pod Zoborom, z opevnenej remeselnej osady v Pobedime, z pohrebiska v Dvorníkoch a na jednej nádobe z pohrebiska v Tvrdošovciach. Plastická lišta je zatiaľ najčastejšia na slovanskej keramike na južnej Morave, odkiaľ sa dostáva aj na juhozápadné Slovensko. Z doterajšej situácie sa dá usúdiť, že táto keramika predstavuje na Slovensku v 9. storočí samostatný časový horizont. Ostatná keramika z 9. storočia sa nelíši od sídliskovej keramiky z údolia rieky Nitry. Možno ju začleniť do jednotlivých skupín podľa schémy, ktorú vypracoval pre slovanskú keramiku B. Chropovský. Prevažná časť patrí medzi nádoby súdkovité alebo s maximálnou vypuklosťou v hornej tretine, s vtiahnutým hrdlom a vyhnutým ústím a rôzne stvárneným okrajom (strechovito skrojeným, zaobleným, prípadne s nábe-

hom na horný, alebo spodný ret). Do 10. storočia možno zatriediť keramiku s okrajom vyhnutým nahor, t. j. upraveným na položenie pokrývky (obr. 160: 1, 12). Výzdoba je bežná, t. j. zväzky vodorovno rytých línií často kombinovaných s vlnovkami. Pomerne zriedkavý je ornament vpichovaný viaczubým nástrojom (obr. 160: 18).

Do 10. storočia zaraďujeme keramiku s hlbokou dookola sa vinúcou špirálou, prípadne aj s hlboko rytou výzdobou pozostávajúcou z jednoduchej vlnovky často kombinovanej s horizontálnou líniou. Do tohto horizontu môžeme zaradiť aj dná s okrajovou lištou a s plastickou členitou značkou, napr. kríž v štvorci (obr. 161: 1).

Napriek tomu, že v polohe Blatnica máme niekoľkonásobnú superpozíciu, nevieme spresniť kontinuitu osídlenia od konca 10. do konca 11. storočia. Bezpečne z povrchového horizontu je keramika vytočená na rýchlo rotujúcom kruhu, ktorá sa ale našla s keramikou vyrobenou na pomaly rotujúcom kruhu. Veľmi výrazné sú zásobnice vakovitého tvaru s kolmým hrdlom oddeleným od tela hlbokým žľabom (obr. 161: 9-10, 14-17). Okraj je najčastejšie vodorovno zrezaný, niekedy so žliabkom. Z povrchových vrstiev je aj tenkostenná biela keramika s obsahom piesku v materiáli, na povrchu potiahnutá jemnou hlinkou, zvaná tiež poltárska. Vrchný horizont môžeme datovať do 12., prípadne aj do 13. storočia, keď na Blatnici zaniká akékoľvek osídlenie. Nad týmto horizontom je až 50 cm hrubá sterilná čierna bahnistá vrstva, nanesená riekou pri povodniach.

Záverom je potrebné zmieniť sa ešte o sporadických nálezoch z doby rímskej, ktoré sa našli v najspodnejšej vrstve na severnom okraji skúmanej plochy. Okrem atypickej v rukách robenej keramiky (jednoduché hrnce) sa v tejto vrstve objavili aj importy, a to črepy terry sigillaty a sivej keramiky z dielne majstra Resata (obr. 158: 1, 2).

Vo všetkých vrstvách okrem vrstvy z doby rímskej sa sporadicky vyskytujú kostené šidlá a dlátka s jemne opracovanou pracovnou časťou a kónické hlinené prasleny, medzi ktorými vynikajú žlté, prípadne biele z jemne plavenej hliny, vytočené na kruhu (obr. 158: 4-9). Podobné sa nachádzajú najčastejšie na pohrebiskách z 8. storočia a pomerne časté sú aj na pohrebiskách z prvej polovice 9. storočia.

Pracovisko železiarov v polohe Blatnica nepochybne súvisí s výskytom bahennej rudy. Nálezy dymáriek, železnej trosky, železných koláčov a množstva lámaného vápenca, ktorý sa používal pri pražení rudy, vo všetkých vrstvách ukazujú, že znalosť ťažby a spracovania rudy sa neviazala len na jednu etnickú skupinu, ktorá žila na našom území, ale postupne sa prenášala z Germánov na Slovanov a potom na Maďarov. Zánik osídlenia a spracúvania železnej rudy priamo na mieste na brehu rieky Nitry súvisí pravdepodobne nielen s klimatickými zmenami, ale aj so zmenou porastov na hornom toku tejto rieky. S príchodom nemeckých baníkov a so zvýšenou ťažbou rudy v Kremnici a jej okolí súvisí v 13. a 14. storočí devastácia lesov i následné veľké zmeny vo vodnom režime na rieke Nitre. Dôkazom toho je tu aj pomerne hrubý bahenný nános.

P i e s k o v ň a p r i I z d e c k e j c e s t e (B l a t n i c a, poloha 16)

Na veľkej piesočnej dune bola pred desiatimi rokmi otvorená pieskovňa, ktorá dnes zaberá plochu cca 60 x 60 m. Na východnom a juhovýchodnom svahu boli pri ťažbe piesku ničené kostrové hroby, orientované V-Z. Podľa výpovedí traktoristov v hroboch sa nachádzali nádoby a železné predmety. Spolupracovník Archeologického ústavu SAV S. Podhorec zachránil z hrobu nádobu, ktorú podobne ako aj pohrebisko datujeme do 9. storočia.

O p i s n á l e z u

Nádoba z materiálu obsahujúceho drobný piesok, vytočená na pomaly rotujúcom kruhu, mäkko profilovaná, s mierne von vyhnutým ústím a so zaobleným okrajom. Vnútorná i vonkajšia strana ústia sú zdobené vlnovkou, ktorá je aj na takmer celom povrchu nádoby. Dno je rovné, bez značky, na okraji s prstencom; v. 11,3 cm, Ø ú. 9,5 cm, Ø dna 7,1 cm (obr. 156).

V pieskovni sa v ostatnom čase ťaží len príležitostne. Pohrebisko je porušené len čiastočne a môže byť skúmané. Nie je vylúčené, že na pohrebisku boli pochovaní príslušníci želiezovskej osady, ktorá je odtiaľto vzdialená 400-500 m.

Komjatice, bývalé koryto rieky Nitry

Prehľad archeologických lokalít

A. Prieskumy a výskumy pred rokom 1977 i v roku 1977		
Porad. číslo	Názov polohy	Datovanie
1	Ryžovisko - Blatnica	s í d l i s k o: kultúra s kanelovanou keramikou, doba halštatská, stredovek
2	Vicena	s í d l i s k o: kultúra s kanelovanou keramikou, doba bronzová, doba halštatská, stredovek p o h r e b i s k o: nitrianska kultúra
3	Homolka - Hviezdoslavova ulica	s í d l i s k o: lengyelská kultúra, kultúra s kanelovanou keramikou, 10. storočie p o h r e b i s k o: lengyelská kultúra, nitrianska kultúra
4	Homoky- štrkovisko, západný okraj	s í d l i s k o: kultúra s kanelovanou keramikou, lengyelská kultúra, 9. storočie
5	Homoky - štrkovisko, severný okraj	s í d l i s k o: 12.-13. storočie
6	Homoky - štrkovisko, východný okraj	s í d l i s k o: kultúra s lineárnou keramikou, lengyelská kultúra p o h r e b i s k o: nitrianska kultúra, 9. storočie
7	Homoky - štrkovisko, južne od hradskej	s í d l i s k o: neolit, eneolit, maďarovská kultúra, doba laténska, doba rímska

B. Prieskumy a výskumy v roku 1977		
Porad. číslo	Názov polohy	Datovanie
8	Toroslín - štrkovisko, južný okraj	s í d l i s k o: pravek, 12-13. storočie
9	Mandáčka	s í d l i s k o: kultúra s lineárnou keramikou, lengyelská kultúra, kultúra s kanelovanou keramikou, maďarovská kultúra, doba halštatská, 9-10. storočie
10	Kňazova jama, sektory B, BA	s í d l i s k o: kultúra s lineárnou keramikou, kultúra s kanelovanou keramikou, čačianska kultúra, podolská kultúra, doba rímska, 9.-15. storočie
11	Tomášove, sektory A, A/II	s í d l i s k o: doba bronzová, doba halštatská, doba rímska, 9.-11. storočie
12	Tomášove, sektor A/I	s í d l i s k o: lengyelská kultúra, kultúra s kanelovanou keramikou, doba halštatská, doba rímska, 9.-12. storočie p o h r e b i s k o: 9.-10. storočie
13	Legionárske, sektory C, D	s í d l i s k o: lengyelská kultúra, kultúra s kanelovanou keramikou, karpatská mohylová kultúra, neskorá doba bronzová, doba halštatská, doba laténska, doba rímska, 9.-10. storočie, 12. storočie p o h r e b i s k o: lengyelská kultúra
14	Blatnica, sektor E	s í d l i s k o: neolit, doba halštatská, doba rímska, 6. storočie (pražský typ), 9.-10. storočie, 12.-14. storočie
15	Hajdenove, Za Malým hájom	s í d l i s k o: pravek až stredovek
16	Pieskovňa pri Izdeckej ceste - Blatnica	p o h r e b i s k o: 9. storočie

RETTUNGSGRABUNG IN KOMJATICE. Im J. 1977 hatte die Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft zu Komjatice bei der Bodenrekultivierung einen 4 km langen Abschnitt des ehemaligen Nitra-Flussbettes verschüttet. Die ersten 2 km wurden ohne die Überwachung des Archäologischen Instituts der SAW rekultiviert, wobei unersetzbare archäologische Werte vernichtet wurden. Bei nachträglicher Auflese wurden auf dem angeführten Abschnitt

Besiedlungen vom Neolithikum bis zum Mittelalter festgestellt. Vom September 1977 bis Januar 1978 arbeitete das Archäologische Institut bei den landwirtschaftlichen Arbeiten mit und deckte von den ca. 3000 festgestellten Objekten ungefähr 500 ab.
Beide Ufer des aufgelassenen Nitra-Flussbettes von Vinodol bis Úľany nad Žitavou und Šurany gehören zweifelsohne zu klassischen und vielleicht fundreichsten archäologischen Gebieten in der Slowakei. In den J. 1977 und 1978 wurde das ehemalige Nitra-Flussbett südlich der Landstrasse Komjatice - Černík untersucht (Übersicht der Fundlagen - Abb. 134). In der Flur Ryžovisko-Blatnica (Abb. 134, Lage 1) erstreckt sich eine grosse Siedlung der Kultur mit kannelierter Keramik und eine hallstattzeitliche Siedlung. Die Pferdegräber sind nicht näher datierbar.
In der Flur Vicena (Abb. 134, Lage 2) wurde ausser den Siedlungsobjekten der Kultur mit kannelierter Keramik eine älterbronzezeitliche Siedlung der Nitra-Kultur abgedeckt. Man fand auch Reste von mittelalterlicher Besiedlung.
Südlich der Flur Homolka (Abb. 134, Lage 3) rettete der archäologische Zirkel der Grundschule zu Komjatice bei Erdarbeiten und beim Bau von Familienhäusern archäologische Denkmäler aus Siedlung und Gräberfeld der Lengyel-Kultur, eine Siedlung der Ludanice-Gruppe und der Kultur mit kannelierter Keramik wie auch ein älterbronzezeitliches Grab der Nitra-Kultur (Abb. 136; Abb. 138).
Zahlreiche Funde wurden im Laufe von 20 Jahren aus der Kiesgrube in der Flur Homoky gewonnen (Abb. 134, Lagen 4-6). Auf der Westseite befanden sich ausser Besiedlungsspuren der Lengyel-Kultur eine grössere Anzahl von Kulturgruben der Kultur mit kannelierter Keramik und eine Siedlung aus dem 9. Jh. mit quadratischen Halbgrubenhütten (Abb. 137). Am Nordrand wurde eine mittelalterliche Siedlung aus dem 12.-13. Jh. zerstört. Auf der Ostseite, wo seit 1952 14 älterbronzezeitliche Gräber der Nitra-Kultur, drei Gräber aus dem 9. Jh. und 2-3 Brandgräber der Ludanice-Gruppe untersucht wurden, fielen unaufhörlich weitere Gräber der angeführten Kulturen sowie neolithische und äneolithische Siedlungen der Vernichtung anheim. Südlich der Kiesgrube hinter der Landstrasse in der Flur Homoky (Abb. 134, Lage 7) wurden bei Berieselungsarbeiten Siedlungen der Linearkultur, der Ludanice-Gruppe, Maďarovce-Kultur sowie latène- und römerzeitliche Siedlungen angeschnitten.
Im J. 1977 verwirklichte man Vorbeugungs- und Rettungsgrabungen in den Fluren Toroslín (Abb. 134, Lage 8), Mandáčka (Abb. 134, Lage 9), Kňazova jama (Abb. 134, Lage 10), Tomášove (Abb. 134, Lagen 11 und 12), Legionárske (Abb. 134, Lage 13), Blatnica (Abb. 134, Lage 14). Die Fluren Hajdenove und Za malým hájom (Abb. 134, Lage 15; Abb. 135) wurden vor der Anknuft der Mitarbeiter des Archäologischen Instituts rekultiviert und deshalb wurde hier nur eine Begehung durchgeführt. Im J. 1962 wurden beim Bau der Erdölleitung durch die Flur Hajdenove eine Siedlung der Kultur mit kannelierter Keramik, der Maďarovce-Kultur sowie Gräber der Aunjetitzer Kultur festgestellt.

In der Sandgrube bei dem Weg Izdecká cesta (Abb. 134, Lage 16) erstreckt sich ein Gräberfeld aus dem 9. Jh.
Die Fundstellen 8-14 und 16 werden in selbständigen Vorberichten behandelt.
T o r o s l í n, Kiesgrube (Lage 8). Im November und Dezember 1977 wurde südlich von der Landstrasse Komjatice - Černík eine 160 x 50-60 m grosse Fläche von Humus entblösst. In der Sandunterlage skizzierten sich 220 mittelalterliche Objekte. Mangels technischer Mittel und wegen starken Frostes wurden nur 17 Objekte abgedeckt. Man stellte Oberbauten wie auch kleinere (3 x 3 m) Halbgrubenhütten fest. In unregelmässiger Streuung wurden 12 Backöfen erfasst, die aus einem Vorofen bestanden. Das verhältnismässig reiche Inventar (Keramik und Eisengegenstände) wird durch Sporen in das 13. Jh. datiert, ein Teil des Materials gehört jedoch noch in das 12. Jh.
M a n d á č k a (Lage 9). Auf einer Fläche von 70 x 30-40 m skizzierten sich nach Entfernung des Humus 54 Objekte und weitere 15 dunkelverfärbte Flecke. Bei der Abschürfung der Lössschicht bis zur Tiefe von 120 cm wurde der Grossteil der Objekte zerstört und von den verbliebenen wurden 14 untersucht, davon zwei Hütten und zwölf Kulturgruben. Zwei Kulturgruben werden in die ältere Phase der Linearkeramik datiert, eine Grube gehört zur Lengyel-Kultur (wahrscheinlich in die IV. Stufe), eine zur Kultur mit kannelierter Keramik (1B), drei Kulturgruben (+ IA) zur Maďarovce-Kultur, zwei in die Hallstattzeit und vier Objekte, davon zwei Kulturgruben und zwei Hütten, in das Mittelalter.
Besondere Bedeutung wird den einander schneidenden Kulturgruben (1A und 1B) zugeschrieben. Die ältere Grube (1B) der Kultur mit kannelierter Keramik enthielt einen flachen massiven Meissel (Keil), der im Rahmen dieser Kultur den ersten geschlossenen Fund in der Slowakei darstellt (Abb. 139).
K ň a z o v a j a m a, Sektoren B, BA (Lage 10). Man erfasste hier mehr als 500 Objekte, von denen über 150 abgedeckt wurden. Die ältesten Besiedlungsspuren reichen bis in das Neolithikum - Kultur mit Linearkeramik, die durch mehrere Kulturgruben vertreten ist. Ähnlich ist auch die Boleráz-Gruppe nur aus Kulturgruben mit relativ reichem Scherbenmaterial und Tierknochen bekannt. Aus der ausgehenden Bronzezeit stammen Gruben mit reichem Scherbenmaterial der Čaka-Kultur, und in zwei Gruben der Podol-Kultur befanden sich Kuhgräber. In einer anderen Grube wurden Fragmente eines zoomorphen Gefässes gefunden.
Am intensivsten war die römerzeitliche und mittelalterliche Besiedlung. Ähnlich wie in der Flur Tomášove sind es verschiedene Hüttentypen. Bemerkenswert ist die Halbgrubenhütte B-22 mit einer Verschüttungsschicht aus Asche, Holzkohlenstücken und verbrannten Balken mit Resten einer Feuerstelle und mit zwei grossen Pfostenlöchern in der Mitte ihrer Kurzseiten. Eine Münze des Kaisers Hadrian (117-138) ermöglicht die Datierung des verhältnismässig reichen Fundkomplexes mit dem barbotineverzierten Fragment einer Terra sigillata-Schüssel (Dragendorf 37) sowie mit bemerkens-

werter barbarischer Keramik in die erste Hälfte des 2. Jh. Es handelt sich um einige Keramikformen, die normalerweise in die jüngere römische Zeit angesetzt werden. Die römerzeitliche Besiedlung kann in das 2. Jh. u. Z. datiert werden.

Die Anfänge der mittelalterlichen Besiedlung in der Lage Kňazova jama entfallen ausser den sporadischen Hütten aus dem 9. Jh. erst in das 11. Jh. und sie dauerte bis Ende des 15. Jh. In das 15. Jh. kann auch das grünglasierte Kachelfragment und zahlreiche Stempelkeramik datiert werden. (Abb. 140-144.)

T o m á š o v e, Sektoren A, A/II (Lage 11). Im Dezember 1977 und im Januar 1978 wurde eine 600 x 60-80 m grosse Fläche vom Humus abgeschürft und auf dieser Fläche skizzierten sich ungefähr 400 Objekte, von denen 72 abgedeckt wurden. Ausser vereinzelten Gräbern aus dem 9. Jh. ging es ausschliesslich um Siedlungsobjekte mit dem Besiedlungsschwerpunkt in der römischen Zeit und im Mittelalter. Von den festgestellten 26 römerzeitlichen Hütten wurden 9 untersucht, ausserdem legte man 35 Kulturgruben und zwei Brunnen frei. Die Hütten waren mit oder ohne Feuerstellen. Die kreisförmigen Brunnen von 90-100 cm Durchmesser waren bis 250 cm Tiefe verfolgbar. An Hand der zahlreichen barbarischen und provinzional-römischen Keramik ist die römerzeitliche Besiedlung in das 2. und 3. Jh. u. Z. zu datieren. Ausserdem wurden 10 mittelalterliche Hütten aus dem 9. und 10. Jh. abgedeckt, der verbliebene überwiegende Teil wurde durch Planierraupen vernichtet. Die Halbgrubenhütten hatten in der Ecke einen Steinkamin. In das 11. Jh. gehört die Hütte mit einem Steinkamin in der Ecke und draussen mit einem kleinen Ofen. Eine unbekannte Funktion hatten die quadratischen Halbgrubenhütten, die grösstenteils mit mächtigen gebrochenen Kalksteinblöcken ausgefüllt waren. Es ist nicht ausgeschlossen, dass der Kalkstein beim Rosten von Sumpfeisenerz vernichtet wurde. Das heimische Hüttenwesen ist durch Eisenschlacke und kleine Eisenkuchen belegt.

Bemerkenswert ist die auf langsam rotierender Scheibe perfekt gefertigte Keramik, und zu erwähnen sind such die Scherben mit horizontaler plastischer Leiste und die Scherben flaschenförmiger Gefässe mit verengtem Hals. Die in den Kulturgruben gefundenen urzeitlichen Scherben stammen aus der Bronze- und Hallstattzeit. (Abb. 145-148.)

T o m á š o v e, Sektor A/I (Lage 12). Man legte hier den Rand einer Siedlung der Lengyel-Kultur frei. Bemerkenswert sind Hütten destruktionen mit gebranntem Wandverputz (Abb. 149: 3) die in Südosteuropa in den zeitgleichen Tripolje- und Gumelnița-Kulturen Analogien aufweisen. Die noch sporadisch mit starker weisser Farbschicht auf roter Unterlage verzierte (Abb. 150: 1; Abb. 154: 3) sowie unverzierte (Abb. 154: 1, 2, 4) Keramik, die sich der Form nach der Brodzany-Nitra-Stufe nähert (Abb. 152: 1-12), deutet auf die Übergangsstufe von Lengyel III zu Lengyel IV. Dazu gehören auch die eigenartige Plastik von eckiger Formgebung (Abb. 151: 1-3, 8), Lehnstühle, Tische mit vier Füssen (Abb. 151: 10), Deckel (Abb. 151: 5)

und vor allem ein im Bereich der Lengyel-Kultur in der Slowakei bisher noch unbekanntes würfelförmiges Gefäss. Die nahestehendsten Analogien sind aus der Gumelnița-Kultur, und zwar aus ihrer jungen Phase, bekannt. Verhältnismässig stark sind auch Beziehungen zum oberen Theisstal, und zwar zum Fundbereich Csőszhalom-Oborín und nicht weniger auch zum Protoriszapolgár-Horizont. In der Südwestslowakei erinnert ein Teil des Inventars, vor allem die bemalte Keramik, an das Fundinventar von Veľké Kostoľany, Pečeňady, Nitriansky Hrádok-Hoferské, und ein Teil wurzelt bereits in die Brodzany-Nitra-Stufe. Die Auswertung des Keramikinventars aus der Flur Tomášove wird bestimmt zur Lösung der Frage des Übergangs von der bemalten Keramik der Lengyel-Stufe III zur unbemalten Keramik der Lengyel-Stufe IV beitragen.

Man entdeckte ausserdem römerzeitliche Objekte (Hütten und Kulturgruben) (Abb. 153: 3-6) mit Fragmenten römischer Ziegel, die aus einem destruierten Objekt aus dem 2. Jh. stammen. Es handelt sich wahrscheinlich um eine Baudestruktion, deren Material im 4. Jh. u. Z. beim Bau eines militärischen Objektes in Milanovce verwendet wurde.

Ein römischer Ziegel ermöglicht die Datierung eines Objektes von ungewöhnlichem kreisförmigem Grundriss (Dm. 340 cm, Abb. 149: 2) mit 80-100 cm breiten und 120 cm tiefen Fundamenten in das 2. Jh. Bisher weist es keine Analogien auf.

Zu der mittelalterlichen Siedlung aus dem 9.-10. Jh. gehören Halbgrubenhütten (380 x 380 cm) mit einem Steinkamin und eine kleinere Hütte ohne Kamin, mit zwei Kalksteinblöcken in der Mitte. Es gelang uns, aus einem Mädchenskelettgrab eine grosse bronzene Scheibenfibel mit flachem kreisförmigem Knopf und mit hellblauen, in dreieckigen Löchern eingesetzten Emailleinlagen zu retten (Abb. 153: 2). Es handelt sich um den ersten Import dieser Schmuckart in die Slowakei, die ungefähr Ende des 9. bzw. in der ersten Hälfte des 10. Jh. wahrscheinlich aus dem Köttlacher Gebiet in Österreich zu uns importiert wurde.

Die mittelalterliche Besiedlung aus dem 12.-13. Jh. repräsentieren Backöfen mit erhaltenen niedrigen Kuppeln und mit Vorofen (Abb. 153: 1).

L e g i o n á r s k e, Sektoren C, D (Lage 13). Die halbkreisförmige, 750 m lange und vom Inundationsterrain etwa 4 m höhere Terrasse wurde bei Rekultivierungsarbeiten im J. 1977 auf ungefähr 80 m breiter Fläche bis zur Tiefe von 180 cm durch Planierraupen zerstört. Nachdem eine 500 x x 80 m grosse Fläche vom Humus entblösst wurde, konnte man ungefähr 800-900 Objekte festellen, von denen etwa ein Viertel untersucht wurde. Zur Lengyel-Kultur gehört ein kleines Skelettgräberfeld, das durch jüngere Eingriffe aus der Zeit der Kultur mit kannelierter Keramik gestört war. Zur Lengyel-Kultur werden auch einige Kulturgruben und mit Asche ausgefüllte Ofenreste mit rotgebrannten Wänden gereiht. Aus einer Grube (CB-26) stammt eine Keramikkollektion und eine erhaltene Hammeraxt. Die Formen und die aufgerauhte Oberfläche der Gefässe erinnern schon an die Produktionstechnologie und den Formenschatz der Gruppe Bajč-Retz. Die Doppelhenkeltasse und Hammeraxt deuten eher auf südöstliche Einflüsse.

Auf der Fundstelle Legionárske wurde eine grosse Siedlung der Kultur mit kannelierter Keramik vernichtet, die Siedlung erstreckt sich auf einer etwa 1000 x 100 m grossen Fläche und reicht bis in die Flur Hajdenove. Man untersuchte eine grössere Anzahl von Kulturgraben und teilweise auch ein System von Exploitationsgruben. Auf einer Verhältnismässig grossen Fläche konnte man leere Flächen ohne Kulturgruben, aber mit Resten von Pfostenlöchersystemen und Fundamentrinnen beobachten, die wahrscheinlich zur Siedlung der Kultur mit kannelierter Keramik gehören. In den grösseren Kulturgruben stiess man auf Menschenskelette, in einem Fall zusammen mit einem Tierskelett (sus.), die als rituelle Opfer erklärbar sind. In mehreren Fällen wurden in der geraden Sohle der Gruben Systeme von kleinen Pfostenlöchern (3-5) festgestellt. Die ursprünglichen Exploitationsgruben dienten später als Abfallgruben und sind grösstenteils mit Planierungen verbrannter Wohnstätten bzw. destruierter Öfen ausgefüllt.
Aus der vorläufigen Materialanalyse geht hervor, dass die Siedlung eine längere Entwicklung aufwies. Die ältesten Funde gehören zur Boleráz-Kulturgruppe und die langfristige Besiedlung endete erst in der älteren Phase der klassischen Stufe der Kultur mit kannelierter Keramik. Die Terrasse war auch in der mittleren Bronzezeit von Trägern der karpatischen Hügelgräberkultur besiedelt; sporadisch kommen auch jungbronzezeitliche und hallstattzeitliche Funde vor. Skytho-thrakische Besiedlung ist durch schüsselartig eingetiefte Objekte mit scheibengedrehter und handgefertigter Keramik belegt.
Man erfasste auch den Nordrand einer römerzeitlichen Siedlung (2. Jh.). Bemerkenswert ist ein grösseres Objekt (Oktogen) mit zwei Reihen von Pfostenlöchern am Umfang und einem grossen tiefen Loch in der Mitte, noch mit Resten des Holzpfostens. Der Fussboden des Objektes war festgestampft und mehrmals verstrichen. Aus dem Objekt stammt Terra sigillata - Dragendorf 39 mit dem Stempel Fidelis F und barbarische, mit Laufrädchen verzierte Keramik. Die Umgebung des Objektes lieferte auch römische Ziegelfragmente.
Längs des Terrassenrandes befanden sich 16 Halbgrubenhütten aus dem 9. Jh. mit Steinkaminen, von denen zwei abgedeckt wurden. Etwa 30-60 m vom Terrassenrand entfernt, entdeckte man Reste von Blockhütten und Backöfen aus dem 12-13. Jh. (Abb. 155; Abb. 157.)
B l a t n i c a, Sektor E (Lage 14). Am linken Ufer des ehemaligen Nitra-Flussbettes, beim Feldweg von Komjatice nach Mojzesovo in unmittelbarer Nähe der Brücke, wurde auf einer 100 x 50 m grossen Fläche im September 1977 unter einer 50 cm dicken Schlammanschwemmung eine Siedlung von Eisenverarbeitungscharakter abgedeckt. Auf der angeführten Fläche sind mit gewissem zeitlichem Hiatus Besiedlungsreste vom 3. bis in das 13. Jh. belegt. Sporadische jungrömerzeitliche Besiedlung ist ausser Spuren von Eisenschlacke auch durch Funde von Terra sigillata und graue Keramik vertreten.

Aus dem 6. Jh. erhielt sich ein unregelmässiges, nierenartiges eingetierftes Objekt, das mit Wandverputz, Bruchsteinen und Keramik des Prager Rypus ausgefüllt war. Die Keramik korrespondiert mit dem gleichen Keramiktypus von Nitriansky Hrádok. Ein knöcherner Einlagenkamm weist Analogien auf langobardischen Gräberfeldern in Transdanubien und Österreich auf. Die Vermutung ist berechtigt, dass es sich um Kontakte zwischen den ältesten Slawen und den Langobarden im mittleren Donaugebiet handelt. Die besten Belege für Eisenerzröstung, Rennöfen, Eisenschlacke, Eisenkuchen stammen aus dem 9.-13. Jh. Diese Eisenproduktion stützte sich im Laufe der gesamten Besiedlung vom 3. bis zum 13. Jh. auf das in unmittelbarer Nähe vorkommende Raseneisenerz im Nitra-Flussbett.

Die Siedlung ging im 13. Jh. unter, als die Abholzung der Wälder im oberen Nitratal grosse Überschwemmungen zur Folge hatte, was durch die 50 cm dicke Anschwemmung über der mittelalterlichen Besiedlung belegt ist. (Abb. 158-161.)

S a n d g r u b e b e i I z d e c k á c e s t a (B l a t n i c a; Lage 16). Ungefähr 400-500 m östlich der Siedlung für Eisenproduktion in der Flur Blatnica wurde in den letzten 10 Jahren auf einer Sanddüne ein Gräberfeld aus dem 9. Jh. gestört. Nach Aussage der Traktoristen lagen in den Gräbern Skelette mit O-W-Orientierung; als Beigaben enthielten die Gräber Eisengegenstände und Keramik. Ein kleines topfförmiges Gefäss datiert das Gräberfeld in das 9. Jh. Das Gräberfeld gehört wahrscheinlich zur Siedlung mit Eisenproduktion. (Abb. 156.)

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM VO VEĽKÝCH KOSIHÁCH-OKÁNIKOVE

Anton T o č í k

JRD v Zemianskej Olči v rámci úpravy pôdy v auguste 1977 ťažkými mechanizmami zrovnalo s okolitým terénom výraznú piesočnú dunu zvanú Halomdomb, ktorá sa nachádza na terase kanála Sárosér v chotári osady Okánikovo v obci Veľké Kosihy (okr. Nové Zámky). Halomdomb bola kopulovitá vyvýšenina kruhového pôdorysu s Ø 60 m, ktorá sa vypínala asi 3-4 m nad okolitý terén.

V minulosti sa nachádzali v okolí lúky a duna bola niekoľkokrát rigolovaná do hĺbky asi 60 cm, aby slúžila ako vinohrad, prípadne ovocný sad. V roku 1886 bol upozornený Adorján Végh, neskorší kalvínsky farár v Zemianskej Olči, že pri sadení stromkov na tomto kopci bolo porušené kostrové pohrebisko a sídlisko a na povrch sa dostali okrem ľudských kostí početné úlomky črepov, kamenné nástroje, štiepaná kamenná industria a zvieracie kosti (Végh 1886). V r. 1887 urobil na východnom svahu Halomdombu menší výskum, ktorý spolu s výskumom M. Kubinyiho vo Vyšnom Kubíne patrí medzi prvé a publikované výskumy

na Slovensku (Végh 1887). Práve pred 90 rokmi A. Végh odkryl na Halomdombe objekt želiezovskej kultúrnej skupiny, asi ohnisko, v ktorom sa okrem kameňov rôznej veľkosti nachádzali črepy, štiepaná a hladená kamenná industria a zvieracie kosti. Pri tomto sídliskovom objekte bol novoveký kostrový hrob. Približne v strede kopca bola okrem sídliskových nálezov ďalšia kostra. Blízo vrcholu bol ďalší sídliskový objekt, 1,5 m hlboký, s podobnými nálezmi ako v prvom objekte. Na západnej strane kopca ďalšia sonda potvrdila situáciu, aká tu bola predtým.

Po prvý raz na území Slovenska autor dosť verne opísal keramiku želiezovskej kultúrnej skupiny, a to v ruke zhotovené nádoby zdobené rytými kľukatými a rovnými čiarami prerušovanými zásekmi alebo zdobené odtlačkami nechtov a bradavkovitými výčnelkami. Rytá výzdoba pozostávala z dvoch vodorovných čiar rozdelených na úseky zvislými vrypmi. Ďalej hovorí o paralelných radoch kľukatky. Povrch je leštený a tuhovaný. Z hladenej industrie opisuje kvarcitové čakany bez otvoru i s otvormi, motyky z lyditu, sekerku zo serpentinitu s otvorom a ďalšie predmety z granitu a tzv. mačacieho striebra. Zo štiepanej industrie bližšie opisuje čepeľovitý nástroj z pazúrika a ďalšie z obsidiánu.

J. Eisner toto sídlisko omylom priradil k lengyelskej kultúre (Eisner 1933) a až K. Willvonseder právom dal Halomdomb do súvisu so želiezovskou skupinou (Barta - Willvonseder 1934).

V auguste 1977 sa Archeologický ústav SAV v Nitre v spolupráci s poslucháčmi FFUK v Bratislave podujal sledovať zemné práce za buldozérom pri odvážaní piesku z Halomdombu. Práce sa sústredili na južnú polovicu duny, kde zásahy A. Végha boli najmenšie. Konštatovalo sa, že od roku 1887 povrch kopca bol čiastočne znížený, a preto sa po odvoze humusu nezistili jamky, ktoré spomínal A. Végh v súvise so sadením stromkov. Zistilo sa tu intenzívne osídlenie ľudu želiezovskej kultúrnej skupiny, ktoré sa rozprestieralo na celom povrchu a pokračovalo po terase Sároséru ešte asi 200-300 m na juh. Na východnej strane Halomdombu bolo pomerne sporadické osídlenie z doby laténskej (stupeň LD). Neolitické a laténske osídlenie bolo najvýraznejšie zasiahnuté pochovávaním v 16. a 17. storočí, keď hrobové jamy preťali najmä neolitické objekty.

S pochopením JRD v Zemianskej Olči bolo možné preskúmať plochu 20 x 40 m. V nepravidelných pásoch, orientovaných V-Z, boli odkryté súvislé deštrukcie omietky s odtlačkami prútov, ktorá bola vysušená, ale nebola vypálená. Po odstránení deštrukcie sa prišlo na dlážku, ktorá pozostávala z niekoľkých vrstiev dobre ubitej hliny v hrúbke 15-20 cm, položenej na piesočnom podklade. Napriek rušivým recentným zásahom (hroby) sa podarilo zachytiť tri nepravidelné obdĺžnikové chaty s rozmermi 3 x 5-6 m, orientované S-J. V dvoch chatách sa našli zvyšky vypáleného estrichu asi z ohnísk. Hlina na omietku a dlážku bola privezená z blízkeho močiara a zrejme mala charakter bahna, v ktorom sa nachádzali zvyšky vodných rastlín. Bahno na piesočnom podklade tvorilo pevnú dlážku, ktorá bola viackrát obnovovaná. Mierny svah kopca bol pred budovaním chát zrovnaný a splanírovaný. K chatám sa nepodarilo zachytiť pravidelne rozmiestnené kolové jamky. Materiál bol pomerne chudobný. Prevažovala keramika z dobre plavenej hliny, na povrchu leštená, sivá a sivočierna, s rytým ornamentom vodorovných

dvojíc a kľukatých línií prerušovaných a zakončených zásekmi. Na hrubej a nehladenej keramike je výzdoba robená aj odtlačkami nechtov. Z tvarov sa dali rozpoznať guľovité a polguľovité nádoby, plytké a hlboké misky.

Z hladenej industrie sa našli len fragmenty sekeromlatov, zo štiepanej industrie obsidiánové odštepy domáceho pôvodu a predmety alpského pôvodu. Surovina sa získavala z koryta Dunaja (podľa určenia J. Bártu).

Sídlisko v Okánikove súvisí s intenzívnym osídlením Žitného ostrova na prechode od mladšej lineárnej keramiky k želiezovskej kultúrnej skupine a s osídlením počas trvania tejto kultúrnej skupiny. Okrem ojedinelých sídlisk kultúry s kanelovanou keramikou (Čalovo) z územia Žitného ostrova poznáme doteraz z neolitu a eneolitu výlučne len osídlenie z obdobia mladšej lineárnej keramiky a želiezovskej skupiny. Podľa doterajšieho veľmi skúpeho terénneho prieskumu osídlenie na Žitnom ostrove využívalo ľahké pôdy a piesočné duny pozdĺž dnes už regulovaných kanálov. Dôležitým prínosom záchranného výskumu v Okánikove je zistenie zvyškov chát s dlážkami a omietnutými prútenými stenami. Tento pomerne malý typ chát zatiaľ z juhozápadného Slovenska nepoznáme a najbližšie analógie sú z Potisia, a to z východného Slovenska i zo susedného Maďarska. Časove približne korešpondujú s ďalšími nálezmi (Péder, Szakalhát, Vesztő atď.) a sú dokladom kontaktu Podunajska a Potisia v období trvania lineárnych kultúr.

Na východnom okraji svahu Halomdombu sa našli zvyšky polkruhového ohniska a dlážky, datované sivými črepmi a vlešťovaným ornamentom do Reineckeho stupňa LD. Laténske osídlenie Halomdombu a okolia je doložené aj ďalšími sporadickými nálezmi sivostriebornej tuhovej keramiky. Sivá na kruhu vytočená keramika je z misiek tabánskeho typu a z väčších zásobníc s vodorovne zrezaným okrajom s okružím. Časove s nimi súvisia aj zvisle hrebeňované črepy zo striebristosivých súdkovitých nádob s prímesou tuhy a piesku.

Pohrebisko, ktoré veľmi poškodilo neolitické a laténske objekty, súvisí s novovekou osadou, rozprestierajúcou sa neďaleko na juh od Halomdombu. Podľa sídliskových nálezov pohrebisko datujeme do 16.-17. storočia. V hroboch sa nenašli stopy po truhlách, kostry ležali naznak, orientované Z-V, pomerne plytko (100-120 cm). Hroby boli zväčša bez nálezov.

Pretože na Žitnom ostrove sa budú postupne likvidovať všetky kopcovité útvary (likvidovaný bol už napr. Halomdomb v Holiaroch, Balvany v Kameničnej a Zemianska Olča), bude potrebné rekultivačné práce sledovať aj napriek tomu, že efekt je pomerne nevýrazný.

L i t e r a t ú r a

BARTA, H. F. J. - WILLVONSEDER, K. 1934: Zur ur- und frühgeschichtlichen Besiedlung der Grossen Schütt. Sudeta, 10, s. 1-22.

EISNER, J. 1933: Slovensko v praveku. Bratislava, s. 25.

VÉGH, A. 1886: Végh Adorján Halomdombi leletekről. Első közlemény. Archaeológiai Értesitő, 6, s. 47-49.

VÉGH, A. 1887: Végh Adorján Halomdombi leletekről. (Második közlemény.) Archaeológiai Értesitő, 7, s. 166-171.

RETTUNGSGRABUNG IN VEĽKÉ KOSIHY-OKÁNIKOVO. Im Kataster des Weilers Okánikovo - Gemeindehotter von Veľké Kosihy (Bez. Komárno) wurde im J. 1977 bei Bodenrekultivierung die Sanddüne Halomdomb eingeebnet. Es handelt sich um eine Fundstelle, die in den J. 1886 und 1887 von A. Végh untersucht wurde ind von wo das im Gebiet der Slowakei zum erstenmal beschriebene Scherbenmaterial der Želiezovce-Gruppe stammt. Bei der Rettungsgrabung wurde eine 20 x 40 m grosse Fläche freigelegt, auf der drei Hüttendestruktionen der Želiezovce-Gruppe und eine latènezeitliche Feuerstelle erfasst wurden. Im Karpatenbecken wurden ähnliche Hüttendestruktionen bisher auf zeitgleichen Siedlungen im Theisstal (Péder, Szakálhát, Vesztö) abgedeckt. Latènezeitliche Besiedlung ist auch in der Umgebung belegt. Graue Keramik mit einpoliertem Ornament und Schüsseln des Tabány-Typus datierten die Besiedlung in die Stufe LD. Die urzeitliche Besiedlung von Halomdomb wurde durch Bestattungen im 15.-16. Jh. teilweise gestört - reihenweise gelegte, W-O orientierte Skelette schnitten die neolithischen Hütten und latènezeitlichen Objekte.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V HLOHOVCI

Ladislav V e l i a č i k

Dňa 23. 3. 1977 doniesol K. Tvrdý do Archeologického ústavu SAV v Nitre porušenú dvojkónickú nádobu, ktorú objavil pri stavbe rodinného domu v Hlohovci (okr. Trnava). Lokalita sa nachádza na severnom okraji mesta, na ulici Československej armády, v polohe nazývanej podľa neďalekého návršia Pod Kamennou horou. Na nález sa prišlo v jz. rohu základovej jamy. Pri vyberaní obsahu dvojkónickej nádoby bola zničená menšia nádobka neznámeho tvaru a spozorovaná výplň zmiešaná s popolom. Aj keď tvar dvojkónickej nádoby poskytoval základné údaje o jej chronologickom postavení, pretože územie Hlohovca bolo v priebehu mladšej doby bronzovej na rozhraní troch kultúrnych okruhov - velatického, čačianskeho a lužického -, ostávala kultúrna príslušnosť nálezu nejasná. Táto okolnosť a rýchly postup stavebných prác si vyžiadali realizáciu krátkodobého záchranného výskumu.

Vďaka porozumeniu K. Tvrdého bola pre výskum k dispozícii celá voľná časť pozemku západne od základovej jamy. Preskúmala sa plocha 75 m^2 a odkrylo sa päť žiarových hrobov. Vďaka informácii nálezcu už počas prvej obhliadky lokality sa podarilo zistiť pôvodný obsah dvojkónickej nádoby (kostičky a drobné zlomky bronzových predmetov) a tento hrob s istotou označiť ako urnový; všetky ostatné hroby boli jamkové.

Hroby boli v hĺbke 90-100 cm, ani v jednom prípade sa nezistilo kamenné obloženie, prípadne iná úprava. Napriek sprašovému podložiu nebolo možné uspo-

kojivo sledovať tvar hrobových jám. V dvoch prípadoch sa zistili tesne nad hrobmi tmavohnedé škvrny nepravidelného tvaru (zemina zmiešaná s popolom). Po okraji prvej sa v skupinkách objavil inventár hrobov 1-4, na sz. okraji druhej bol hrob 5. Na úrovni hrobov odlišné sfarbenie pôdy zmizlo, na ploche ohraničenej nálezmi sa v pomerne malom množstve nachádzali voľne rozhádzané nedohorené kostičky. Jamkový rítus a hniezdovité rozmiestnenie nádob do istej miery sťažovali rozlíšenie jednotlivých hrobov. V sporných prípadoch (hrob 3) základným kritériom bola koncentrácia kostičiek a zreteľne oddelené skupiny keramických nálezov.

Najfrekventovanejším, ale aj najvariabilnejším keramickým tvarom sú jednoduché nízke misy so stenami kónickými i výrazne prehnutými a s rovným alebo vtiahnutým ústím. V keramickom inventári sú zastúpené aj črepy profilovaných šálok s vodorovne hraneným telom a v jednom prípade črepy z hrnca s uchami vybiehajúcimi pod okrajom. Pre chronologické zaradenie pohrebiska sú však dôležité predovšetkým ďalšie tri tvary. Misa s dutou nôžkou a s výrazne vyhnutým okrajom, ponad ktorý len mierne vystupuje páskové ucho (hrob 2), má paralely na pohrebisku kultúry Čaka v Marcelovej a v mohyle z Čaky (Paulík 1963, obr. 7: 8; obr. 25: 9). J. Paulík (1963, s. 292) zistil jej predlohy v stredodunajskej mohylovej kultúre a častejší výskyt vo velatickej kultúre. Nezvyklú formu predstavuje džbánok s lievikovite vyhnutým okrajom preklenutým pásikovým uchom, s výrazne baňatým telom a s vysokou dutou nôžkou (hrob 1). Menšia dvojkónická nádoba má ostro lomený a prstovaním zvýraznený lom, čo možno považovať za archaický znak; prehnutý horný kónus s mierne vyhnutým okrajom je nepochybne mladší prejav.

Výrobky z bronzu predstavujú málo početnú i reprezentatívnu skupinu nálezov. Okrem amorfných zlomkov tvoria ju aj ihly ihlíc a torzo tyčinkovitého náramku s koncom zvinutým do očka.

Inventár, predovšetkým keramický, umožňuje zaradiť pohrebisko v Hlohovci do stupňa HA_1. Jednoduché kónické misy, dvojkónická nádoba a misa s nôžkou odzrkadľujú vzťah k velatickej kultúre, torzo šálky s vodorovne hraneným telom a hlavne prevládajúci - jamkový - spôsob ukladania nedohorených kostičiek radia pohrebisko do čačianskej kultúry. K lokalite Čaka patrí nálezisko aj geograficky. Aj v tejto súvislosti vystupuje do popredia otázka opodstatnenosti ostrej hranice rozdeľujúcej v pokročilej mladšej dobe bronzovej územie stredodunajských popolnicových polí na dve (na úrovni kultúry) samostatné oblasti.

Len pre úplnosť chcem upozorniť, že v roku 1974 sa za podobných okolností, asi 150 m východne, našiel iný žiarový hrob, ktorý keramický (dve nádoby) a železný (kopija) inventár radí do doby halštatskej. O rok neskôr, priamo oproti pozemku K. Tvrdého, sa pri kanalizačných prácach našiel ďalší, tentoraz kostrový hrob s črepmi amfory tiež z doby halštatskej.

L i t e r a t ú r a

PAULÍK, J. 1963: K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline. Slovenská archeológia, 11, s. 269-338.

RETTUNGSGRABUNG IN HLOHOVEC. Bei einer kurzfristigen Grabung auf dem Gräberfeld in Hlohovec (Bez. Trnava) legte man sechs Brandgräber, davon fünf Brandgrubengräber und ein Urnengrab frei. Ausser den am häufigsten vorkommenen einfachen Schüsseln mit konischen und markant geschweiften Wänden und mit gerader oder eingezogener Mündung fand man auch eine Hohlfussschüssel, ein doppelkonisches Gegäss, einen kleinen Krug mit markant bauchigem Körper und hohem Hohlfuss, einen Topf und Tassenscherben mit waagrecht gekantetem Körper. Das Keramikinventar gehört in die Čaka-Kultur, man kann es in die HA_1 Stufe einordnen und es widerspiegelt intensive Beziehungen zur benachbarten Velatice-Kultur.

SLOVANSKÁ BRONZOVÁ PRACKA S ĽUDSKOU POSTAVOU Z BRODZIAN

Jozef V l a d á r

Počas terénneho archeologického prieskumu v roku 1976 v katastri obce Brodzany (okr. Topoľčany) podarilo sa O. Krupicovi objaviť liatu pozlátenú bronzovú pracku s tylovou doštičkou, na ktorej je zobrazená ľudská postava. Okrem málo výrazných, bližšie nedatovateľných fragmentov slovanskej keramiky sa tu nezistili ďalšie charakteristické pamiatky, ktoré by umožnili lepšie objasniť nálezové prostredie tohto nesporne pozoruhodného predmetu. Spomenuté nálezy boli porušené orbou a pochádzajú s veľkou pravdepodobnosťou zo sídliskových objektov nachádzajúcich sa na mierne sa zvažujúcej ploche v bezprostrednej blízkosti južne od okrajovej časti obce, smerom k hradskej Brodzany - Krásno.

O p i s n á l e z u

Liata bronzová pracka oválneho tvaru s tylovou doštičkou, ktorá je na pracku upevnená šarnierom. Na doštičke má znázornenú v plnom profile hlavu a v profile poprsie muža. Rozčechrané dlhé vlasy a temeno hlavy obopína široký pásik, pravdepodobne čelenka, alebo štylizovaný odznak výsadného spoločenského postavenia. Profil tváre charakterizuje rovný nos a energicky vystupujúca brada. Na poprsí je vodorovnými záhybmi vyznačené rúcho, ruky sú znázornené schematicky. Plocha s reliéfnym zhotovením postavy je zdobená hustým puncovaním. Na tylovej doštičke sú pomerne dobre zachované zvyšky pozlátenia; celková d. pracky 5,3 cm, d. tylovej doštičky 3,3 cm, max. š. tylovej doštičky 1,8 cm (obr. 162; obr. 163).

Bronzová pracka z Brodzian patrí dosiaľ na území Slovenska k výnimočným nálezom z blatnicko-mikulčického horizontu, žiaľ, nie sú známe jej bližšie nálezové okolnosti. Jedinú priamu analógiu má v Szegede-Fehértó A (pozri napr. Dekan 1972, obr. 125). D. Dimitrijevićová (1966) interpretuje na základe nálezov zo Zemuna v severnej Juhoslávii problematiku tzv. neskoroavarských vý-

robkov zdobených ľudskými postavami ako vplyv antických tradícií. Zmapovala pritom prakticky všetky nálezy tohto druhu z celej Karpatskej kotliny (Dimitrijević 1966, tab. XI).

Nález z Brodzian je však značne vzdialený od severnej hranice tzv. avarskej sféry, pritom je obzvlášť pozoruhodné, že technológiou výroby a charakterom výzdoby (puncovania) v mnohom korešponduje aj s pamiatkami zo Žitavskej Tône (Budinský-Krička 1956, napr. tab. XXVIII: 2-4, 13). Rámcovo reprezentuje najmladší horizont bronzovej industrie (koniec 8. stor., prípadne aj prelom 8. a 9. stor.) a v prostredí hornej Nitry ide o úplne výnimočný prejav umeleckého remesla na území kompaktne osídlenom Slovanmi v predveľkomoravskom období.

Pracka z Brodzian nesporne patrí k vzácnej, no nepočetnej skupine liatych bronzov s antropomorfnými motívmi (Dekan 1972; 1976, s. 82). Súčasne signalizuje, že aj v tejto oblasti, značne vzdialenej od severnej hranice avarskej ríše, došlo koncom 8. a začiatkom 9. storočia k svojráznej kryštalizácii kultúrneho vývoja, ako o tom svedčia aj ďalšie významné objavy z územia juhozápadného Slovenska, najmä v Cíferi-Páci, okr. Trnava (Čilinská 1976) a v Závade, okr. Topoľčany (Bialeková 1975).

L i t e r a t ú r a

BIALEKOVÁ, D. 1975: Slovanské pohrebisko v Závade. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974. Nitra, s. 26, 27.

BUDINSKÝ-KRIČKA, V. 1956: Pohrebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tôni na Slovensku. Slovenská archeológia, 4, s. 5-131.

ČILINSKÁ, Z. 1976: Pohrebisko z 8. stor. v Cíferi-Páci. V: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1975. Nitra, s. 82-84.

DEKAN, J. 1972: Herkunft und Ethnizität der gegossenen Bronzeindustrie des VIII. Jahrhunderts. Slovenská archeológia, 20, s. 317-452.

DEKAN, J. 1976: Veľká Morava. Bratislava.

DIMITRIJEVIĆ, D. 1966: Der Fund von Zemun Polje im Lichte der spätawarenzeitlichen Problematik. Archaeologia Iugoslavica, 7, s. 54-76.

SLAWISCHE BRONZESCHNALLE MIT MENSCHENFIGUR AUS BRODZANY. Im Gemeindekataster von Brodzany (Bez. Topoľčany) fand man bei der Oberflächenbegehung eine gegossene bronzene Scharnierschnalle mit Riemenkappe. Auf der Reimenkappe ist im Profil ein Kopf und im Halbprofil eine Männerbüste dargestellt. Die Fläche mit der plastischen Figur ist mit dichter Punzierung verziert. Auf der Riemenkappe sieht man gut erhaltene Vergoldungsreste.

Der Fund wird an das Ende des 8. bis Anfang des 9. Jh. datiert. Er besitzt Analogien im Südteil des Karpatenbeckens. Die Problematik der sog. spätawarischen Erzeugnisse mit menschlichen Figuren wird im Zusammenhang mit dem Einfluss antiker Traditionen behandelt.

Die Schnalle aus Brodzany wurde aber sehr weit von der Nordgrenze der sog. awarischen Kultursphäre gefunden. Mit der Produktionstechnologie und Punzierung der Flächen korrespondiert sie in vielem mit den Denkmälern aus Žitavská Tôň. Im Milieu des oberen Nitra-Tales handelt es sich um eine aussergewöhnliche Erscheinung des Kunsthandwerkes auf dem von Slawen besiedelten Gebiet in vorgrossmährischer Zeit. Sie deutet an, dass es auch in diesem von der Nordgrenze des sog. Awarenreiches weit entfernten Gebiet am Ende des 8. und am Anfang des 9. Jh. zur eigenartigen Kristallisation der Kulturentwicklung mit der Bildung des Blatnica-Mikulčice-Horizontes kam, wie es auch die weiteren neuen Entdeckungen auf dem Territorium der Südwestslowakei, vor allem in Cífer-Pác und in Závada bezeugen. (Abb. 162; Abb. 163.)

VÝSKUM STREDOVEKEJ SAKRÁLNEJ STAVBY V CHĽABE

Jozef Z á b o j n í k

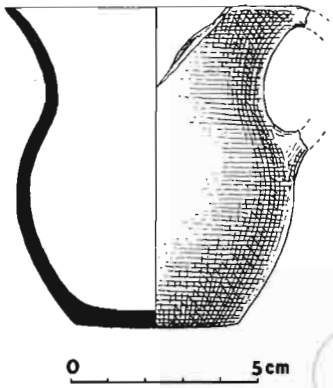
V súvislosti s výstavbou vodných diel na Dunaji sa uskutočnil zisťovací archeologický výskum v katastri obce Chľaba (okr. Nové Zámky). Lokalita sa nachádza priamo na brehu Dunaja, pri km 1711 jeho toku. Z brehu vystupujúce vodou obnažené murivo objavili pri prieskume dunajského limitu v roku 1958 T. Kolník a S. Soproni a pokladali ho za zvyšky rímskeho burgusu. Lokalita leží na strategicky dôležitom mieste. Na náprotivnom brehu Dunaja sa zistili pozostatky dvoch burgusov a vojenský tábor z mladšej doby rímskej.

Tohtoročným výskumom sa ukázalo, že ide o základy a čiastočne i nadzemné murivo stredovekého kostola (obr. 164, 166). Pozdĺžna os kostola je orientovaná v smere V-Z. Objekt má jednoduchý tvar, obdĺžnikovú loď a štvorcovú apsidu; je dlhý 14 m a široký 8 m. Šírka základového muriva sa pohybuje od 75 do 105 cm. Na niektorých miestach sa zachovalo murivo až do výšky cca 150 cm od úrovne dna základovej ryhy. Kamenný materiál (andezit, alebo príbuzná sopečná hornina) pochádza z lomov v blízkych Kováčovských kopcoch. Niektoré úseky muriva sú veľmi starostlivo lícované a spájané kvalitnou a pevnou vápennou maltou s prímesou riečneho štrku. Na severnej strane apsidy sa nachádza základ pravdepodobne sakristie; medzi základovým murivom apsidy a sakristie je evidentná cezúra. Možno predpokladať, že kostol má najmenej dve stavebné fázy. Výskumom sa odkryli zatiaľ dva kostrové hroby bez milodarov; jeden bol porušený, v druhom bola kostra pohodená (obr. 165). Nepočetný črepový materiál možno zaradiť do obdobia od 13. do 16. storočia. Pre datovanie kostola je dôležitý nález okrajového črepu, ktorý bol súčasťou spojiva - malty. Jeho profilácia a štruktúra nám umožňujú len rámcové datovanie do 14.-15. storočia.

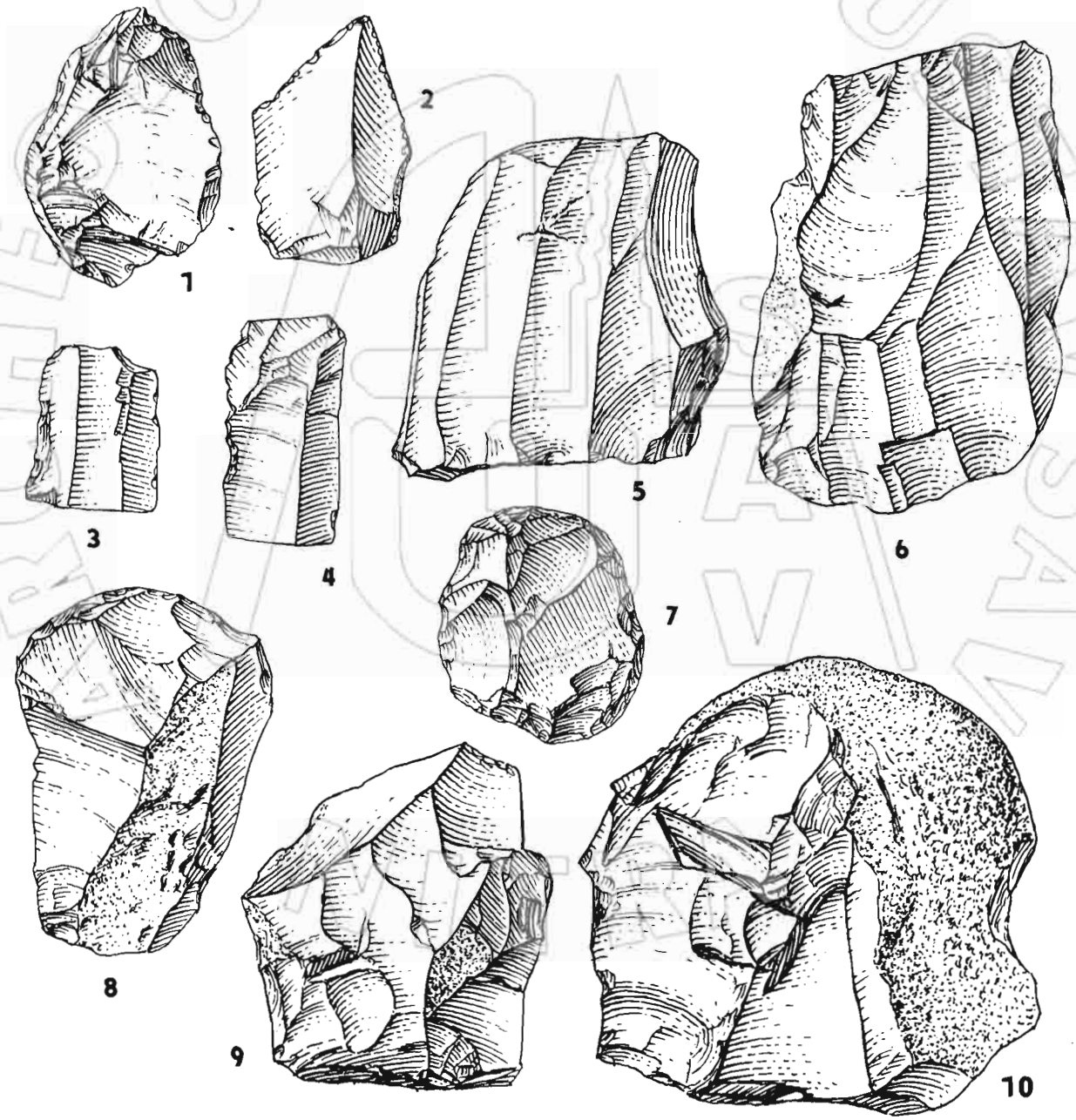
Na sever od kostola, v jeho bezprostrednej blízkosti, sa predpokladá sídlisko. Dôkazom toho je pomerne hojný výskyt stredovekých črepov a sporadicky i fragmentov keramiky zo starších období (neolit, doba laténska). Pri výskume sa zistili pomerne nevýrazné zvyšky stavebnej deštrukcie, čo vyvoláva domnienku, že kostol bol zámerne rozobraný a stavebný materiál sa druhotne využil. V samotnej obci Chľabe sa traduje, že dedina sa zrejme z bezpečnostných dôvodov (povodne) niekoľkokrát premiestnila. Tento predpoklad nám potvrdzuje i skutočnosť, že zatiaľ nie sú k dispozícii historické údaje viažúce sa ku kostolu a k predpokladanej zaniknutej dedine v jeho blízkosti.

UNTERSUCHUNG EINES MITTELALTERLICHEN KIRCHENBAUES IN CHĽABA. Im Zusammenhang mit dem Aufbau von Wasserstauanlagen an der Donau wurde im Gemeindekataster von Chľaba (Bez. Nové Zámky) eine Feststellungsgrabung durchgeführt, die sich auf die Abdeckung von Bauresten auf der Strecke des 1711. Donaukilometers richtete. Bei der Grabung wurden die Fundamente einer mittelalterlichen Kirche zum Grossteil freigelegt (Abb. 164; Abb. 166). Die Kirche hat einfache Form, ein rechteckiges Schiff und eine quadratische Apsis, ist 14 m lang und 8 m breit. Die Fundamentmauern von 75-105 cm Breite sind sorgfältig fassoniert und gut erhalten. Als Bindung wurde qualitativer Kalkmörtel mit Kieszusatz verwendet. An der Nordseite der Apsis befanden sich Fundamente wahrscheinlich einer Sakristei, wobei im Fundamentmauerwerk eine Zäsur zu sehen ist, und deswegen werden mindestens zwei Bauphasen der Kirche vorausgesetzt. Bei der Grabung wurden bisher nur zwei Skelettgräber freigelegt, von denen eines gestört war und im zweiten befand sich ein hingeworfenes Skelett (Abb. 165). Für die Datierung der Kirche ist die rahmenhaft ins 14.-15. Jh. gehörende Randscherbe wichtig, die Bestandteil des Mörtels war. Das geringe Vorhandensein von Baudestruktion lässt die Annahme zu, dass die Kirche absichtlich auseinandergenommen wurde. In der Nähe der Kirche befindet sich wahrscheinlich auch eine Siedlung, was auch die mittelalterlichen Lesefunde von Keramik beweisen.

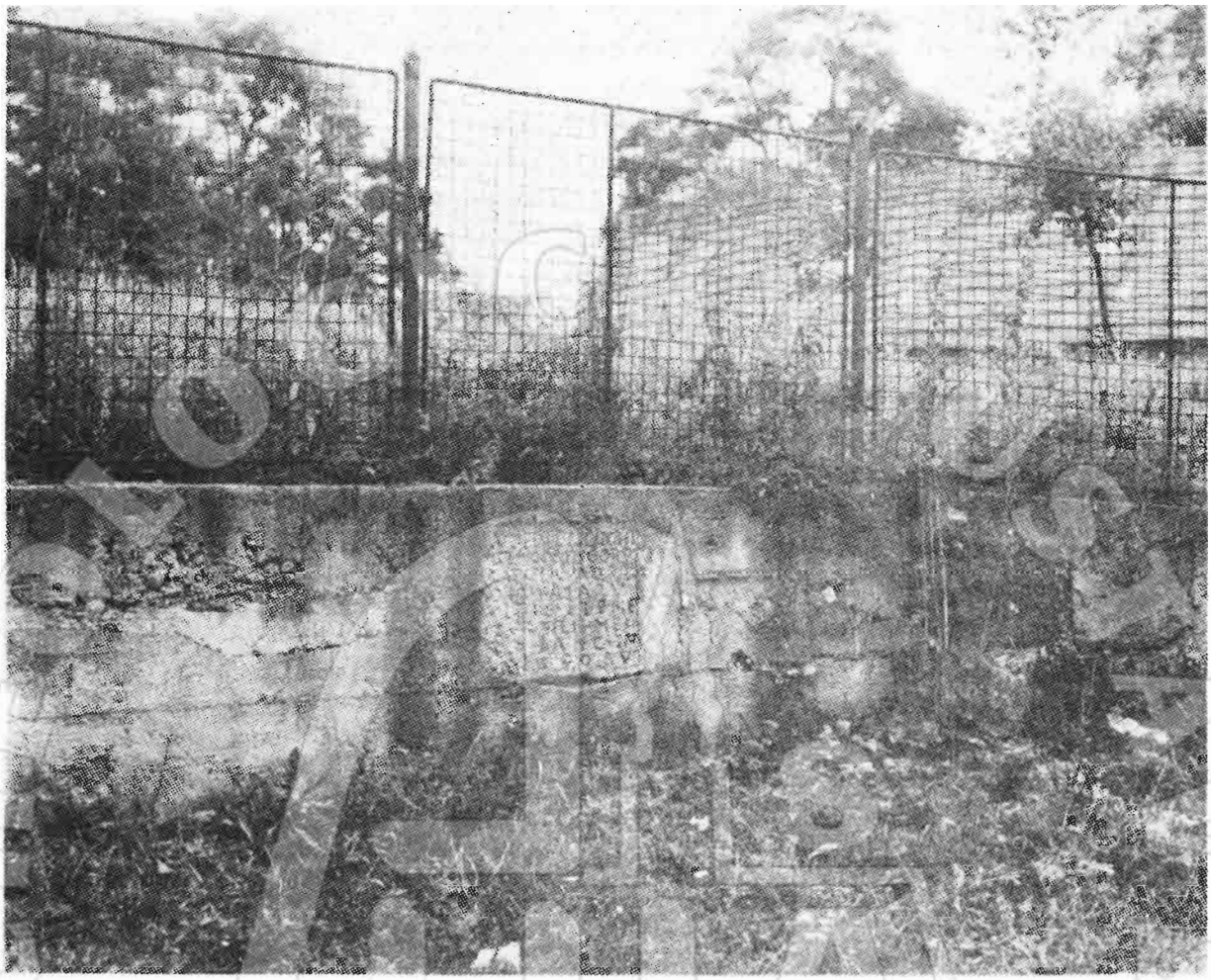
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SAV NITRA

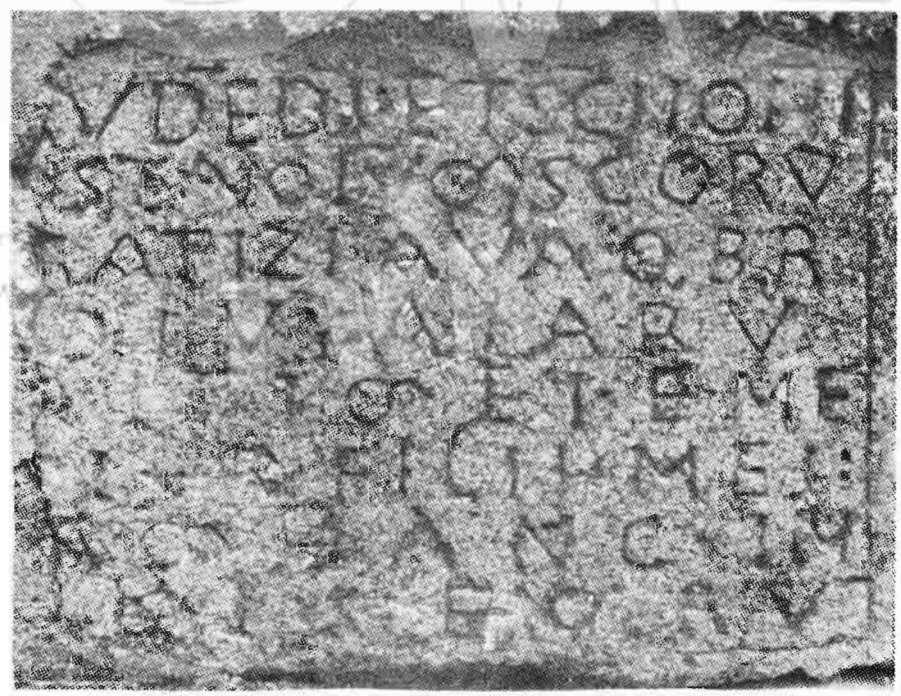
Obr. 1. Vinodol, okr. Nitra. Torzo džbánka maďarovskej kultúry.

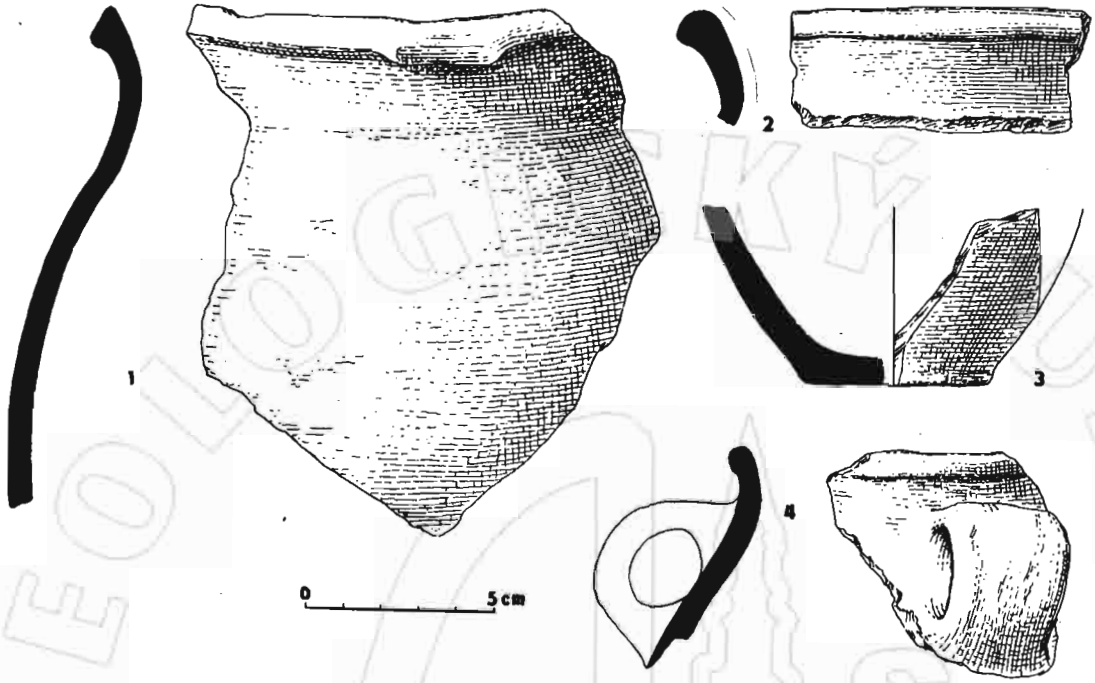
Obr. 2. Výber artefaktov z prieskumu Lučenskej , Pliešovskej a Zvolenskej kotliny. 1, 5, 6 - Zvolen; 2 - Kriváň; 3 - Dobrá Niva; 4, 8-10 - Lučenec; 7 - Kalinovo.

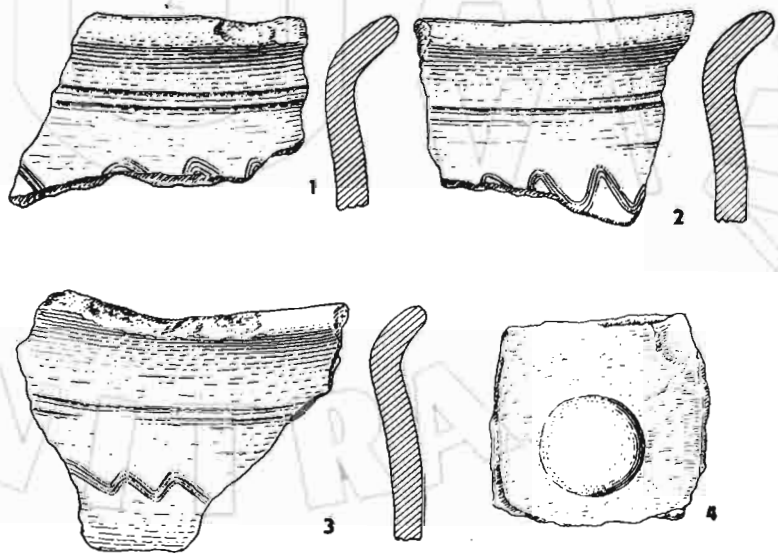
Obr. 3. Nevidzany, okr. Nitra. Pohľad od SZ na sekundárne zamurovaný nápis vytesaný do kameňa.

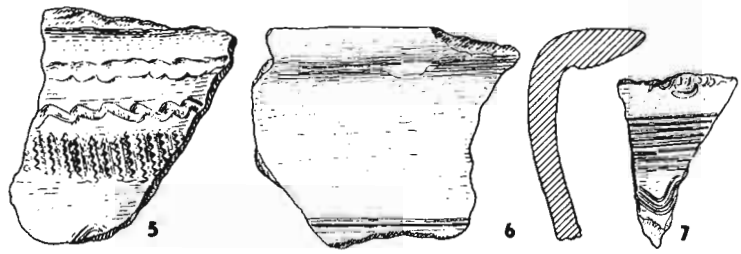

Obr. 4. Nevidzany, okr. Nitra. Do kameňa vytesaný nápis zo 16. a 17. storočia

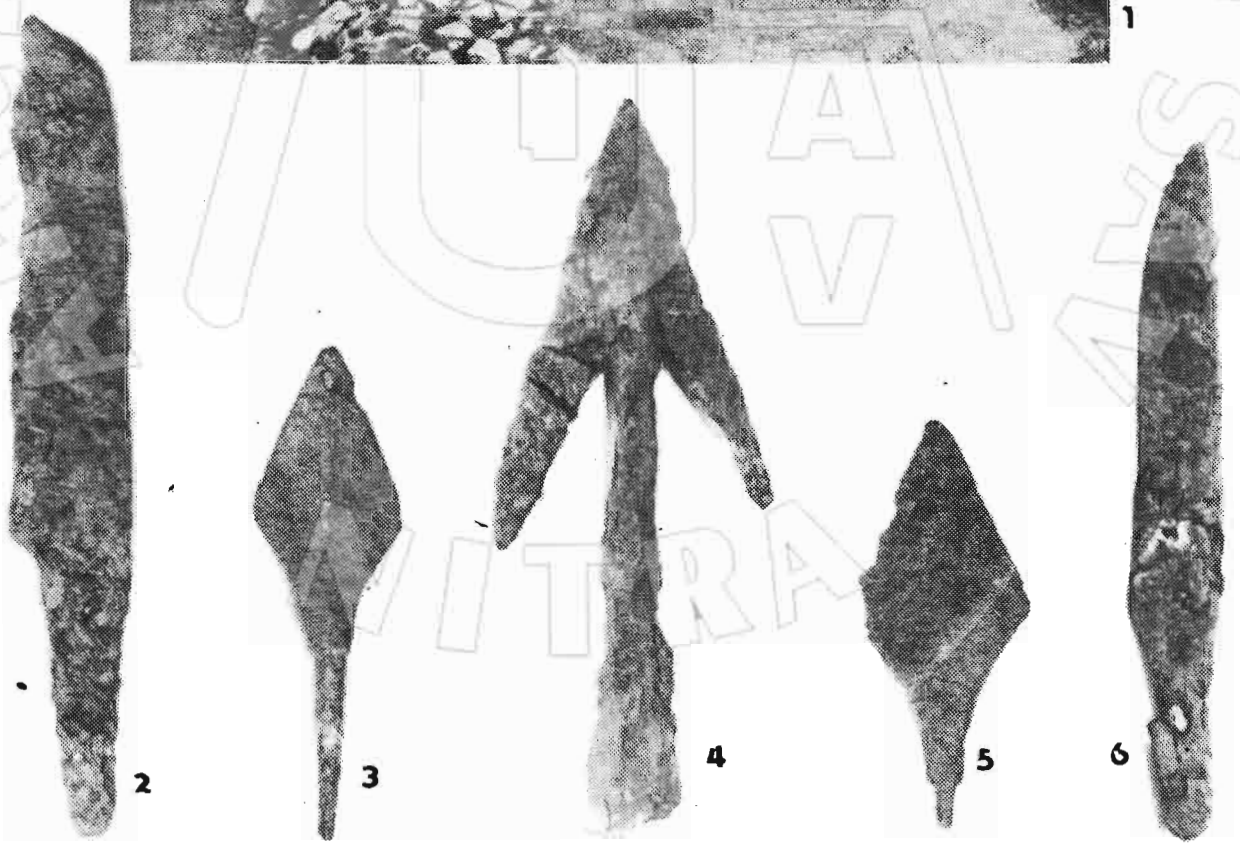
Obr. 5. Nitra-Dolné Krškany, okr. Nitra. Výber črepového materiálu skupiny Kosihy-Čaka.

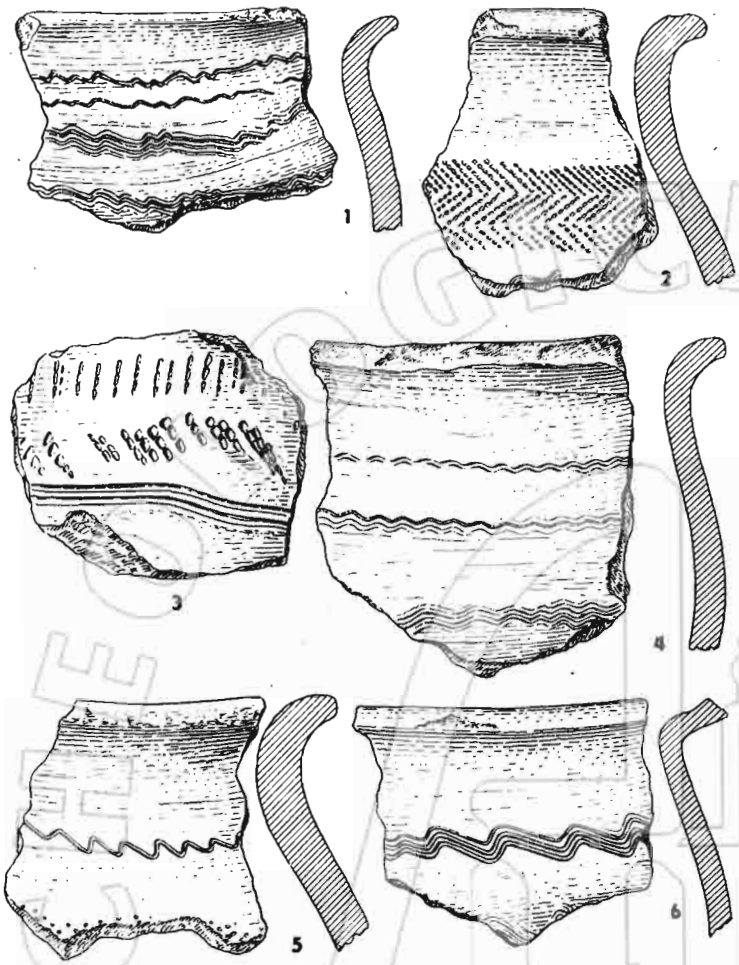

Obr. 6. Spišské Tomášovce (Pod Hradiskom), okr. Spišská Nová Ves. 1-5 - výber keramiky z objektu 87; 6, 7 - črepy zo sektoru VII/6-K.

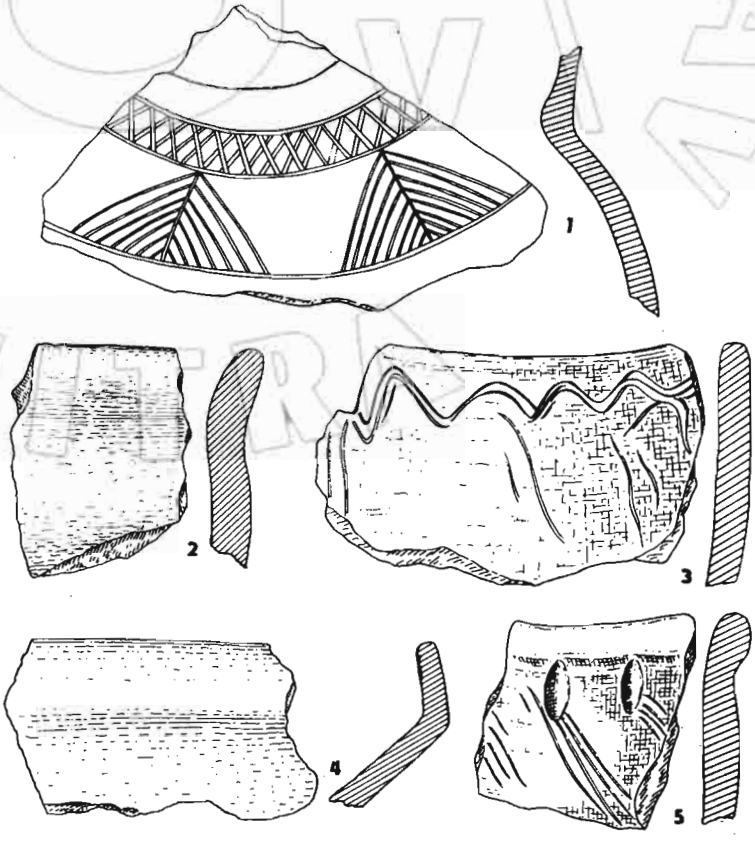

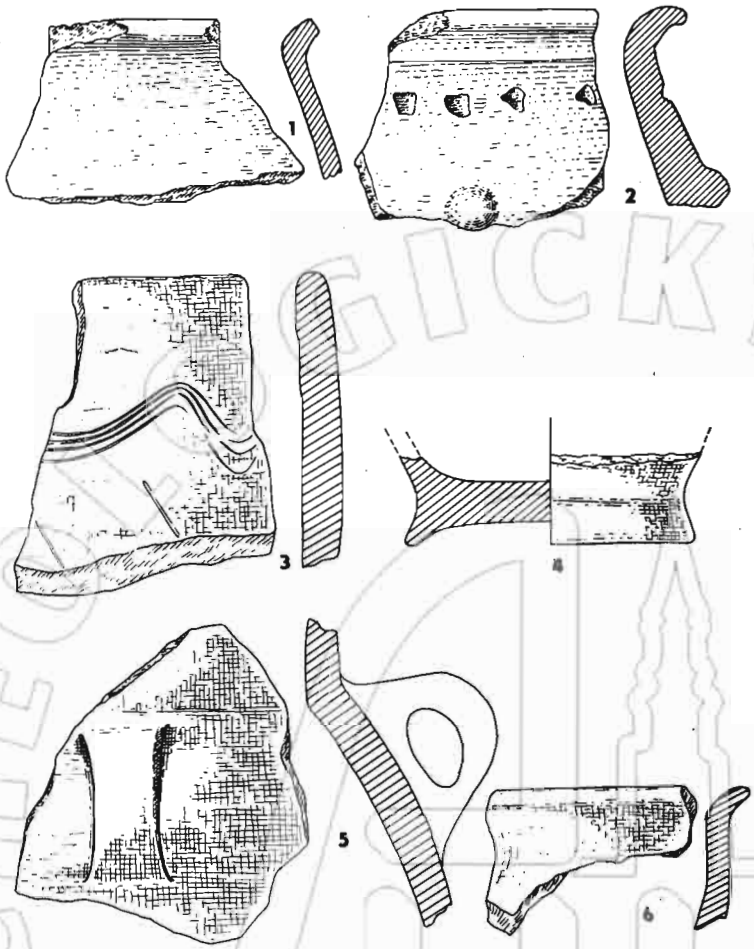
Obr. 7. Spišské Tomášovce (Pod Hradiskom), okr. Spišská Nová Ves. 1 - deštrukcia valu a brány v severnej časti fortifikácie; 2 - sektor VII/16-D; 3-5 - sektor VII-6-F, objekt 80, sektor VIII/7-M; 6 - sektor VIII/6-C.

Obr. 8. Spišské Tomášovce (Pod Hradiskom), okr. Spišská Nová Ves. 1, 4, 6 - výber črepov z objektu 28/76; 2, 3, 5 - výber črepov z objektu 29/76.

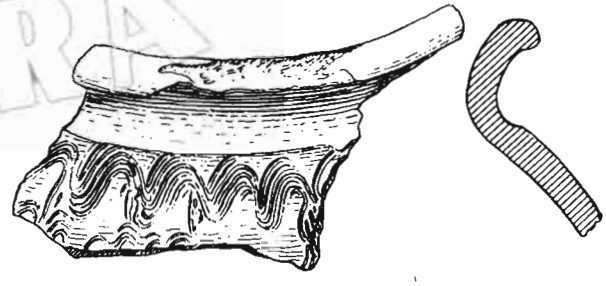
Obr. 9. Spišské Tomášovce (Pod Hradiskom), okr. Spišská Nová Ves. 1, 3, 5 - výber črepov z objektu 78; 2, 4 - výber črepov z objektu 79.

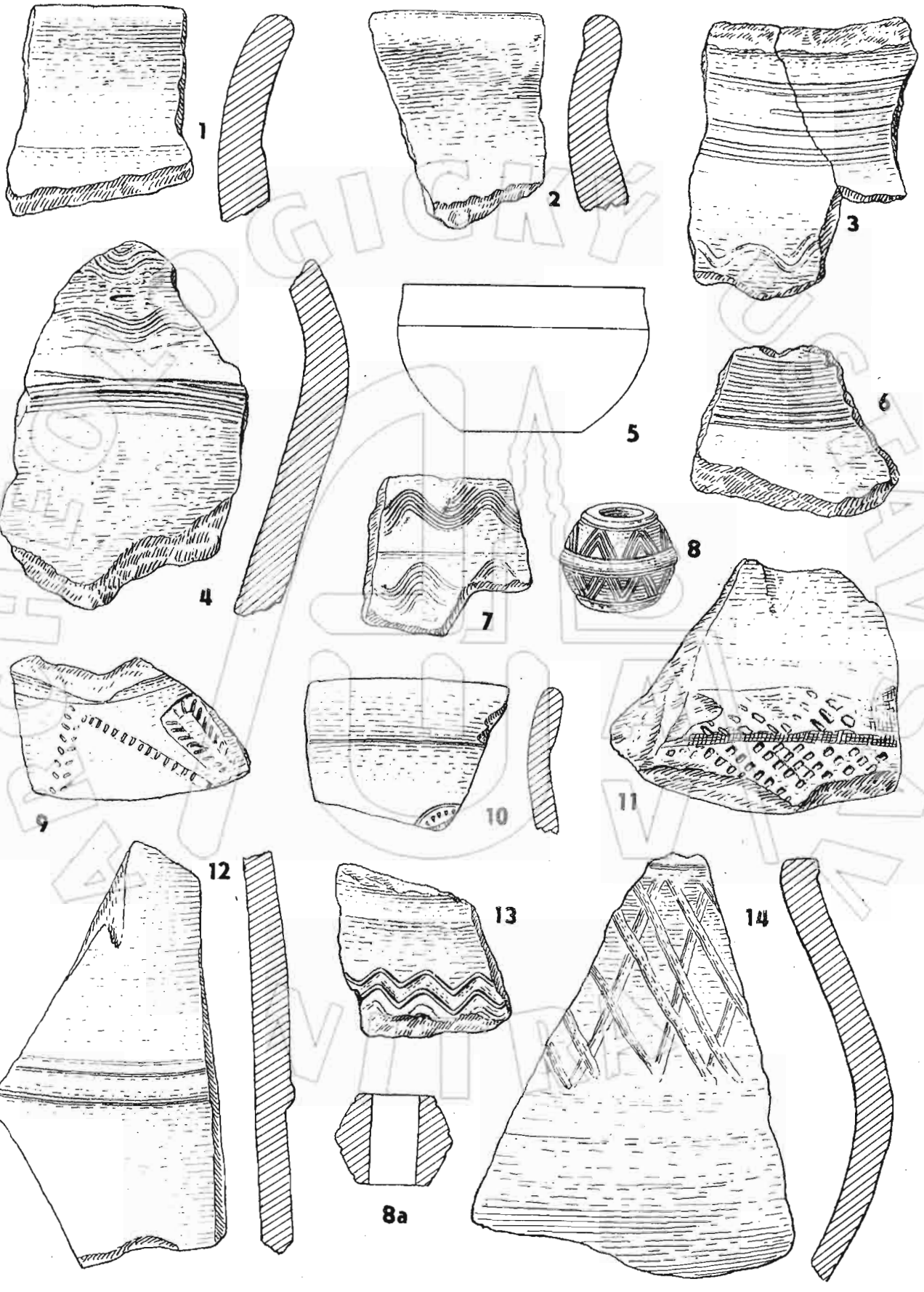
Obr. 10. Spišské Tomášovce (Pod Hradiskom), okr. Spišská Nová Ves. 1 - objekt 79; 2 - sektor VIII/8-E; 3 - objekt 78; 4, 6 - objekt 83; 5 - objekt 77.

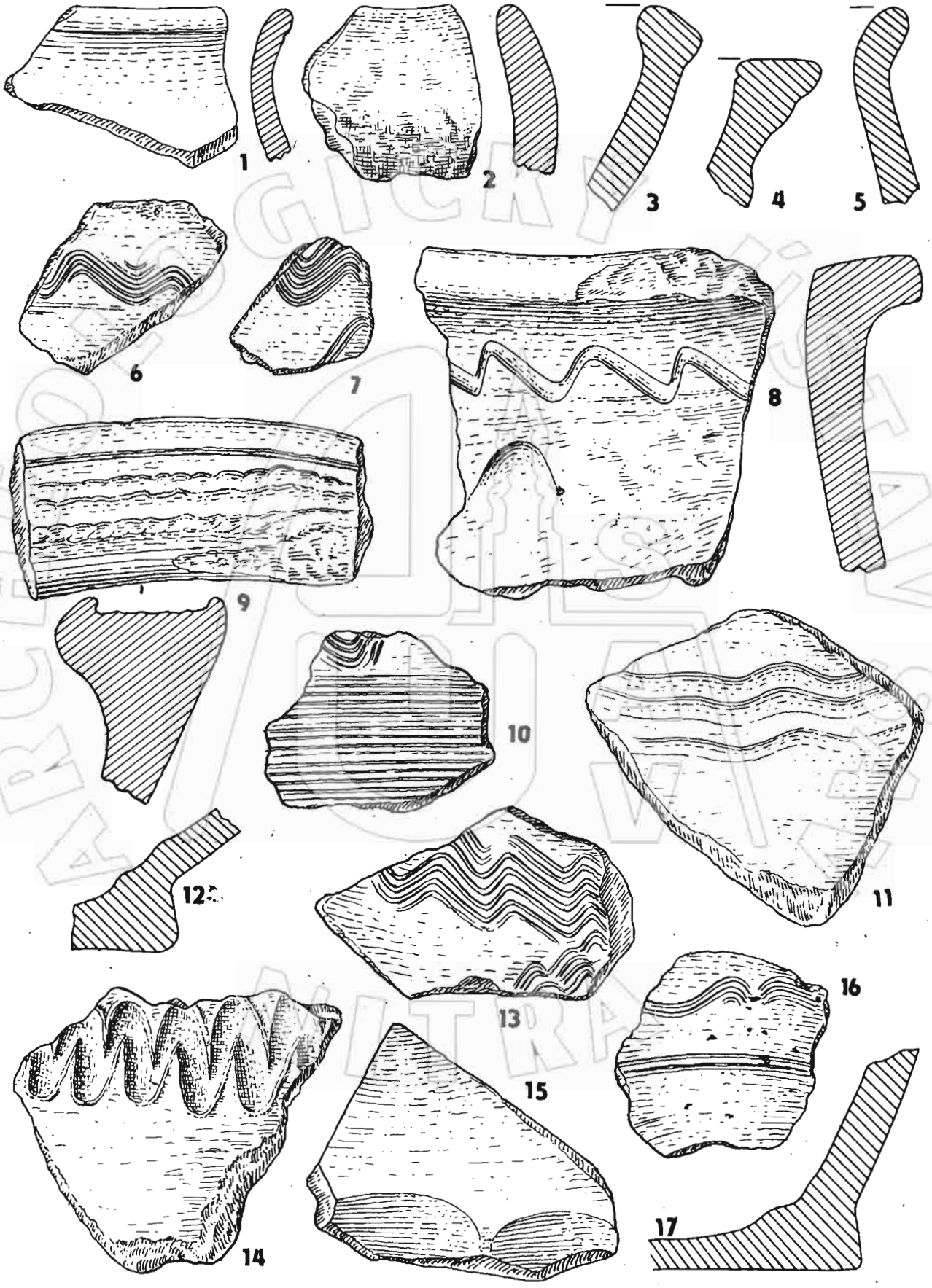
Obr. 11. Valalíky-Geča (dom číslo 1), okr. Košice. Džbánok z kostrového hrobu otomanskej kultúry.

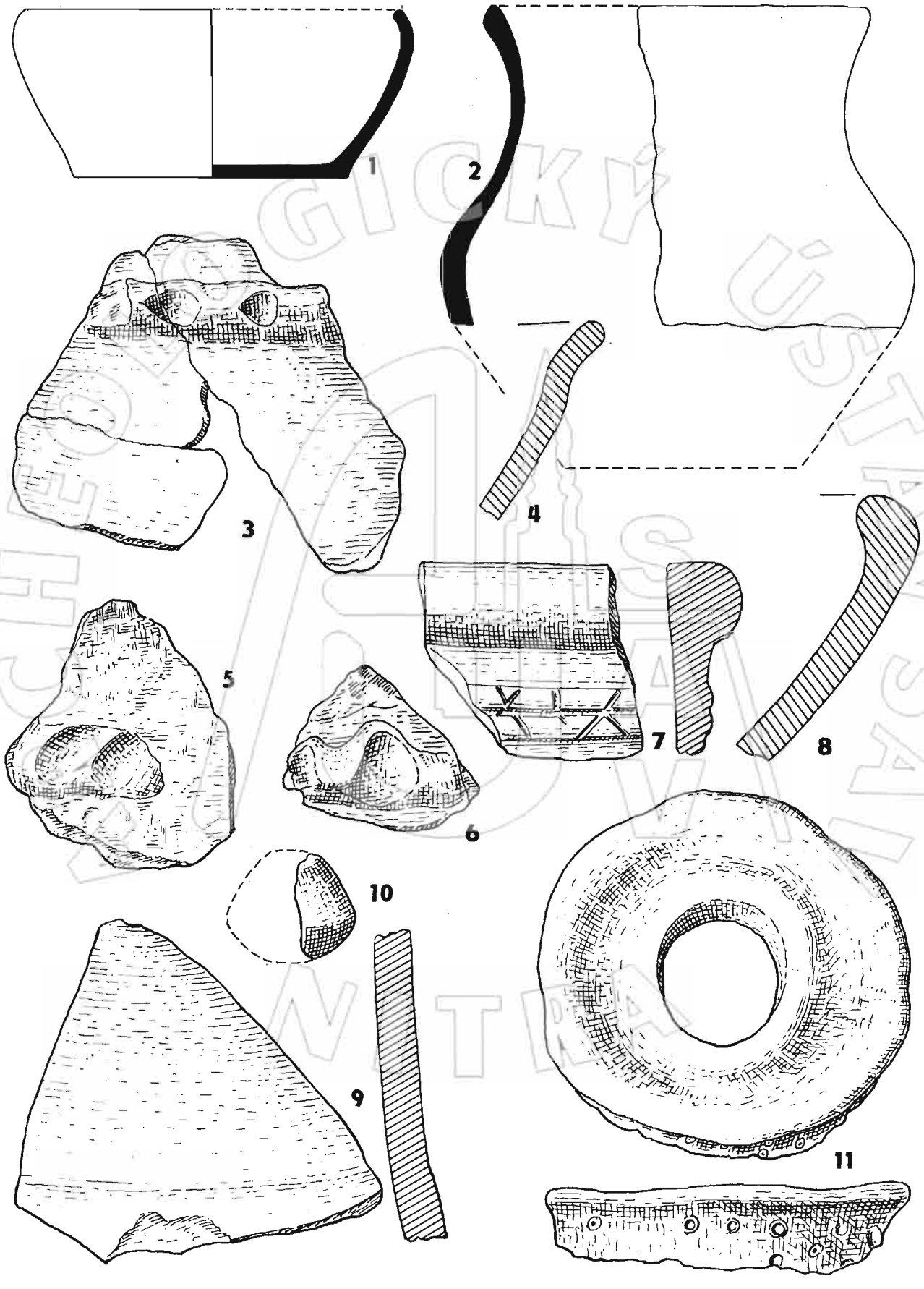
Obr. 12. Hraň (južne od hospodárskeho dvora JRD), okr. Trebišov. Fragment nádoby zo sídliska. Mladšia doba rímska až začiatok doby sťahovania národov.

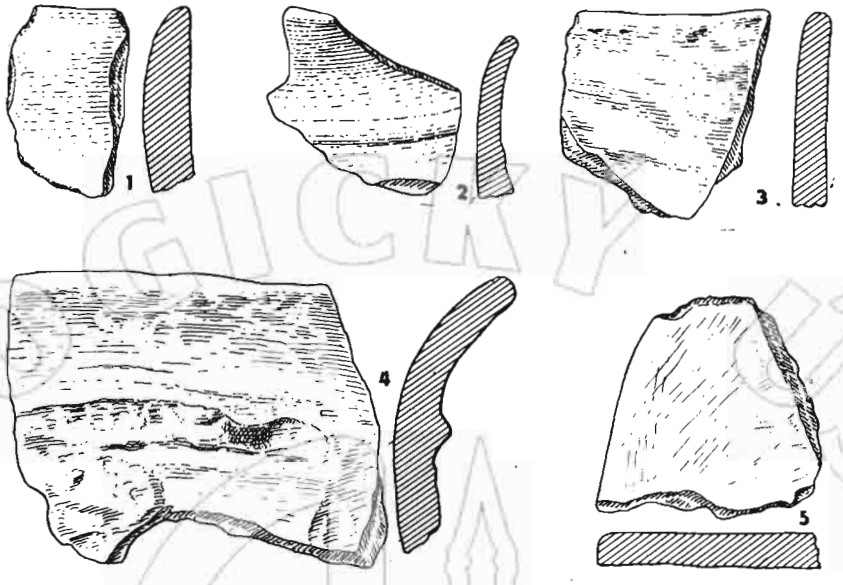
Obr. 13. Hraň (Výmoľ), okr. Trebišov. Nálezy zo sídliska. Mladšia doba rímska až začiatok doby sťahovania národov.

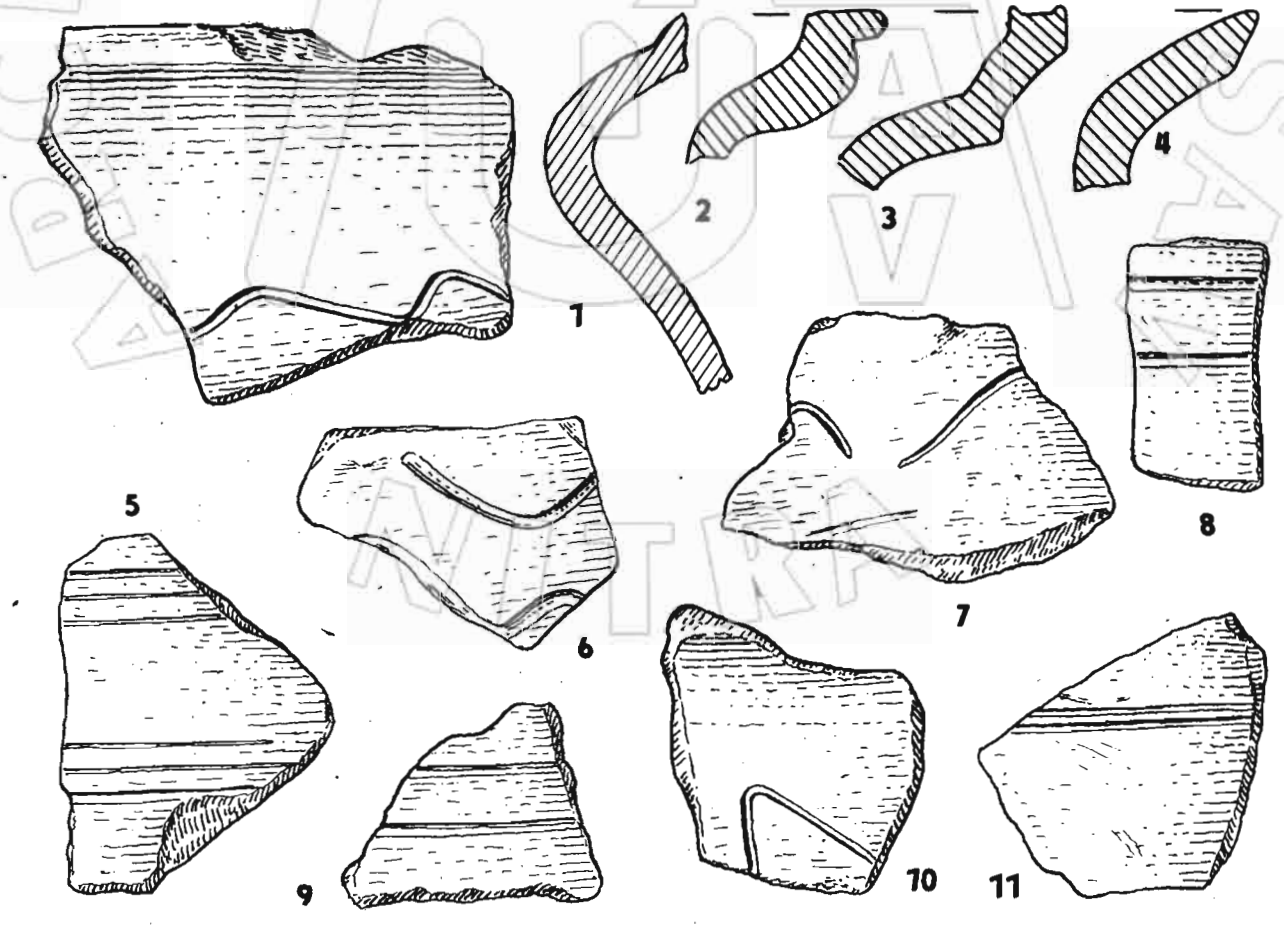
Obr. 14. Hraň (Výmoľ), okr. Trebišov. Nálezy zo sídliska. Mladšia doba rímska až začiatok doby sťahovania národov.

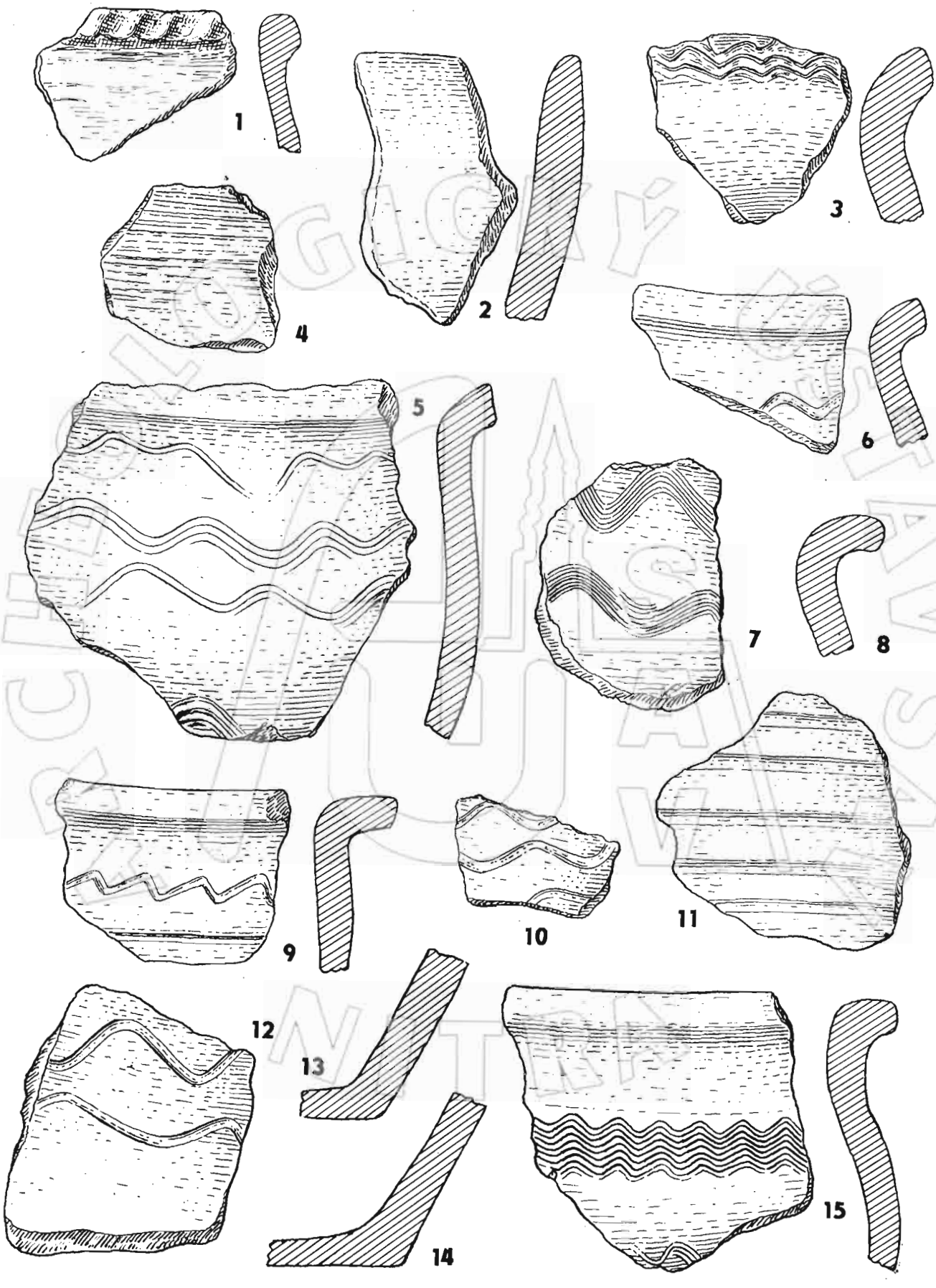
Obr. 15. Jastrabie nad Topľou (záhrada domu č. 16), okr. Vranov nad Topľou. Nálezy zo sídliska. 1-6, 8-11 - doba halštatská; 7 - neskorá doba laténska.

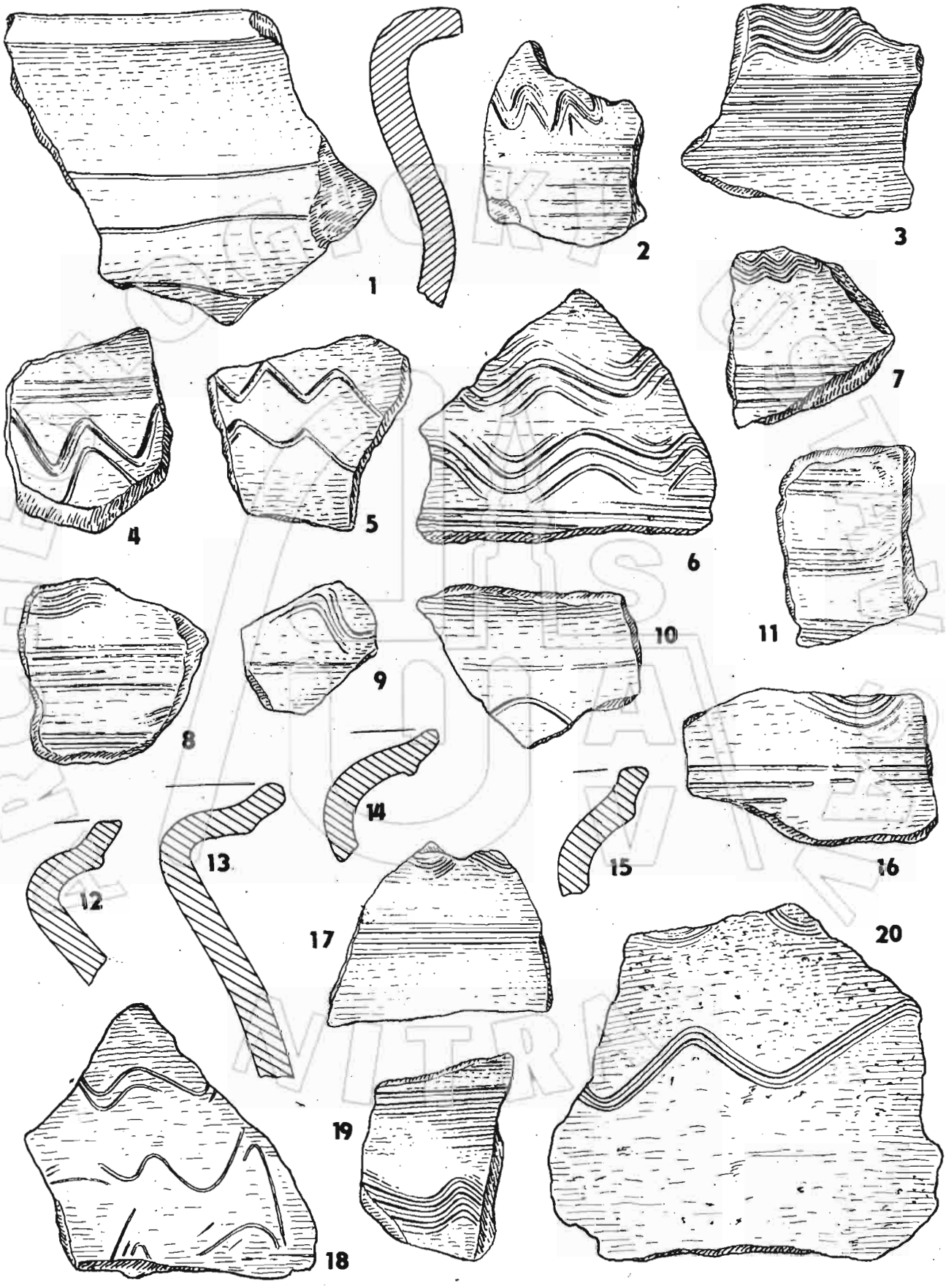
Obr. 16. Jastrabie nad Topľou (záhrada domu č. 16), okr. Vranov nad Topľou. Keramika zo sídliska z doby halštatskej.

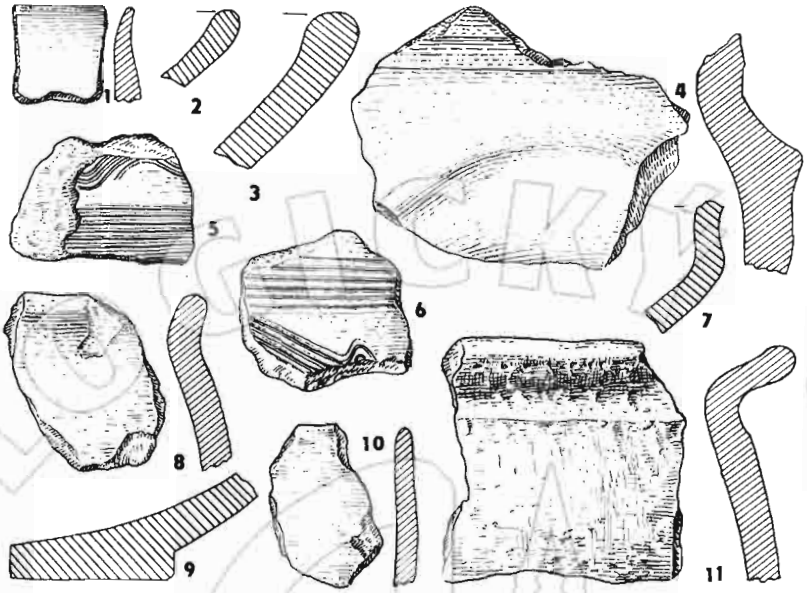
Obr. 17. Kožuchov (južne od obce), okr. Trebišov. Keramika z náleziska zaniknutej stredovekej osady.

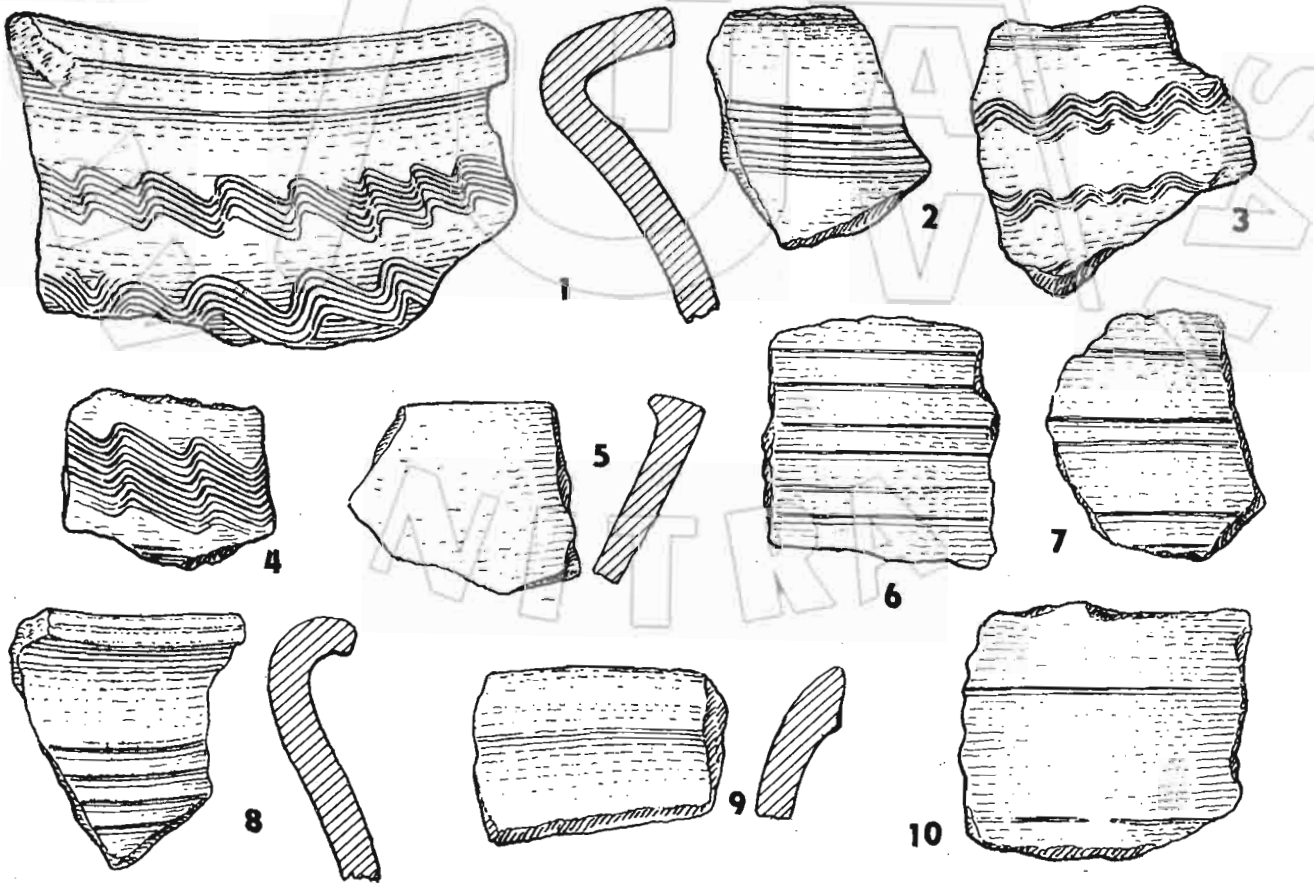
Obr. 18. Nižný Hrabovec (Za plevňu), okr. Vranov nad Topľou. Výber nálezov zo sídliska. 1 - eneolit; 2 - mladšia doba bronzová; 3-15 - doba slovanská.

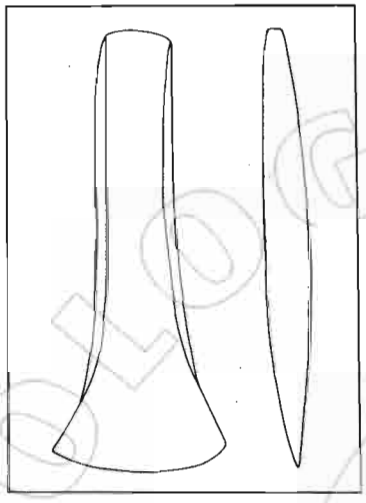
Obr. 19. Nižný Žipov (Bešeňovy), okr. Trebišov. Výber nálezov zo sídliska. 1-11, 16-20 - doba slovanská; 12-15 - stredovek.

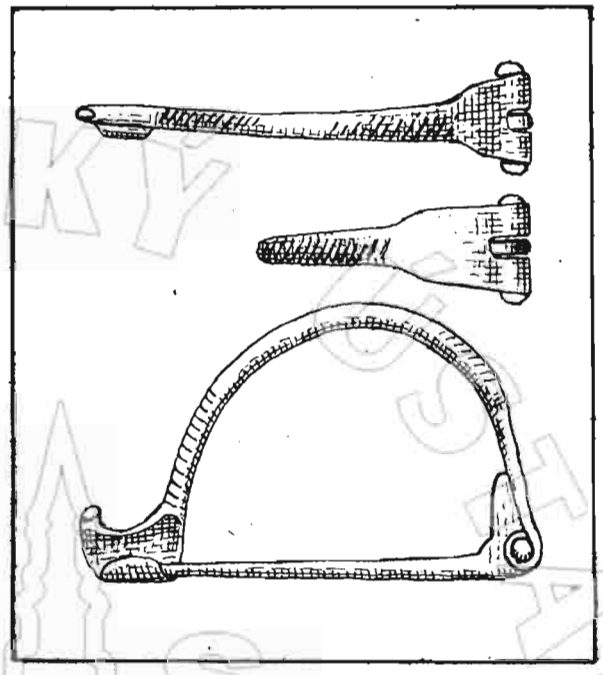
Obr. 20. Sirník (severne od obce), okr. Trebišov. Výber nálezov zo sídliska. 1-4 - mladšia doba bronzová; 5, 6 - doba slovanská; 7-11 - mladšia doba rímska až začiatok doby sťahovania národov.

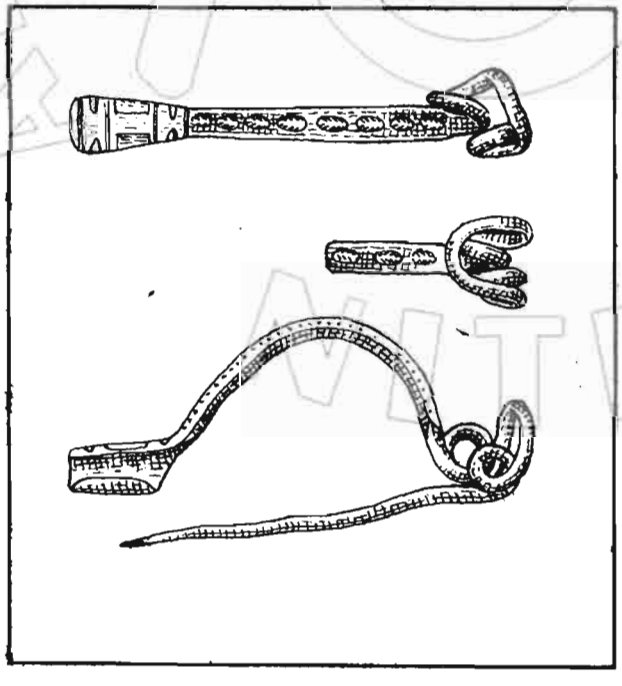
Obr. 21. Nižný Žipov (Bešeňovy), okr. Trebišov. Výber nálezov zo sídliska. 1-4, 6-8, 10 - doba slovanská; 5 - doba halštatská; 9 - stredovek.

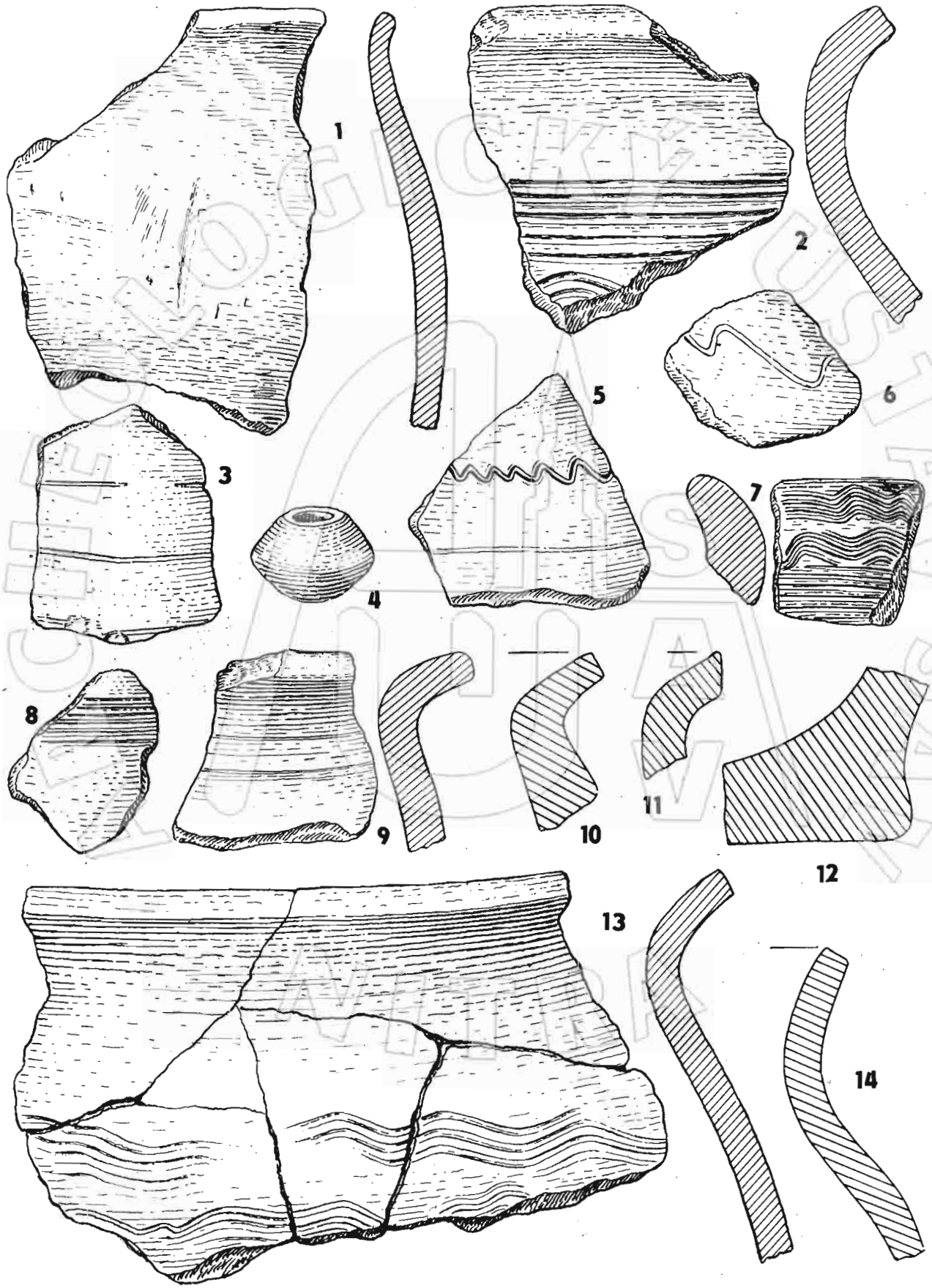
Obr. 22. Soboš (Servatkiv), okr. Svidník. Bronzová sekerka zo staršej doby bronzovej.

Obr. 23. Somotor (?), okr. Trebišov. Bronzová spona z neskorej doby halštatskej.

Obr. 24. Záhradné, okr. Prešov. Bronzová spona z mladšej doby rímskej.

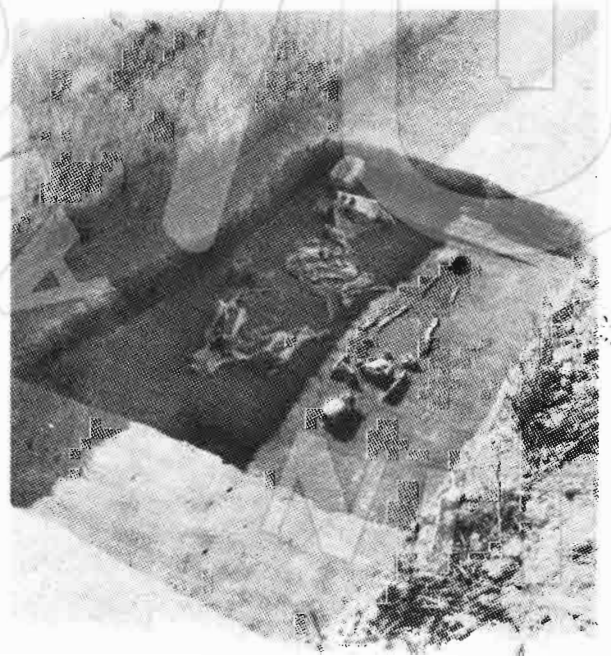
Obr. 25. Sliač-Rybáre (Nižnie zeme), okr. Zvolen. Výber nálezov zo slovanského sídliska.

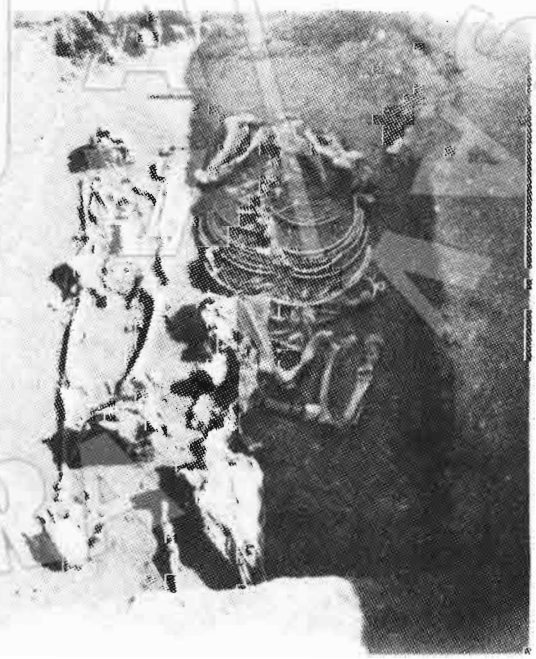
1

2

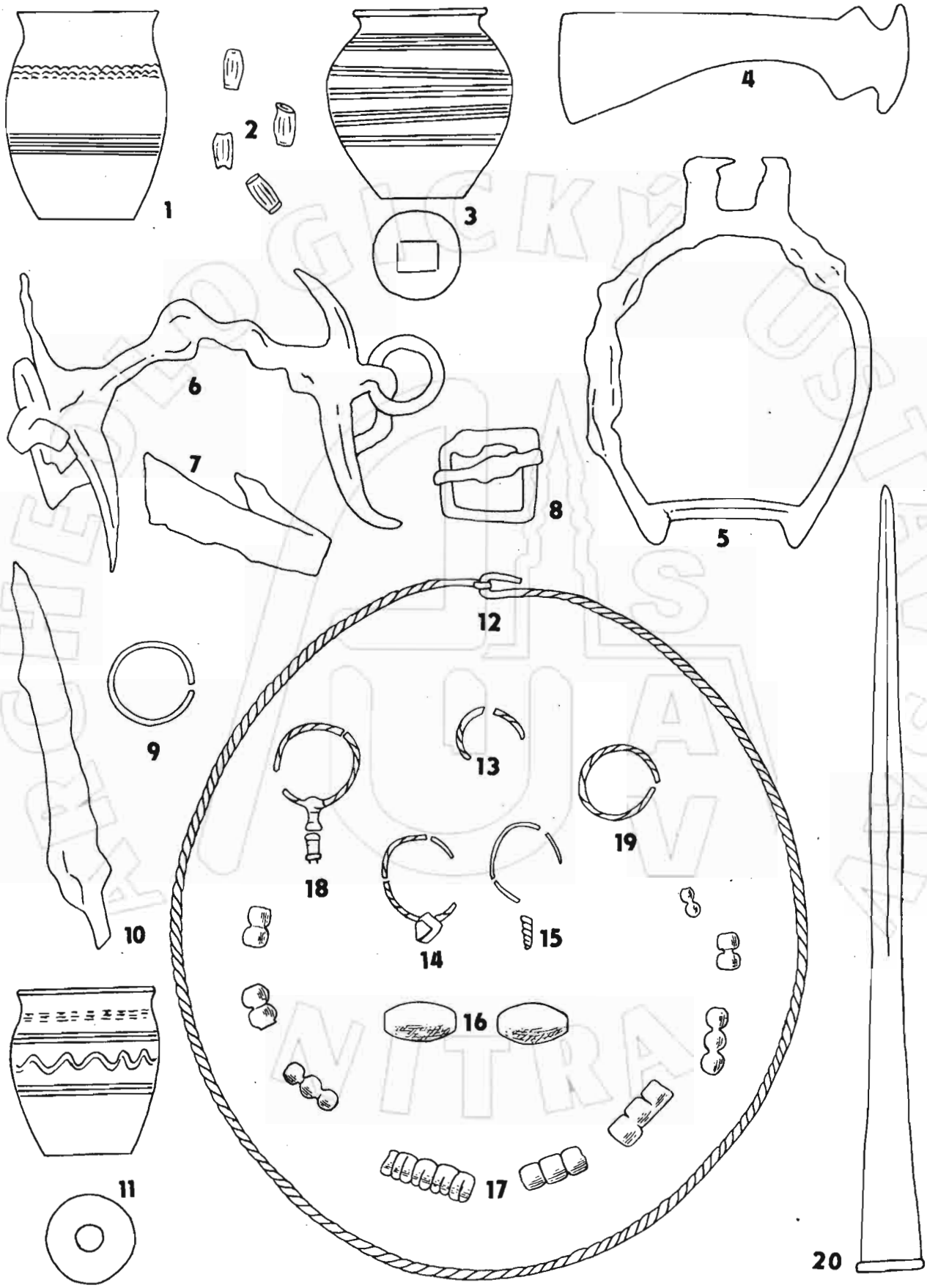

3

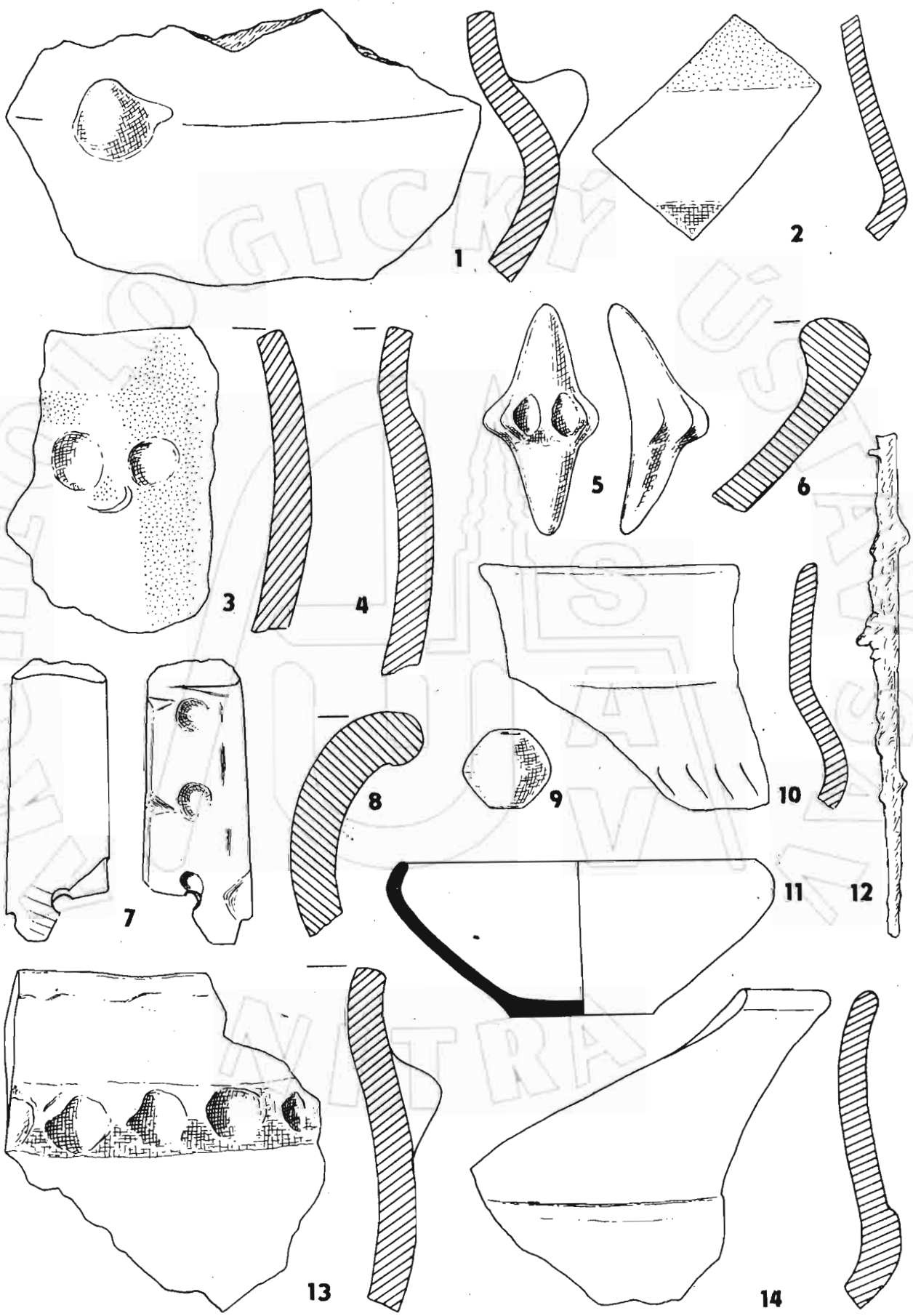

4

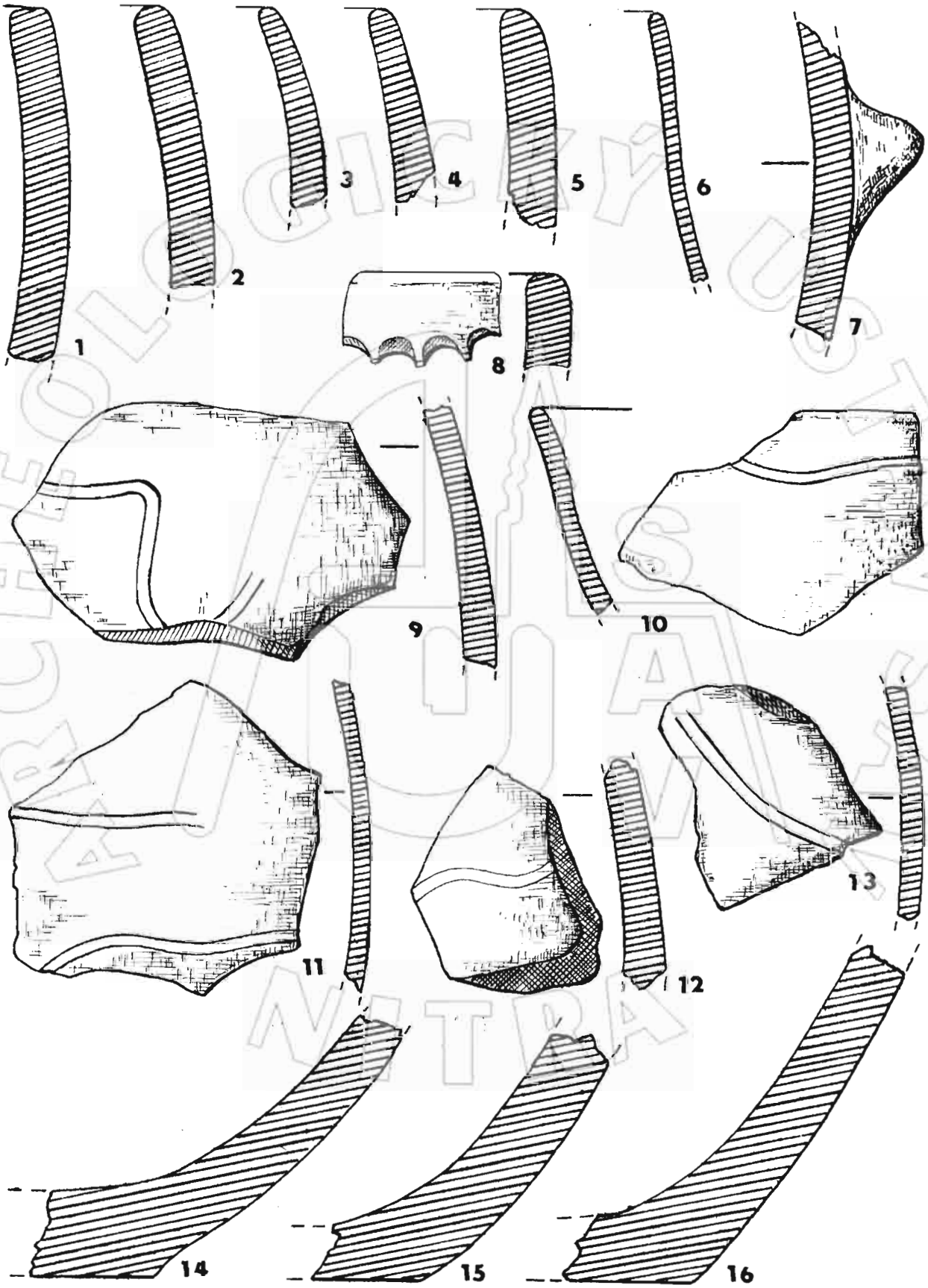
Obr. 26. Košice-Šebastovce (Lapiše), okr. Košice. Slovansko-avarské pohrebisko. 1 - pohľad na výskum; 2 - hrob 408; 3 - hrob 411; 4 - hrob 417.

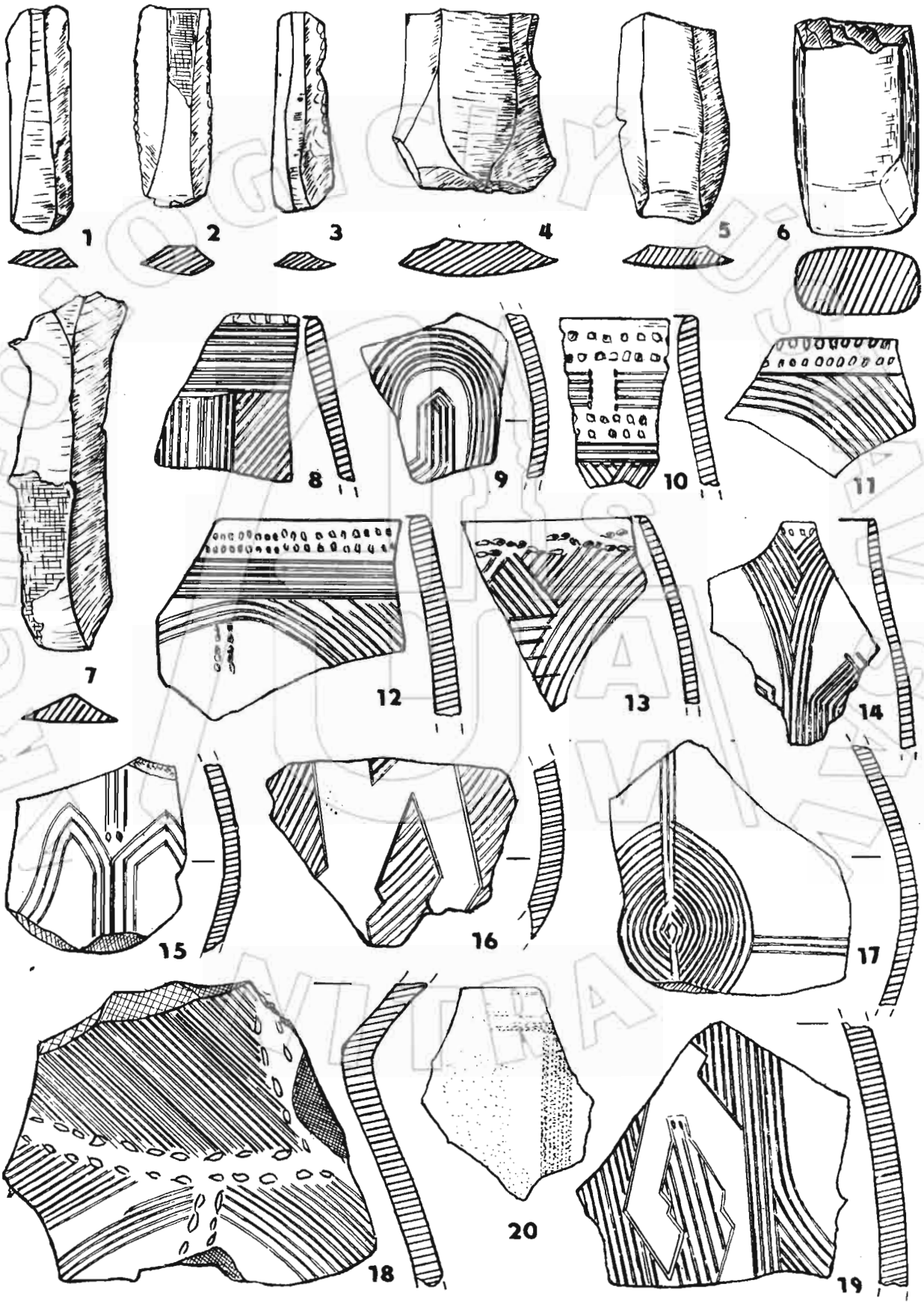
Obr. 27. Košice-Šebastovce (Lapiše), okr. Košice. Výber nálezov zo slovansko-avarského pohrebiska. 1, 2 - hrob 413; 3, 9 - hrob 405; 4, 10, 20 - hrob 417; 5-8, 11-17 - hrob 412; 18, 19 - hrob 416.

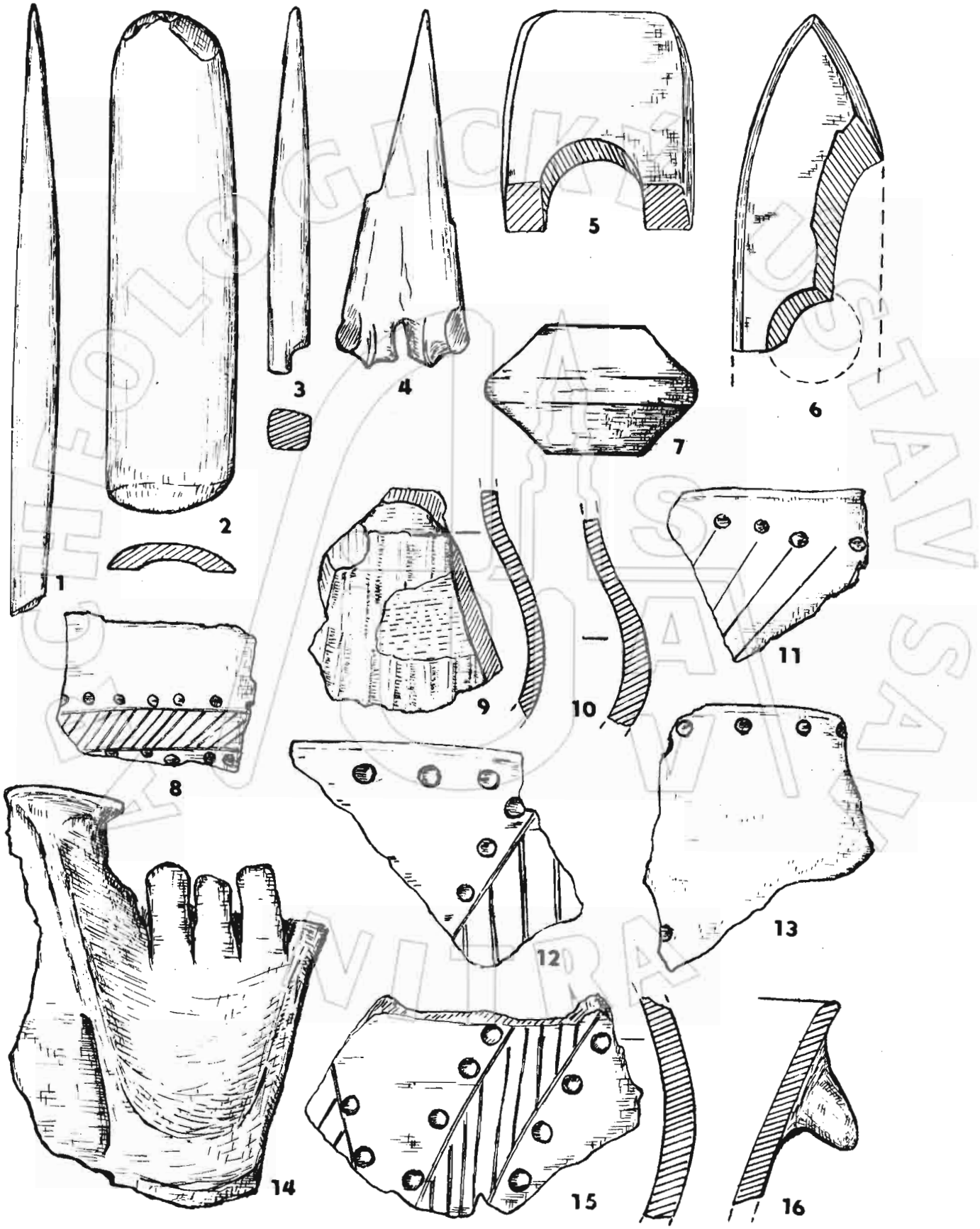
Obr. 28. Košice-Šebastovce (Lapiše), okr. Košice. Výber nálezov zo sídliskových objektov z doby halštatskej. 1, 5 - objekt 4/76; 2-4, 7, 8, 11-13 - objekt 7/77; 6, 10 - objekt 6/77; 9, 14 - objekt 1/77.

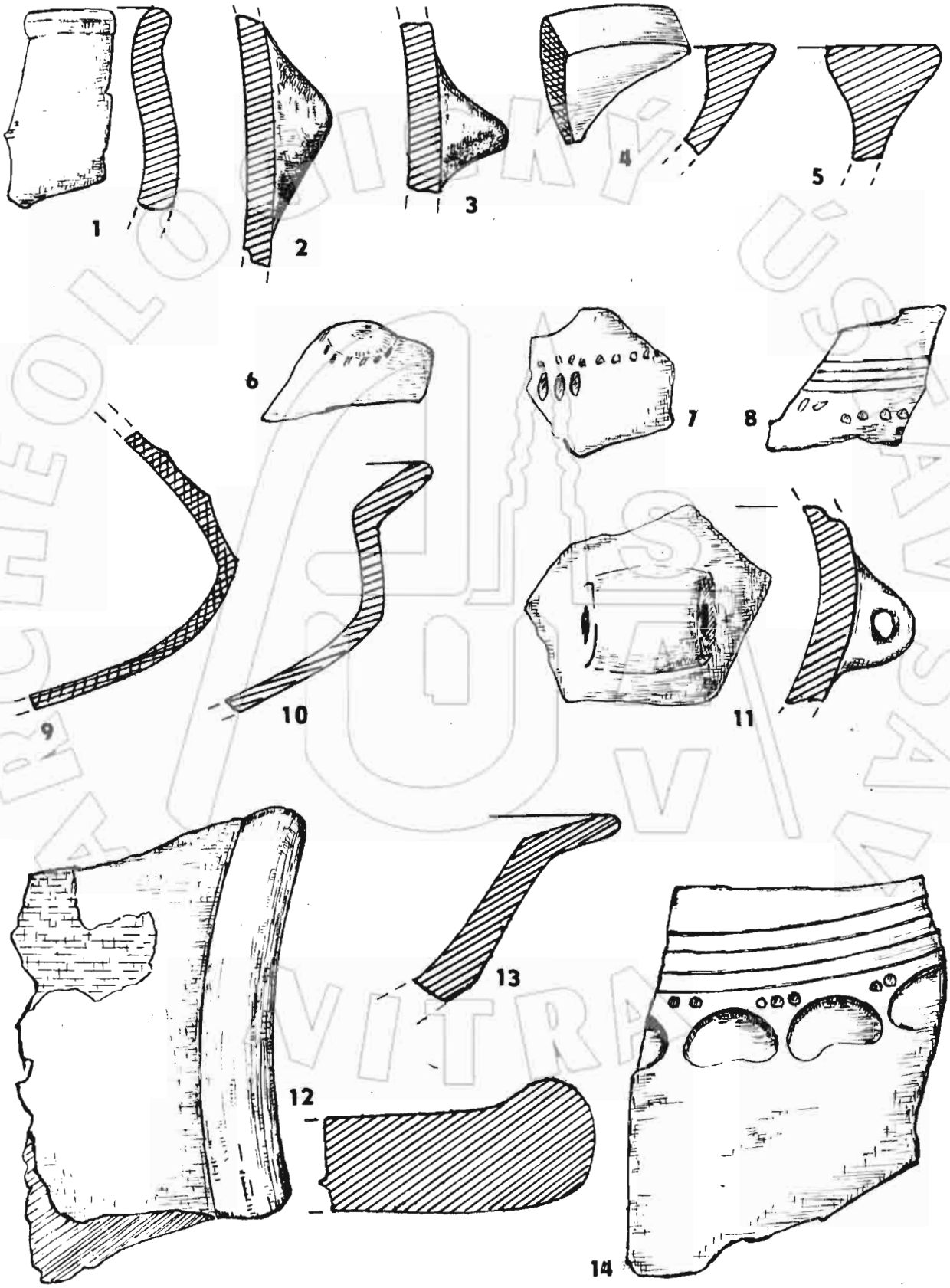
Obr. 29. Čečejovce (Dlhý breh), okr. Košice-vidiek. Kultúra s lineárnou

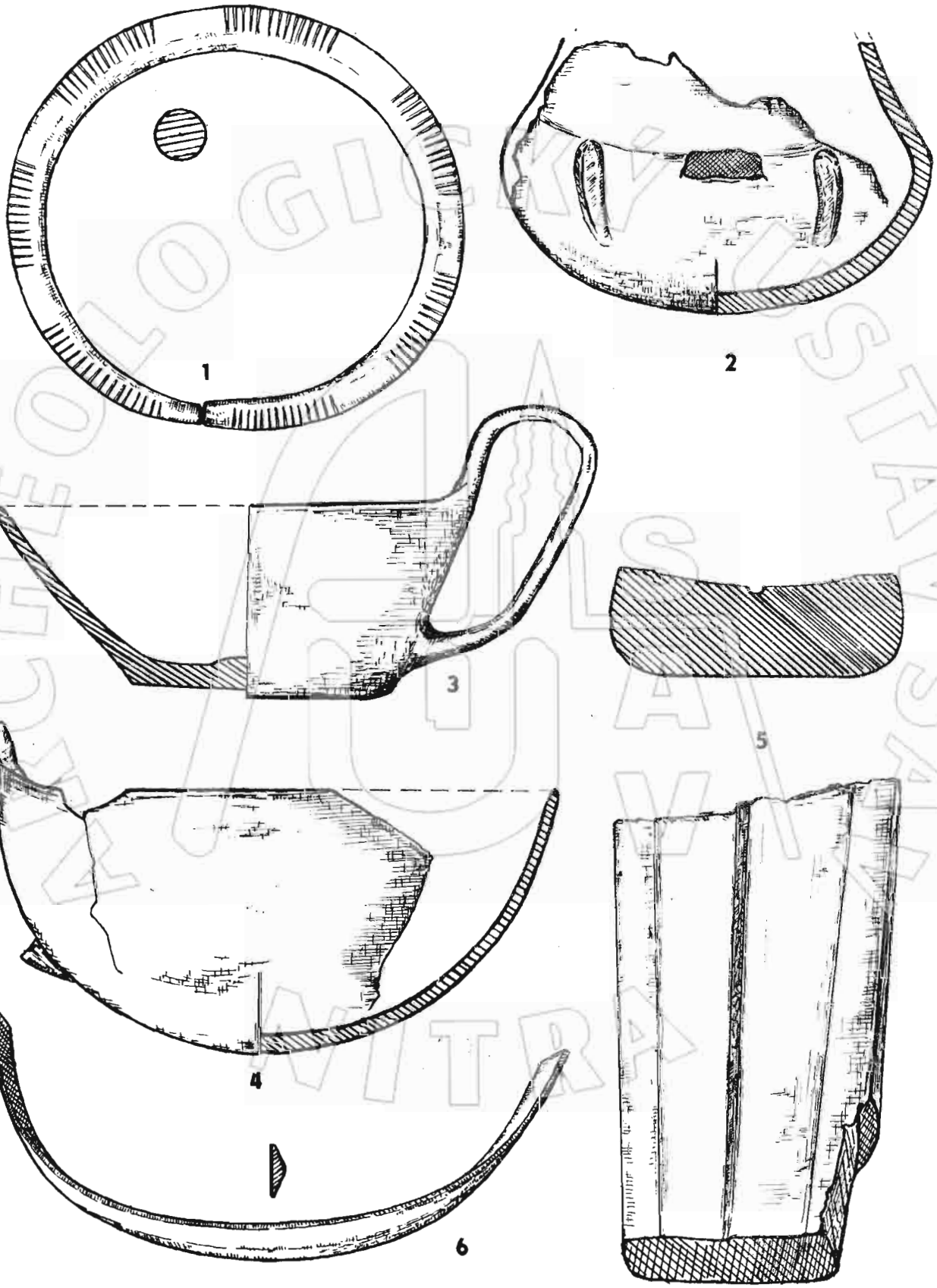
Obr. 30. Ždaňa (Baxaser), okr. Košice. Bukovohorská kultúra.

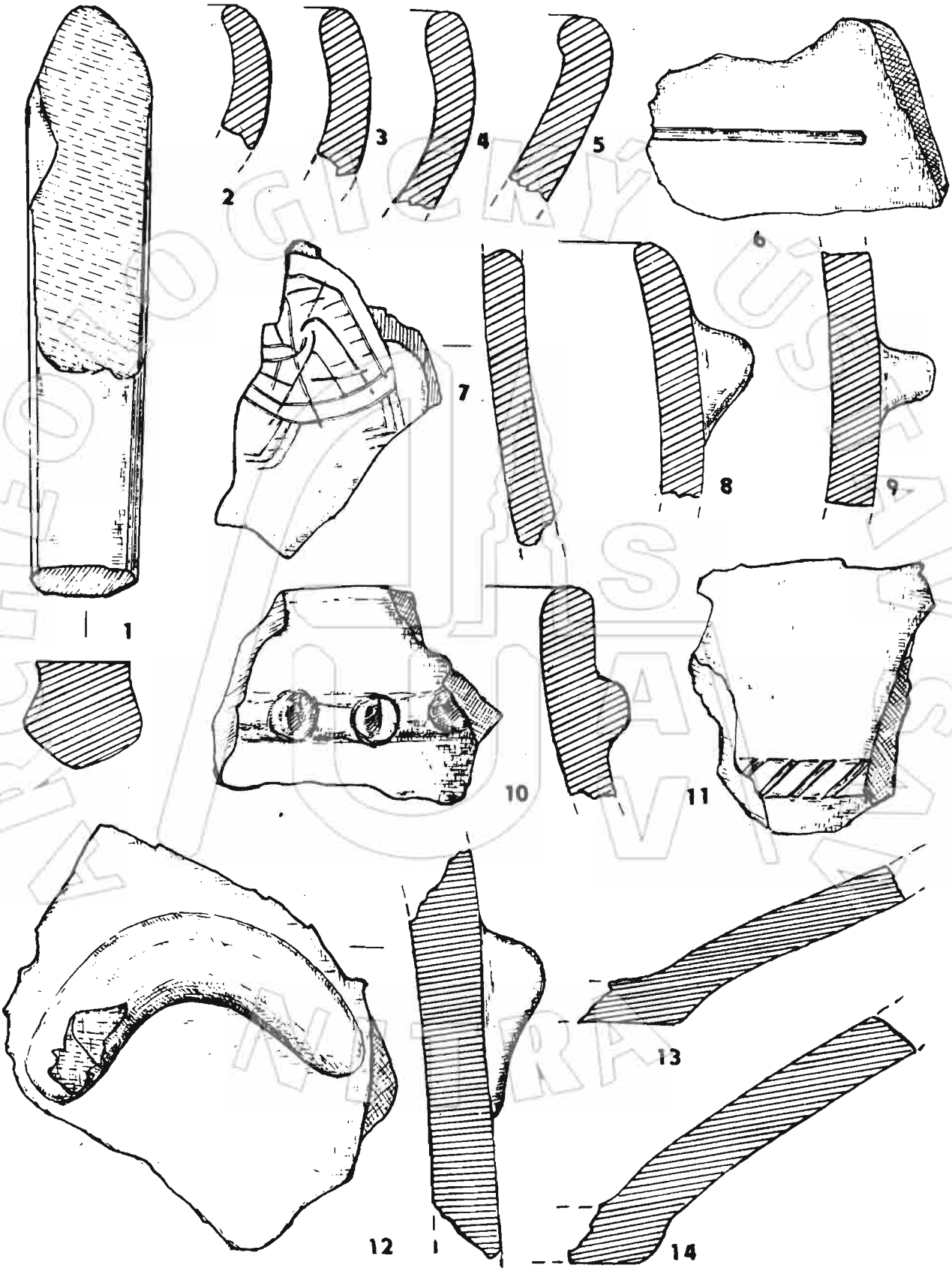
Obr. 31. Plešany (Plešivec), okr. Trebišov. Kultúra s kanelovanou keramikou (eneolit).

Obr. 32. 1-5 - Kuzmice (Parnovka), okr. Trebišov. Doba bronzová; 6-11 - Nižná Myšľa (Pod ždanským brehom), okr. Košice. Doba bronzová; 12-14 - Košice (Napájadlo), okr. Košice. Doba bronzová.

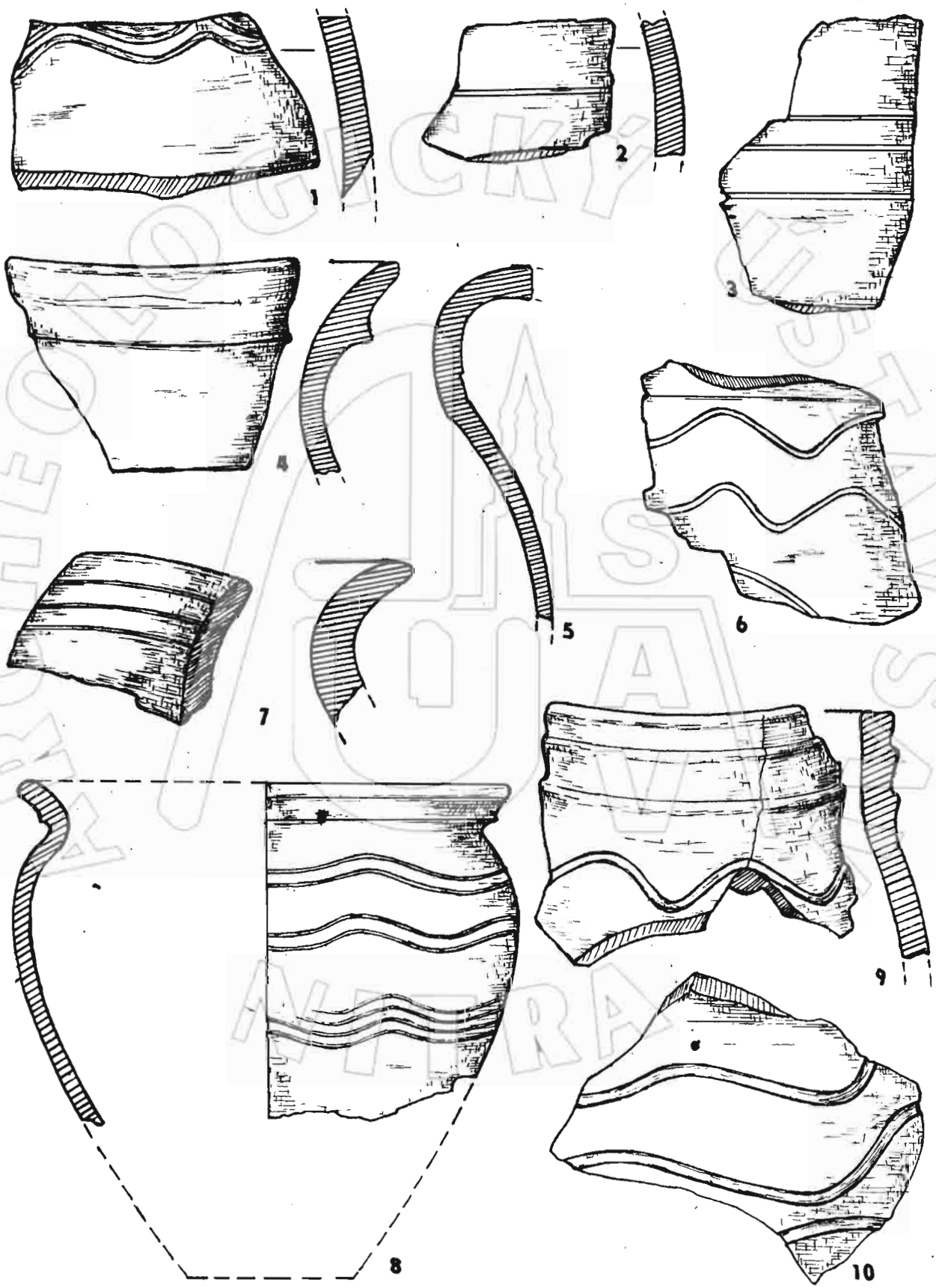
Obr. 33. 1 - Plešany /Riedke/, okr. Trebišov; 2-5 - Plešany /Plešivec/, okr. Trebišov; 6 - Prešov-Šarišské Lúky /Drevokombinát/, okr. Prešov. 1-6 - doba bronzová.

Obr. 34. Žarnov IV, okr. Košice. 1 - neolit; 2-14 - doba bronzová.

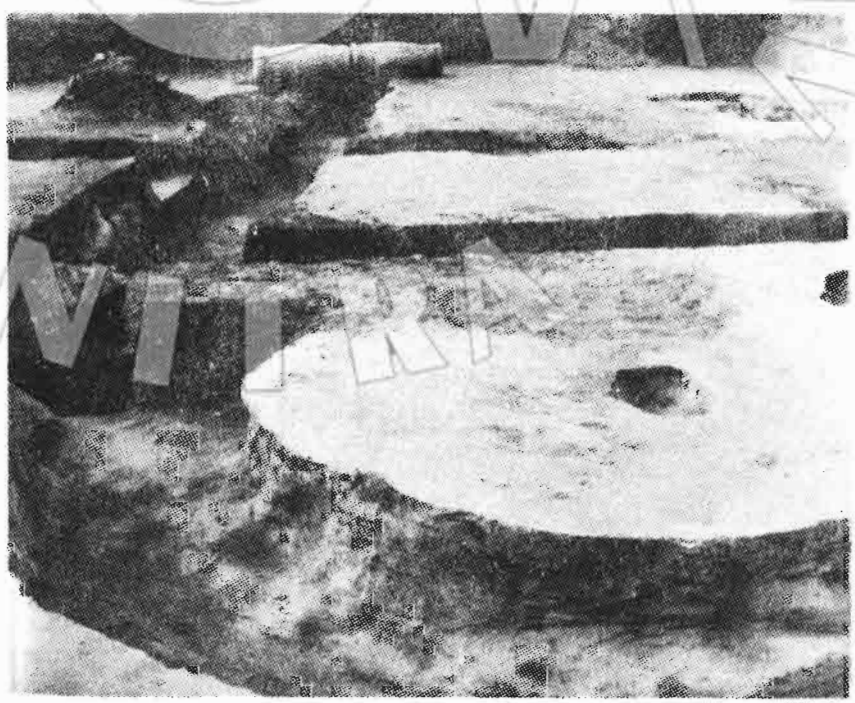
Obr. 35. 1 - Žarnov IV, okr. Košice. Doba laténska; 2-10 - Trstené pri Hornáde (Godole), okr. Košice. Doba rímska; 11 - Košice (Napájadlo), okr. Košice. Doba rímska; 12 - Veľký Šariš (športový areál), okr. Prešov. Doba rímska.

Obr. 36. 1-3 - Rešica (dvor JRD), okr. Košice. 11. storočie; 4, 5 - Valalíky-Geča (staré štrkovisko), okr. Košice. 13.-14. storočie; 6-8 - Nižná Myšľa (Moľva), okr. Košice. 11.-12. storočie; 9, 10 - Moldava nad Bodvou (Moldavská jaskyňa), okr. Košice. 13. storočie.

Obr. 37. Dolný Kubín III, okr. Dolný Kubín. Lužické sídlisko. 1, 2, 4, 6 - chata 1; 3, 5 - chata 2.

Obr. 38. Modrany (Szentkirálykúti dülő), okr. Komárno. Pohľad od východu na negatívy základových rýh južnej časti lode a apsidy kostola.

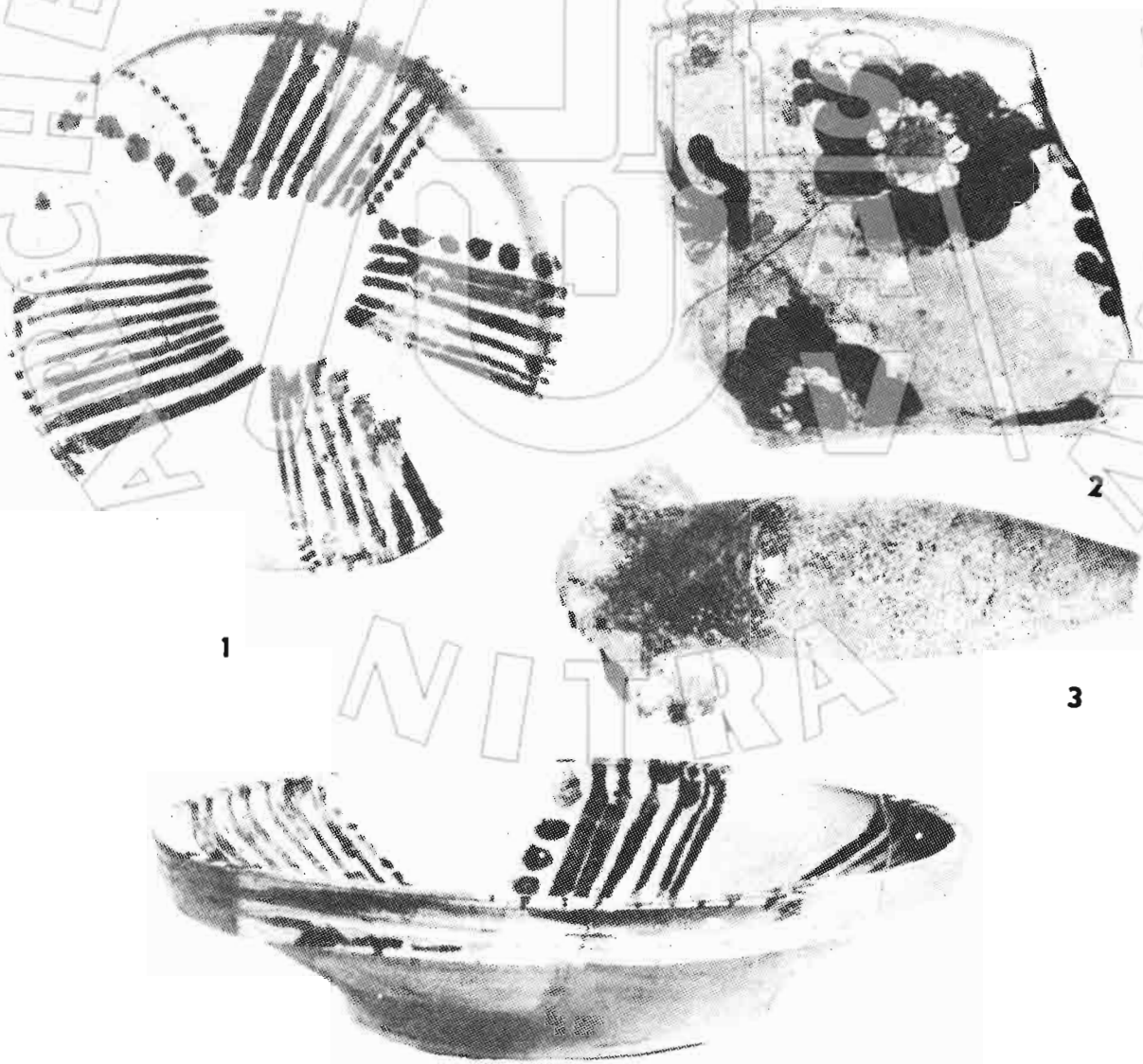
Obr. 39. Modrany (Szentkirálykúti dűlő), okr. Komárno. Pohľad od západu na negatívy základových rýh severnej časti lode a apsidy kostola.

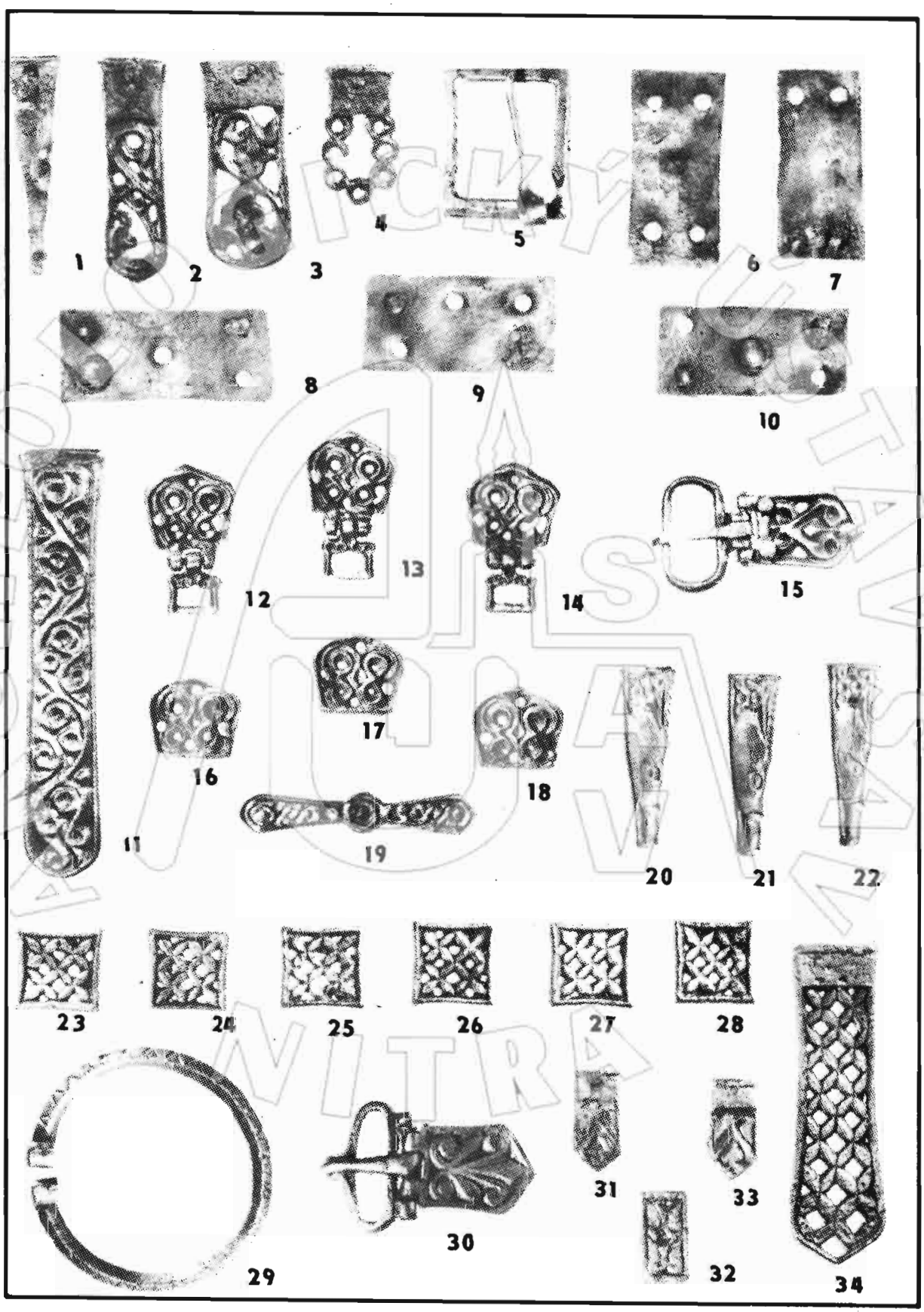
Obr. 40. Iža (kilometer 1760), okr. Komárno. Štyri múriky v profile dunajského brehu.

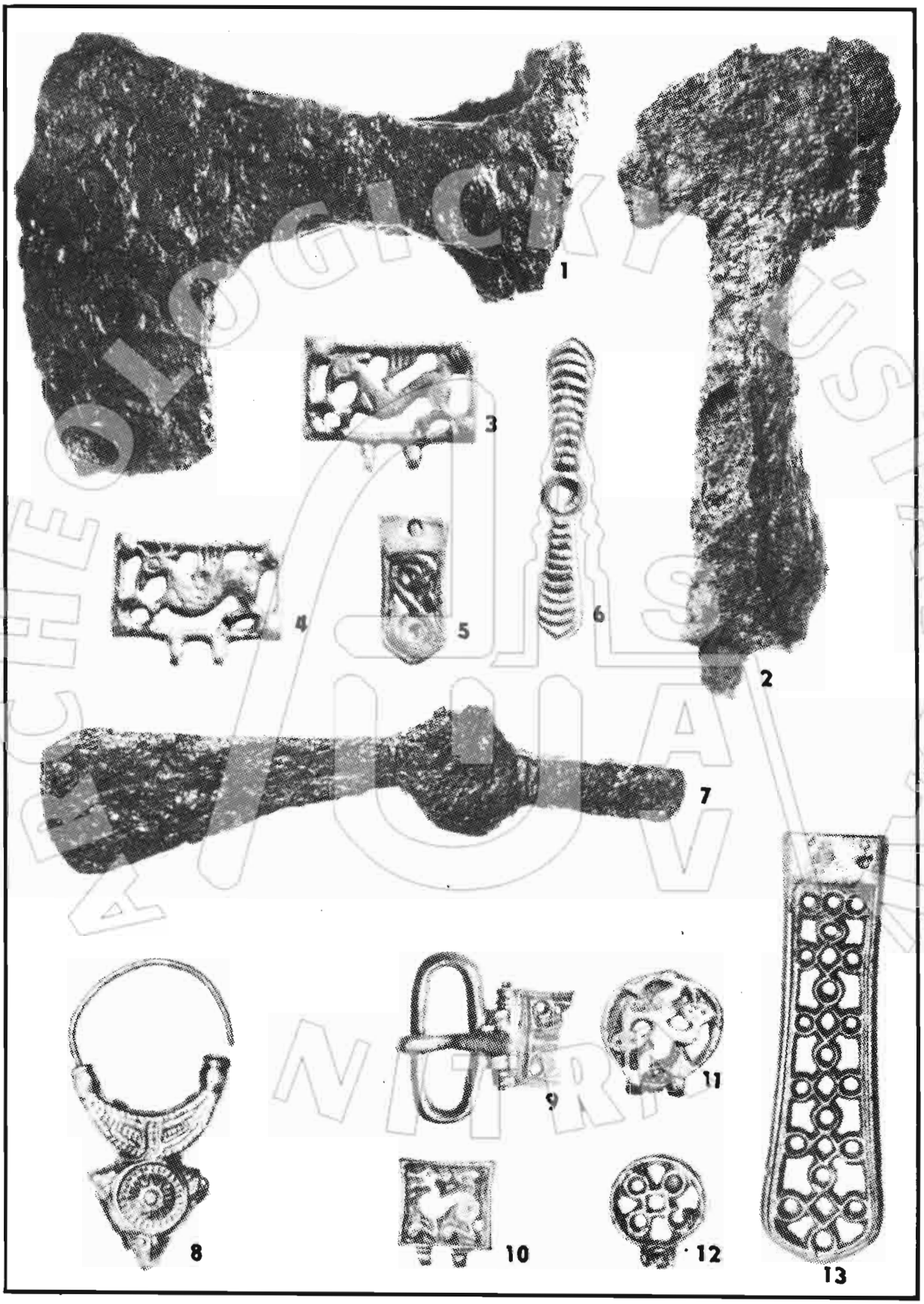
Obr. 41. Iža (kilometer 1760), okr. Komárno. Základ čelnej plenty a negatív obvodového múrika z nepálených tehál.

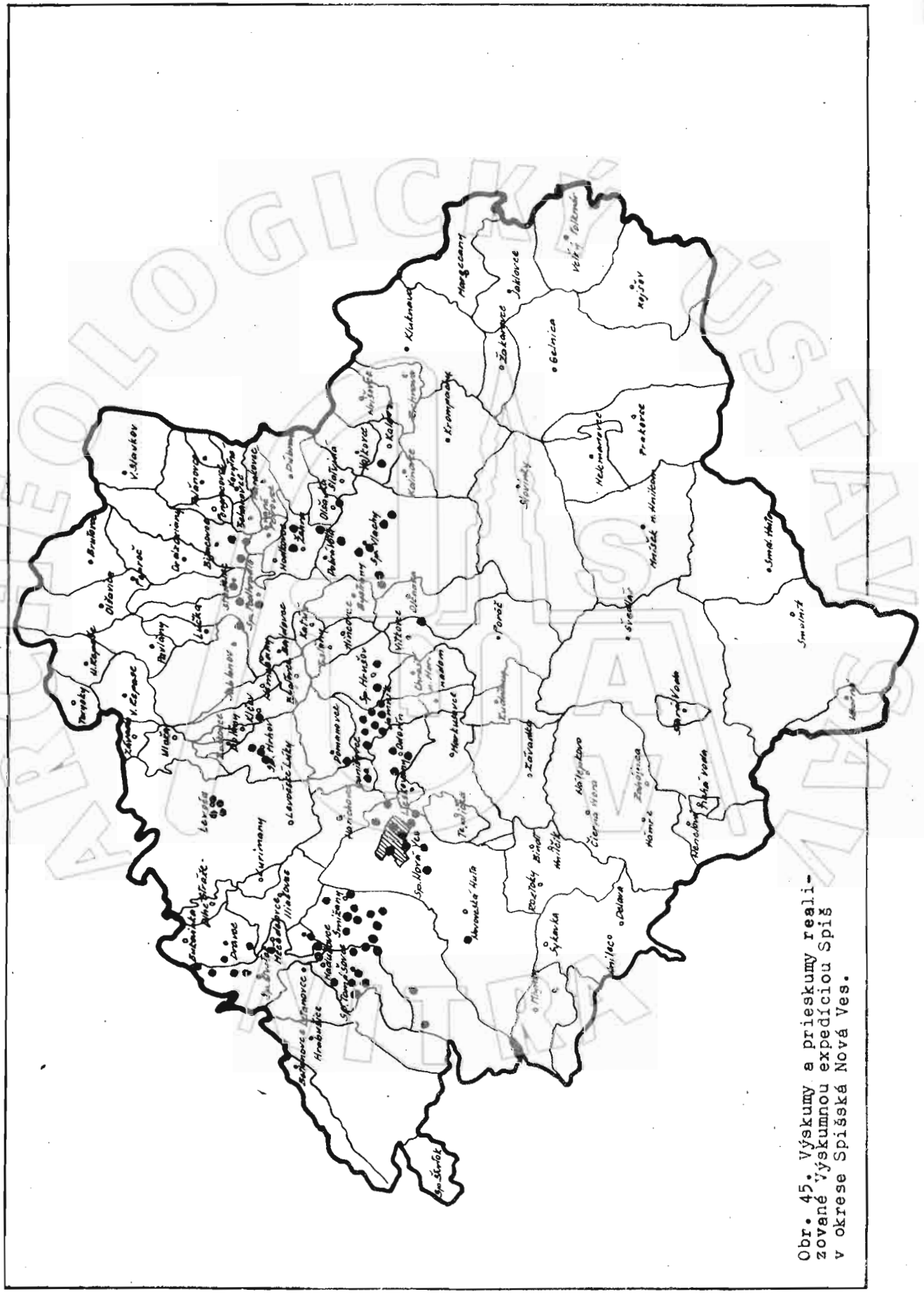
Obr. 42. Veľké Janíkovce, okr. Nitra. Včasnonovoveká maľovaná keramika.

Obr. 43. Čataj (Zemianske Gejzove), okr. Bratislava. 1-10 - kovania z opaska (hrob 71); 11-22 - kovania z opaska (hrob 119); 23-34 - kovania z opaska a pracka (hrob 74).

Obr. 44. Čataj (Zemianske Gejzove), okr. Bratislava. 1 - sekera (hrob 74); 2 - otka (hrob 74); 3-6 - kovania opaska (hrob 77); 7 - sekera (hrob 133); 8 - náušnica (hrob 144); 9-13 - kovania z opaska (hrob 115).

Obr. 45. Výskumy a prieskumy realizované výskumnou expedíciou Spiš v okrese Spišská Nová Ves.

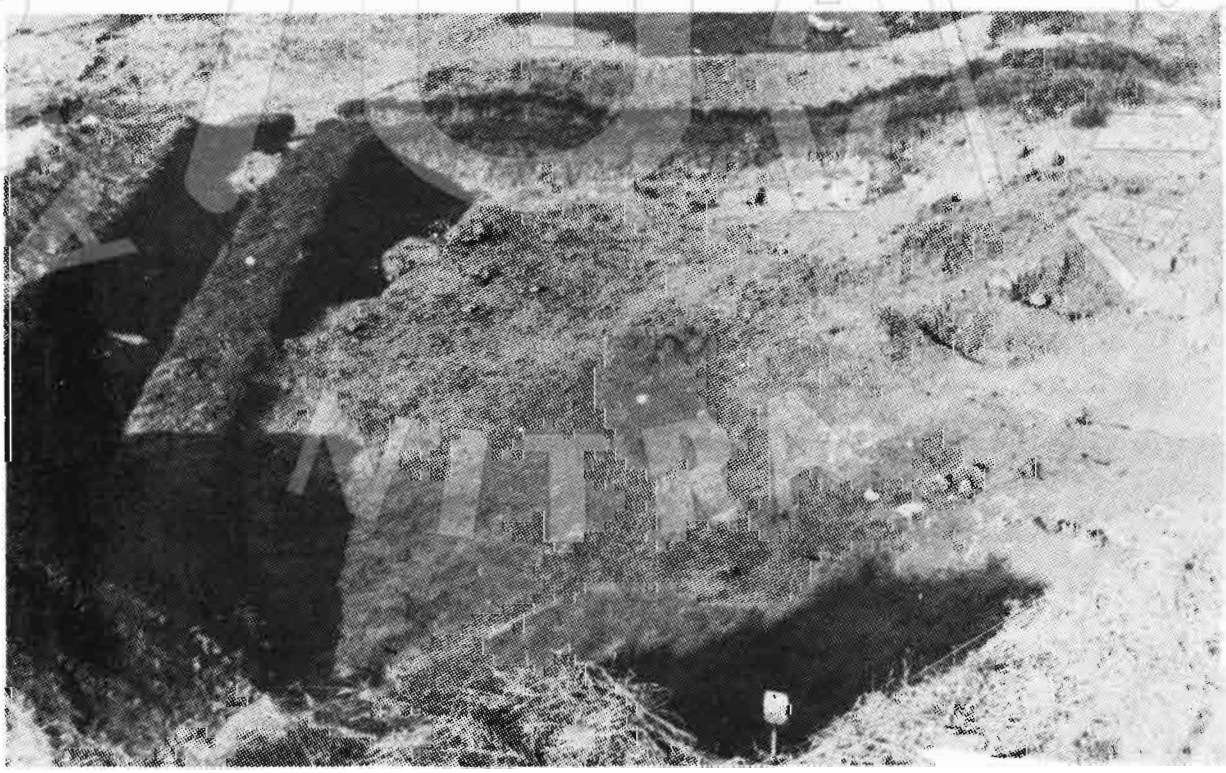
Obr. 46. Jamník (Pansky dvor), okr. Spišská Nová Ves. Ohnisko 4/77; pilinská kultúra.

Obr. 47. Levoča (Menhardská brána), okr. Spišská Nová Ves. Časť základového muriva brány s lôžkom na os padacieho mosta.

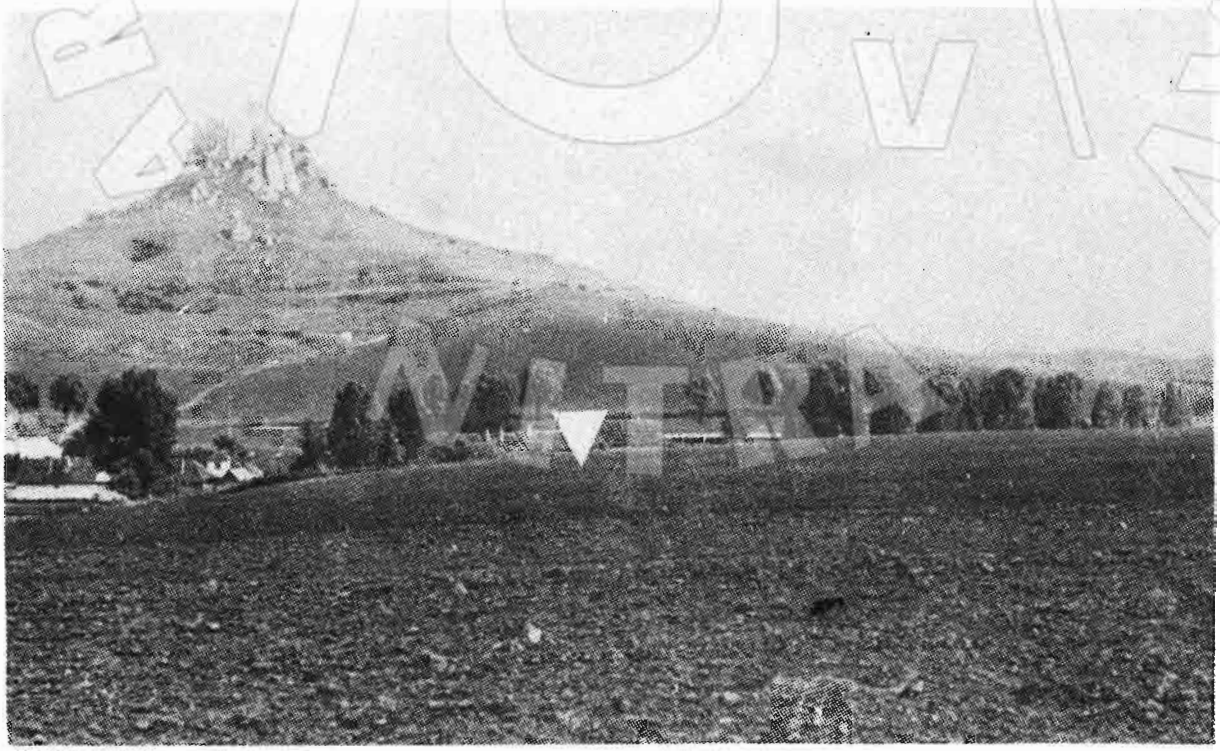
Obr. 48. Smižany (Štrkovisko IV), okr. Spišská Nová Ves. Výskum objektu 1/77.

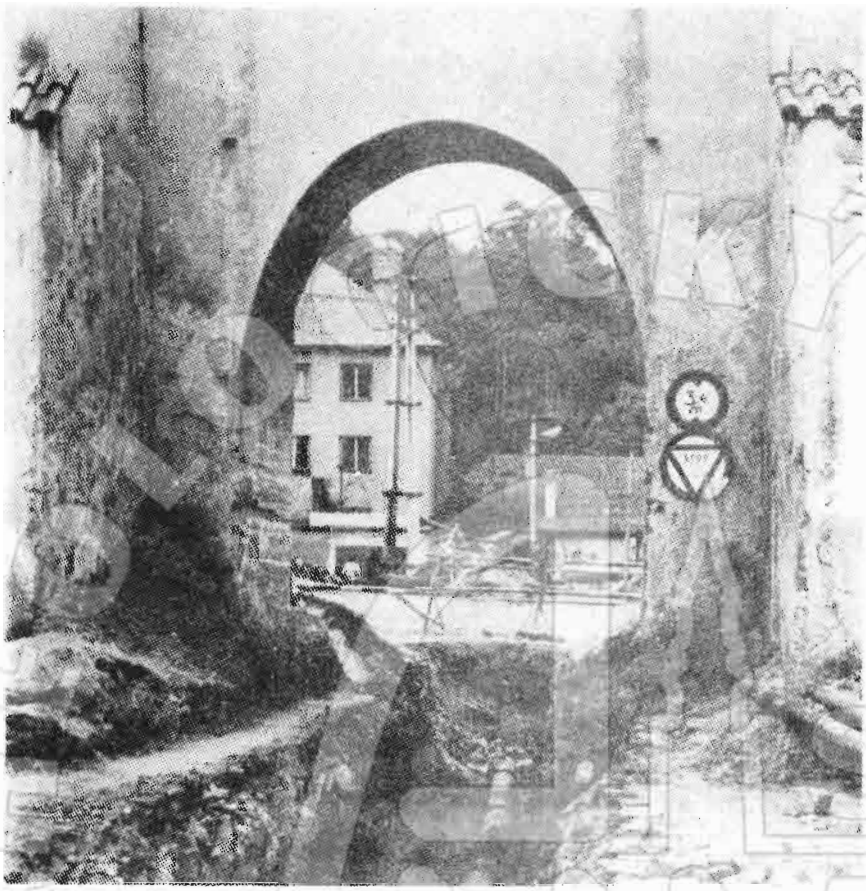
Obr. 49. Spišská Nová Ves (Pri Ferčekovciach), okr. Spišská Nová Ves. Dlážka objektu 1/77.

Obr. 50. Spišské Tomášovce (Ďurkovec), okr. Spišská Nová Ves. Zachovaný úsek stredovekej cesty.

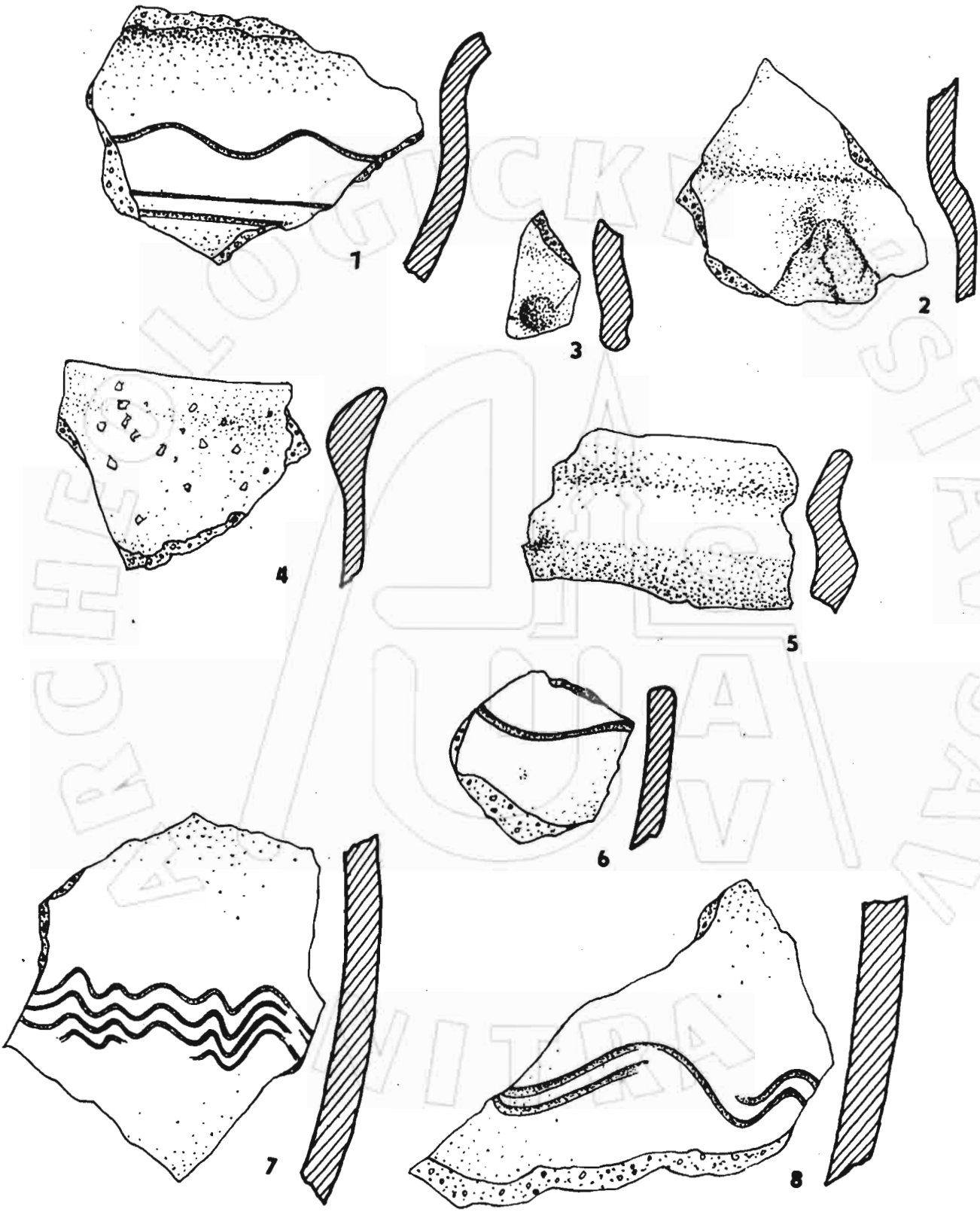
Obr. 51. Studenec (Za kapustnicami), okr. Spišská Nová Ves. Sídlisko.

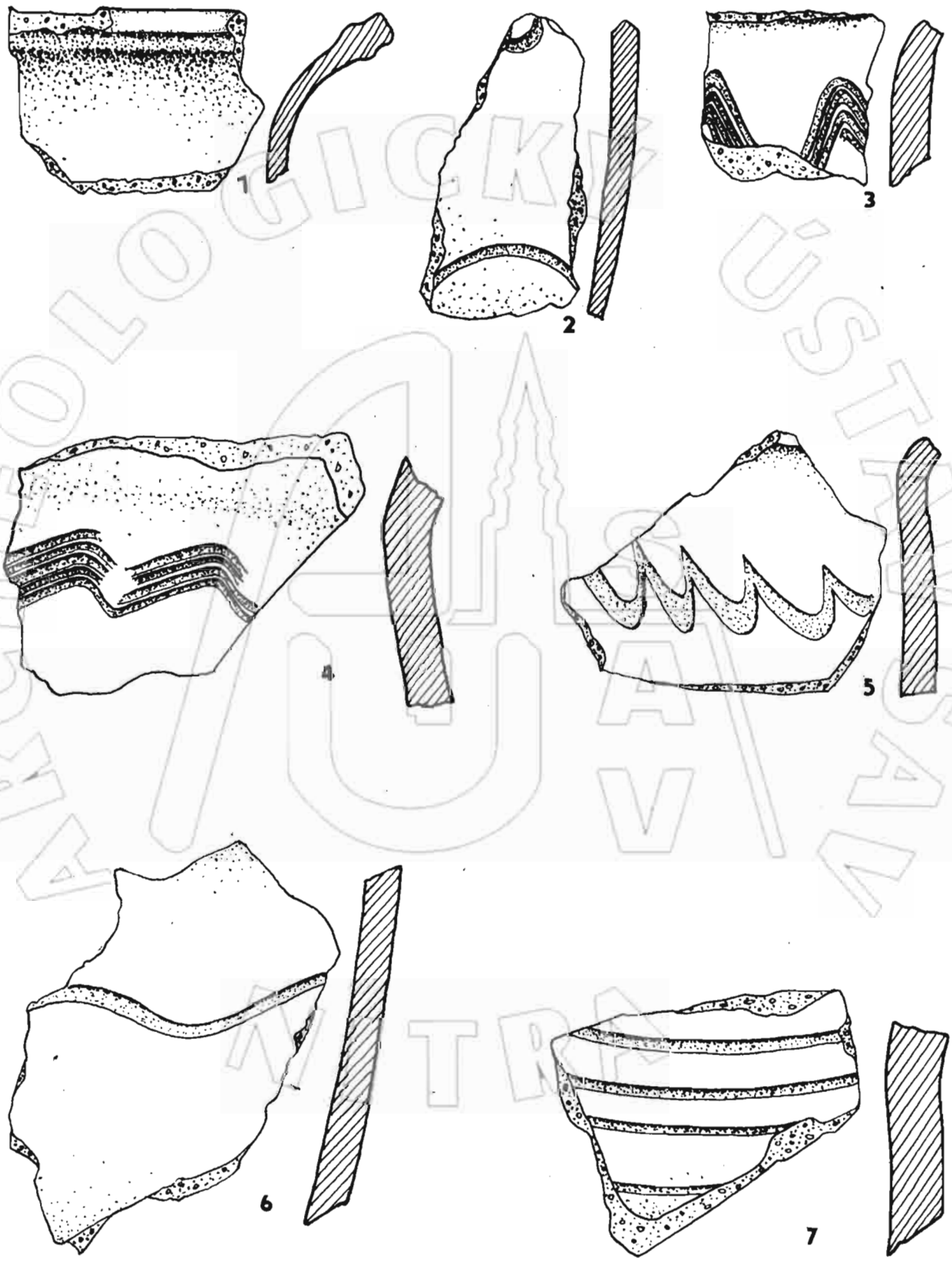
Obr. 52. Levoča (Menhardská brána), okr. Spišská Nová Ves. Výkop pre vodovodné potrubie v bráne.

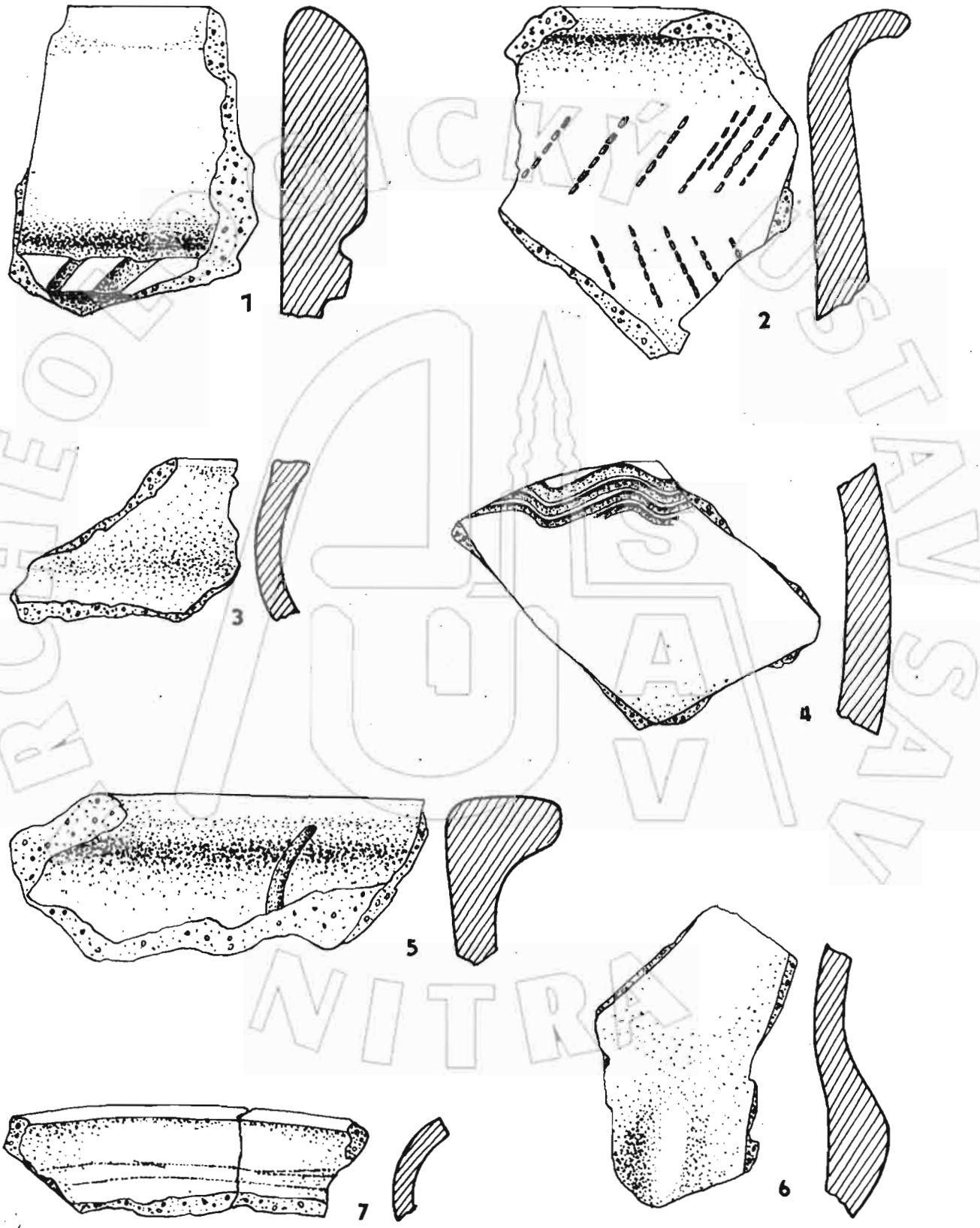
Obr. 53. Spišská Nová Ves (Pri Ferčekovciach), okr. Spišská Nová Ves. Grafitové tégliky v sonde 2/77.

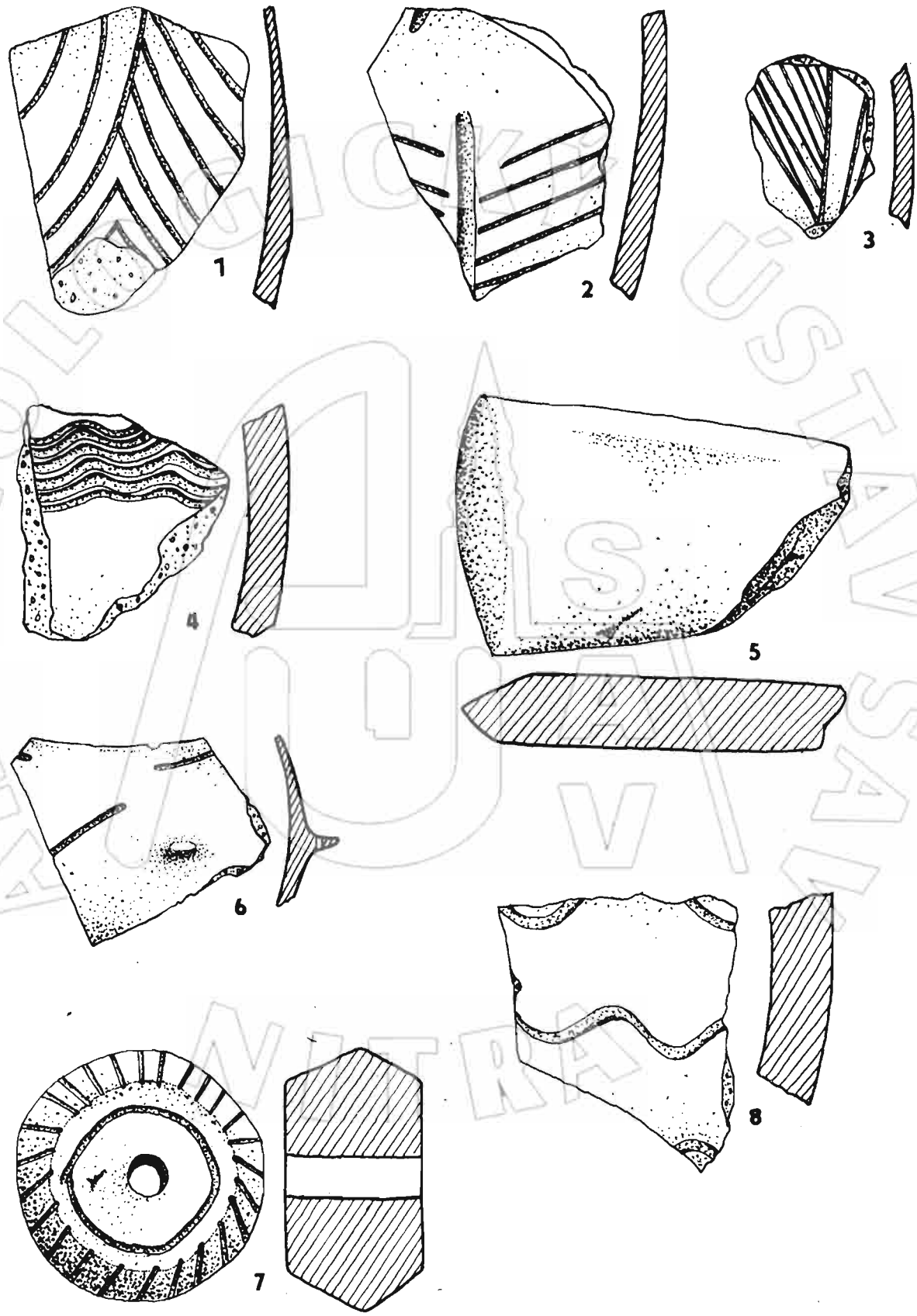
Obr. 54. Výber keramiky: 1 - Dravce (Pod Skalicou); 2, 3 - Jamník (Panský dvor); 4-6 - Jamník (Pri starej jamníckej ceste); 7, 8 - Jamník (Pod dubom). Všetko okr. Spišská Nová Ves. 1, 6-8 - slovanská kultúra; 2, 3-5 - pilinská kultúra.

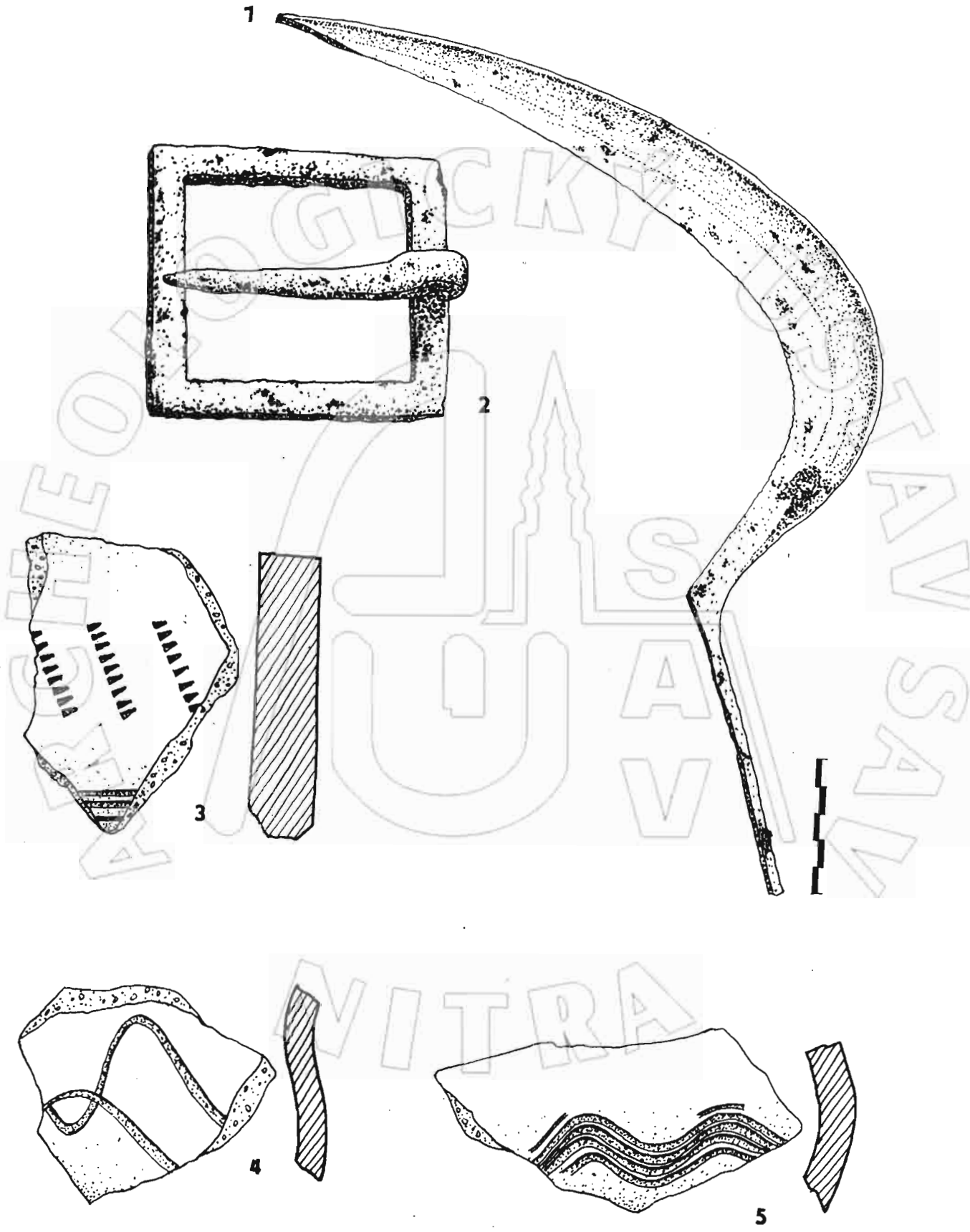
Obr. 55. Výber keramiky: 1, 2 - Levoča (Kláštorská ulica); 3, 7 - Spišské Podhradie (Rybníček); 4, 5 - Oľšavka (Nivky); 6 - Smižany (ulica Kpt. Jána Nálepku). Všetko okres Spišská Nová Ves. 1, 2, 6 - slovenská stredoveká kultúra; 3-5, 7 - slovanská kultúra.

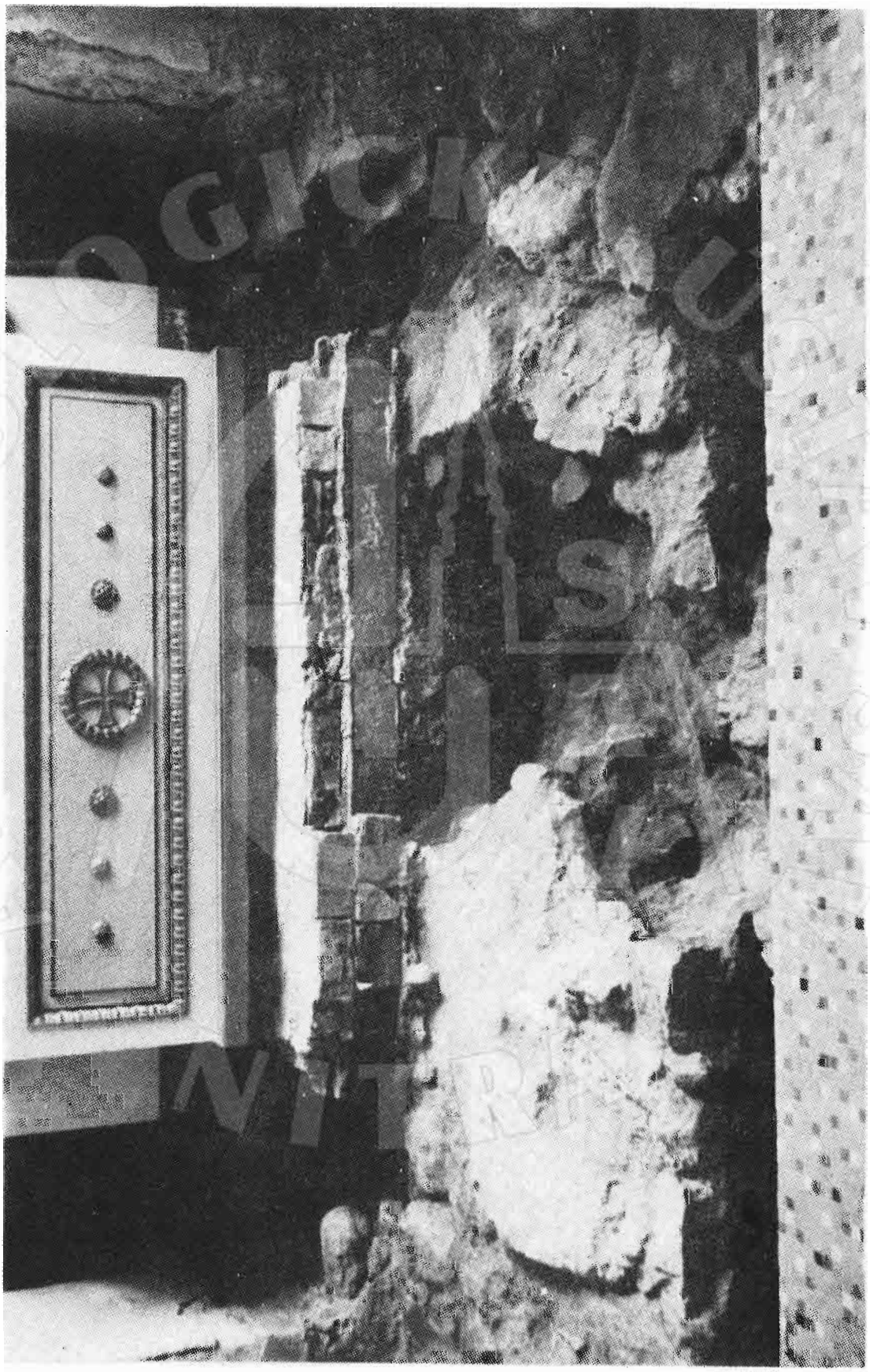
Obr. 56. Výber keramiky: 1-4 - Studenec (Za kapustnicami), okr. Spišská Nová Ves; 5-7 - Spišský Hrhov (Pod sv. Dzurom), okr. Spišská Nová Ves. 1, 5 - púchovská kultúrna skupina; 2-4, 7 - slovanská kultúra; 6 - pilinská kultúra.

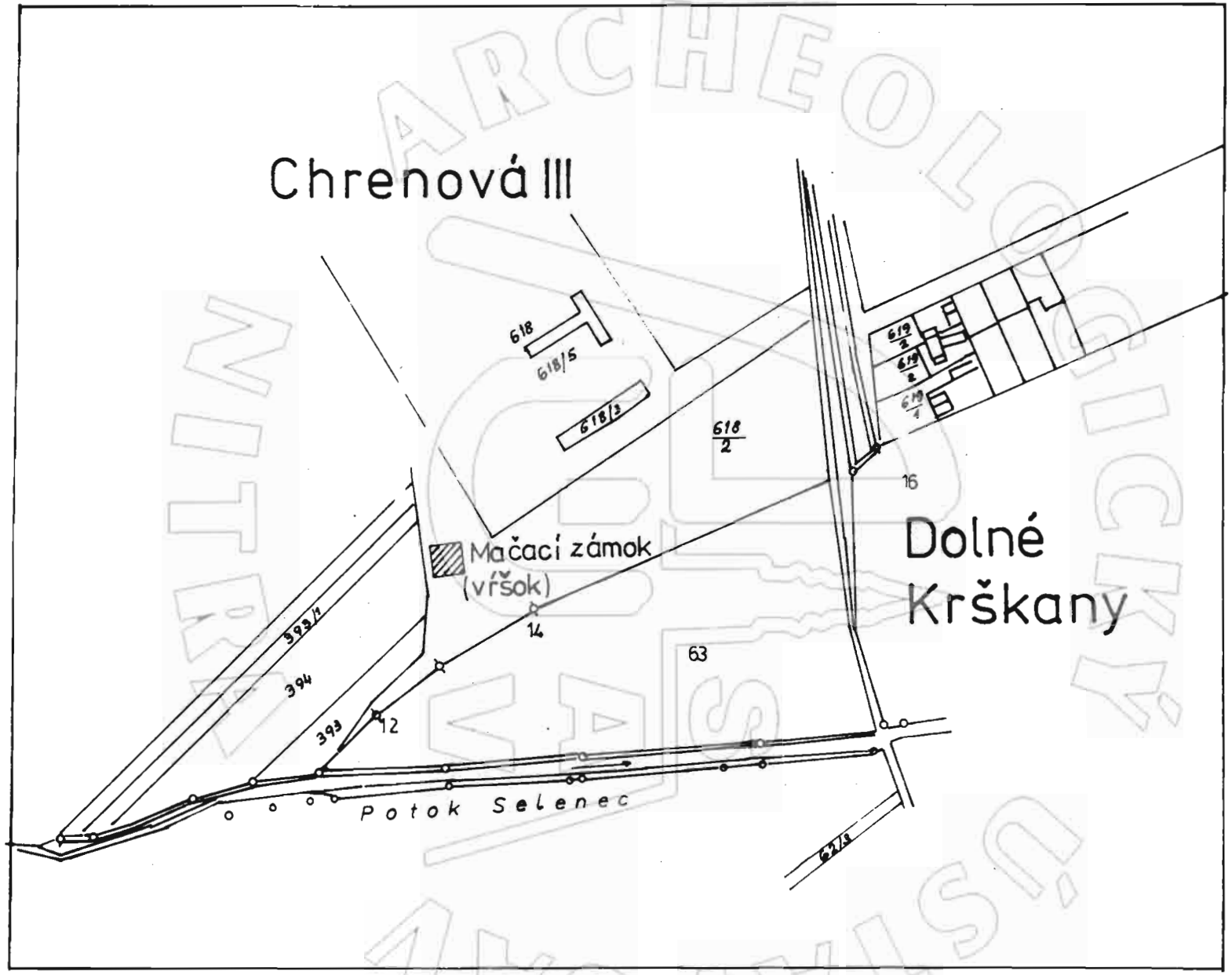
Obr. 57. Žehra (Hlinky), okr. Spišská Nová Ves. Výber nálezov: 1, 3, 5 - bukovohorská kultúra; 2 - želiezovská skupina; 6 - kultúra s mladšou lineárnou keramikou; 7 - púchovská kultúrna skupina; 8 - slovanská kultúra.

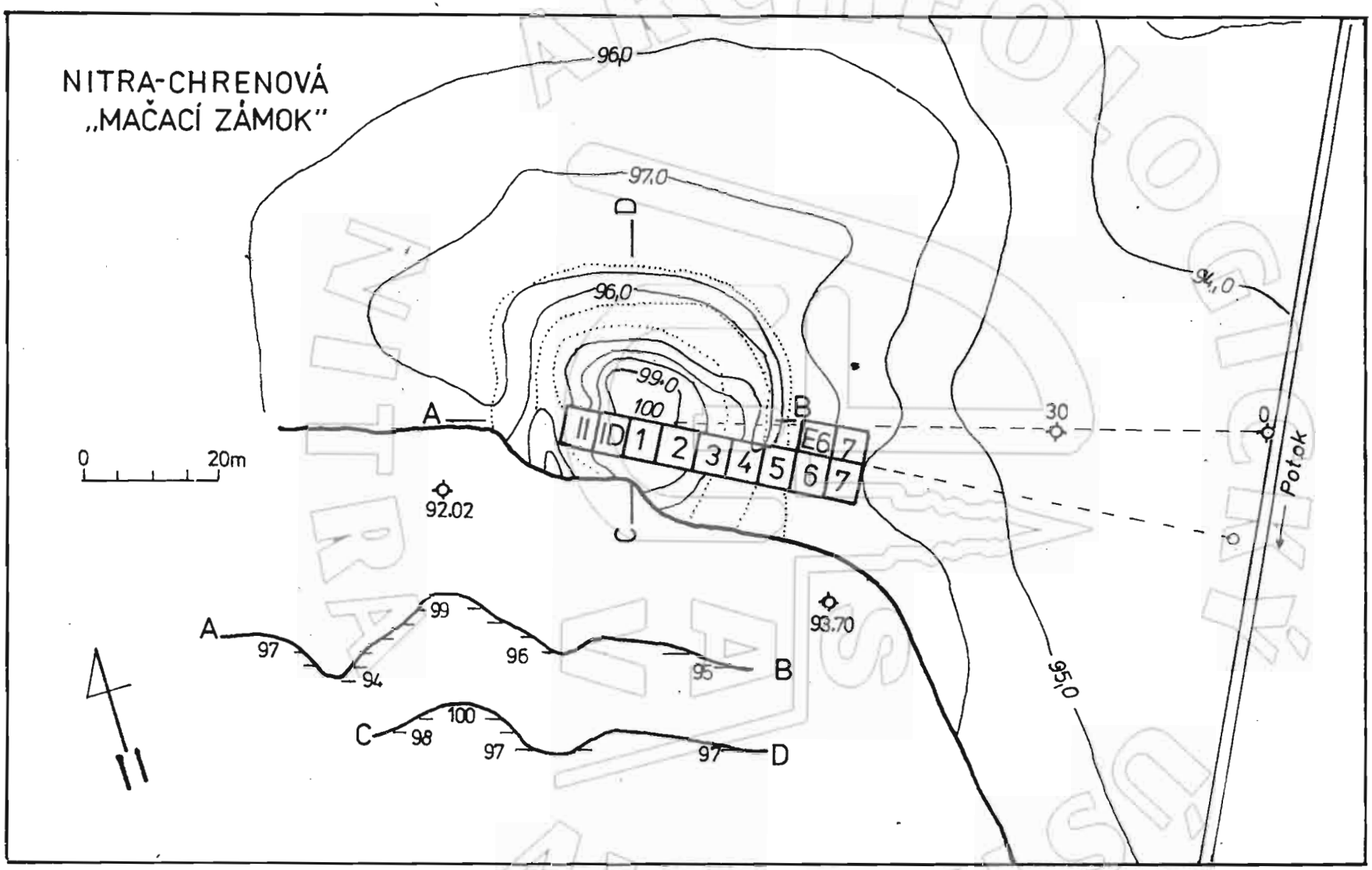
Obr. 58. Výber nálezov: 1, 2 - Smižany (Hradisko II), okr. Spišská Nová Ves; 3-5 - Spišské Vlachy (Bojan), okr. Spišská Nová Ves. 1-5 - slovanská kultúra.

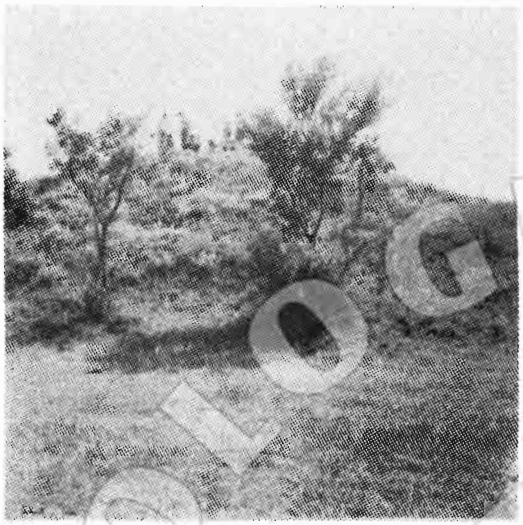
Obr. 59. Bratislava-Devín, okr. Bratislava. Uzáverový múr presbytéria kostola (románska fáza).

Obr. 60. Nitra-Chrenová /Mačací zámok/, okr. Nitra. Situačný náčrt lokality na rozhraní katastrálnych území obcí Chrenová a Dolné Krškany.

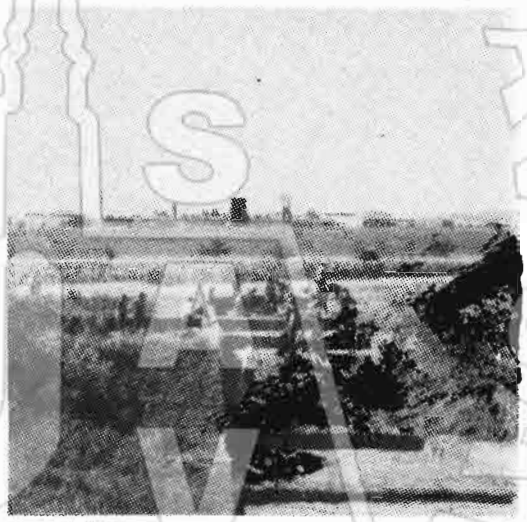

Obr. 61. Nitra-Chrenová (Mačací zámok), okr. Nitra. Situačný plán zisťovacieho výskumu (sektory D I-II, D 1-7, E 6-7).

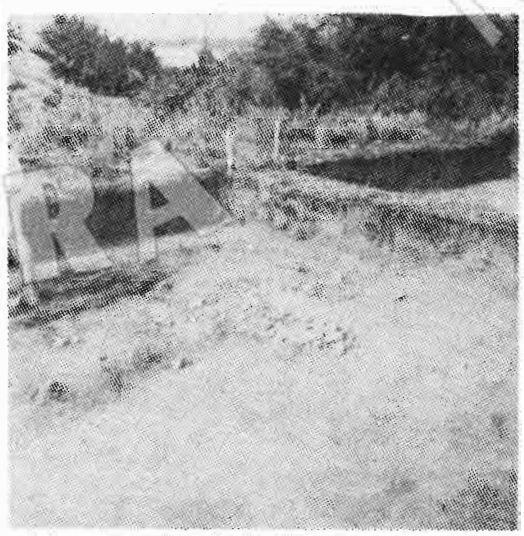

1

2

3

4

5

6

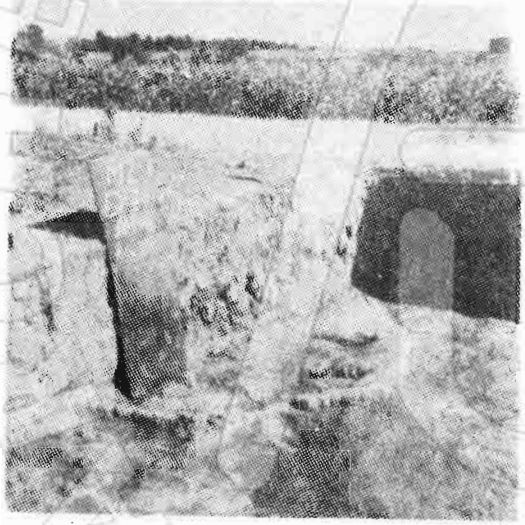
Obr. 62. Nitra-Chrenová (Mačací zámok), okr. Nitra. 1 - Pohľad z južnej strany pred začatím výskumu; 2 - lokalita z východnej strany; 3 - celkový pohľad z južnej strany; 4 - odkrývané sektory; 5 - sektor D-6; 6 - sektor D-3.

1

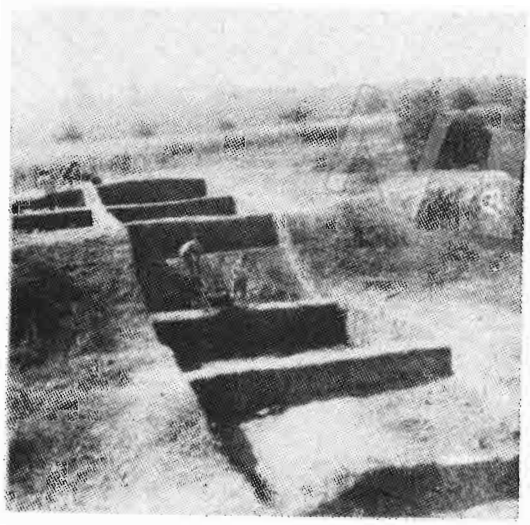
2

3

4

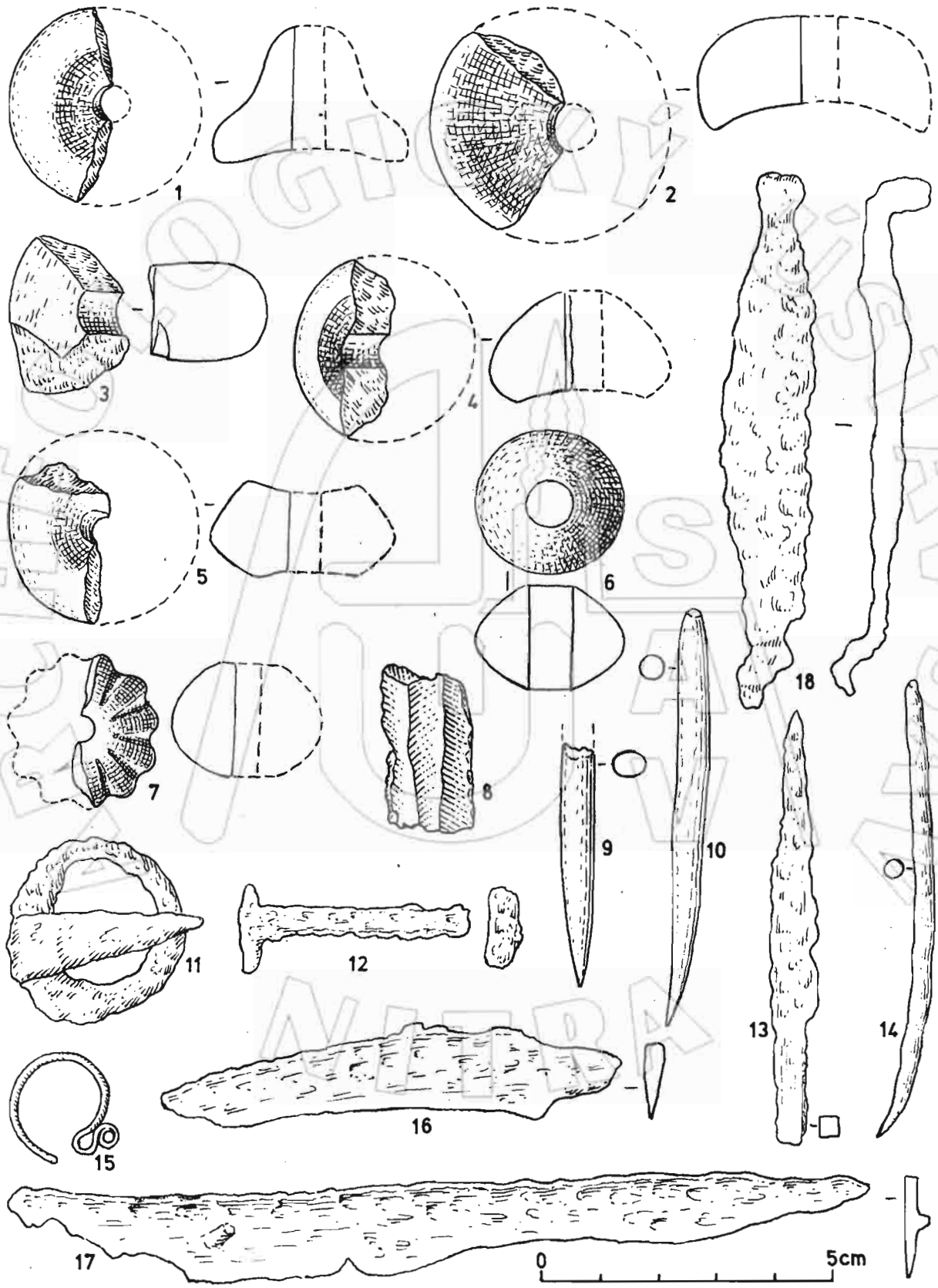

5

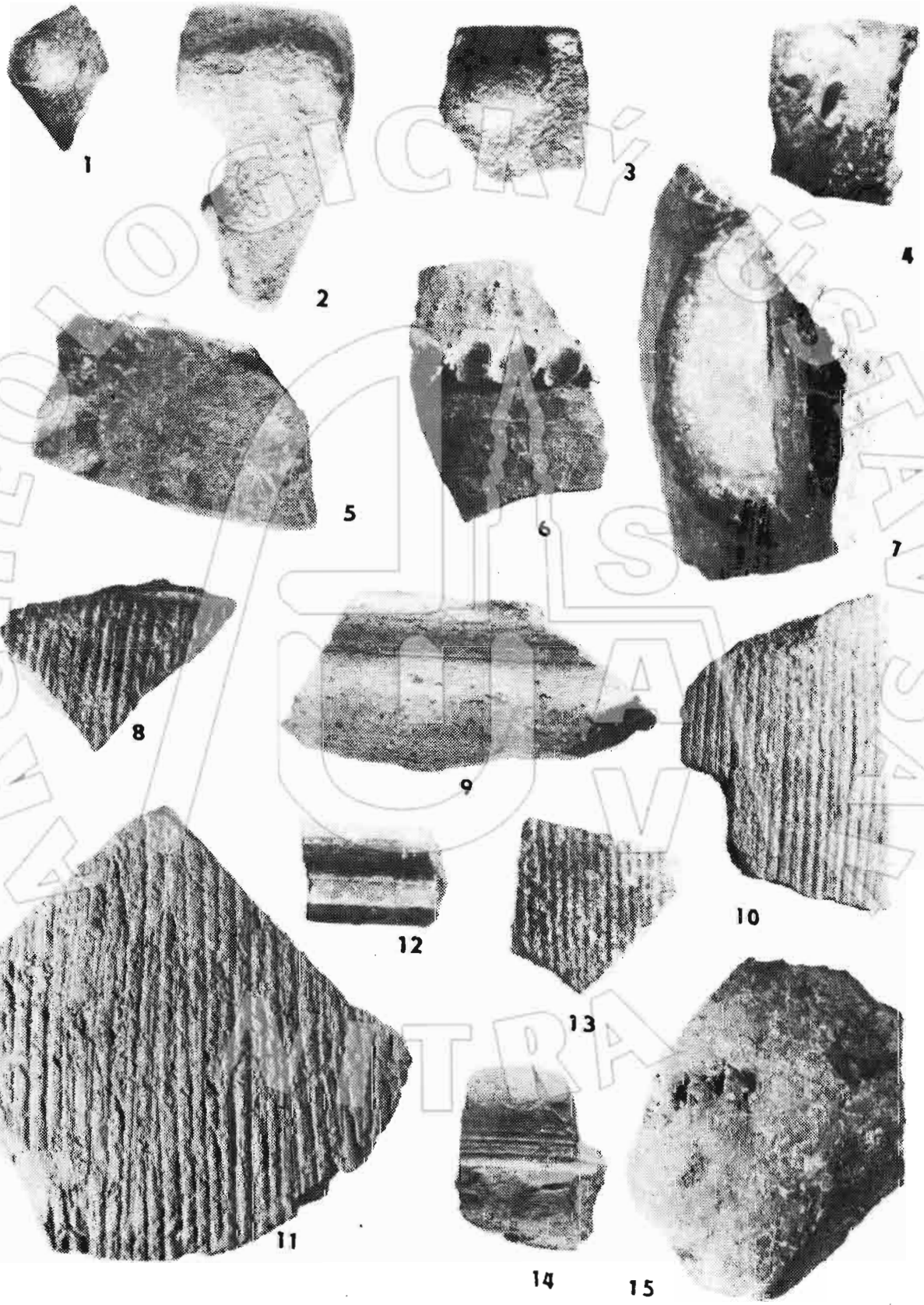

6

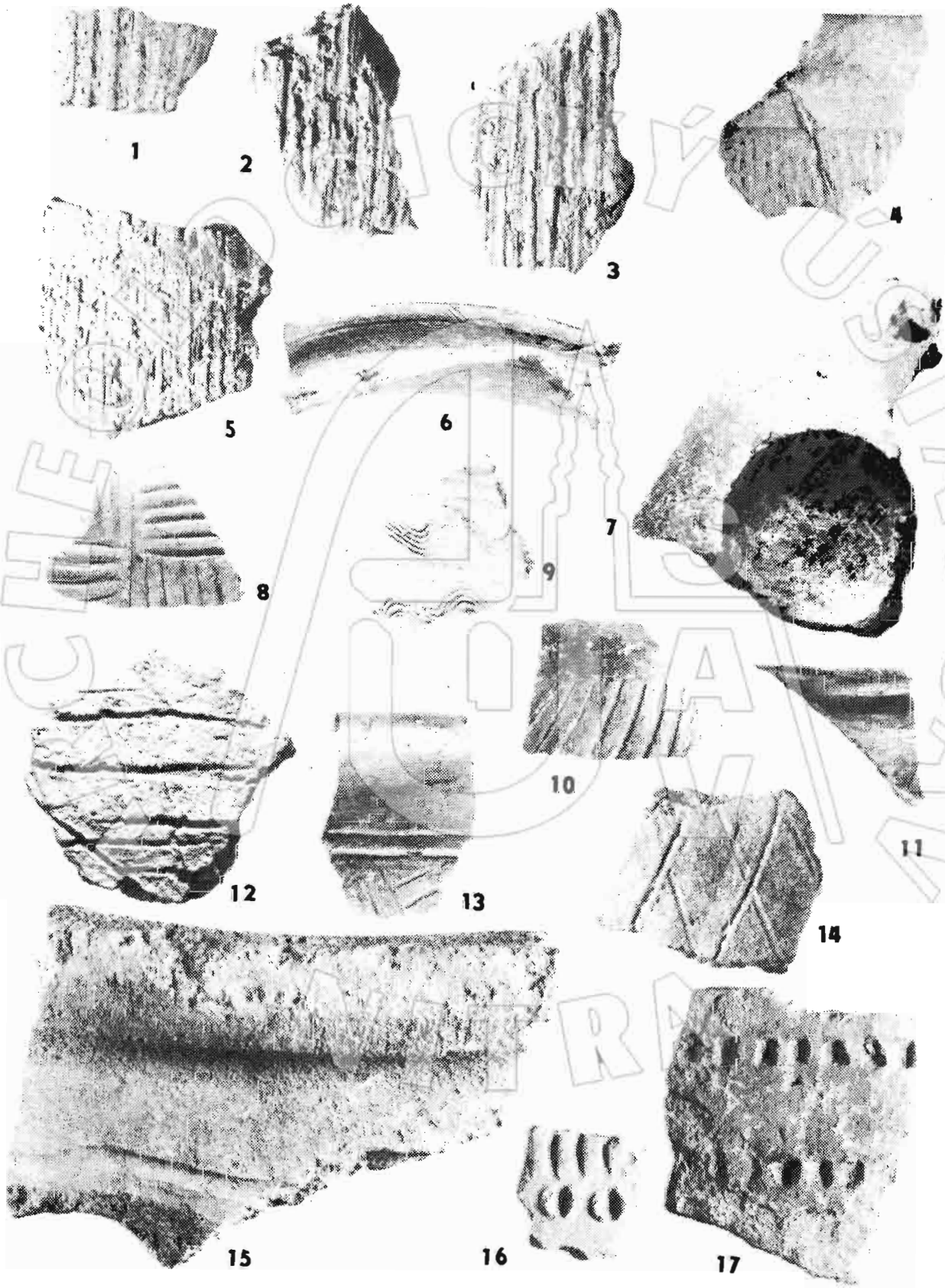
Obr. 63. Nitra-Chrenová (Mačací zámok), okr. Nitra. 1 - sektor D-5; 2 - sektor D-6; 3 - sektor D-7; 4 - dno deštruovanej pece v sektore D-7; 5 - odkryté sektory z východnej strany; 6 - pohľad na výskum od západu.

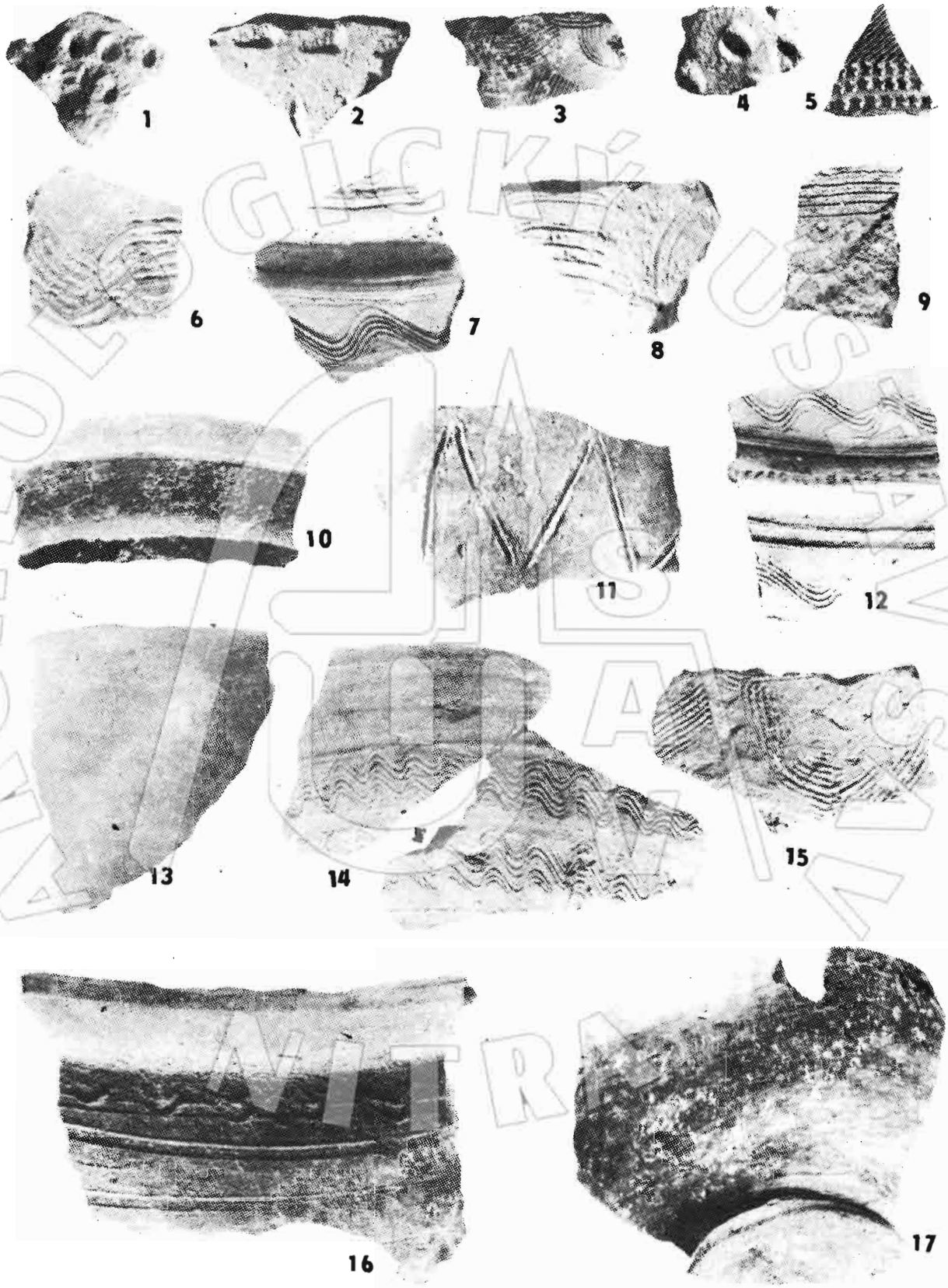
Obr. 64. Nitra-Chrenová (Mačací zámok), okr. Nitra. 1-7 - prasleny; 8 - fragment kamenného nástroja; 9, 10 - kostené šidlá; 11 - železná pracka; 12 - železný klinec; 13, 16, 17 - železné nožíky; 15 - esovitá záušnica; 18 - železná súčasť spony.

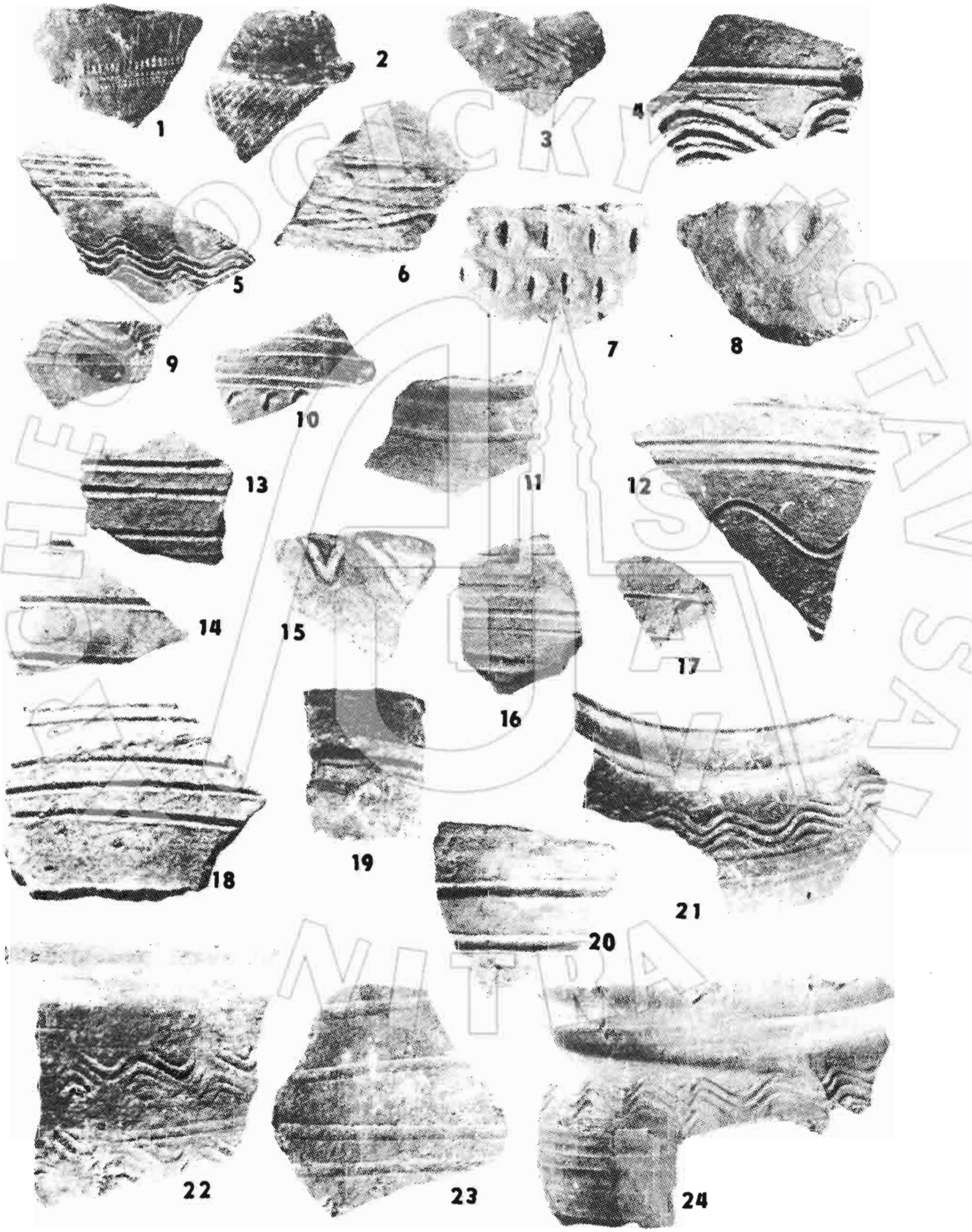
Obr. 65. Nitra-Chrenová (Mačací zámok), okr. Nitra. Výber keramických fragmentov: 1-5 - neolit; 6-7 - doba halštatská, 8-15 - doba laténska.

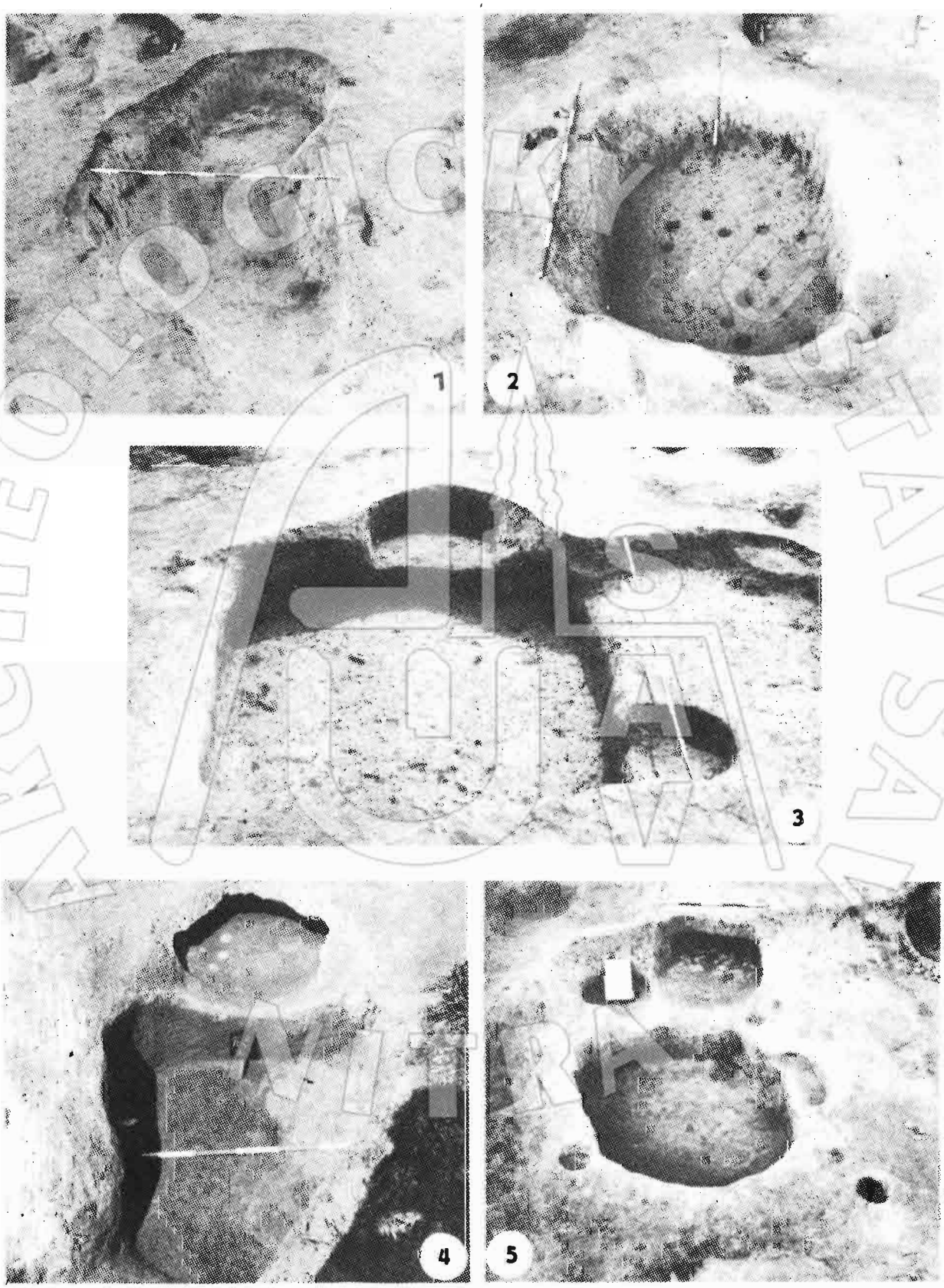
Obr. 66. Nitra-Chrenová (Mačací zámok), okr. Nitra. Výber keramických fragmentov: 1-7 - doba laténska; 8-14, 16, 17 - doba rímska; 15 - stredovek.

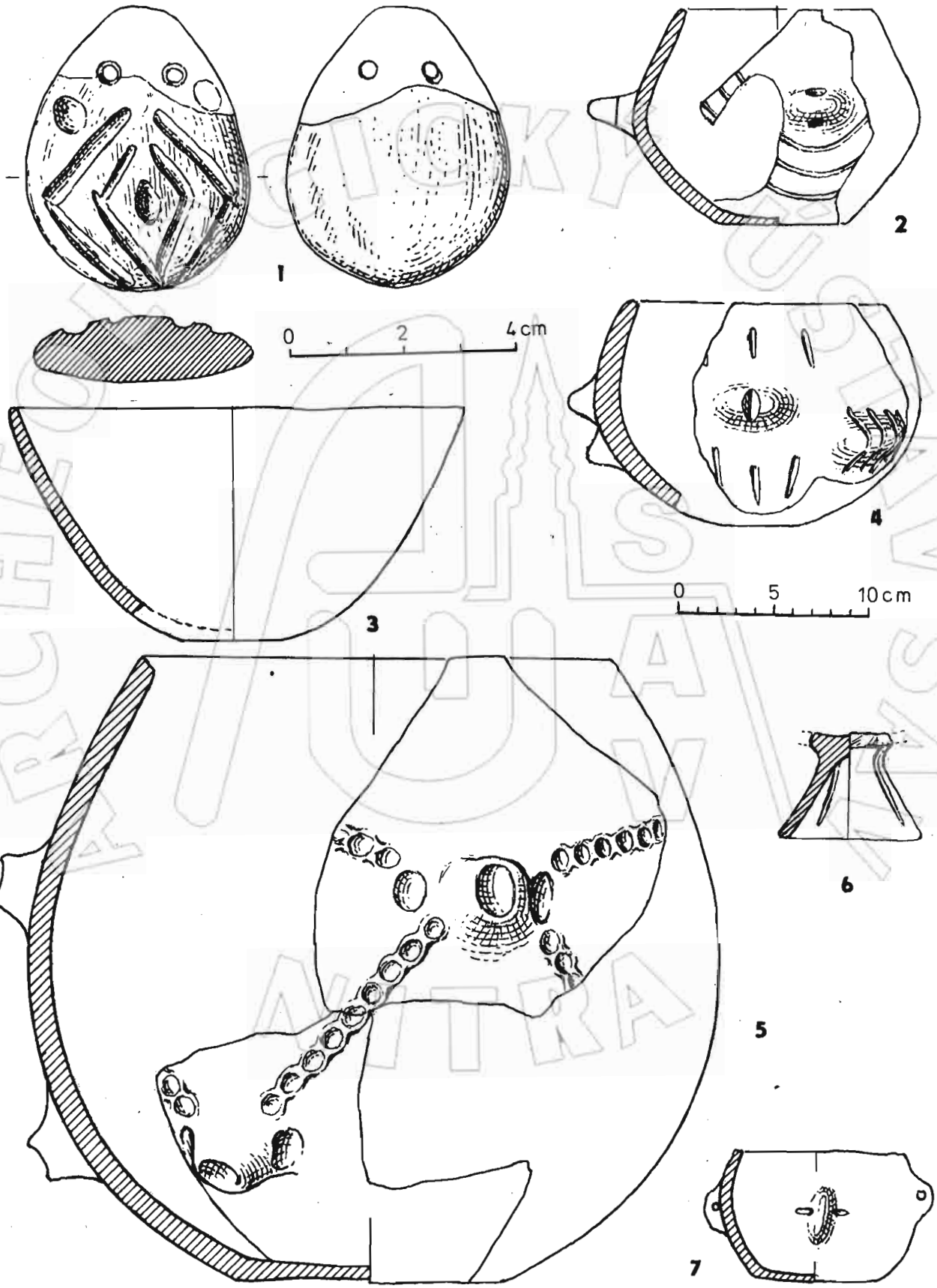
Obr. 67. Nitra-Chrenová (Mačací zámok), okr. Nitra. Výber keramických fragmentov: 1-9, 11-15 - doba rímska; 10, 16, 17 - stredovek (7.-12. storočie).

Obr. 68. Nitra-Chrenová (Mačací zámok), okr. Nitra. Výber keramických fragmentov: 1-8 - doba rímska; 9-24 - stredovek (7.-12. storočie).

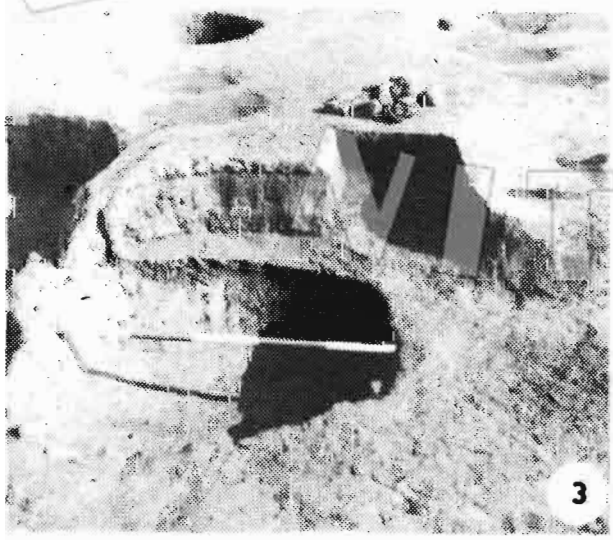
Obr. 69. Cífer-Pác (Nad mlynom), okr. Trnava. 1 - objekt 193 od V (staršia lineárna keramika); 2 - objekt 178 od Z; 3 - objekt 196 od SZ; 4 - objekt 168 od JV; 5 - objekt 204 od JZ. 2-5 - želiezovská skupina.

Obr. 70. Cífer-Pác (Nad mlynom), okr. Trnava. 1-7 - výber nálezov staršej lineárnej keramiky z objektu 193.

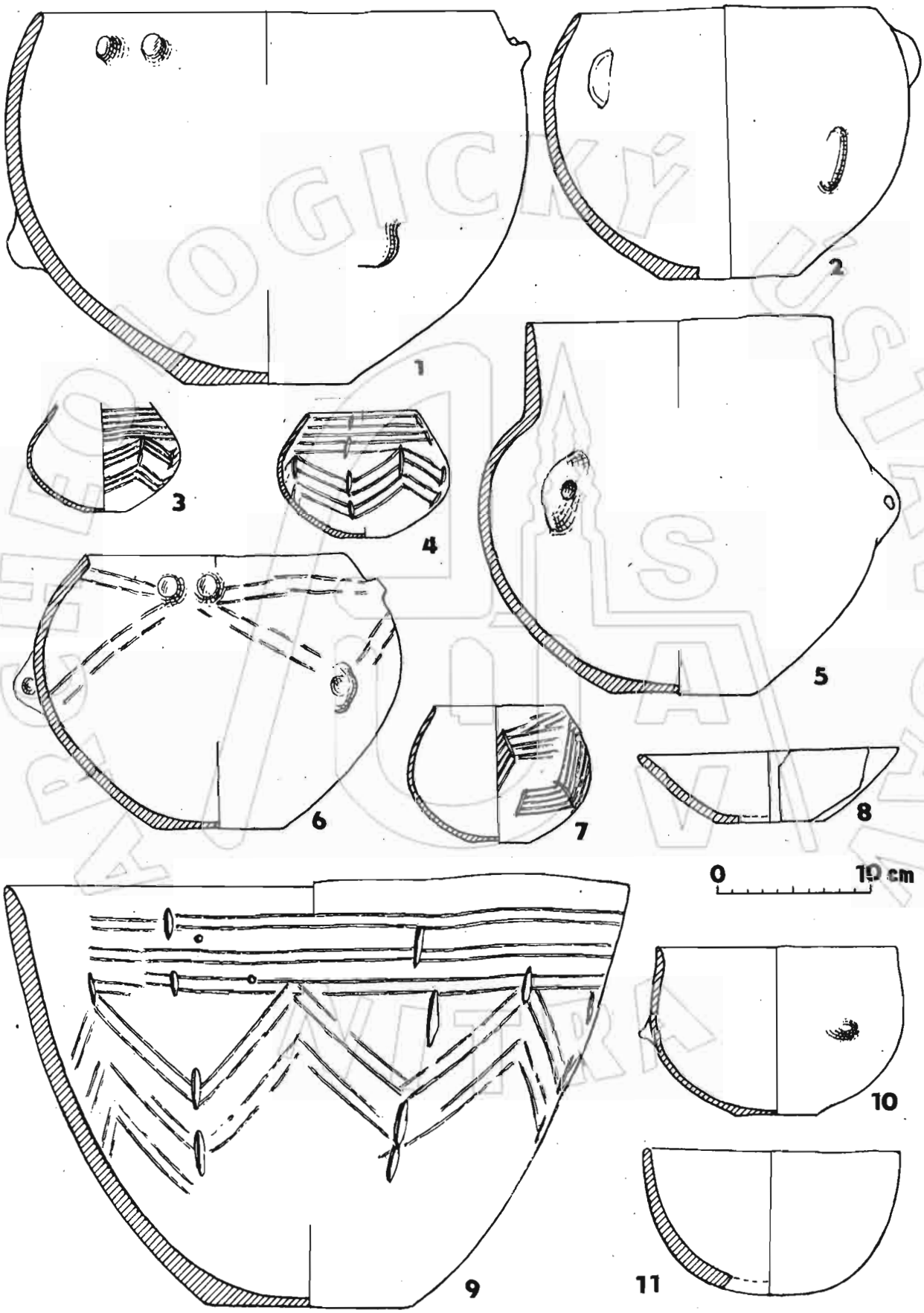

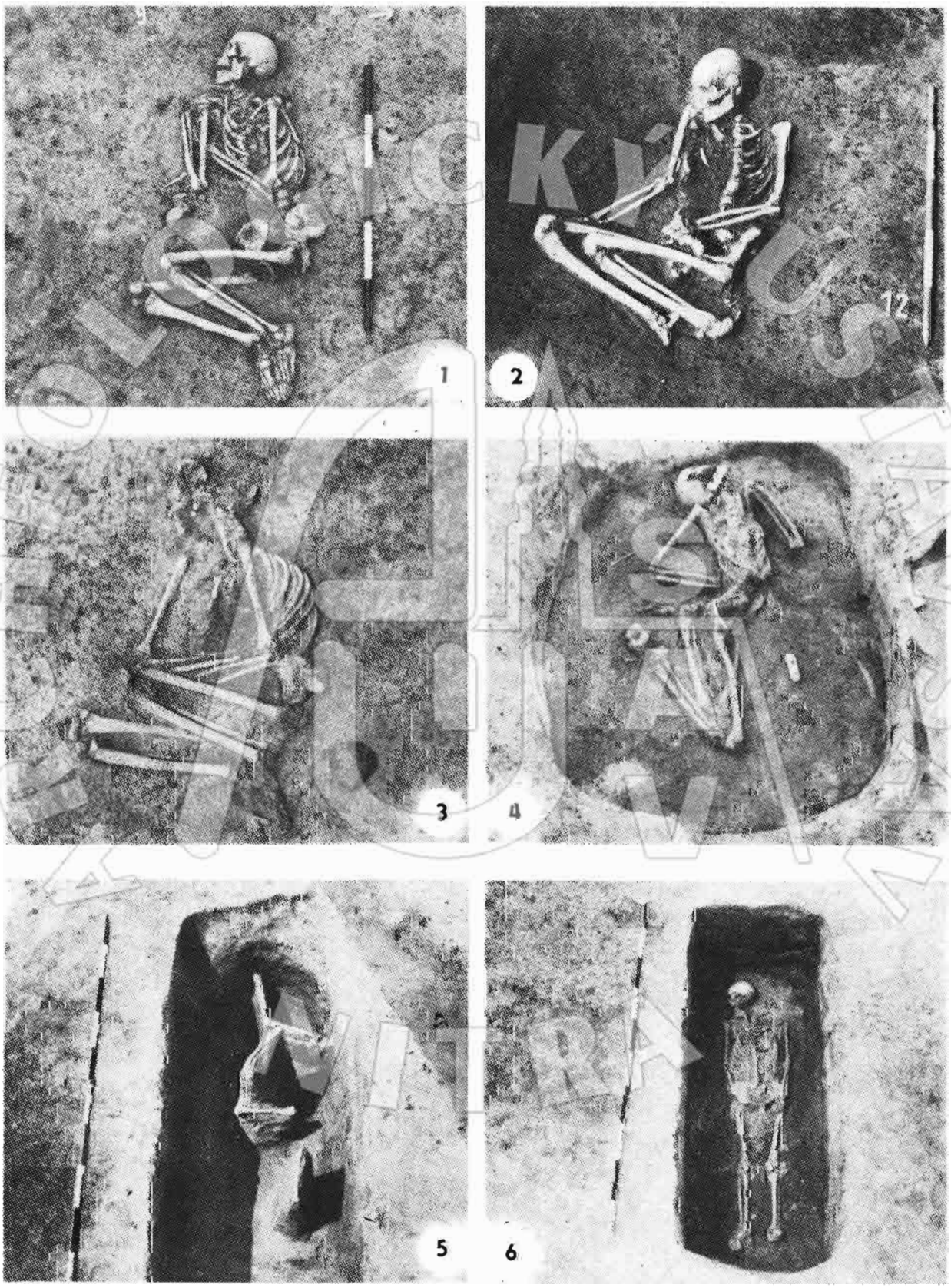

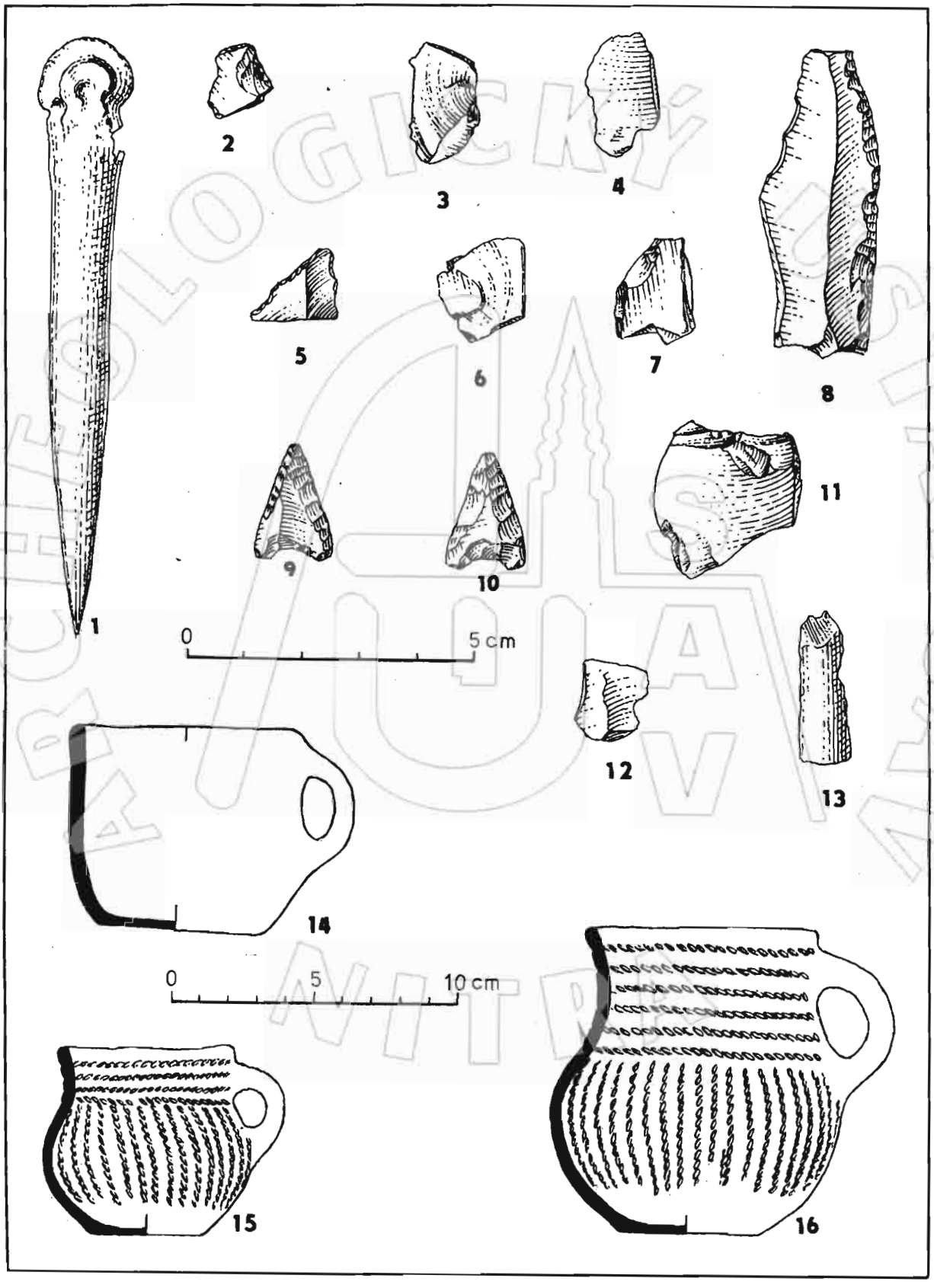
Obr. 71. Cífer-Pác (Nad mlynom), okr. Trnava. 1 - pec 237 od JZ; 2 - pec 261 od J; 3 - pec 233 od Z; 4 - pec 235 od J. 1-4 - železiezovská skupina.

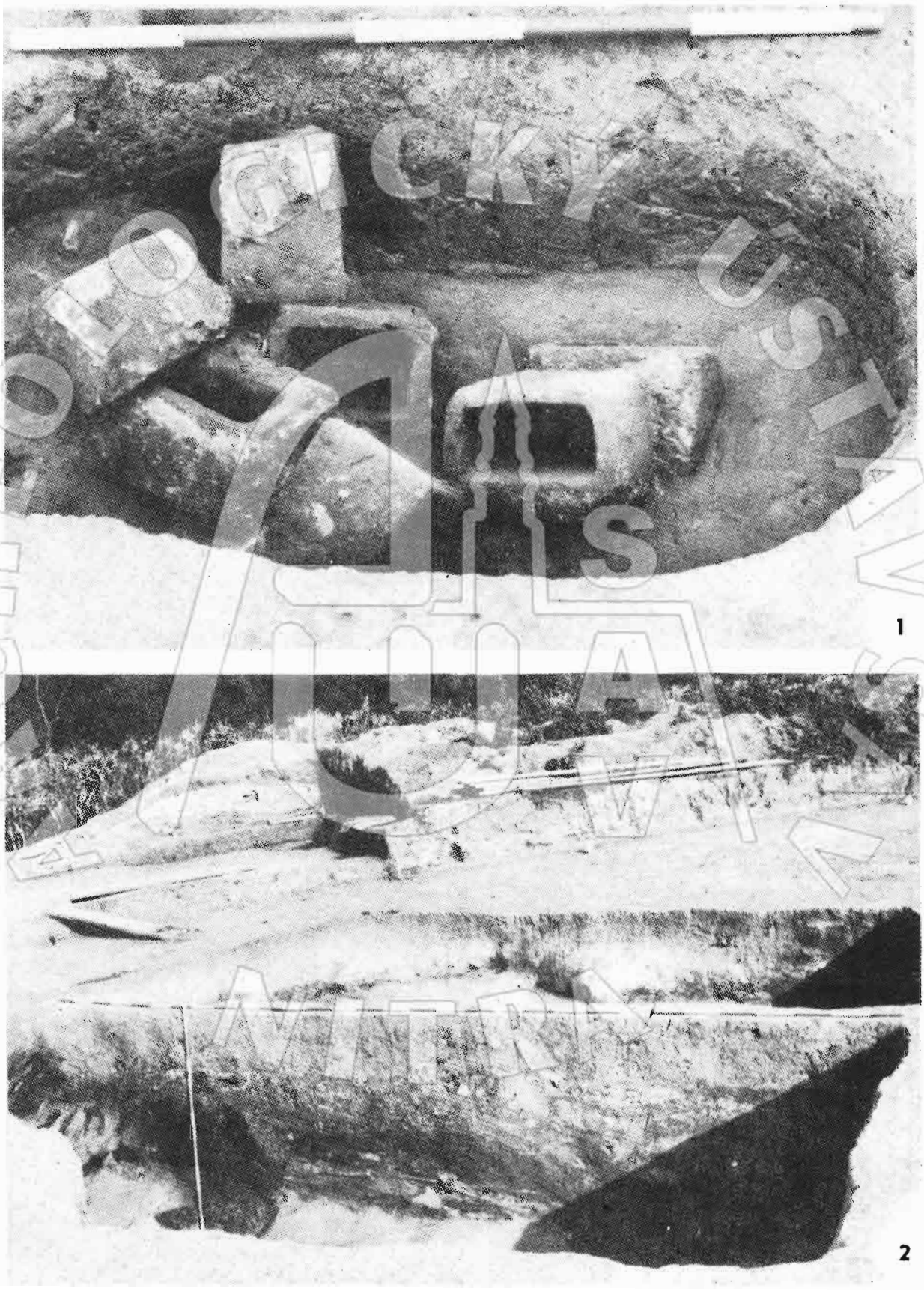
Obr. 72. Cífer-Pác (Nad mlynom), okr. Trnava. 1-11 - výber keramiky z objektu 163a - jamy mladého stupňa želiezovskej skupiny.

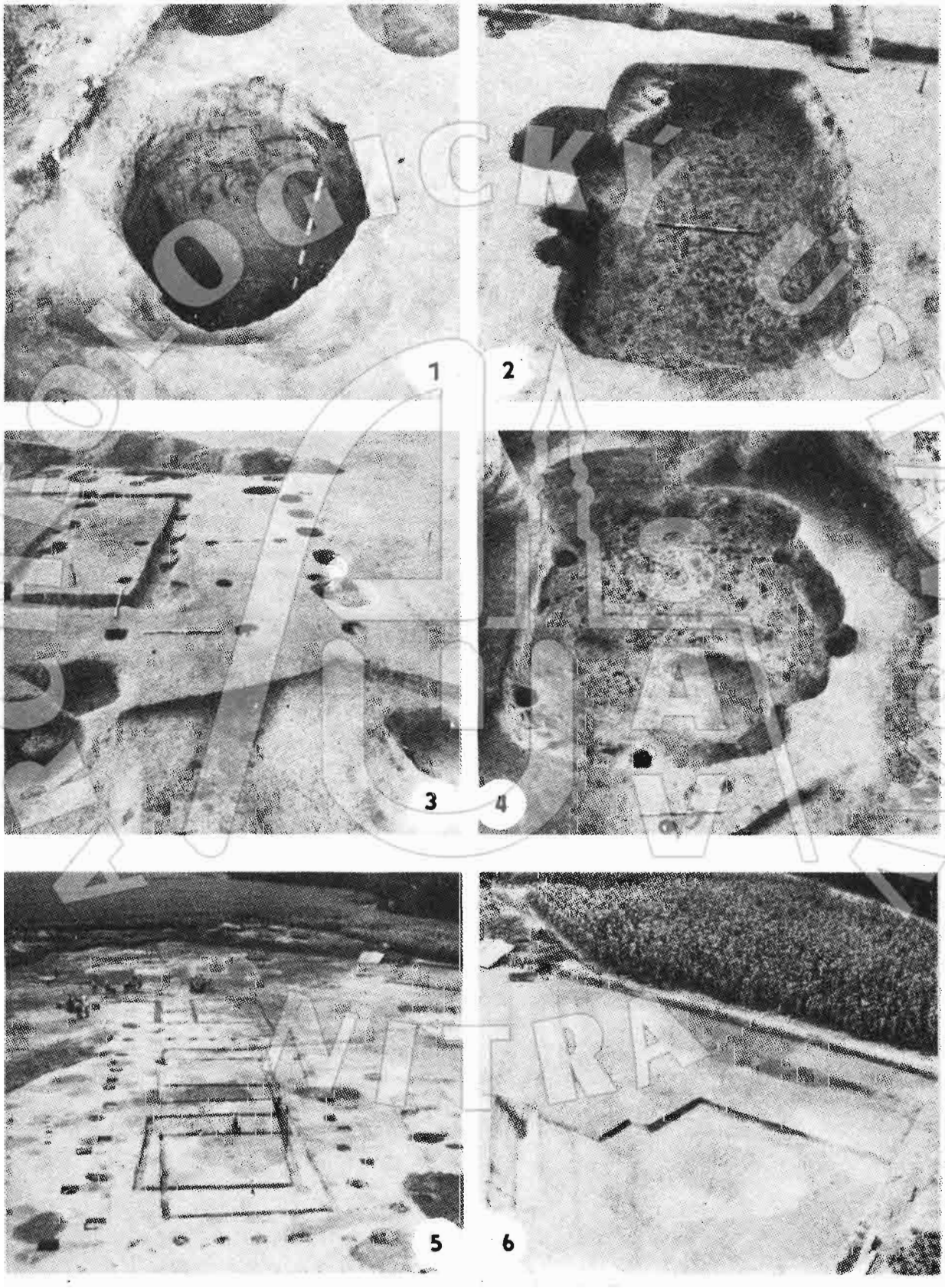
Obr. 73. Cífer-Pác (Nad mlynom), okr. Trnava. 1 - hrob 9; 2 - hrob 12; 3 - hrob 8; 4 - hrob 13 v objekte 239; 5 - hrob 11; 6 - hrob 10. 1-3 - typ Chłopice-Veselé; 4 - mladší stupeň železiezovskej skupiny; 5, 6 - doba sťahovania národov (?).

Obr. 74. Cífer-Pác (Nad mlynom), okr. Trnava. 1-14 - nálezy z hrobu 9; 15, 16 - nálezy z hrobu 8. Všetko typ Chľopice-Veselé.

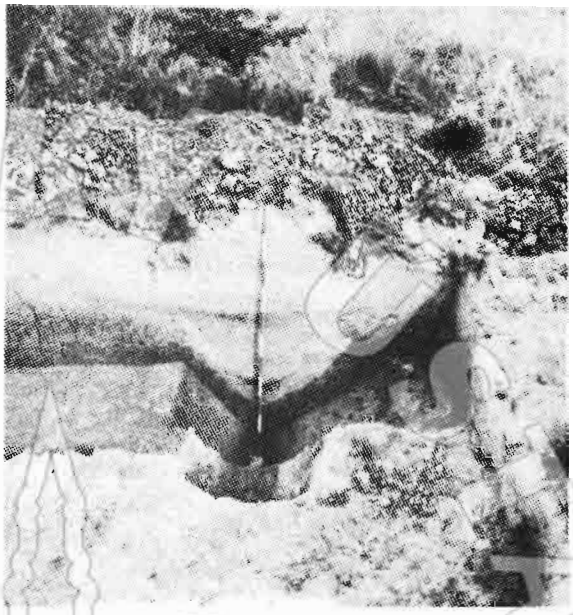
Obr. 75. Cífer-Pác (Nad mlynom), okr. Trnava. 1 - nález rímskych tubulov; 2 - exploatačná jama 136 od SZ (mladšia doba rímska).

Obr. 76. Cífer-Pác (Nad mlynom), okr. Trnava. 1 - objekt 165 (slovanská obilná jama); 2 - objekt 159 (zahĺbená laténska chata); 3 - objekt 220 (kolová stavba); 4 - objekt 194 (zahĺbená chata); 5 - objekty 71 a 72 (drevené stavby); 6 - objekty 83 (priekopa) a 136 (exploatačná jama pred vybratím). 2-6 - mladšia doba rímska.

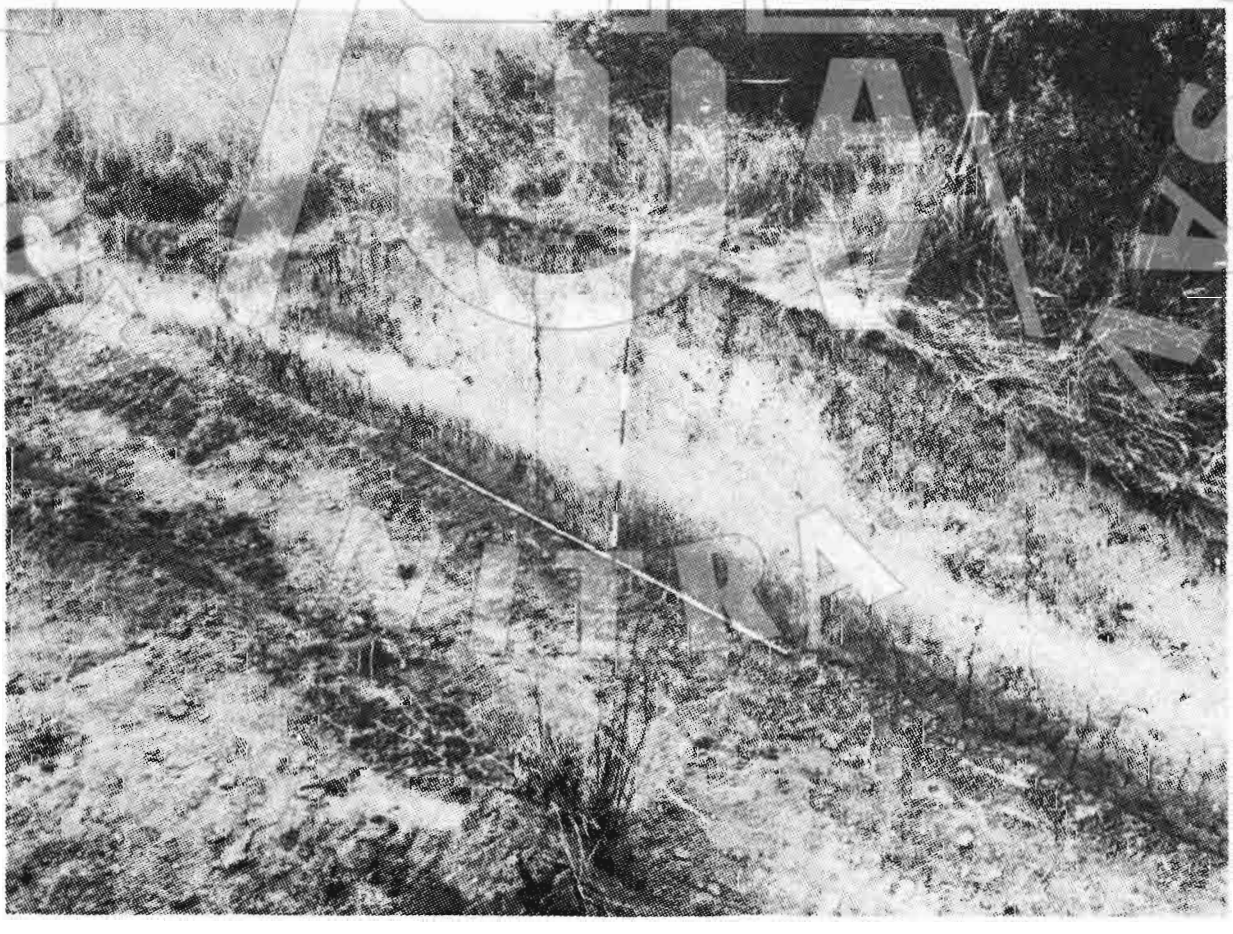

1

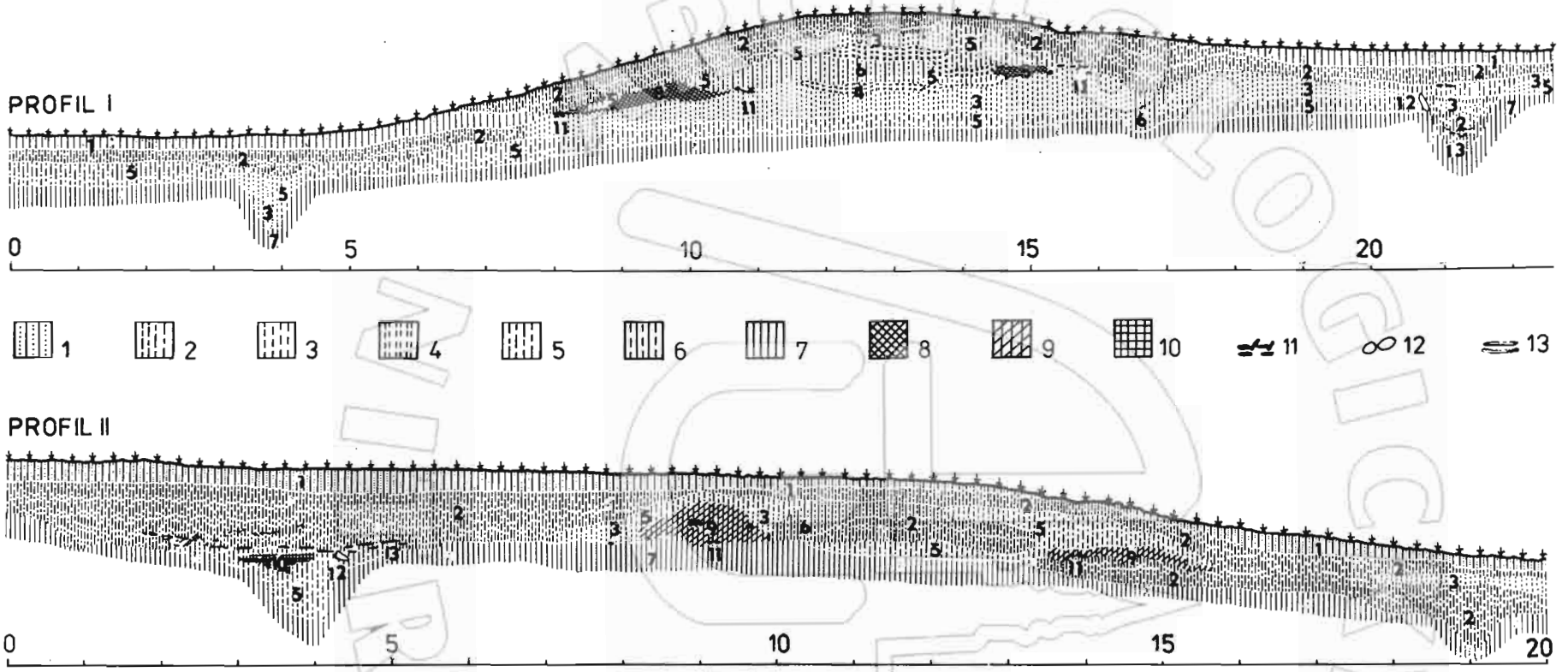

2

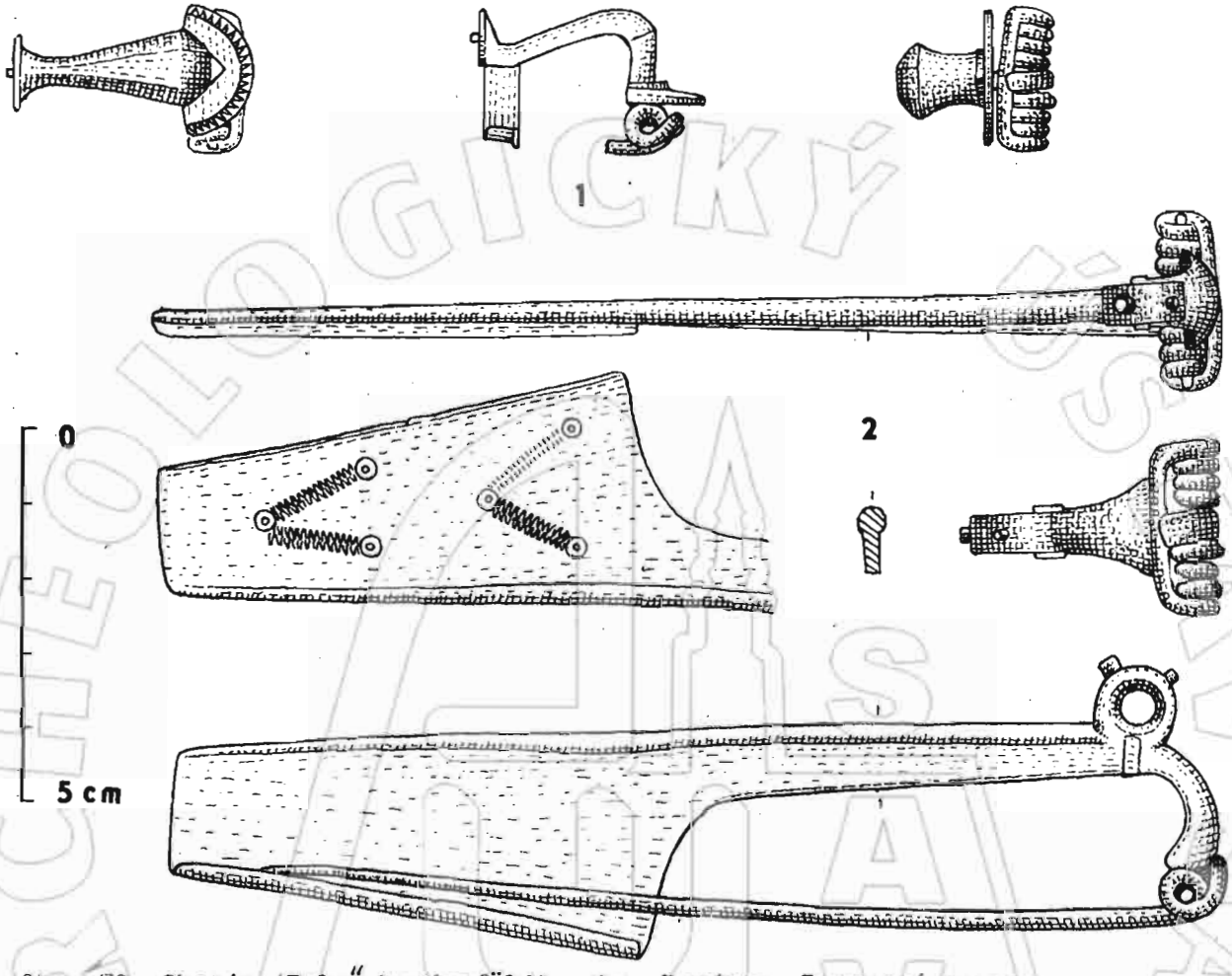
3

Obr. 77. Žemberovce (Čriepeš), okr. Levice. 1 - južný profil rezu II; 2 - priekopa na východnej strane rezu I; 3 - severný profil rezu I.

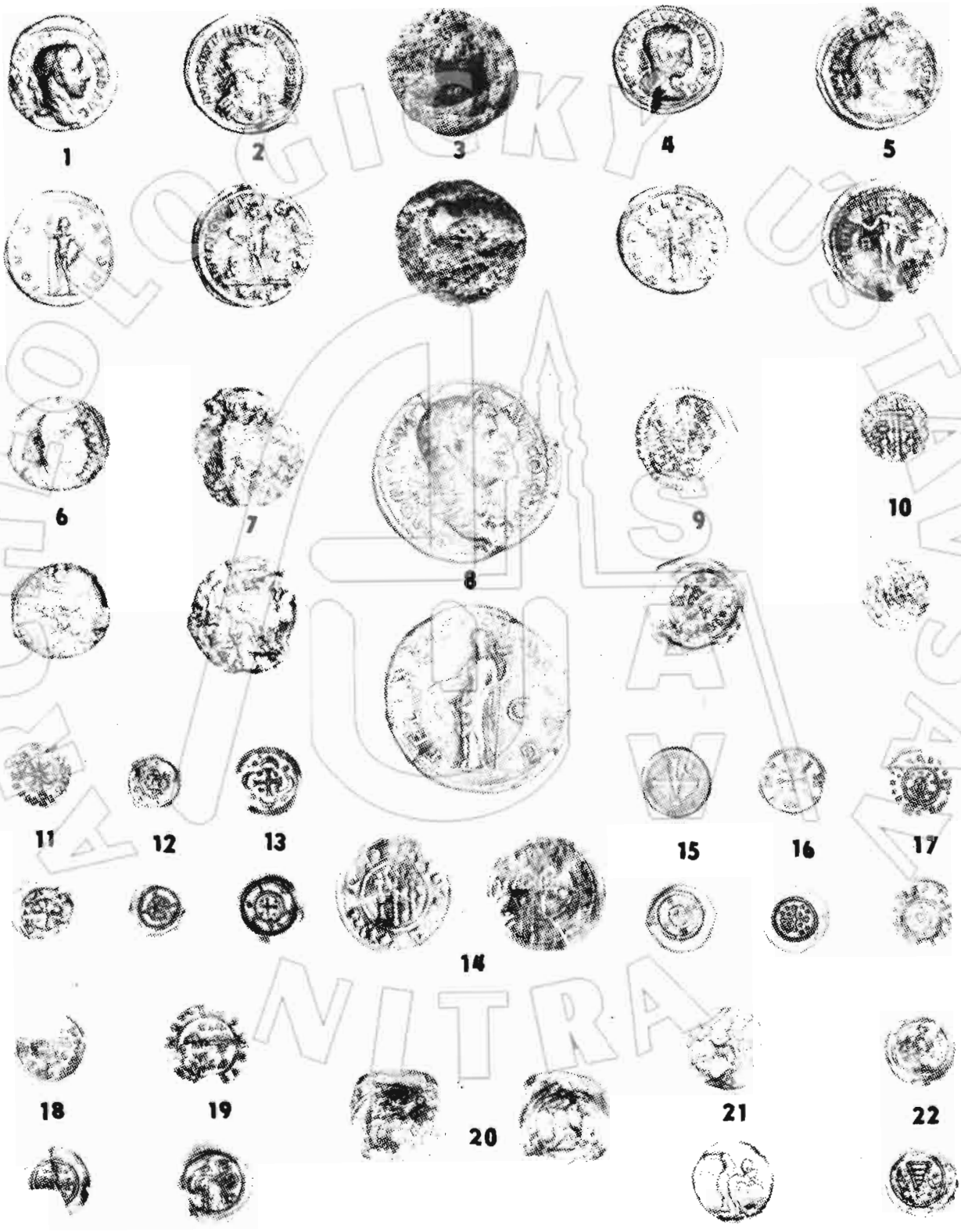
Obr. 78. Žemberovce (Čriepeš), okr. Levice. Profil I rezu I a profil II rezu II. 1 - humózny íl (ornica), 2 - sivý íl, 3 - bledožltý a sivý íl, 4 - tmavší sivý íl, 5 - tmavší hnedastý íl, 6 - zmiešaný žltočervený íl, 7 - sterilný podložný íl, 8 - prepálený kompaktný íl (zrnitý), 9 - prepálený rozptýlený íl, 10 - popolovitý až čierny sadzovitý íl, 11 - uhlíky, 12 - kamene, 13 - svetlé splachové vrstvičky (žltkasté naplaveniny).

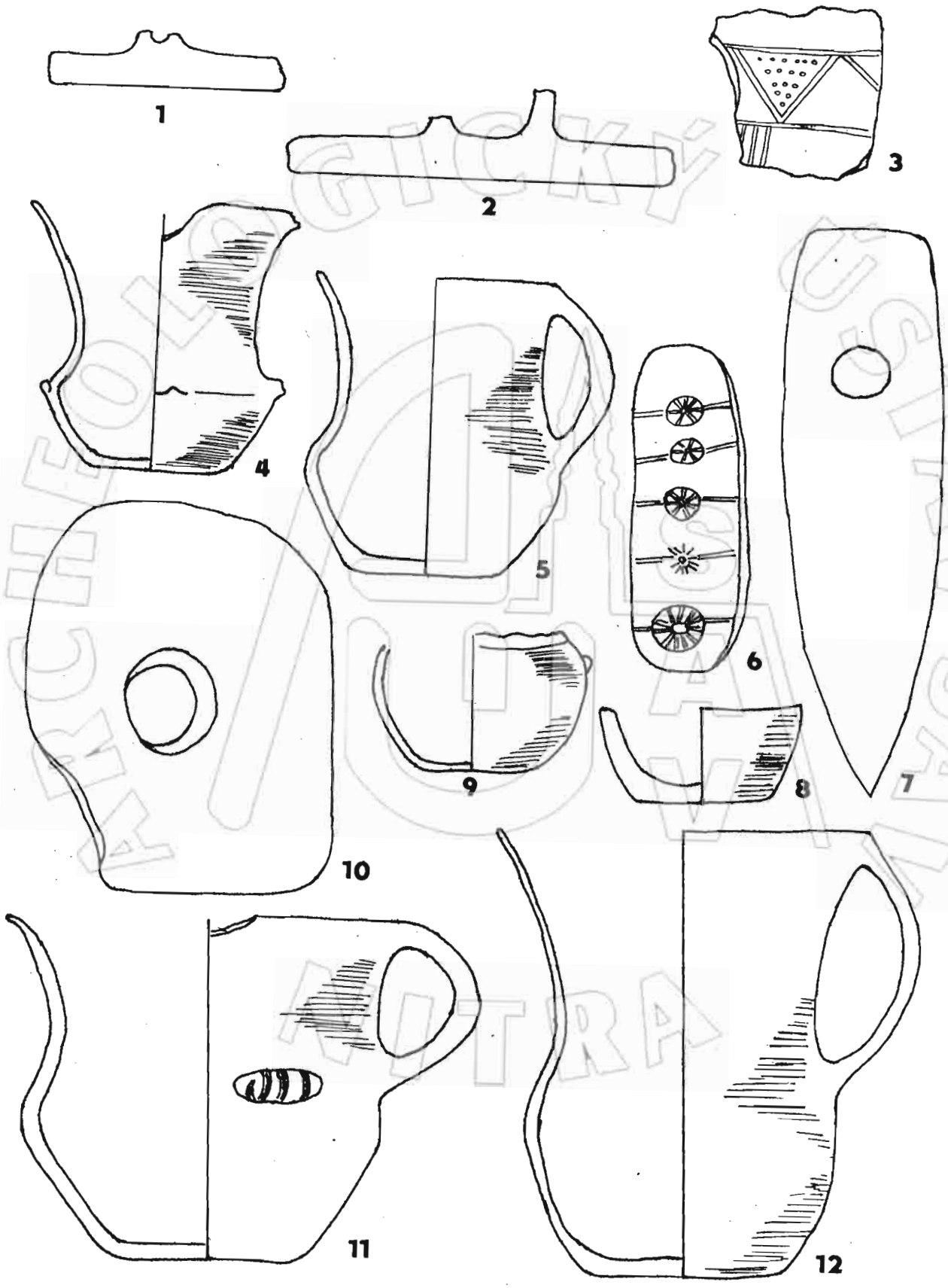
Obr. 79. Chotín (Felső kenderföld), okr. Komárno. Bronzové spony.

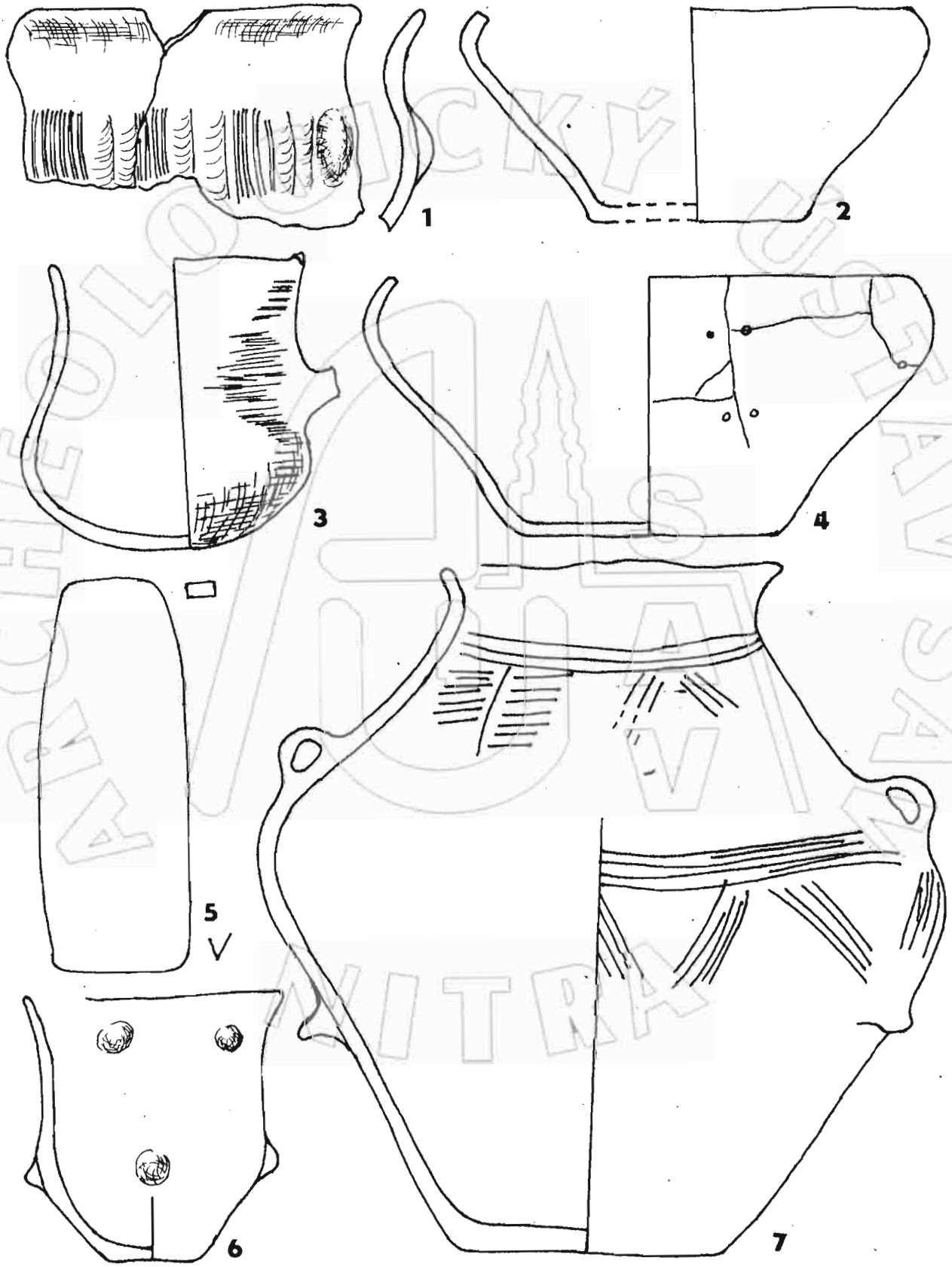
Obr. 80. Stupava, okr. Bratislava. Západný obvodový múr brány.

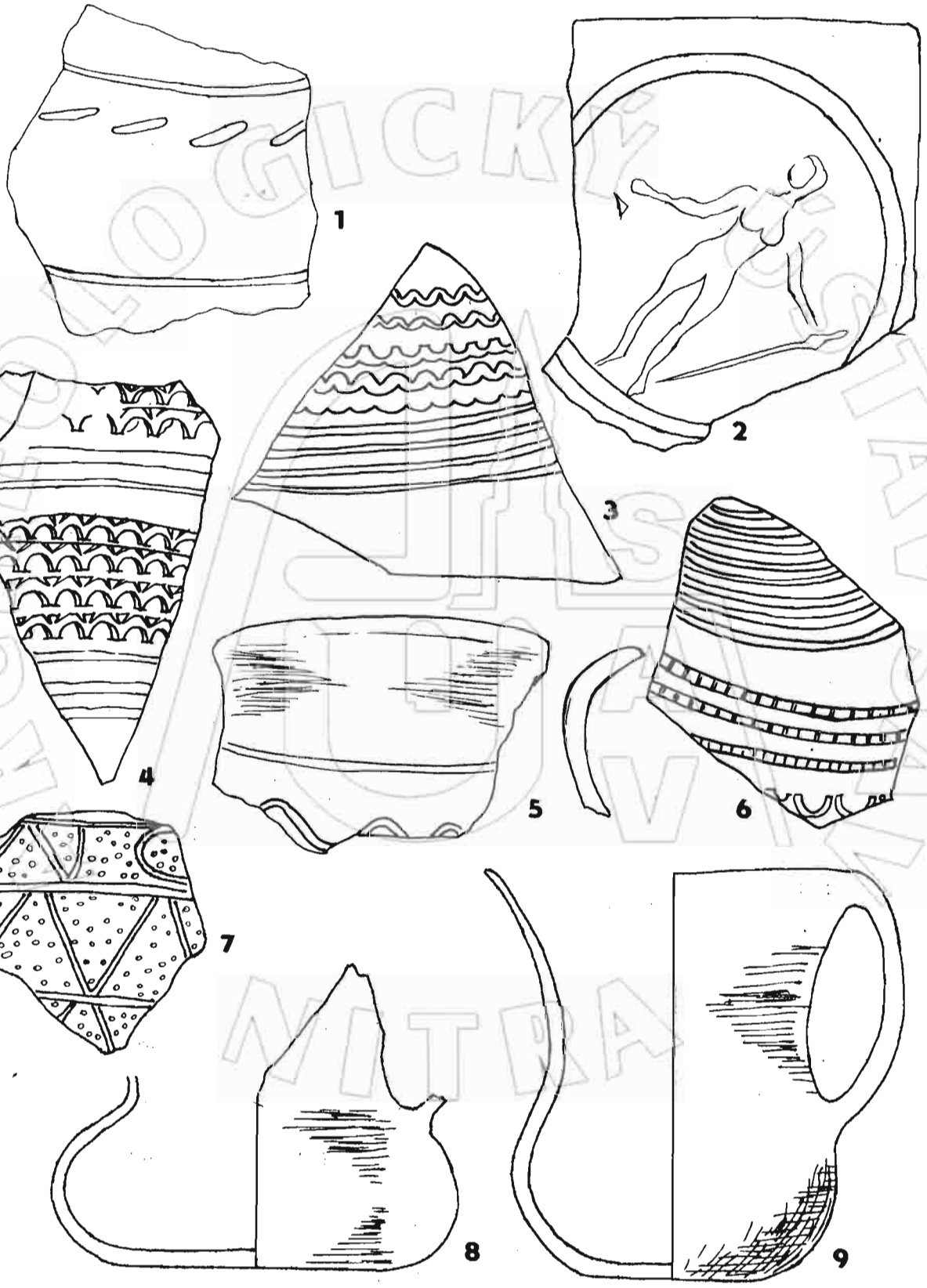
Obr. 81. Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v roku 1977: 1-3 - Cífer-Pác, okr. Trnava; 4, 5 - Chotín, okr. Komárno; 6, 10-21 - Modrany, okr. Komárno; 7 - Nitra, okr. Nitra; 8 - Komjatice, okr. Nové Zámky; 9 - Čakajovce, okr. Nitra; 22 - Zbehy, okr. Nitra.

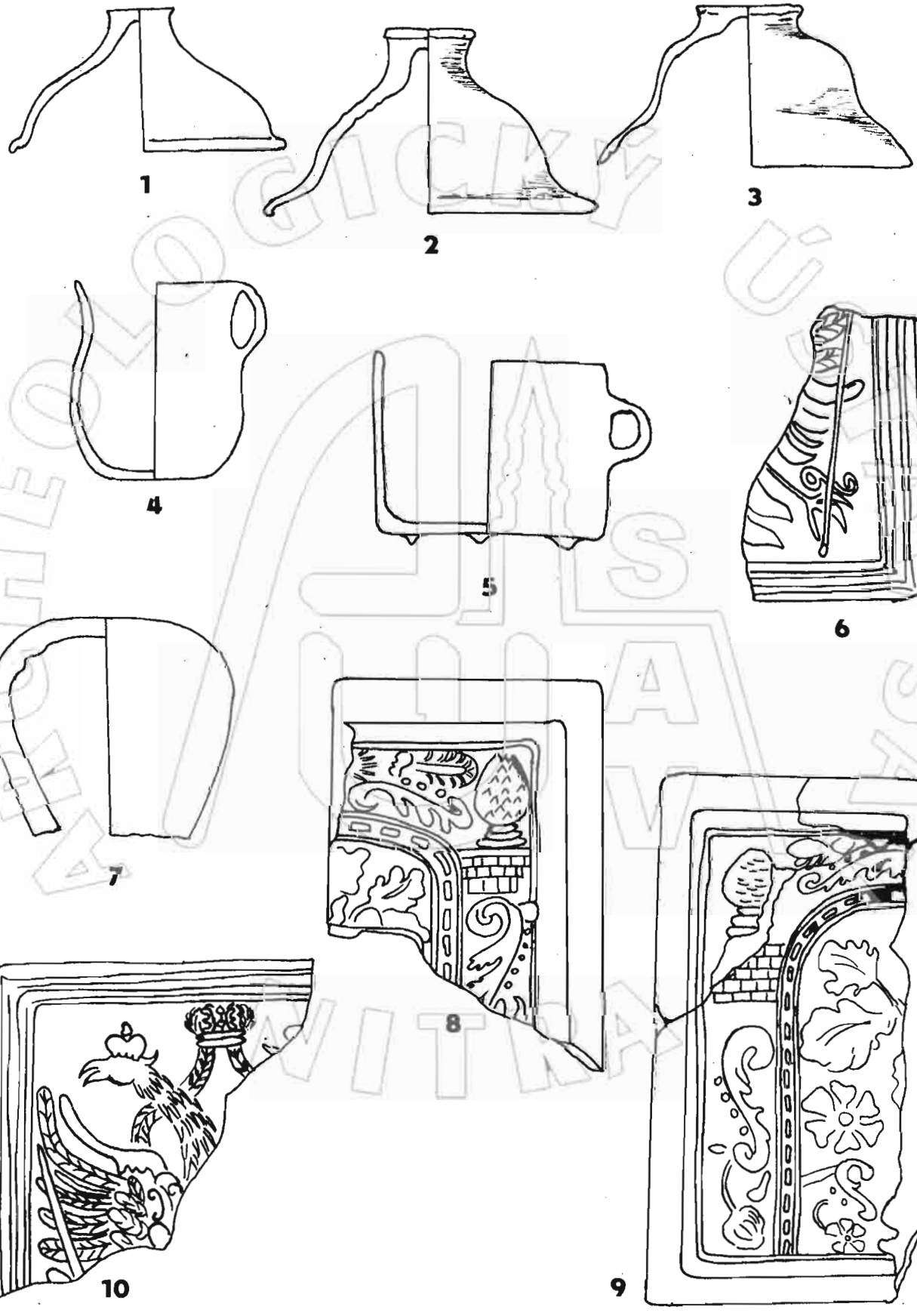
Obr. 82. Vráble, okr. Nitra. Nálezy maďarovskej kultúry.

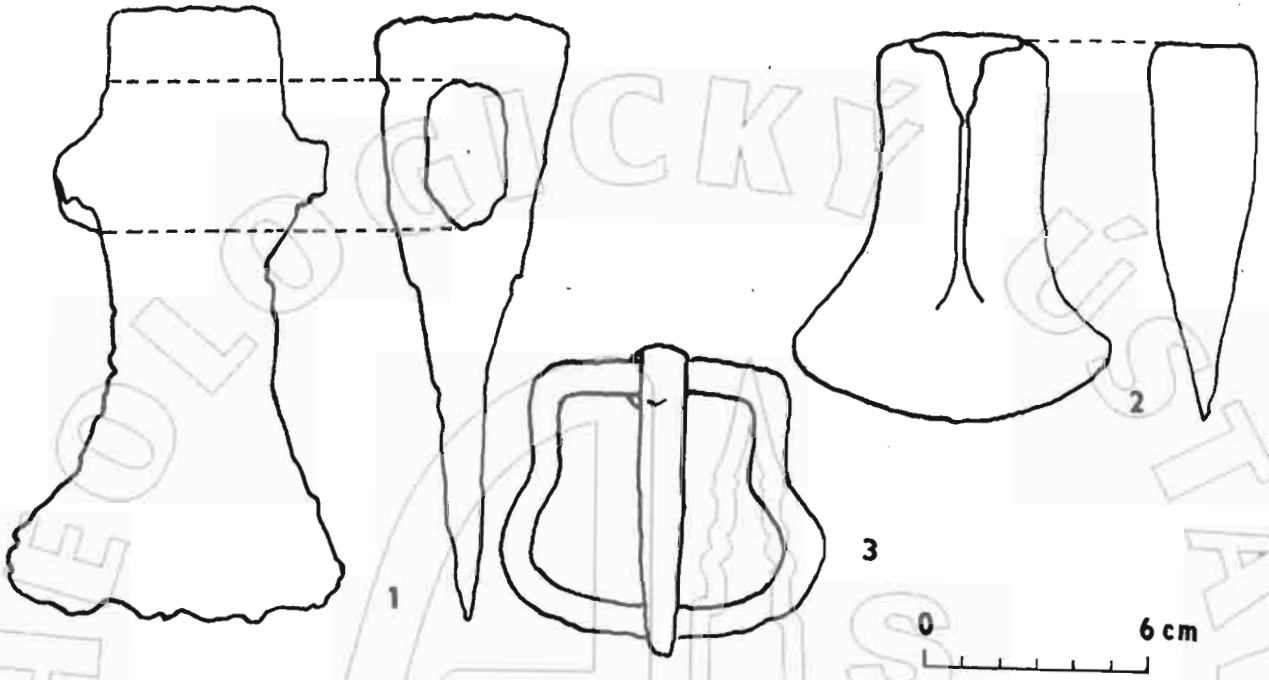
Obr. 83. 1-4, 6, 7 - Nová Ves nad Žitavou, okr. Nitra; 5 - Vráble, okr. Nitra. 1, 2, 4, 7 - Reineckeho stupne HB-HC; 3 - kultúra s kanelovanou keramikou; 5 - eneolit; 6 - lengyelská kultúra.

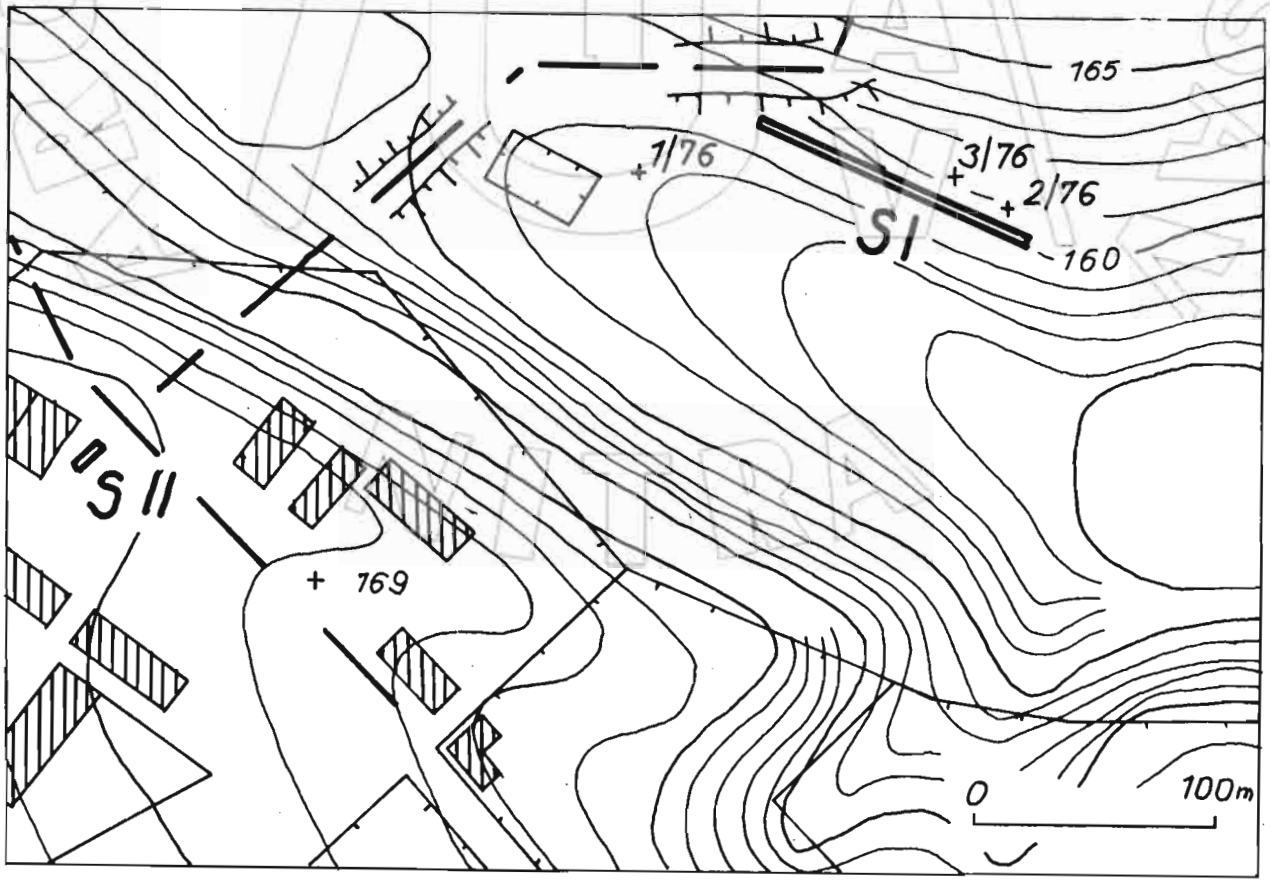
Obr. 84. Nitra (Dobšinského námestie), okr. Nitra. 1, 5 - 11.-13. storočie; 2 - zlomok kachlice s vyobrazením bohyne Themis, 17.-18. storočie; 3, 4, 6 - 15.-16. storočie; 7-9 - maďarovská kultúra.

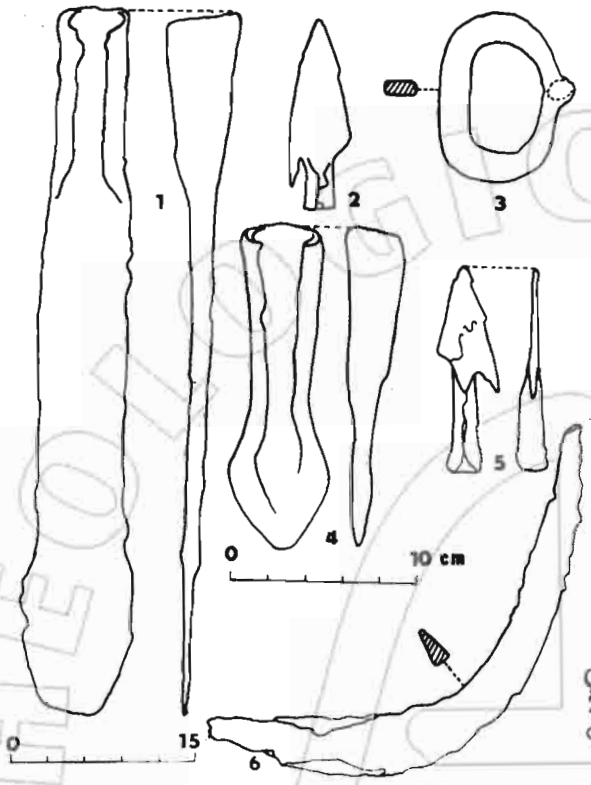
Obr. 85. Nitra /Dobšinského námestie/, okr. Nitra. 1-3 - pokrývky z 15.-16. stor.; 4, 5 - nádoby maďarovskej kultúry; 6-10 - fragmenty kachlíc z 15.-16. stor.

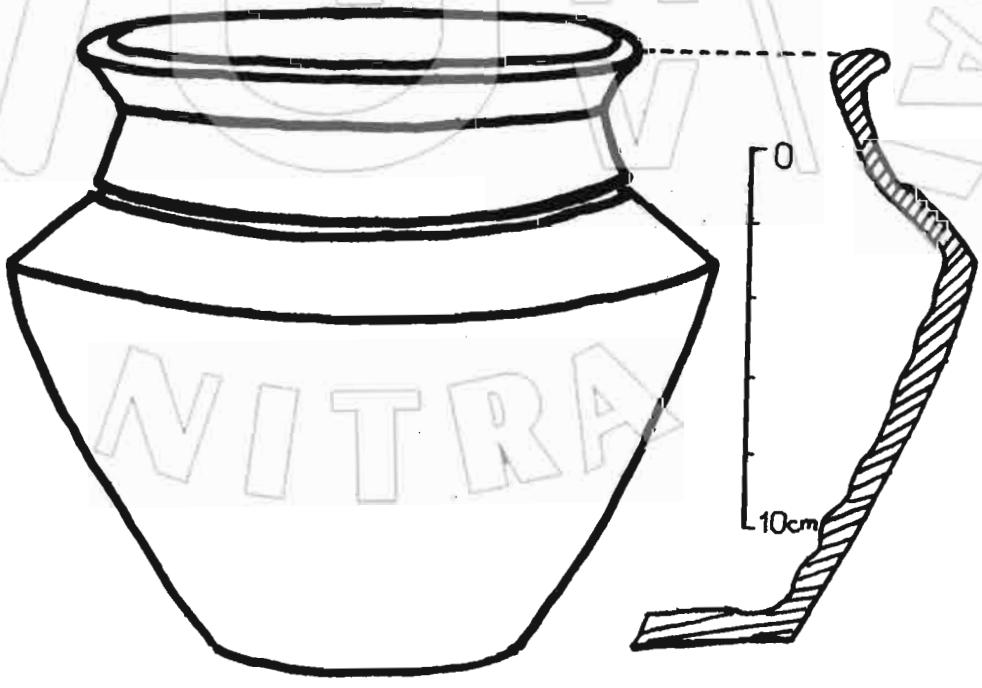
Obr. 86. Rajecké Teplice (Skalky), okr. Žilina. Železné predmety zo sídliska púchovskej kultúrnej skupiny.

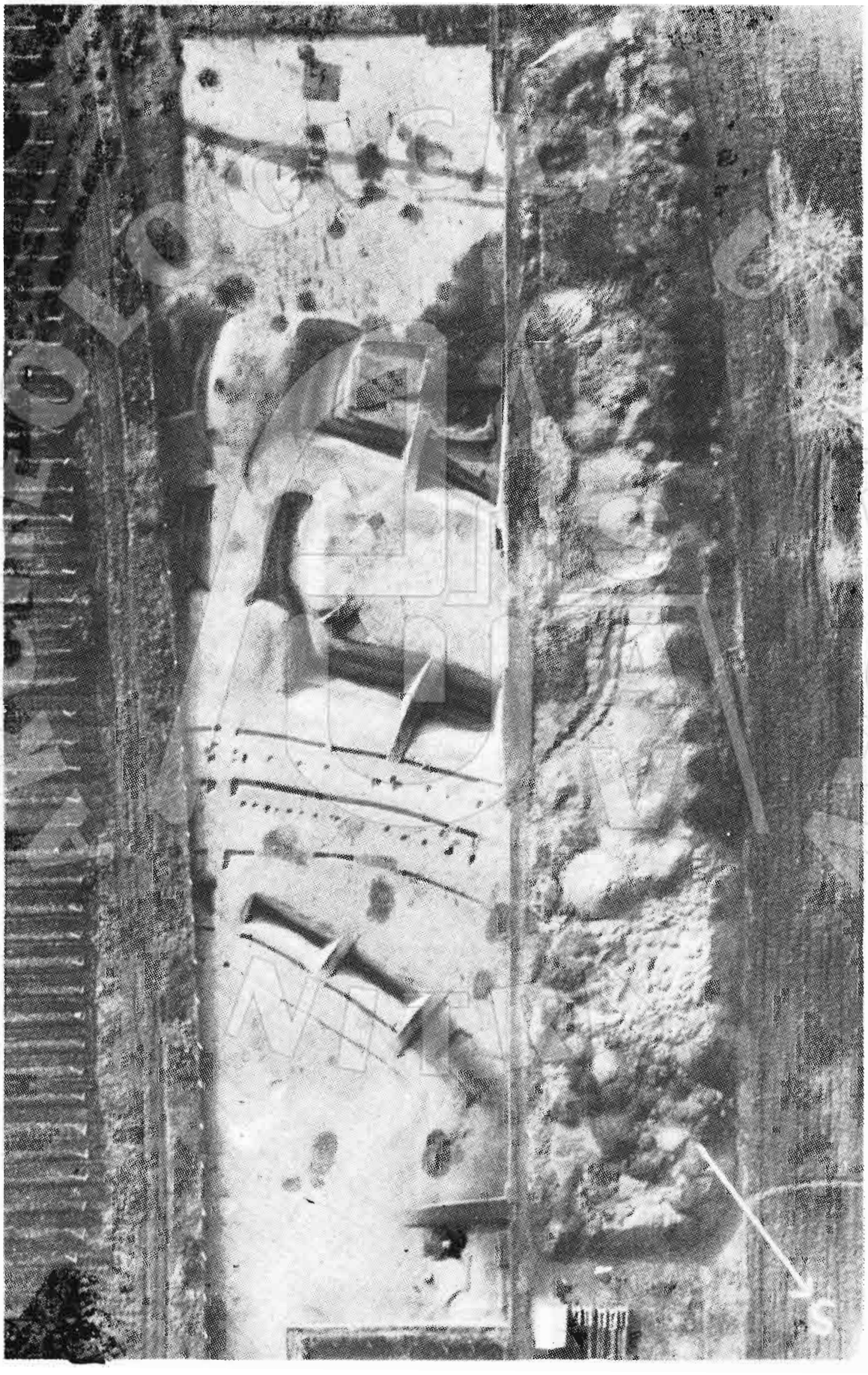
Obr. 87. Senec-Martin, okr. Bratislava. Situačný plán náleziska.

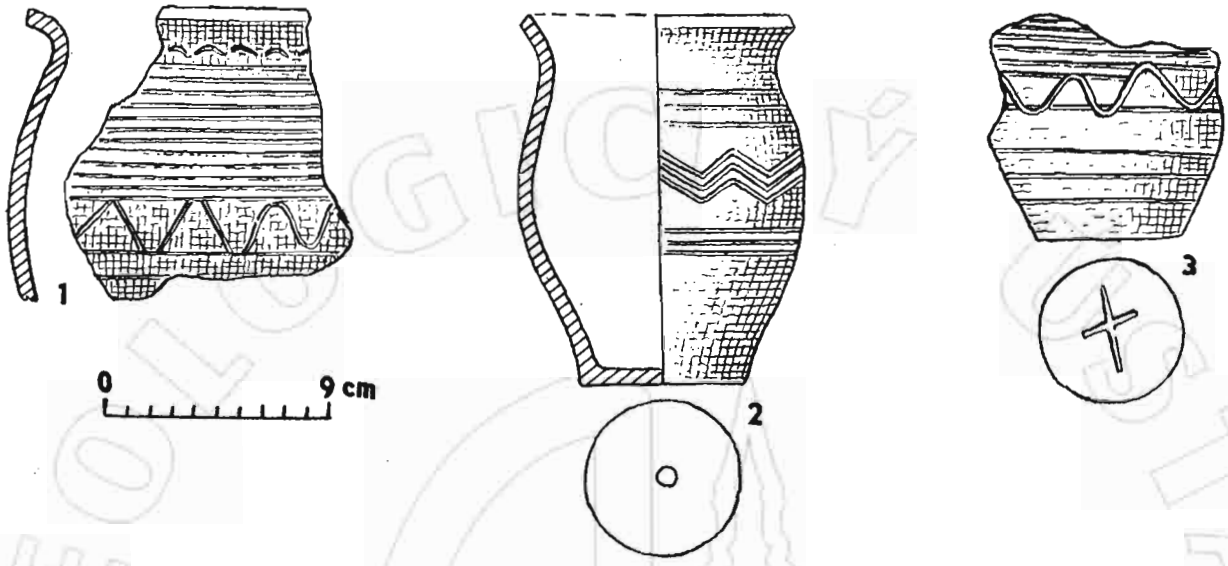
Obr. 88. Rajecké Teplice (Skalky), okr. Žilina. Železné predmety zo sídliska púchovskej kultúrnej skupiny.

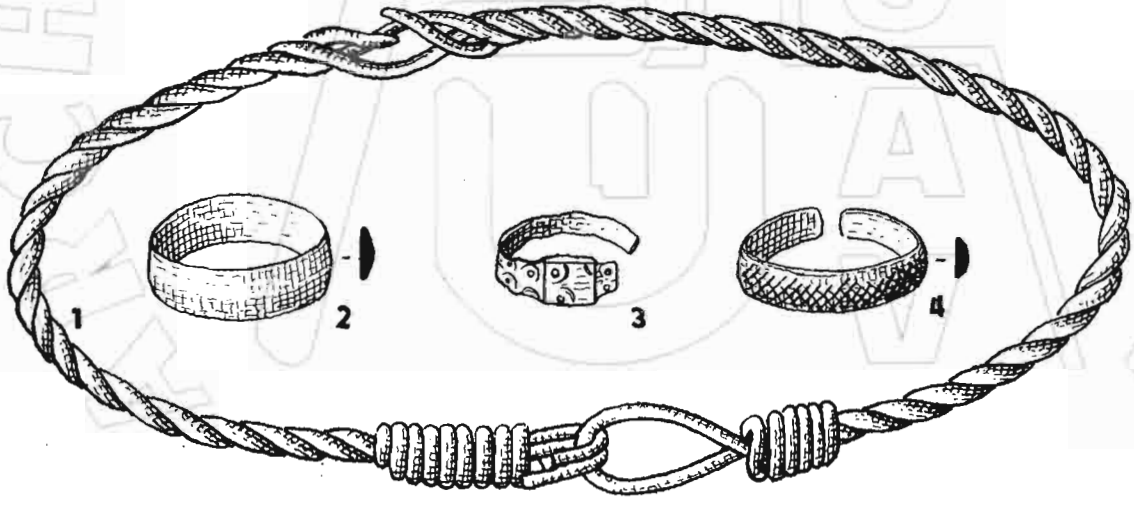
Obr. 89. Hvozdnica (Kulíškov kopec), okr. Žilina. Nádoba z hrádku; neskorá doba laténska (1. stor. pred n. l.).

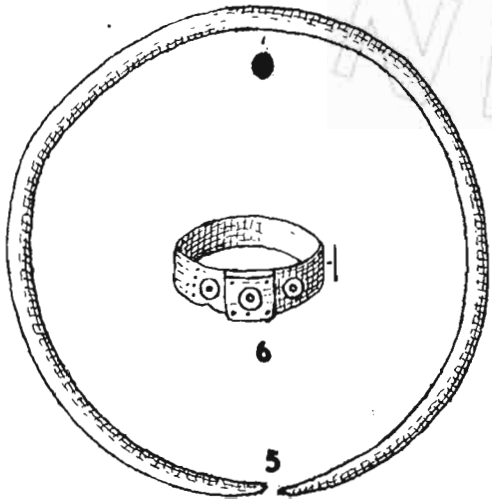

Obr. 90. Svodín, okr. Nové Zámky. Letecká snímka výskumu v r. 1976-1977.

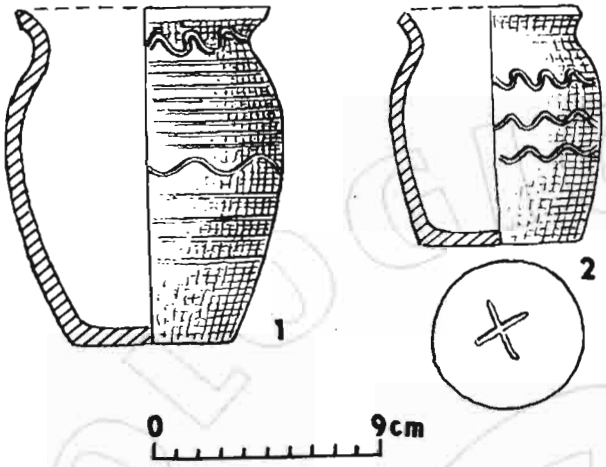

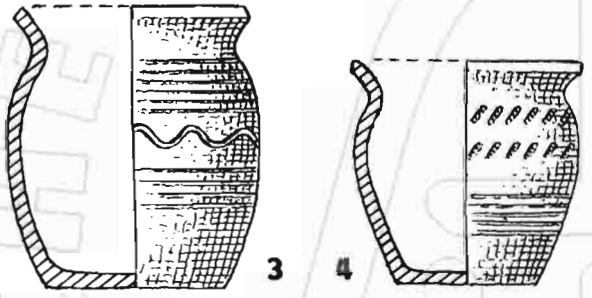
Obr. 91. Bielovce, okr. Levice. Keramika z porušených hrobov.

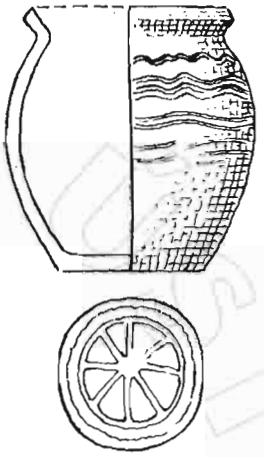

Obr. 92. Balog nad Ipľom, okr. Veľký Krtíš. Šperky z porušených hrobov.

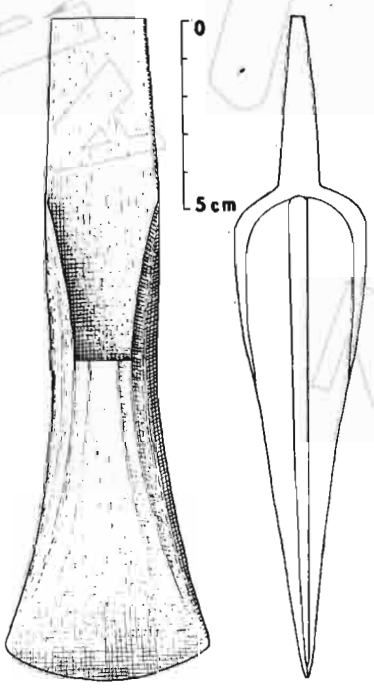

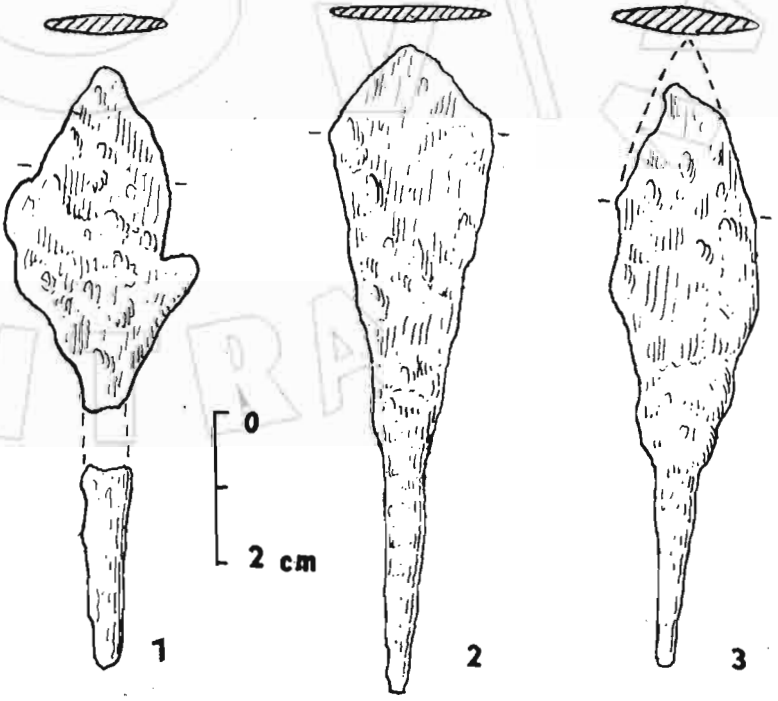
Obr. 93. Pavlová, okr. Nové Zámky. Keramika z porušených hrobov.

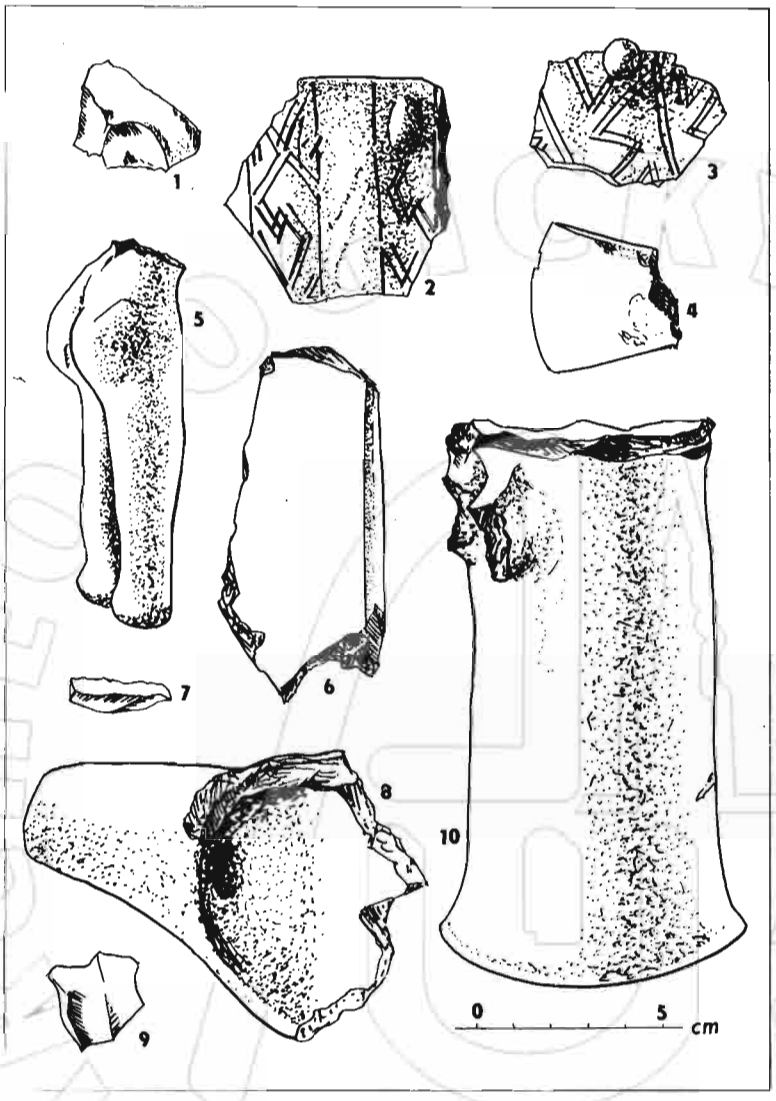
Obr. 94. Nitra, okr. Nitra. Nádoba z porušeného hrobu.

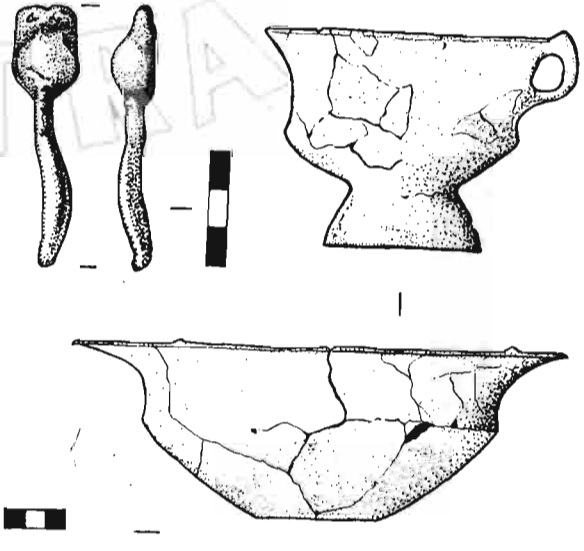
Obr. 95. Zvolenská Slatina, okr. Zvolen. Sekera typu Veľký Blh.

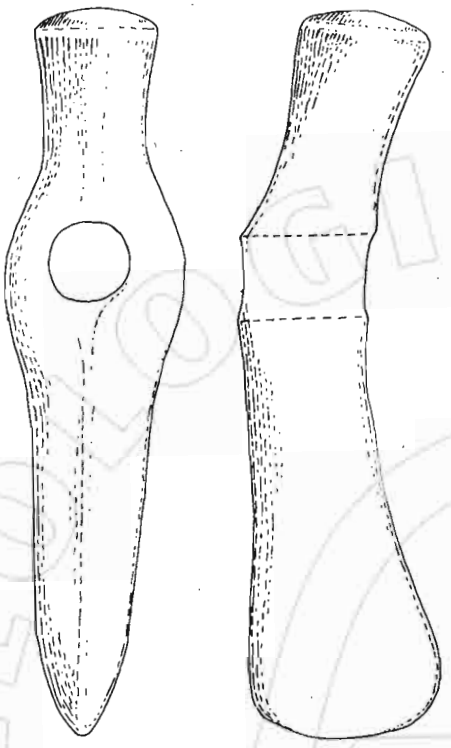
Obr. 96. Chotín, okr. Komárno. Nálezy zo staromaďarského hrobu.

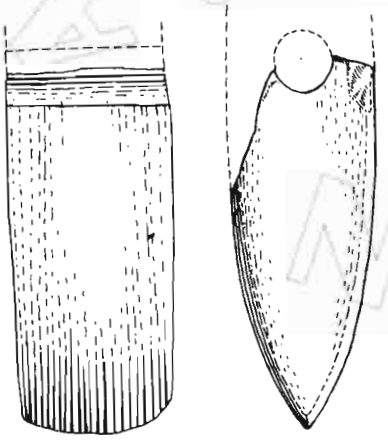
Obr. 97. Hlohovec, okr. Trnava. 1, 7, 9 - štiepaná industria; 2, 3 - tenkostenná keramika; 4, 6 - hladená industria; 5 - plastika ženy; 8 - lievik; 10 - noha z misy.

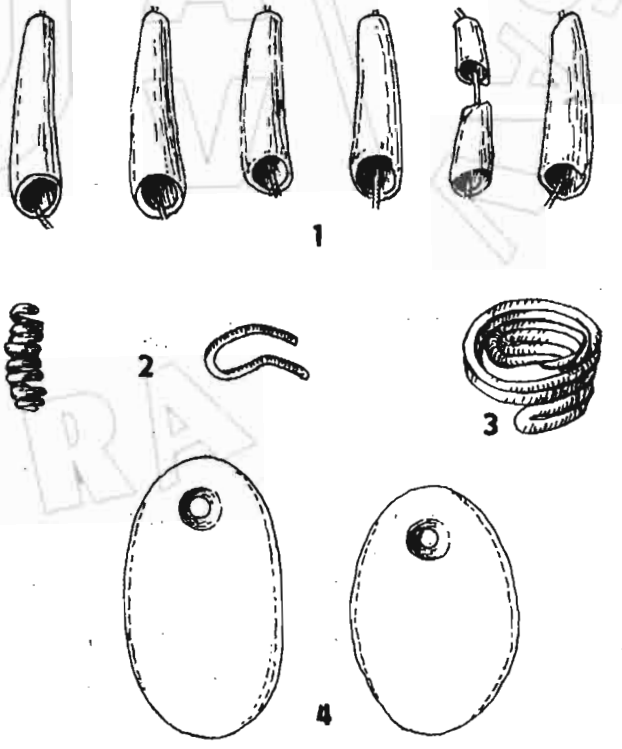
Obr. 98. Veľké Ripňany, okr. Topoľčany. Zrekonštruovaná keramika a fragment druhotným ohňom poškodenej bronzovej ihlice z hrobu I/77.

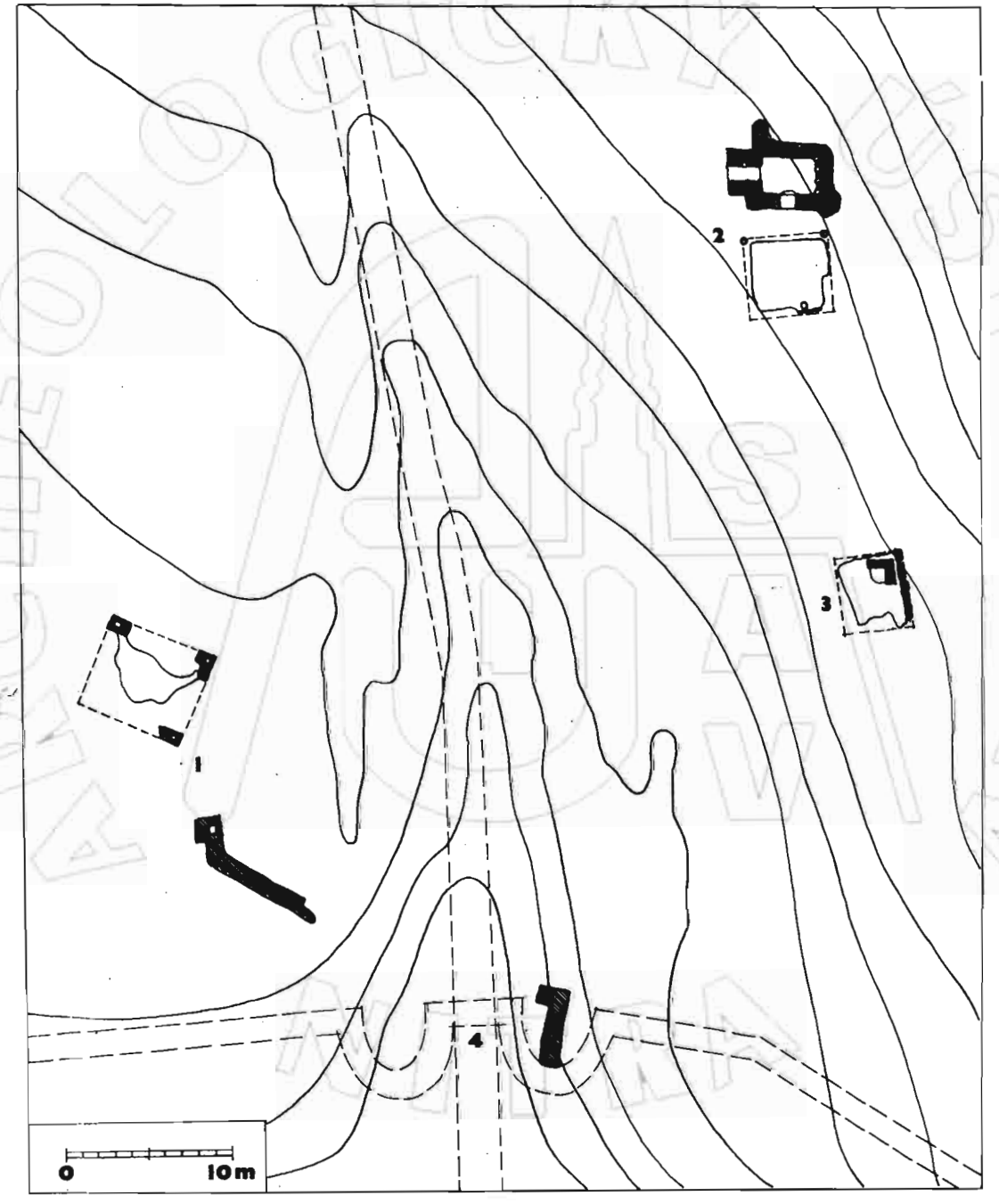
Obr. 99. Ivanka pri Dunaji, okr. Bratislava. Kamenný sekeromlat.

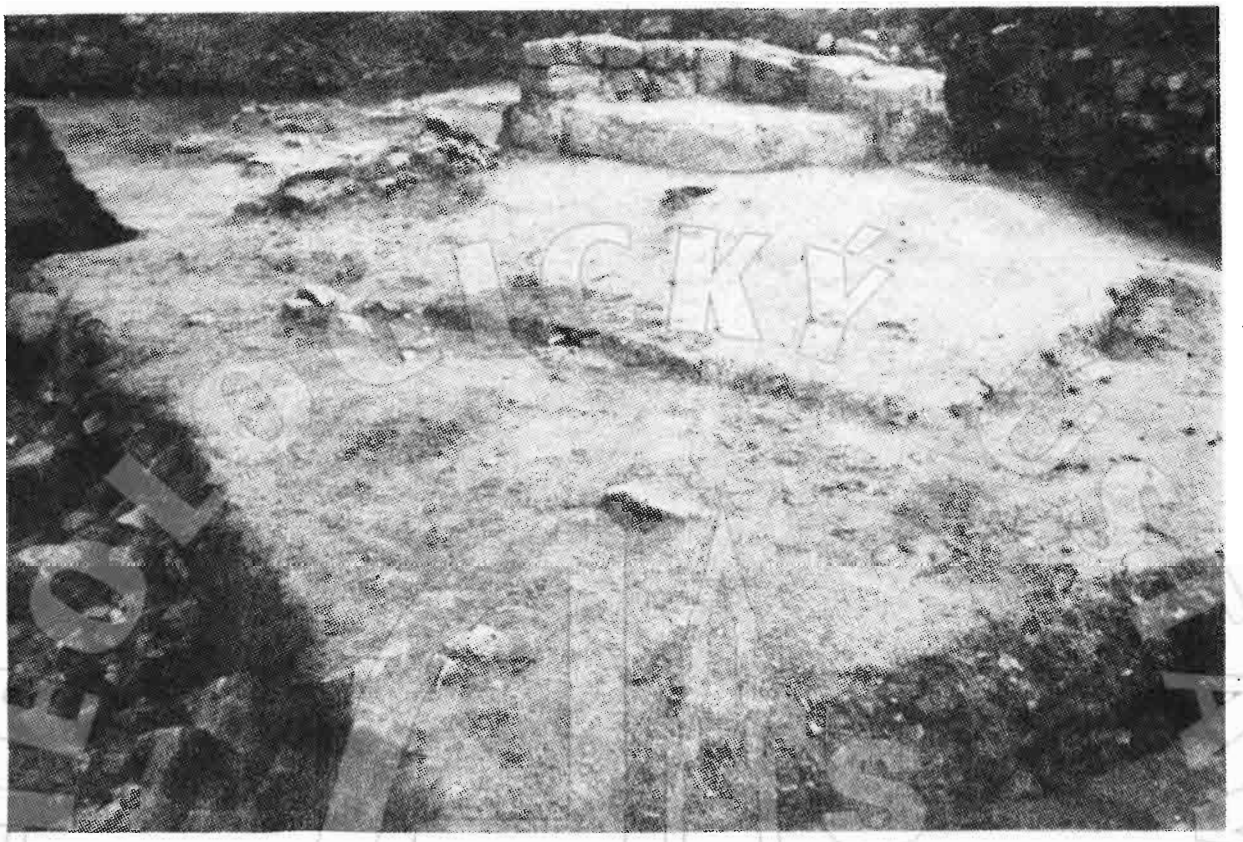
Obr. 100. Kajal, okr. Galanta. Fragment kamenného sekeromlatu.

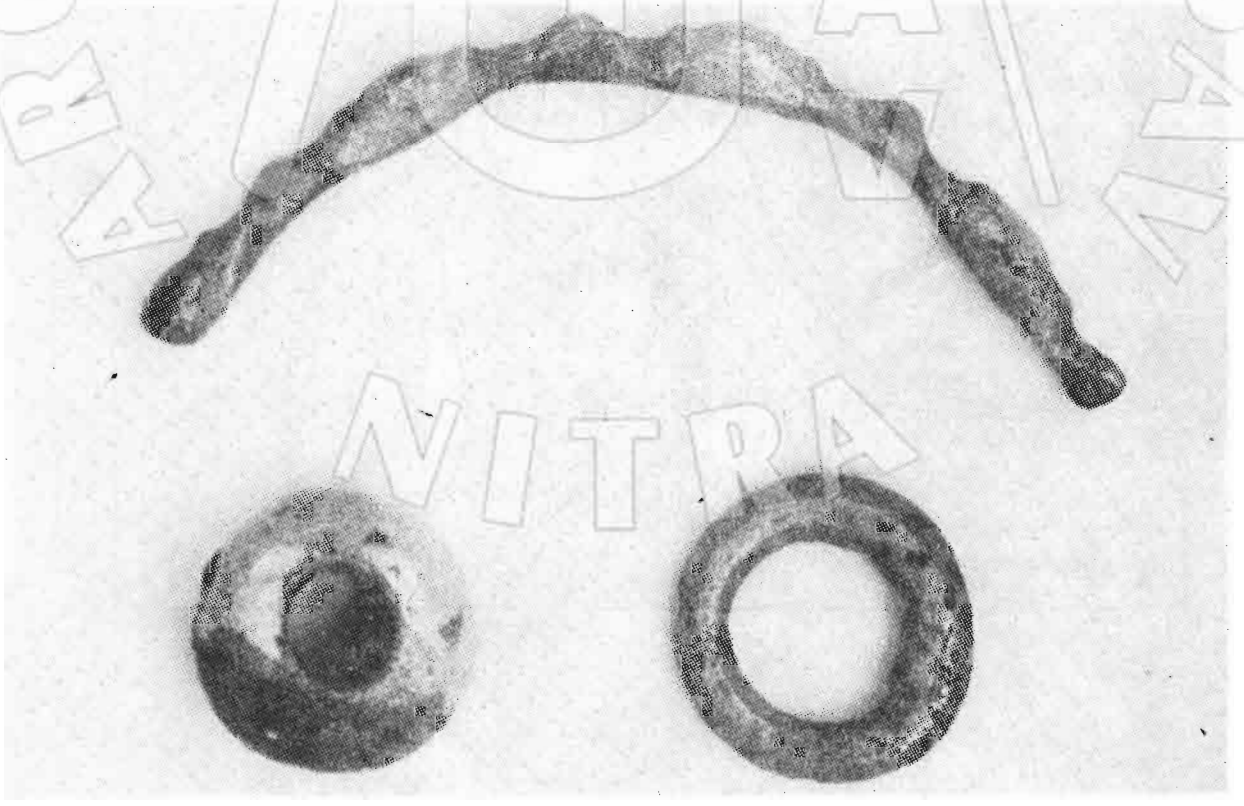
Obr. 101. Bratislava-Rusovce, okr. Bratislava. Obsah hrobu wieselburskej kultúry.

Obr. 102. Bratislava (hrad Devín), okr. Bratislava. Rímske objekty zo 4. storočia n. l. v severozápadnej časti hradu: 1 - objekt s kanálom odkrytý v r. 1971-1972; 2 - objekty odkryté v r. 1975; 3 - objekt odkrytý v r. 1977; 4 - gotická západná brána hradu.

Obr. 103. Bratislava (hrad Devín), okr. Bratislava. Rímsky objekt.

Obr. 104. Bratislava (hrad Devín), okr. Bratislava. Ukážka nálezov z laténskeho objektu vo východnej časti hradu.

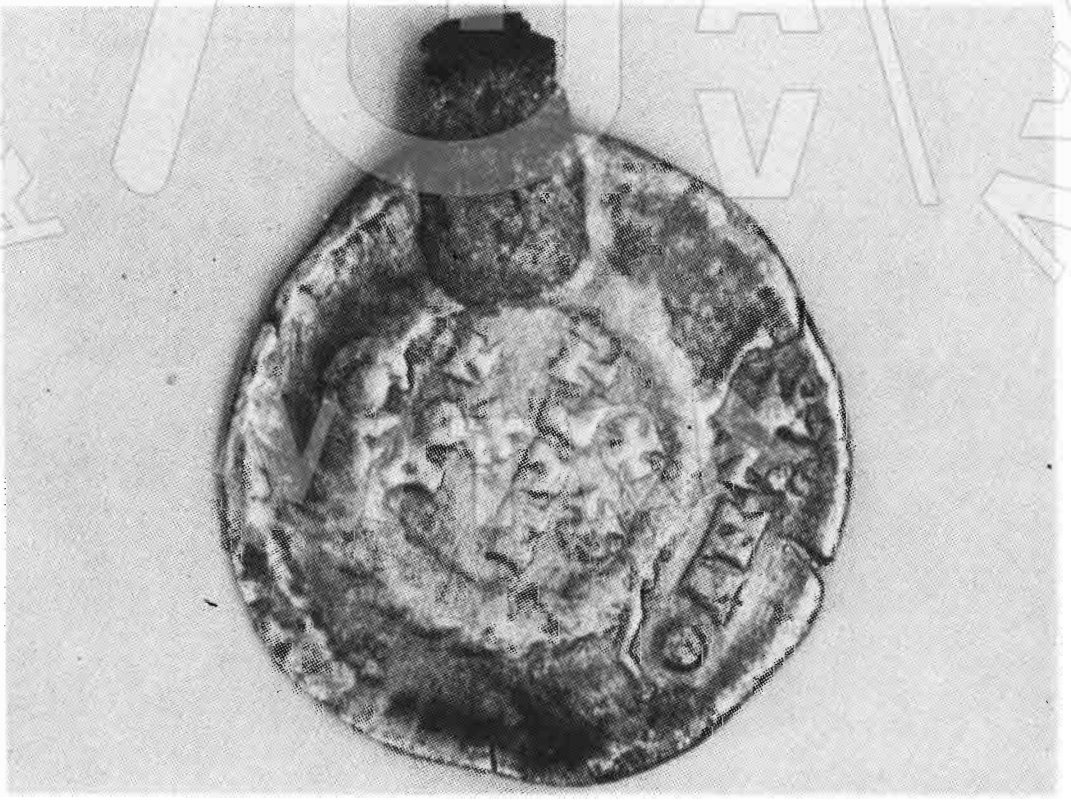
Obr. 105. Bratislava (hrad Devín), okr. Bratislava. Bronzový závesok a spona z laténskeho objektu.

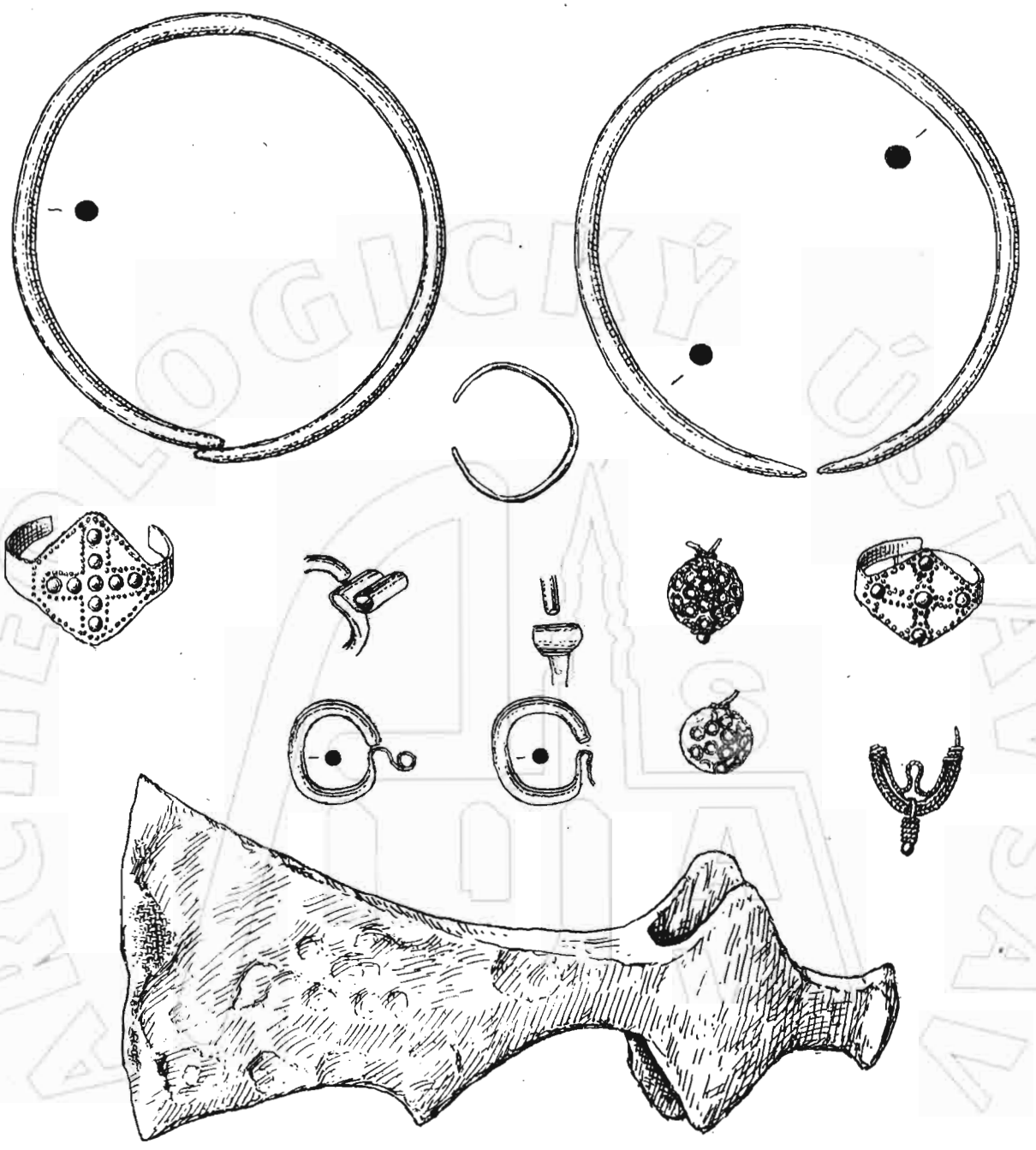
Obr. 106. Bratislava (hrad Devín), okr. Bratislava. Časť inventára laténskeho objektu.

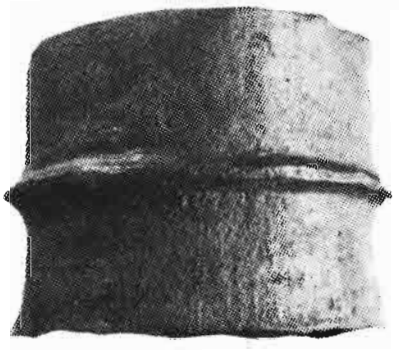
Obr. 107. Bratislava (hrad Devín), okr. Bratislava. Minca cisára Valensa - polsilique, Antiochia, averz.

Obr. 108. Bratislava (hrad Devín), okr. Bratislava. Minca cisára Valensa - polsilique, Antiochia, reverz.

Obr. 109. Čakajovce (Kostolné), okr. Nitra. Výber nálezov z hrobov.

Obr. 110. Bojnice, okr. Prievidza. Železná spojka z dreveného vodovodu.

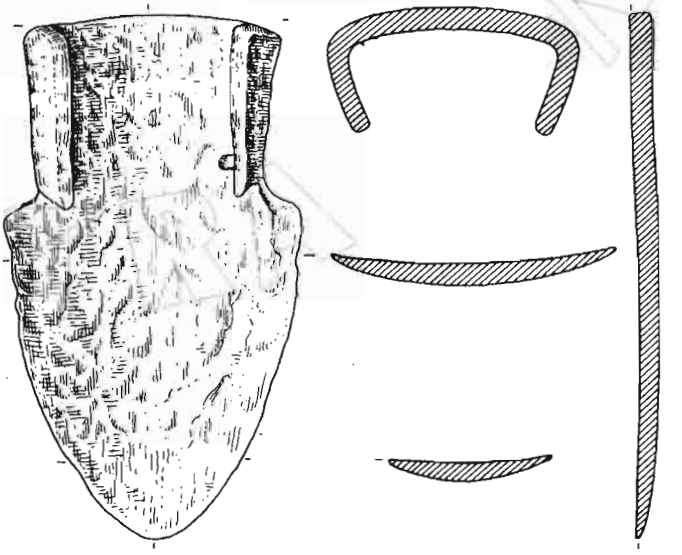

Obr. 111. Jasenovo, okr. Martin. Hradisko Vyšehrad.

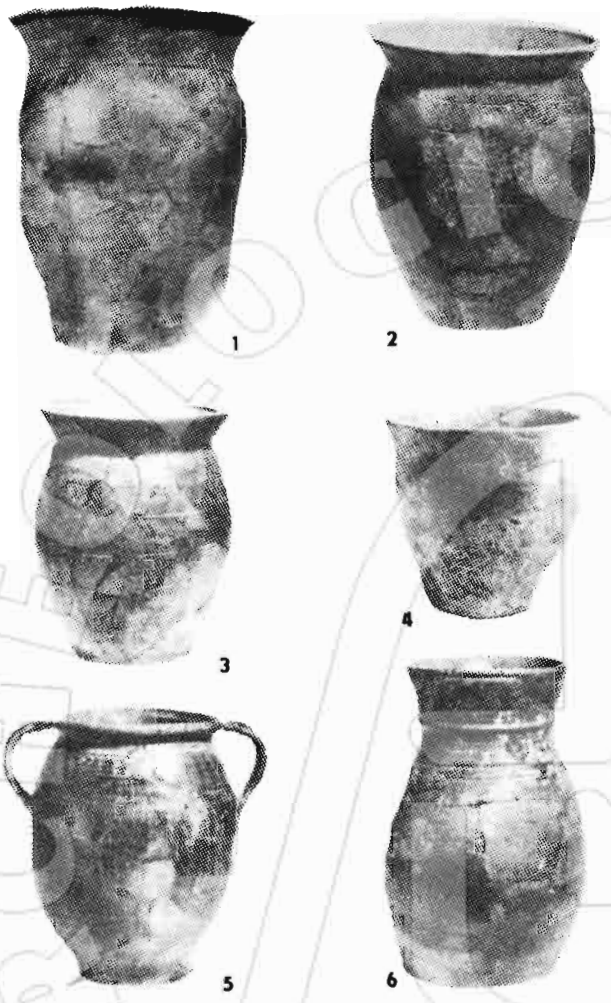

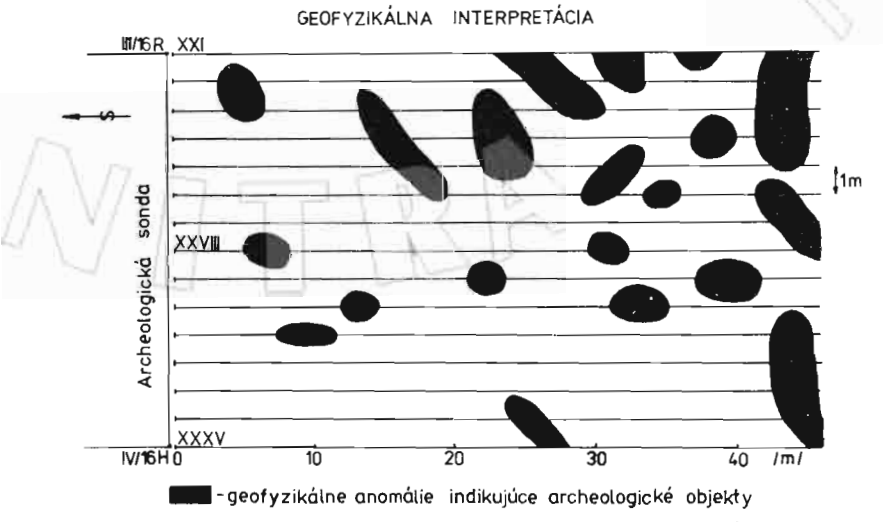
Obr. 112. Bojnice, okr. Prievidza. Minca Ladislava (1453-1457).

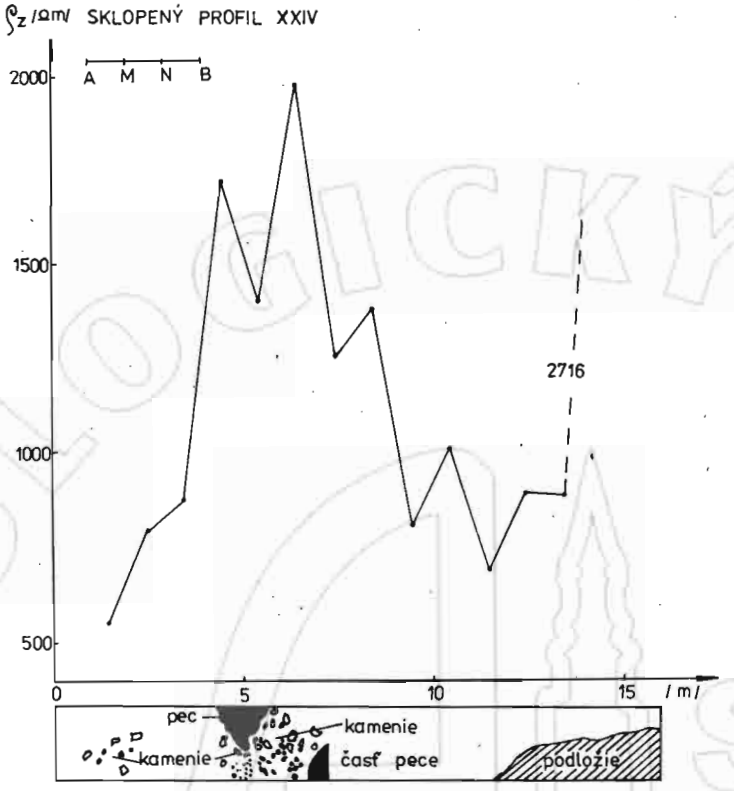
Obr. 113. Alekšince (Gecovské), okr. Nitra. Železný lemeš.

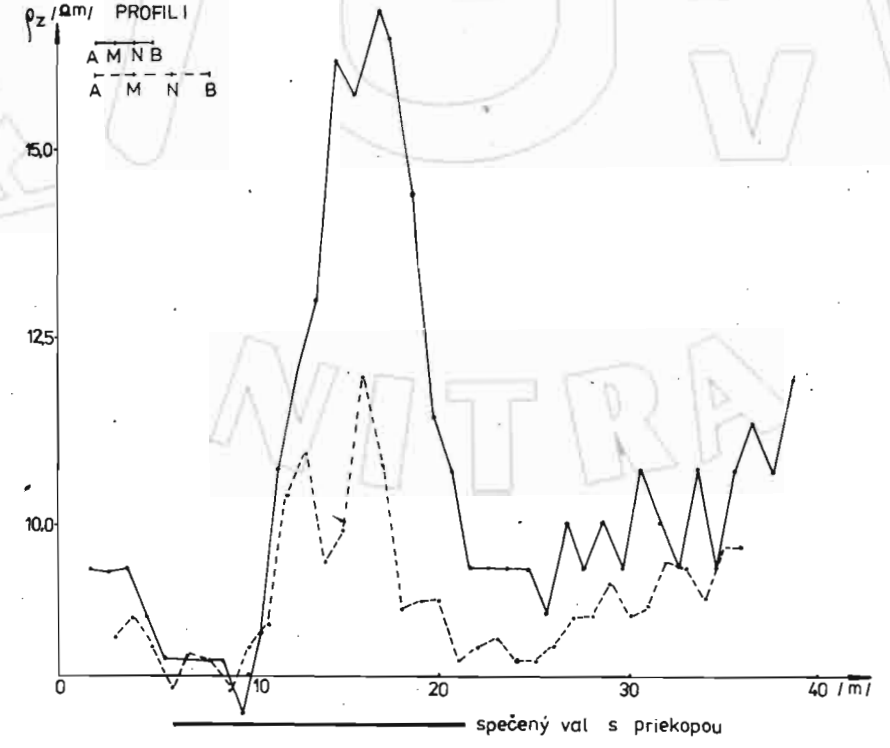
Obr. 114. Nitra (Gudernova ulica), okr. Nitra. 1, 2 - objekt 1; 3 - sonda IV; 4 - hrob 1; 5, 6 - sonda IV.

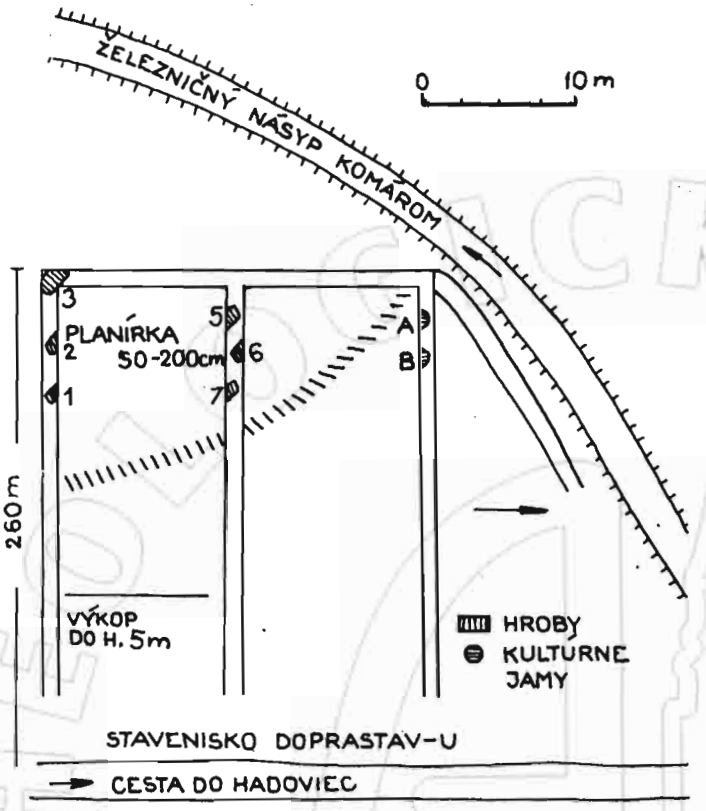
Obr. 115. Spišské Tomášovce, okr. Spišská Nová Ves. Geofyzikálna interpretácia.

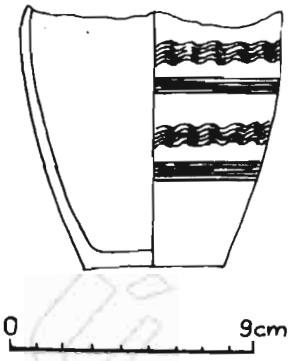
Obr. 116. Nitrianska Blatnica, okr. Topoľčany. Priebeh merného odporu na profile XXIV.

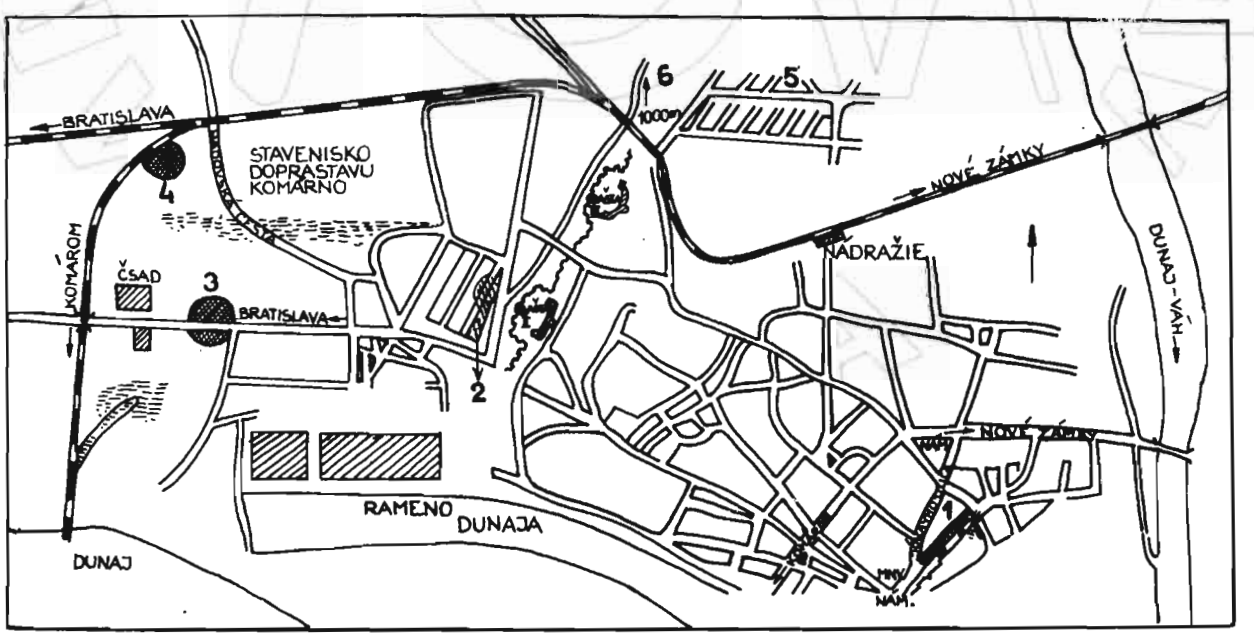
Obr. 117. Súdovce, okr. Zvolen. Priebeh merného odporu nad spečeným valom.

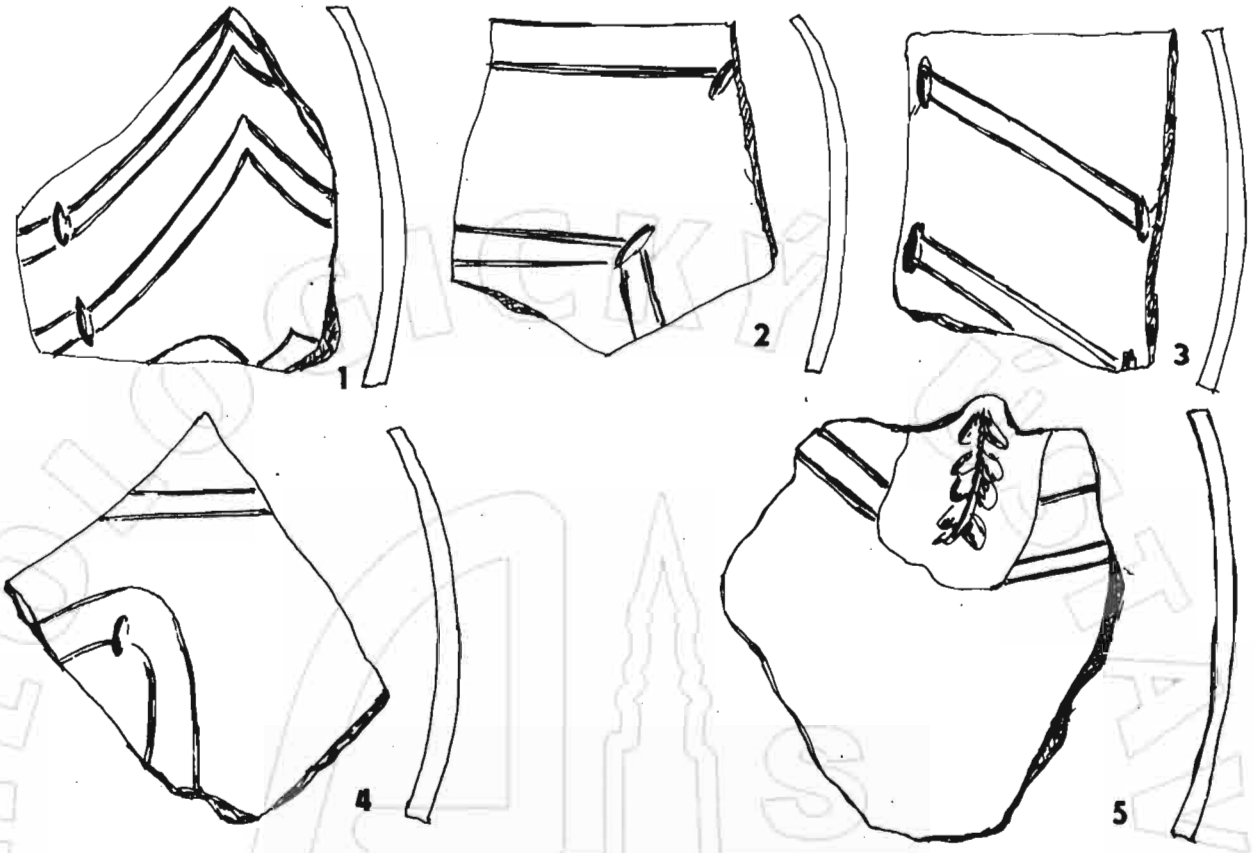
Obr. 118. Komárno (stavenisko Hydrostavu), okr. Komárno. Situačný náčrt.

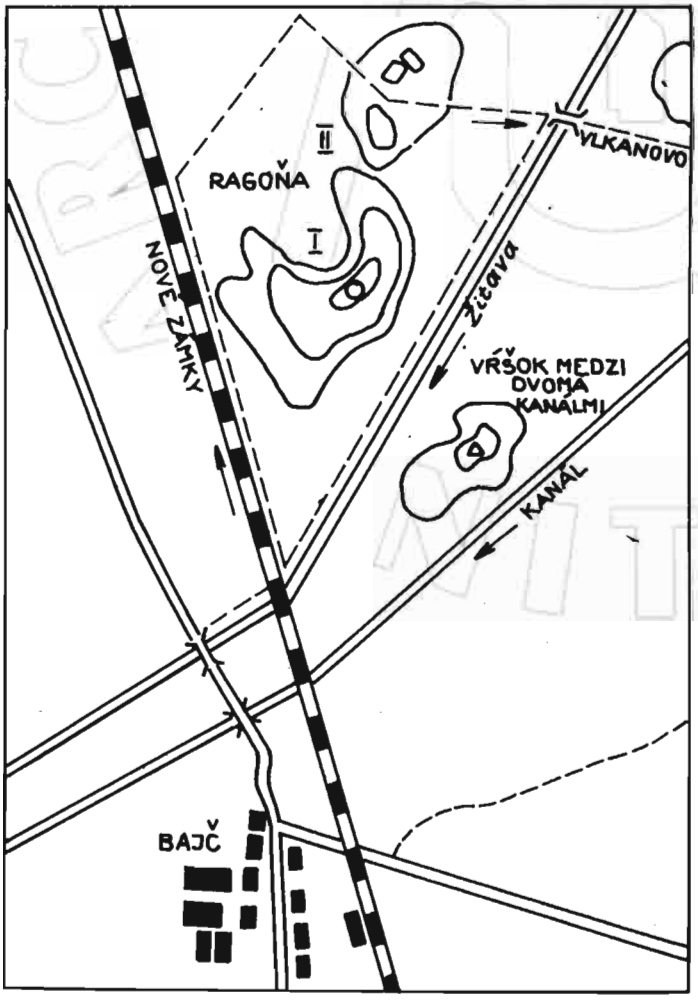
Obr. 119. Komárno, okr. Komárno. Fragment nádoby z hrobu 3.

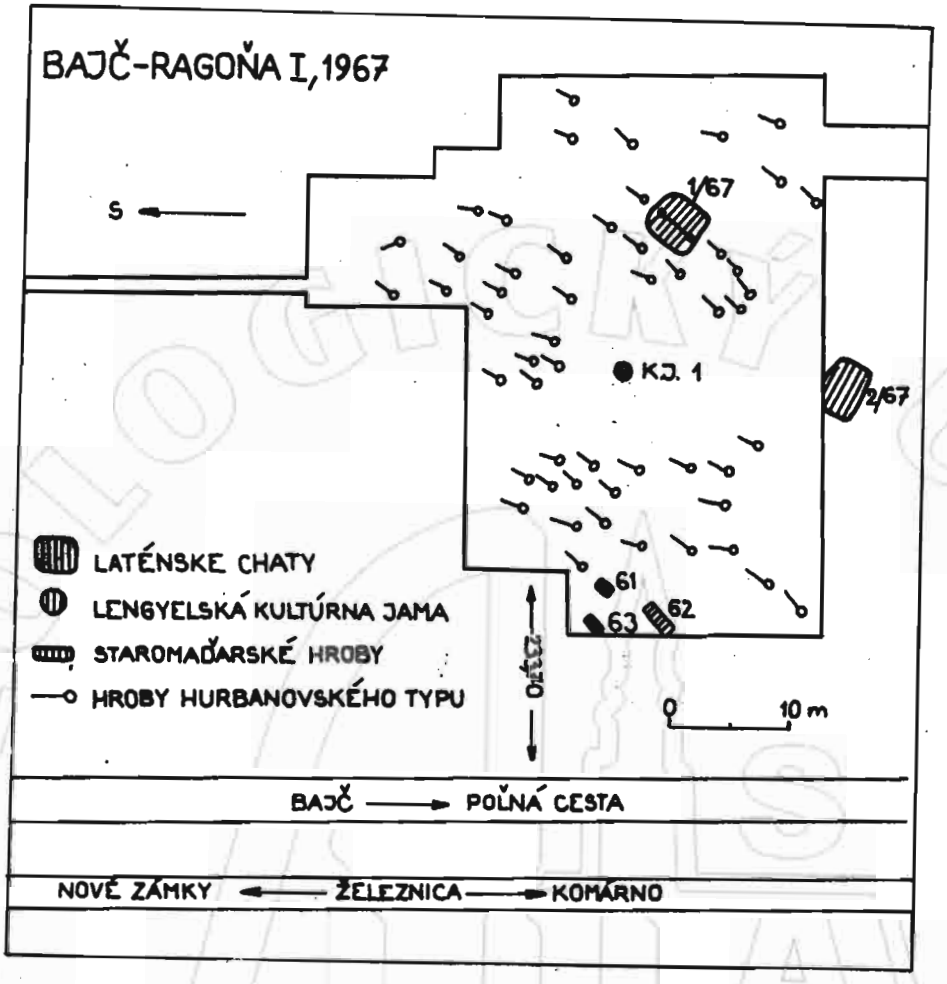
Obr. 120. Komárno, okr. Komárno. Plán časti mesta s pohrebiskami z doby avarskej ríše.

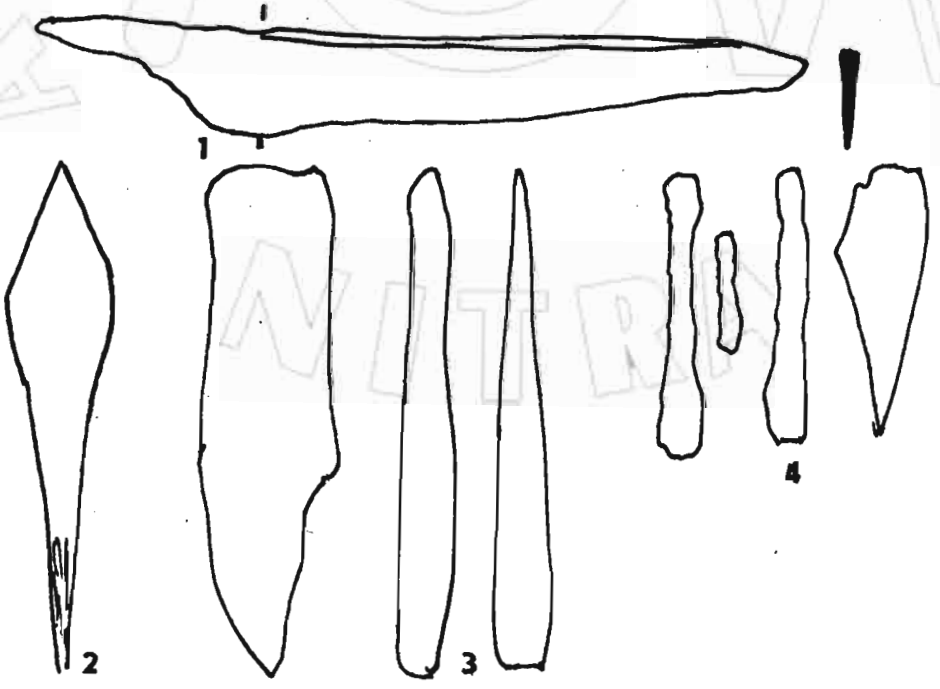
Obr. 121. Chotín, okr. Komárno. Výber keramiky želiezovskej skupiny.

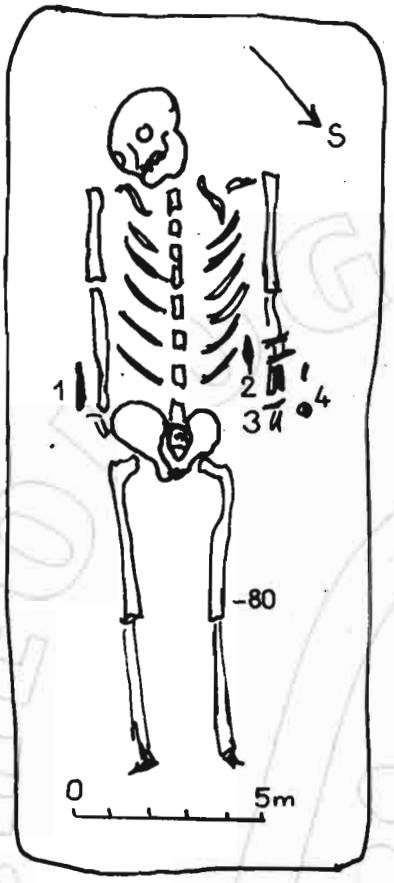
Obr. 122. Bajč, okr. Komárno. Situačný plán.

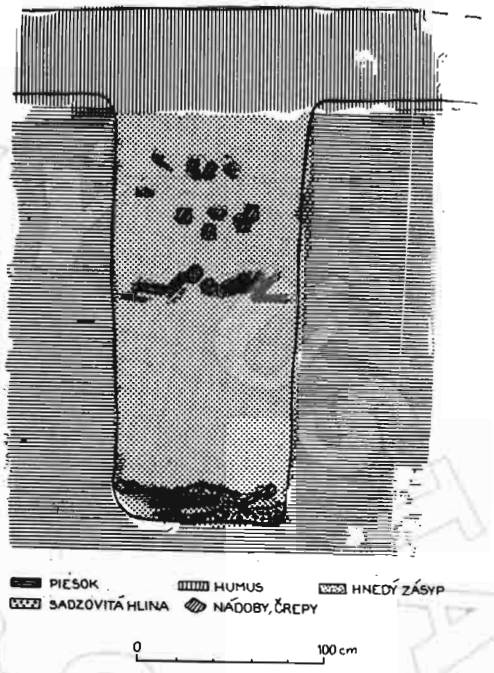
Obr. 123. Bajč (Ragoňa I), okr. Komárno. Plán výskumu v r. 1967.

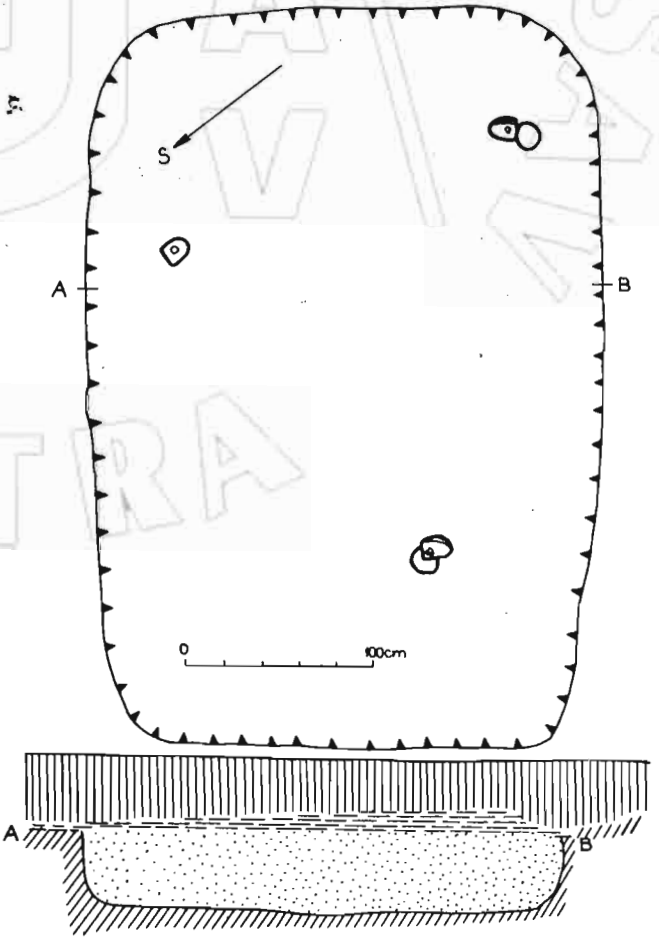
Obr. 124. Bajč (Ragoňa I), okr. Komárno. Nálezy z hrobu 62/67; 10. storočie.

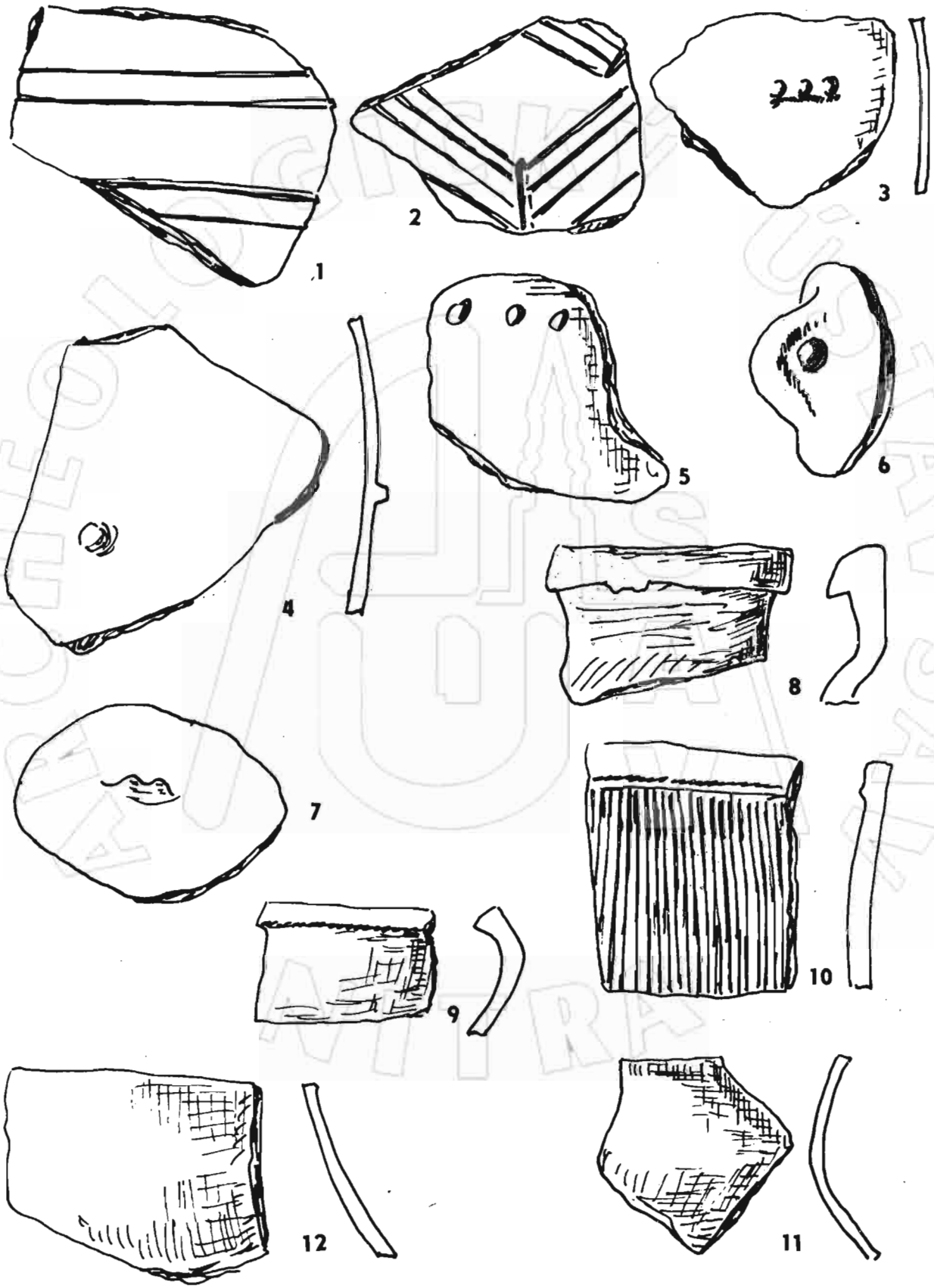
Obr. 125. Bajč (Ragoňa I), okr. Komárno. Profil obetnej jamy; lengyelská kultúra.

Obr. 126. Bajč (Ragoňa I), okr. Komárno. Plán hrobu 62/67; 10. storočie.

Obr. 127. Bajč (Ragoňa I), okr. Komárno. Plán chaty 2/67; doba laténska.

Obr. 128. Bajč (Vŕšok medzi dvoma kanálmi), okr. Komárno. Výber nálezov.

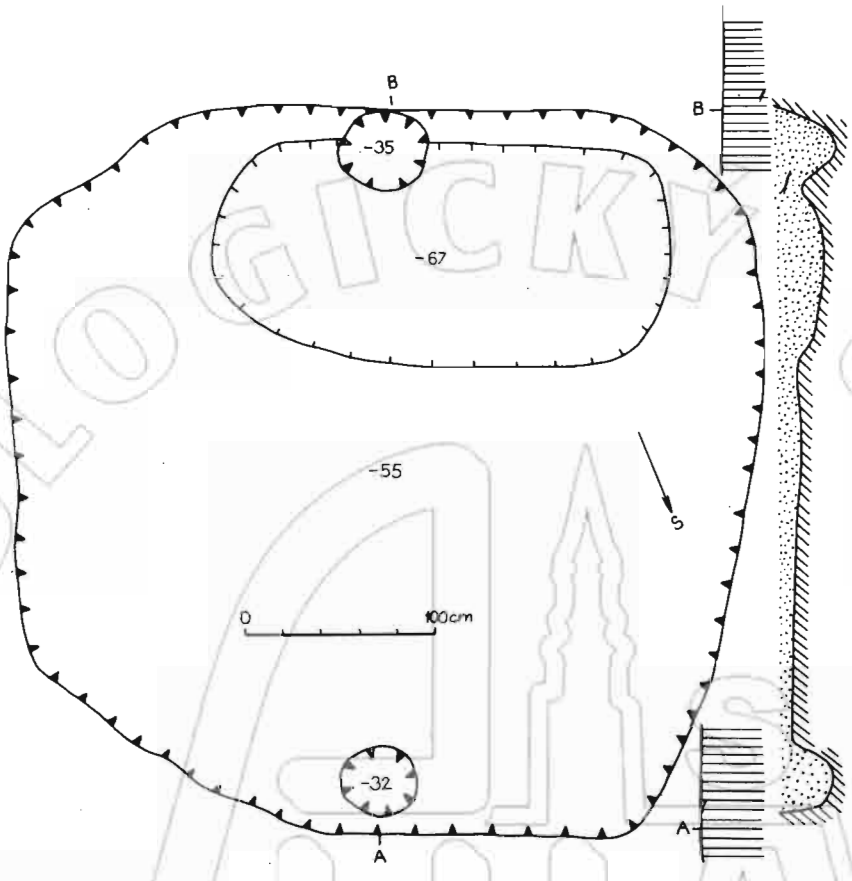
Obr. 129. Bajč (Ragoňa I), okr. Komárno. Nálezy z obetnej jamy; lengyelská kultúra.

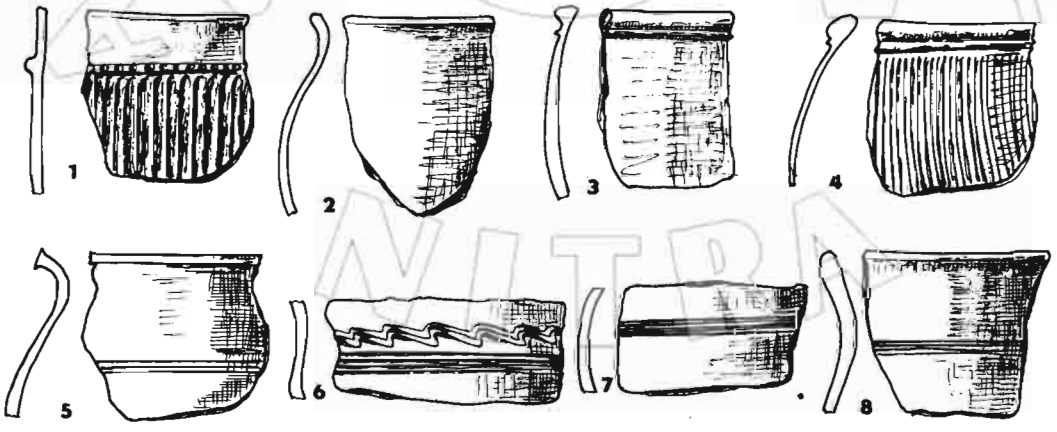
Obr. 130. Bajč (Ragoňa I), okr. Komárno. Výber materiálu z chaty 1/67; doba laténska.

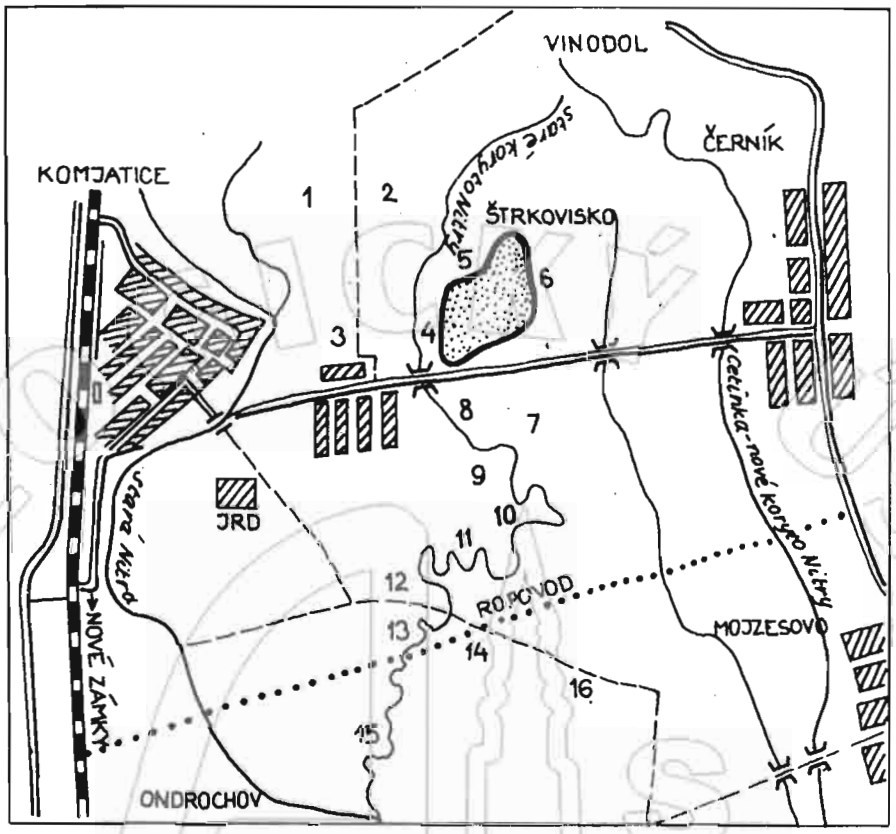
Obr. 131. Bajč (Ragoňa I), okr. Komárno. Výber materiálu z chaty 2/67; doba laténska.

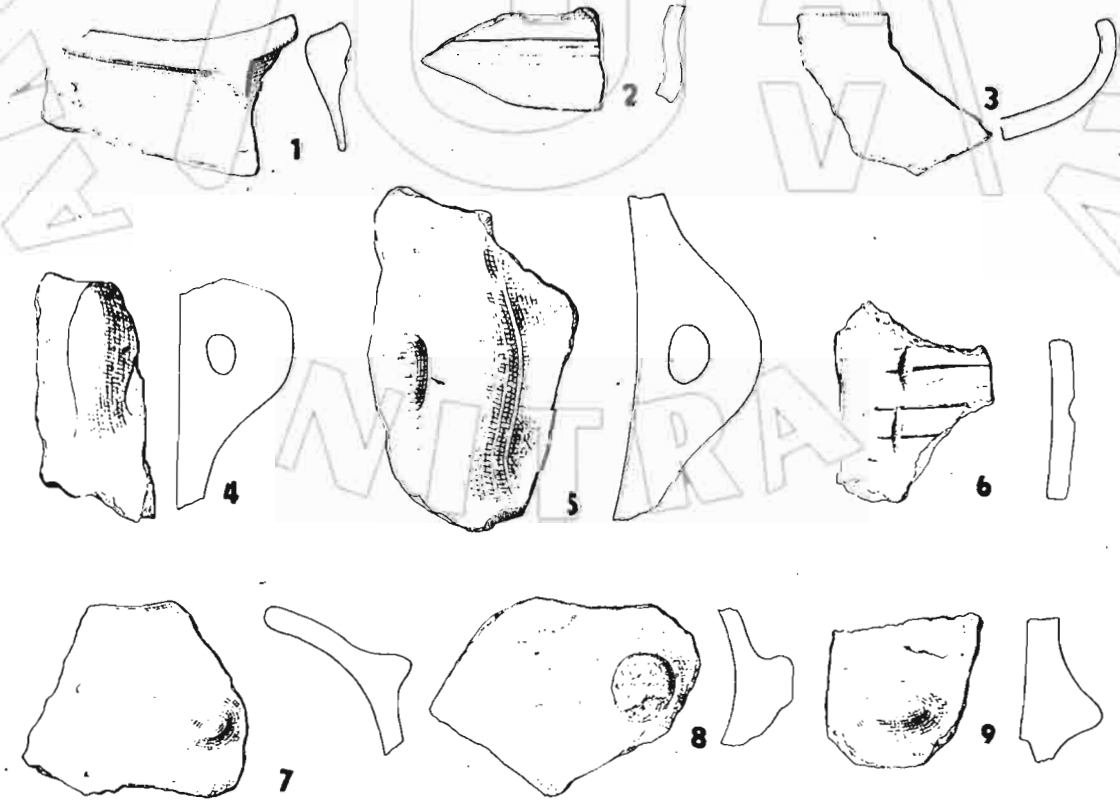
Obr. 132. Bajč (Ragoňa I), okr. Komárno. Plán chaty 1/67; doba laténska.

Obr. 133. Bajč (Ragoňa II), okr. Komárno. Výber nálezov: 1, 2 - neskorá doba bronzová; 3, 4 - doba laténska; 5, 8 - stredovek.

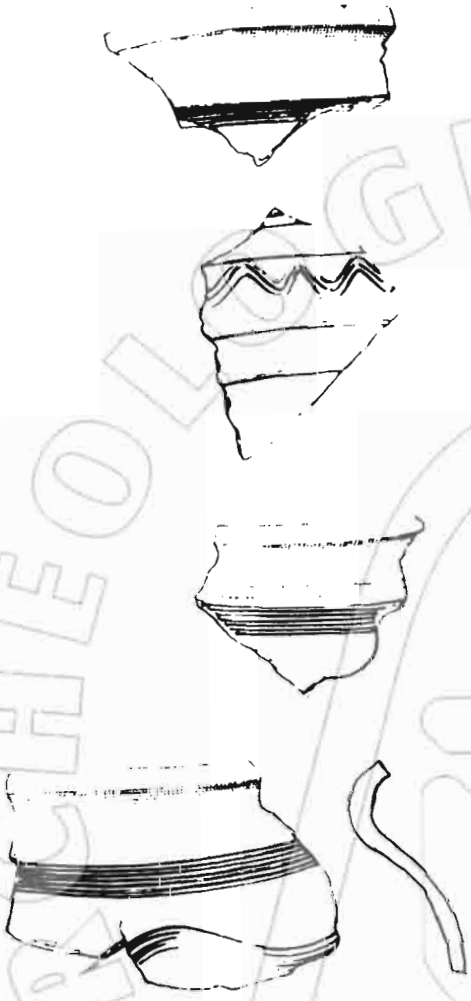
Obr. 134. Komjatice, okr. Nové Zámky. Bývalé koryto rieky Nitry s archeologickými lokalitami 1-16.

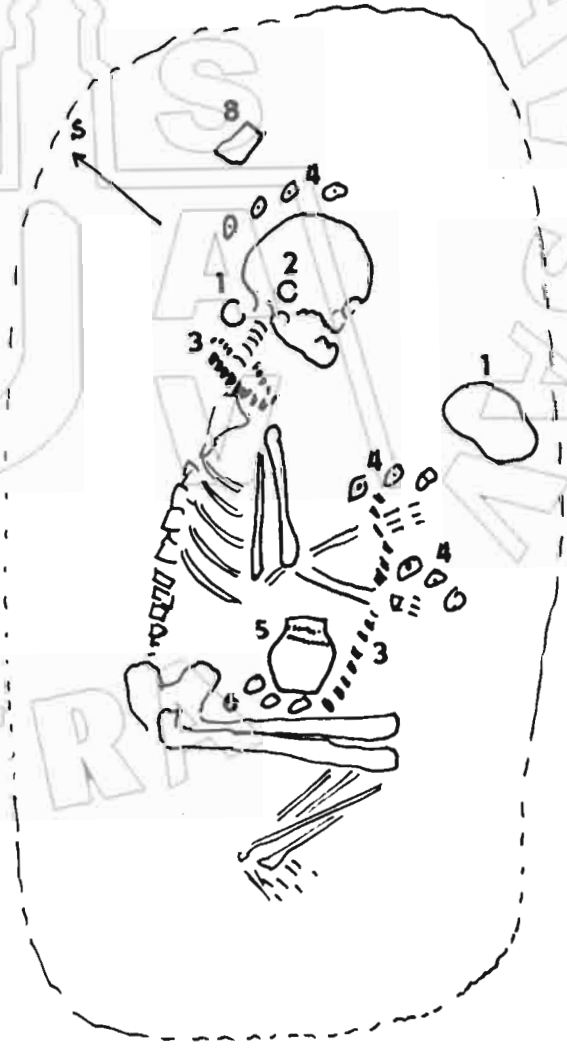
Obr. 135. Komjatice, okr. Nové Zámky. Výber materiálu zo zberu v polohe 15.

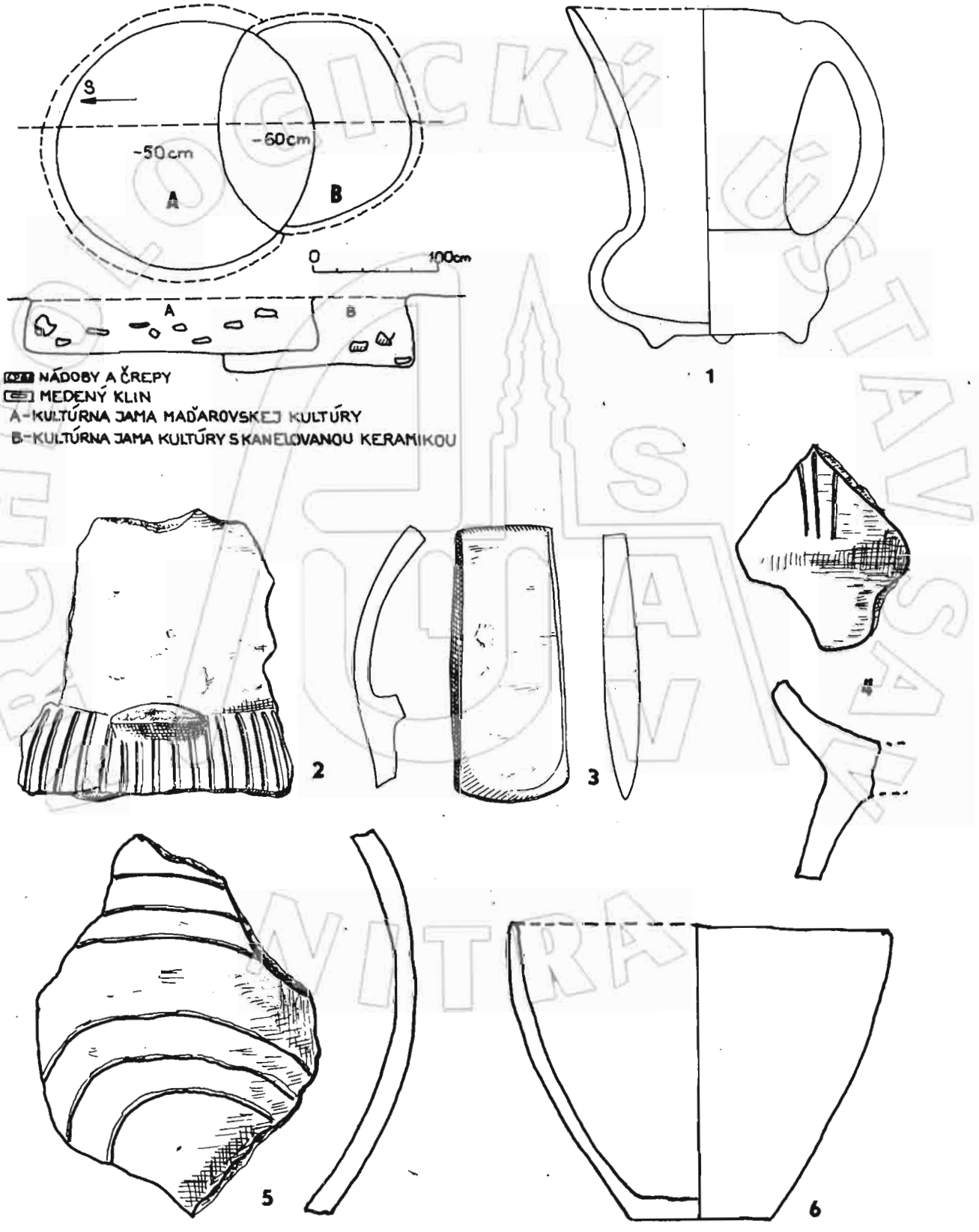
Obr. 136. Komjatice (Homolka), okr. Nové Zámky. Obsah hrobu z obdobia nitrianskej kultúry.

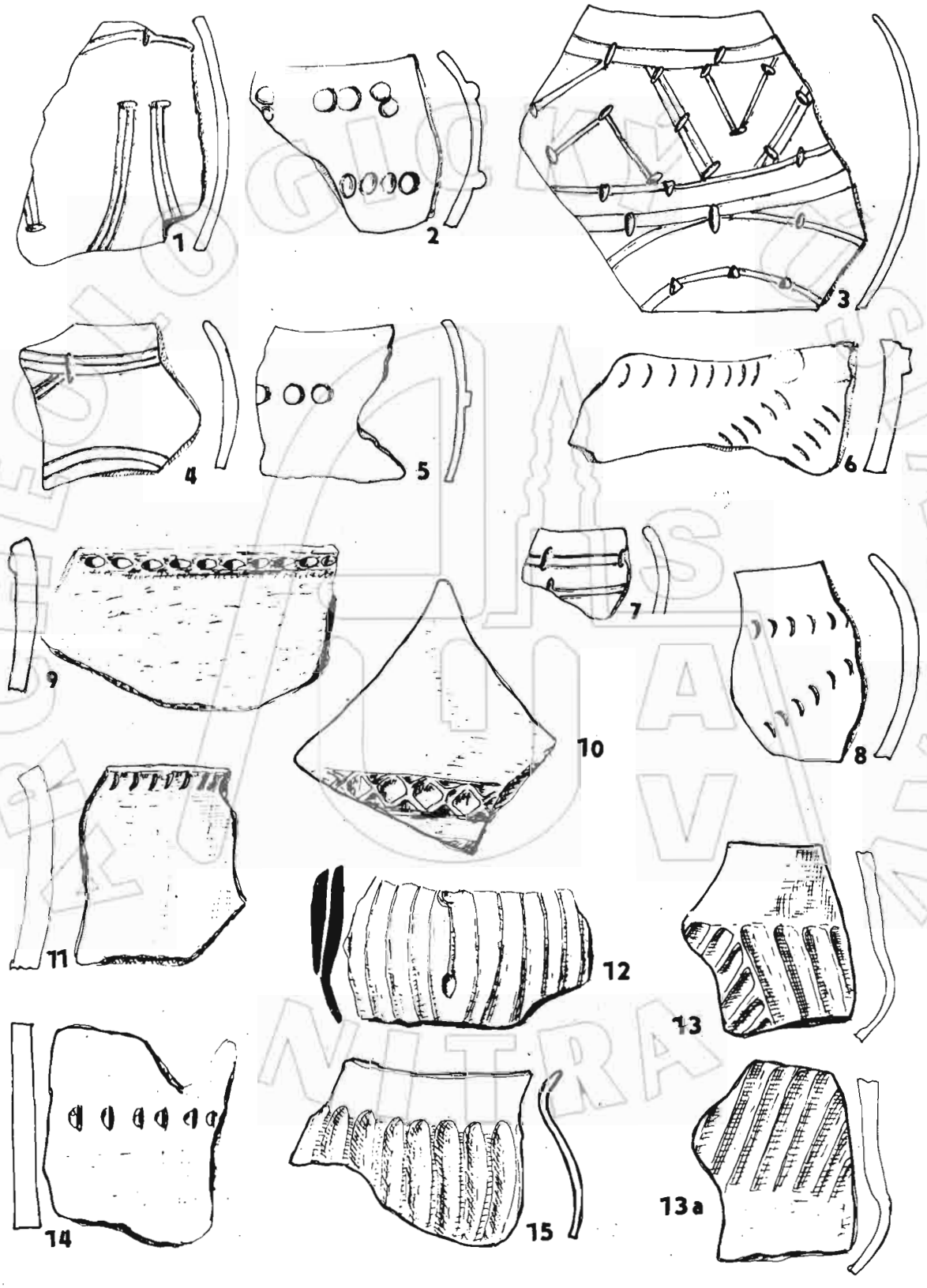
Obr.137. Komjatice (Homoky), okr. Nové Zámky. Výber nálezov z chaty; 9. storočie.

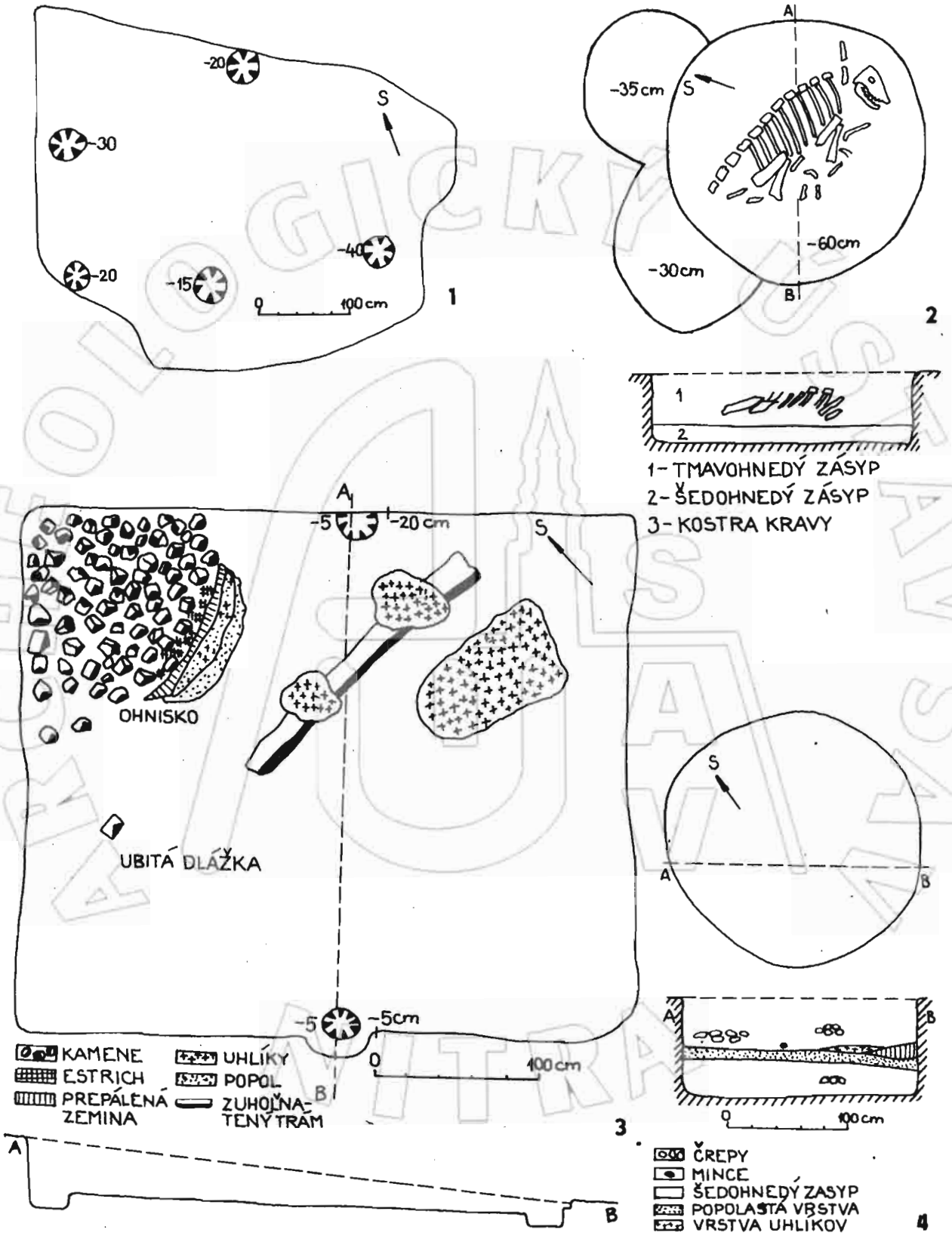
Obr. 138. Komjatice (Homolka), okr. Nové Zámky. Plán hrobu z obdobia nitrianskej kultúry.

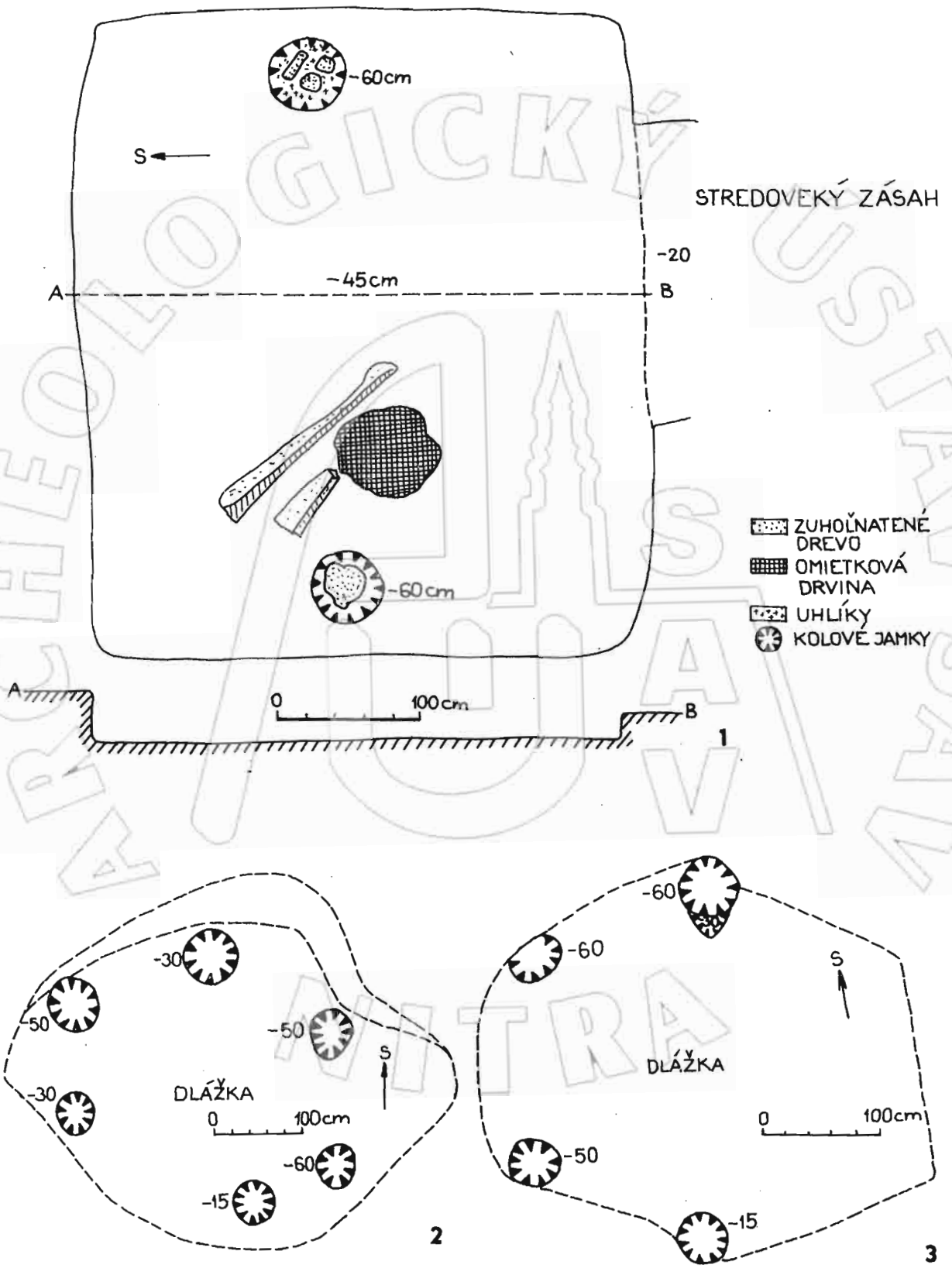
Obr. 139. Komjatice (Mandáčka), okr. Nové Zámky. 1 - kultúrna jama 1A-1B; 2-6 - výber nálezov.

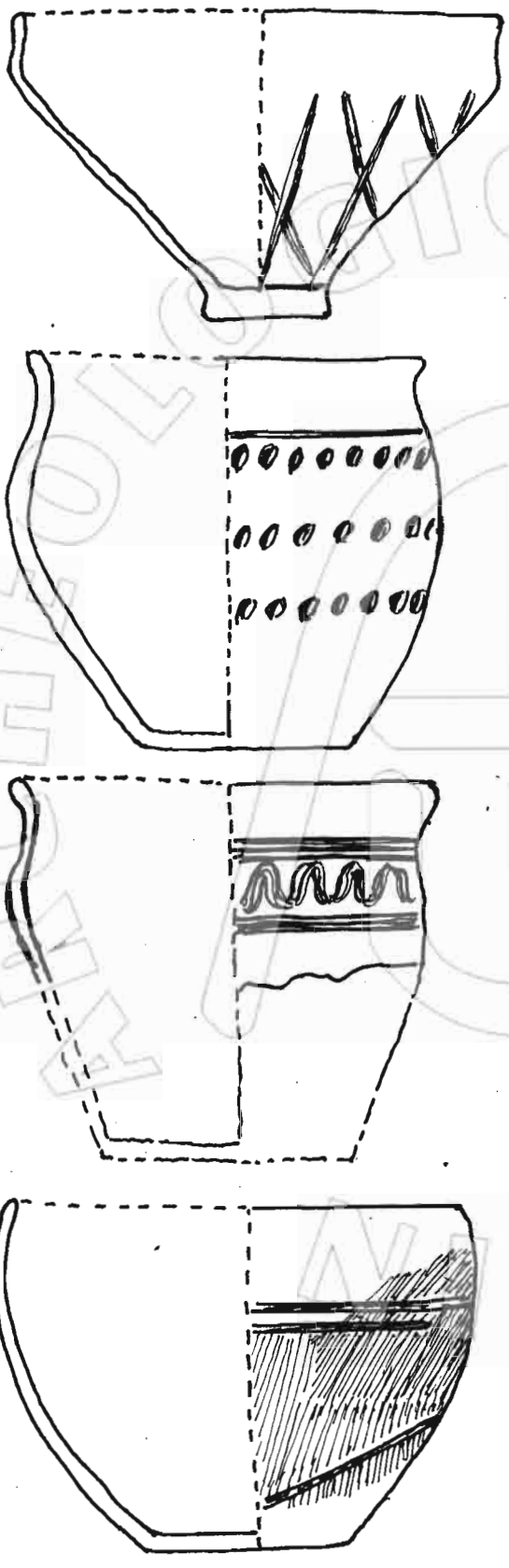
Obr. 140. Komjatice (Kňazova jama), okr. Nové Zámky. Sektory B, BA. Výber nálezov: 1-8 - lineárna keramika; 9-15 - bolerázska kultúrna skupina.

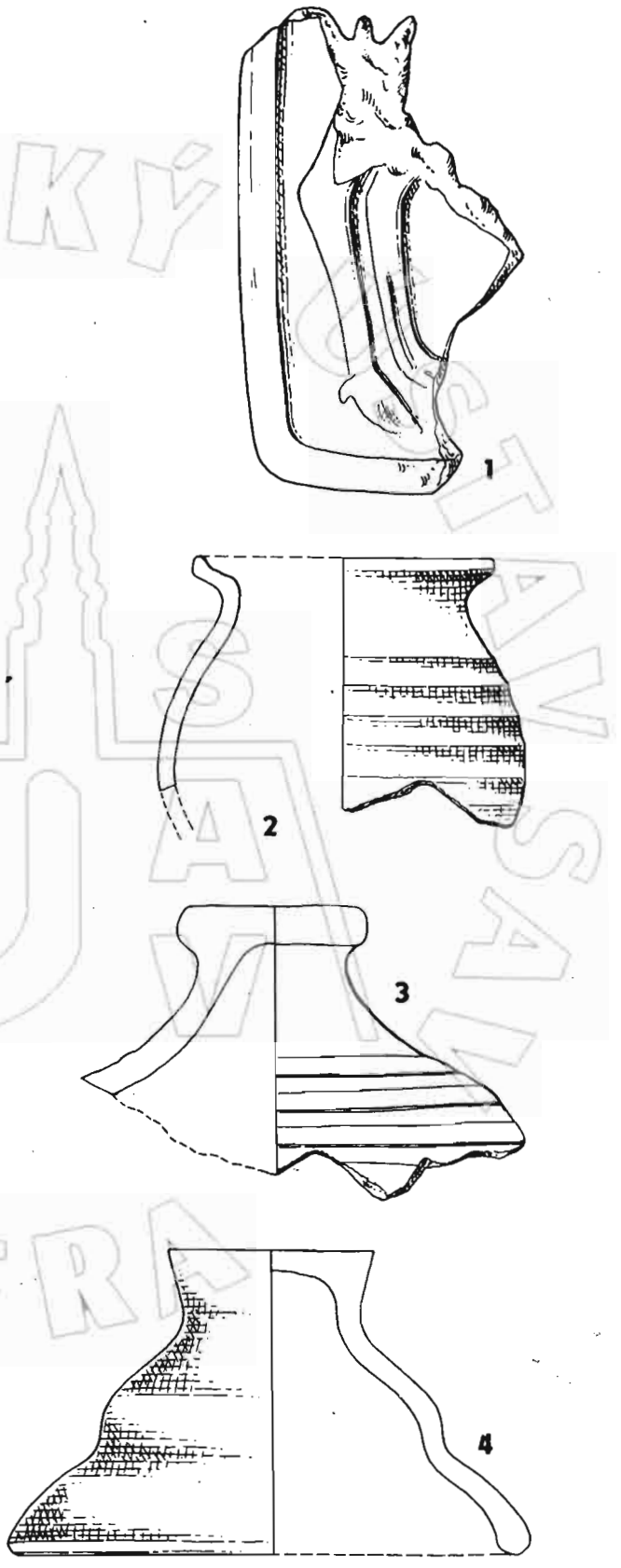
Obr. 141. Komjatice (Kňazova jama), okr. Nové Zámky. Sektory B, BA. 1 - pôdorys objektu B-10 (doba rímska); 2 - pôdorys a profil kultúrnej jamy BA-120 (podolská kultúra); 3 - pôdorys a profil chaty BA-117 (11.-12. storočie); 4 - pôdorys a profil kultúrnej jamy BA-110 (doba rímska).

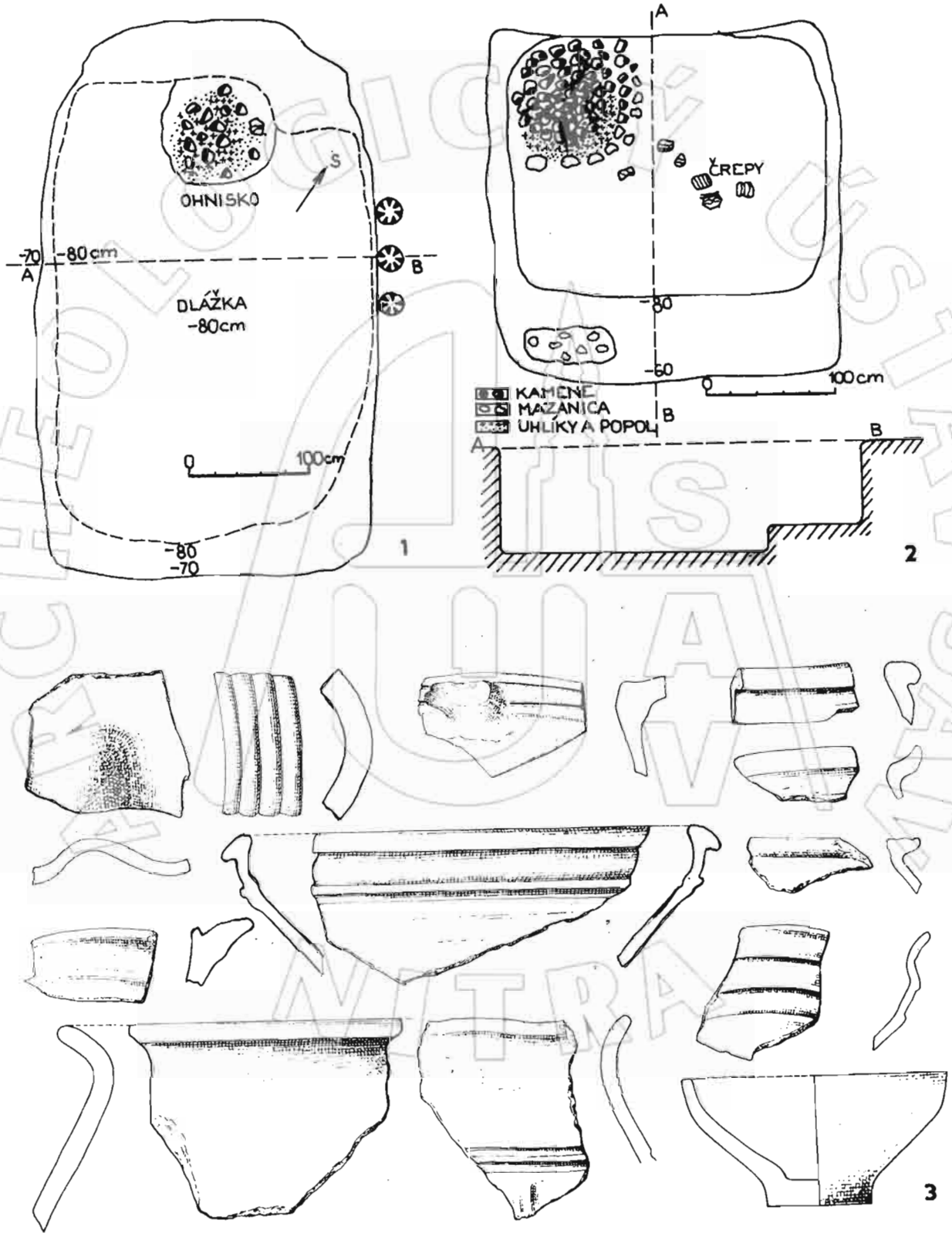
Obr. 142. Komjatice (Kňazova jama), okr. Nové Zámky. Sektor B. 1 - pôdorys a profil objektu B-18; 2 - pôdorys objektu B-7; 3 - pôdorys objektu B-9. Všetko doba rímska.

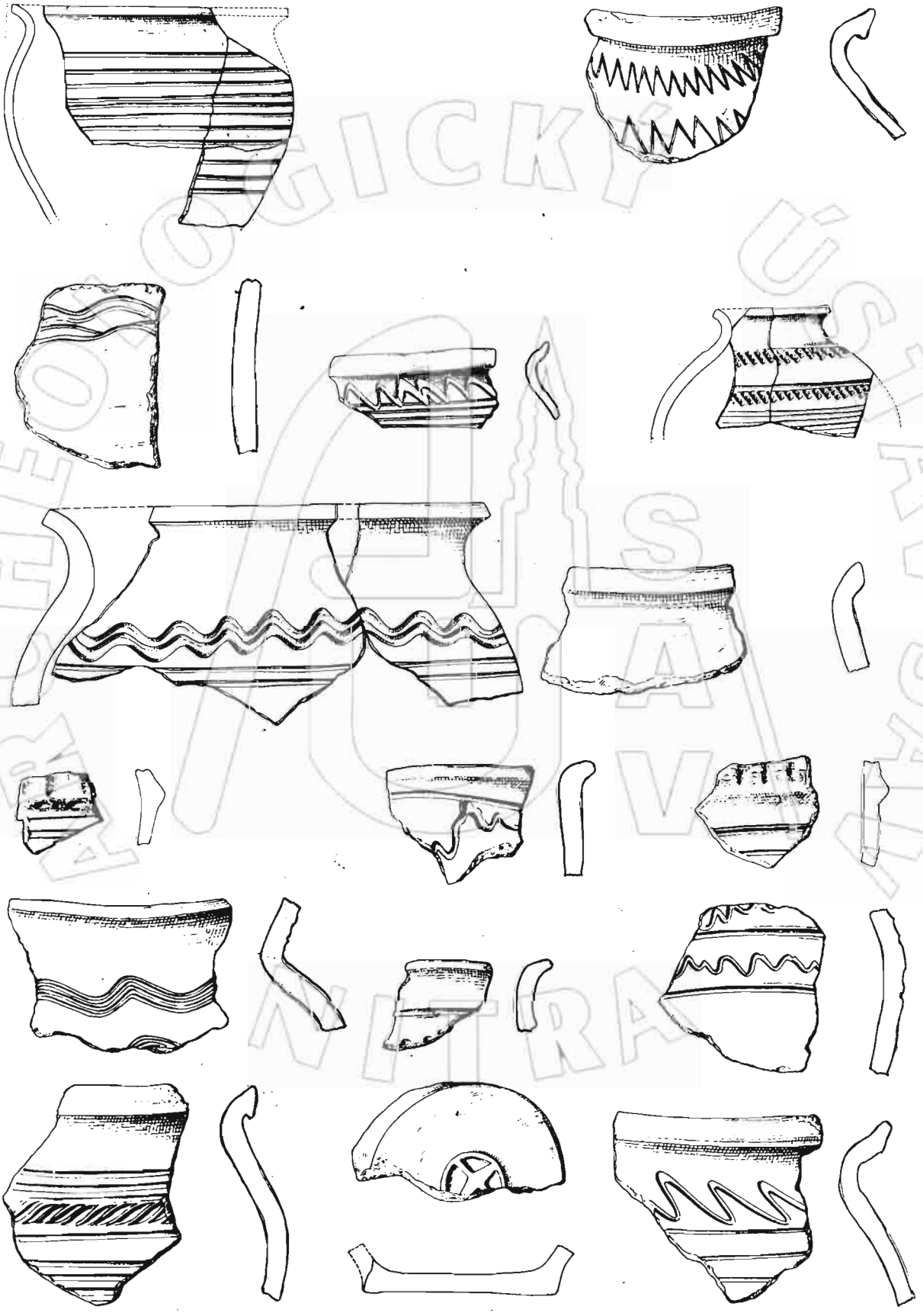
Obr. 143. Komjatice (Kňazova jama), okr. Nové Zámky. Sektor BA. Výber keramiky z kultúrnej jamy BA-110 (doba rímska).

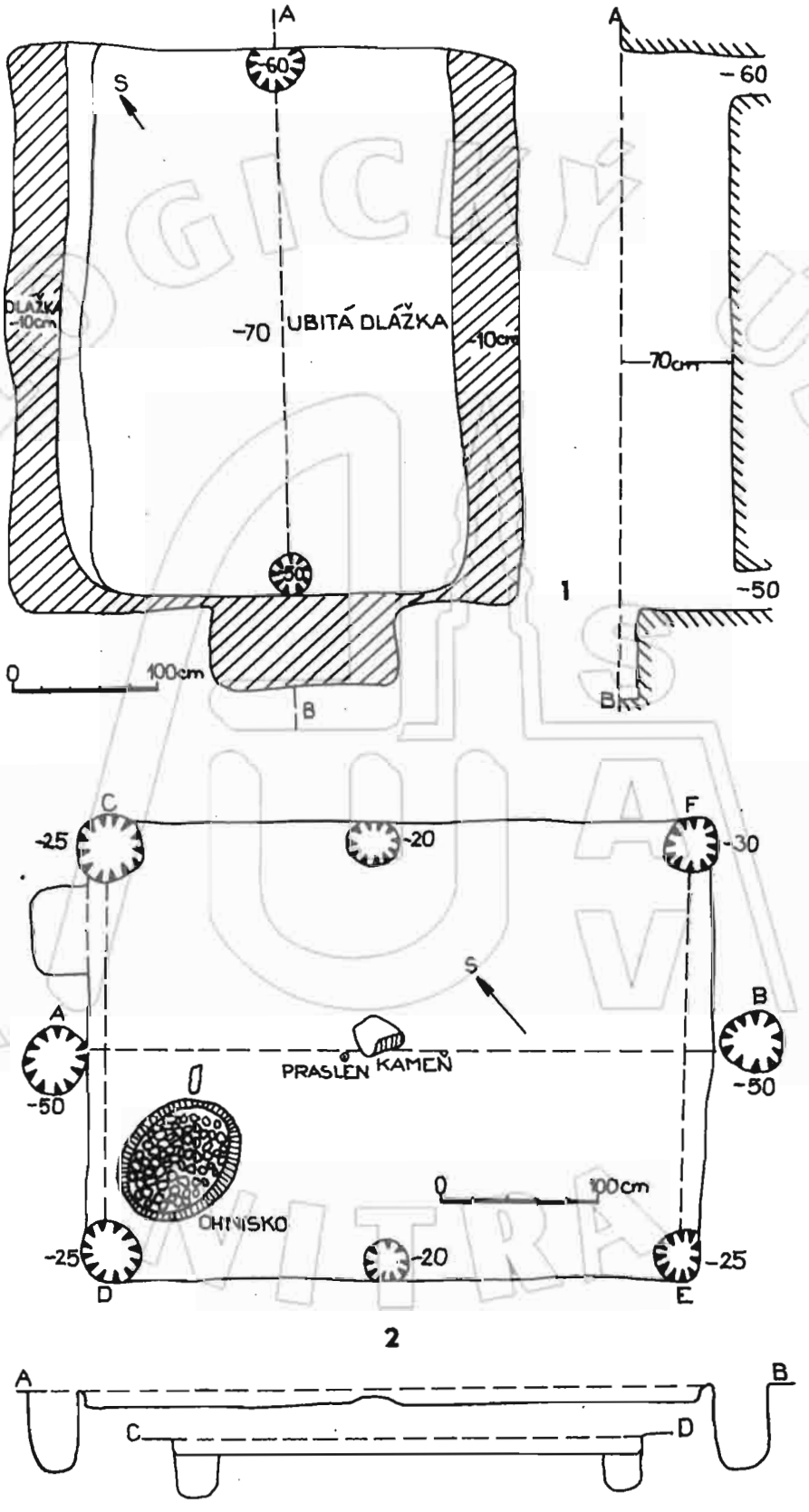
Obr. 144. Komjatice (Kňazova jama), okr. Nové Zámky. Sektor BA. 1 - kachlica z kultúrnej jamy BA-38 (15. storočie); 2-4 - výber keramiky zo sektoru (14.-15. storočie).

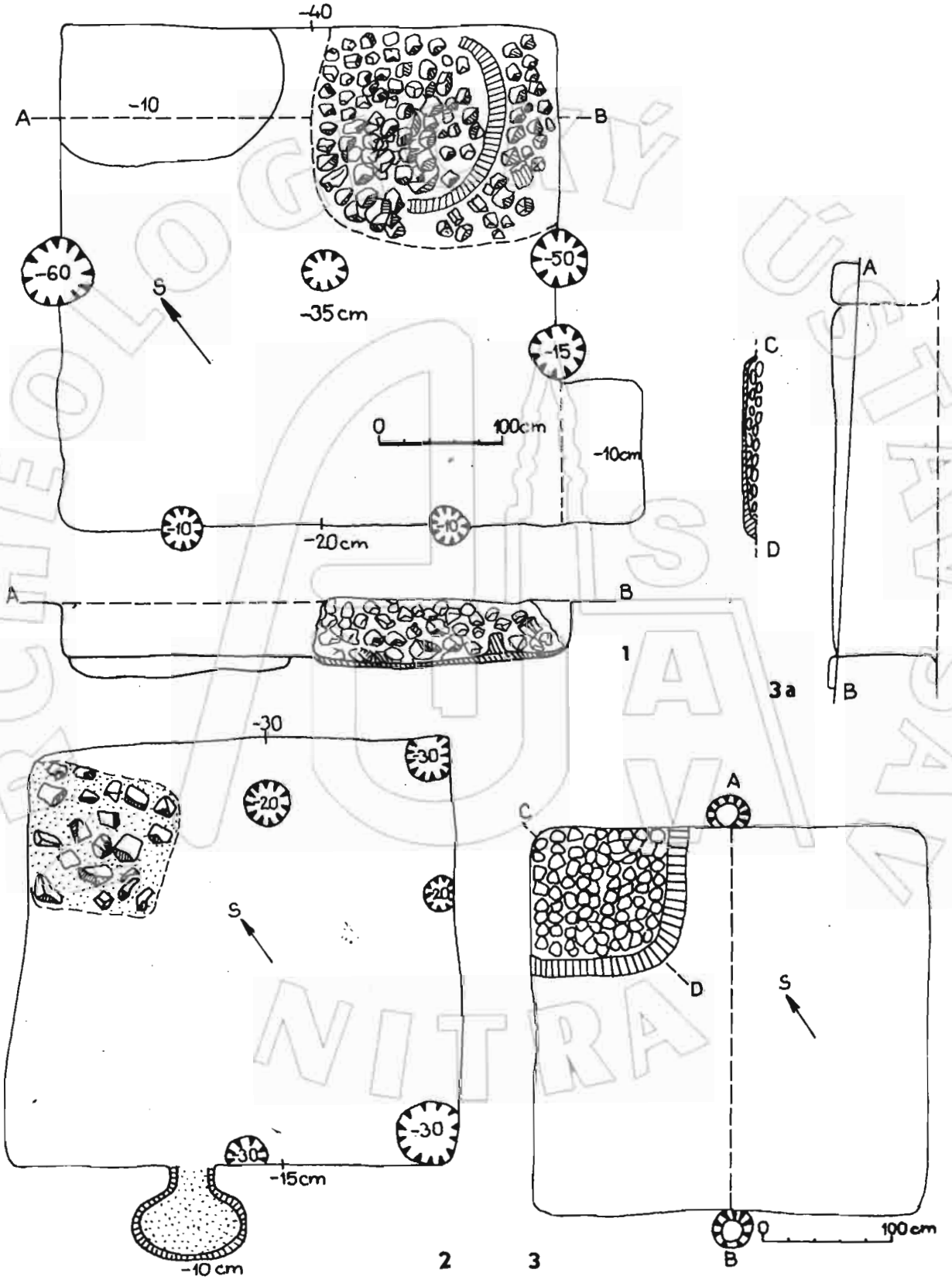
Obr. 145. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A. 1 - neúplný pôdorys chaty (objekt 8) z doby rímskej; 2 - pôdorys objektu 11/a (9.-10. storočie); 3 - výber keramiky z doby rímskej.

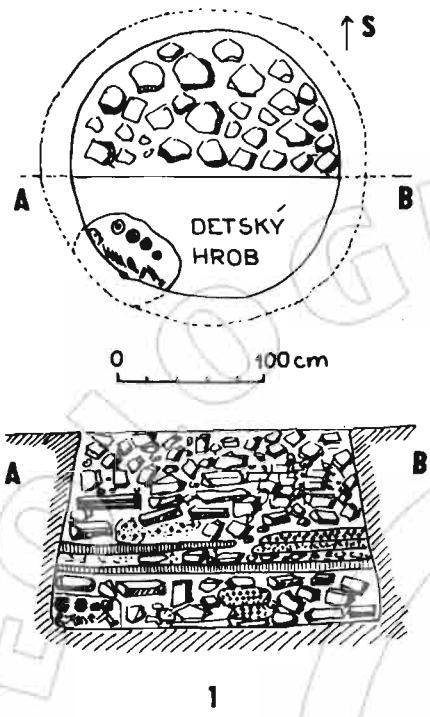
Obr. 146. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A. Výber keramiky (9.-10. storočie).

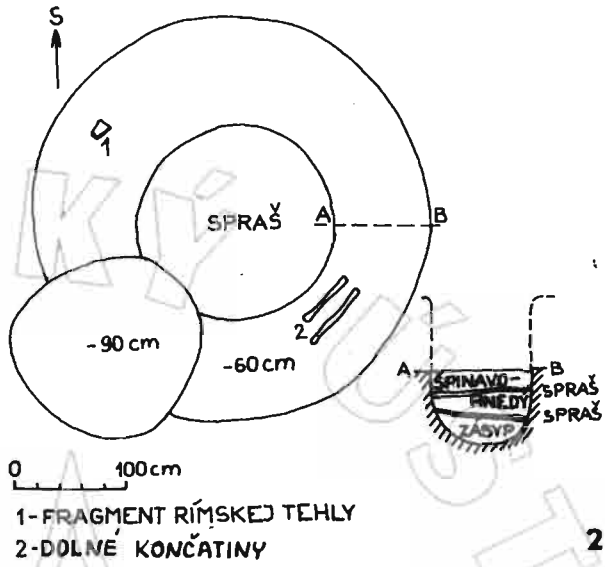
Obr. 147. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A/II. 1 - pôdorys chaty A/II-8 (doba rímska); 2 - pôdorys chaty A/II-24 (doba rímska).

Obr. 148. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A/II. 1 - pôdorys chaty A/II-18 (9.-10. storočie); 2 - pôdorys chaty A/II-44 (11. storočie); 3 - pôdorys chaty A/II-27 (9.-10. storočie).

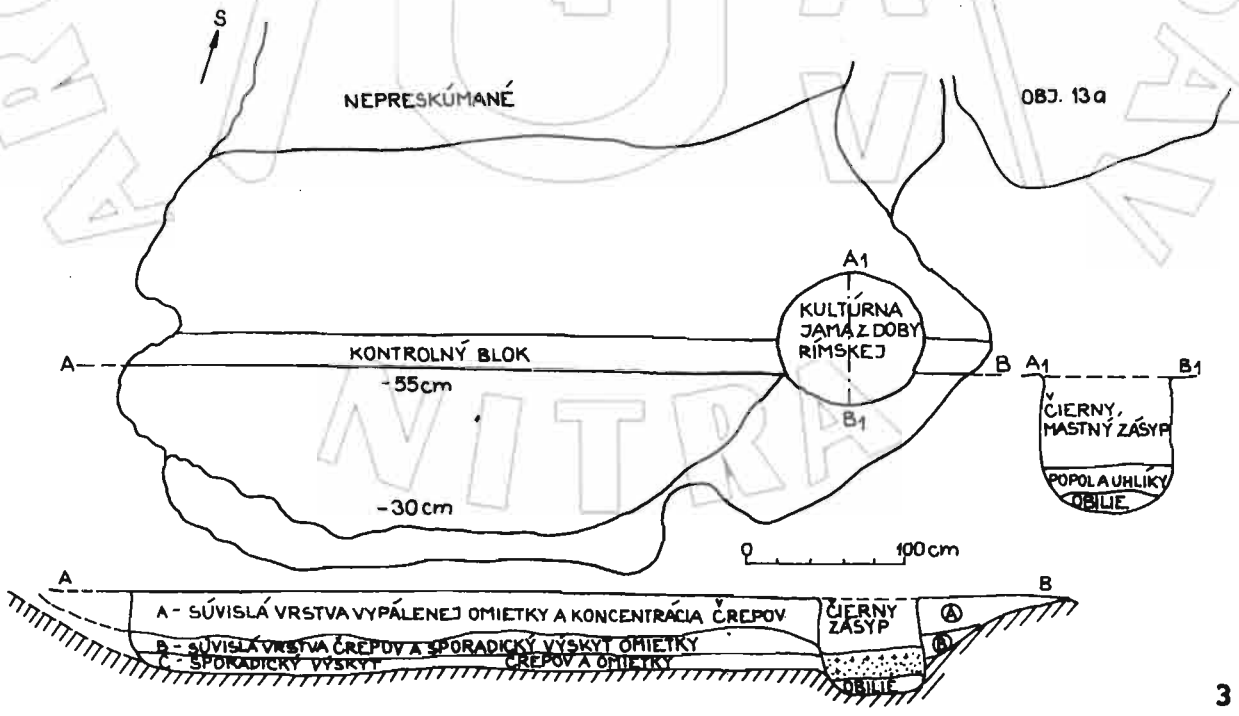

1

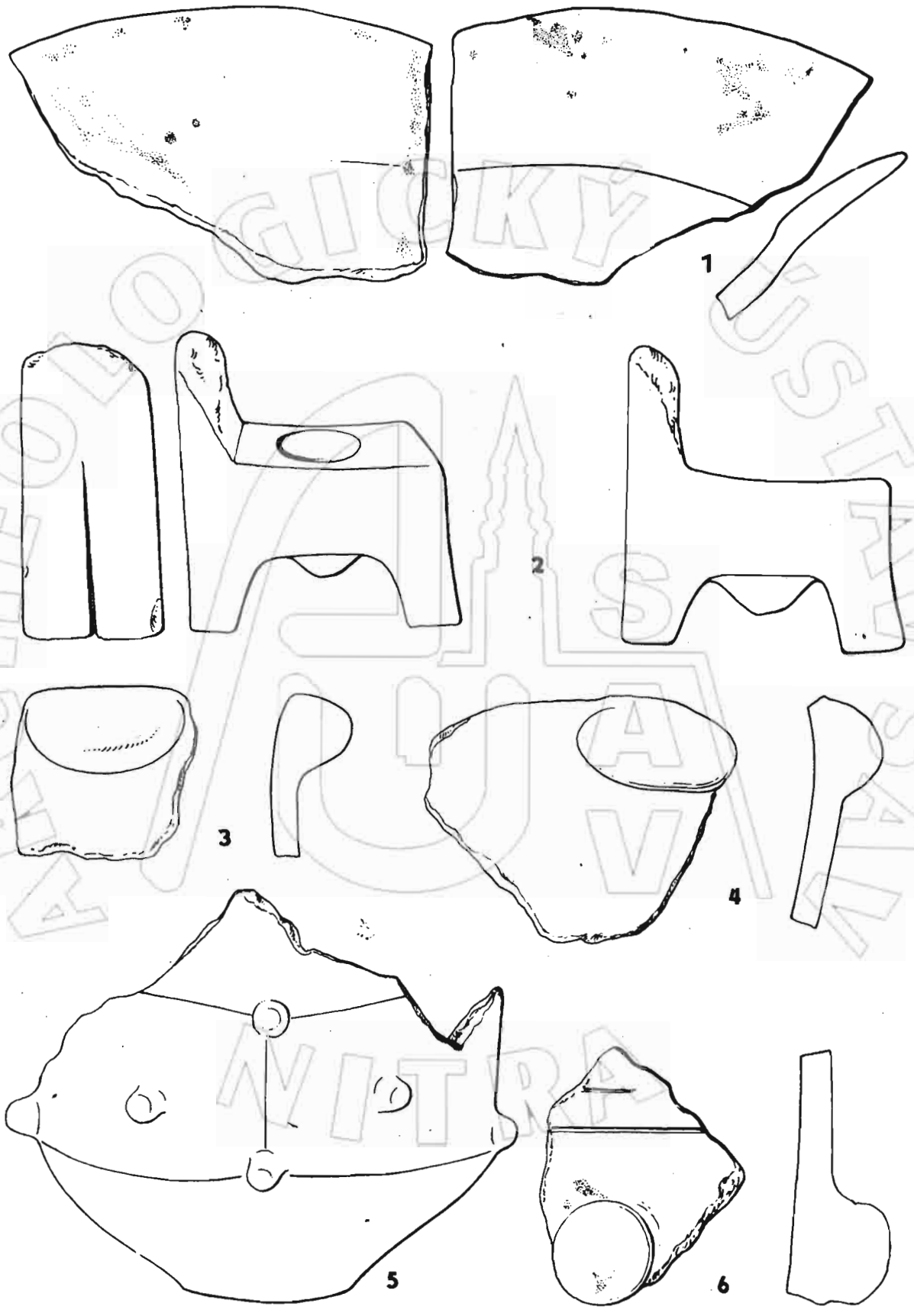
1-FRAGMENT RÍMSKEJ TEHLY
2-DOLNÉ KONČATINY

2

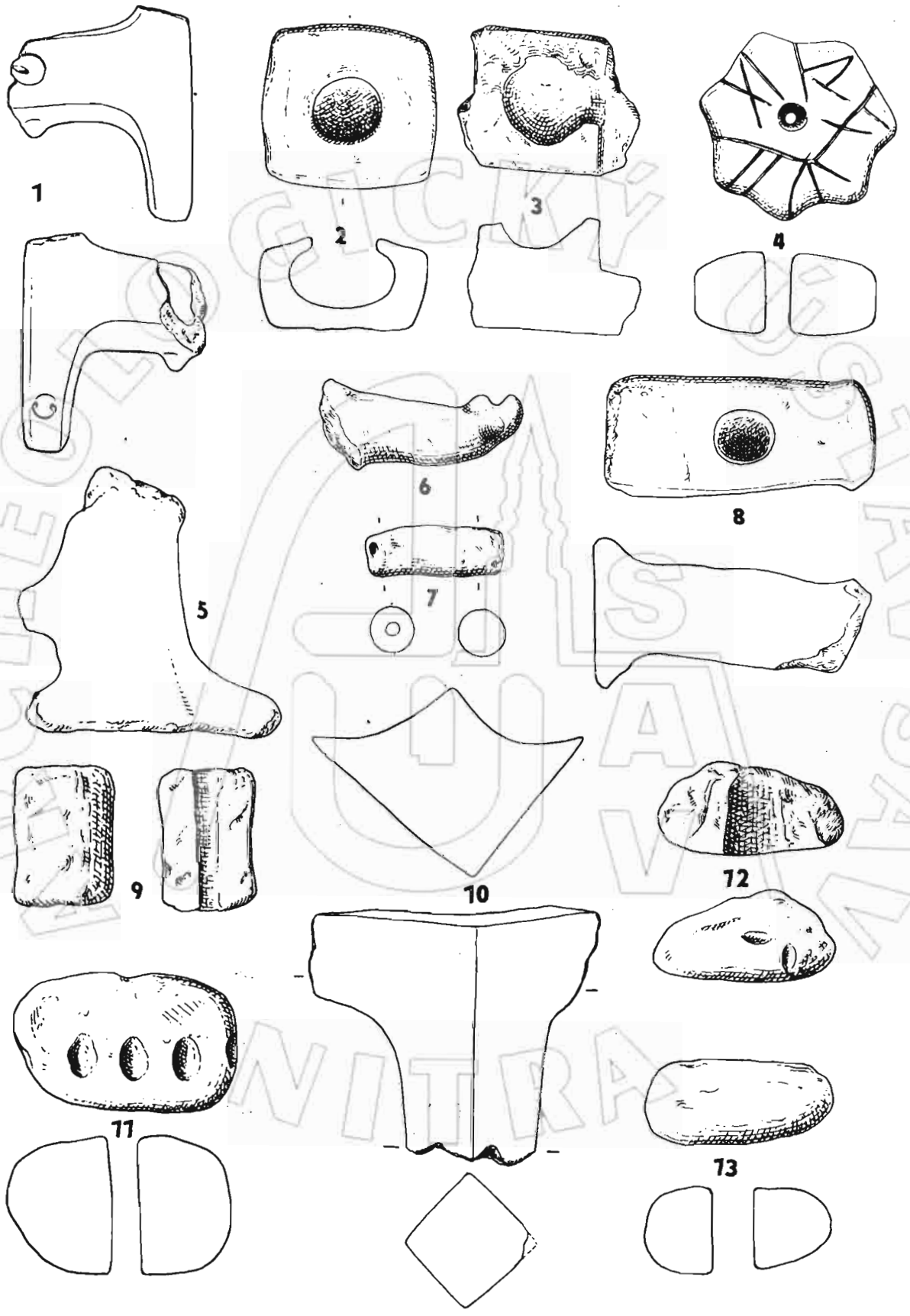

3

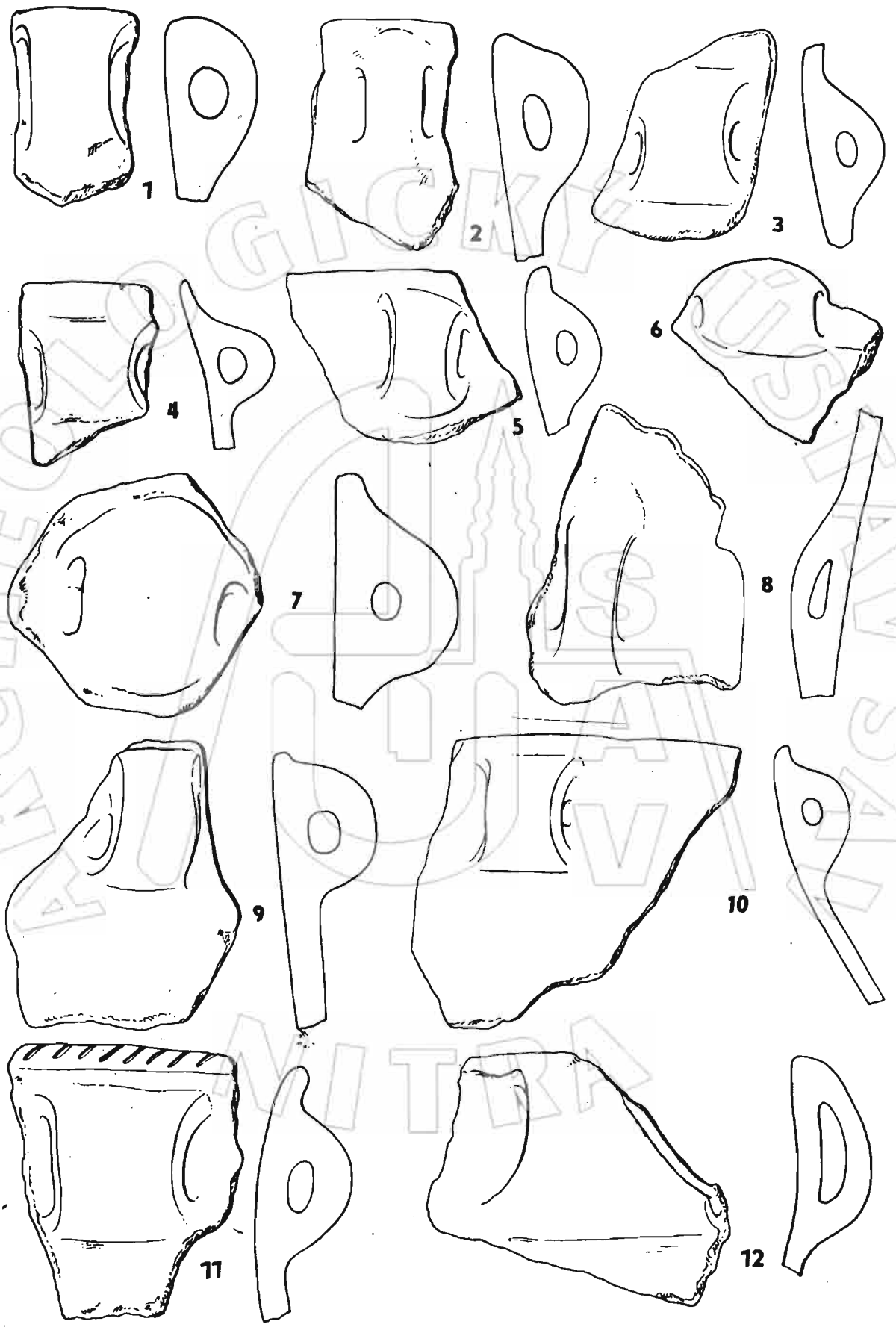
Obr. 149. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A/I. 1 - kultúrna jama 2 s detským hrobom (lengyelská kultúra); 2 - pôdorys kruhového objektu 16 (doba rímska); 3 - pôdorys a profil chaty 13-13a (lengyelská kultúra).

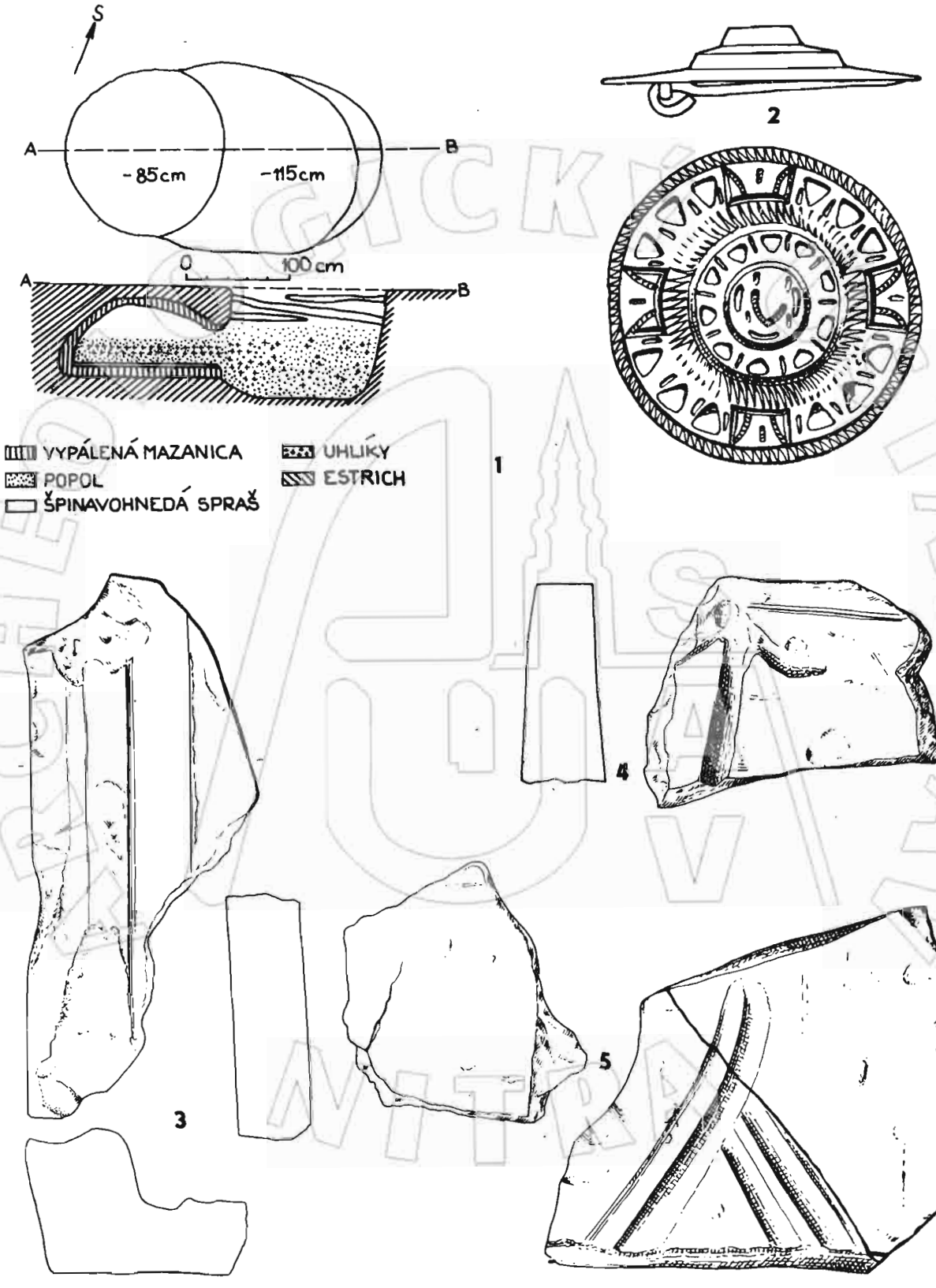
Obr. 150. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A/I. Keramika a hlinená plastika z objektu 13-13a (lengyelská kultúra).

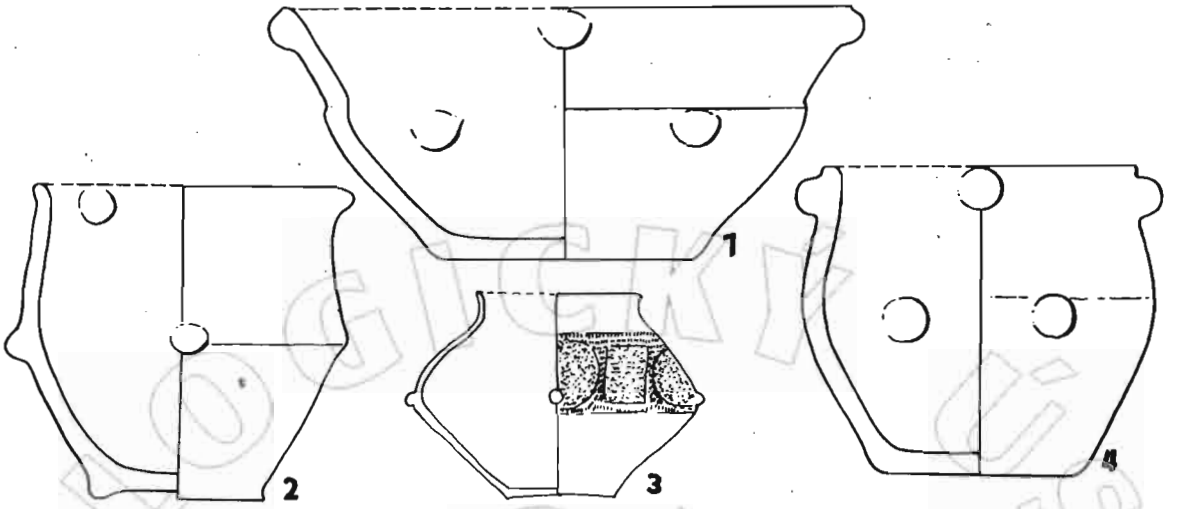
Obr. 151. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A/I. Výber plastiky a hlinených predmetov z objektov 13-13a a 14 (lengyelská kultúra).

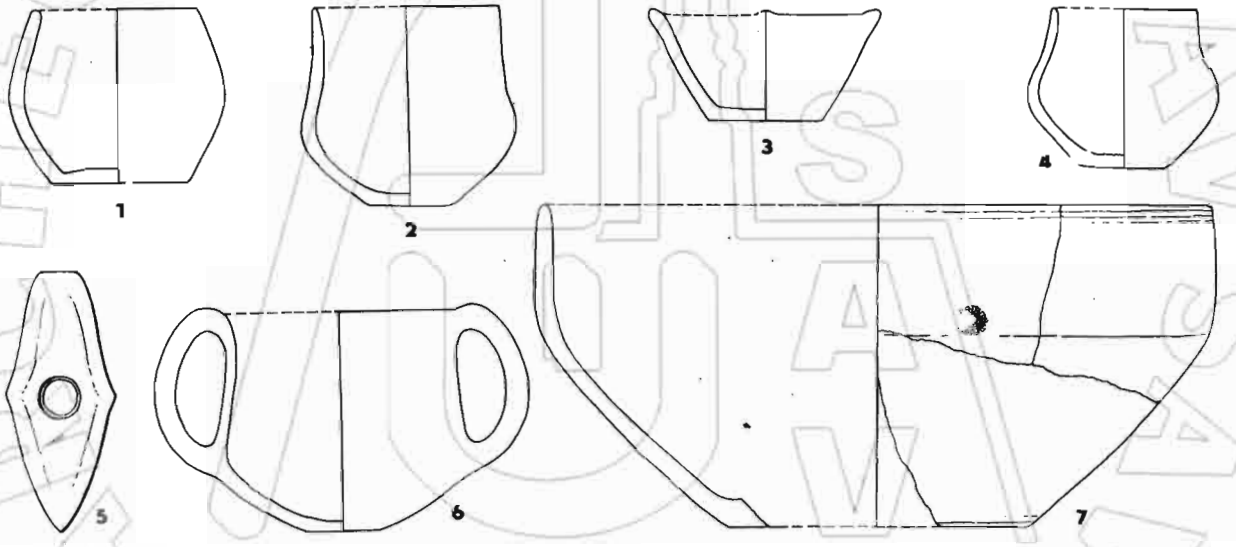
Obr. 152. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A/I. Výber črepov z objektov 13-13a a 14 (lengyelská kultúra).

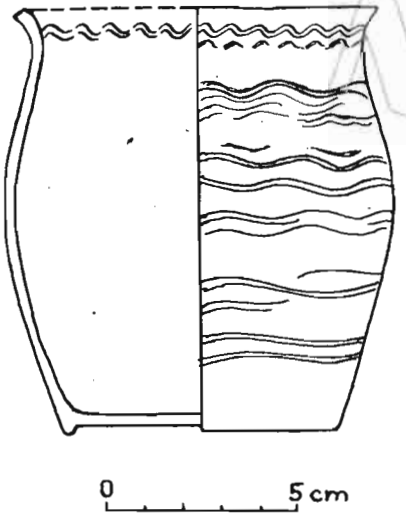
Obr. 153. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A/I. 1 - objekt 36 - pec s predpieckou (13. storočie); 2 - hrob 5, bronzová spona (9.-10. storočie, karantánsko-köttlašský import); 3-5 - výber fragmentov tehly zo sektoru (doba rímska).

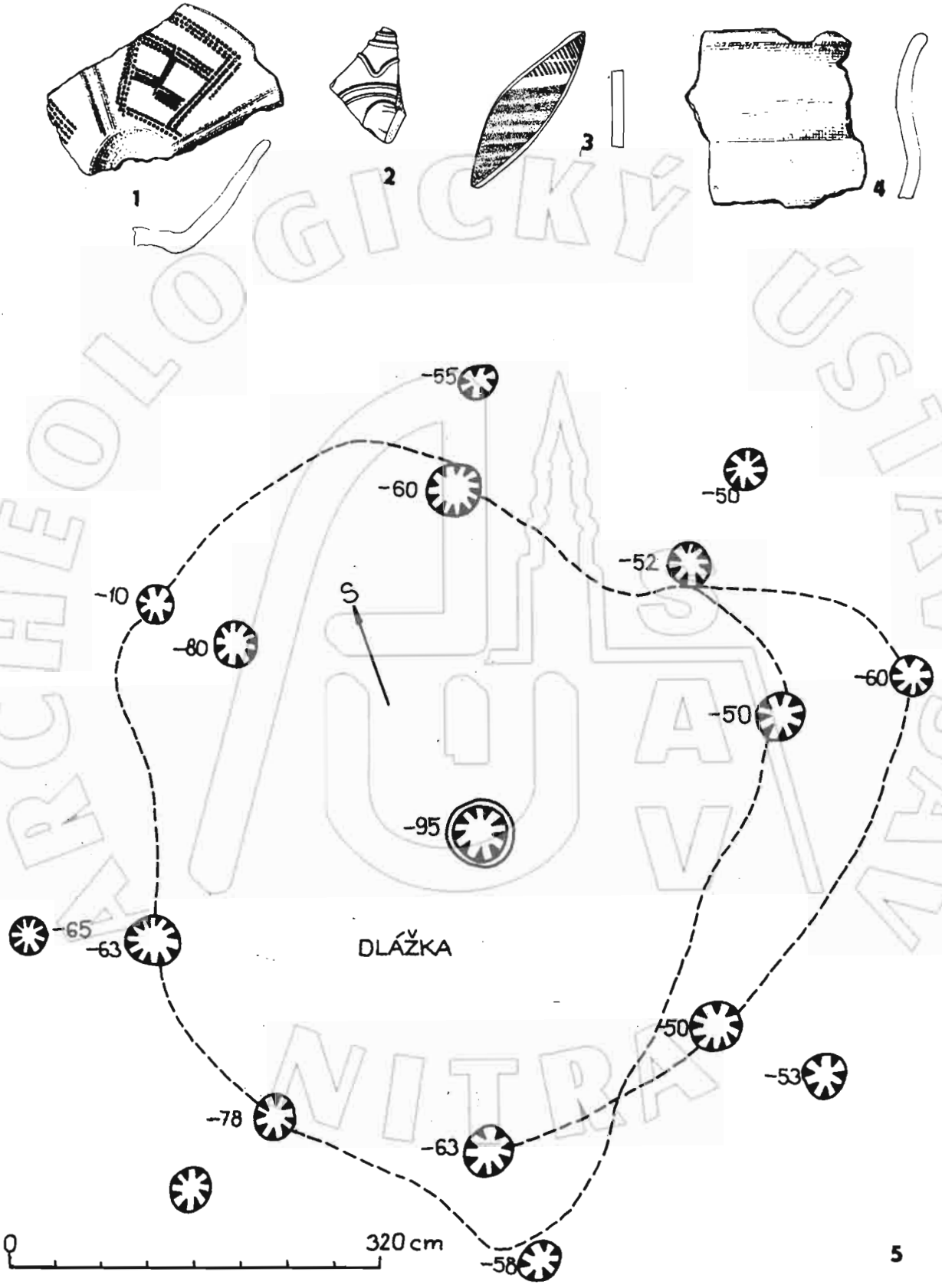
Obr. 154. Komjatice (Tomášove), okr. Nové Zámky. Sektor A/I. Keramika z hrobu v kultúrnej jame 2 (lengyelská kultúra).

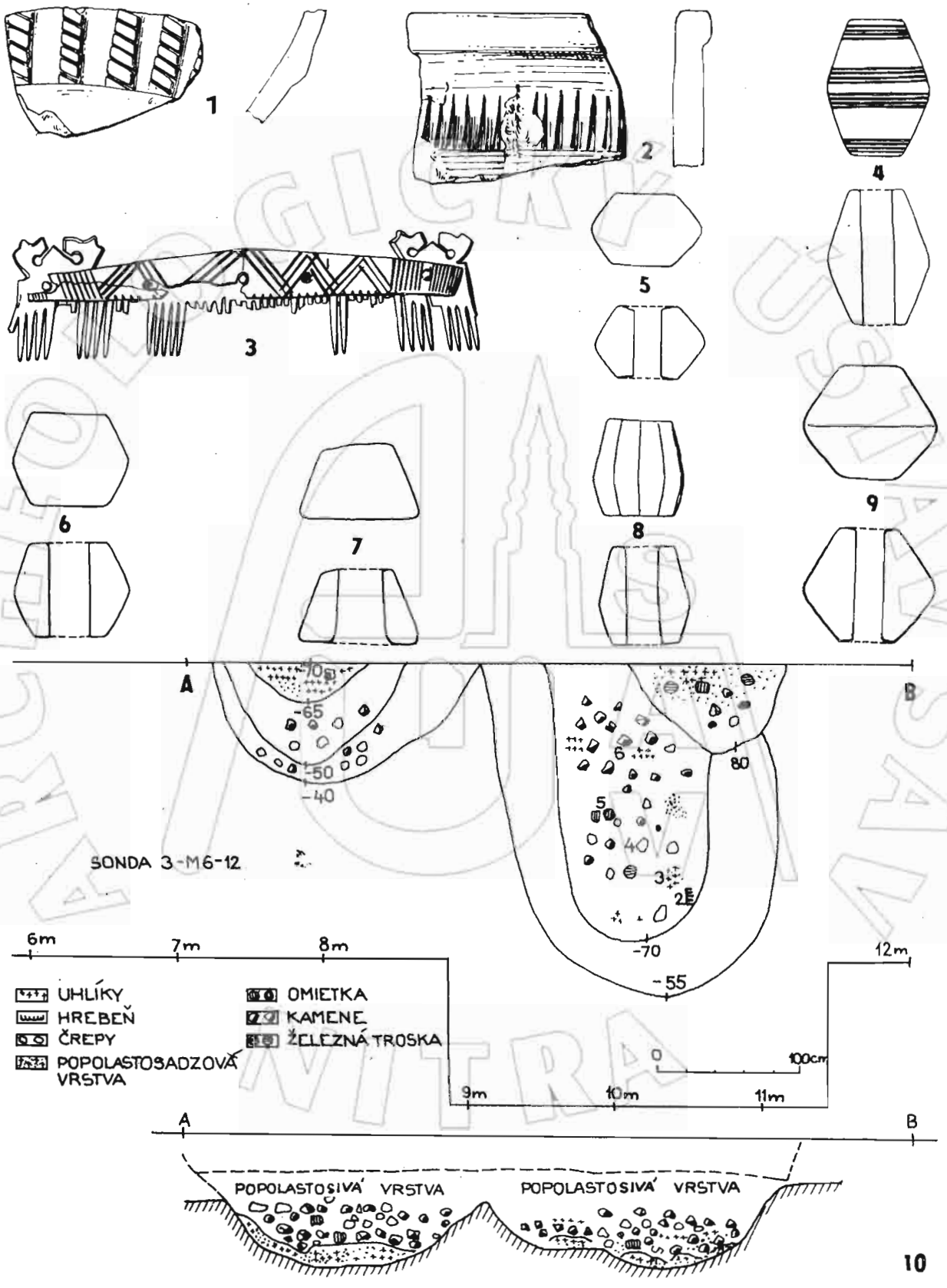
Obr. 155. Komjatice (Legionárske), okr. Nové Zámky. Výber nálezov z objektu CB 26 (lengyelská kultúra).

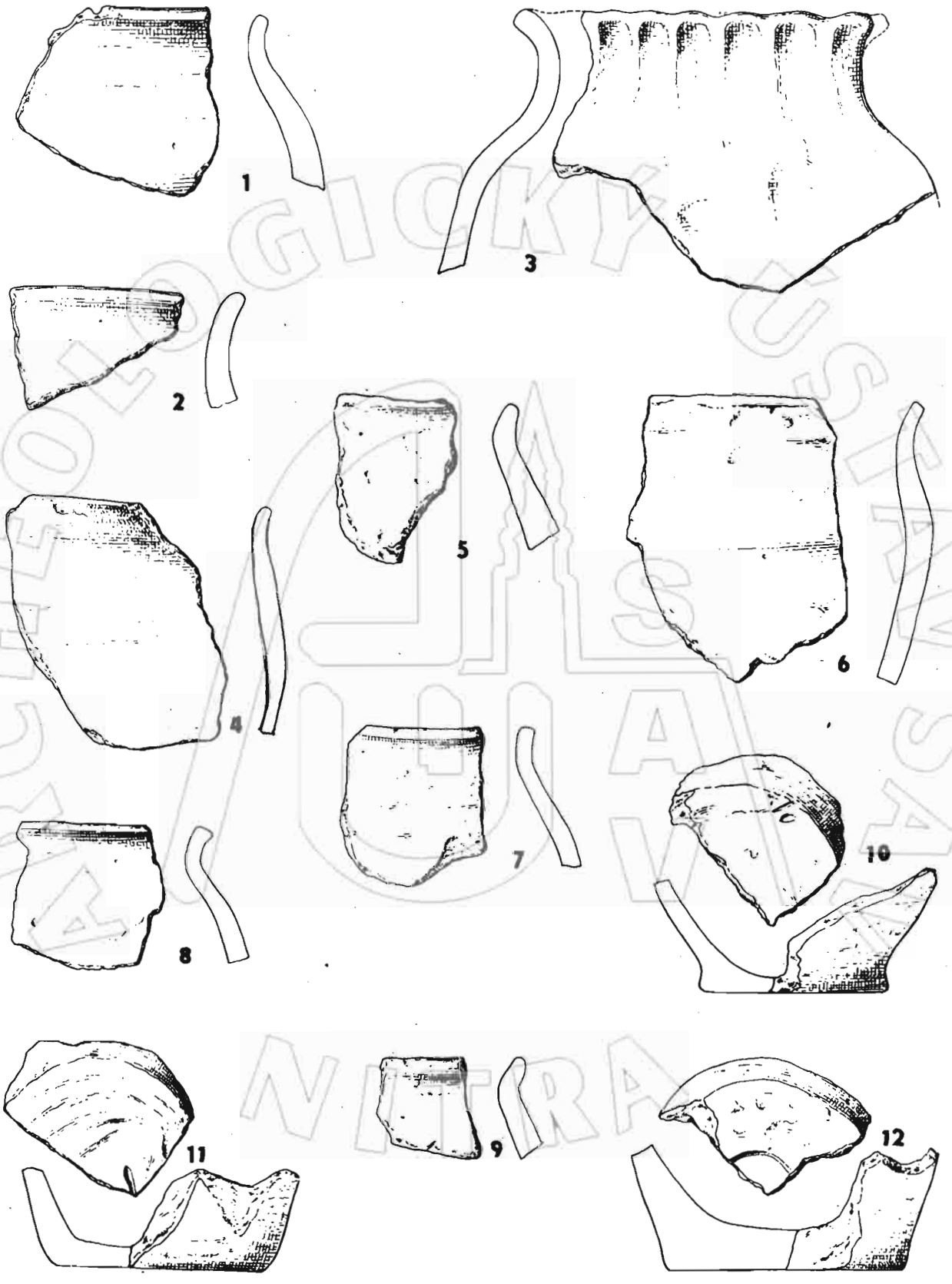
Obr. 156. Komjatice (Blatnica, pieskovňa pri Izdeckej ceste), okr. Nové Zámky. Nádoba z porušeného hrobu (9. storočie).

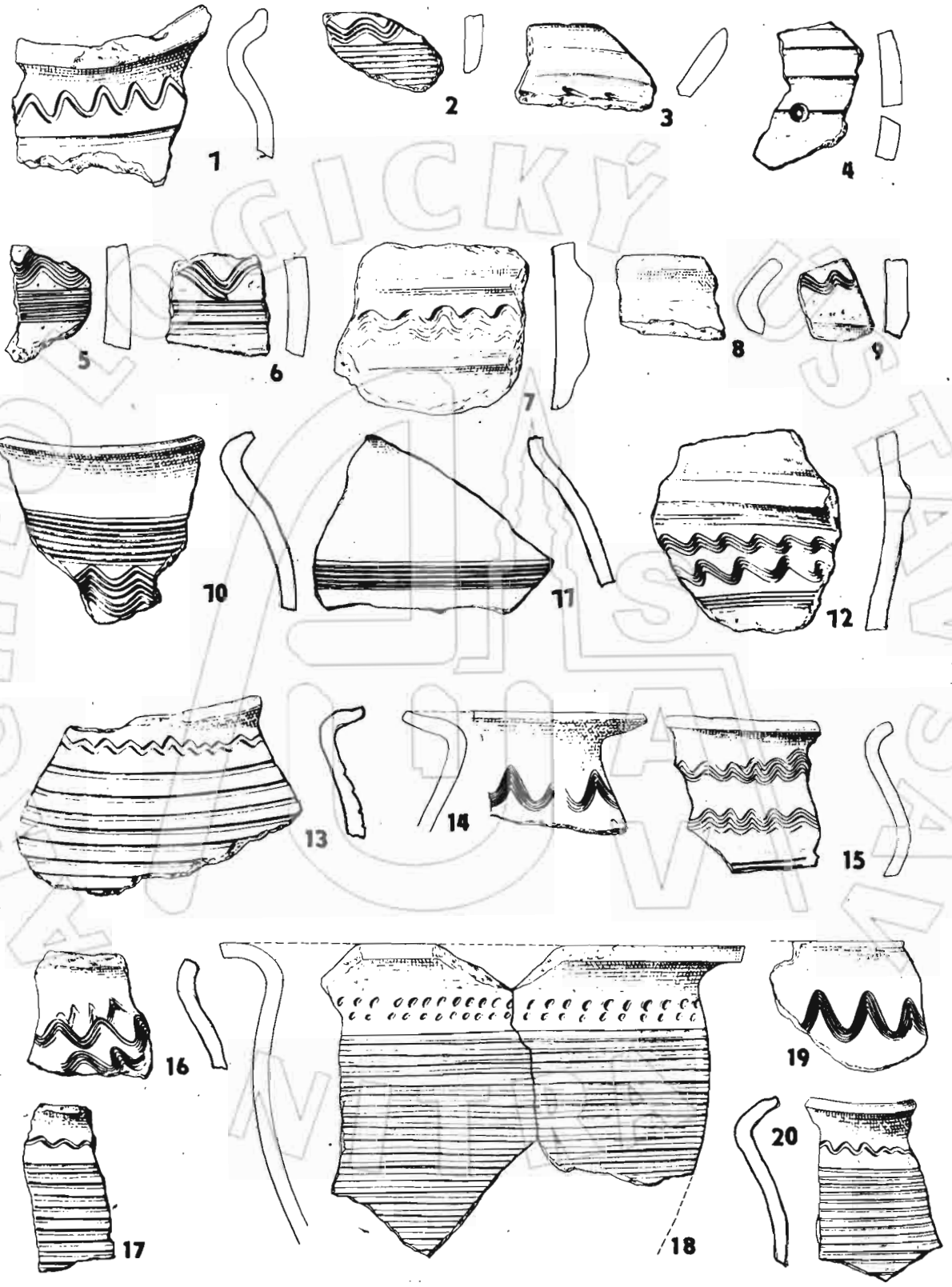
Obr. 157. Komjatice (Legionárske), okr. Nové Zámky. 1-4 - barbarská a provinciálna keramika a terra sigillata; 5 - pôdorys oktogénu - osemhrannej stavby. 1-5 - 2. storočie n. l.

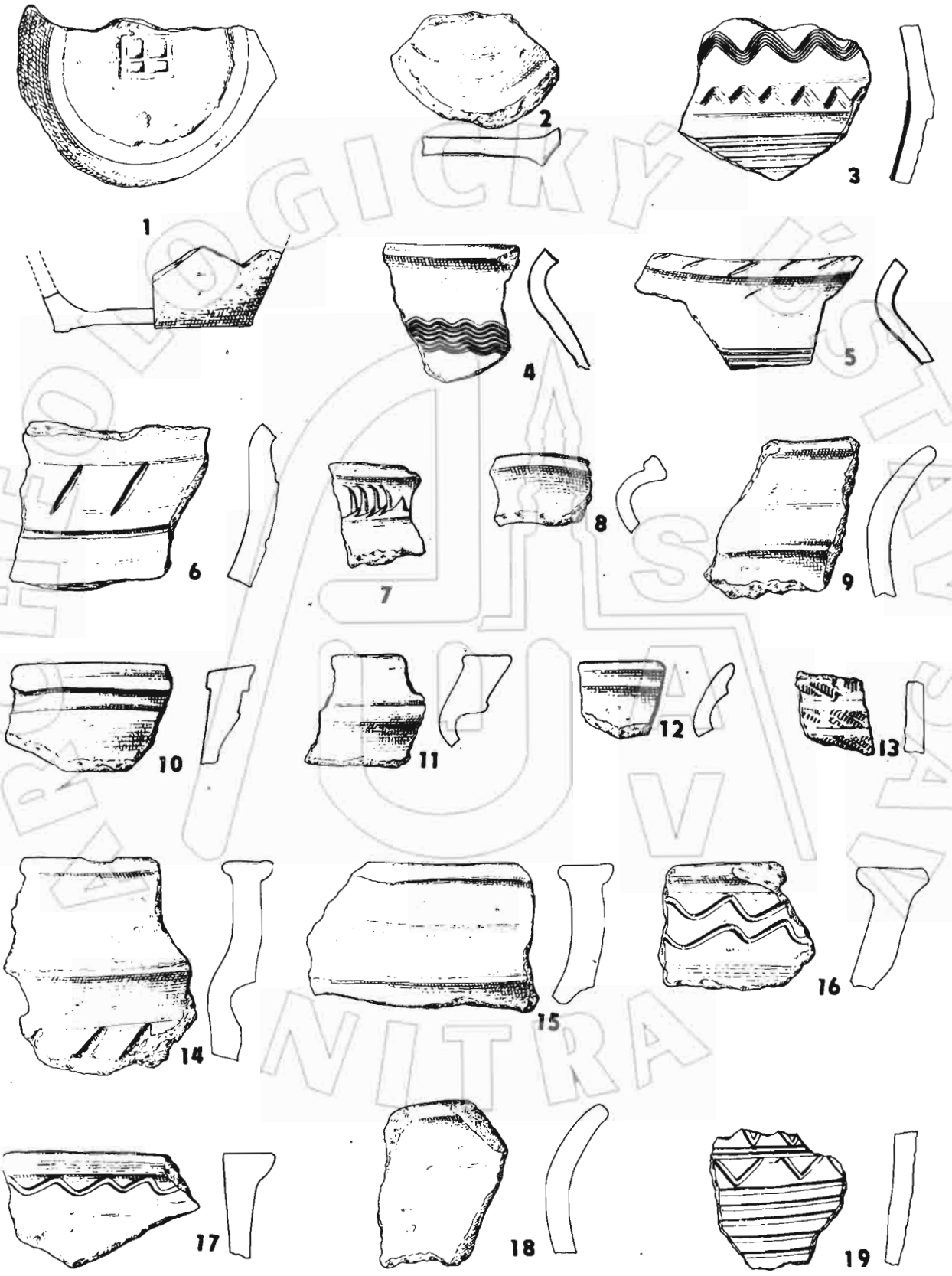
Obr. 158. Komjatice (Blatnica), okr. Nové Zámky. 1, 2 - terra sigillata a sivá keramika (3.-4. storočie); 3 - kostený hrebeň (6. storočie); 4-9 - prasleny (6.-12. storočie); 10 - pôdorys a profil sídliskových objektov (6. storočie).

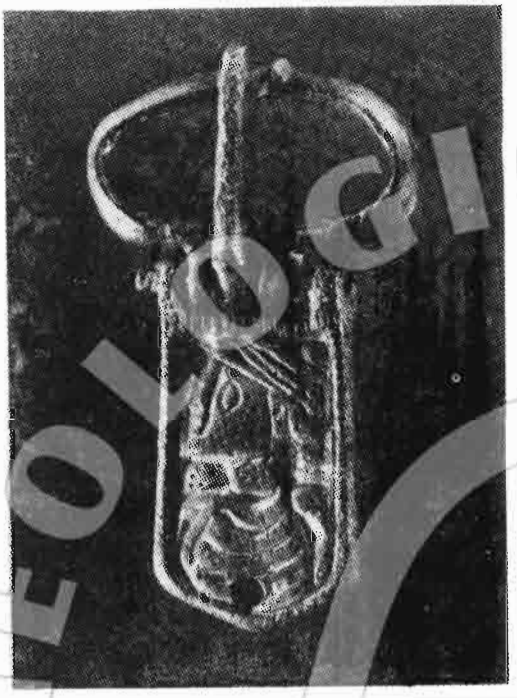
Obr. 159. Komjatice (Blatnica), okr. Nové Zámky. Keramika pražského typu (6. storočie).

Obr. 160. Komjatice (Blatnica), okr. Nové Zámky. Slovanská keramika (9.-10. storočie).

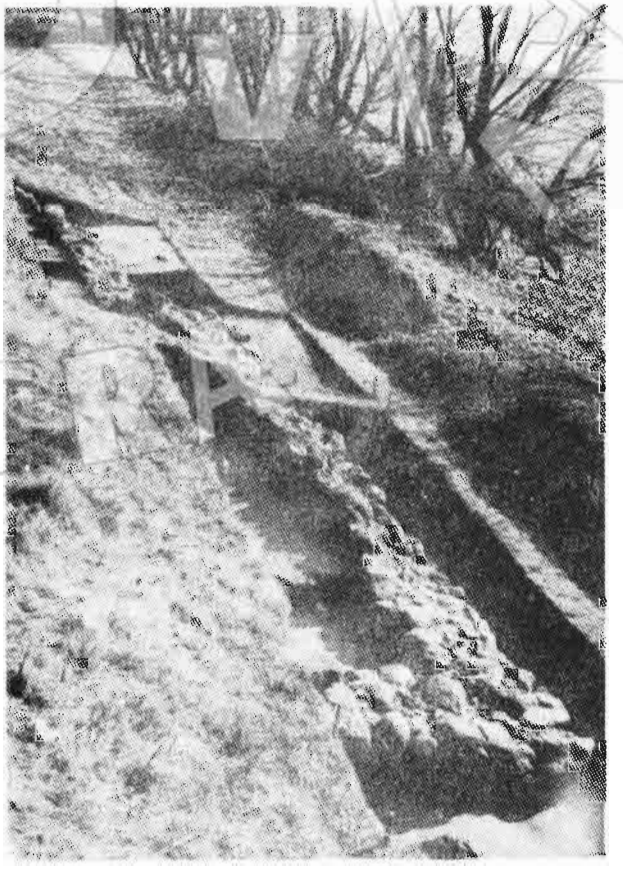
Obr. 161. Komjatice (Blatnica), okr. Nové Zámky. 1-5 - slovanská keramika (9.-10. storočie); 6-19 - stredoveká keramika (11.-12. storočie).

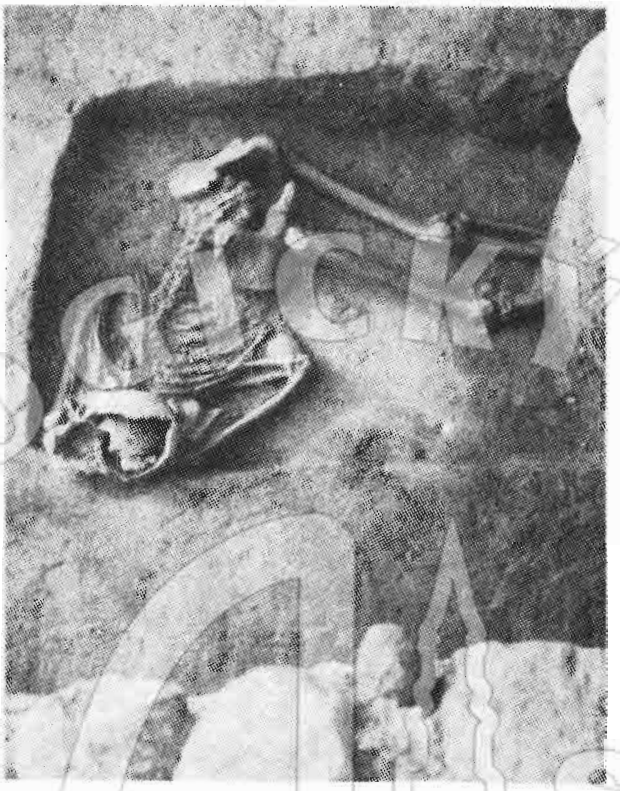
Obr. 162. Brodzany, okr. Topoľčany. Pozlátená bronzová pracka (koniec 8. až začiatok 9. storočia).

Obr. 163. Brodzany, okr. Topoľčany. Pozlátená bronzová pracka. Detail tylovej doštičky s vyobrazením ľudskej postavy (koniec 8. až začiatok 9. storočia).

Obr. 164. Chľaba (Dunaj - km 1711), okr. Nové Zámky. Základové murivo južného múru kostola.

Obr. 165. Chľaba (Dunaj - km 1711), okr. Nové Zámky. Hrob 1 s pohodenou kostrou.

Obr. 166. Chľaba (Dunaj - km 1711), okr. Nové Zámky. Základové murivo severného múru kostola.

Vydané ako rukopis

Vytlačili Nitrianske tlačiarne, národný podnik, Nitra, Jašíkova 26.